VÁZQUEZ, Gabriel (S.I.)

De cultu adorationis libri tres / autore P. Gabriele Vazquez theologo Societatis Iesu ; accesserunt Disputationes duae contra errores foelicis, & elipandi de adoptione, & seruitute Christi in Concilio Fra[n]cofordiensi damnatos eode autore... -- Compluti : Ex Officina Ioannis Gratiani : Apud Viduam, 1594

[10], 271 [34] h., +-2+4, A-Z8, 2A-2L8, 3a-3b4, 3c-3e8, 3f2 ; 4°

Colofón. -- Capitales grab. xil. -- Apostillas marginales

1. Teología dogmática 2. Teologia dogmatikoa I. Disputationes duae contra errores foelicis, et elipandi de seruitute & adoptione Christi in Concilio Fra[n]cofordiensi damnatos II. Título

R-5840 Ejemp. falto de port. y de 1 h. del cuaderno de 271 h. -- Datos tomados de Palau, 353711. -- An. ms. en h. de guarda. -- Enc. perg. -- Ex-libris autógr. en h. de guarda: "Hic liber est... Licenciati Castillo"

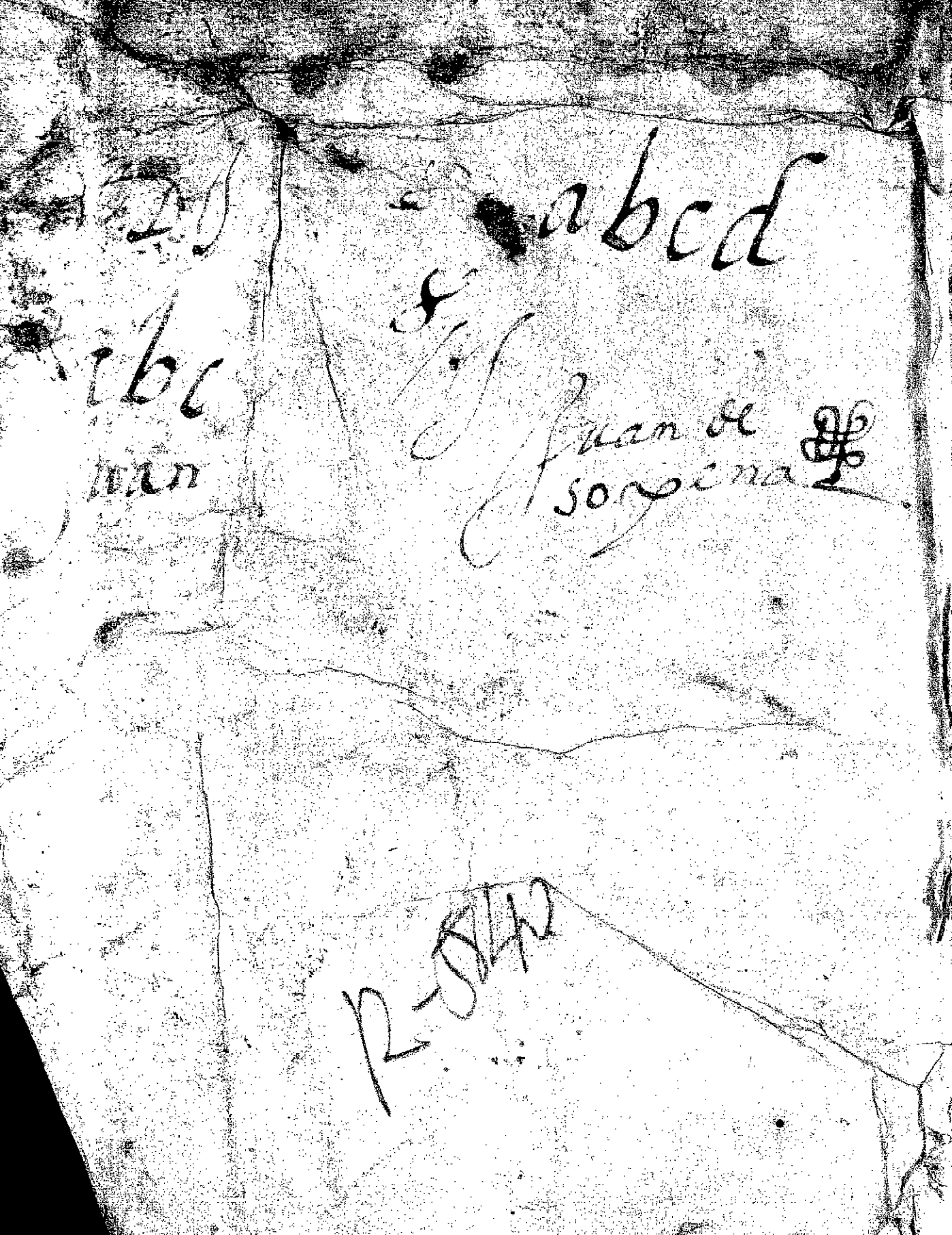

EL REY

POR quanto por parte de vos el padre Gabriel Vazquez de la ordē de la compañia de Iesus nos fue fecha relaciō, que vos auiades compuesto vn libro intitulado, *de cultu Adorationis*, que era, del que haziadespresentacion, y porque era en seruicio de nuestro señor, y bien de los proximos, y particularmente de los q̄ professauā Theulugia, nos suplicastes, os mandassemos dar licencia, para imprimir el dicho libro, y preuilegio por el tiempo, que fuessemos seruido, ocomo la nuestra merced fuesse. Lo qual visto por los del nuestro consejo, y como por su mandado se hizieron las diligencias, que la prematica por nos vltimamēte fecha sobre la impressiō de los libros, dispone; fue acordado, que deuiamos de mādar, dar esta nuestra cedula para vos en la dicha raçō, y nos tubimos lo por bié. Y por la presente por os hazer bié y merced os damos licēcia y facultad, para q̄ por tiēpo de diez años primeros siguiētes, que corren, y se quentā desde el dia de la fecha desta nuestra cedula, podays imprimir el dicho libro, que de suso se haze mencion por su original, que enel nuestro consejo se vio, que va rubricado, y firmado en fin de Pedro Zapata del marmol nuestrosecretario de camara de los que enel nuestro consejo residen: con que antes que se venda, le traygays ante ellos juntamente con su original, para que se vea, si la dicha impresion esta conforme a el: o traygays fee en publica forma, como por corrector nōbrado por nuestro mandado se vio, y corrigio la dicha impresion por su original. Y mandamos al impressor que ansi imprimiere el dicho libro, no imprima el principio y primer pliego, ni entregue masde vn solo libro con el original al autor, o persona a cuya costa le imprimiere, ni a otra persona alguna para el efecto de la dicha correcion y tassa, hasta que antes, y primero el dicho libro este corregido y tassado por los del nuestro consejo: y estando hecho y no de otra manera pueda imprimir el dicho principio y primer pliego, y seguidamente ponga esta nuestra cedula, y tassa so pena

de

de caer, e incurrir en las penas contenidas en las pragmaticas, y leyes de nueſtros reynos, que en tal caſo diſponen. Y mádamos, que durãte el termino de los dichos diez años, perſona alguna ſin vueſtra licencia no lo pueda ymprimir, ni vender el dicho libro, ſopena que el que lo imprimiere, aya perdido, y pierda todos, y qualeſquier libros, moldes, y aparejos, q̃ de los libros tuuiere: y mas incurra en pena de cinquenta mil marauedis por cada vez, que lo cõtrario hiziere. La qual dicha pena ſea la tercia parte para la nueſtra camara, y la otra tercia parte para el juez, que lo ſentenciare, y la otra tercia parte para la perſona, que lo denunciare. Y mandamos a los del nueſtro conſejo, preſidente, y oydores de las nueſtras audiencias, alcaldes, alguaciles de la nueſtra caſa, y corte, y chancillerias, y a todos los corregidores, aſiſtente, gouernãdores, alcaldes mayores, y ordinarios, y otros juezes, e juſticias qualeſquier de todas las ciudades, villas, y lugares de los nueſtros reynos, y ſeñorios, a ſi a los que agora ſon, como a los que ſeran de aqui adelante, que os guarden, y cumplan eſta nueſtra cedula: y contra ſu tenor, y forma no vayan, ni paſſen, ni conſientan yr, ni paſſar por alguna manera, ſopena de la nueſtra merced, y de diez mil marauedis para la nueſtra camara. Fecha en S. Loreço a diez y ocho dias del mes de Setiembre, de mil, y quinientos y nouenta, y tres años.

YO EL REY.

SAEPE à me, studiose Lector, tũ auditorũ meorum precibus, tũ etiã amicorum petitum est, ne ea, quæ publice docueram, quæque illi (pro suo fortasse in me studio) communi vtilitati profutura sperabant, de cursu temporis paterer interire, vel certe aliqua, quorum ipsi fructum sua volũtate metientes cumulatissimum fore putabant, typis mandari non grauarer. Rationes non vulgares afferebantur, quæ meum animum vehementer commouebant. Sed res plena difficultatis, plena molestiæ, addo etiam periculum, me à suscipiendo negotio deterrebat. Verebar enim plurimum, ne dum fœtus mei parum formati in publicum prodirent, parere prius, quam parturisse viderer. Nã illud Horatij consilium mihi quidem semper maxime placuit; vt opus non antea in oculis hominum poneretur, quam domi ad nonum vsque annum premeretur: & persectum decies castigaretur ad vnguem. Id autem quo minus à me præstari posset, obstabant lectionum, & exercitationum theologicarum occupationes peraßiduæ, quibus si pro officij mei ratione vellẽ satisfacere, nihil temporis, nihil otij omnino relinquebatur perspiciendis scripitis, ne dicam limandis, ac perpoliendis. Accedebat id, quod facile cuiusuis ad eam rem studium retardaret, multos insigni doctrina tum subtiliter, tũ etiã grauiter eisdem de rebus scripsisse, vt meus quantulus scũque eo in genere labor frustra susceptus videretur. Sed rationibus ijs, quæ vel apud alienos suum sine dubio pon-

dus habuissent, nihil discipuli, nihil amici commouebãtur. Itaque commodius otium tandem aliquãdo nactus, honestæ illorum voluntati (viderint ipsi, quam iustæ) mihi parendum putaui: ac vt idem iubet Poeta, commentarios statui male tornatos incudi reddere, quos in B. Thomæ Aquinatis partes è suggesto peruulgaueram, vt castigatos, & politius paulò limatos publicæ vtilitati consecrarem. Qui si in commentariorum hac nostra ætate editorum numerum minus venire possint, nec tam vberes ex illis fructus mihi pollicear, quam mei studiosi permulti cupiãt ac sperent, tamen quoad passim, ne (quod in prouerbio est) actum videar agere, ad sanioris & antiquioris veterum Patrum, & Scholasticorum doctrinæ explanationẽ, nouas aliquas lucubrationes aliorum commentarijs adijcere conabor: quæ si cum illis diligenter conferantur, parient profecto ingeniosis emolumentum non vulgare. Verumenimuero dum ad hanc iucundam quidem, tametsi longam nauigationem, armamenta omnia compararem, non potui non tantisper subsistere, vt quorundam studiosorum desiderio, qui meam de adoratione rerum sacrarũ sententiã scire cupiebant, satisfacerem. Quamobrẽ quasi aliud agens & proludens, hos tres, quos in manibus habes studiose Lector, nõ tam formaui, quam effudi libellos. In quibus, qua potui breuitate, dum 3. p. S. Thom. aggredior, meam de proposita quæstione interposui sentẽtiã. Quos si tibi gratos, & acceptos fuisse intellexero, dabo operam, vt propediem melioribus, pretiosioribusq; mercibus confecta nauigatione potiaris. Vale: & laborem nostrum boni consule.

CATA-

CATALOGVS AVTORVM, ET CONCILIORVM, quæ in libris de cultu adorationis allegantur.

A

Abbas Vspergẽsis
Abulensis.
Adamus.
Ado Viẽnensis.
Adrianus Primus.
Adrianus Sextus.
Alanus Copus.
Albericus.
Albertus Magnus.
Alcuatus.
Alexander Alensis.
Algerus.
Almainus.
Alphonsus à Castro.
S. Ambrosius.
Ambrosius Morus.
S. Anast. Epi. Theop.
Angelus.
Annonius vel Ai-
moinus.
S. Anselmus.
Anselmus Riddus.
S. Antoninus.
Aristoteles.
Aristarchus Gramm.
Armilla.
Arnobius.
Asconius Pœdianus.
S. Athanasius.
S. Augustinus.

B

Bartholomeus Carr.
Basilius.
Basilius Ancyranus.
Beda.
Bellarminus.
S. Bernardus.
Blondus.
S. Bonauentura.

C

Caietanus.
Canisius.
Canus.
Capreolus.
Carolus Magnus.
Cassiodorus.
Catherinus.
Cedrenus.
Claudius Sainctes.
S Clemens Romanus
Clemens Quintus.
Clemens Alexandr.
Clichtoueus.
Cochlæus.
Cõstãtinus Diaconus.
S. Cornelius Papa.
Couarruuias.
S. Cyp. Episc. Carth.
S. Cyrillus Hieros.
S. Cyrillus Alexand.

D

S. Damasus Papa.
Demetrius Diaconus.
Demochares.
S. Dionys. Areopag
Dionysius Cartusian.
Dominicus de Soto.
Durandus.

E

Eginardus.
Ælius Lampridius.
Elias Cretensis.
S. Ephren.
S. Epiphanius Episc.
S Epiphan. Diacon.
Erasmus.
Euagrius.
Euodius.
Eusebius Cæsariẽsis
Eusebius Emissenus.
Euthymius.
Eustathius Gramm.
Eutropius.

F

Ferrariensis.
Franc. Feuardẽtius.
Franciscus Horãtius.
Frãciscus Turrianus
S. Fulgentius.

G

Gabriel.
Gagneius.
Garsias Loaysa.
S. Germ. Patr. Const.
Glossa ordinaria.
Gilber. Genebrardus
S. Gregorius Magnus
S. Gregorius Nyssen.
S. Gregorius Naz.

H

Henricus Stephanus.
Henricus de Gãdauo
Hesichius.
S. Hieronymus.
Hieronym. Angelus
Hieremias Pat. Cost.
Hincmarus.
S. Hilarius.
Holcot.
Homerus Poeta.

I

Iacobus Paiua.
Iansenius.
Idiota.
Innocentius Papa I.
S. Irenæus.
S. Isidorus.
Isichius.
S. Ioannes Damasc.
S. Ioannes Chrysost.
Ioãnes Episc. Gabalõ
Ioannes Episc. Thes.
Ioannes Hessalanus.
Ioannes Auentinus.
Ioãnes Cãtacuzenus.
Ioannes Maior.
Ioãnes Turrecremata
Ionas Aurelianensis.
Iosephus.
Iuo Carnotensis.
S. Iustinus Martyr.

Iusti-

Iustinian. Imperator

L

Lactant. Firmianus.
Laurentius Surius.
Laurentius Valla.
Leo Primus.
Leontius Episcopus.
Lindanus.
Lucas Episc. Tuden.
Lucianus.
Lucanus Poeta.
Ludouicus Viues.

M

Magist. Sententiarũ
Marcus Varro.
Marsilius.
Marianus Victorius.
Marius Victorinus.
Martinus Ayala.
S. Maximus.
Metaphrastes.
Minutius Fœlix.

N

Nauarrus.
Niceph. Pat. Cõstãt.
Nicephorus Calistus.
Nicolaus Lyranus.
Nicetas.

O

OEcumenius.
Onuphrius Pãuinus.
Origenes.
Osius Cordubensis.

P

Paludanus.
Pamelius
Paulinus Episcopus.
Paulus Diaconus.
Paulus AEmilius.
Paulus Burgensis.
Petrus Damianus.
Petrus Cluniacensis.
Petrus Galisardus.
Petrus Bergomensis.
Photius Patriarcha.
Picus Mirandulanus
Pierius.
Platina.
Prateolus.
Primasius.
Priscianus.
Procopius.
Prosper.
Prudentius Poeta.

R

Rabanus.
Regino.
Ricardus Victorinus
Ricar. de media villa
Rodulph. Flauiacẽsis
Rufinus.
Rupertus Abbas.

S

Sabellicus.
Sanderus.
Scotus.
Sedulius.
Seneca.
Severus Sulpicius.
Sigibertus.
Simon Stilita.
Simon Maiolus.
Siricius Papa.
Sixtus Senensis.
Socrates.
Sozomenus.
Steph. Episc. Bostrorũ
Suetonius.
Sylvester.

T

Tertullianus.
Tharasius.
Theoph. Epis. Nycee
Theodoretus.
Theophylactus.
Theodorus Hierosol.
Theodorus Balsamõ.
Theodor. Grãmaticus
S. Thomas Aquinas.
Thomas Valdensis.
Thomas de Argẽtina
Tritemius.

V

Vrbanus IIII.
Vvillielm. Antisiod.

X

Xenophon.

Z

Zonaras.

Concilia.

A

Alexandrinum.

B

Brachar ense.

C

Colonien se sub Carolo. 3.
Constantinop. 2. quod est quinta Synodus generalis.
Constãtinopolitanum 3. quod est septima Synodus generalis.
Constãtinopolitanum 4. quod est octaua Synodus generalis.

E

Eliberitanum.
Ephesinum.

F

Francofordien se.

G

Gangren se.
Gentiliacen se.

M

Moguntinum.

N

Nicenum 2. quod est septima Synodus generalis.

R

Rom. sub Greg. 3.
Rom. sub Stephano 3.

S

Sardicen se.
Senonen se.

T

Toletanum 1.
Toletanum 3.
Tridentinum.

FINIS.

AMPLISSIMO EPISCOPO SEGOVIENSI DOMINO ANDREAE Pacieco Gabriel Vazquez Societatis IESV, S. D.

IN omnibus, quas tractandas ſuſcepi, rebus, hoc mihi ſemper Platonis conſilium ſequendum propoſui, non vulgaria, & obuia amplectenda, ſed in ſingulis rerum generibus præſtantiſsima eſſe deligenda. Quare mihi in patrono, & vindice meorũ librorum quærendo, acerrima cogitatione defixo, permultis animo perluſtratis, tu, in quo omnia ſumma eſſent, inter omnes vnus occurriſti. Etenim ſiquis in patrono ſuo generis ſplendorem, & antiquitatẽ deſideret, ſciũt omnes, te ex illuſtriſsima illa Paciecorum familia oriundum, nobiles auos, proauos, abauoſque numeraturum. Si officia maiorum requirat erga patriam, erga parentes, erga communem hanc ciuilis vitæ ſocietatem, quorum vnquã ratior in meos Bellemontanos liberalitas eluxit, quam tuorũ maiorum, qui natale ſolum ſummis amplificauerunt ornamentis? Et vt è multis vnum recẽſeam, quæ nõ

celeberrimus ille Ioannes Paciecus Paciecorum familiæ Decus, & columen, Equitum S. Iacobi princeps, & Magister, fœlicibus auibus Bellomonte tum natus, tum in prima ætate educatus, virtutis suæ monumẽta in posterorum animis impressit? vrbem in primis, vir militari laude præditus, arcibus munitissimis, propugnaculis firmissimis, muris fortissimis, summa omniũ gratulatione, locupletauit. Atque vt inferis, superisque pietatis suę vestigia relinqueret, non modo ædem sacram beati Bartholomęi, vbi ossa progenitorum honorifico Mausoleo condidit, maioribus auctam redditibus, & conuocato egregio Canonicorum cœtu, multo, quam antea, reddidit illustriorem: verum etiam & monialibus cœnobia, & pauperibus Xenodochia, religionis videlicet amplificandæ cupidus, & tenuiorum hominum vindex, ac patronus suo ære ædificauit, redimẽdisq; e barbarorum, & nominis Christiani hostium manibus captiuis magnam auri vim annuatim persoluendam destinauit. His vero non contẽtus, in suos beneficentiæ officijs longius progressus, munificentiam antiquorum illorum Heroum æmulatus, plebi vniuersæ vectigalium, tributorum, aliorumque publicorum, quæ penduntur, onerum libertatem a Rege, summo posterorum omnium bono, impetrauit. Verum licet hæc singularia, ac plane diuina sint, tibi sunt tamen cum multis alijs communia, imo vt semel dicam tua non sunt.

Nam

Nam genus , & proauos , & quæ non fecimus ipſi,
Vix ea noſtra puto.

Hæc vero tibi propria, Andrea nobiliſsime, quod a nobilibus, pijsque progenitoribus nobilitatem, & pietatẽ cum lacte nutricis ita ſuxiſti, vt vtrumque hæreditario iure poſſediſſe, & virtutibus, atq; doctrina non mediocriter auxiſſe videaris. Equidem de tua illa ſingulari eruditione, & admirabili morum ſuauitate, quid neceſſe habeo dicere? nouimus enim quo acumine, qua facilitate, & fœcunditate ingenij Theologorum ſalebras, & męandros parui penderes, cum te ſocij omnes ſanguinis claritate moti, vt par erat, venerabantur: tum maxime ij, qui in eodem puluere eiſdem Ludimagiſtris, atque artibus operam nauabant, quoties te de rebus obſcuris dilucide, de incognitis aperte, de reconditis myſterijs ſubtiliter diſſerentem contuebantur , in ſummam adducti admirationem , vno ſenſu prædicabant, Andream Paciecum cæteris candidatis non ſanguinis fama, ſed ingenij fœlicitate, ſeruata iuſtitiæ regula, primam lauream præripuiſſe: cuius laudis præconium ego ipſe ſæpius tanquam teſtis oculatus mea ſententia comprobaui , nimirum a primo ſtudiorum tuorum exordio in quotidiana diſputatione , non mediocri cum fructu meo, tua conſuetudine, tanta familiaritate vſus, quanta excogitari poſſet maxima . Quæ cum ita

sint; profecto ego cum a meis moribus, tum ab ea, qua me in studijs prosequutus es, beneuolẽtia alienus essem, si immemor illius, hoc opusculum qualecunque tandem futurum sit, alij potius, quam tibi dedicarem. Nam cum antequam ex hac Complutensi Academia Romam Theologiæ profitẽdæ gratia vocarer, amorem tuum mihi non semel aperuisses: certe post meum ex Italia reditum te veteris amicitiæ memorem literis, verbisque declarasti. Quippe qui non semel, atque iterum ad te inuiscẽdum humanitate, qua soles, inuitasti; verum etiam prouocasti. Itaque ne ingratitudinis crimen incurrerem, nolui vacuis venire manibus, sed vna cũ salute, quam tibi longissimã precor, hoc opusculum offerre deliberaui. Quod tu, si me, meaque diliges, accipies tanquam sempiterni in te amoris symbolum, tuæque nobilitati, eruditioni, atque doctrinæ debitum. Vale: & me, vt soles, complectere.

SAEPE

Approbatio operis.

EGO FRANCISCVS Porres Prouincialis Societatis Iesu in prouincia Toletana, potestate ad id mihi facta a Reuerēdo admodū Patre Claudio Aquaviua Præposito nostro Generali, facultatem concedo, vt typis mandentur libri tres de cultu adorationis compositi a patre Gabriele Vazquez Theologo Societatis Iesu, & grauium, doctorumque hominum iudicio nostrę Societatis approbati. In quorum fidem has literas manu nostra subscriptas, sigilloque nostro munitas dedimus. Madriti, die 26. Iunij. Anno 1593.

Franciscus Porres.

ALTERA APPROBATIO.

DE cultu adorationis libri tres P. Gabriele Vazquez Theologo Societatis Iesu autore, supremi Senatus iussu, meo examini, & censuræ commissi, quasi gemmæ ex fœlici fęlicioris ingenij discursu erumpẽtes, mihi visi sunt. Opus sane est ab omnibus, qui norunt autoris eruditionem, & diligentiam magnopere desideratum: quod non modo nullum habet errorem, verum etiam contra omnes hæreses catholicam doctrinam quasi a sapiente Patrefamilias dispensatã, atque ex adytis & antiquitate Patrum, tam Græcæ, quam Latinæ Ecclesiæ depromptam, denique exactissimo iudicio, & examine naturam adorationis definitã, atque explicatam continet. Poteruntque ab autore plura, ne dicam maiora, in posterum expectari iuxta ipsius indefessum laborem super doctrinã S. Th. Quare cum magno fidelium fructu, & infidelium cõfusione poterit hoc opus typis mandari. In conuentu Sancti *Philippi*, Madriti, die octauo mensis Septembris, anno Domini 1593.

Fr. Gabriel Pinellus.

TASSA

YO Iuan de Prado eſcriuano de ſu mageſtad reſidente en ſu corte enel officio del ſecretario marmol, y por ſu indiſpoſiciõ doy fe, que los ſeñores del conſejo de pedimiento y ſuplicacion del padre Gabriel Vazquez de la compañia de Ieſus, taſſaron vn libro por el fecho, intitulado, *De cultu Adorationis*, que con licencia y priuilegio de ſu mageſtad ſe imprimio a tres marauedis y medio cada pliego en papel y al dicho precio, y no mas mandaron que ſe venda, y que antes que ſe venda ningun libro, ſe imprima eſta taſſa en la primera hoja de cada volumen. Y para que dello cõſte, de pedimiento del dicho padre Gabriel Vazquez y mandamiento de los dichos ſeñores, di la preſente, que es fecha en la villa de Madrid a veynte y ſiete dias del mes de Mayo de mil y quinientos, y nouenta y quatro años.

Iuan de Prado

IHS

PRAEFATIO, ET DIVISIO TOTIVS OPERIS.

SI Maiorum monumẽta iam à priſcis ducta temporibus, & ſacris cõſignata literis cõtẽplemur, nihil prius, quàm de religione cogitaſſe Hebręæ gentis vel autores, vel vindices reperiemus. Atq, vt alios omittam, quos iure optimo eo nomine celebrauit antiquitas, quid, quęſo, Moyſes ſibi prius faciendum putauit, quàm vt naſcẽtem Rempublicam ſanctiſsimis de religione legibus inſtitueret? Ratus videlicet non ſine cœleſti numine, nullum imperium fore ſtabile, atq; diuturnũ, quod non eſſet in religione fundatum. Quorſum multiplices de colendo Deo leges datæ, tot ritus, & ſacrificãdi inſtitutæ ſanctiones, quas cum Gens illa pro dignitate coluit, & ſartas, tectaſq; ſeruauit, cunctis mortalibus formidabilis inimicorum arma peſumdedit? Ioſias deinde ille æterno dignus imperio, vt collapſam, & penè extinctã

Rempublicam in lucem vindicaret, à religione, quæ iam interierat, ſibi ſumẽdum exordium, quaſi ad gloriam priſtinam, nullâ præter religionem, patêret aditus, exiſtimauit. At verò tanta eſt eius virtutis neceſsitas, & tam illuſtris natura; vt vel ipſos ethnicos in ſumma rerum ignoratione verſantes non prorſus latuerit. Quamob rem primi illi, qui nouas reſpublicas, inter populos nondum ciuili viuendi ſocietate perpolitos, excitarunt, aut ab alijs erectas, ſed moribus minus cõgruentibus, ex antiquo dignitatis faſtigio deturbatas, in auitum ſplẽdorem reſtituerunt, hoc vnum ſibi rei communis omni ex parte muniẽdæ præſidiũ propoſuerunt: vt de procuranda religione, & placando numine par ab omnibus cura ſuſciperetur. Et quanquam in eo allucinabantur, quod falſis, atque ementitis Dijs diuinos tribuebant honores; non aſpernãda tamen videtur illa eorum animis inſita de religione cogitatio. Porro autem clarius id in hac noſtra Chriſtiana republica, à Chriſto domino ſalutis communis vindice, & autore profecta, licet intueri. Quandiu enim auitus religionis cultus tum Deo, tum Sanctis iure ſuo debitus, pro eo ac res tanta poſtulat, fuit pertractatus: tandiu influentes in arcem Eccleſiæ hæreſes compreſſæ, hoſtes debilitati, gentes immanitate barbaræ ſubiugatæ fuerunt. At vbi negligentius auguſtæ, principiſque virtutis leges aut coli, aut intelligi cœperunt; maieſtas illa reipublicæ Chriſtianæ ſubita ruina dilapſa, pene tota concidit: & de lato illo, & amplo Aſiæ, atq; Africæ patrimonij faſtigio eiecta, tenuioribus Europæ anguſtijs, tanquam in gyrum compulſa, cœpit terminari. Hoc eſt tutiſsimum propugnaculum, in quod populi Chriſtiano nomini infenſi, primã omnium impreſsionem fecerunt. Hæc inuinitiſsima arx, quam hæretici prima irruptione expugnare tentarũt. Hoc ſacrum Aſylum, quod Apoſtatę primo impetu violarunt. Permagni ergo retulerit, virtutum clariſsimam, atq; ſplẽdoris omnis parentem, & ab inimicis pro virili parte defendere, & amicis, qui de illa, ſecus quam oporteret, ſentiunt, quam habeat vim, & naturam, ex maiorum placitis,

quos

DE ADORATIONE DEO, CHRISTO, ET SANCTIS DEBITA

LIBER PRIMVS.

De natura adorationis. Disput. 1.

Variæ nominum significationes. cap. 1.
Quid sit adoratio ex sentẽtia Alberti, Alex. & aliorũ. c. 2.
Quid S. Thom. senserit de natura adorationis. cap. 3.
Vera opinio. Adorationis affectus circa actus externos, tanquã circa proprium obiectum versatur. cap. 4.

Variæ nominum significationes.

CAPVT I.

DERDIFFICILIS, & perobscura quæstio (quod nullus ignorat) in Ecclesia Dei semper fuit de sacrarum rerum cultu, & veneratione, quæ & ad agnitionem animi pulcerrima, & ad moderandam religionem maximè necessaria est. Atque mea quidem sentẽtia, eò in dies difficilior euasit, quò natura, & ratio adoratio-

Materiæ huius difficultas ex ignoratione definitionũ oritur.

nis minus inuestigata, intellecta, & explicata fuit. Iccirco in ipso statim totius nostræ disputationis exordio eã indagare, & quoad eius fieri poterit, dilucida definitione complecti, nobis propositum. Id quod Philosopho atq; Theologo quauis de re differenti summæ curæ esse debere: ne si id ignoret, de quo suscipitur disputatio, in errorem turpissimè labatur. Ex quo sane factum est, vt ethnici non satis perspectam habentes adorationis naturã, rebus sacris, quæ ratione carent, nimium honoris tribuerint: hæretici verò multum detraxerint: atq; ita à recta via vtriq; aberrantes, errorum scopulis illisi naufragiũ fecerint. Nos igitur Dei præsidio præcipuè innixi hanc totius controuersiæ regulam, præsenti disputatione statuere cõtendimus: veram scilicet adorationis naturam ob oculos mentis proponere, vt omnia errorum pericula superare, & veritatis portum secundo vento tenere possimus.

Definitio ~ necessitas.

In quæstione verò proposita, reliquisq; omnibus, cũ modum tenere decreuimus, quem Aristoteles, B. Thomas, cæteriq; Philosophi, atque Theologi secuti sunt: vt primum aliorum sententias annumeremus, atq; si opus fuerit, cum suis fundamẽtis statim conuellamus: demum nostram explicantes proprijs rationibus confirmemus: interdum etiam eodem pondere rationum nostram stabilientes sententiam, oppositas refutare necesse duximus.

Autoris propositum circa methodũ disputationis

Nec solum oportet, ad veram reliquarum disputationum intelligentiam, propriam adorationis definitionem præmittere: verum etiam, ne ipsa nominum ignoratio nobis pariat cõfusionem, varias eorum significationes annumerare. In primis ergo obseruandum est id, quod præclarè notauit S. Thom. 2.2. quæstione. 130. ar. 1. ad. 3. inter laudem, & honorem multum interesse. Primum quia laus solum in verbis, honor verò in alijs quoq; signis externis cõsistit quoccirca honor latius patet, quam laus. Tum etiã quia honor, qui alteri defertur, testimonium est excellentiæ, & bonitatis ipsius, quæ absolutè & propter se bonitas est: laus autem, testimonium reddit de bonitate alicuius ad aliquem finem. Quam sane differentiam assignauerat

A definitione nominis, seu Ethymologia inchoandum.

Laus qui differat ab honore.

uerat Aristoteles. 1. Ethicorum, ca. 12. his verbis: *Omne autem laudabile ex eo laudari videtur, quia est affectum aliqua qualitate, & aliquo modo sese habet ad aliquid.* Hinc colligit, laudari viros, quod sint idonei ad cursum, ad virtutem & ad alias actiones: Deos autem, hominesque diuinos, qui felices sunt, nō laudari, sed honorari: quia nemo laudat (inquit ille) beatitudinem, & iustitiam, sed aliquid maius eis exhibet, scilicet honorem: ait ergo honorem esse optimorum, & qui in se perfecti, & beati sunt. Ea tamē differentia non videtur vsu recepta, cum etiam Deus, qui est absolute bonus, verè & proprie laudari dicatur. Gloria verò à laude, & honore eò differt, quod illa est notitia clara bonitatis alicuius, quæ ex ipsa laude ortum habet, quare recte definitur, clara cum laude notitia.

Gloria quid sit, & in quo differat ab honore & laude.

Hæc tria, quæ diximus, sic explicat sanctus Doctor loco allegato, & cum eo conueniunt Henric. quodlib. 10. quæst. 6. in principio, & Paludanus in. 3. dist. 9. quæst. 1. art. 3. principali, in principio, qui tamen aliarum quoque duarum vocum significationes, nempe *adorare*, & *reuereri* in hunc modum distinguūt, vt reuereri internum animi affectum significet: est enim (inquiunt) reuereri, bonum alicuius magnum reputare. Huius autem interioris reuerentiæ seu æstimationis signū esse dicunt honorem, qui verbis, & rebus exteriùs exhibetur: adorare verò his verbis definiunt. *Adorare, est in id, quod est reuerendum, laudandum, honorandum, & glorificandum propter eminentiam suæ sanctitatis, & virtutis, totam spem atque fiduciam, subijciendo se illi proijcere.* Hi ergo Doctores videntur hæc duo ita distinguere, vt reuerentia in affectum solùm, adoratio tamen in signis etiam externis inueniatur. Ego vero, inter has duas voces nullum significationis discrimen constituerem, siue vtraque internū affectum, siue externum signum tantùm, siue vtrūq; simul significet: idem ergo est reuerentia, atq; adoratio: an autem hæc, non solùm in signis, sed in affectu quo que esse dicatur, paulò post dicemus.

S. Tho. Henr. Palud. 4

Adorare & reuereri ex sententia Hēri. & Palu.

Sententia auctoris idē est reuerentia, & adoratio.

Cæterùm bene Augustinus lib. contra sermonem Arrianorū, cap. 23. inquit, non esse omnino idē honorare atq; adorare.

Aug. 5

Namhonorare latius patet, atque idem eſt, quod colere, ita enim inferiores, atq; ſuperiores, iuxta cuiuſq; virtutẽ, honoramus, & colimus: at venerari, reuereri, aut adorare nõ dicimur, niſi in dignitate conſtitutos, quos nobis ſuperiores cognoſcimus: cultus vero adorationis, & reuerentiæ rurſus diuiditur iuxta varias eorum excellẽtias, quos adoramus, vt mox apparebit.

Honoris, & adorationis diſcrimen ex Auguſt.

Secũdò obſeruandum eſt, Hebræis non eſſe peculiare nomen, quo ſignificent cultum religioſum erga Deum: eſt enim verbum עָבַד *Gabad*, quod ſanè ita ipſis commune eſt, ſicut *ſeruio* Latinis: ſed neq; Latinis propria aliqua vox eſt, ſi enim aliqua, ea eſſet *religio*, verùm, vt optimè notauit Aug. 10. de ciuit. cap. 1. cui conſentit Ionas Aurelian. 1. lib. de cultu imaginum longè à principio in. 5. tom. Bibli. ſacræ cum latini autores ea voce ſignificent cultum, & honorem etiam conſanguineis, affinibus, & amicis exhibitũ, propria non erit ad ſignificandum ſolum cultum, & honorem Deo debitum, tametſi iam vſu Eccleſiaſticorũ Doctorum ad id tantùm videatur accommodata. Vox etiam *adoro*, ſeu *adoratio* Latinis communis eſt, & paſſim in Scriptura denotat honorem reuerentiæ, qui hominibus tribuitur: latini tamen patres interdum Deo ſoli eam accommodant, dum aſſerunt ſolum ipſum eſſe adorandum. Sic Hieron. in Epiſt. 53. ad Riparium, & Aug. de vera, & falſa religione cap. 55. & Fulgentius lib. ad Donatum cap. 4. & alij, quos diſput. 5. cap. 3. in. 4. argumento hæreticorum referemus: videntur ſanè verbum *adoro*, in eadem ſignificatione vſurpare, quam apud Græcos habet verbum λατρεύω *latreuo*, de quo ſubinde dicemus: nonnunquam etiam dicunt, reliquias, & alia, præter Deum, adorari oportere, vt idem Hieron. in. 1. lib. contra Rufinum ait, *veni Bethleem præſepe Domini, & incunabula adorauit*, & alij ſæpiſsime, vt in toto huius operis curſu patebit.

Tam apud Hebræos, quam Latinos vox nulla eſt, quæ cultum erga Deum tantum ſignificet.

Aug. Ionas. Aurel.

Adorare vox eſt communis Deo, & alijs rebus.

Hieronym. Aug.

Apud patres verbum adorare quid ſignificet.

Græcis autem ſunt quinque nomina, vt refert Auguſt. & ex eo Ionas Aurelianen. nempe θεοσέβεια *Theoſebia*, quæ peculari ratione cultum Dei ſignificat, atq; in hac ſignificatione, in quibuſdam ſcripturarum locis vſurpatur, apud

Quid ſignificet Theoſebia.

Aug. Ionas.

apud Ecclesiasticos tamen scriptores, præsertim eos, qui de cultu, & veneratione Dei, aut rerum sacrarum disputant, non est frequens vsus huius nominis: imo vero idem Aug. in Enchiridio. cap. 2. hoc nomen accipit non pro peculiari Dei cultu, quē nos virtuti religionis adscribimus, sed pro generali quadam ratione colendi Deum, quæ in quocunque bono opere virtutis reperitur, de quo inferius. Secundum nomen est Εὐσέβεια *Eusebia*, quod cum pietatem erga Deum, & parentes etiam significet, vulgò tamē (vt inquit Augu.) opera quoque misericordiæ in vniuersum denotat, quod ea, aut loco sacrificij, aut plusquam sacrificium Deo placeant, iuxta illud Oseæ. 6. & Matth. 9. *Misericordiam volo, & non sacrificium.* Tertia vox est θρησκεία *Thrisxia*, quæ religionem cœremonias, & cultum significat, sed (vt ex probatis autoribus constat) tàm in bonam, quàm in malam partem vsurpari solet, vt & superstitiosam religionem denotet: sunt alia duo nomina, λατρεία *Latria*, & δουλεία *Dulia*, quæ prima sui impositione, seruitutem generatim significant: ex vsu tamen Ecclesiastico Scripturæ sacræ, & antiquorum Patrum nomen λατρεία *Latria* ad cultum solius Dei significandum accommodatum est: atque latini Doctores, præsertim scholastici, hoc nomen latinum factum, in ea significatione semper vsurpant. Idem de verbo Græco λατρεύω *Latreuo*, dicendum est, componi autem quidam putant ex particula λὰ, quæ perse nihil significat, in compositione verò vehemētiam affert, & à verbo τρεύω, *Treuo*, quod tremo, aut metuo denotat.

Quis sit vsus huius vocis Eusebia, et qua eius significatio.

Oseæ. 6.

Deuoce Thrisxia.

Latria, & Dulia seruitutem in vniuersum significant, licet vsus distinguat.

8

Valla. Viues.

Cæterum Laurentius Valla, cuius sententiam refert, & amplecti videtur Ludouicus Viues, in caput 1. lib. 10. de Ciuitate Dei, censet λατρείαν, *Latrian* & δουλείαν, *dulian* idē omnino esse, atque his nominibus, mercenariam seruitutem eodem prorsus modo significari, cū quibus facit Suidas in suo Lexico: probant ex Xenophonte in 3. libro. de Pædia Cyri, vbi verbum λατρεύω *Latreuo*, ex quo λατρεία *Latria* derivatur, in ea est significatione. Deinde ex Scriptura Leuit. 23. nam vbi latine legimus, *Omne opus seruile non facietis*, græcè pro *seruile* habetur λατρευτὸν, *Latreuton* ab

Suidas.

Latria ex primaria significatione seruitutē denotat.

Leuit. 23.

9

eodem verbo, & eodem cap. vbi legimus, *De semine tuo non dabis seruire principi* græce pro *seruire*, est λατρεύειν *Latreuin*.

Latria nomen accommodatum est solius Dei.

His tamen solum probatur, iuxta primariam nominum significationem, nullum esse discrimen inter ea. scholastici verò solùm contendunt cũ Aug. nomẽ λατρεια *Latria*, ex vsu Scripturæ, & Doctorum Ecclesiasticorum ad cultũ solius Dei esse accommodatum. Ex Scriptura quidem, tũ quia (vt optime notauit ipse. 10. de ciuit. cap. illo. 1. ante medium) in ea, aut semper, aut tam frequẽter, vt fere semper in hac vsurpetur significatione: tum etiã quòd in nouo testamento nusquã in alia inueniatur. Ideoq; notauit Anastasius Episcopus Theopolios, in epistola, quæ refertur in septima Synod. actione. 4. & Tharas. in epistola ad Constantinum, & Irenẽ, quæ habetur actione. 7. & Augu. quæst. 61. in Genesim, hac de causa Deuter. 6. dixisse Moysem, cuius sententiam Christus assumpsit Matth. 4. *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies*, græce λατρευσεις *Latreusis*, ideſt, & illi soli latriam præstabis: non *illi seruies*, sed *illi soli*: quia soli Deo, non alteri latria exhibenda est, de quo fusius dicemus lib. 2. disput. 8. cap. 12. & quanquã in Hebræo est verbum עבד *Gabad*, quod diximus Hebræis commune esse, & seruitutem aut obsequium cõmune significare, ipsi tamen iuxta vsum Ecclesiasticum optime notarunt recte coniungi *Latriam præstabis* cum *illi soli*.

Anastas. Tharas. August. Deute. 6 Matt. 4.

Ex Patribus verò, tam Græci, quam latini affirmant, nomen λατρεια *Latria*, in ea significatione accipi, sic August. locis allegatis, & 20. li. contra Faustum Manichæum cap. 21. & 1. de Trinit. cap. 6. post medium, Isidorus. li. 8. Ethymo. cap. vltimo, Beda in illud Luc. 4. dominum Deum tuũ adorabis, & Homilia quarta quadragesimali explicans eadem verba, Ionas Aurelian. in. 5. tom. Biblio. sacræ libro. 1. de cultu imaginum, post primũ folium, Germanus Patriar. Constanti. in epistola ad Thomam Episcopum Claudiopoleos non longe a fine, habetur in septima Synodo, action. 4. Damascen. oratione prima & 3. de imaginibus & passim septima Synodus. Quoccirca, vt ait Augstuin,

August. Isidor. Beda.

Ionas. Germã.

Damasc. Aug.

quæst.

quæst. illa. 61. & primo de Trinitate capit. 7. & Beda locis citatis idololatræ dicti sunt, qui latriam, hoc est cultum Deo debitum, idolis adhibent, ac proinde ille cultus idolorum idololatria nuncupatur. *Vnde dicti, idololatræ.*

11 Nomẽ vero δουλεία *Dulia*, nullus ex antiquis Patribus decet vsu Ecclesiastico esse applicatum ad significandũ cultum & honorem Sanctorum: sed Augustinus, & Beda locis citatis asserunt, eo significari communem seruitutem, non tantùm, quæ Sanctis, sed etiam quæ dominis secularibus, atq; ethnicis debetur. Sic ad Ephesio. 6. vbi Apostolus præcipit seruos subditos esse dominis suis, est verbum δουλευω *Duleuo*: vsu tamen scholasticorum in 3. di. 9. ad significandum cultum Sanctorum accommodatum est: verùm ea accommodatio nominis non probatur Martino Ayalæ, in opusc. de traditionibus, par. 3. consideratione. 7. cap. 1. §. *Tertio quod*, circa finem. eò quòd nomen *Dulia* videtur significare seruitutem, & honorem, quem serui deferunt dominis suis: nos autem non sumus serui, sed conciues Sanctorum omnesq; serui, & domestici Dei: immerito tamen communem vsum scholasticorum friuola illa ratione improbat. Nam, & nomen δουλεία, *Dulia* sicut verbum δουλευω, *Duleuo*, non solam mancipiorum seruitutem, sed honorariam, etiã submissionẽ, & reuerentiam ex caritate, denotat, ad Galat. 5. *Sed per caritatem seruite invicem*, vbi pro *seruite*, græce est verbũ δουλευετε *duleuete*. Adde etiã quòd licet sanctis viris in gloria beatitudinis constitutis, ratione caritatis simus conciues: ratione tamen maiestatis & gloriæ, quã possidẽt, quia adhuc peregrinamur a Domino, multo eis sumus inferiores. Quare, sicut maiores nostros in hac Ecclesiæ Republica, virtute obseruãtiæ, & duliæ nos vt inferiores, & serui suspicere debemus, & colere. Optime ergo Alanus Copus in dial. 5. ca. 9. & Petrus Canisius libro quinto de beata Virgine capite 15. impudentiæ notant Caluinum, & Laurentium Vnfredum quòd asserant distinctionem hanc latriæ, & duliæ ex imperitia græcæ linguæ profectam. Nam tametsi primaria nominũ

Duliæ vsus primarius & secundarius.

Ayala.

Ayalæ ratio leuis.

Galat. 5.

Dulia honorariam denotat submissionem.

nominum significatione, quod nullus negat, non distinguantur, meritò tamen, vt probatum est, vsu Ecclesiastico, ad diuersa significandum accommodata sunt.

Quid sit adoratio ex sententia Alberti, Alex. & aliorum. 13

CAPVT II.

Adoratio Dei opus religionis.

HActenus varias nominum significationes exposuimus, iã verò, vt ad ipsam adorationis naturam propius accedamus, quædam in primis apud omnes indubitata supponenda sunt. Primum est, adorationem Dei esse opus religionis, an verò adoratio Sanctorum ad eandem pertineat virtutẽ, disputatione vltima huius libri dicetur: quanuis ergo adoratio non assignetur peculiaris virtus, ponitur tamen à beato Thom. 2.2. q. 84. peculiaris actus religionis, sed qualis ille sit, & quæ sit ratio formalis obiecti ipsius, non est ita manifestum.

Adoratio peculiaris actus religionis, non peculiaris virtus.

Deinde certum esse debet, actum adorationis primariũ esse in voluntate, & affectu, secundariũ verò elici ab alia facultate, vt inferiùs explicabitur. Sic tradit Antonius de Corduba lib. 1. q. 5. notatione. 2. & putat, ita Ioannem Medinam docuisse contra Sanctum Thomam, & Gabrielem, codice de oratione. q. 2. verùm in eo loco ille autor, non de adoratione, sed de oratione loquitur, & asserit, non esse opus elicitum ab intellectu, sed à voluntate, in quo planè deceptus est, vt ostendam. 1.2. q. 17. art. 1. Nam quanuis opus orationis supponat affectum religiosum in voluntate erga Deum, desiderium nempe obtinẽdi ab ipso aliquid, ex apprehensione propriæ indigentiæ, & diuinæ liberalitatis, potentis remedium afferre, ille tamen, vt manet in voluntate, nondum dicitur oratio, quousque opere intellectus loquentis cum Deo exprimatur: atq; hoc proprie est à Deo petere, nempe desideriũ aliquid ab eo obtinendi,

Corduba.

Nota obiter de natura orationis.

nendi tanquam à superiori, ei manifestare. Orationē autem procedere ex affectu in voluntate, dubium esse non potest. Nā omnis virtus moralis primò est in affectu, quāuis habeat actum, etiam elicitum ab alia facultate: oratio ergo, licet ab intellectu primo eliciatur; supponit tamen primarium actum in affectu, & voluntate, vt prædictū est.

Omnis virtus moralis, primò est in voluntate.

15 Adoratio verò ita est primò actus voluntatis, vt non consumetur, & perficiatur deinde in intellectu; sed opus alterius potentiæ sibi subijciat, vt inferiùs patebit. Supereſt igitur difficultas in hac quæstione, quod nam sit obiectū adorationis, & vtrum in solo affectu consumari possit, in quo Doctores variè sentiunt.

Adorationis & orationis discrimen.

Prima sententia sit eorum, qui affirmant materiam seu obiectum adorationis non tantùm esse signa exteriora, nēpe inclinationem corporis, thurificationem, &c. sed etiā, interiorem cultum, qui fide, spe, & caritate Deo exhibetur. Eam tradiderūt Alexander. 3. p. q. 30. in. 1. art. 3. Henricus quodlibet. 10. q. 6. parùm à principio, Albertus in. 3. d. 9. art. 1. ad. 5. Ricard. art. 1. q. 3. ad. 5. Paluda. q. 1. artic. 2. Thomas de Argentina. art. 1. col. 3. Gab. q. vn. art. 3. & in canonē lectione. 30. litera K. Corduba lib. 1. q. 5. notatione. 2. Martinus de Ayala de traditionibus. p. 3. consideratione. 7. cap. 1. §. *tertio quod*. Imò verò Albertus, & Corduba id ipsum docere videntur de alijs omnibus virtutum operibus: eā nimirum esse adorationis materiam, id quod cæteri quoq; eadem omnino ratione concedere debent.

Alex. Henr. Alber. Ricard. Argē. Gab. Cordub. Ayala.

Prima opinio, materiā adorationis esse interiorem cultum fidei, spei & caritatis.

Hæc opinio, in primis probatur ex Patribus, Damas. lib. 4. de fide. c. 3. inquit, *quia nos constamus ex natura visibili, & spirituali seu inuisibili, Deum summum opificem duplici genere adorationis afficimus*. Intelligit interiorem, & exteriorem; id quod sanctus Thom. diserte tradit. 2. 2. q. 84. art. 2. atq; de spirituali adoratione videtur intelligendū, illud Ioan. 4. *Spiritus est Deus & eos, qui adorant eum in spiritu & veritate oportet adorare*. Sed non videtur, quæ alia interior adoratio esse possit, quàm illis tribus virtutibus Theologicis, aut id genus alijs: illæ ergo sunt materia adorationis, quæ fit in spiritu & veritate. Quam sententiam sequutus Aug. in

Damas. *Ioann. 4*

Probatur auctoritatibus sanctorum.

in Enchiridio.cap.2.&.3.docet, θεοσέβειαν *Theosebiam*, quã dixit esse virtutem,quæ Deo cultum tribuit,in his præcipuè virtutibus consistere , &.10. de ciuitate cap.9. de dilectione Dei,inquit,*Hic est Dei cultus,hæc est vera religio*, & cap.6. *Cum igitur vera sacrificia opera sint misericordiæ siue in nos,siue in proximos*,&c. Demum, Athanasius quæst.60. ad Antiochum,Chrysost. homil. 32. in Ioan.Cyrillus lib.2.in Ioan.cap.93. Hilarius lib.2.de Trinitate,ad hæc ipsa opera virtutum, quæ commemorauimus, referunt adorationem in spiritu,& veritate. 17 *Athan. Cyrill. Chrys. Hilar.*

Deinde probatur ratione.Nam si hi Doctores assererẽt, opus illarum trium, aut omnium aliarum virtutum esse ipsum opus elicitum virtutis religionis,quẽ dicimus adorationem, sine dubio opinio eorum probabilis non esset: confunderent namq; omnia virtutum opera, in vnam religionem:at non ita docent,sed solùm affirmant,hæc opera virtutum esse materiam , & obiectum actus adorationis, ipsum verò adorationis actum à religione in volũtate elicitum,esse alium affectum (quem tamen ipsi non satis explicant) vt quem ad modum specialis virtus pœnitẽtiæ,suo loco à nobis assiguabitur , voluntas Deo satisfaciendi pro culpa,per actum contritionis, quæ contritionẽ pro obiecto habeat, atque ipsa contritio sit actus imperatus ab speciali virtute pœnitentię , qui tamen est elicitus à caritate:sic etiam affectus interior adorationis,qui est elicitus à religione, habeat pro obiecto illarum virtutum opera,eaq; sint ab ipsa religione imperata. An verò illi actus,quatenus à religione imperati,habeant aliquam bonitatem ab ipsa, & contritionis actus imperatus similiter,ab speciali pœnitentia , quæ est voluntas satis faciẽdi Deo, quæstionem habet, quæ hoc loco non est examinanda. Nũc enim satis est,si in simili demonstremus,actũ interiorem elicitum ab vna virtute , esse posse obiectum alterius,ac proinde opera illarum trium virtutum , non ineptè assignari obiectũ,& materiã affectus adorationis.

Explicatur opinio præcedens.

Pœnitentia specialis virtus à contritione. 18

Hæc sententia non probatur Bonauent. Durando , & Marsilio,quorum opinionem inferiùs referemus,atq; hac ratio-

Refutatio primæ sententiæ. *Bonau. Durand. Marsil.*

19 ratione,refelli potest. Primum si in illarum trium virtutum operibus esset peculiaris cultus religionis, quẽ adoratio interior pro obiecto haberet, esset quoq; in quouis opere etiam exteriori aliarum virtutũ,quod affectus adorationis posset pro obiecto habere. Nam si actus temperantiæ est quędam Dei exterior adoratio, affectus circa illum erit etiam interior adoratio: at hoc est ridiculum: neque enim Deus quouis opere dicitur adorari proprie cultu religioso, sicut etiã non quouis opere virtutis Deo propriè sacrificiũ offerimus, nec propriè quouis actu ipsum oramus,nec laudamus. Quia sicut opus sacrificij est protestatio facta Deo,tanquam autori omnium,præcipuè vitæ,& mortis:oratio est petitio, quæ voce,vel intellectu fit:laus est expressio quędam,& prędicatio diuinæ perfectionis, quæ voce quoque aut intellectu solùm fieri potest:sic etiam adoratio est nota submissionis,quæ in omnibus operibus virtutum,non reperitur, sed solùm in genu flexione,inclinatione corporis,& id genus alijs.

Omnis actus virtutis, non est obiectum adorationis.

20 Dices,sicut quouis opere virtutis potest Deus coli cultu proprie religioso,quoties quis ex voto illud facit, nec hoc habet actus exterior ex se,sed ex affectu solo interiori: cur etiam non potest ex peculiari affectu,quouis opere adorari? Verùm hæc ratio infirma est: neque enim possumus,singulis virtutum operibus,cum peculiarem affectũ, qui est reuerentiæ,assignare,vt sint opera adorationis: sicut possumus peculiarem affectum religionis, qui est fidelitatis erga Deum,semel facta promissione; quo quidẽ affectu Deus colitur etiam religiosè, licet non adoretur. (Cultus enim,& honor latiùs patet,quam adoratio,vt primo capite notauimus). Nam vt in.3.&.4.cap.patebit, sine ordine ad exterius signum seruitutis, nequit interior reuerentia ita explicari, vt talis interior affectus sit peculiaris virtutis religionis, ab omnibus alijs virtutum operibus distinctus:sicut neq; voluntas sacrificij, aut orationis,aut laudis,sine ordine ad opus propriũ ipsarũ, vt explicatum est.Nullus enim est affectus reuerentiæ interiùs consummatus,sed omnis circa aliud opus, quod ex se est

Obiectio.

Solutio.

Cur omnia opera virtutis religiosè fieri possint non tamen exadorationis affectu proficiscit.

nota

nota ſubmiſsionis, verſatur: at promiſsionis, & voti materia eſſe poteſt quoduis opus virtutis, vt ſatis conſtat. 21

1. Obiectio. Sed obijcies ſecundò. Poſset quis velle, elicere actũ credendi, motus ab excellentia Dei, vt ea ratione ei ſe ſubmitteret; tunc autem eſſet cultus adorationis propter directionem, quam habet ab affectu circa excellentiam ipſius. Reſpondeo. Quãuis poſsit actus fidei eſſe materia actus caritatis, & obedientiæ, quæ ſunt generales quædam virtutes: non tamen poteſt eſſe religionis, ad adorandum, quæ non eſt virtus tam latè patens, ſicut aliæ duæ; ad caritatem quidem, quia poteſt cogitari actus fidei, vt placet Deo, & vt quoddam bonum illius eſt, eius obſequi volũtati, & tunc ſi placet, quia bonum illius eſt, & propter ipſum, erit materia caritatis: ſi verò apprehendatur ſolùm quatenus à Deo præcipitur, cui honeſtũ eſt parere, & ſub illius imperio eſſe, eſt ſpecialis obedientiæ actus: qua ratione hæc virtus omnes alias, tanquam materiam, habere poteſt, vt bene ſanctus Th. 2.2. q. 104. art. 2. ad. 1. & caritas eodem modo vt cap. 4. notabimus. At in ipſo actu fidei non poteſt apprehendi aliqua ſubmiſsionis nota exhibẽda ipſi excellẽtiæ Dei, ſicut nec ratio ſacrificij, aut laudis: Licet ergo poſsint aliæ virtutes caritas nẽpe, & obedientia, circa actum fidei, vt obiectum, verſari; quia in ipſo cogitari poteſt propria ratio obecti ipſarum; adorationis tamen affectus nõ poteſt. Quia ratio obiecti adorationis in ipſo actu fidei nequit apprehendi, cum non ſit nota aliqua ſubmiſsionis, quæ eſt propria materia affectus adorationis. 22

Solutio.

2. Obiectio. Secũda ratio. Tribus illis virtutibus Theologicis, ea ſolùm ratione Deus dicitur adorari, quia illæ ipſi placent, ſicut quodcunq; virtutis opus: hæc verò non eſt peculiaris ratio honoris & cultus, ſicut neque is, qui facit ea, quæ principi placent, honore peculiari, qui pertinet ad obſeruantiam, & duliam, ipſum afficit: id quod à cõtrario perſpicuum eſt. Nam quem ad modum non fit iniuria Deo, contra virtutem religionis, ſi quis contra aliquam illarũ virtutum delinquat, neq; Principi contra obſeruantiam, & du-

& duliam, si quis eius transgrediatur præceptum: sic etiã nullus Deo per illas virtutes, nec principi, ipsius solùm mandatis obsequendo, specialem defert honorem.

23 Durand. Marsi. Ex his verò facile diluũtur, quę adduximus pro hac opinione. Ad testimonia patrũ (excipio Damascenum.) Respondet Durand. in 3. d. 9. quęst. 1. num. 8. Et Marsilius in 3. quęst. 8. art. 1. in 3. dubio, caritatem appellari verũ Dei cultum, quia ab ea interdum imperatur actus religionis, quo quis se, suaq; Deo consecrat. Cęterùm Augustinus alio modo videtur loquutus: sẽtit enim ipsomet actu caritatis, non autem effectu aliquo ipsius, verè Deum coli eumq; actum veram esse religionem.

satisfit autoritatibus patrum. Prima solutio.

Quomodo caritas dicatur a Durã. verus cultus.

Bonau. Quare respondeo cum Bonauentura in 3. d. 9. artic. 1. quæst. 2. ad primum, tribus Theologicis virtutibus, alijsq; omnibus coli Deum non cultu peculiari religionis, sed communi quadam ratione, vt prędictum est: ea verò de causa caritatem ab Augustino appellari veram religionem, quia plusquam omnis cultus religiosus Deo placet. In quem sensum idem Augustinus cap. illo. 6. opera quoque misericordię vera sacrificia nuncupauit, quòd Deo plus placeant, quam sacrificia & holocausta, iuxta illud Oseæ. 6. & Matthæi. 9. *Misericordiam volo, & non sacrificium*: cum tamen opera misericordię non sint propriè sacrificia, imò nec opera religionis. Quare non video, cur sanctus Thomas 2. 2. quęst. 85. art. 2. dixerit sacrificiũ, quod exteriùs Deo offertur, esse signum interioris sacrificij, scilicet contritionis. Licet enim cor contritum dicatur Psalmo. 50. *Sacrificium Deo*: latiori tamen significatione sic vocatur, nõ quòd propriè ad religionem pertineat, cuius opus inter alia sacrificium est.

Altera solutio:

Quomodo virtutibus Theologicis vel alijs virtutibus Deus dicatur coli.

Contritio nõ est opus religionis nec dicitur sacrificium nisi late.

Aug. 24 Osee. 6. Matt. 9. D. Tho.

Denique, si velimus sequi illorum Patrum, quos retulimus, interpretationem, eodem modo dicemus loquutum Christum Ioann. 4. de adoratione in spiritu & veritate, non de ea, quę propria virtutis religionis est, sed quæ communi quadam ratione, in operibus caritatis, & fidei consistit; quam Christus dixit esse in spiritu, quia virtute Spiritussancti, aut Spiritus gratię in nobis fit: & in veri-

Ioan. 4.

Locus Ioan. 4. exponitur quid sit adorare in spiritu & veritate.

tate,quia illa opera vero Deo placent. At si velimus sequi interpretationem Patrum 7. synodi, quæ mihi sũmopere placet, alius erit sensus illius loci,& cõtextui Euangelistæ non minus accommodatus. Intelligunt ergo passim illi patres, vt referemus secundo libro disp.8.cap.12. adorationem in spiritu,affectum internum seruitutis, & submissionis,ex quo genuflexio, aliaq; signa procedunt, quẽ ipsi vocant *latriam in spiritu, & veritate.* Appellant *latriã* quia est seruitus ; addunt *in spiritu*, quia non est in signo tantùm externo,sed etiã in affectu:subiũgũt *in veritate*, quia est veri,non falsi Dei. Dixerat enim Christus Samaritanæ eodẽ cap. *vos adoratis,quod nescitis*,id est falsos Deos ex errore adoratis : *nos adoramus*, *quod scimus*,id est verũ Deum, cuius veram,& sine errore notitiam habemus. Cum verò eos dicit esse adoratores,quos Deus quærit,qui in spiritu, & veritate ipsum adorant,non intelligit eos, qui solo affectu, & nullo externo signo Deo exhibent honorem reuerentiæ:sed eos, qui non solo signo, vt exteriùs tantùm appareant,sed vero etiam affectu latriæ,qui in signa quoque prorumpit,eum adorant. Dicit etiam *in veritate*,quatenus veritas distinguitur à signo. Nã spiritus interior adorationis,qui est ipsa vita & anima adorationis exterioris, appellatur quoq; ipsa veritas adorationis: ad quem modũ loquendi alludit Hieremias patriarcha Constantinopolitanus citatus à nobis lib.2. disp.8.c.6.in fine. Quo modo vero spiritus sit ipsa vita,& anima adorationis explicabitur in ea disput.cap.12.&.14. Atq; vno ex prædictis modis intelligendus est Damascenus, dum adorationem distinguit in exteriorẽ,&interiorẽ. Si enim loquatur de adoratione secundum cõmunẽ rationẽ,interiorẽ quidẽ intelligit,opera caritatis,fidei,& spei, & similia, quę in affectu sunt:si verò de adoratione propria,eã quoq; meritò diuidit in interiorẽ,nẽpe latriã in spiritu & veritate,vt explicata à nobis est,& exteriorẽ,quę signis exhibetur. Ad rationẽ, respõdeo, verũ esse,vt Deo fauente in.3.p.S.Th.q. 85.ar.1.explicabimus,specialẽ virtutẽ pœnitentiæ posse cõstitui,quę pro obiecto habeat cõtritionẽ, opus verę caritatis.

Notetur expositio. 25

Adoratio signis externis cõiuncta.

Damasceni sensus quis fuerit. 26

Differentia inter penitẽtiã & adorationem.

tatis. Cũ enim ipsa cõtritio perfecta circa Deum, ex ipsius gratiæ auxilio profecta, vim habeat cõpensandi Deo offensam peccati, vt in. 1. 2. q. 113. ar. 2. & in. 3. p. q. 1. art. 2. demonstrabimus: & pœnitentia specialis virtus sub iustitia, tãquã pars eius potestatiua ad hoc cõstituatur à S. Th. vt Deo iniuriã, & offensam peccati cõpensare velit; optimè potest affectus ille satisfaciẽdi pro iniuria, habere pro
87 obiecto contritionẽ, qua re ipsa fit satisfactio: at affectus adorationis, qui ponitur specialis actus religionis, debet necessariò vt obiectũ, respicere opus, quo quis Deo, tanquã principi, & superiori, se subijcit, id quod operibus caritatis, fidei, aut alterius virtutis, cõuenire nequit; sed ijs tantùm peculiariter, quæ inferiùs assignabimus. Perperã ergo hęc opera, omniũ ve aliarũ virtutũ dicemus esse obiectũ adorationis, aut ipsammet adorationẽ â religione elicitã; sed solùm cõmuni quadã ratione, eis cõuenire rationẽ cultus, aut adorationis, aut etiã sacrificij, vt probatũ est.

Quid. S. Thomas senserit de natura adorationis.

CAPVT III.

SEcunda sententia annumerari potest, quam indicare videtur S. Tho. 2. 2. q. 84. art. 2. in corpore, & clariùs in solutione. 2. & Scot. in. 3. d. 9. q. 1. §. *de primo*. Ea verò est, duplex inueniri opus adorationis, proprię, quod dã interius, aliud exterius: nõ sicut in omnibus alijs virtutibus (sic enim nõ esset propriũ
28 adorationis) sed ita vt interior adoratio intus consummetur, nec pro obiecto habeat opus externũ, quo tandẽ perficiatur, sicut aliæ virtutes exteriùs consummantur: atque ea sit interior erga Deum reuerentia, quę alio modo non videtur posse explicari, quàm si dicamus, esse cõplacentiã quandã diuinæ excellentię, quatenus nobis placet, eũ habere principem, & dominum: exterior autem sit genuflexio, inclinatio corporis, thurificatio, & id genus alia. Interiorem videtur appellare S. Thomas. 2. 2. quæst. 84. art.
S Tho. 2. ad. 2. primarium actum, exteriorem vero secundarium.

Quæ sit adoratio interior & exterior, secundum eã sententiam, quæ adscribitur S. Thomæ.

Quod si ita est, non se habent istę duę adorationes, sicut actus interior temperantię, & exterior. Interior nanque actus huius virtutis habet pro obiecto exteriorem, & ad illum mouet desiderio illius: sed erunt instar duorum actuum fidei diuinę, videlicet credere, & confiteri fidem. Nã credere primarius actus est, nec ipsam professionem fidei habet pro obiecto: hæc autem est signum interioris assensus credendi. Sic ergo se habebũt adoratio interior, & exterior. Illa enim, si interius consummatur, non habebit pro obiecto signum exterius submissionis: exterior autem erit signũ illius. Erit quoq; duplex voluntas, quædam reuerentiæ interius consummatę in cõplacentia, quã diximus, alia verò ostẽdẽdi exterius eam animi seruitutẽ. 29

Ex locis citatis suspicari posset aliquis, sententiã hãc esse Doctoris Angelici: verum ex alia parte oppositum colligi videtur. Nam ipse 2. 2. q. 84. in initio, adorationem annumerat inter actus religionis exteriores. Quare forsan ipse interiorem adorationem appellat voluntatẽ exterius adorandi. Nam si esset aliquis actus adorationis interiùs consummatus, adoratio non esset potius constituẽda inter actus exteriores, quàm interiores. Sicut ob eandem rationem oratio non ponitur à S. Thoma inter exteriores, sed interiores actus religionis, vt constat ex initio quęstionis 82. quod habeat non solum exteriorem operationem, sed etiam internam, quę interius consummatur: si vero omnis actus adorationis exterius perficitur, merito inter opera externa religionis refertur. Quando verò 2. 2. q. 103. ar. 1. dicit honorẽ relatũ ad Deum, non postulare actũ exteriorẽ, sed in solo interiori reperiri, cũ tamen honor erga homines postulet exteriorem, contrariũ non docuit. Tum quia honor latius patet, quã adoratio. Defertur enim Deo oratione, laude, gratiarũ actione, & votis, quæ omnia sine exteriori opere possunt cõsummari, licet adoratio non possit. Tum etiam quia ibi solum assignat honorem erga Deum in apprehensione excellentię: hęc autẽ sola sine affectu non est peculiaris actus honoris. 30

Examinatur mens D. Th. de adoratione interiori. *S. Tho.*

Hęc sententia, cuiuscunque ea sit, quanuis probabiliter satis

satis explicata videatur, hac ratione cõfutari potest. Actus ille interior adorationis, qui intus consummatur, siue dicatur reuerentiæ, siue adorationis circa Dei excellentiam, cũ sit affectus voluntatis, nihil aliud esse potest, quàm cõplacentia aliqua. Omnis enim voluntatis actus aut est cõplacentia, seu amor; aut odium, seu displicentia: cum ergo hic affectus adorationis non sit odium, necessario erit cõplacentia. Si vero respicit, vt obiectum, diuinam excellẽtiam, & dignitatem, vt necessario dicendum est, debet esse complacentia de illa: hic autẽ affectus nulla ratione ad virtutem religionis: sed ad varias alias virtutes pertinere potest, vt mox inductione patebit: aut erit communis quidam affectus ad nullam specialem virtutem pertinens.

Efficax ratio, qua refutatur præcedens sententia de interiori adoratione.

In primis enim aut placet Dei excellẽtia propter ipsum, cuius & est, vt eius bonũ, & hoc modo erit actus caritatis erga Deum, sicut complacẽtia cuiusq; alterius perfectio-
31 nis Dei, tanquam boni ipsius, propter ipsum: aut secundo placet, vt est bonum nostrum, atque totius humani generis; sicut cum aliquis gaudet, quod habeat iustum, & prudentem Regem, ob suum, & totius regni bonum. sic verò erit actus caritatis erga totum humanum genus, cuius bonum placet propter ipsum: qui aut est actus beneficientiæ, aut ad misericordiam pertinet, qua non solum volumus miseriam alijs subleuare; sed etiam volumus bonum, & illud nobis placet, vt bonum ipsorum est: aut certe quatenus nobis metipsis illud volumus, & placet vt bonum nostrum est; & ita non ad aliquam peculiarem virtutem, sed ad communem quandam rationem affectus spectabit, quo scilicet in vniuersum nobis placet, quicquid vt bonum nostrum cogitatione apprehendimus. Et à contrario in vniuersum probari potest, nullo ex prædictis complacentiam illam esse actum religionis. Quoniam opposita displicentia, vel odium non esset sacrilegij peccatum contra ipsam, vt inductione constat: ergò nulla talis complacentia erit religionis opus. Adde, quod neutrò modo iste affectus posset esse religionis specialis. Hæc

In Deiexcellentia cõplacere, interna adoratio constitui nequit

Religio non est proxime circa Deum, sed circa cultum Dei.

enim virtus nunquam circa Deum proximè verſatur, ſed circa cultum ipſius, qua ratione à Theologicis virtutibus diſtinguitur, vt bene notauit S. Th. 2. 2. q. 81. art. 5. Hæc autem complacentia diuinę excellentiæ, quocunq; ex his duobus modis, nõ circa cultum aliquẽ, ſed circa ipſummet Deum verſatur, vt ſequẽti cap. explicabitur. Aut deniq; tertio hic affectus cõplacentię eſſe poteſt, non de Dei excellentia directè, ſed talis vt placeat nobis eſſe ſub Deo tanquam principe, ipſi inferiores: hic autẽ directè & proximè in noſtram humilitatem, remotè verò in Dei excellentiam fertur. Quare ad virtutẽ humilitatis, quæ moderatur affectum propriæ excellentiæ, & dignitatis, & intra ſuos limites continet, ne vlterius procedat, non ad religionem, quę cultum Deo tribuit, & honorem, pertinebit. Id quod à contrario etiam demonſtrari poteſt. Nã ſi alicui diſpliceret, ſe eſſe Deo inferiorem, & ſub illius poteſtate, & imperio, eſſet ſuperbię: quod ſi Dei excellentia ei diſpliceret, quatenus ſuam diminueret, eſſet inuidię peccatum: quę duo non religioni, ſed humilitati opponũtur: ille ergo affectus, quo alicui placet ſe Deo eſſe inferiorẽ, & ab eo dignitate, & imperio ſuperari, humilitatis eſt, nõ religionis: alius verò modus excogitari nequit, quo complacentia illa de diuina excellentia, ad religionem reduci poſſit: nulla ergo eſt adoratio, quę ſolo affectu interiori conſummetur. 32 33

Humilitatis obiectum, & qui differat à religione.

Vera opinio. Adorationis affectus circa actus externos, tanquam circa proprium obiectum verſatur.

CAPVT IIII.

NVlla alia videtur ſententia ſupereſſe, quàm eorum, qui cenſent, opus, & affectum adorationis circa actus exteriores, tanquam circa propriũ obiectũ ſolùm verſari. Opinio eſt Bonau. *Bonau. in 3.*

in.3.d.9.art.2.quęst.3.in corp.& ad argumenta, & quęst.
Alma. Maior. 4. Almaini ibidem,q.1. à principio,Maioris.q.1. Pro hac
sententia referri posset sanctus Thom. vt paulò ante vidimus,& Marsil.in.3.q.8.art.1.ad.3. vbi probat sententiam
Bonau. contra primam,quam nos superiùs retulimus : id
Durãd. ipsum videtur docuisse Durand. cap. d.q.1.num.7. &.8.
Obseruandum tamen est, horum Doctorum sententiam
34 in eo nobis probari,quòd asserit omnem affectum adorationis circa opus aliquod exterius, vt obiectum, versari:
Bonau. Alma. Maior. S.Tho. quod tamen aliqui ex ipsis,nempe Bonau. Almai. & Maior,idem de latria,& religione in vniuersum vidĕtur docere,minimè placet.Optimè enim S.Thom.2.2.varios actus religioni assignãs,quosdam dixit esse interiores,quòd interiùs consummentur:hos enumerauit quęst. 82. &.83. nempe deuotionem , & orationem : quos , & primarios actus religionis esse dixit , tametsi oratio aliqua exteriùs etiam prodeat,nec in sola mente permaneat : quosdã verò exteriores,quos subinde à q.84. numerat,&natura sua exteriùs consummantur.hi sunt adoratio, sacrificia,oblationes,decimæ,vota,iuramenta,& laudes , quibus modis Deum religiosè honorare consueuimus. Ex quo etiã cõstat,adorationem ab oratione,& reliquis distingui , sicq; in Scriptura oratio & adoratio tanquam diuersa ponũtur
2.Re.14 Mat.20 2.Regum.14. *Adorauit & dixit seruanæ Rex*: Matth.20. *Accessit mater filiorum Zebedæi adorans,& petens aliquid ab eo.* De
35 aliorum verò distinctione,non video , aliquam esse quæstionem:solùm de adoratione,& sacrificio aliquis posset
Prisc. dubitare.Quia *adoro*,autore Prisciano,dictum videtur ab *ador*,id est, frumento sacrificijs destinato : significat ergo latrię cultum, qui Deo sacrificijs tribuitur.Verùm quamuis hoc ita sit, vsu tamen communi , verbum *adoro* accommodatum est,non ad significandum sacrificium , sed alium peculiarem cultum, & honorem , de quo nobis est
Valla. disputatio. Quem ad modum Valla existimat verbum *adoro* deriuatum ab, *oro*, quod est ore precor , & *supplicare* à *plico* quòd genu aut poplitem plicamus , cum aliquid à potentiori petimus : vt tamen inquit ipse , adorare sine

Adoratio & oratio distinguũtur.

Adoro dicitur ab ador.

voce fit, nó sine plicatione genuũ, & gestu corporis, supplicare vero sine plicatione, & gestu, non tamen sine voce: parùm ergo curandum est de vocum Ethymologia, quando ad aliam significationem, nomina sunt vsu accómodata.

Hic ergo adorationis actus, inter alios virtutis religionis, habet opus exterius pro obiecto, vt prædicti tradũt Doctores. Illud autem est, quod paucis explicauit Dama. orat. 1. de imaginibus pag. 5. ante medium, *Submissionis, & honoris nota*. Nõ dixit esse signũ cuiusuis honoris sic enim solũ cultus in genere definiretur, sed addidit, *submissionis*, qua scilicet eũ honorẽ nõ cuilibet, sed superiori deferimus, qui est seruitutis, & submissionis. Hę vero notę exteriores sũt corporis inclinatio, genu flexio, prostratio, percussio pectoris palmarum coniunctio, thurificatio, osculum, accensa luminaria, & id genus alia. Est igitur adoratio affectus, & voluntas exhibendi Deo hæc signa seruitutis, & submissionis. Eodem modo per signum externum definit adorationem Anastasius Epiſcopus Theopoleos citatus in 7. Synodo Act. 4. his verbis. *Quid enim aliud est, quam honoris alicui exhibiti veluti Emphasis.* (1. Symbolum) *adoratio*? de quo testimonio plura 2. lib. disp. 8. ca. 12. tametsi hic autor honoris nomine, quod generalius est, non tã expressit naturã particularẽ huius actus quã Damasc. nihilominus honorẽ ipse intellexit, non quencunque sed eum, quem nota submissionis exhibemus, qui propriè est adorationis, nõ laudis, aut alterius rationis.

Adoratio submissionis & honoris nota.

Vera adorationis definitio.

36 *Damasc.*

Anast.

Maioris tamen explicationis gratia, duo nobis obseruãda sunt: primum cum hæc signa exteriora communia sint, & latriæ, & duliæ, quæ sunt virtutes inter se diuersæ, vt mox dicemus, ex solo signo exteriori, vix inueniri distinctionem adorationis, qua videlicet opus latriæ ab adoratione duliæ discernamus: nisi quis vellet dicere, prostrationem esse peculiarem notam latriæ, quæ soli Deo tribuitur. Iuxta quem modum vt tertia disp. ca. 1. referemus, quidam dixerunt, non debere nos, adorare humanitatem Christi prostratos in terrã, quod ea videatur maxima nota, &

37

ta,& signum honoris soli deitati exhibendum. Hanc tamen distinctionem non video vsu receptam,cum etiã homines soliti sint in terra prostrati,alios etiam indignitate cõstitutos sic adorare:id quod in sacra Scriptura passim reperitur,vt loco suo notabimus. Quare tota adorationis distinctio ex affectu interiori, adhibendi signa illa exteriora,desumenda est. Homo enim fertur in opus ipsum externum ex apprehẽsione maiestatis, aut excellentiæ eius, cui signum illud exhibere,iudicat honestum,& ea ratione ei placet,quatenus est cultus quidam illius, cui ob ipsius excellentiam deberi iudicat. Ex quo etiam perspicuũ est, affectum adorationis, qui est religionis actus, non circa Deum,sed circa cultum ipsius proximè versari; vt ipsum Deum in obliquo(vt aiunt) respiciat,tanquam id,cui cultum volumus ex affectu exhibere, cultum autem vt proximum,& proprium suum obiectum.

Quomodo distinguantur latria, & dulia, cũ signa externa sint eadem.

Dicet aliquis,sicut caritas versatur circa Deum proxime, & ipsum habet vt obiectum: quia vult Deo bonum: cur etiam religio non respiciet proxime Deum,vt obiectum,
58 cum ei deferat cultum & honorem? Respondeo esse latũ discrimen inter affectum caritatis, & affectum religionis, cum tamen vterq; sit actus quidam amoris,nõ odij. Quia affectus caritatis constituit, peculiarem virtutem, quatenus est amor amicitiæ: hac vero ratione nullum aliũ respicit, quam Deum; cui vult bonum ex complacentia ipsius. Nam bonum, quod concupiscit Deo, respicit vt est amor concupiscentiæ:hoc autem bonũ potest esse, quod cunq; obiectum virtutis,consideratum quatenus est bonũ Dei; & hoc pacto caritas circa materiam cuiuscunq; virtutis potest operari. Aliæ verò virtutes, quæ Deo aliquid deferunt, vt cultum, & obedientiam non versantur proximè circa Deum,tanquam circa propriũ obiectum,sed ipsum respiciunt in obliquo; & ideò non sunt Theologicæ,sicut caritas. Nam si circa Deum versarentur, sicut caritas,ideo esset,quia Deo volunt aliquid deferre,sicut caritas vult ei bonum: hoc autem non satis est: alioqui confunderentur religio, & obedientia cum caritate.

Quia hæc sola ad illa omnia præstandum sufficeret. Ratio vero à priori est. Quia omnis virtus, præter caritatem amat obiectum suum, quod iudicat honestum, etiam si iudicet honestum, quatenus est debitum alteri: amat inquam ipsimet operanti, tãquam illi bonum, & honestum, ex cõplacentia eius. Quare omnis affectus alterius virtutis, præter caritatem, est amor amicitiæ operantis: ac proinde ex hac parte non constituũtur diuersę virtutes, sed ex diuersitate boni honesti, quod cõcupiscitur. Iccirco cum quis amat ex religione cultum Dei, quia iudicat honestũ, amor illius non respicit Deum directe, & proxime, neque tanquam rem concupitam, quia hæc est ipse cultus, neq; tanquam eum, cui cultus vt bonum amatur, hic enim est ipse operans. Atqui omnem affectum alterius virtutis versari circa ipsum operantem, vt obiectum amoris amicitię, constat, quia in omni amore est respectus amicitiæ, & concupiscentiæ ex S. Thom. & Caiet. 1. 2. q. 26. art. 5. amicitiæ vero est erga eum, cui volumus bonum: sed cum volumus cultum deferre Deo, Deus non est, cui volumus bonum, ex complacentia ipsius: alioqui esset affectus caritatis erga ipsum, nec alius esse potest, præter ipsum operantẽ: ergo in operantem terminatur, vt est amor amicitiæ: id quod in cæteris affectibus aliarum virtutum, eodem modo demonstrari potest. *S. Thom. Caietan.*

Neq; vero propterea quod signa externa adorationis, ex affectu solum interiori distinguantur, licet colligere, opus adorationis interius, non autem exterius consummari. Nã multa sunt opera virtutis, vt iustitiæ, & misericordiæ, quæ ex solo affectu distinguuntur. Vt si quis det alicui pecuniã vel quia illi debitam, vel ad subleuandam illius miseriã: nihilominus hæ duæ virtutes exterius consummãtur: & in vniuersum omne virtutis opus habet rationem studiosi, ex affectu, quo fit, scilicet propter ipsam honestatem virtutis, cum tamen multæ virtutes exterius dicantur consummari. Illæ namq; exterius consummari dicuntur, quæ pro obiecto habent opus externum, & affectus illarum ad opus procedit, tametsi ratio formalis virtutis ex affectu ipso dependeat.

Deinde

40 Deinde notandum est ex sententia Doctoris sancti adorationem, & latriam nō esse omnino idem, nec adorationem, & duliam; eadem tamē proportione inter sese comparari. Latria nāq; idem est apud ipsum, quod ipsa virtus religionis: ac proinde omnes religiosos cultus comprehēdit, inter quos vnus est adoratio, vt prædictum est. Sic S. Thom. 2.2.q.84.art.1.in principio latriam pro religione vsurpat, dum quærit: *Vtrum adoratio sit actus latriæ, siue religionis.* Cum ergo dicimus, adorationem latriæ, non significamus adorationem, quæ est idem, quod latria, sed quæ ad latriam, seu religionē pertinet. Ea vero est solius Dei, ex cuius maiestatis apprehensione, signa submissionis ipsi exhibemus. Dulia vero non est aliquis religionis actus, nec idem cum ipsa, sed alia virtus. Est enim obseruantia, quam maioribus honorem deferimus, de qua S. Thom. q.102.& dulia quæ dominos colit de qua quæst.103.agit. An autem alia peculiaris, vel hæc eadem virtus sit, qua sanctos Dei honoramus, & vtrum ipsa obseruantia distinguenda sit, dicemus in hoc lib.disp.6. Cultus autē seu honor duliæ latius patet, quàm adoratio. Hęc enim solum in signis submissionis sita est, vt iam diximus. Honor autem pluribus alijs modis, quàm adoratione, maioribus, & dominis, sicut Deo fieri potest, nempe laude, deprecatione, tributis feudorum, & id genus alijs. Cū ergo dicimus adorationem duliæ, eam significare volumus, quę a virtute obseruantiæ, seu dulię, maioribus, aut dominis exhibetur: non tamen propterea asserimus, ipsam adorationem idem esse cum dulia. Patres vero septimæ Synodi, vt videbimus.2.libro.disputatione.8.cap.12. non vsurpant latriam pro quouis opere religionis, sed pro affectu interne seruitutis erga Deum, qui in adoratione, aut in quouis opere religioso reperitur.

Latria idem quod religio.

Dulia nō est aliquis religionis actus.

His duabus notationibus existimo satis explicatam, & confirmatam esse nostram sententiam: videlicet adorationis actū in vniuersū esse affectū exhibēdi signa submissionis, cuilibet in dignitate cōstituto, siue Deo, siue etiā homini. Eā vero esse latriæ & religionis adorationem, nō quæ in ali-

in aliqua peculiari nota consistat, sed quæ ex apprehẽsione excellentiæ, & maiestatis Dei, & affectu exhibendi ei, tãquam digno, exterius illud signum, procedit: hic autem affectus, quatenus est circa excellentiam eius, cui volumus exhibere notam submissionis, est seruitutis cuiusdam, qua placet excellenti illam deferre.

Ex hac doctrina intelligitur lapsum fuisse Antoniũ de Corduba lib. 1. q. 5. dubitatione. 6. dum asserit, esse quosdam exteriores adorationis actus cultui Dei designatos, videlicet sacrificium, martyrium, collationem, & susceptionem sacramentorum, petitionem veniæ, petitionẽ gratię, percussionem pectoris, templorum cõstructionem, institutionem factorum, vota deniq;, & iuramenta. Lapsus ergò fuit hic autor: ex his enim operibus licet aliqua ad cultum religiosum pertineant, omnia tamen adorationis non sunt. Inter ea quoq, est martyrium, quod non est religionis, sed fortitudinis, & caritatis actus, ideoq; in. 3. p. q. 22. art. 2. dicemus sanctorum martyrum passionem, non fuisse sacrificium: quãquam mors Christi ex alio respectu, quem martyrum passio non habuit, veram subijt rationem sacrificij. Ea verò opera nõ esse adorationis inductione facile apparebit. Hic ergò autor cõfundit opera cuiusuis religiosi cultus, cum adoratione, cum præter illam multos alios modos colendi Deum religio habeat. Quare immerito enumerat inter actus adorationis, sacrificium, cum sit actus religionis, distinctus ab adoratione, vt supra ex S. Thom. retulimus. Deinde susceptio, & collatio sacramentorum est cultus quidam rei sacræ, cum ea dignè tractantur, sed nullius est adoratiò, petitio verò quæcunq; ad orationem pertinet, quæ vt prædictum est, ab adoratione differt. Templorum autem constitutio, & institutio, aut obseruatio festorũ, est actus religiosus, qui ad sacrificium, vel orationem refertur, nullo tamen modo est adoratio, vt ex definitione constat. Deniq; vota, & iuramenta enumerantur à S. Thoma, vt opera quidem religionis, sed ab adoratione distincta, & sane si omnia hæc essent adorationis opera, posset etiam laus, quæ ponitur re

Martyrum passio nõ fuit sacrificium licet passio Christi fuerit.

Sacrificium non adorationis, sed religionis est actus.

Corduba 42

S. Tho.

ligionis,

ligionis actus,& gratiarum actio,ad adorationem ſpectare:ſolum ergo inter illa,quæ connumerat hic autor, percuſio pectoris,proprie eſt adorationis actus,cum ſit quę-
43 dam ſubmiſsionis nota:ſed non videtur peculiari ratione ad latriam pertinere. Hac enim quis ſe exhibet alteri quẽ offendit,inferiorem,& dignum ſupplicio, quod ſane eſt reuerentiæ & ſubmiſsionis ſignum. Sed tam Deo,quam Sanctis,& homini offenſo poteſt deferri:fruſtra ergò Corduba ſoli Deo dicit eſſe tribuendam. Eſt etiam ſignum petendi veniam:ſic autem pœnitentię nota eſt, & tam Deo, quam homini,à quo etiam petitur venia iniurię, exhibetur.

Percuſsio pectoris,poteſt eſſe adorationis actus.

Vualden. Thom. Vvald. tom.3. cap.117.num.4.eoſdem ferè actus recenſet,verumtamen non dicit eos eſſe adorationis, ſed generatim ſeruitutis,& cultus erga Deum: inter eos vero ponit martyrium, caritatis,& contritionis actum, ſi-
Damaſc. cut etiam Damaſ.orat. 3. de imaginibus: intelligendi tamen ſunt de cultu religioſo non preſe,ſed communi quadam ratione.

Sed occurrit dubitatio. Signa illa exteriora,nempe genu flexio,& corporis inclinatio videntur eſſe ſigna humilitatis,quę eſt diſtincta virtus à religione:circa illa ergo non poteſt adorationis affectus verſari. Reſpondeo quidẽ,ſigna illa eſſe humilitatis,& ad hanc virtutem tunc pertinere,quo modo ex affectu proprio huius virtutis exhibentur. Is autem eſt complacentia in propria excellentia iuxta menſuram debitam; ita vt cohibeat nimium appetitũ excellentię,ſupra propriam dignitatem,de quo in 1. p.q.
44 63.art.2.& 3.fuſius dicemus. Sunt vero hęc ſigna adorationis,quando ex affectu latrię,aut dulię,hoc eſt ſeruitutis,& ſubiectionis,procedunt:hic autem affectus non circa propriam,ſed circa Dei excellentiam verſatur, quatenus quis eum ſibi ſuperiorem, & dominum cognoſcens, vult, maieſtati ipſius, ſignis ſeruitutis honorem deferre. Hoc enim religio iudicat iuſtum & honeſtum,& Deo debitum. Quoccirca religio ponitur pars iuſtitię poteſtatiua,ſicut obſeruantia erga maiores,& dulia erga dominos

Humilitas circa propriã adoratio circa alienam excellentiã verſatur.

Religio pars iuſtitiæ.

quę

quę cum deficiat à propria ratione iuſtitiæ, & ęqualitatis, retinet aliquem modum illius, cum obſeruet debitum alteri aliquo modo: humilitas verò conſtituitur pars temperantiæ, ac pro inde non eſt ad alterum. Quare cum quis ex humilitate adhibet illa ſigna, ea ſolum reſpicit, quatenus ad propriam vilitatem, & moderamen appetitus nimiæ excellentiæ propriæ referuntur. Communi tamẽ ratione adoratio ſolet appellari quiuis actus religionis, quo Deum vt ſuperiorem, & excellentẽ agnoſcimus.

humilitas pæ vs tẽperãtiæ.

45

Ratione cuius perfectionis, aut beneficij Deo debetur adoratio latriæ. Diſput. 2. 46

Propoſita certa doctrina, ſententia Cordubæ exponitur. cap. 1.
De adoratione latriæ Deo debita variæ Scholaſticorũ rationes. c. 2.
Ratione diuerſorum attributorum aut beneficiorum, non deberi Deo diuerſum adorationis cultum, optima ratione probatur. c. 3.

Propoſita certa doctrina, ſententia Cordubæ exponitur.

CAPVT I.

QVæſtio propoſita ſupponit id, quod omnibus Catholicis, & hæreticis certiſsimum eſt, Deo ſcilicet cultum ſupremum adorationis latriæ deberi, iuxta conſuetam nominis *latria* ſignificationem. Nam cum adoratio ſit ſubmiſsionis, & ſeruitutis interioris nota, ſeruitus verò non niſi in dignitate, & excellentia conſtituto, aut ei, qui, vt talis apprehenditur, debeatur, ſit, vt Deo, qui excellentiſsimus eſt, ſupremus quoq; adorationis honor ſit exhibendus, cumque ex parte ſigni exterioris non ſit vlla differentia, vt cap. 4. ſuperioris diſputationis notatum eſt, ex affectu interiori debet expẽdi. Quare maxima nota ſubmiſsionis ea eſt, quę ex maximæ dignitatis (videlicet diuinæ) apprehenſione, & affectu cir-

Diſtinctio inter adorationem Dei, & ſanctorum ab affectu interno petẽda eſt.

47

tu circa illam procedit: ac proinde alteri, quam Deo tribui non potest. De hoc genere adorationis Patres septimæ Synodi, & Aug. intelligunt illud Deut.6.& Matth.4. *Et illi soli seruies.* Hinc etiam fit, vt creaturis, siue idolis, sine falsa aliqua existimatione, hic cultus deferri nequeat. Nam quanuis exteriora signa possint exhiberi, cum tamē natura adorationis in ipsis signis ab affectu dependeat, & sine falsa existimatione, creaturæ, aut idolo, suprema excellentia nō tribuatur; neq; adoratio latriæ, quæ maxima est, exhiberi poterit. Quo circa Philosophi illi ad Roman.1. *Qui cum cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt: & mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem corruptibilis hominis:* aut plures Deos, cum vero Deo esse dicebāt, quibus latriæ cultum deferrent: aut certe lapidi, & idolo, numen, & dignitatem inesse credebant, quibus adoratio deberetur: quod si non supremum numen in ipsis esse putabant, nec maximam exhibere poterāt eis adorationem. Quanuis autem interior affectus latrię circa creaturam esse non possit, quando illa, vt inferior Deo, cognoscitur, 48 posset tamen quis ita de prauato animo esse, vt desideraret non vero Deo, sed lapidi talem honorem deberi.

7. synod. Aug. *Deut. 6.* *Mat. 4.* *Idololatriæ non sine falsa existimatione.* *Rom.1.*

Tota autem huius quæstionis difficultas est, quam in titulo proposuimus: ratio vero dubitationis est huiusmodi. Sicut ob diuersa Dei attributa, diuersæ quoq, virtutes cōstituuntur, veracitas enim, fidem, qua Deo credimus, fidelitas in promissis, spem, qua ab ipso speramus, bonitas Dei in se, caritatem, ob quam ei volumus bonum, constituit: diuersis similiter attributis, diuersus quoq; latriæ cultus respondebit; aut saltem cum omnis adoratio ob aliqua beneficia debeatur, si diuersa sunt à Deo accepta beneficia, diuersus etiā erit cultus adorationis. In hac sanè cōtrouersia, nullus est scholasticorū, qui ob diuersa attributa, sed neq; ob diuersa beneficia, diuersas dicat deberi adorationes. Variāt tamē in reddēda ratione, vt paulo post videbitur vn ū excipio Cordubā, cuius sētētiā statim referemus.

49 *Anto. Cord.* Antonius ergo de Corduba lib.1.q.5.dubitatione.1.asserere videtur, ob diuersa beneficia, diuersum quoq, modū ado- *Opinio Cordubæ.*

adorationis, intra eandem tamen ſpeciem, Deo deberi. Ait enim, ſi eſſe poſſent tres Dij, quorũ vnus creaſſet nos, alius redemiſſet, varijs modis intra eandem ſpeciem latrię eſſent adorãdi. Refert etiam Scotum fuſius de hoc diſputantem in. 3. d. 3. nihil determinaſſe. Vbi ſane Scotus quęſt. vnica §. *Sed contra hoc*, &. §. *reſpondeo, & dico*, hanc difficultatem ex profeſſò non examinat: ſed argumento cuidã propoſito contẽdit ſatisfacere. Docuerat ipſe Chriſtũ ſecundum humanitatem non adorari latria: ſi particula *ſecundũ* denotet rationem adorandi, nam humanitas nequit eſſe ratio, vt latria adoretur. Contra hanc vero doctrinam obijcit in. §. *ſed contra* in hũc modum. Si Deus ratione dominij creatoris, quod ex tempore ipſi conuenit, debet adorari latria: eadem quoq; adoratione redemptor, vt redemptor eſt, iure redemptionis eſſet adorandus: ſed humanitati conuenit dignitas redẽptoris: ergo ei debetur latrię adoratio. Reſpondet ipſe bifariam §. illo *Reſpondeo*, primum ſi dicamus, tantum eſſe beneficium redemptionis, quantũ eſt creationis, vt ipſe probauerat §. prędcedenti, & adoratio debeatur, non ratione maieſtatis, & diuinę excellentię in ſe, ſed ratione beneficij; tunc propter beneficium redemptionis, honor latrię deferendus eſſet principali redẽptori, ſcilicet Chriſto, quatenus Deus eſt, non humanitati, hęc namq; nonfuit prędcipua cauſa redemptionis: quoccirca Deo tribueretur idem honor latrię, duabus de cauſis. Deinde reſpondet, ſi dicamus deberi adorationẽ non ratione beneficij, ſed maieſtatis, & excellentię in ſe, nihil omnino probari eo argumento. Licet enim ſit ęquale beneficium, non eſt ęqualis maieſtas diuinitatis, cuius opus eſt creatio, & humanitatis, cui tribuitur redemptio. Quocunque ex his modis ſatisfacit ipſe argumento propoſito, nec aliud contendit. Quare non diſputat, Vtrum Deo debeatur adoratio ratione huius, vel illius attributi, huius aut illius beneficij.

Scotus.

Vtrũ debeatur adoratio humanitati Chriſti doctrina Scoti.

50

(.?.)

De adoratione latriæ Deo debita variæ Scholasticorum rationes.

CAPVT II.

Alens. Gabriel. DE hac eadem re disputãtes Alex. 3.p.q.30. in.1. ar.3.§.2. &.3. & Gabriel super cano. lect. 49. litera M. affirmant, excellentiæ Dei inse deberi latriæ adorationẽ eiusdẽ prorsus speciei, siue, vt inquit Alex. ea tribuatur ratione diuersorũ beneficiorũ, redẽptionis, scilicet, & creationis, siue diuersorũ attributorũ, vt inquit Gabriel. Quare verò ob diuersa beneficia, nõ sit diuersũ adorationis genus, optima ratione probat Alex. §. illo 2. ad. 2. 3. &. 4. &. §. illo 3. Cũ n. adoratio sit nota submissionis, sit, vt ex affectu interiori directe respiciat superiorẽ indignitate cõstitutũ: ipsa ergo excellentia est, in quá fertur adoratio, nec aliá rationem perfectionis respicit in re, quam adoramus: latriæ igitur adoratio directè tendit in Dei excellentiam, quæ cũ vna sit, siue ad illam moueat beneficium redemptionis, siue creationis, siue aliud: nõ erit diuersa, cum ratio ipsa, in quam fertur, vnica sit, & eiusdem rationis. Nec verò solùm adoratio non respicit beneficium, tanquã rationem illius, cui cultus exhibetur, sed neque ipsum habet, tanquam materiã aliquo modo, sicut habet gratiarum actio. Hæc enim, referendo ipsum beneficium in Deum à quo processit, versatur circa beneficium, tanquam materiã cultus, & honoris. ipsum verò Deum, cui acceptũ refert, ac proinde honorem tribuit, respicit (vt aiunt) in obliquo, sub ratione liberalis, & magnifici, in quem adoratio tendit, vt excellentem, & superiorẽ. Atque hinc confutata manet Cordubæ opinio. Sed quanuis in Deo ratio, cui formaliter adoratio exhibetur, non sit liberalitas beneficij, vel ipsum beneficium, sed excellentia: si tamen excogitari posset Deus, qui nec nobis aliquid contulisset, nec largiri posset, nõ esset adorãdus: nõ quia largitio sit ratio rei adoratę, sed quia nulla in eo posset excellẽtia excogitari, in quo nec potẽtia benefaciẽdi intelligi posset. Hac ratione Alexãdri, optimè probatum

Sententia Alexandri & Cabrielis.

Cur Deus unica latriæ adoratione colendus, licet diuersa proueniant ab eo beneficia.

Adoratio præter excellẽtiam requirit potentiam benefaciendi in eo quem adorat.

C batum

batum manet, ob diuersa beneficia,nõdeberi Deo diuersumgenus adorationis:cur autẽ ratione diuersorũ attributorũ,nõ tã apertè probatur,si tamẽ ipsa verè explicetur, vt sequenti cap. fiet,id ipsum optimè confirmabitur. Gabriel reddit rationẽ, existimans attributa nullo modo, nec ratione nostra distingui:hanc tamen eius sententiã confutabimus in.1.p.q.28.art.2. Porrò quis neget, apprehensione nostra,vnũ sine alio cogitari posse? Cũ ergo adoratio affectu nostro feratur in rẽ,prout à nobis apprehẽsam, cur nõ poterit vnũ genus adorationis ferri in Deũ,sub vna perfectione,& attributo cogitatũ,& aliud in eũdẽ alia ratione. *Gabr.* §5

Ratione diuersorũ attributorum,aut beneficiorum, non deberi Deo diuersum adorationis cultum, optima ratione probatur.

CAPVT III.

COmmunis sententia, quæ asserit eũdẽ honorem adorationis, atq; eodẽ modo Deo esse deferẽdũ,etiã si varia sint ipsius beneficia,& attributa vnica sancti Thomę ratione,videtur optimè cõprobari;quã affert 2.2.q. 81. art.3.ad.1.&.84.art.1.ad.2. in hunc modũ. Diuersæ rationes attributorũ,ad cõstituendũ vnum primum principium rerũ omnium concurrunt, id enim appellamus principium rerum, quod ex se omnem habet perfectionẽ,& fons est totius esse: huic autem sub ratione primi principij vnica virtus religionis varijs modis cultum adhibet,ex quibus vnus est adoratio: cum igitur sit vna ratio primi principij,vna quoq; erit ratio adorationis, tametsi in eo variæ perfectiones cõsiderentur. *Ratio ex S. Thomade prompta.* *S.Thr.*

Verùm quanuis honor quicunq; religiosus,vni, & eidẽ Deo,qui variè perfectus intelligitur,deferatur, sicut honor obseruantiæ vni & eidẽ homini,qui varijs quoq, modis perfectus est;videtur tamẽ quædã peculiaris ratio cõsideranda in eo,cui honorẽ adhibemus,quę ad ipsum honorãdũ, & colendũ impellat,ex cuius varietate,variè etiã colẽdus est:id quod in operibus religiosi cultus sigillatim §4

videre

videre licet. Sacrificiũ enim offertur Deo, quatenus Domino omniũ,nõ quatenus ſapiẽti aut iuſto: victima quoq; mactatur Deo,& occiditur aut immutatur,vt Domino vitæ & mortis,qui liberè,&occidere,&viuificare poteſt:oratio autẽ in ipſum fertur,vt potentẽ,& liberalẽ,qua quidẽ ratione,facere poteſt,quod petitur: de decimis, conſtructione tẽplorũ, & feſtorũ inſtitutione, idẽ quod de ſacrificio,vel oratione dicẽdũ,cũ hæc omnia,ad vnũ ex his ordinẽtur,vt præcedẽti diſp.c.4.notatũ eſt.Vota quidẽ ex fidelitate promiſsionis,per ſoluuntur Deo, non tamen ſub peculiari ratione conſiderato,ſed quatenus Deus eſt, cui promiſſum eſt aliquid iuramenta verò : Deum reſpiciunt, vt fidelẽ,& veracẽ;ideò enim in teſtẽ adducitur, vt veracitate ipſius,tanquã teſtis; & fidelitate,tanquã fideiuſoris, quo melior eſſe nõ poteſt,aſſertiones,& pacta noſtra cõfirmentur. Nec ob id iuramentũ confunditur cum fide, quæ Deum reſpicit,vt veracem: hæc enim reſpicit Deum tanquã eum,cui creditur,qui ſanèin recto eſt obiectũ fidei,& ideo fides virtus Theologica cõſtituitur.Res enim quã credimus,nõ eſt obiectum formale fidei,ſed cui credimus,& fidem adhibemus: iuramẽtũ autẽ reſpit Deum tãquã teſtẽ veracẽ,vt ratione illius, iuraméto credatur habetq; actus interior iurandi pro obiecto;iuramentũ ipſum, & proteſtationem externã,quæ eſt quidã Dei cultus: quare Deum reſpicit in obliquo,tanquã eum,cui honor defertur,ideoque nõ eſt actus Theologicæ virtutis.Laus autẽ per varias Dei perfectiones diſcurrit,&dũ eas ſigillatim prędicat,eidẽ Deo,vt Deus eſt,eundẽ honorẽ tribuit,licet ad id , varijs perfectionibus ipſius moueatur.Poſtremò deniq;,adoratio,de qua nũc eſt cõtrouerſia, reſpicit Deum,cui exhibetur:ratio verò,quæ mouet ex parte Dei , eſt excellentia dignitatis,id ꝙ ſigno illo exteriori ſubmiſsionis proteſtamur:meritò ergo,vt dixit Alex.,licet ſint diuerſa ipſius beneficia(adde etiã,& attributa;in noſtra cõſideratione)quia tñvnica eſt excellẽtia dignitatis ſupra omnes,vnicus eſt,& eodẽ modo cultꝰ adorationis,quia vnica eſt excellẽtia dignitatis,quę mouet.Hãc rationẽ attigit Alex.vt paulò ante vidimus,

Sacrificiũ,oratio,templa vota,iuramẽta Deum quo modo reſpiciant.

Iuramentum & fides Deũ varię reſpiciunt.

De obiecto fidei nota & de iuraméto.

In Deo eſt vnica excellentia ideo circa eũ eſt vnuscultus adorationis.

Alex.

vidimus, quæ ex notatis in hoc 3. c. satis illustrata manet.

Obiectio contra supradicta.

Sed occurrit glossa in illud Psal. 7. *Domine Deus meus in te sperani*, cuius verba sunt, *Domine omnium per potentiã, cui debetur dulia: Deus omnium per creationem, cui debetur latria.* Ex quibus sequitur, & cõtra id, quod modò dicebamus, videlicet Deo nõ exhiberi diuersum genus adorationis, ob diuersa ipsius attributa, & cõtra illud, quod nuper tanquam certũ statuimus, nẽpe Deo nõ alium cultũ, quã supremũ latriæ deberi, glossa verò est Aug. q. 94. super Exod. S. Th. 3. p. q. 25. art. 2. adducit hanc glossam, vt probet, Christo deberi adorationẽ latriæ, vt Deus est, & duliæ, vt homo, hoc est humanitati ipsius (quod vtrũ verum sit videbimus disputat. 4.) siquidẽ Deo ipsi, sub diuersa ratione considerato, tribuitur modò latria, modò vero dulia. Ex quo videtur sanctus Doctor, duplex genus adorationis Deo cõcedere: sed ad glossam respõdet Alex. 5. illo. 2. & Dur. in. 3. d. 9. q. 3. ad. 1. quos sequitur Caiet. in eo art. (atq; in eundem sensum B. Thom. pertrahere contendit) nomine *dulia* nõ intelligi ab August. eam in specie adorationem, quæ Sanctis exhibetur, sed genericã, & communem rationem adorationis, quæ generatim seruitus dicitur: hæc enim debetur Deo domino, vt dominus est: cumque ratio dominij creaturis secundum analogiam communicetur, eodẽ modo, & duliæ adoratio in ipsas deriuatur: latriã verò vsurpari pro speciali honore seruitutis, quæ Deo defertur, vt Deus est, quæ quidem etiã secundum analogiam, creaturis non communicatur, sicut nec ratio deitatis, cui exhibetur. Et sane non video, quo alio meliori modo, glossæ Aug. satisfieri possit, ne ipsi errorem tribuamus manifestum.

Gloss. Psalm. *Aug. S. Thom.* *Alex. Durand. Caiet.*

57

Solutio obiectionis.

Dulia Deo conuenire potest & creaturis latriata men soli Deo

Quod verò Caietanus cõtẽdit, hãc quoq; fuisse mẽtẽ S. Th. mihi sẽper difficile est: affert. n. ipse eã doctrinã glossæ vt probet, personę Christi deberi duplicẽ speciẽ adorationis, ratione duplicis naturę, cum Deo etiam tribuatur, ratione duplicis excellentiæ, & dignitatis: at si ipse intelligeret alterã illarum, quæ Deo exhibentur, non esse duliæ adorationem in specie, sed genericam quandam rationem cuiusuis adorationis; inde non probaret, in Christo

58

Caiet.

Caie. non bene intellexit D. Thom.

posse

posse esse duplicem speciē adorationis, quod ipse contē-debat, sed genericam rationē duliæ, & speciē latriæ, quod nullus negat, nec ipse curat: quinimo neq; dulia, quæ poneretur generica ratio, non conueniret Christo ratione solùm humanæ naturæ, sed etiā ratione dominij, sicut Deo: cur ergo duliam humanitati, & latriā deitati ipse tribuit? Respondet Caiet. glossam allaram fuisse, vt nonnulla huius doctrinæ consonantia, cum antiquis patribus mōstraretur, quòd clarissimum esset, personam Christi duplici adoratione posse adorari, nec maiori probatione opus esset:
59 Verū nec res illa manifesta est, sed admodùm difficilis, vt disput. 4. apparebit: nec ex illa glossa, eo modo intellecta, id confirmari posset: quare vix credo in eū sensum, à Doctore sancto allegari.

De *adoratione Christo debita.* Disput. 3.

Sententia quorundam Catholicorum. cap. 1.
Humanitatem Christi simul cum Verbo eadem adoratione esse colēdam, Conciliorum & Patrum doctrina probatur. cap. 2.
Eadem opinio ratione confirmatur. cap. 3.
Argumenta, quibus aduersarij probant, humanitatem non adorari eadem cum Verbo adoratione diluuntur. cap. 4.

Sententia quorundam Catholicorum.

CAPVT I.

HActenus de primo, quod in hoc libro tractādū proposuimus, nempe de adoratione Dei, satis dictum est: nunc de secundo, scilicet de adoratione Christo debita, est nobis disserēdum. sed cum Christus verus Deus & homo sit, non de ipsius adoratione, quatenus Deus, sed quatenus homo est, disputādū erit. Cæterùm ante, quàm controuersiam propositam, collatis vtrinq; rationibus, examinemus, duo sunt nobis præ-

mittenda, primũ fuiſſe manifeſtum errorem Ioannis Vuicleffi, quem refert Thom. Vvalden. tom. 1. doctrinalis fidei art. 3. c. 99. num. 1. aſſerentis, Chriſti humanitatem à Verbo dimiſſam, in propria perſona adorandam eſſe, adoratione latriæ, & diligendam, vt redemptorẽ. Quocirca humanitati illi ſecundũ ſe, quòd aliquando fuiſſet aſſumpta, adorationem latriæ tribuere videbatur. Qui ſanè eſt manifeſtus error, ſi latriæ nomẽ, vt ipſe quoq, Ioannes ſupponebat, ſeruitutem peculiarẽ, Deo debitã, ſignificet: ratio verò ex dictis ſuperiori diſputatione liquet. Quoniã in humanitate illa dimiſſa, nõ eſt diuina excellentia, ei ergo latria nõ eſt exhibenda. Et quanuis pro beneficio redemptionis ea deberetur, nõ ipſi, quæ ſolùm fuit inſtrumẽtũ, ſed diuinitati, tanquã præcipuo autori, tribuẽda eſſet: humanitas ergo dimiſſa, ſecũdùm ſe, nõ eſt adoranda latria. (Dixi ſecũdùm ſe, nã ſi ad Deum referatur in eũ modũ adorari poteſt latria, quo res quæcunq, huius mũdi, de quo dicemus 3. lib. diſp. 1.) id quod expreſſe tradit Aug. ſerm. 58. de verbis Domini, his verbis. *Ego dominicam carnem, imo perfectã in Chriſto humanitatem, propterea adoro quod a diuinitate ſuſcepta, atque deitati vnita eſt. Denique ſi hominem ſeparaueris a Deo, vt Photinus, vel Paulus Samoſatenus, illi ego nunquam credo, nec ſeruio. Velut ſi quis veſtrum aut purpuram aut diadema regale iacẽs, inueniat nunquid conabitur ea adorare? Cum vero ea Rex fuerit indutus periculum mortis incurrit ſi ea ſimul cum Rege, adorare quis contempſerit.* Hæc Auguſtinus.

Error Vvideffi, circa adorationem humanitatis Chriſti. *Vva.* 60

Humanitati ſeparatæ à Verbo non debetur latria niſi ad Deum referatur. *Aug.* 61

Notanda ex Auguſt.

Deinde obſeruãdũ eſt (id quod attigit Marſi. in 3. q. 8. ar. 2. in principio) præſentẽ quæſtionẽ nõ eſſe, an per communicationẽ idiomatum, hic homo, qui eſt Chriſtus, dicatur adorari latria, de quo ſanè nũquã Patres diſputationẽ inſtituerũt, aut Eccleſia peculiare aliquid definiuit, præter id, quod in vniuerſum de idiomatũ cõmunicatione tradidit. Iuxta quã doctrinã, vt à nobis explicabitur in 3. p. S. Th. q. 16. ar. 4. ſicut hic homo dicitur Deus, & cæteræ voces naturarũ in Chriſto, in vicẽ de ipſis naturis, in cõcreto prædicãtur, ſic etiã hic homo dicitur adorari latria: ſed cũ de naturis in abſtracto voces mutuò nõ prędicẽtur, dici nõ poteſt

Marſ.

Quis ſequæ ſtionis cardo.

test humanitatẽ Christi adorari latria, ratione cõmunicationis idiomatũ. Alia ergo via nũc inquirimus, vtrũ humanitas eo pacto debeat adorari, in quẽ fẽsũ Patres, & Concilia expresse loquũtur. Quocirca recẽtiores, qui putãt doctrinã Patrũ, & Cõciliorũ intelligẽdã solũ per idiomatũ cõmunicationẽ, manifestè errãt, vt ex ijs, quę dicemus apparebit.

62

Est igitur difficultas, vtrũ nõ solũ homo, sed etiã humanitas verè adoretur adoratione latrię, hoc est, in ipsã quoq;, quatenus est distincta natura à deitate, hęc adoratio ferat. *Quæstionis propositio.*

In quæstione verò proposita prior sentẽtia est, Christi humanitatẽ etiã Verbo vnitã, nõ adorari adoratione latriæ, proprie accepta latria, sed latiori quadã significatione. Eã tradit Alex. 3.p.q.30.in.2.atq; in eandẽ citat Rabanũ, qui dixit, Christi humanitatẽ adorandã esse latria, sed nõ omni. *Non enim adoramus* (inquit) *eã omnino in terram prostrati nec sacrificamus, sicut Deo, quod nos ex nihilo creauerit; sed quod per ipsum redempti sumus: ideoq; dicitur latria communi quadam significatione.* Hęc Alex. qui etiam. 4.p.q.2.m.3.art.1.ad vltimũ, adorationem debitam humanitati, appellat hyperduliam. Cum Alexandro faciunt, Gabr. in.3.d.9.q.1.art.2.concl.3. & .4. Et in canonẽ, Lect.30. indubitatione de hac re, Antonius de Corduba lib.1.q.5. dubitatione.3. Quãuis enim ipse ibidem dicto.3. Et Gabr. locis citatis, affirment Christi humanitatẽ adorari adoratione latriæ propriè dicta, simul cũ personaVerbi; hoc tamẽ intelligunt de ipsa in cõcreto significata, scilicet de hoc homine, quem ipsũ putant supponi pro persona: ipsam tamẽ in abstracto nũquã cõcedunt adorari latriæ adoratione, de qua solùm est nobis cõtrouersia. Eorũ sentẽtiã sequutus videtur Palud. qui in 3.d.9.q.1.ar.3. principali, videtur solùm cõcedere humanati Christi adorationem hyperduliæ, nũquã verò, nec per accidens, latriæ: eamq; censent Gabriel, & Corduba, humanitati Christi, etiã sub vnione cõsideratę, esse tribuẽdã.

Alex. Raba. *Prima opinio humanitatem non esse adorandã latria.* *Gabr. Cordub.* *Palud.*

63

Fundamẽtũ huius sententiæ vnicũ est huiusmodi. Latria proprie accepta, soli Deo debetur, & ei soli tribui potest, vt ex duab⁹ præcedẽtib⁹ disputationib⁹ patet: sed humanitas nõ est Deus: ergo ei nõ potest latrię adoratio exhiberi.

Humanitatem Christi simul cum Verbo eadem adoratione esse colendam, Conciliorum, & Patrum doctrina probatur.

CAPVT II.

Posterior opinio precedenti opposita.

64 POsterior sententia, Scholasticis antiquis, & recentioribus communis, asserit, Christi humanitatem, eadem adoratione latriæ, simul cũ Verbo esse venerandam. Eam tradunt S. Thom. Caietanus, & recentiores. 3. p. q. 25. art. 1. & 2. Henricus quodlib. 10. q. 6. Mag. in. 3. d. 9. atq; ibidem Albertus art. 9. Bonauẽt. ar. 1. q. 1. Ricard. art. 2. q. 1. Scot. q. 1. §. *de tertio articulo.* Durãd. q. 2. num. 7. Thom. de Argẽti. art. 1. in fine. Capreol. q. 1. art. 1. concl. 1. Almai. q. 1. (qui sententiã quoq; Alexandri, & Gabrielis in bonum sensum interpretari conatur) Maior. q. 1. conc. 4. Marsil. in. 3. q. 8. ar. 2. concl. 1. & 2. Thomas Valden. tom. 3. qui est de sacramentalibus cap. 119. Quocirca mirandum est, quod Thomas de Argentina in art. 9. circa finem asserit, scilicet non esse concedendum, Christum in quantum est homo, adorari adoratione latriæ, etiã si particula, *inquantum*, solùm sit nota distinctionis, & (vt aiunt) specificationis. Si enim verum est, vt ipse fatetur, Christi humanitatem in abstracto, adorari latria, cur non Christus, in quantum homo, nota illa solùm distinguente, & specificante, dicetur adorari.

S. Tho. Caiet. Henr. Mag. Alb. Bonau. Ric. Dur. Thomas Argẽ. Capre. Alm. Maior Marsi. Thom. Val.

Probatur posterior sententia ex conciliis & Patribus.

65 Hæc sententia meo quidem iudicio definita est ab Ecclesia, & à Patribus tradita. In primis Concilium Alexandrinum in Epistola ad Nestorium, quæ approbata fuit, in Concilio Ephesino, atq; .10. est inter Epistolas Cyrilli, reprehẽdit asserentes, *propter eum, qui homin induit, veneror eũ qui indutus est*: hic enim modus adorationis, Christũ di uidit: subiungit deinde, *sed vnus intelligitur Christus Iesus, filius vnigenitus, qui vna adoratione, propria cum carne, adoratur*: id quod in. 8. anathematisino definitur, quem explicans Cyrillus in libro declarationum, & in apologetico in declaratione,

Concil. Alex. Cyril. Cyril.

ratione,& defensione illius,inquit, *vtpote vnus exsistens filius*(scilicet Verbum diuinum)*non absque sua carne, sed cum illa potius adorandus est*,&c. Id ipsum clariùs dicit circa finem,vt sequenti disputatione referemus, idem definitur in 5.Synodo Constantin. collatione. 8.cap.9. Et in Concilio Trident.sess.13.cap.5.& Canon.6.vbi decernitur, sacramentum Eucharistiæ latriæ adoratione venerandũ esse,ob præsentiam ipsius diuinitatis: si ergo sacramentum, quia verè continet deitatem, latria est adorandum, eodẽ quoq; modo humanitas, in qua habitat tota deitatis plenitudo corporaliter,colenda est.

Synod. Const. Trid.

Eucharistia adoranda.

66 Athan.

Est etiam constans doctrina Patrum,præsertim Græcorum. Athanasij oratione.5. contra Arrianos ad Adelphiũ fratrẽ,cuius verba sequẽti disputatione c. 5. recitabimus & libro de incarnatione Verbi,post primũ folium,vbi de Christi carne ait, *& quia increati corpus factum est, ideo eius corpus dicitur cuius factum est. Ac proinde illi sacra offertis,adhibetisq; vestram adorationem,eaq; de causa,rite,legitimaq; ratione adoratur,& diuina adoratione colitur.* Quid est diuina adoratione coli,nisi latriæ? Et in hũc sensum explicat illud Ioã. 20. *quæ accedentes,tenuerũt pedes eius & adorauerũt*,hoc est,diuinam,seu latriæ adorationem ipsi exhibuerunt. Epiph.in Anchorato,post.7.folia,inquit in hæc verba,*adoras Saluatorem incorporatum, aut non adoras? Quo modo vero non adorauero? si enim non adorauero,non habebo vitam. Ecce igitur creaturam adoras,ipsum corpus. Ingens autem est vesania eorum,qui talia dicunt. Nam Rex purpura indutus, ab omnibus adoratur. Nunquid ergo purpura adoratur,aut Rex? manifestum est, quod Rex: coadoratur autem cum ipso,etiam purpura,quam gestat: vbi autẽ Rex hanc exuit,& in locum reposuit,non amplius vestis purpura adoratur.* Hactenus Epiphanius,qui non solùm hanc sententiam nobis tradidit,sed paucis etiam indicauit,modũ huius adorationis,quem sequenti cap. explicabimus. Cũ verò dicit,purpuram separatam à Rege non adorari,nõ ideò asserit,quia nequeat separata adorari; id enim optimè fieri posse patebit,sequenti libro disputat.8.cap. 5. sed quia semel depositam vestem non consueuimus venerari: sicut

Ex his & sequẽtibus probatur, Christum vnica adoratione adorandum cũ carne sua.

Ioan.20.

Epiph.

Vulcer locus Epiphanij.

67

coniunctam. Adducit quoq; Epiphanius exemplum throni Regis, quem simul cum Rege, eadem adoratione veneramur. Sententiam Epiphanij mutuatis fere verbis, desumsit ex ipso Damascenus lib. 3. de fide cap. 8. & lib. 4. ca. 3. & oratione prima de imaginibus, pagina secunda, vbi constanter docet vna adoratione Christi carnem, cum diuinitate esse colendam. Affert autem aliud appositissimum exemplum ferri igniti, *quod* (inquit) *timeo tangere, propter ignem coniunctum, atque simul fugio ferrum, & ignem*. Ferro comparat ipse (vt alibi sepenumero) humanitatem; igni vero diuinitatem. Id ipsum docuit Cyr. in scholijs de incarnatione cap. 26. & lib. 1. ad reginas, aliquantulùm à principio: refert autem hęc verba ex Athanasio, in libro de incarnatione Christi, quę modò in eius operibus non habentur. *Confitemur etiam ipsum* (nempe Christum) *esse filium Dei, & Deum secundum spiritum, & filium hominis secundum carnem, non duas naturas, vnum filium; vnam, quæ adoratur, & vnam, quæ non adoratur: sed vnam naturam Dei Verbi incarnatam, & adorabilem cum carne sua vna adoratione.* Quorum verborum omissa difficultate illa, quę tempore Cyrilli exagita fuit, quòd ipse dixisset cum Athanasio, *vnam Verbi naturam incarnatam*, cuius occasione apud aliquos male audiuit, de qua in tertiâ partem S. Thomę. q. 2. art. 1. fusius disseremus, quod ad nostrum attinet institutum, patet ex Athanasij sententia, non esse asserendum, ita duas in Christo esse naturas, vt vna adoretur, alia non adorerur: loquitur verò de adoratione latrię, in quem sensum, superiori disputatione cap. 1. notauimus, aliquos Patres, interdum docere, solum Deum esse adorandum: sed esse in Christo naturam Verbi incarnatam, cum carne sua, vna & eadem adoratione colendâ. Eandem sententiam expresse habet Elias in orationem. 51. Nazianz. in illa verba, *Quo circa mens nostra*. Ex patribus latinis Aug. in illud psalm. 98. *Adorate scabellum pedum eius*, & inibi Calliodorus, qui per scabellum, intelligẽtes Christi humanitatem, dicunt propter vnionem, quam habet cũ Verbo ipso, & deitate, simul eadem adoratione esse venerandam. Desumpserunt autem ex Ambr. lib. 3. de Spiritu sancto

Damasc.

68

Humanitas in Christo ferro ignito comparatur.

Cyrillus.

69

Humanitas Christi scabellum Dei.

Elias in Nazian. Augustin. Cassiod.

Ambr.

sancto cap.12. Accedit Leo.1.in sermone.1. de Ascensione circa finem, vbi de Christi humanitate in cœlũ ascẽdẽte, sic ait. *Nec vllis sublimitatibus modum suæ prouectionis habitura, nisi æterni patris recepta confessu illius gloriæ sociaretur in throno, cuius naturæ copulabatur in filio.* Cum ait Christi humanitatẽ in eodem throno cum patre sedere, & glorię ipsius participem fieri; plane indicat eadem cum ipso adoratione coli. Cum ergo ex sententia Patrum, & Conciliorum vna sit vtriq; naturę in Christo debita adoratio, & diuinę tribuatur

70 adoratio latrię, sit, vt humana cultu etiã latrię adoret. Sed respõdet Gabriel, ideò Damas. dixisse, vna adoratione humanitatẽ cum Verbo esse adorandam, non quod ipsa quoq; adoretur, & cũ eo sit terminus adorationis: sed quia vna, & eadẽ persona, subsistẽs in natura humana & diuina adoratur vna adoratione: quare ipse nũquã vult cõcedere naturã humanã adorari Verbi adoratione. Sed eius respõsio friuola est, cũ diserte Patres citati, nõ tãtum personam, quę est in duabus naturis, sed etiã naturã humanã, simul cũ Verbo, dicãt adorari. Epiphanius dixit, coadorari carnem Christi cum ipso: & ipsam vt vnitam Verbo, adorari, Athanas. citatus à Cyril. naturam Verbi, adorabilem cum carne suа: idem Concilia citata. Dama. 3. de fide cap. illo. 8. tandẽ cõcludit, vtranquam Christi naturam simul adorari. Elias autem, vnã, & eandem earum (scilicet naturarũ in Christo) esse adorationem. Adde quòd Christi humanitatẽ, hi Sãcti comparant purpurę, & diademati, aut throno Regis, quę omnia (inquiunt) à rege separata, nõ cõsueuerũt adorari, cõiũcta verò adorãtur: sed hæc omnia sunt terminus adorationis, ergo eodem modo humanitas in Christo. Ex quo etiã apparet, nõ loqui Patres de adoratione humanitatis, per cõmunicationẽ idiomatũ, cũ humanitatẽ cõparent purpuræ, quę per hãc cõmunicationẽ nõ dicẽt adorari eo ipso q; Rex adoret, sed tãquã aliquid illius qui adoratur.

Gabriel.

Respõsio Gabrielis ad patres suprad. & reijcitur.

Epiphan, Athan.

Damasc. Elias.

71

Humanitas in Christo est terminus adorationis.

Cęterũ nõnulli recẽtiores, ita hãc nr̃a opinionẽ probabiliorẽ putãt, vt tñ existimẽt, eã nõ esse aperte ab Ecclesia definitã, q; Cõcilia, & Patres cõtra Nestoriũ solũ cõtẽdãt, nõ esse diuidẽdũ Christũ in duas personas, nõ aũt esse adorãdã vtram-

vtrãq; in ipso naturam, eadem adoratione: fallũtur tñ manifestè. Nestorius nanq; duo dicebat, nempe in Christo esse duas personas, deinde duas adorationes ei esse adhibẽdas: ideoq; in Concilio Ephes. Anathematismo. 8. illius Epist. 10. Cyrilli, damnatur, qui dixerit, (scilicet cum Nestorio) vnum cum alio adorari, & qui non vna adoratione adorat Verbum, cum carne sua. Non solùm ergo Concilia definire voluerunt, vnitatem suppositi in Christo: verùm etiam vnitatem adorationis, & Nestorianorum modum adorandi, & loquendi de adoratione, corrigere.

Quis fuerit error Nestorij contra Christi adorationem.

Concil. Ephes.

72

Eadem opinio ratione confirmatur.

CAPVT III.

VT hanc opinionem ratione confirmemus, duo nobis præmittenda sunt. Vnum est, adorationem duobus constare, exteriori scilicet signo submissionis, & interiori affectu exhibẽdi illud alicui, ex apprehensione excellentiæ, & dignitatis ipsius: vt disputatione. 1. explicatum est. Affectus verò circa excellentiam personæ, & signum exterius, nõ sunt duæ adorationes, vt lib. 2. disp. 8. cap. 12. fusiùs probabimus, sed ex vtroque vna conflatur adoratio. Signum enim, quod non procedit ex affectu, nec habet rationem veræ adorationis, neq; cultus. Alterum est, quod annotauit Durand. loco allegato, bifariam nempe aliquid adorari, aut per se, aut per accidens. Per se illud dicitur adorari, in quo est excellentia dignitatis, mouens ad exhibendam notam, & signum submissionis, quæ est exterior adoratio. Per accidens verò, illud, cui non conuenit per se excellenita dignitatis, habet tamen ordinem, & habitudinem aliquã ad id, in quo ea primò reperitur. In eo etiam, quod per se dicitur adorari, considerare possumus, & causam adorationis, & id quod adoratur. Causa est excellentia, & dignitas aliqua, quod adoratur est persona ipsa, in ea dignitate cõstituta: partes verò, si quas habet, non per se, sed per accidens,

Duo esse in adoratione, signum externum, & affectũ interiũ.

Adorari per se & per accidẽs quid sit

73

Quid sit in adoratione quo, & quod vocamus.

dens,hoc est cum ipso supposito coadorātur cultu, & veneratione totius. Hoc pacto , cum Pontificem adoramus osculo pedum,pedes quoq; adoramus, vel potius, eadem adoratione coadoramus:totus autem Pontifex est,cui honorem illū primo deferimus : dignitas vero ipsius est ratio,quæ mouet ad cultum exhibendum.

Ex his perspicuè explicari,& confirmari potest, hæc posterior sententia. Nam cum dicimus, humanitatem Christi adorari latria,non intelligimus , in ipsa esse rationem, 74 quæ mouet ad cultum;aut circa ipsam,primò affectū adorationis versari;cum in ea per se non sit excellentia,quæ mouet,& cui per se adoratio exhibetur ; sed tota sit deitatis,quam primò latria in spiritu, & veritate respicit , vt lib.2.disp.8.cap.12.&.13.videbimus.Neq; intelligimus,exteriorem adorationē, quæ ex affectu interiori latriæ procedens,eundem cum ipsa honorem constituit, ad solā humanitatem referri, cum etiam comprehendat, quidquid in ea persona est:sed docere volumus,vna,& eadem adoratione,quæ ex affectu circa excellentiam deitatis,& personæ,atque signo exteriori submissionis coalescit , comprehendi totum,quod in Christo est:cumque illa sit latriæ adoratio,fit,vt humanitas sub adoratione latriæ, quæ toti Christo exhibetur,contineatur , & hac ratione , tanquam aliquid illius, eadem veneratione coadoretur. Atque in hūc modum loquutos fuisse Patres, perspicuum est. Ideò namque dixisse videntur,carnem Christi,non nudam , sed vt deitati vnitam, simul adorari,aut coadorari. Imò dixit *Epiph.* Epiphanius,ipsam humanitatem Christi,& purpuram Re- 75 gis,non adorari,sed coadorari.Negat verò vtranque adorari:quòd hic modus loquendi,adorationem per se, indicare videatur:coadorari tamen concedit , quia adorationem vnius simul cum alio,denotat. In eundem sensum, *Cyril.* Cyrillus in Apologetico,pro 12.capitulis,in defensione 8. circa medium,dixit,Dei Verbum ita adorari cū carne sua, sicut animam hominis cum corpore suo:subiungit illico; *Vna autem appellatione,quod ex vtriusq; constat,appellatur animal.* Ac si diceret,illud vnum animal rationale , est totū quod adoratur;

Humanitas Christi coadoratur latria.

Exponitur Epiphanius.

adoratur:corpus vero adoratur,vt aliquid illius, ſimul cũ eo.

Durandus defenditur contra theologos quoſdam.

Ex eadem doctrina infert Durandus,totum Chriſtũ per ſe adorari latria,eius autem humanitatem per accidens, eadem tamen latriæ adoratione:quem modum loquendi aliqui Theologi acriter notant.Putant enim ideo Duran. dixiſſe,Chriſti humanitatem per accidẽs adorari, quia ſẽſit,etiam vnionem illius cum Verbo eſſe accidentariã, id quod merito ab omnibus reprehẽditur,vt in tertiam partem S.Tho.q.2.ar.5.dicemus.Probãt vero,per ſe eſſe adorandam. Quoniã ſi Chriſti humanitas eſt perſe, & ſubſtãtialiter vnita Verbo,non accidentarie: ergo per ſe adorãda eſt,non per accidens. Verum hi Doctores mentẽ Durãdi in præſenti quęſtione nõ ſunt aſſequuti. Quãuis enim merito notari debeat eius ſententia,de vnione humanitatis cum Verbo:id tamen quod dixit de adoratione illius, nulla nota dignum eſt.Nam quod de humanitate Chriſti docuit,idem etiam de partibus ſubſtãtialibus alicuius aſſerit,hoc eſt de manu,pede,imo de toto corpore,eas nimirum per accidens cũ toto adorari,ob id tamen nõ docuit, nec vllo modo ſenſit,eas accidentaria vnione toti cõiunctas eſſe. Quamuis ergo idem de vnione humanitatis cum Verbo,docuiſſet,nihilominus affirmaret eam per accidẽs, cum tota perſona Verbi adorari. Sed neq; ratio illorum, quidquam roboris habet. Vt enim conſtat ex Ari.5. Phyſicorum ca.1.non ſolum ea dicuntur moueri per accidens motu alterius,quæ vnione accidentaria cõiuncta ſunt toti,ſicut muſicum,& album:verum etiam partes ſubſtãtiales illius,quę ipſi ſubſtãtiali vnione adhęreſcũt.Sic igitur licet humanitas ſubſtãtiali vnione cõiũcta ſit Verbo,quia tamen comparatur toti ſuppoſito,vt pars illius,in qua, & ex qua ſubſiſtit,per accidẽs cum illo dicetur adorari,ſicut pars cũ toto moueri:alio enim modo illud,*per accidens*,accipitur,cũ de vnionedicitur,quã cũ de adoratione. Vnioni nãq; tunc ſolùm cõuenit,quãdo id quod alteri vnitur,accidens illius eſt,& vnione accidẽtaria illi adhęreſcit:de adoratione vero dicitur nõalia ratione,quàm quod aliqui non

Durand.

76

Ariſto.

Moueri aliquid per accidens dupliciter.

77

Quomodo Chriſtihumanitas dicatur per accidens adorari.

nō seorsum,sine alio:sed cum eo,cui comparatur vt pars, & vt aliquid illius,coadoratᵉ.Ex vno ergo modo per accidēs,nō licet aliū inferre.Id autē,quod Durā.per accidens dixit adorari,Bona.ad 5.Ricar.ad.1. & Thomas de Argētina locis citatis,dixerūt ex cōsequēti adorari:sed siue vno siue alio modo loquamur,idem sensus verus,&catholicus est.

Durand: Benauen. Ricard. Thom.de argenti.

Argumenta,quibusaduersarij probant,humanitatem non adorari eademcum Verbo adoratione,diluuntur.

CAPVT IIII:

1.*Obiect.* SED contra hanc opinionem obijcere aliquis potest primò . Diuinitas cum toto Christo ex duabus naturis cōpositō, se habet ad modum partis,& partes per accidēs,totum verò per se adoratur:diuinitas ergo per accidēs erit adoranda, sicut humanitas;cum neutra habeat in Christo rationē totius; 78 sed vtraq; sit ad modū partis,& aliquid ipsius Christi: At hoc est absurdum:nā diuinitati per se tribuitur latria, cū ratione sui sit ipsi debita:atque idcirco nunquam Patres, aut Cōcilia dixerunt,diuinitatē coadorari cum corpore, nec cum ipso Christo:sed diuinitatem aut diuinā personā adorari cum carne sua:quo modo loquendi,apertè denotant ipsam carnem coadorari,non tamen diuinitatē.Respondeo,non solum totum ipsum per se adorari,sed etiam partem illam,in quam primo conuenit excellentia,quæ est ratio exhibēdi adorationem. Talis enim naturæ est,vt ipsa sine alijs adorari possit,quod in se habeat omnem dignitatem:aliæ vero sine ipsa nequeant,cum nullum habeāt respectum excellentiæ,nisi ratione coniunctionis cum illa.Ea de causa optimè Cyrillus in defensione 8.anathem. citata dixit, animam adorari cum corpore: loquebatur autem de adoratione toti homini exhibita, vt præcedenti 79 cap.notauimus:quod in anima sit sanctitatis , & aliarum virtutū

Quomodopartes dicantur per se adorari & quando.

Solutio.

Cyrillus.

virtutum excellentia, cui primò cultus adorationis defertur: aliter vero esset, si alicui ob excellentes corporis dotes, vt propter robur, honor, & reuerentia exhiberetur. Sic enim nec corpori per se, nec animæ, sed toti composito, cui primò illa virtus inest, tribueretur: animæ autem, & corpori, per accidens, vt partibus illius. Cum ergo in persona Christi insit primò deitatis excellentia, cui latria debetur, etiam si ipsa toti Christo comparetur, vt pars: nõ per accidens, sed per se adoratur: humanitas verò, cũ non habeat illam excellentiam sibi propriam, & solùm colatur, quia diuinitati coniuncta est, non dicitur per se, sed per accidens adorari, aut coadorari, quod idem est.

Diuinitas in Christo per se adoretur, non autẽ humanitas.

Secundò contra idem arguet aliquis, hoc modo. Sicut partes moueri dicuntur per accidens motu totius: sic etiã contrà, totũ aliquando per accidens mouetur motu partis, vt docuit idem Aristot. 5. Physicorum c. illo 1. Si ergo humanitati primò exhibetur adoratio: totus etiam Christus per accidens dicetur adorari: sed primò adhibetur adoratio eius humanitati, aut tenendo pedes eius, & osculando, aut ei corpus inclinando: ergo ratione illius, secundò, & per accidens toti Christo tribuetur. Verum argumentum hoc nihil momenti habet. In qualibet namq; adoratione duo sunt, vt cap. præcedenti notauimus. Vnũ est nota exterior submissionis, quæ sanè primò adhibetur humanitati, & ratione illius, diuinitati, & personæ Christi. Nam qui osculatur pedes Domini, infigit primò osculum humanitati quod ratione illius, quodam modo in diuinitatem transit; & eam secundò, & per accidens tãgit. Sed hæc exterior nota, secundum se, non habet copletam rationem cultus seruitutis; ita enim fieri potest, ex affectu submissionis, atq; irrisionis & ioci. Alterum & præcipuũ in adoratione est affectus seruitutis, ex quo signum illud exterius procedit, qui, quanuis habeat pro obiecto notã illam submissionis, eam tamen respicit, ex apprehensione dignitatis, cui, tanquam excellenti illam cupimus exhibere: & hæc est potissima, & formalis ratio cultus adorationis. Licet ergo exterior illa nota, vt exterior est, primò huma-

2. Obiectio.

Solutio. 80

Solutio.

Duo in adoratione affectus interior, & signum submissionis exterius.

Nota principalis adorationis. 81

hnmanitati,& ei,quod videtur,exhibeatur, ſecundò vero excellentiæ,quæ non videtur,affectus tamẽ, qui eſt veluti animus adorationis,primò fertur in excellentiam inuiſibilem,&ratione illius, medio ſigno exteriori adorationis in id,quod ſub aſpectum cadit. Quare perfecta,& abſoluta adoratio latriæ primò cõueniet deitati Chriſti, cuius excellentia inuiſibilis eſt, & ratione illius carni viſibili.

Atha. Atq; in hunc ſenſum, Athanaſius libro de incarnatione Verbi, poſt primũ folium,videtur intellexiſſe illud Ioan.

Ioan.20 20.*accedentes*,nempe mulieres,*tenuerunt pedes eius,& adorauerunt*,vt manibus ſuis pedes Chriſti, non eius diuinitatẽ, niſi ſecundò & per accidens,tenuerint:ſed eam primò affectu ſuo latriæ adorauerint:corpus verò ipſius, & pedes ſecundò & per accidens.

Tertio ſuperiori doctrinæ obſtare videntur verba Damaſ.oratione 1. de imaginibus,pag.5. circa finem, qui de Chriſti humanitate ſermonem faciens,inquit,*Non materiã,*

82 *ſed materiæ autorem adoro,qui propter me materia factus eſt, & in materia voluit habitare,vt per materiam mihi ſalutem praberet:materiam vero,per quam mihi ſalus parta eſt,colere non deſinam,non tamen vt Deum,abſit.*Hæc Damaſc.Qui cum aſſerat carnem,& humanitatem Chriſti, quam ibi materiam appellat,non eſſe,vt Deum,adorandam: docere quoq; videtur,latriæ adorationem ei non eſſe deferendam. Reſpõdeo Damaſ.nõ negaſſe,humanitatem Chriſti,eadem adoratione,& cultu latriæ, cum diuinitate adorari, id quod ipſe alibi ſæpenumero docuerat, vt vidimus capite præcedenti,ſed ſolùm dixit,ipſam nõ adorari vt Deum, quod per inde eſt,atq; ei nõ deferri primò,& ratione ſuæ excellentiæ cultum adorationis; aut affectum ſeruitutis in ipſam non ferri,ſed in deitatem,cuius excellentia eſt ratio, vt omnia ei coniuncta,ſimul cum ipſa,eadem adoratione, & nota ſubmiſſionis ab illo affectu profecta veneremur.

Epiph. Id ipſum voluit Epiphanius citatus cap.1.cum dixit, Regem adorari,non purpuram illius,ſed purpurã ſolùm coa-

83 dorari,ac ſi dixiſſet, purpura non adoratur, vt Rex, ſed coadoratur cum Rege, vt aliquid illius, ratione dig-

3. Obiectio: Locus ex Damaſceno.

Solutio.

Expoſitio Damaſ.

nitatis non ipsius purpuræ, sed Regis.

Satisfit argumentis cõtrarijs positis in capit. 1. huius disputationis

Iam verò fundamentum prioris sententiæ conuellere opus est, cuius sanè infirmitas ex superiori doctrina, perspicuè satis apparet. Concedimus ergo, humanitatẽ Christi non esse creatorem, ac proinde excellentiam summam, quam latriæ adoratio in obliquo primò respicit, non esse ipsius propriam, sed deitatis. Hinc tamen solùm fit, vt ea adoratio ex affectu latriæ profecta non feratur primò in ipsam, sed in deitatem, & personam Verbi. Nihil tamẽ obest, quominus in ipsam humanitatem secundò tendat, atque sub nota illa submissionis, quæ ex affectu latriæ procedit, & ob id eãdem adorationem cum affectu ipso constituit, humanitas ipsa, tanquã aliquid illius personæ, cõprehendatur, & cum diuinitate, cui est coniuncta, eodem cultu coadoretur. Ex quo etiam sequitur, vt ab vna, & eadem adoratione, quæ interiori affectu submissionis, & signo exteriori cõstat, alio modo denominetur humanitas, quàm deitas, & ipsa Verbi persona. Ea nimirum ratione, 84
quia eadem adoratio diuerso modo respicit vnã atq; aliã naturam: humanitas enim per accidens dicitur adorari, aut coadorari, quoniam affectus latriæ in ipsam non fertur ratione sui, sed per notam & signum exterius, quod ad eandem pertinet adorationem, & ab ipso affectu procedit: diuinitas vero per se, & primò: nam affectus ipse, qui est latriæ in spiritu, & veritate, in ipsam directe, & per se tendit. Quocirca decepti vidẽtur Alex. Gabr. & Cordub. locis allegatis, vt assererent, inferiori quadã adoratione, eaq; distincta ab adoratione deitatis, humanitatem adorari; quòd viderent, alio modo ad humanitatem, quàm ad diuinitatem adorationem referri; cum tamen vna eademque sit adoratio totius, & partis; & nihilominus ab eadem adoratione alio modo dicatur pars adorari, quàm totum. Tum etiam in vniuersum eadẽ est adoratio affectu interiori, & signo exteriori constans: affectus tamen fertur in excellentiã ipsam Regis v.g., aut alterius primò & ratione sui; secundò verò, & per signũ exterius, fertur in purpurã eius, & in alia, quæ sunt in ipso, vt lib. 2. disp. 8. c. 12. de ima-

Humanitas in Christo nõ primario, sed secundario adoratur, quã suis eadẽ adoratione.

Quæ fuerit occasio erroris Doctoribus citatis.

Alex. Gabr. Cordub.

de imaginum adoratione agens, declarabo : eadem namq;
85 proportione dicendum est. Eodem quoque libro, disput. 9. differemus, de varijs modis loquendi circa adorationē imaginum, an dici possit, ipsis deferendam esse latriam, & similia: vbi etiā de humanitate Christi quomodo loquendum sit, perspicuum erit. An verò possit humanitas per se adorari peculiari adoratione, quæ non tendat in personam, & an esset virtutis religionis, vel alterius, sequenti disputatione patebit.

Refertur à multis scholasticis, pro priori sentētia glossa quædam in illud Psalm. 98. *adorate scabellum pedum eius,*
Gloss. *Ambr.* *Aug.* quæ dicit, cum Ambr. & August. scabellum esse Christi humanitatem; eamq; esse adorandam non latria, sed dulia: eam tamen glossam in venire non potui, & puto non esse alicuius antiquioris Patris; quare de ea non est multū curandum. Postremò deniq;, quod Rabanus dicebat, nos scilicet non adorare Christum prostratos, ac proinde ipsum nō adorari adoratione latriæ, friuolum est. Primùm quia signum hoc non est peculiare latriæ, sed commune cuilibet affectui adorationis, etiam dulix. Nā licet sępius
Rabanus. *Prostratio nō est signum peculiare latriæ*
86 in Scriptura ad colendum Deum id factū referatur, Iudith. 4. & 10. tamen 2. Regum 19. Semei prostratus adorauit Regem Dauid, nec ob id reprehensus ab eo est : & Iudith, quæ cultum Dei optime nouerat, adorauit Holophernem prostrata in terram : credendum verò non est, honorem Deo debitum ei detulisse ; cum nec cibis gentilium, ne secundum legem contaminaretur, vesci voluerit. Tum etiam alij, vt referemus disp. 5. cap. 3. arg. 3. prostrati in terram homines adorauerunt. Deniq; multi ex ardenti affectu religionis erga Christum, in terram prostrati, Eucharistiæ Sacramentum quotidie venerantur, nec ob id reprehensione digni sunt. Inde ergo non recte probat Rabanus, humanitatem Christi non adorari adoratione latriæ.

(.˙.)

An humanitas Christi per se possit peculiaris adoratio exhiberi. Disput. 4.

Prior opinio. cap.1.
Declaratio, & defensio præcedentis opinionis ex mente Caietani, & aliorum cap.2.
Eadem opinio duobus alijs modis defenditur cap.3.
Humanitatem per se sine Verbo non posse adorari Conciliorum testimonijs probatur cap.4.
Testimonia Patrum pro eadem sententia cap.5.
Rationes eiusdem sententiæ cap.6.
Solutio argumentorum prioris sententiæ cap.7.

Prior opinio.

CAPVT I.

87

MAior de hac re inter scholasticos dissensio est, nã etiã illi, quos superiori disp. pro 2. opinione commemorauimus, inter se diuisi sunt, cum tamen, mea quidem sententia, perspecta diligenter Patrũ, & Conciliorum doctrina, non minùs hæc quæstio definita videatur, quã præcedens. Duæ nihilominus in ea sunt oppositæ sententiæ. Prior eorum, qui affirmãt, præter adorationem latriæ, qua humanitas cũ Verbo adoratur, posse quoq; eam à nobis coli peculiari adoratione, quæ inferior sit adoratione latriæ, & sub qua Verbum ipsum non comprehendatur. Id docent Caiet. & multi recẽtiores in 3.p. S. Th. q.25. art.2. Scot. in 3.d.9. q.1. §. *præstat vna*, & §. sequenti. Dur. q.3. n.7. Palud. q.2. Almai. q.1. cõc. 4. Henricus quodlib.10. q.6. aliquantulũ à principio, Picus Miradulanus in Apologia q.3. non longè à principio, Canisius lib.5. de beata Virgine cap.15. §. *verum ad hyperduliam* Cordub. lib.1. q.5. dubitat.3. puncto, 4. Gabr. locis superiori disputat. citatis. Qui duo licet defendant, humanitatẽ nõ adorari propriè adoratione latrię, sed quadã latria inferiori: affirmãt nihilominus, eã posse per se propria adora-

Prior opinio inferiorẽ adorationem latriæ deberi humanitati Christi.

S. Tho. Caiet. Scot. Duran. Palud. Almai. Henr. Picus. Canisi. Cordub.

87

adoratione, quæ non comprehendat deitatem, adorari, eāque hyperduliæ adorationem appellant.

Hyperduliæ humanitati per se sumptæ deberi.

Hac ratione, in vniuersum probari potest hæc opinio. Humanitas vnita Verbo habet dignitatem sanctitatis, & excellentiam distinctam â sanctitate, & dignitate Verbi: sed cuilibet excellenti, & in dignitate constituto debetur adoratio per se, & ad ipsum primò referri potest, quòdsi distincta sit excellētia, & dignitas, diuersa quoq; erit adoratio: ergo humanitati, quę excellentiam in se habet, à dignitate Verbi distinctā, exhiberi potest, & debetur adoratio distincta à Verbi adoratione, quæ intra se Verbum nō comprehendat: hæc autem non poterit esse latriæ, quæ soli deitati debetur: erit ergo inferior, quam multi hyperduliæ vocant. Atque hic modus adorationis facilis est. Cum enim, vt notatum est disputatione. 1. cap. 4. non signis externis, sed solo affectu adorationes distinguantur: & cogitatione facile possimus, dignitatē humanitatis apprehendere nō cogitando Verbi excellentiam: facile quoque in ipsam possumus signa externa submissionis, affectu nostro ita referre, vt nullo modo Verbum, tāquā terminum adorationis, respiciant: sicut cū sanctos viros adoramus, licet eos propter Deum veneremur, ipsum tamen sub termino adorationis, non comprehendimus. Est autem longè alia ratio purpuræ, quæ cum Rege adoratur, & humanitatis, quæ cum Verbo colitur. Purpura namq; nullam sibi propriam habere potest excellentiam, & dignitatem, sed tota est regis, cui adhęret, & ideo, nisi coniuncta cū Rege, re ipsa, vel saltē cogitatione, adorari nequit. Humanitas verò habet dignitatē sibi propriā, ratione cuius separata à Verbo saltē cogitatione, postulat per se adorari.

Ratio præcedētis sententiæ.

88

Distinctio humanitatis Christi & purpuræ.

Declaratio, & defensio præcedentis opinionis, ex mente Caietani, & aliorum.

CAPVT II.

AVtores huius sententiæ variè eam explicant, & defendunt: quare vel hac sola ratione, robur illius, in tot partes diuisum, debilius redditur.

Expositio Caiet. Corduba & Canis.

Primum quidem eam explicates Caietanus, Antonius de Corduba, & Canis. dicunt, Ecclesiam quidē exteriùs meritò abstinere ab hoc genere adorationis, ne detur occasio Nestorianis diuidendi Christum: atque ideo sacerdotē sumpturum Eucharistiam latria Christum adorare, cū dicit, *Domine non sum dignus vt intres subtectum meum*. nec vnquam Ecclesiā Dei, cum Christo loquentem consueuisse ab eo petere, vt pro nobis oret, & intercedat, sed tāquam verum Deum omnipotentem, ipsum deprecari, vt petita concedat: quinimò oratione ad ipsam Christi animam solùm directa, cum dicimus, *anima Christi sanctifica me*, ab ea postulare, vt faciat, non tamen, vt pro nobis oret. Deinde dicunt nihil obesse, quo minus interiori mentis affectu ab ea postulemus, vt oret, & pro nobis intercedat, & ipsam non latrię, sed dulię, aut hyperdulię adoratione colamus. 86

Caietan. Corduba Canis.

Postulari à Christo possent oret pro nobis.

Verùm si ea, quę à nobis dicta sunt disputatione prima, rectè aliquis cōsideret, videbit procul dubio Caietani subtilitatem parum momenti habere. Cum enim nulla adoratio ex nota exteriori discerni possit, an sit latriæ, veldulię, vt inibi probatum est; sed tota differentia, ex affectu interiori pensanda sit, fit, vt exteriùs nullum periculum appareat, nec vlla Nestorianis detur occasio, si vir catholicus, & pius, cogitatione solùm diuidens humanitatem a Verbo, hoc est, sine illo eam considerans, hyperdulię adoratione ipsam adoret, secùs esset, si signum aliquod peculiare latrię esset designatum. In cultu tamē orationis est peculiaris modus orandi exteriùs ex religione, & latria, quæ solum Deum respicit; & ex dulia, quæ ad sanctos viros refertur. Quare posset exteriùs periculum apparere, si quis nunc humanitatem Christi tanquam aliquem ex sanctis hominibus deprecaretur, vt ipsa pro eo apud Deum intercederet, & postulata impetraret: & hac forsan ratione, Ecclesia nunquam eo modo orat, sed Christū semper deprecatur tanquam Deum, qui potens est petita facere, & nobis concedere. Quocirca ex eo, quòd semper oramus Christum tanquam Deum, nec vnquam ad illius humanitatem, prout à Verbo diuisam orationem dirigimus, propter pe 90

Refellitur Caietani Corduba & Canisij sententia.

pter periculum, non rectè inferunt, eadem de causa, nunquam à nobis posse adorari separatam. Siquidem cultus,
91 orationis alius est ab adoratione: & hæc nullum peculiare signum latriæ, aut duliæ exterius habet; ac proinde nullũ ex ea incommodum, aut scandalum oriri potest, sicut ex oratione, quę exteriùs optimè apparet, an sit latriæ ad Deũ, an verò duliæ ad aliquem Sanctorum. Porrò oratione Ecclesiæ, *Anima Christi sanctifica me*, nõ postulamus à sola anima per se, tanquam ab autore sanctificationem, quæ est opus Dei, sed ab ipso Christo, propter meritum animæ ipsius: sicut etiam à sanguine Christi petimus, vt abluat nos, hoc est ab ipso Christo, per meritum passionis, in qua sanguinem effudit, aut per sacramentum ipsius, sub quo anima, sanguis, & caro eius continentur. Cæterum alia quoq; optima ratio est, ob quam Christum post eius mortẽ non deprecamur, vt pro nobis oret, quã explicabimus in 3.pa. S.Tho.q.21.art. 1. Quia scilicet Christus peracto negotio redẽptionis nostrę, nihil noui à Deo postulare potest. Omnia enim, & singula, quæ ad nostram iustificationem pertinent, minutim, & sigillatim cum ipso optimè cõposuit: & hanc esse ferè omnium grauissimorum Patrum doctrinã, ex quibus, multi non recte à recentioribus intellecti sunt, non obscure inibi demonstrabimus. Quocirca non solùm exteriori, sed nec interiori oratione, ex qua scãdalum ne-
92 quit oriri, Christi humanitatem nũc deprecari possumus, vt ipsa pro nobis oret, cuius oppositum immeritò docuerunt Caiet. & alij in hac sententia. Postremo deniq;, quod asserunt, nos quoque posse Christi humanitatem per se adoratione duliæ interiùs venerari, quia omne periculum, & scandalum re ipsa cessaret, falsum etiam est. Tum quidẽ si existimant adorationem illam interiùs consummari: huiusmodi enim nulla esse potest, vt disputatione prima probauimus: quare si interiùs esset adoranda, affectus deberet aliquod exterius signum, in apprehensione saltem, respicere: tum etiam, quia nulla ratione humanitas per se adori potest: vt contra alios Doctores prioris sententiæ subinde demonstrabimus.

Discrimẽ inter orationẽ & adorationem.

Cur non deprecemur Christum vt oret pro nobis.

Eadem opinio duobus alijs modis defenditur. 93

CAPVT III.

Humanitatẽ per se posse adorari propria adoratione, etiã prout deitate sanctificatam.

ALij verò, absque vlla distinctione interioris, & exterioris adorationis asserunt, posse humanitatem etiam coniunctam Verbo, & pro vt ab eo sanctificatam, peculiari adoratione, quę non cõprehendat ipsum Verbum, per se adorari. Id tradunt Hẽricus, Almai. & Paludanus, qui alias humanitati Christi latriæ adorationẽ non concedit. Nec obstat quod Almainus, hanc adorationem dicat esse latriæ latiori significatione, statim enim subdit, *quæ nihil aliud est, quam hyperduliæ*. Nonnulli etiam scholastici recentiores dicunt, esse latriæ, elicitam à virtute religionis, alterius tamen rationis, & distinctam ab ea, quæ Deo exhibetur, sicut ab eadẽ virtute caritatis, & Deus diligitur propter se, & proximus propter Deum: qui duo amores inter se differunt. Nihilominus concedunt, hanc adorationem posse apppellari hyperduliæ. *Henr. Alma. Palud.* 94

Ratio prima

Probatur hæc opinio, primum hac ratione. Si quis humanitatem, etiam Verbi vnione sanctificatam oraret, non liceret ab ea, tanquam à Deo, petere sanctitatem, & alia id genus; sed solum tanquam creaturã, perfectissimè sanctificatã deprecari, vt eius fauore, id posset à Deo obtinere: & si quis, ipsam laudare vellet, aut etiam gratias agere, non tanquam Deum eam prædicare, nec tanquam Deo gratias ei reddere, liceret. Si ergo nec laudis, nec orationis cultus ex latria, tanquam Deo, humanitati hoc modo deferri potest, sed alius inferior: sit, vt adoratio latriæ, quæ Deo debetur, ipsi nequeat exhiberi. Sic igitur inferiori adoratione per se adorabitur, non adorato Verbo, cui est coniuncta. Deinde alia est ratio excellentiæ humanitatis, cui hoc modo cultus exhibetur, quã ipsius Verbi. Ea enim est eius sanctificatio, quæ licet proueniat à deitate, tanquã à forma, sicut album ab albedine; non tamen est ipsamet excellentia deitatis; ac proinde alia est humanitatis, hoc

Ratio altera

modo

modo sanctificatæ, quam ipsius deitatis, & Verbi secundũ se: sed peculiari excellentię, peculiaris debetur adoratio:
95 ergo humanitati sic vnitæ, & sanctificatæ ab ipso Verbo, debetur adoratio distincta à Verbi adoratione. Sub hac igitur adoratione Verbum, cui vnita est humanitas, non comprehenditur, etiam si propter ipsum quodam modo dicatur adorari, sicut Sancti propter Deum, quorum adoratio non fertur in ipsum Deum, vt terminum, cui proximè cultus exhibetur.

Hęc sententia, preterquam, quod manifestè Conciliorum, & Patrum doctrinæ aduersatur, vt sequẽti capite patebit; contradictoria quoque aperte docet. Quoniã si hæc adoratio, quæ tribuitur humanitati per se, Deo non exhibetur; sequitur non esse opus elicitum à virtute religionis. Hęc enim soli Deo cultum defert, vt omnes fatentur. Nam veluti obseruantia debitum reddit honorem hominibus, sic religio Deo. Cũ ergo adoratio illa non sit Dei, sequitur non esse cultum ipsius, ac proinde nec obiectum religionis. Tum etiam frustrà illa adoratio hyperduliæ vocatur, si ea est opus religionis. Nam si vere dicitur hyper-
96 dulię, potius erit virtutis duliæ, quæ est pars obseruantiæ circa dominos, cuius aliquod opus, etiam hyperdulia appellatur, quę nimirum est eximia quędam reuerentia, & cultus, nõ circa Deum, sed circa homines, qua etiam beata Virgo dicitur adorari, cum tamen ipsi non exhibeatur cultus ex virtute religionis, vt disputat. 6. videbimus.

Refutatur præcedens modus.

Religio soli Deo cultũ defert.

Quod verò pro hac sentẽtia adducitur, de duplici amore proximi & Dei, ab eadem virtute caritatis profecto, magni momenti non est. Nam amor proximi, ex virtute caritatis, quæ constituitur Theologica virtus, mea quidẽ sententia, nõ est velle proximo bonum, vt bonum illius est, sed vt bonum Dei est, qua ratione obiectum amoris, vt est amicitię, non est proximus, sed Deus, id quod fusiùs explicabimus libro 3. disputat. 1. cap. 4. Quanuis autem, secundùm aliquorum opinionem, dicamus etiam amorẽ proximi, quo volumus ei bonum, vt bonum illius est, esse elicitum à virtute caritatis, & actum secundarium illius

Nota obiter de amore Dei & proximi.

(quem tamen ego arbitror esse beneficientiæ) nullus tamen hactenus ex scholasticis, docuit esse aliquem actũ secundarium virtutis religionis, qui alteri, quam Deo, etiã propter Deum, cultum exhibeat. Nam si hoc verum esset, non sola humanitas hoc actu secundario ex religione esset colenda: sed omnes etiam Sancti Dei, propter ipsum, cum tamen eorum cultus specialis, virtuti duliæ, aut obseruantiæ, tribuatur. 97

Religio solũ Deum nõ sanctos respicit.

Quomodo autem hæc sententia doctrinæ Conciliorũ, & Patrum contraria sit, sequenti capite latiùs ostendemus: vbi in vniuersum probandum nobis est, humanitatem, sine diuina persona adorari non posse, hoc est, non includendo ipsam personam sub eadem adoratione: in quo hæc sententia, aut modus explicandi priorem, cum omnibus alijs conuenit. Nunc autem contra hunc modum sufficiant nobis Damasc. & Nicetas, atq; vnica ratio, ex concessis deducta. Nicetas in orationẽ. 91. Nazia. in illa verba, *Quo circa*, ait, *quemadmodum igitur, si totus aer igneus esset, vel potius ignis esset, & granum quoddam ferreum in eum conijceretur, necesse profecto esset, hoc quoq; eadem qualitate affici, qua id quod excellit ac superius est: & quidem ita, vt meo quidem iudicio, nihil aliud quam ignis esse videretur, tametsi essentiæ ratio, integra ipsi, & incolumis esset: eodem modo, humana natura, diuinæ copulata vsqueadeo superata est, vt hominis natura, ne manere quidem videretur, tametsi alioqui proprietates suas retineret. Ac propter ea sancti quoque Patres, deificatam ipsam dixerunt, nimirum ad id, quod præstantius, & valentius erat, respicientes. Vnde etiã vna & eadem earum adoratio est, propter vnam harum naturarum hypostasim, & diuisionis omnino expertem.* Eodem exemplo ignis, vtitur Damasc. 4. de fide cap. 3. Nam quẽadmodum non audemus accedere, sed fugimus ferrũ, aut lignũ ignitũ: sic etiã humanã naturã ignitã, & deificatã deitate, veneramur. Qui autẽ fugit, aut tãgere nõ audet ferrũ ignitum, simul tãgere nõ audet ignẽ, imo ipsum ignẽ præcipue fugit: ergo qui adorat humanitatẽ, nõ cogitatã secundum se, sed ignitã, & penetratam, ac proinde sanctificatã deitate, nõ potest nõ eius adoratio in ipsam quoq; deitatẽ proxime referri. 98 99

Pulchra comparatio ignis & ferri, & diuinitatis cum humanitate.

Damal. Nicetas

Damasc.

Elegans ratio Damasc. de adoratione humanitatis Christi.

Dicet

Dicet quis, diuersam esse rationē igniti ferri, vt ignē necessariò cū ferro fugiamus, & humanitatis deificatæ, vt ipsam deitatē cum humanitate necessariò veneremur: quia tactus fit re ipsa, nō cogitatione, ferrū autē & ignis re ipsa cōiuncta sunt, quare qui fugit vnum, fugiet & aliud: adoratio verò fit cogitatione, qua separari potest humanitas, & sine deitate cōsiderari. Verùm hæc obiectio nihil fauet prædictæ opinioni. Nūc enim agimus cōtra eos, qui dicūt humanitatē deificatam, & ignitam deitate, adorari posse ratione deificationis, nō adorata ipsa deitate, quod ita videtur impossibile, atq, fugere ferrū, qua ratione ignitum, nō fugiendo ignē. In quo sane doctrina, & exēplū horum Patrū mirum in modum nostræ sententiæ fauet, id quod
100 sequens ratio magis perspicuum faciet.

Obiectio notanda.

Solutio.

Ad eā vero præmittendū est id, in quo Doctores oppositæ sentētiæ cōueniunt: nēpe Christi humanitatē, propter coniūctionē cū Verbo, ita deitate deificari, vt etiā si nulla esset in ea gratia habitualis, aut aliud creatū donū, præter ipsā vnionē, ab ea sola, ac si esset forma inhærēs, sanctificaretur: vt in 3.p.S.Th.q.7.ar.1.ex doctrina Patrū ostēdemus Quocirca permulti Patres, quos ibi cōmemorabimus, ipsam deitatē dicunt esse vnguentū, quo delibuta, & vncta est humanitas, vnde dicitur Christus. Hoc posito, facile iā apparet, non posse humanitatē deificatā adorari, non adorata deitate, nec sub eadē adoratione cōprehēsa. Nā si ipsi defertur honor adorationis, ratione excellētiæ deificationis, & sanctificationis, & vnctionis, quā à deitate, vt à forma habet, & ad hūc effectū quasi formalē, cultus termi natur: ergo eadē ratione, ad formā ipsam deificātē, sanctificantē, & vngentem, quæ est ipsa deitas terminari debet.

Cur deificata humanitas nō possit adorari deitate non adorata.

101 Nā qui fieri potest, vt nomini iusto, tāquā excellēti, ratione iustitiæ adoratio exhibeatur, & nō cōprehendatur sub ea adoratione ipsa gratia, quæ est forma huius effectus excellentis, & dignissimi, cui cultus adhibetur? Ea vero differentia est, quod cum gratia habitualis sit res inanima, & per se non sit capax adorationis, ipsa quidem comprehenditur sub adoratione, quæ tribuitur homini iusto, tanquam

Cur deitas cum humanitate necessario adoretur non item excellentia alia creata vt gratia.

tanquam excellentia,ob quam ipsi iusto, vt excellenti honor defertur,per se tamẽ nõ adoratur:si tñ ipsa per se esset rationis capax, non tantùm comprehenderetur sub adoratione,sed etiam ei tanquam digniori, quòd inse nõ modo haberet dignitatem,sed eã quoq; homini iusto , vt forma communicaret,eadem adoratio tribueretur. Diuinitas verò non solùm nequit sub adoratione humanitatis deificatę non contineri;sed etiã ipsa per se digna est adoratione;cumq; suam excellentiam, & dignitatem per modum formę humanitati communicet,vt prædictũ est ; eadem adoratio,quę humanitati deificatę tribuitur , primò ad ipsam deitatem refertur;ac proinde humanitas ita deitate penetrata,sicut ferrum igne, diuina adoratione colitur;non quòd ipsa secundùm se Deus sit , sed quia in ipsa sic deificata,non possit nõ Deus includi,sicut ignis in ferro ignito non apparere. 102

Deificatam humanitatẽ, sine deitate velle considerare,frivolũ.

Ex dictis patet solutio posterioris argumenti pro hac sententia.Nam quanuis dignitas humanę naturę,etiã deificatę,non sit ipse Deus in se,quia tamen est efectus quasi formalis ipsius deitatis,& eam non potest non ita in se includere,vt nec cogitatione possit separari,fit,vt sine diuinitate adorari nequeat;ac proinde ipsa deitas , primo ea adoratione colatur.Nam quo pacto deificata cogitari potest humanitas,quin secum habeat deitatem,& ipsa veluti ferrum igne penetrata sit? Quemadmodum , & homo iustus,qui adoratur,sine gratia & iustitia nequit cogitari; quod ipsa sit ratio excellentię,cuius intuitu ei honor defertur. Supererat vt responderemus ad prius argumẽtum eiusdem sententiæ,sed quia communem cõtinet difficultatem,&afferri potest pro opinione aliorum,quam statim referemus,ideo in fine disputationis diluetur.

Alter modus exponendi priorẽ opinionem. Humanitatẽ ratione solæ gratiæ habitualis per se posse adorari

Est alius modus explicandi opinionem priorem,quem tradunt recentiores Theologi, Scotus, Durandus, Marsilius,& Gabriel vbi supra; videlicet humanitatem Christi per se posse alia adoratione coli,quam deitatem,si consideretur solum sanctificata gratia habituali , & alijs donis creatis,non tamen ipsa deitate,vt paulo ante dicebamus. 103

Scot. Duran Marsi. Gabr.

Id ip-

Id ipsum concedit Caietanus, & Corduba, quod attinet ad interiorem adorationem; nam de exteriori eorum sententiam Paulo ante explicuimus: & fortiori ratione cum his facient Henricus, Paludanus, & Almainus; qui superiorem modum dicendi sunt sequuti. Nam si concedunt humanitatē sanctificatam ipsa Deitate posse adorari alia adoratione, quàm Deitatem, necessario etiam dicent, sanctificatam gratia habituali, eodem modo posse. Pro hac opinione afferri potest prius illud argumentum, quod fecimus pro præcedenti. Deinde cōfirmatur, quoniam cum adorationes distinguātur, non signo exteriori, sed affectu, & cogitatione; & quisque possit cōsiderare in Christi humanitate sanctificationis excellentiam ex gratia habituali, & alijs donis, non considerata deificatione, quæ à deitate prouenit; facile quoque poterit ipsam adorare, non adorata deitate. Hactenus de priori opinione, quam varijs modis explicatam, placuit referre. Nam cum diuerso modo ab autoribus defendatur, non eodem pacto impugnari debet. Supereſt ergo, vt sequenti capite veriorem sententiam exponamus, & vniuersē probemus nunquam humanitatem sine deitate decenter adorari, & ob id semper latria cum Verbo esse venerandam.

Henric. Paludi. Almai.

Probatur hic modus.

104

Humanitatem per se sine Verbo non posse adorari, Conciliorum testimonijs probatur.

105

CAPVT IIII.

Mihi sane summopere semper placuit sententia, quæ affirmat in vniuersum, humanitatē Christi nunquam decenter adorari, nisi adorata simul deitate, & ipso Verbo, cui est vnita. Iuxta quam non solum dicendum est, non posse humanitatem, vt deificatam Verbo, per se coli sine illo, vt præcedenti capite probatum manet: sed etiam nō posse decenter adorari, considerata solum sanctificatione gratię habitualis, & aliorum donorum. Hāc opinionē sequitur Thomas Vvalden.

Decenter humanitas non adoratur sine Verbo.

den.tom.3.qui est de sacramentalibus cap.119.prope finē, Catherin.opus. de adoratione Imag. colum. 4. Claudius Sainctes de rebus Eucha.repetitione 9.c.3. satis ante medium,Clichtoueus lib.2.de Euchar.c.10. numer.5.& 6. & Bonauēt.in 3.d.9.art.1.q.1. Docet enim humanitati Christi secundum se,cum donis alijs gratiæ consideratæ deberi dulię tantum adorationem; si tamen esset re ipsa separata à Verbo: at quia coniuncta semper est, sic esse semper apprehendēdā,& simul cum Verbo adoratione latriæ adorādam. Fauet eidē sententiæ Mai.eadē d.q.1.ad 4.cōtra 4. concluſ. qui asserit,humanitati secundum se hyperduliæ adorationem fore assignandā, si à Verbo dimitteretur. In tota vero q. nullam aliam ei nunc assignat, quā latriæ simul cum Verbo. Et Ricard.qui cū eadem d.art.2.q.1.nullam aliā quā latriæ ipsi simul cū Verbo concedat,in solut. 2. solū docet primò & per se non deberi humanitati cultū latriæ,ei tamen per se consideratæ nullā aliam tribuit: imo in solut.3.eadē cū diuinitate adoratione dicit adorari.Fauet deniq; Albertus eadem d.art.9.dum asserit,bifariam posse humanitatē considerari.Primum,vt est aliquid personæ Verbi, & sic adorari latria: tum etiam vanè nudam sine deitate,& sic hyperduliam ei deberi: cum dicit *vanè*,intelligit sine dubio non decenter apprehēdi, vt status illius postulat:id quod in præsenti quæstione solū cōtendimus. Neq; enim dicimus,humanitati ratione donorum,non considerata vnione,deberi latriam,sic enim sola hyperdulia esset tribuenda:sed non decenter apprehendi, vt adoretur,nisi cum ea,qua re ipsa prædita est, excellentia deitatis:sic autem apprehensam, iam demonstrauimus superiori capite,nō posse non latria adorari.Quare dicēdum est, debitū honorem humanitati eos nō deferre,qui nudā sine Verbo eā venerantur,& colunt. Nec oppositum sensit beatus Th. etsi aduersarij pro se ipsum allegent,vt in fine capitis ostendemus.

106

107

Vvald. Cather. Claud. Clichto. Bonan.

Maier.

Richar.

Gemina adoratio humanitatis vana.

Alber.

Conciliorum autoritate præcedēs sententia confirmatur.

Hanc sententiā sic explicatam,videntur mihi Concilia,& Patres tradidisse.In primis in illa Epist.10.Cyrilli,quæ est Concil. Alex.& approbata in Ephesino,in medio illius sic dicitur.

Concil. Alex. Concil. Ephes.

dicitur. *Recusamus autẽ & hoc, vt de Christo quisquã dicat propter eum, qui hominem induit, eum, qui indutus est veneror propter inuisibilẽ, adoro visibilem.* Et in eadẽ Epistola, anathematismo 8. ita scribitur. *Si quis audet dicere, assumptum hominem, vnâ cum Deo Verbo adorandum, & glorificandũ, & Deum tanquã alterũ cũ altero appellandũ esse (illud enim particula C V M perperpetuo si adiungatur intelligere cogit) & non magis, vna adoratione Emanuelem honorat, & vnam illi glorificationẽ, sicuti Verbum caro factũ est, adaptat, anathema sit.* Et Conc. 5. Constantinopolitanum, quod germanũ dicitur, collatione 8. canon. 9. ita definit. *Si quis in duabus naturis adorari dicit Christum, ex quo duas adorationes introducit, separatim Deo Verbo, & separatim homini, vel si quis ad interemptionẽ, vel ad confusionẽ deitatis, & humanitatis, vnã naturã, siue substãtiã eorũ, quæ conuenerunt, introducens, sic Christum adorat, sed non vna adoratione, Deũ Verbum incarnatum cũ propria ipsius carne adorat, sicut ab initio Dei Ecclesiæ traditũ est, talis anathema sit.* Quibus in locis, nõ tãtùm loquendi modũ Concilia definiunt, sed etiã verum genus adorationis debitæ tradunt. Cum ergo Concilium Alex. reprehendit eos, qui dicunt, *adoro visibilẽ propter inuisibilẽ, & hominẽ quem induit propter eum* (scilicet filium Dei) *qui ipsum induit*, damnat duas in Christo adorationes, etiãsi vnius adoratio sit propter aliud. Nam si duas in Christo adorationes introducimus; verè dicere possumus, adoro humanitatẽ propter Verbum, ac proinde visibilẽ propter inuisibilẽ: sicut cũ Sanctos adoramus, alia quidẽ adoratione, quã Deum, ipsos propter Deum colere dicimur. Hominẽ autẽ posuit Concilũ, pro humanitate, non prosuppositio; id quod Patribus familiare est. Loquitur enim de homine assumpto, qui non erat suppositum, sed sola ipsa natura humanitatis. Non solùm autẽ suspectum modum loquendi, ex quo videtur sequi in Christo diuisio, Cõcilia damnãt, sed etiã adorationis modũ nobis tradũt, quia statim adijciunt, non tantùm eos damnãdos, qui dicunt, vnũ propter aliũ in Christo adorandũ, verũ etiam eos, qui non potiùs vnã rori Christo exhibent adorationẽ, sed duas introducunt. At si possent duæ adorationes ipsi tribui, etiã si suspe-

108

Conc. 5. Const.

109

Humanitatẽ non diuidi à deitate in adoratione.

si suspectus esset hic modus loquendi, *adoro visibilem propter inuisibilem*. adorationis tamen modus damnari nō posset: nec necessarium videretur, vnam tantùm Christo adhibere adorationem, cum id ex nostra cogitatione pēdeat, ex qua varius modus adorationis sequi potest. 110

Præterea in 7. Synod. Generali actio. 6. tom. 6. refertur definitio septimæ Synodi generalis, sic falsò nuncupatæ, quæ, vt auferret omnem cultū imaginum, damnabat eos, qui Christi humanitatem depingebant, quo facto ipsam à deitate separari dicebat, quod deitas depingi non posset. Respondet autem septima Synod. Nicena ibidem his verbis. *Cum Ecclesia catholica Christum pingit humana figura, non diuidit eum a diuinitate illi vnita*. Subditque exemplum, *Sicut qui hominem depingit, non inanimatum depingit*. Cū Synodus dicit, non diuidi Christum intelligit, nec cogitatione diuidendum proponi, quinimò, vt per id, quod videtur, inuisibile etiam simul colamus; quod si sola cogitatione, ad adorandum diuidere liceret, vt opposita sententia docet, non responderet ita Synodus, sed concederet saltem posse cogitatione separari, vt adoretur. Et Theodorus Patriar. Hieros. in epistola, quæ habetur in eadem synodo, actio. 5. prope finem ipsius, inquit, *Adoramus Christi imaginem quemadmodum facies eius visa est non tamen à deitate separata, absit, vt ita sentiamus cum ab ipsa prima conceptione cum deitate vnita sit*. Ac si dicat, sic non diuidimus imaginem Christi à deitate, cum eam adoramus: sicut qui videbant faciem Christi, ipsum non sine diuinitate adorabant. Reddit rationem: quia semper coniuncta fuit: quam rationem cap. 6. latiùs explicabimus.

7. Syn. Theodo. 11

Nota argumenti consequentiam.

Solutio aduersariorum.

1. Solutio aduersariorum ostenditur esse nulla.

Respondent aliqui hunc modum loquendi, *Adoro visibilem propter inuisibilem*, damnari tantum in sensu Nestorij, qui duo suppositа in Christo introducebat: at in sensu, quem sequitur prior sententia, non reprehēdi. Verùm cōtra hoc est manifesta ratio. Nam si hic modus loquendi, *Adoro visibilem, propter inuisibilem: & eum, qui assumptus est, propter eum qui assumpsit*, ex se nō significat adorationēvnius suppositi propter aliud (vt volebat Nestorius) atq; catholico

lico sensu ad ipsas naturas potest referri, ex quibus vna sine altera adorari possit, quamuis nõ propter se, sed propter alteram adoretur, vt ipsi dicunt, nõ deberet Ciliũ, ita absolute damnare, sed tanquam suspectum declarare id, quod in malum sensum retorqueri posset. Cum ergo ita acriter damnet, quia ex modo significationis introducitur diuisio, fit, vt in eodem supposito vna natura non possit propter aliã adorari, nec vna separatim ab alia; sed vna simul adoratione ambæ cũ supposito venerandæ sint. Imo in Anathemat. illo 8. reprehenditur hic loquendi modus, *assumptus homo*, id est humanitas, *vna cum Deo Verbo adoratur*. Quia particula *cum*, vt ibidem dicitur, perpetuo cogit intelligere, tanquam alterum cum altero, humanitatem cum Verbo adorari; ac proinde tanquam duo supposita: *alterum* enim, *& alterum* cum masculinè accipiuntur, suppositа significant, vt in 3. par. S. Tho. quæst. 17. art. 1. dicemus. Sicut si aliquis dicat, se simul Regẽ cũ Regina adorasse, intelligitur suã vnicuique adorationem tribuisse. Si igitur patticula *cum*, perpetuo cogit sic intelligere, sequitur ex vi suæ significationis id denotari, ac proinde illum loquendi modum in bonum sensum, salua vocum significatione, explicari non posse: & hæc de modo loquendi. 112

Respondent deinde nonnulli circa modum ipsum adorationis, mentem Conciliorum esse duas adorationes ita negare, vt vna tribuatur Verbo separatim, alia verò carni seorsum; non tamẽ prohiberi dũas, quarum quælibet tribuatur toti Christo; diuersas quidẽ, propter diuersam naturam: vt ita per duas naturas, quæ sunt vnius Christi, ipse diuersa adoratione colatur. Quocirca asserunt eidem supposito Christi, & latriæ, & hyperduliæ adorationem separatim exhiberi. Responsio hæc videtur ex Sanct. Thoma desumpta 3. part. quęst. 25. art. 2. quam tamen non esse iuxta mentem ipsius, & Conciliorum mox apparebit. Primum, quia si humanitas coniuncta Verbo, & nó omnino separata, cogitatione nostra apprehenditur, non poterit non adorari latria: sic enim non potest non apparere

Altera aduersariorum solutio nullius momenti esse ostenditur

1. Impugnatio.

patere deificata, & ignita, & ita multo excellentior, & nobilior, quam solo dono gratiæ habitualis, & alijs huiusmodi: vt talis ergo veneranda est: nec decet vlla ratione relicta maxima dignitate, & excellentia, minori tãtum cultum deferre. Tum etiam hinc saltem habemus, non posse humanitatem per se adorari propria adoratione, nisi Verbo coniuncta apprehendatur: si Verbum etiam per illam adorandum est, vt prædicti Doctores affirmant: qui ergo saltem introduceret duas adorationes, alteram humanitatis sine Verbo consideratæ, alteram Verbi, damnaretur in Concilijs citatis. Ad hæc, si tantum vellent Concilia negare duas adorationes eo modo explicato, nõ deberent definire, vnã tantum esse exhibendam, cum duæ quoque sano modo tribui possent: at definiunt, vnum esse deferendum honorem, vnam adorationem, quam proculdubio intelligunt esse latriæ, & diuinam, vt Athanasius appellauit, de qua in præcedenti disputatione satis dictum est: ergo tollere contendunt duas diuersas adorationes. Atq; hinc etiam colligitur non solum negari duas adorationes tanquam duorum suppositorum, vt volebat Nestorius, sed duas absolutè; quia ex illis sequitur suppositorum diuisio: alioqui non putarent Concilia necessarium vnam tantum duabus naturis in Christo adorationem exhiberi.

113

2. Impugnatio,

3. Impugnatio.

Atha.

Explicatur locus.

Quod si verba S. Thom. 3. p. quæst. 25. art. 1. & 2. rectè expendamus, non docuit Christi humanitatem per se sine Verbo posse adorari, nec posse Christo duas exhiberi adorationes seorsum, alteram hyperdulię ratione gratiæ habitualis, & donorum; alteram latriæ, ratione diuinæ naturæ, & suppositi, vt quandoq; suppositũ vna illarum solũ, quandoq; altera tãtũ adoretur: imo plane asseruit, vnã esse debere Christi adorationem, hoc est vnũ motum adorationis tam affectu, quam signo exhibitum vni Christo, atque ita putat in Concilijs definitũ. Quo fit, vt secundum mentẽ B. Tho. & Concil. in hoc motu adorationis semper habeatur respectus ad deitatiẽ Christi, & suppositi: tum quia vt c. 6. probabitur sine excellentia deitatis numquã

D. Tho.

114

appre-

apprehenditur: tum etiam quia in adoratione semper debemus attendere ad maiorẽ dignitatẽ illius, quẽ colimus. Solum addit S. Doctor id, quod non inficiamur, videlicet hanc adorationem delatam Christo, duplici titulo ipsi deferri, & ratione gratiæ habitualis, & donorum; & ratione deitatis præcipue. Quia vtramq; apprehendimus, & ratione vtriusq; adoratione dignus est: sed vnam ab alia nõ separamus, aut vni seorsum adorationem exhibemus. Sicut eidem homini vna defertur adoratio interior, & exterior, etiãsi in illo rationẽ Ducis, Regis, & Imperatoris, aut alias varias excellentias apprehendamus. Erit ergo Christi adoratio vna: ex varijs tamen dignitatibus, quas in eo apprehẽdimus, diuersam habebit rationẽ: id quod nec Patres, nec Concilia negarunt. & in hoc sensu dici poterit humanitas Christi adorari latria, & hyperdulia, simul tamẽ, eodemq; motu adorationis.

Testimonia Patrum pro eadem opinione.

CAPVT V.

Cyrill. IN confirmationẽ eiusdem sentẽtię occurrit nobis in primis Cyrill. Alex. in libro apologetico pro 12. capitibus defensione 8. quo hactenus nostrã opinionẽ præcipue cõprobauimus: vbi docet, filium Dei cũ carne sua, vna confidentia, esse honorãdum, & adorandum non duabus, ita vt vna corpori tri- *Vvald.* buatur, altera Verbo: ex quo etiam Thom. Vvalden. superius citatus optimè colligit, vnã solũ esse adorationẽ, humanitatis, & Verbi, quia eadẽ est sedes Dei, & agni, Apoc. 22. id quod ipse quoq; ex Aug. confirmat. Cum ergo confidẽtia sit ratio adorationis, quia scilicet humanitas sedet à dextris Dei in throno deitatis, & vna, non duabus confidẽtijs Christus sit adorãdus, vna erit in ipso ratio adorationis, nõ duę, licet in eo duæ sint naturæ, atq; humana nõ sola deitate sanctificata sit, sed etiã ornata gratia habituali, & alijs donis. Si autẽ duæ possent Christo seorsum exhiberi adorationes, & natura humana in ipso duabus ado-

115

Ex mente Cyrilli vnã esse in Christo confidentiam, & eã esse rationem adorationis.

rationibus: tum ratione deificationis, tum ratione gratiæ habitualis, & donorũ tantũ, sequeretur, duas in ipso esse cõfidentias. Alio namq; modo sederet ratione vnionis ad dexterã Patris: alio verò sola gratia habituali, & alijs donis: sicut Sancti, qui etiam sedent cum Deo in suis sedibus iudicantes 12. tribus Israel. Sentit ergo Cyrillus nullam esse humanitati confidentiam, quæ cum Verbo communis non sit in eodem throno maiestatis, quia est in eadem persona: cumq; confidentia necessario sit ratio adorationis, existimat, vnam tantum ipsi exhiberi posse. Quare qui plures introducit adorationes seorsum, plures eriã debet concedere confidentias humanitatis, ac proinde Christum in duos diuidere: ideoque Patres, & Concilia duas adorationes semper damnarunt. Doctrinam Cyrilli habet quoque Damasc. lib. 4. de fide cap. 2. vbi cum docuisset corpus Christi sedere ad dexteram Patris, & nomine dexteræ intelligendum esse deitatis honorem, & gloriam, subiungit. *In eandem nimirum gloriam ascita ipsius carne: vna etenim eademque cum sua carne adoratione ab omnibus rebus conditis afficitur.* Vbi pro eodem accipit Damascen. confidentiam humanitatis, atque honorem ipsius: quòd ipsa confidentia non possit non esse ratio adorationis, & honoris: cumque ea sit vnica ad dexteram Patris, in eodem throno cum Filio, consequitur, eadem cũ ipso adoratione, & non alia adorandam esse. Idem plane inquit Leo 1. sermone 1. de ascensione, cuius verba retulimus disputatione 3. cap. 2. Atque hæc testimonia cõtra eos præcipuè probant, qui duas introducunt adorationes, etiamsi humanitas coniuncta Verbo intelligatur.

116

Damasc.

Dextera Patris honor est deitatis in Christo.

Leo 1.

Testimonium Athanasij ad idem probandum.

Accedit Athanasius oratione illa citata contra Arrianos ad Adelphium fratrem aliquantulum à principio, vbi ait. *Nec istiusmodi corpus* (scilicet Christi) *seorsum discriminatum à Verbo, adoratione prosequimur, neque Verbum adoraturi, Verbum à carne longe seponimus: sed cum sciamus, vt dictum est, Verbum carnem esse factum, illud iam in carne situm Deum agnoscimus.* Non ait Athanasius cum adoramus corpus Christi, non asserimus esse à Verbo separatum: sed ait, non

Athan.

117

discri-

discriminatum adoramus. Quare non solum reprehendit eos, qui dicunt, re ipsa non esse coniunctum, id enim satis manifestè falsum erat, sed eos etiam, qui ipsum seorsum sine diuinitate, vel sola cogitatione diuisum adorant. Adoratio enim tẽdit in rem, prout à nobis cogitatam. Nec minus diserte id tradit Ambrosius libro de incarnationis dominicæ sacramento cap. 7. post mediũ his verbis. *Nunquid, cum & diuinitatem eius adoramus, Christum diuidimus: Nũquid eum in eo imaginem Dei, crucemq; veneramur, diuidimus eũ?* quasi dicat, minimè. Per imaginem Dei non intelligit depictam coloribus, sed viuam ipsius imaginem, scilicet filium eius, qui est Christus: per crucem verò, non intelligit lignum, in quo Christus pependit, aut figuram illius depictam, sed eius humanitatem crucifixam: quę omnia ex contextu facile constant. Cum ergo nõ admittat Ambrosius in Christo diuisionem, quando ipsum adoramus, nullo modo concedet crucem, id est, naturam humanam sine imagine, id est, sine filio Dei, vel sola cogitatione diuisam adorari. Diuisio namque, quę fit in adoratione, ad solam cogitationem refertur.

Ambr. *Pulcra Ambrosij explicatur autoritas Imago Dei, filius Dei.*

Theodor. 118

Deinde Theodoretus, qui antè Nestorianus fuerat in illud ad Ephe. 1. *Secundum operationem virtutis*, ait, *Quod autẽ assumpta ex nobis natura, eiusdẽ honoris cũ eo, qui sumpsit sit particeps nulla videatur adorationis esse differẽtia, omne miraculũ superat.* Quisane dũ nullã adorationis differẽtiã, hoc est, pluralitatem admittit, nostram plane opinionem confirmat.

Theodo. confirmat sua pradicta.

Aug.

Adde Augustinum in expositione Psal. 98. qui explicans illud, *adorate scabellum pedum eius, quoniam sanctum est*: docet scabellum esse humanitatem Christi, quã etiam terrę nomine significari arbitratur Esai. 66. cum dicitur. *Terra scabellum pedum meorum.* De terra igitur, & de scabello pedũ Domini, nempe de humanitate, sic ait. *Ipse Dominus dixit, cum de commendatione ipsius terræ loqueretur, Spiritus est, qui viuificat, caro autem nihil prodest. Ideo & ad terram quamlibet cum te inclinas, atque prosternis, non quasi terram intuearis, sed illum Sanctum, cuius pedum scabellum est, quod adoras: propter ipsum enim adoras. Ideo & hic subiecit, adorate scabellum pedum eius,*

Augustinus testimonium

Esai. 66.

Cognitionem nõ esse remanendum in carne Christi, cum eã adoramus.

quoniam ſanctum eſt. Quis ſanctus eſt, in cuius amore adoras ſcabellum pedum eius? Et cum adoras illum, ne cogitatione remaneas in carne, & à ſpiritu non viuificeris. Hactenus Aug. Qui autẽ adorant humanitatem non conſiderata diuinitate, & deificatione illius, remanẽt in carne: nec ſanctũ illum intuentur, & adorant, cuius ſcabellum eſt caro illa. Non ergo mirum, ſi nõ viuificẽtur. Spiritus enim huius carnis ex 119
mente Aug. eſt Deus, cuius ipſa ſcabellũ eſt. Id ipſum teſtãtur Patres citati in prẽced. diſp. quos tũ breuitati ſtudens prætermitto, tum etiã, quod manifeſta ſint eorũ teſtimonia pro hac ſententia.

Obiectio. Sed occurret aliquis, & dicet: iuxta modũ philoſophãdi recentiorum Theologorum, ita humanitatem hyperdulia adorari, ratione donorum, & gratię habitualis; vt nec cogitatione à Verbo ſeparetur: imo etiam Verbum ipſum, ratione humanitatis hyperdulia colatur. Verum hanc rationem infirmam eſſe, ſi cum verbis Athanaſij attentè conferatur, illico apparebit. Nec enim ſolum dixit, corpus adorari non diſcriminatum à Verbo, ſed etiam eadem, & diuina adoratione cum ipſo Verbo, cuius eſt, adorari: adoraro nimirum Deo in carne, ita vt propter coniunctionem, quæ etiam in cogitatione manere debet vna ſit vtriuſque adoratio, non duæ. Nam, vt dixit Nicetas *Nicetas.*
à nobis citatus cap. 3. diſputationis cum coniuncta conſideratur humana natura Verbo, ita eſt quaſi igne quodam tota accenſa, & deitate penetrata, vt hominis natura ne manere quidẽ videatur: tametſi alioqui proprietates ſuas retineat, & ideo deificata à ſanctis Patribus dicatur: vnde (inquit) etiam vna, & eadem earũ adoratio eſt: quod fu- 120
ſius cap. illo tertio proſequuti ſumus. Demum Germanus *Germanꝰ*
Patriarcha Conſtanti. in Epiſt. quæ habetur in 7. Synodo act. 9. ante medium, ſic ait. *Hanc ob cauſam in fide certi ſancti illius carnis characterẽ* (id eſt imaginem) *delineantes ſalutamus, & cultu & honore omni quo decet dignamur: nec ob aliud, niſi in recordationem diuinitatis illius.* Non ait, humanitatis, ſed diuinitatis, vt oſtendat neceſſariam rationem adorandi imaginem Chriſti, ac proinde eius quoq; humanitatem,

eſſe

esse deitatem illius, de quo testimonio iterum redibit sermo lib. 2. disputatione 8. cap. 6.

Rationes eiusdem sententiæ.

CAPVT VI.

RElíquum est, vt ratione quoq; opinionem nostram roboremus, qua simul etiam oppositam refutare necesse erit. Cum verò bifariam ab autoribus defendatur. Primum vt humanitas cõ-
121 iuncta Verbo, & prout ab ipsa deitate sanctificata, possit per se, sine deitate adorari: deinde vt non considerata vnione cum Verbo, aut saltem non attendendo ad illius deificationem; sed ad sola dona habitualia, quibus ornata est, etiamsi coniuncta Verbo apprehendatur, peculiaris, & distincta ei tribui possit adoratio; probandum nobis supereſt hoc posteriori modo non posse per se adorari: ex quo perspicuum fiet, nullo modo per se venerandam, & colendam esse. Nam contra primum modum cap. 3. huius disputationis satis pugnatum est; nec alius excogitari potest, quo per se humanitas adoretur.

Prior ratio. Quando humanitas peculiari cultu adoratur, non adorato Verbo, aut ipsa cogitatur sine illo, cum sola gratia habituali, & alijs donis, aut coniuncta: si coniuncta, vt videntur docere nonnulli recentiores, ita vt ratione solius humanitatis, quam colimus etiam Verbum sola hyperdulia adoretur; est sane modus ineptus, & incongruens adorationis. Cum enim, humanitas apprehendatur, vt pars, adoratio respicere debet totum suppositum, & ratione ipsius etiam humanitatem, vt aliquid ipsius: vt ita ratione maioris dignitatis suppositi humanitas potius in eandem adorationem reuocetur,
122 quam Verbum ipsum ad solam inferiorem sibi debita inepte trahatur.

1. ratio bimembris. 1. Membrum

Nec refert, quod abiecta prædicata humanitatis Verbo

tribuamus, vt eadem ratione adorationem, & honorem solum inferiorem deferre quoque possimus. Nam prædicata mutuò communicantur ratione vnionis, etiamsi vnã tantum naturam afficiant; hoc enim sufficit, vt prędicatione ab vna in aliam refundantur: at cum hi autores dicunt adorationem, quę tribuitur humanitati secundum se ratione illorum donorum, ad suppositum quoque referri; docent etiam, ipsum Verbum ea adoratione affici, nõ sola idiomatum communicatione; sed etiam quia affectus, & cogitatio venerationis, seu ipse cultus, & adoratio externa Verbum quoq; respicit, vt id, quod adoratur & colitur. Decens igitur, & congruens modus adorandi suppositum est ille, qui debetur ratione maioris dignitatis, quam in ipso apprehendimus, & qui sub eadem adoratione humanitatem, vt aliquid ipsius suppositi complectitur. Et quidem de mente S. Thomæ dubitari nõ potest, ipsum nũquam asseruisse duas Christo deberi adorationes: id enim expresse negauit, vt c. 4. notauimus; solumque contẽdit, vnam esse adorationem vtrique naturę exhibitam in eodem simul supposito, sed duobus titulis debitam. Exemplum autem, quo S. Thom. probat eidem Christo, ratione duarum naturarum, tanquam duobus titulis eandem deberi adorationem, quia scilicet eidem Deo dulia, & latria tribuitur, ratione diuersarum perfectionum, iam à nobis impugnatum est, disputatione 2. cap. 3.

Cur abiecta prædicata naturæ humanæ tribuantur diuinæ, nõ ste adoratio

Alterũ mẽbrũ rationis.

Aut humanitas apprehenditur, non considerata coniũctione cum Verbo; sed sola gratię habitualis sanctificatione. Et quanuis hic modus adorandi esset possibilis, atque si hoc modo à nobis humanitas illa coleretur, non deberet maiori veneratione, quam hyperdulia adorari; verùm nec decenter, nec vt oportet, hoc modo eam nunc veneraremur. Licèt enim cultus & honor rebus deferatur, media cogitatione; vt tamen digna sit illis adoratio, debent apprehendi, secundum maiorem dignitatem, quam in se habent. Quemadmodum si aliquis haberet titulos Regis, Ducis, & Comitis, ratione quorũ diuersi ei deberẽtur honores, nisi cultu regio coleretur, valde inniquũ esset, nec vl-

Adoratio semper ferri debet in maiorem excellentiam eius qui adoratur.

123

nec vllus debito satisfaceret, si tanquam Comiti inferiorem cultum, quam regium exhiberet; nisi forsan vna eademque persona, in vno regno, aut publico conuentu, iure regio solùm gauderet; in alioverò, iure Comitis, aut Ducis. Sicut imperatrix Maria, anno 1585. Madriti in Ecclesia Diui Hieronymi, cum Philippo 3. Hispaniarum Principi ab omnibus regni Episcopis, & Dynastis iuramentũ præstaretur obediẽtię, ipsa quoque & homagij iuramento, eũ principem agnouit, non iure Imperatricis, quo non erat inferior, sed iure Infantis, vt loquuntur Hispani, quo hac iu re in Hispania solùm potiri potest. Ita ergo qui Christi humanitati honorem defert, ratione gratiæ tantùm habitualis, nec considerat excellentiam deificationis, quã habet ab vnione, non adorat ipsum, vt decet, quia non considerat in ipso, maiorem dignitatem, quam habet, ratione
124 cuius maiorẽ quoque ei exhibeat adorationem: ac proinde facto suo videtur inducere in Christo diuisionem. Qui enim naturæ humanę non tribuit honorem debitũ supposito, in quo est, & si non dicat, ab eo separatã esse, ipse tñ separare videtur, cum adoratione sua protestari videatur, ei nullã aliã inesse dignitatẽ, vt maior cultus & honor deferatur. Atque idcirco Concilia, & Patres adeo execrantur duas adorationes. Existimant enim suppositi dignitatem humanitati communicari; sicut dignitatẽ totius partibus; & cum ea necessario esse considerandã, quãdo adoratur, vt dignè eam veneremur. Sic autem consideratam, eodem honore, & cultu, non posse non adorari, satis superque probatum manet. Id quod optimè notauit contra
125 Oecolampadium Clichtoue. lib. 2. de Eucharist. ca. 10. numero. 4. & 5. Dicebat enim Oecolampadius in hæc verba. *Imo non satis adhuc iustificabitur adoratio, etiam si corpus adesse conuincat. Qui enim corpus seorsum cogitat, vt sancta illa verba dicũt hoc est corpus meum, non implet quod dicit Deus Deuter. 6. dominum Deum tuum adorabis. Neque soluisse credimus Christũ legem de adorando patrem in spiritu, & adoratorem ad carnem suam transmisisse à qua semper reuocauit.* Respõdet autẽ Clichtoue. *Cæterum non adoratur illic corpus Christi cogitatione separatum à*

Qui adoraret humanitatem Christi propter creatas excellentias videretur inducere diuisionẽ in Christo.

Verbo, vt subinsinuat hic OEcolamp. sed ne ipsi Verbo indiuiduè, & inseparabiliter vnitum, & paucis interiectis, *Quare adorans Sanctum illud corpus in Eucharistia, verè & pie Deum adorat.*

Altera ratio humanitatẽ Christi nõ posse a nobis sine deitate considerari.

Posterior ratio. Non tantùm indecens est, Christi humanitatem hoc modo apprehendere, & adorare, verumetiã, si adsit recta, & sincera fides, & ignoratio non impediat, non possumus humanitatem Christi vnitam Verbo non considerare, cum eam adoramus. Aut enim loquimur de ijs, qui oculis corporalibus ipsum intuebantur, hi autem, si credebant ipsum esse Deum, nunquam ipsum, vt purum hominem, sed vt Deum venerabantur: nunquã ergo, nec cogitatione humanitatem à diuinitate separabant. Si verò sermo sit de alijs, qui fide solũ, ex auditu credũt esse Deũ, id ipsum patet. Quia nunquã illius recordantur, aut visa 126
eius imagine, aut alio modo, cogitantes solùm naturã humanã in vniuersum, sed particularẽ: nec alio modo eã ab alijs singularibus distinguunt, nisi quia illa est Christi, qua mũdum redemit. Nos enim, quod nesciamus rerum essentias, per notissima accidentia propria vnam ab alia distinguimus: sic autem necessariò vnita iam consideratur, & dignitate deitatis ornata: vt talis ergo veneranda est. Veluti cum quis videt imaginem Philippi II. Hispaniarum Regis, statim in eo apprehendit simul regiam dignitatẽ; imò ratione illius, ipsum ab alijs distinguit: nunquã ergo humanitas Christi potest sine deitate considerari, ac proinde nec per se coli.

Obiectio ex Damasceno. *Obiectio Damasc.*

Sed obijcies Damascenum, qui lib. 4. de fide cap. 3. inquit, *Si diuidas subtilibus conceptibus, quod videtur, ab eo, quod intelligitur, inadorabilis est, vt creatura.* Id quod intelligit S. Thomas de adoratione latriæ, vt sit sensus. Si humanitas diuidatur à Verbo, non potest adorari latria: tunc autem adorari potest ratione alicuius excellentię: ergo inferiori cultu, quàm latriæ. Respondeo, eo loco Damascenum nõ *Respons.*
esse solicitum, an humanitas illa separata à Verbo, cũ alia
Exponitur Damascenus solum inferiori dignitate cogitari possit, & inferiori cultu, quàm latriæ solùm adorari: sed contendit, ostendere 127
vnde

vnde ei adoratio latrię conueniat, nempe ex vnione cum diuinitate. Quare optimè dixit sub conditione, si subtilibus cogitationibus ab ea separetur, non posse hoc modo coli. An verò ita possit considerari hæc indiuidua natura, non determinat: neque vtrum ille esset decens modus adorationis. Mitto rationem Claudij Sainctis, qui ideo putat humanitatem non per se decenter sine deitate adorari, quia adoratio terminatur ad id, quod exsistit: humanitas autem non habet aliam exsistentiam, quam deitatis: nam quod hæc ratio assumit in maiori, & minori propositione, satis difficile est.

Obseruandum verò est, non esse eandem rationem de Verbo, vt possit sine sua carne, & de humanitate, vt possit sine Verbo adorari. Tum quia caro, vt est Christi, non potest sine deitate à nobis considerari, vt probatũ manet: tũ etiam quòd in ea maxima dignitas cõsideranda est, vt dignè a nobis colatur, sicut prædictum est: hæc autẽ non potest sine Verbo cogitari. Verbum autẽ diuinũ primũ quidem optimè cõsiderari potest vt secunda persona Trinitatis, sicut ante incarnationem, non considerata ipsius carne; nec enim per hanc ipsum ab alijs distinguimus personis: deinde, cum maximam dignitatem, secundum quam adorari debet, ex se habeat, & non a carne; ac proinde ratione sui sit colẽdũ, optimè sine carne potest adorari. Qua re cum Athanasius oratione illa supra sæpius citata dixit, *nec Verbum sine carne, nec carnem sine Verbo coli*, non putauit æquã esse vtriusq; necessitatẽ. De Verbo quidẽ ideo dixit, sine carne nõ adorari, quoniã caro illius, non est reijcienda ab adoratione, ac si impediret; non quia sine illa Verbum cogitari nequeat, nec adorari: de ipsa verò carne eò asseruit, sine Verbo non adorari, quòd non deceat vllo modo, sine maxima eius dignitate, ipsam venerari, vt explicauimus.

Cur humanitas non sine Verbo, Verbum tamẽ sine humanitate adoretur.

128

Athan.

Locus ex Athanasio declaratus.

(.·.)

Solutio

Solutio argumentorum prioris sententiæ.

CAPVT VII.

RElinquũ est, vt duo argumẽta diluamus, quæ ex priori sententia tertio modo explicata c.3. huius disputationis in fine superfunt. Ad primũ, quod in vniuersum, iuxta quemlibet modum probare videtur, respondemus: aliam esse rationem orationis, & laudis, quam adorationis. Licet enim hi omnes tres actus sint latriæ, & religionis, sunt tamen inter se diuersi, vt ex disput.1.cap.4.perspicuum est. Quare nõ est necesse, vt eodem modo referantur in eum, cui cultus ipsarum exhibetur. Concedimus ergo orationem, & laudẽ dirigi posse ad solam humanitatẽ, ita vt ipsam solùm laudare dicamur, & orare: non tamen adorationem, nisi etiã Verbum simul cum humanitate eadem adoratione colatur. De oratione constat: quia cũ hac postulemus aliquid pro nobis fieri, & humanitas per se sola possit pro nobis facere aliquid, quod non facit Verbum (nisi communicatione idiomatum, de quo non est quęstio) scilicet pro nobis deprecari, & intercedere apud ipsum Verbum: fit vt oratio dirigi possit ad ipsam humanitatem: ita vt non nisi sola communicatione idiomatum Verbum afficiat: tũc verò oratio non erit actus religionis, & latrię, sed duliæ. Oratio namque, quæ constituitur actus religionis, distinctus ab adoratione, & laude, ea solùm est, quæ fit ad Deũ, hæc enim est cultus Dei, quem solum respicit religio: quæ verò fit ad Sanctos, non est cultus Dei proximè, sed Sanctorũ, quos ex dulia varijs modis, sicut Deum ex religione colimus, vt disput.1.cap.4.notauimus. Cum autem dicimus, orationem fieri posse ad humanitatem, vt pro nobis intercedat, intelligimus iuxta notata in hac disputat. cap.1.non post mortem suam, sed ante illam potuisse, atque ex se minimè id repugnare. Eodem pacto & laus ad solã humanitatem dirigi potest, quę tñ nõ erit religionis, sed dulię opus, vt de adoratione diximus. Quia quãtumuis

Fusè explicatur quomodo oratio, & laus humanitatis soli competat non tamẽ adoratio.

129

Humanitas per se sola potest intercedere apud Verbum.

Distincta orationis quæ fit ad Deum & sanctos.

130

uis eius excellentiam, etiam deificationis, prædicemus nũquam ipsam Deum esse dicemus: quare nec diuinis laudibus, sed quę superant omnes alias humanas, commendabimus. Cum enim laus sit prædicatio quædam, & enun-
131 tiatio dignitatis, & glorię eius, quod laudatur; dignitas verò humanitatis, etiam deificatę, non sit esse Deum, aut esse ipsammet deitatem, sed sit quasi effectus eius, etiam si deitatem, veluti causam formalem, extrinsecam tamen, includat: fit, vt laus tantum afficiat humanitatem, tãquam id, quod laudatur, non Verbum, aut deitatem. Adoratio verò non potest solam humanitatem afficere, quin etiam comprehendat, & afficiat ipsum Verbum: ius namque alia diuersa omnino ratio est, atque natura. Nam adoratio est voluntas exhibendi alicui notam submissionis ex apprehensione dignitatis, & excellentiæ illius: cumque vt aliquem dignè adoremus, debeamus ad maximam illius dignitatem attendere, etiamsi alias simul excellentias illius cogitemus, & ratione omnium submissionis ei notã tribuamus, fieri non potest, vt Christũ ratione solius gratię habitualis, & aliorum donorum dignè adoremus, nisi
132 simul deitati illius cultum deferamus. Cum verò laudamus rem aliquam, non opus est, ad maximam illius dignitatem animum conuertere, sed circa omnes illius dotes, & dignitates singulatim laus nostra versari potest. Quare nulla mentione facta Verbi, & deificationis, laudare possumus gratiam habitualem, scientiam, & reliquas dotes humanitatis. Præterea cum deprecamur, oratio non fertur in purpuram Regis, aut thronum, sed in solam personam, vel naturam, quæ sola præstare potest id, quod postulamus. Eadem quoque ratione sacrificium, quod est aliud religionis opus, non dicitur offerri ijs, quæ coniuncta sunt Deo, neque humanitati, neque imagini eius, sed ipsi soli quatenus Deus est; cum tamen adoratio tribuatur humanitati, & imagini etiam ipsius Christi: quia nota illa submissionis ex affectu submissionis hæc omnia cõprehendimus: sacrificium verò cum sit solum protestatio diuinę potestatis, & dominij, qua ipsum colimus, vt vitæ & mor-

Discrimẽ adorationis & laudis, respectu humanitatis deificatæ.

Sacrificiũ humanitati Christi non potest offerri.

& mortis autorem, non potest alium, quàm Deum ipsum, vt Deus est, respicere. Iccirco neque eius humanitati sacrificium offertur, ita vt ipsam respiciat, licet per communicationem idiomatum, homini etiam dicatur offerri. Verum, vt supra notauimus, præsens quæstio non est, an per idiomatum communicationem honor latriæ humanitati tribui dicatur; sed vtrum ita humanitatem afficiat, vt in eã quoque feratur, & adorationis latriæ aliquo modo ipsa sit particeps. Dicimus ergo, sacrificij nullo modo participem effici Christi humanitatem, vt aliqua ratione ei dicatur offerri, ob rationem prædictam; tametsi sub adorationem, quæ defertur deitati, ipsa quoque humanitas cadat. Sic August. 10. de ciuitate, cap. 20. de Christo homine inquit. *Cum in forma Dei sacrificium cũ Patre sumat: tamẽ in forma serui sacrificium malunt esse quam sumere; ne vel hac occasione quisquam existimaret, cuilibet sacrificandũ esse creaturæ.* Nec verò ex his verbis colligere licet, Christo potuisse sacrificium offerri, quatenus homo erat; illud autem sibi offerri noluisse, ne alijs occasionẽ præberet cuicunque sacrificãdi: sed cum alias soli Deo natura sua debitũ sit sacrificiũ, nec alteri dignè, quàm ipsi possit offerri, vt docet S. Tho. 2.2.q. 85.art.3. plane affirmat Aug. humanitatẽ Christi (quę sua erat humilitas) noluisse sibi illud arrogare, ita tamen, vt nec velle potuisset, sicut neque peccare; atque hac sua humilitate exemplum nobis præbuisse, ne vllus sibi sacrificium vsurpare vellet.

133

Aug.

134

S. Thom.

Neq; oppositum infertur ex verbis Athanasij in lib. de incarnatione Christi post primum folium; vbi, vt retulimus disput. 3. cap. 2. de Christi corpore, quod vnitum sit Verbo, inquit: *Ac proinde illi sacra offertis, adhibetisque vestrã adorationem.* Nam cum dicit, *sacra offertis*, non intelligit sacrificium, sed signa adorationis, quæ sacra merito dicuntur, sicut in 7. Synodo act. 7. in definitione fidei, definitur imagines colendas esse oblationibus suffituum, & luminariũ, de quibus lib. 2. disp. 9. c. 4. dicemus: sed de differentia inter laudẽ, orationem, sacrificium ex vna parte, & adorationẽ ex alia iterũ ibidẽ. Ad secũdũ verò, ex prædicta doctrina

Athan.

Exponitur locus Athan.

7. Synod.

ctrina totius disputationis, quid sit respõdẽdũ patet. Nam humanitas Christi, ratione gratiæ habitualis, sine vnione, ideò nequit, vt oportet, adorari; tum quia indecens est, sine
155 maxima dignitate ipsius, & suppositi, cuius est natura, eã apprehendere: tum etiam quia sine Verbo nunquam à nobis cogitatur, vt notatum est. *Solutio.*

Sed obijciet adhuc aliquis, frustra reprehendi à Concilio Alexandrino, & Ephesino, in illa Epistola 10. apud Cyrillum, & in illo Anathematismo 8. modum illum loquẽdi, *Assumptum hominem, vnà cum Deo Verbo, adorandum, & glorificandum.* Eò quod particula *cum*, cogit intelligere, tanquam alterum cũ altero adorari, & glorificari. Qui enim diceret hominem seu humanitatem assumptam, cũ Verbo adorari, nec adderet *tanquam alterum cum altero*, non censeretur notam aliquam mereri. Quia particula *cum* non videtur necessario denotare, tanquam alterum cum altero, quandoquidem ex sententia Patrum (præcipue Epiphanij) quos citauimus disputatione 3. cap. 2. purpura Regis non dicitur adorari, sed coadorari cum Rege. non tanquã alterum cum altero, sed tanquam pars, vel aliquid ipsius: & similiter humanitas Christi cum Verbo. Potiùs ergo notari deberet modus ille loquendi, quod concretum
156 *homo* indicare videatur illam diuisionem, cum dicimus, *homo adoratur cum Deo*, tanquam si homo in alio esset supposito, simulq; cum Deo adoraretur. Respondeo, non reprehendi modum illum loquendi, quod vtatur concretis, his enim vtuntur Patres frequenter pro abstractis: atque manifestum est, eo loci hominem pro humanitate vsurpari, cum dicatur homo assumptus, qui nõ fuit nisi humanitas: sed notatur modus ille ratione particulæ, *cum*, vt Concilia ipsa fatẽtur, verbis superiùs citatis cap. 4. quia ea particula, vt dicitur in eo Anathematismo ex vi sua cogit, tãquam alterum cum altero intelligere. Nihilominus ta-
Cyrill. men idemmet Cyrillus in Apologetico, in defensione illius Anathematismi, ea ratione cõcedit optimè dici posse, *Verbum cum carne sua propria adoratur*: quia sic particu-
cum, non denotat, tanquam alterũ cũ altero, coli, si quidem

Obiectio.

Apud patres concreta nomina poni pro abstractis.

Solutio.

Excusat Cyrillus modum loquendi quo vsus videbatur contra anathematismum.

dē iā additur, *cū carne sua*. Qui enim dicit suā esse, dicit eā sibi substantialiter vnitam. Quemadmodum etiam optime dicimus (inquit Cyrillus) anima hominis adoratur cū carne sua: sic enim denotamus, animam conuenire cum corpore ad hominis constitutionem, & Verbum cū carne sua ad compositionem eiusdem personæ. Secus esset si diceremus, Ioannes ascendit simul cum Petro: sic enim (ait Cyrillus) tanquam alter cū altero significaretur. Hoc pacto, & his exemplis respondet Cyrillus ad obiectionem Orientalium, qui ipsum fugillarunt, quòd dixisset, 137
Verbum cum carne sua adorandum: ex quo ratione particulę *cum*, in Anathematismū incidisse videbatur. Cōcedit ergo hanc propositionem, *Christus adoratur, vel Verbum, vel Deus cum carne sua*. Cū enim additur *sua*, conuentus in vnam personam indicatur. Qua ratione, & purpura Regis cum Rege recte dicitur adorari. Nequit tamen dici, humanitas vel homo adoratur cum Deo, vel cum Verbo, aut coadoratur cum eo. Tunc enim, cum aliunde non denotetur vnio, quia non adijcitur particula *sua*, inducitur diuisio suppositorum, quod vnicuique sua videatur tribui adoratio, & particula *cum*, non vnitatem adorationis, sed plurium adorationum concursum significet.

Refellitur Verbum adorari cum carne sua natura men humanitas vel homo cum Verbo.

Obiectio.

At vrgeat quispiam vlteriùs in hunc modum. Humanitas secundum se perfectius adoraretur, quàm per accidens, & vt Verbo coniuncta: cur ergo hic modus adorationis perfectissimus humanitati denegandus est? Respōdeo, perfectius esse ratione coniunctionis arctissimæ, vt aliquid Dei, & cum sua persona honore diuino adorari, 138
quā per se coli inferiori aliquo cultu, & honore: & quamuis imago eodem modo per se non adoretur, sed coniūcta exemplari, sicut humanitas Verbo: hæc tamen eò perfectius, hoc modo diuino honore colitur, quò perfectior est coniūctio eius cum Verbo, & potiori ratione aliquid illius esse dicitur, quàm imago exemplaris. Imago enim sola cogitatione cum prototypo coniungitur, & secundum se capax non est honoris sine exemplari, vt lib. 2. dis pu. 8. cap. 8. & 9. mōstrabimus: humanitas verò est natura ipsius

Solutio:

Cur humanitati Christi non detur adorationes, sed tribuatur

ipsius Verbi, ipsi hypostaticè vnita, secundum se rationis, & honoris capax, quæ licet non sit per se honore diuino veneranda; ratione tamen personæ, perfectiùs illum participat, quam imago cultum exemplaris: & hoc satis est, vt perfectius humanitas, prout deificata, & Verbo cõiũcta, diuina adoratione colatur, quam per se inferiori aliquo cultu adoretur. Adde, quòd humanitas ita per accidens adoratur cum Verbo adoratione latriæ, vt simul in ea apprehendamus excellentiam gratiæ habitualis, & donorũ, quibus digna etiam redditur adoratione; & ratione quorum simul ipsi ex affectu honor defertur: non quidem diuersa adoratione, sed eadem, quæ duobus titulis exhibetur, vt cap. 4. explicatum est, in quo etiam humanitas imagini depictæ antecellit. Eã vero nó posse per se sine Verbo decenter adorari non derogat eius excellẽtiæ, sed mirum in modum eam auget, quòd in eo suppositio sit, in quo maior excellentia sit attendenda.

Humanitatis Christi et imaginis discrimen.

Duplici titulo humanitati Christi vna simul adoratio defertur.

139 # De adoratione Sanctis debita. Disput. 5.

Qui negauerint, Sanctos esse adorandos. cap. 1.
Sanctis deberi sacrum cultum adorationis. cap. 2.
Diluuntur hæreticorum oppositiones. cap. 3.

Qui negauerint, Sanctos esse adorandos.

CAPVT I.

HActenus eò difficilior fuit disputatio, quòd cũ Catholicis, qui maxima probabilitate, & prętextu religionis nobis aduersantia docuerunt, pugnatum est. Nunc verò cũ Ethnicis, & Hæreticis facilior supereſt pugna; cùm tam manifestè pugnãtia veritati, & pietati asserant, vt eorum falsitas, & absurditas

ditas, imperito etiam vulgo statim appareat, sed ne videamur ipsorum congressum effugere, catholica veritas contra ipsos probanda, atque imperitis, & inconcinnis eorũ rationibus respondendum est. Cum verò dulia, quæ pars obseruantiæ erga dominos constituta à nobis est, disput. 1. cap. 4. non vno solùm modo Sanctos colat, nam ipsos inuocando, aut adorando, aut laudando honore prosequitur: hac disputatione non de laude, quòd nullam habeat difficultatem; nec de inuocatione Sanctorum, quia peculiarẽ postulat tractatum; sed de adoratione ipsis debita (quæ 3. loco proposita fuit) differere instituti nostri ratio postulat. Est igitur quæstio nobis examinanda, an Sancti non modo vtcumq; honorandi, & colendi, sed etiã peculiari honore adorationis afficiendi sint.

Dulia adoratio nem laudẽ & adoratio nem Sanctorum cõtinet.

140

Qui primi adoratiõem Sanctorũ reprehenderint

Nullus hactenus fuit, nisi Ethnicus, Mahumetanus, aut hæreticus, qui Sanctis ob ipsorum sanctitatem peculiarẽ adorationis cultum plusquam ciuilem denegaret. Ex hęreticis verò primum autorem huius erroris fuisse Eustathium Sebastiensem putarunt, Alphonsus de Castro libro aduersus hæreses, verbo *Sancti*, & Gabr. Prateolus verbo *Eustathius*: imo addit Alphonsus damnatum fuisse in Concilio Gangrensi: allegant verò in suam sententiam Socratem lib. 2. ipse tamen eo libro cap. 33. & Nicephorus libro 9. cap. 16. & 45. vbi errores Eustathij recensent, huius nullam mentionem fecerunt. Nec in canonibus illius Concilij talis error expresse damnatur. In præfatione tamen illius similis error Eustathio ascribitur. De ipso namque dicitur, loca Sanctorum martyrum contemnere, & omnes, qui illhuc conueniunt reprehendere, & can. 5. qui refertur cap. *si quis docet*, dist. 30. definitur in hæc verba. *Si quis dicit domum Dei contemptibilem esse, & conuentus, qui in ea celebrantur, anathema sit.* De eodem inquit Socrates, *& illis qui Ecclesias detestabantur, persuasit, vt in ædibus suis communionem facerent.* Ex quibus non satis deducitur, adorationem Sanctis debitam abstulisse; sed conuentus solùm in Ecclesia, communionis & cœnæ causa, damnasse. Quam etiã ob rem Concilium de eodem dicere potuit, loca Sanctorum

Alph: à Castro Prateol.

Comunionẽ in priuatis domibus suasit Eustathius.

141

ctorum martyrum contempsisse. Sicut enim ex eo, quòd loca Sanctorum martyrum, & Ecclesias spreuit, non sequitur, adorationem Deo debitam denegasse: sic etiam nó licet colligere, Sanctorum adorationẽ abstulisse. Ad hæc cũ Eustathius, teste Iona Aurelianensi, tom. 5. Biblioth. sacræ lib. 1. de cultu imaginum, ante mediũ, reliquias martyrum contempserit, sicut Vigilantius, forsan hac sola ratione, Ecclesias, & loca martyrum, in quibus corpora eorum condita erant, spernebat. Inde tamẽ, non licet inferre, adorationem ipsis martyribus exhibendam, sed cultũ solùm reliquiarum abstulisse, id quod longè diuersum est. Deinde in eodem errore fuisse videtur Vigilantius, Barchinonen. vt est apud Hieron. Epistola 53. Verùm ex Hieronymo nó colligitur, Vigilãtiũ ita docuisse, solùm illo refert negasse reliquiarum venerationem, & ideo Christianos cinerarios, & idololatras appellasse. Idem error ascribitur Claudio Taurinensi: ex Iona tamen Aurelian. lib. 1. & 2. de cultu imaginum solum constat id, quod ex Hieronymo de Vigilãtio, dicebamus: nempe cultum reliquiarum, crucis, & imaginum impugnasse: ex quo non potest inferri, contra ipsam quoq; Sanctorum venerationem, & adorationem aliquid docuisse. Nam hæretici nostri temporis Caluinistæ, qui negant crucem Christi, imaginem, & reliquias ipsius adoratione prosequẽdas, non statim hoc ipso docẽt, Christum ipsum nõ esse adorãdũ; imò ei latriæ honorem, & adorationem exhibent; cum tamen eius cruci, reliquijs, & imagini nullam concedant. Sic ergo, qui martyrum, & aliorum Sanctorum reliquias, vt Vigilãtius, vel etiã imagines exsecrãtur, vt Claudius Taurinens. nó proinde negant, adorationẽ ipsismet Sanctis in propria persona debitam. De imaginibus namq;, & reliquijs peculiaris est difficultas, & quoad modum attinet adorationis, & cultus, inter Catholicos adhuc non satis definita. Atq; forsan nihil aliud docere voluit Faustus Manichęus apud Aug. lib. 20. cõtra ipsum Faustũ c. 21. dũ Christianos reprehẽdit, quòd martyrũ memorias honorarẽt, & idola in martyres cõuertissent, vino & dapibus defunctorũ vmbras placãtes;

Ionas, Aurel.

142

Reliquiarum venerationis ablata ab Eustathio & Vigilantio, & Claudio Taurinensi, nõ autem sanctorũ adoratio.

Hieron.

Ion. Aur.

143

Manichæus cur insectaretur martyricolas.

negans nimirum cultum, & venerationem reliquiarum, & sepulcrorum, non ipsorum martyrum. Demum Lindanus in suo dubitatio dialogo 2. hunc erroré tribuit Porphyrio, quoniam teste Augustino 19. de ciuit cap. 23. ex quo desumpsit Thom. Vvaldens. 3. tomo cap. 118. numero 1. Christianos insimulabat, quia dæmones adorarent. Cæterum apertè non constat, an solùm dæmonum malorum cultu Christianos notaret: vel quòd omnes etiam Angelos, & Sanctos colerent. *Lindan. Aug.* *Vvald. 144*

Iulianus apostata primus osor cultus sanctorum.

Primus igitur, qui absque dubio cultum, & adorationem Sanctorum negauit, videtur Iulianus apostata, qui apud Cyrillum lib. 6. cõtra ipsum 5, *quid tale*, obijcit Christianis, quòd multos miseros homines vsos quadam lege dura, & aspera, agrestemq; barbariem spirante (intelligit martyrium, & pœnitentiam) colerẽt. Eiusdem erroris Iuliani meminit Nazian. orat. 3. num. 27. & ibidem Elias in illa verba, *Non victimas pro Christo*. Idem opponebat Augustino Maximus Madaurensis in Epistola ad ipsum, quæ est inter alias August. 43. *Cyrill.* *Nazian. Elias.*

Qui prohibuerint cultum sanctorũ edicto publico.

Verùm his omissis, qui Gentiles erant, aut Gentilium superstitionem sectabantur, relictis etiam Mahumetanis, qui in eodẽ versantur errore, ex hæreticis primus fuit Leo Isauricus, qué sequutus est Cõstantinus Copronymus; qui publico edicto omni cultu, & inuocatione Sanctorum, populo interdixerunt, vt refert Cedrenus in vitis ipsorũ, & est apud Nicephorum lib. 18. in fine ex Suida. Quocirca de beata Virgine, vt refert Nicephorus, asserebant; eã solùm honore, & reuerentia sacra dignam fuisse; quandiu Christum in vtero gestauit: postea verò, nihil alijs fœminis dignitate præstitisse, vt ei cultus sacer, & plusquam ciuilis tribueretur. Atque hoc modo communem adorationis cultum Christo in vtero Virginis tribuebant, nullum autem ipsius Virginis sanctitati. Eundem erroré, post multos annos suscitarũt Vvicleffistæ, vt narrat Vvaldens. 3. tom. c. 118. num. 2. eumq; tribuere videtur magistro eorũ Vvicleffo cap. 130. tametsi dicat, hos hæreticos aliquam salutationẽ Sanctis concessisse, forsan vt hæreticos *Cedren. Niceph.* 145

nostri

nostri temporis, ciuilem tantùm, non tamen magnificã illam, maiorem quam ciuilem, quæ ob ipsorum sanctitatẽ eis debetur. Quocirca Caluinus, lib. 1. institutionum cap. 11. §. 11. & cap. 12. §. 1. & 2. & Centuriatores centuria 1. lib. 2. cap. 4. qui sacram adorationem, & honorem, quem Sanctis deferimus, idololatriã appellant, antiquiores hæreticos, quos imitarentur, non habuerunt, quam Leonẽ Isauricum, & Constantinum Copronymum Imperatores: secuti sunt tamen antiquissimos Gentiles, & Mahumetanos, præcipuos huius erroris autores: rationes verò, quibus hanc suam hæresim confirmant, cap. 3. referemus.

Calu. Centur.

A Caluino Sanctorũ cultus idolatria dicitur.

146

Sanctis deberi sacrum cultum adorationis.

CAPVT II.

PPosita sententia catholica est, perpetuo Ecclesiæ vsu, & traditione confirmata: nempe Sanctis deberi sacram adorationem, & cultum maiorẽ quam ciuilem, quem ciues sibi mutuò exhibẽt; minorem tamen, quam latriæ, quem soli Deo tribuimus: eam verò adorationem Sanctis debitã scholastici meritò duliam appellarunt, vt disput. 1. cap. 1. notauimus. Hanc doctrinam contra hæreticos latissimè confirmant Thom. Vvaldens. & Alphonsus de Castro locis allegatis, Martinus de Ayala opus. de traditionibus 3. par. consideratione 7. de cultu Sanctorum, Alanus Copus dialogo 3. à cap. 21. Canisius lib. 5. de beata Virgine a cap. 14.

Thom. Vvald. Castro. Ayala. Alan. Canisius.

Num. 22 147 *Ios. 5. 1. Re. 28. 3. Re. 18. 4. Re. 2.*

Primum autem ex Scriptura probari potest; Numerorũ 22. Balaam adorauit Angelum pronus in terram: Iosue 5. cap. Angelum quoque eodem modo adorauit: 1. Regum 28. Saul animam Samuelis: 3. Regum 18. Abdias Eliam, cum tamen ipse esset in maiori dignitate ciuili constitutus: 4. Regum 2. filij Prophetarum Elisæum: qui tamẽ, ob id non reprehendũtur in Scriptura: imò id, quasi aliquid egregiè ab ipsis factum, narratur: adoratio ergo Sanctis exhibita, laudanda potiùs, quam reprehendenda est. Illum

Loci ex scriptura.

verò cultum non fuisse ciuilẽ solum, quo ciues equalis dignitatis mutuò se prosequũtur, nec qui deferri solet ciuibus in maiori dignitate ciuili constitutis, ratione, quam paulò inferiùs adducemus, facilè patebit.

Ex definitione Ecclesiæ idẽ probatur.

Secundo eadem veritas ab Ecclesia definita est, & primum etiam ab Iconomachis in sua 7. Synodo generali, sic falsò nuncupata, quæ refertur in 7. vera Synodo Nicena. 2. actio. 6. tomo 6. Hi enim cum definissent, vt volebat Constantinus Copronymus, imagines non esse colendas: in hoc tamen articulo, ei noluerunt assentiri, qui cultum omnem Sanctorum auferre eodem pacto moliebatur. Ipsi ergo definierunt, vt constat ex 7. Synodo actione 6. tomo 6. in definitione 17. Sanctos, & adorandos esse, & inuocandos: quod dixerim, vt pudeat Caluinum, alioſque hæreticos nostri temporis, qui contra imaginum cultum, definitionem illius Synodi proferunt: cui tamen in articulo de cultu Sanctorum nullam omnino fidem habent. Eadem veritas expressè recepta & definita fuit in 7. Synodo Nicena 2. actione 2. in Epistola Adriani 1. ad Constantinum, & Irenen: & actione 3. in Epistola Theodori, & actione 4. in Dialogo Leontij Episcopi Neapoleos lecto in eadem sessione, & in Epistola Germani Patriarchę demum actione 7. in definitione fidei, in Concilio Tridẽtino, sessione 25. cap. de inuocatione, & veneratione Sanctorum. Accedunt Concilia omnia, quæ 2. lib. disputat. 6. cap. 2. pro adoratione imaginum, & quæ 3. lib. disputatione 3. cap. 2. pro reliquiarum veneratione, allegabimus: in quibus cum definitur, imagines, & reliquias Sanctorum colendas esse, & adorandas; idem fortiori ratione, de ipsis Sanctis decernitur. Loquuntur autem Cõcilia omnia de cultu illo, & adoratione sacra, maiori quã ciuili, de qua cum hęreticis erat controuersia. Nec video aliam peculiarem in Ecclesia de hac re definitionem vnquam fuisse, quòd res adeò nota esset, vt ea, nisi ad Imperatorum, & hæreticorum insolentiam, & procacitatẽ reprimendam, necessaria non videretur.

7. Syno. 148 *Adr. Theod. Leontius German. Concil. Trid.* 149

Tertiò, id ipsum Patres permulti tradiderunt ex Græcis

Iustin. *Origen.* *Euseb.* *Athan.* *Basil.* *Naz.* *Nysse.* *Epiph.* *Cyrill.* *Chrys.* *Theod.* *Tertul.* *Cyprian.* *Ambr.* *Max.* *Aug.* *Ber.*

cis quidem Iustinus in 2. Apologetico pagina 2. Origen. homil. 3. in diuersos, Euseb. 13. de præparation. Euangelica cap. 7. Athanas. lib. de virginitate circa finem Basilius orat. in S. Mamantem & orat. in 40. marty. Nazi. in orat. 1. in Iulianum, quæ est 3. in ordine Nyssenus orat. in Theodorum martyrem, Epipha. hæresi 79. vbi solùm de honore beatę Virginis agit, Chrysost. homil. de Sanctis Iuuentino & Maximo, Cyrill. 6. lib. in Iulianum, Theodoretus libro 8. Græcanicarum affectionum, Damasc. 4. de fide cap. 16. & 17. Ex Latinis verò Tertullianus libro de corona militis, Cyprianus Epistola 34. Ambros. sermone 6. Maximus sermone de natali Sanctorum Octauij, Aduentoris, & Solutoris, Hieronymus Epistola 53. August. sermone 1. de sanctis Petro, & Paulo, & Epistola 44. & lib. 20. contra Faustum, cap. 21. Bernard. sermone in illud Apocalypsis 12. *Signum magnum*, &c. Ex quibus omnibus Iustinus, Athanasius, Augustin. sermone illo 1. & Bernar-

Testimonia latinorum.

150 dus, loquuntur non solùm de honore in vniuersum, sed etiam de cultu adorationis, de quo nunc est difficultas. Cęteri verò licet de honore vniuersè loquãtur, eadem ratione de peculiari illo, qui est adorationis, intelligendi sunt. Qui enim semel concedit, Sanctos esse honore afficiendos, adorationem quoque eis non denegabit. Honor enim ideò latius patet, quòd etiam ęqualibus, & maioribus, atque alijs signis, quam submissionis, in quibus solùm adoratio sita est, deferri potest. Cum ergo in Sanctis sit dignitas excellentię, qua ipsos maiores, & superiores nobis agnoscere debemus; ea etiam sufficiens est, vt nota exteriori submissionis eis adorationem exhibeamus. Hunc verò honorem, ac proinde adorationem Sanctis debitam, maiorem esse, quam ciuilem, quod contra hæreticos probare contendimus, facili ratione mox apparebit: interim tamen nobis illud sufficiat, si semel concedimus Sanctis honorẽ & cultum, adorationem quoq, tribuere opus esse, cum ipsi superiores nobis sint. Nec nomine adorationis, aliquẽ offendi iure posse, vt optimè notauit 7. Synod. act. 4. ex S. Anastasio. Nec enim idẽ est quod

Ethonorari, & adorari sanctos.

latria, vt idem Pater ibidē dixit: quinimò, vt ſcribit Tharaſius ad Conſtantinum, & Irenen, cuius Epiſtola habetur in 7. Synod. actio. 7. adorationis vox ad cultum Regibus etiam exhibitum extenditur. Quare & hæretici noſtri tēporis, qui cultum ciuilem Sanctis concedunt, adorationē etiam ciuilem non denegabūt: eam verò debere eſſe ſacrā, & pluſquam ciuilem hac ratione probatur.

Adorationem Sanctorum eſſe pluſquam ciuilem contra hæreticos ratione probatur:

Cum adoratio, quæ eſt ſubmiſsionis nota, exhibeatur ſemper alicui ratione excellentiæ, vt diſput. 1. explicatum manet: quò maior fuerit excellentia, eò maior eſſe debet adoratio, ſiquidem perfectio adorationis ex apprehēſione excellentiæ expendi debet: quo fit, vt eadem corporis inclinatio, interdum latriæ, nonnūquā verò ſit duliæ adoratio. Sed in Sanctis, ſiue inter nos degāt, ſi vt Sancti habeantur, ſiue mortui ſint, & cū Deo iam eſſe credantur, vel in eius gratia ex hac vita migraſſe, apprehendimus excellentiam quandam maiorem, imò alterius ordinis, cū eos adoramus, quam ſit quæcumq; ciuilis dignitas, nimirum ſanctitatis, filiorum Dei, & hęredum Regni cœleſtis: ergo nota ſubmiſsionis, quam ipſis ea ratione exhibemus, maior adoratio eſt, quam quæ tribuitur cuilibet in dignitate ciuili conſtituto: & idem de quouis cultu & honore dicēdum eſt. Cum ergo Scriptura, & Patres loquātur de cultu, & adoratione Angelis, & alijs Sanctis exhibita ratione ſanctitatis, non alicuius ciuilis excellentiæ, fit vt de maiori honore, & adoratione, quam ciuili intelligantur. 151

Diluuntur Hæreticorum oppoſitiones.

CAPVT III.

Prima hæreticorum obiectio.

AEterum pro ſententia hęreticorum, ſunt aliqua argumenta nobis diluenda: primū eſt. Non videtur medius aliquis cultus inter religioſum, qui eſt à virtute religionis erga Deum, & ciuilem, aut ex virtute obſeruātiæ erga maiores in dignitate cōſtitutos, de qua ſanctus Thomas agit 2.2.q.102. aut ex vir-

152 ex virtute duliæ, de qua sequenti quęstione disputat, qua serui dominis suis debitum honorem deferũt: ergo plusquam ciuilis cultus Sanctis non est exhibendus: siquidem præter ciuilem, alius non est quam religiosus, qui cum sit veræ latriæ, vt sequẽti disputatione patebit, soli Deo adhiberi potest. Respondeo, tametsi virtus, qua Sanctos colimus, & adoramus non sit virtus distincta à virtute dulię, quæ respicit sæculares dominos; vel ab obseruantia, quæ maiores in dignitate constitutos honorat: actus tamen, & cultus erga Sanctos omnino diuersus est a cultu ciuili. Natura enim & ratio cultus, ex dignitate & excellẽtia eius cui defertur, pensanda est. Vel ergo ab eodem habitu virtutis, aut obseruantię, aut duliæ, erũt diuersi actus cultus, & honoris, aut constituenda est specialis virtus duliæ erga Sanctos: de quo sequenti quæstione fusiùs tractabitur. Nullo tamen modo cultus Sanctorum cum ciuili confundi debet, cum diuersa omnino sit excellentia, cui exhibetur.

Solutio. Qua virtute sanctos colamus.

Secundò ex Scriptura opponunt nobis aliqua testimonia. Deuteronimij 6. dicitur, *Dominum tuum adorabis, & illi soli seruies*, 1. ad Timotheum 1. *Soli Deo honor & gloria*, & cũ diabolus Mat. 4. a Christo postulasset nõ λατρειαν, *Latrian*, sed προσκυνησιν, *Proskynisin*, hoc est, adorationẽ: Dominus respõdet, illis verbis Deutero. *Scriptũ est, Dominũ Deum tuũ adorabis, & illi soli seruies*: ostẽdit ergo sine crimine idololatrię creaturæ non posse exhiberi cultum adorationis, itẽ ad Galat. 4. *ijs, qui natura non sunt Dij, seruiebatis*, Græce est ἐδουλεύσατε, *Eduleusate*: ergo nec licebit ijs, qui nõ sunt Dij, duliam adhuc deferre.

Deut. 6. 1. Tim. 1. Mat. 4. 153

2. *Obiectio.*

Cæterùm his omnibus facilè occurrere possumus. Ad illud Deuteronomij dicimus, sicut supra disput. 1. cap. 1. ex sententia Patrum, quos ibi commemorauimus; cum Scriptura dixit, *Dominum Deum tuum adorabis*, non addidisse *solum*, quia alteri, quam Deo adoratio exhiberi potest: sed cũ dixit, *seruies*, Græce λατρεύσεις *Latreusis* addit *soli*, quia sermo erat de seruitute latriæ, soli Deo debita. Et quãuis

Solutio. Exponiturlocus scripturæ cum dicitur illi soli seruies Deute 6. & Matth. 4.

Græcè non esset verbum illud, quod peculiarem cultum Dei, sed δουλεύσης *Duleusis*, quod communem seruitutem significat, sicut in Hebreo est verbũ תַּעֲבֹד *Tagabod*, quod etiam communẽ seruitutem denotat, vt ibi diximus: quia tamen eo loco sermo erat de cultu Deo debito, pro eo tantùm verba hæc, aliàs quidem cõmunia, vsurpãda sunt. Cũ verò dæmõ Matt. 4. solùm προσκυνήσαι *Proskynisin*, hoc est adorationem postulauit, etiamsi nomen ad omne adorationis genus commune sit, non communem quomodocunque popoſcit, sed diuinam, vt scilicet ipsum tanquam Deum, Christus agnosceret: ideòque meritò dominus respondit, sententia illa Deuteronomij 6. *Dominum Deum tuũ adorabis, & illi soli seruies*. Cum ergo his verbis, adorationẽ illi denegandam esse protestatus est, de diuina, quam ipse Dæmon postulabat, intellexit: tametsi nulla alia ei possit exhiberi, quippequi nullam in se excellentiam, sed summam habeat abiectionem, & vilitatem. 154 Matt. 4.

Exponitur ille locus soli Deo honor & gloria ex prima ad Timotheum capite.

Illud quoque 1. ad Thimoteum 1. quidam interpretantur de gloria, & cultu diuino, ideòque dixisse Paulum soli Deo exhibendam esse. Nam alia gloria inferior debetur omni homini operãti bonũ, Iudæo primũ & Græco ad Romanos. 2. Verùm cum Apostolus eo loco gratias agat Christo, quòd venerit in hunc mundum, vt peccatores saluos faceret, inter quos ipse eius merito misericordiam consequutus fuerat, subiũgit statim. *Regi autem sæculorum immortali, & inuisibili soli Deo honor, & gloria*, vt ostẽdat, tantæ misericordiæ Deo deferendas esse gratias, & omnem gloriam, & honorem, non meritis hominum, sed ipsi Deo tribuendum esse. Loquitur ergo Paulus ibi de cultu latriæ, non in vniuersum, sed laudis, & gratiarum actionis, quam ob misericordiam redemptionis, soli Deo & Christo debemus. Denique tametsi ad Galatas. 4. verbum *Seruiebatis* latinũ, Græcè sit, ἐδουλεύσατε *eduleusate*, quod ex se cõmunem seruitutem denotat: ibi tamen ad cultum Dei significandum vsurpatur. Ijs enim, qui non erant Dij, Galatæ tanquam dijs seruiebant: quare ex Scriptura nihil obstat, quo- 1. Tim. 1. Ad Rom. 155 Galat. 4.

Locus ad Gal. 4. expositus.

quominùs cultus seu adoratio duliæ, vt à nobis explicata est, alteri, quam Deo exhibeatur.

Hest.3.et 13. Tertio argumentãtur hęretici exemplis. Primùm Mardocheus Hester 3. noluit flectere genu Amano, & cap. 13. idem Mardochæus ad Deum sic ait. *Scis quia non pro superbia, & contumelia, & aliqua gloriæ cupiditate fecerim hoc, vt non* 156 *adorarem Aman superbissimum (libenter enim pro salute Israel, vestigia pedum eius de osculari paratus essem) sed timui ne honorẽ Dei mei transferrem ad hominem, & ne quenquam adorarẽ excepto Deo meo.* Secundo Act. 10. cum Cornelius adoraret Petrum, *Surge* (inquit) *& ego ipse homo sum.* Tertio actorum 14. Paulus, & Barnabas recusarunt à Lycaonibus adorari 4. Apocalypsis 19. Angelus domini, Ioanni ipsum adoranti dixit, *Vide ne feceris, conseruus enim tuus sum, & fratrum tuorum Deum adora.* Porrò in nullo ex his exemplis, sermo est de adoratione latrię, sed de communi veneratione, ratione alicuius excellentię. Aman enim noluit diuino honore adorari, nec Cornelius Petro diuinum honorẽ deferebat, optime nãque nouerat non esse Deum, nec Angelus putabat, sibi à Ioanne latriam exhiberi, nullum ergo genus adorationis hominibus tribuendum est.

Act.10 Act.14 Apo.19

3 Obiectio.

Sed hæc quoq; friuola sunt. Ad primum respondent aliqui catholici Aman latriæ adorationem, & cultum diuinum postulasse, quod quidem colligunt ex verbis citatis 157 Mardochæi, ca. illo 13. Dixit enim, *Sed timui ne honorem Dei* S. Thom. Lyran. *mei transferrem ad hominem.* Sic Sanctus Thomas secunda secundę, quęst. 84. articulo. 1. & Lyranus in eum locum, allegans in hanc sententiam glossam quandam Hæbraicam.

Respondetur exemplis hæreticorum. Vtrum Amã voluerit vt Deus adorari & cur eum Mardochens noluit adorare Hest. 3. & 13.

1: *Expositio Tho. & Lyrani.*

Verùm id mihi non satis habeo persuasum: primum quoniam si Aman voluisset diuino cultu a populo adorari, debuisset illud palam proponere, alioquin, si ipse solũ affectu interiori desiderasset, etiamsi populus, & Mardocheus genuflexione eum adorassent, solum tanquam principem, nó tanquam Deum coluissent: at ipsum Amanum talem honorem postulasse, in Curia, & Palatio Regis Assueri, cui seruiebat, credi nó potest. Primũ quia sũmã

Refutatio eiusdem.

Regis

Regis indignationē ſibi cōciliaret: tum etiam, quia ſi Rex Aſſuerus nunquam illum honorem ſibi voluit, cur dicere debemus, Aman famulum, ſeu ſeruum ipſius, illum poſtulaſſe? Porrò Aſſuerum, nunquam diuinum honorē, ſed ſolum cultum regium ſibi arrogaſſe, ex eo facile apparet, quia Heſter ſemper ipſum conſueta reuerentia, & cultu adorauit, quod nō feciſſet, ſi Rex voluiſſet ſignū illud exterius, & notam ſubmiſsionis tanquam Deo, ſibi exhiberi, ipſaque Heſter pateretur, millies a Rege repudiari, ſicut Regina Vaſthi reiecta fuit, quam exteriùs ſimile quid profiteri. Si ergo Aſſuerus nunquam poſtulauit, nec voluit, vt Deus adorari: cur id de aulico ipſius, in ipſomet palatio dicere debemus? Ad hęc, vt cōſtat ex cap. 3. ex Regis Aſſueri mandato, Aman adorabatur a populo: at quis credat, Aman propoſitum fuiſſe a Rege, tanquam Deum adorandum, qui ſimilem honorem ſibi nunquam vſurpauit: præceptum igitur Regis tantum fuit, vt a populo ſicut Princeps, & primus poſt Regem in Regno coleretur. 157

Deinde probatur Mardochęum non denegaſſe cultum latrię, nec eum ab Amano vnquam fuiſſe requiſitum. Nā ſicut Mardochęus fatebatur, ſe noluiſſe Amano flectere genu, ſic etiam dixit, ſe paratum fuiſſe aliquod maius reuerentię ſignum ipſi exhibere, nimirum oſculari veſtigia pedum illius, ſi pro ſalute Iſrael opus fuiſſet. Sicut ergo exhibere noluit adorationem genuflexionis ſine cauſa: ſic etiam dixit, ſe paratum eſſe, maiorem adorationē ipſi tribuere, ſi cauſa liberationis ſui populi id poſtulaſſet: at neq; pro liberatione populi erat paratus, ſigna latrię ipſi exhibere, ſed ſolùm tanquā Principem in eo Regno adorare: ergo neq;, vt latrię ſignum, genuflexionem negauit; ſed tanquam nimium cultum humanum, & reuerentiam deferre noluit. 158

Vera expoſitio facti Mardochei Heſter 3. & 13.

Ea igitur ratione, vt optimè notauit Caiet. 2. 2. q. 84. art. 1. noluit illud ſignum honoris prębere, quia indignum ei videbatur, vt ſolū reuerētię ciuilis gratia, niſi magna aliqua cauſa exigente, homini quotidie ſignum illud exhiberetur; non quòd lege Iudaica id prohibitum eſſet, ſed *Caiet.*

quia

quia ex communi consuetudine, nõ nisi magna aliqua ex causa Regibus,& Principibus illud signum exhibebatur: sed soli Deo, tanquam supremum communiter reseruatum erat. Atq; hac ratione dixit Mardochæus, *Timui ne honorem Dei*, id est signum, quod consuetudine populi nostri Dei cultui applicatum est *in hominem transferrem*. Quocirca in Scriptura non legimus, consuetum modum adorationis, quæ Regibus tribuebatur, fuisse genuflexionẽ: cõtra verò passim inuenitur, Deum adorari solitum vtroq; genu in terram fixo, 3. Regum. 8. 2. Paralip. 5. 1. Esdrę 9. & alibi sępenumero. Neq; obstat, quòd in Scriptura legamus, homines in terra prostratos, vel vtroq; genu flexo, Regem, vel alium hominem excellẽtem, adorasse. Id enim nec frequenter, nec sine magna causa fiebat, vt indicium esset aut doloris eximij, aut magnę gratitudinis. Sic Ruth. 2. cap. adorauit Booz; Iudith 10. Olophernem 1. Reg. 25. Abigail Dauidem, 2. Regum 9. Miphiboseth etiam Dauidem, & 4. Regum 1. Quinquagenarius vtroq; genu flexo, adorauit Eliam, & Mardochęus paratum se esse dixit, si opus esset, osculari vestigia Amani: quantò magis ipsum flexis genibus adorare. Cęterum absq; alia causa, ex consuetudine sola, tale signũ quotidie prębere, videbatur illi superuacaneum: quòd soli Deo ex consuetudine reseruatum esset: atq; adeò, in contemptum diuini cultus cedere, alijsq; Iudęis scandalum futurum, si tunc Amano exhiberetur, iudicabat. Qua ratione cap. 3. cum alij ab ipso Mardochęo peterent, cur honore genuflexionis Amanum nõ prosequeretur, subiũgit Scriptura, *Et ipse nollet audire*, &c. *dixerat enim, se esse Iudæum*, nimirum morem Iudaicum, tãquam rationem prætendens, ne signo ex consuetudine ipsorum diuino cultui applicato, homini cultum & honorem deferret.

159

3. *Reg.* 8. 2. *Par.* 5. 1. *Esd.* 9.

Genuflexio olim exhibita magnis viris sed raro, quotidiana & frequens ad Deũ pertinebat.

Ruth. 2 *Iud* 10. 1. *Re.* 25. 2. *Reg.* 9 4. *Reg.*

160

Alan. Ad secundum exemplum respondet Alanus Copus Dialogo 3. cap. 7. ex Hiero. contra Vigilantium: ideo Cornelium à Petro subleuatum, ne ipsum adoraret, quia diuinum cultũ ei prębere vellet, sicut Barnabas, & Paulus detinuerunt Lycaones, quòd ipsis, tanquam Ioui, & Mẽcurio, im-

Cur Cornelius prohibitus sit adorare Petrum Act. 10.

rio immolare volebant. Sed licet hoc de Lycaonibus verum sit, vt ex ipso textu apparet, ex quo etiam ad tertium exemplum responsum est: de Cornelio tamen, non video cur id dicere debeamus, cum verum Deum, antequam ad ipsum veniret Petrus, optimè cognouisset. Respondeo ergo cum Chrysostomo in eum locum Actorum 10. Petrum ex modestia honorem illum recusasse, vt inter homines quotidie fieri solet, quod nihil impedit, ei alioquin cultū & adorationem ratione sanctitatis iure debitam fuisse. 161

Ad quartum exemplum respondet primum Alanus Copus eodem c. cum Augustino. q. 61. in Genesim, talē apparuisse Angelum, vt pro Deo adorari posset: *vnde corrigēdus fuit adorator*, inquit Augustinus: ac si dicat, corrigēdus fuit ne ob errorem personę, diuinum cultū ei tribueret. Deinde melius respondet idem autor, Ioannem verè cognouisse illum esse Angelum, non Deum. Nam postquam eo capite dixit, audiuisse vocem quasi tubarum multarum dicentium, alleluia, subdit, *& dixit mihi scribe: beati qui ad cœnam nuptiarum agni vocati sunt. Et dixit mihi: hæc verba Dei vera sunt, & cecidi ante pedes eius, vt adorarem eum, & dixit mihi,* 162 *vide, ne feceris:* ex quibus ea verba, *& dixit mihi, hæc verba Dei vera sunt*, non possunt ad ipsum Deum ita dicētem, sed ad Angelum commode referri. Iam ergo cognouit Ioannes esse angelum, qui dicebat, verba Dei vera esse, & ipsum voluit adorare: ergo non tanquam Deum, cum ipsum optimè nosset. Accedit quòd cap. 22. cum iam plenè cognouisset Ioannes, angelum esse, quem etiam capit. 21. dixerat esse Angelum, & ab eo iam esset prohibitus eum adorare, iterum voluit ei adorationem exhibere, *cecidi* inquit Ioannes *ante pedes Angeli, vt adorarem.* Et nihilominùs, iterum prohibitus est: non ergo quia errore deceptus illi vellet latriā exhibere. Itaque ratio, ob quam Ioannes ab Angelo prohibitus fuit, vt optimè tradunt Beda, Ricardus de Sancto victore, Anselmus, & Rupertus in eum locum, ea est, vt indicaret scilicet quanti ab Angelis homines fierent, ob dignitatem naturæ ipsorum à Deo assumptę, præsertim verò Apostoli ipsius Christi, & principes Ecclesię, qualis erat Ioan-

Alexā. Augu.

Cur Ioann. prohibitus sit ab angelone adoraret se. Apocal. 19.

Angelorū, ergahomines reuerētiapro pter Verbū incarnatum.

Beda. Ricardus Victori. Anselm. Rupert.

Ioannes. Idque maximè confirmatur, quia cum hæ visiones
163 fuerint in spiritu, nec exteriùs res illæ gererentur, vt constat ex cap.1.& cap.4.vbi dicitur, *& fui in spiritu*, Ioannes nunquam exterius signum illud re ipsa exhibuit, vt adoraret, sed in spiritu visus est sibi adorationem voluisse exhibere, & ab Angelo prohibitus fuisse, vt inde cognosceret Angeli modestiam, & dignitatē Apostolatus. Ad hoc enim omnes visiones Apocalypsis vidētur ordinatæ, vt dignitas agni, ideſt Christi, & Ecclesiæ ipsius manifesta fieret.

Ioannes in spiritu visus est sibi angelum adorare

Quarta obiectio hæreticorum ex patribus desumpta.

Quarto obijciunt hæretici testimonia quædam Patrum: aliqui enim dicunt, nec homines, nec Angelos a nobis esse adorandos. Sic Athanasius serm.3.contra Arrian. Ambro. in cap.1.ad Roma. Aug. lib. de vera, & falsa religione c.55. Leo primus in sermo.2.natiuitatis in fine, qui ait non creaturā, sed creatorem esse adorandum. Demum Epiphanius hęresi.c.9.dixit beatam Virginē non esse adorandam. Respondeo tamen, hos Patres loqui de adoratione latriæ, quæ soli Deo debetur, quam simpliciter adorationem voluerūt appellare, vt notauimus disp.1.capit.1. Vt enim constat ex Tharasio, loco allegato in secundo argumento, græcum nomen προσκυνησις, *Proskynisis*, latinè adoratio apud Patres, & Scripturam, non tantùm communem cultum, sed etiam latriam aliquando significat. vt 2.lib. disp.8.cap.12. dicemus. Atq; in hunc sensum Damas.li.4. de fide c.3. dixit humanitatē Christi, si cogitatione a Verbo separetur esse inadorabilē: & Cōcilium Antiochenū in cōfessione fidei, quę habet in Cōci. Ephe. tō.6.c.1.in fine, de Christo sic ait, *Totū rursus adorabilē etiā cū corpore, sed nō secūdū corpus adorabilē*

Athan. Ambr. Angu Leo. 1. Epiphan.

164

Solutio.

5. Obiectio.

Quinto allegant pro se hæretici canonem 35. Concilij Laodiceni, vbi sic dicitur. *Non oportet Christianos derelicta Ecclesia abire, & ad Angelos idololatriæ abominandæ congregationes facere: quicunque autem inuentus fuerit occultè huic idololatriæ vacans, anathema sit. Quoniam derelinquens Dominum nostrū Iesum Christum filium Dei, accessit ad idola.* Verum cum canone 34. cultum Sanctorum martyrum idem Concilium admittat: manifeste colligitur, canone illo 35. non damnasse veneratione Sāctorum Angelorū, sed malorū, quos aliqui magię causa inuocare solebāt, & venerari, vt testatur Tertull. in Apologetico, c.23.

Tertulli.

Sexto

6. Obiectio.

Sextò posset aliquis nobis opponere verba Adriani, in Epistola ad Constantinum, & Irenen, aliquantulum ante finem, vbi de Sanctorum adoratione, inquit, *Qualis vero iste est adorationis honor? profecto non alius quã is, quo nos peccatores quoque invicem prosequimur salutantes nos inter nos per honorationem, & dilectionem:* sed ciuili tantùm salutatione, & honore invicem nos honoramus: ergo Sanctis etiam non debemus maiorem, quã ciuilem adorationem exhibere. Re- 166
spondeo Adrianum paulo ante dixisse, Sanctis cultum & Solutio.
honorem deferendum, propter eorum iustitiam, vt omnes qui viderint eos, in imitationem illorum ducantur: nõ ergo putauit esse purè ciuilem, quem dixit esse exhibẽdum, non ob ciuilem aliquam dignitatem, sed propter sanctitatem, & iustitiam. Comparauit ergo cultum Sanctorum cum ciuili; quo se mutuò ciues prosequuntur, solùm vt ostendat, nõ esse latriæ, nec ipsos, vt Deos, sed vt domesticos Dei, venerandos esse, & colendos: sicut etiã ciues nostros ciuili cultu honoramus, non vt Regem, & principẽ, sed vt conciues, & fratres nostros.

Solutio, in qua difficilius ex Adriano locus exponitur.

An sit de fide sanctos esse adorandos.

Cæterùm, vt probent aliqui Catholici, non esse certum secundum fidem nostram, Sanctos esse adorandos, vtuntur hoc argumẽto. Nõ est de fide omnes, quos colimus, esse Sanctos: ergo nõ est de fide eos, vt Sanctos, esse à nobis honorandos. Ratio tamẽ futilis est, & inanis. Vt enim certum sit de fide Sanctos esse colendos honore, plusquam ciuili, non opus est, certum esse & de fide, ipsos esse Sanctos; sed satis est, eorum sanctitatem indubitatam esse. Est 167
enim fidei dogma, piũ esse, colere, & venerari cultu maiori, quam ciuili eos, quos non dubitamus esse Sanctos: tametsi, vt publice eorũ sanctitatẽ celebremus, opus sit autoritate publica Ecclesię eã nobis celebrandam proponi. Quare etiã laudabile & piũ est, secundum fidẽ nostrã, eos, quos in hac vita Sanctos esse credimus, hoc modo venerari, vt affirmat Aug. lib. 20. cõtra Faustũ c. 21. vbi sic ait, *Co-* Aug.
limus ergo martyres eo cultu dilectionis, & societatis, quo & in hac vita coluntur Sancti Dei homines, sed illos tanto deuotiùs, quãto securius, post incerta omnia superata.

Adorati

Adoratio Sanctis debita cuius virtutis opus sit

Disputat. 6.

Non esse opus virtutis religionis, sed duliæ. cap. 1.
An eadem caritate diligamus Deum, & proximum; & eadem religione colamus. cap. 2.
Obiectio contra superiorem doctrinam. cap. 3.
Corollaria præcedentis doctrinæ. cap. 4.

Non esse opus virtutis religionis, sed duliæ.

CAPVT I.

VM inter Catholicos certum sit, Sanctos Dei cultu aliquo sacro, & plusquam ciuili colendos esse: est tamen non leuis dissensio de ea adoratione, cuiusnam virtutis sit opus. Marsilius in 3. q. art. 1. ad 3. dubitationem, circa finem articuli existimat, eandem virtutem re ipsa esse latriam, quam dixit versari circa cultum Dei; & duliam circa cultum & honorē Sanctorum: solùm autē differre, per diuersa connotata. Ac si diceret, eundem esse habitum virtutis religionis, qui latria appellatur, ex ordine ad cultum Dei, & dulia ex respectu ad cultum Sanctorum: cuius sententia vnica ratione efficaci probari videtur. Nam sicut eadem caritate secūdum rem, & Deus diligitur propter se, & proximus propter Deum: eadem quoq; religionis virtute, Deus potest coli, & adorari propter se, & Sancti propter Deum.

Marsil.

Marsilij opinio. latriā & duliam esse eundem habitum.

168

Verior tamen sententia est, duliam peculiarem esse virtutem, à latria aut religione distinctam, qua Sanctis adorationem & cultum exhibemus; atque adeò religionē circa cultum solius Dei versari. Sic tradunt, & tāquam certū supponunt, Albertus in 3. d. 9. art. 6. in corpor. ad 3. & art. 7. Bonau. art. 2. q. 4. Gabr. q. 1. art. 1. notat. 1. Almai. q. 1. ante mediū, Durand. q. 3. Ricar. art. 3. q. 1. Palud. q. 2. art. 1. deniq; S. Th. 2. 2. q. 103. virtutem duliæ, sub obseruantia constituit; & vtranq; distinguit à religione, & locis inferius citandis idem S. Th. contendit, non eadem religione adorari Deum & Sanctos; sicut eadem caritate diligitur Deus & pro-

Albert. Bonau. Gabr. Almai Durand. Ricar. Palud. D. Tho.

Dulia nō est actus religionis, religio enim solū Deū respicit.

& proximus. Omnes igitur affirmant, ad aliã virtutẽ, quã religionis, cultũ Sanctorum pertinere. Cum enim religio circa cultũ Dei solùm versetur, cultus & honor, qui proximè Sanctis defertur, ad ipsam non poterit referri; alioquin si esset actus religionis, latriæ quoq; diceretur: latria enim, & religio idem sunt, vt notaui disp. 1. cap. 4.

An verò sit vna & eadem virtus, quæ Sanctis, & omnibus in dignitate ciuili cõstitutis honorẽ adhibet, non satis cõuenit inter Doctores allegatos. Aliqui vidẽtur sentire, vnã, & eandẽ esse virtutem. Sic Bonau. Albert. Gabr. qui solùm virtutẽ dulię, ad exhibendum cultum hominibus, à religione, & latria, quæ cultum Dei respicit, distinguunt: nec amplius ipsam duliam diuidunt, sed sub ea, omnem cultum debitum hominibus, siue in ciuili dignitate constitutis, siue Sanctis, comprehendunt. Imò verò Albertus varios hominum cultus, solùm secundum magis & minus intra eandem speciem differre putat. Almainus autem solùm distinguit cultũ duliæ, & hyperduliæ non tamen satis explicat, an specie differant. Et vtrum virtus duliæ nõ solum Sanctis, sed etiam in ciuili dignitate constitutis, debitũ honorẽ exhibeat. S. Th. nullam planè virtutem peculiarẽ cultui Sanctorũ assignat: sed cũ q. 102. ponat obseruantiã erga maiores, sicut antea posuerat pietatẽ erga parentes colẽdos; statim q. 103. constituit duliã erga dominos tẽporales, & ciuiles. De ea verò, qua honorẽ Sanctis deferimus, nullam aliam peculiarem facit mẽtionem, præterquã in ea q. 103. ad 2. vbi omnẽ cultũ Sanctorũ vocare videtur hyperduliã: & dicit esse, nõ virtutẽ specialẽ, sed speciẽ quandã præcipuã dulię cõmuniter acceptę: duliã autẽ cõmuniter acceptã, dixit in corpore art. esse, quę sub se cõplectitur pietatẽ, & obseruãtiã, qua maioribus, & in dignitate cõstitutis honorẽ deferimus. Nã duliã proprie existimat esse seruorũ erga dominos. Quare vel ad duliã cõmuniter, vel ad obseruãtiã peculiariter cultũ Sanctorũ pertinere putat. Tametsi in 3. d. 9. q. 2. ar. 2. plures duliæ habitus distinguat, vt Durandus, secundũ varios gradus dignitatis eorũ, quos colimus. Paludanus tres species hyperdulię distinguit:

Quid sentiat Bona. Alber. & Gab.

Bonau. Alber. Gabr.

Quid Alma.

Almai.

168

S. Tho.

Quid Beatus Tho.

Palud.

169 stinguit:primã, quã dicit deberi Christi humanitati secũdũ se:secũdã beatę Virgini,tertiã generatim cuilibet Sancto:virtutẽ vero dulię ad id tantũ dicit esse constituendã; vt debitũ cultum omni creaturę rationali, pręter damnatos,tribuamus. Deniq; Durandus aut distinguit virtutem dulię,qua Sanctis honorem deferimus ab ea, qua reueremur homines in ciuili dignitate constitutos, aut saltem,si putat esse eundem habitum virtutis, actus reuerentiæ erga Sanctos, & cica alios homines existimat differre: imo secundũ varios gradus dignitatis,cultus etiam distinguit. Quare aliũ putat deberi honorẽ magistro, aliũ gubernatori,alium duci in bello,&c.duliã verò proprie,putat esse seruorum erga dominos tantum.Id quod probabile putat Ricardus loco allegato.

Tres species hyperdulię ex Paludano.

Durand.

Opinio Durandi.

Ricard.

Posset sanè aliquis in hac q.probabiliter existimare, nec distinguẽdos plures habitus,neq; varios actus honoris omnino cõfundẽdos esse. Quare nõ ineptè cõstitui posset vna & eadẽ virtus,siue eã obseruãtię, siue dulię velis appellare,qua debitũ cultũ, & honorẽ maioribus, & in dignitate cõstitutis deferremus,dominis videlicet,ducibus, gubernatoribus,senatoribus,& sacerdotibus,siue etiam Sanctis hominibus.Cũ enim rario exhibendi reuerentiã, sit creata excellentia & dignitas, nõ videtur diuersa ratio cõstituenda virtutis.Neq; vero dicendũ est,tot actus reuerentiæ,& cultus specie differre,quot putauit Durandus, sed

Auctoris opinio.

170 quotquot debentur,ob excellentiã aliquã ciuilẽ,siue ea sit domini,siue gubernatoris,& senatoris, siue ducis, sub eadẽ specie cõmodius cõstituũtur:cultũ autem& honorem, qui Sanctis debetur,ad aliã prorsus speciẽ pertinere, existimãdũ est.Excellentia enim sanctitatis,est alterius,&lõgè diuersę rationis,quam quęuis ciuilis dignitas: quocirca & honor illius differre debet: ideoq; hic honor sacer, & plusquã ciuilis,cęteri autem,cuicunq; dignitati tribuãtur,ciuiles tantum merito nuncupantur. Quare non videretur necesse,duliam,& obseruantiam distinguere,dum modo ei non solum cultum quemlibet ciuilem,sed etiam sacrum, tanquam varios actus eidem virtuti assignare-

Duliam sanctis exhibitã esse plusquam ciuile

mus: sicut religio non vnũ tãtũ, sed plures actus cultus & honoris complectitur, quos disp.1.c.4.annumerauimus.

Mihi tamen magis placet specialẽ habitũ virtutis circa cultũ Sanctorũ, & sacerdotũ cõstituere, ꝙ in his specialis quędã ratio dignitatis, alterius quidẽ generis, quã ciuilis, moueat ad veneratiõnẽ: quã quidẽ virtutẽ videtur S.Tho. vocasse hyperduliã, vt supra retulimus. At cũ Durãdo nullo modo sunt tot species obseruãtiæ assignãdæ, quot sunt in Republica gradus ciuilis dignitatis, & excellentiæ, cum omniũ eadẽ sit ratio honoris, & adorationis. Addendum tamen est, cultũ Sanctorũ nõ solum dicendũ esse sacrum, sed religiosum vocari posse: nõ quia sit ex speciali virtute religionis, quã scholastici diuersam cõstituunt ab obseruantia, & hyperdulia, sed quia cum diuino cultu maxime coniunctus est. Eisdẽ namque rebus, & cœremonijs sacris honorẽ Sanctis deferimus, & Deo, tẽplis nimirũ, hymnis luminaribus, & similibus, quibus non liceret homines in ciuili dignitate constitutos honorare. 171

An eadem caritate diligamus Deum, & proximum, & eadem religione colamus.

CAPVT II.

DIfficilis fanè videtur ratio, quam pro sententia Marsilij cap.1. adduximus, vt probaremus, eadẽ religione coli Deum & proximũ, sicut eadẽ caritate diliguntur. Atq, difficilior multo redditur, si opinionẽ S. Th.2.2.q.25.art.1.sequamur. Qui docet virtute caritatis, qua Deum diligimus, volẽdo ei bonum, vt bonũ eius est, ex ipsius cõplacentia, diligi etiã fratrẽ, volẽdo ei quoq; bonũ, vt bonum ipsius est: vt ita obiectũ proximũ amoris, quatenus amicitiæ est, quandoq; sit Deus, nonnunquã etiã frater. Hac ergo supposita doctrina, ratio illa multo difficilior redditur: nihil enim obesse videtur, quo minus & Deus eadẽ religione, & homo etiã proximè colatur.

Marsi.

Ratio dubitãdi difficilis secũdũ S.Tho.

Adhuc tamẽ S.Th. in eo ar.1.ad 2. assignare nititur discrimẽ inter caritatẽ & religionẽ, vt defendat, etiã si diligatur homo

S.Thom.

homo eadem caritate propter Deum nunquam coli eadē religione propter ipsum. Asserit ergo, amorē versari circa bonum in vniuersum: honorem verò circa bonum proprium eius, quem colimus: ideo amorem non esse specie diuersum, propter diuersas bonitates particulares, dummodò omnes illę referantur ad aliquod vnum commune

172 bonum. Quocirca, inquit, caritate eadem diligimus Deū, & proximum, etiāsi respiciamus in proximo diuersam bonitatem particularem. Quoniam bonū proximi, quod ei volumus, ad cōmune bonum, quod est Deus, refertur. Honor verò distinguitur ex diuersis bonis particularibus eorum, quos honoramus; quia in bonum particulare semper tendit; ac proinde, cum latria respiciat bonum Dei: dulia autem bonum hominis particulare, fit, vt cultus Dei, & hominis, ad diuersas virtutes, non ad vnā religionē pertineat.

Discrimē S. Thomæ inter religionē, & caritatem.

Ego sanè fateor meam ingenij tarditatem. Vix enim discrimen hoc mente concipere possum, nedum de illo iudicium ferre: in ea tamen doctrina, primū illud mihi est difficile, quod asserit, amorem tantùm ferri in bonum vniuersē, cū re vera etiā particulare ipsius dilecti respicere possit. Deinde non satis apparet, quo pacto bonum particulare, quod volumus proximo, cū ipsum diligimus, referatur in bonum vniuersum, quod est Deus: sed cultus particularis Sancti in cultum & honorem ipsius Dei non refe-

173 ratur; cum verum sit, eum, qui martyrē adorat, ipsum quoque Deum & dominum martyris quodammodo adorare: de quo secundo libro disput. 8. cap. 4. dicemus.

Iudicium authoris de præcedenti distinctione. S. Thomæ.

Alio modo eidem difficultati satisfacere conatur sanctus Doctor. 2. 2. q. 81. art. 4. Assignat ergo differentiā, quia obiectum amoris est bonum; obiectum verò honoris, & cultus est excellentia, cui defertur: bonitas autem Dei cō municatur creaturæ, non tamen excellētia bonitatis: quare, non mirum, si eadem caritate, qua diligitur Deus ob suam bonitatem diligatur etiā proximus, propter ipsam: non autem, eadem religione colatur homo, qua Deus ipse. Verùm neq; hæc solutio propositæ difficultati satisfacit. Aut enim nomine bonitatis Dei, quā dicit beatus Tho-

Altera responsio S. Thomæ.

Examinatur

mas,proximo communicari intelligit dona creata, atque hoc non satis videtur. Nam sicut nõ communicatur creaturæ ipsamet excellentia Dei,sed quædam ab eo participata:sic etiam,nec bonitas ipsa Dei,sed aliquod illius vestigium,& participatum bonum. Sicut ergo,illa excellentiæ cõmunicatio non sufficit,vt homo virtute religionis, propter illam honoretur:ita non satis erit illa cõmunicatio bonitatis,vt propter ipsam,eadem, qua Deus, caritate diligatur. Aut intelligit S. Doct. bonitatẽ ipsam Dei creaturæ communicari,cum ipsemet Deus communicari, & donari dicitur. Et hoc non satis est,vt dicamus eadẽ caritate diligi Deum,& proximũ. Amor enim amicitiæ,quatenus amicitiæ est,non respicit bonũ,quod volumus, aut desideramus alicui: nam circa illud,dicitur amor concupiscentiæ:habet ergo rationẽ caritatis ex eo,cui volumus bonum. Caritas enim & amor amicitiæ idem sunt. Si ergo volumus proximo,bonum ipsius Dei,quatenus ei dicitur ipse Deus communicari:hic amor no est caritatis Dei, & amicitia illius,sed proximi:circa Deum verò, quẽ proximo concupiscimus,rationem potius habet concupiscẽtię. Quodsi Deo ipsi in proximo,cui se communicat, volumus bonum;ille non est amor amicitię proximi,sed Dei: vel ergo nunquam proximus diligitur, vel tunc tantùm, quando illi volumus bonum,vt bonum illius est. Sic autẽ parùm refert,si velimus illi Deum;vel aliud bonum,vt ratione bonitatis Dei ipsi communicatæ, dicatur ex eadem caritate,qua Deus,diligi.

174

175

Nota obiter de caritate Dei & proximi.

Facilior multo solutio esse potest argumenti positi,si sequamur doctrinam,quam 3.lib.disp,1.cap.4.ex aliquibus scholasticis,latius referemus:nẽpe, quoties proximo volumus bonum,vt bonum ipsius,non diligi tunc ex speciali caritate,quę ponitur virtus Theologica erga Deum,sed ex generali quadam caritate & amore, qui quatenus ad proximos extenditur,beneficẽtia dici potest. Specialis nãque caritas Theologica solum Deum respicit,tanquã amicum, & dilectum; non autem,vtrem concupitam: cũ verò Deo,quem in se,aut etiam in proximo consideramus, volumus

Aliò amore diligitur proximus,quam Deus.

volumus bonum:aut absolute, aut etiam in ipso proximo, cui bonum quoque desideramus, non quia bonum illius, 176 sed Dei est:tunc, solum Deum, caritate theologica diligimus;proximus autem se habet vt materia dilectionis, in quo Deo volumus bonum, vt bonum ipsius est. Sic ergo, cum colimus proximum considerantes in ipso propriã excellentiam,& ei honorem deferimus, non ex religione, sed ex alia virtute, duliæ nempe, aut obseruantiæ, ipsum colimus:si tamen in proximo Deũ consideramus, sicut in quauis alia re possumus considerare,& ipsi in proximo adorationem adhibeamus;ex religione,& latria ipsum colimus. Tunc autem proximus nõ per se, sed vt aliquid Dei, sicut imago cum suo exemplari, honoratur, vt latius lib.3. disp. 1. cap.9. dicetur.

Quomodo proximus caritate amari possit.

Quomodo solus Deus latria sit colendus nec creaturæ possit exhiberi.

Obiectio contra superiorem doctrinam.

CAPVT III.

Danie.2. Contra ea, quæ hactenus diximus, videtur esse id quod Danielis secundo narratur. Nam postquã Daniel interpretatus est Regi somniũ, quod sapientes Babylonici explicare nonpotuerunt:ce cidit Nabuchodonosor in faciem suã,& Danielem adorauit, atque præcepit, vt hostias, & incensum ei sacrificarẽt: quæ ad religiosum cultum, pertinere videntur. Nec quidquam refert, quòd Nabuchodonosor, gentilis cum esset, in 177 hoc errare potuit. Nã si error erat, Daniel deberet ipsum corripere,& impedire:ne simile quid faceret:at non legitur, Danielẽ quidquam dixisse:ergo passus est se adorari,& coli, cultu non solum plusquam ciuili,& sacro, sed etiam religioso. Signum ergo est, virtute religionis, Sanctos Dei colendos esse. Respondeo, in primis catholici omnes fateri tenẽtur, licet aliquis cultus, ex religione debeatur Sanctis, nonposse quemcunq; exhiberi nã sacrificium, nõ solùm sanctis offerri nequit, sed neque Christi humanitati : vt disputat. 4. capite. 7. teste Augustino. libro.20. contra Faustum capite 21. diximus. In hoc enim errore, nimirum hominibus sacrificandi, solùm fuerunt Gentiles:hæretici vero, inge-

Solutio. Sacrificium sanctis non potest offerri

rò ingenuè nobiscũ fatentur, id fieri nulla ratione posse.

Quærẽdũ ergo est, quid fecerit Nabuchodonosor Daniel 2. ne manifestum errorem ipsi Danieli imponamus. Hunc locum, vt refert Hieron. ibidẽ, calumniabatur Porphyrius, & mendacio notabat, quòd nunquam superbissimus Rex captiuum adorauerit: ipsum tamen redarguit Hieron. exemplo Lycaonum, qui Paulo, & Barnabæ immolare voluerunt. Est enim, inquit, error Gentilium, omne, quod super se est, Deum putare. Refert ergo Scriptura simpliciter, quæ gesta sunt, absque vlla falsitate, & mendacio. Verùm, quia hac ratione notaretur Daniel, cum permisisset fieri id, quod ex errore nascebatur, respondet Hieron. causam immolandarum hostiarum, & incensi à Rege ipso optimè expositam fuisse; cum dixerit, *Verè Deus vester Deus Deorum est*: atque adeò non tam Danielem, quã in Daniele Deum, qui mysteria reuelauit, adorasse: quod etiam Alexandrum Magnum in Pontifice Ioiada fecisse, legimus teste Iosepho 11. antiquitatum cap. 8. Sic ergo dicendum est de sacrificio: nempe, illud Deo in Daniele, nõ tamen Danieli obtulisse: aut, si hoc displicet (inquit Hier.) asserendum est, magnitudine signorum, & stupore Regem confusum id fecisse: sic autem necesse est dicamus, cũ Nicolao & Dionysio Carthus. Danielem, nihil horũ permisisse, licet Scriptura id non referat.

178

1. Solutio Hieronymi.

Quomodo Nabuchodonosor Danieli incensum obtulerit.

Hieron.

Ioseph.

Nicola. Dionys. Carth.

179

Verum, quia Nabucodonosor non putauit ipsum Danielem Deum esse, cum dixerit, Deum ipsius esse Deorũ Deum, & omnium potentissimum: credi non potest, aliqua perturbatione confusum, voluisse ipsum Danielem, vt Deum, adorare. Frustra enim Nicolaus inquit, hæc verba dicta fuisse à Rege, postquã à Daniele admonitus fuit. Nam sicut absque vllo fundamento asseritur: sic etiã absque alia ratione optimè reijcitur.

Authoris resp̃sio ex Theodoreto.

Mihi ergo placet expositio Theodoreti in eum locũ, iuxta translationem 70. in qua, hoc modo legitur. *Mannaa, & bonum odorem dixit habere ei. Mannaa* vero interpretatur Theodoretus *Thus*. Consonat autem hæc interpretatio hebraico textui: nam vbi nostra vulgatá legit *hostias*, & 70. transtu-

Theodo.

180 transtulerunt,*mannáa*,in Hebræo nō est דֶּבַח *Debah*, quod sacrificiū animalium significat, sed מִנְחָה *minchah*, quod munera denotat,quæ etiam hominibus offerri solēt,quare 1. Regum 10. vbi dicitur, quosdam noluisse agnoscere Saulem Regem, nec ei dedisse munera, Hebraice est hoc nomen,*minchah*: sic ergo Rex Nabuchodonosor admirans sapientiam,& spiritum Danielis,in signum honoris & reuerentiæ,iussit ei offerri munera odorum,& suffituum,id quod nos etiam secundum fidem nostram imaginibus facere cōsueuimus;vt definitur in 7.Synodo art.7. in cōfessione fidei,& notauimus disp.4.cap.7. Vulgata verò editio,cum transtulit,*hostias*,non ideo fecit,vt significaret propriam oblationem,quæ habet rationem sacrificij, sed cōmunem,quę hominibus,& imaginibus offerri consueuit. Hęc enim donaria nō proprie, sed communi quadam ratione oblationes dicuntur,vt docet S.Tho.2. 2.quæst. 85. art.3.ad 3.

Thus secūdum fidem imaginibus offerri.

7.*Synod.* *Editio.* *Vulga.*

S.Tho.

Corollaria præcedentis doctrinæ.

CAPVT IIII.

EX dictis nō omnino improbanda ratione colligi videtur,iniuriam, quæ fit personis sacris, qualis est clerici,aut monialis percussio, nō recenseri inter species sacrilegij oppositas peculiari virtuti religionis.Si enim ei opponeretur;cultus quoque, & honor,quem deferimus sacerdotibus, ad virtutē religionis pertineret: quod si sacerdotum,& ministrorum altaris cultus esset virtutis religionis opus; multo melius esset cultus Sanctorum, & martyrum Dei.Cæterū cum Sancti non sint colendi ex virtute religionis, vt probatum est;Sacerdotes,& ministri, non ex eadem religione,sed ex dulia,sicut Sancti,sunt venerandi: nam vtrorūque dignitas,& excellentia creata est. Quare religio, quæ est peculiaris virtus,non potest ipsis honorē deferre, quæ solum increatam Dei excellentiam, non autem creatam

1 *Corollariū.*

181 *Percussio clerici est sacrilegium,non tamen religioni oppositum.*

Honor quidefertur sacerdoti,non pertinet ad religionem, sed ad duliam.

proximè respicit. Iniuria ergo ipsis facta nõ est cõtra virtutem religionis, sed contra duliam. Erit ergo peccatum sacrilegij, non quia virtuti religionis opponitur, sed quia est iniuria rei sacræ, quæ tamen revera duliæ, aut obseruantiæ contraria est, & specialem rationem peccati constituit, in confessione explicandam. Videtur autẽ poni à S. Th. 2.2.q.96.art.2. inter species religioni oppositas, propter affinitatem, quam habent cultus Sanctorũ, & Sacerdotum cum religione. Mirandũ tamen est, cur S. Thomas postquã 2.2.q.102.& 103. egit de obseruãtia, & dulia, non disputet de vitio peculiari ipsis oppositio, sicut egit q. 96. de peccato sacrilegij, quod oppositũ est virtuti religionis. Est enim peculiare vitium obseruantiæ, & duliæ contrarium, licet nomine careat. Iniuria namq; simpliciter facta Sanctis, & Sacerdotibus duliæ potius, quam virtuti religionis opposita est ac proinde nõ sacrilegiũ, virtuti religionis contrariũ, sed peculiare peccatũ sacrilegij, duliæ, aut obseruantiæ oppositũ, vt diximus, debet constitui. Dixi iniuriã simpliciter factam: interdũ enim potest Sacerdotum, & Sanctorum iniuria esse sacrilegiũ virtuti religionis oppositũ; quando videlicet nõ simpliciter fieret, sed ex odio peculiari ministerij, & institutionis: sicut contingit hæreticis, qui Sacerdotes insectantur, quod putent ipsorũ ordinationẽ superstitiosam. Illa enim iniuria, licet fiat Sacerdotibus, qui iniuriæ, & honoris insecapaces sũt, tranlit tamen ad Deum, in cuius cultũ sunt instituti, etiãsi expresse in Dei iniuriam animum non intendant. Parum autẽ refert, si illa iniuria, quę fit Sacerdoti, quatenus est iniuria Dei, sit coniuncta cum iniuria ipsa, prout est Sacerdotis, & ab ea separari non possit, vt proinde dicamus, illam non esse peculiarem iniuriam contra virtutem religionis, in specie sacrilegij. Vt enim in specie sit sacrilegij contra religionis virtutem, satis est si peculiarem respectum habeat contra Deum, in cuius opprobrium illud cedere videtur: sic etiam contra, venerari possumus ipsos Sacerdotes cultu religionis, non quidem excellentiæ, quam in se propriam habent, honorem deferentes; sed

S. Thom.

182

Quando iniuria sacerdoti facta, vel sancto, sit sacrilegium contra religionem.

183

Deo

Deo in ipsis, cuius ministros esse cõsideramus, de quo fusius tractabimus, lib.3. disp.1.

Ex hac eadem doctrina, & his, quæ dicemus, lib.2. disp. 8. cap.8. & 9. sequitur præterea iniuriam factam imaginibus Dei, & rebus sacris in animis, cum irreuerenter tractantur, semper esse sacrilegium contra virtutem religionis, ac proinde semper iniuriam illam in Deum peculiari
184 modo transire; ex quo peculiarem quoque sortitur speciem: sicut contra, adoratio imaginum Dei, & rerum sacrarum, semper est opus virtutis religionis. Nam, vt ibidem demõstrabimus, sicut imagines secundum se, nõ sunt honoris capaces, sed totus illarum honor est exemplaris, scilicet ipsius Dei, & totus honor, qui calici, & libro Euãgeliorum, & alijs rebus sacris defertur, est etiam ipsius Dei, non remotè, sicut est honor Sanctorum, sed proximè, sicut eius, quod colitur, & honoratur simul cum re sacra: sic etiã iniuriæ capaces non sunt, sed tota iniuria in Deum transit. At Sacerdotes, & Sancti in se capaces sunt ratione excellentiæ sibi propriæ, & honoris, & iniuriæ. Ex qua ipsi aut coli, aut iniuriam pati dicuntur. Deus autem in ipsis non nisi remotè, & communi quadam ratione, veluti quocunque opere malo dicitur affici iniuria, bono autẽ coli, & honorari.

Corollarium

Irreuerentia rerum sacrarum, vt calicis & similiũ est contra religionem proximè

De imaginibus verò Sanctorum, & reliquijs, cum honor ipsarum in exemplar trãseat, vt in rem adoratam, nec ipsæ secundum se capaces sint adorationis: sic etiam nec iniuriæ, sed eam in exemplar quoque transire necesse est. Quare non erit sacrilegium contra religionis virtutem, sed contra duliam, vt de ipsorum Sãctorum iniuria paulò
185 ante dicebamus.

(*)

An beata

An beata Virgo cultu sacro, & plusquam ciuili veneranda sit. Disput. 7.

Doctrina Catholica. cap. 1.
Solutio obiectionum, quæ ab Hæreticis opponuntur. cap. 2.

Doctrina Catholica.

CAPVT I.

QVamquam ex disp. 5. satis perspicuè constat, deberi B. Virgini plusquã ciuilem cultũ; siquidem alijs quoque Sanctis tribuitur: quia tamẽ cum Hæreticis, imo cum Catholicis de modo adorationis peculiaris est difficultas, nouam disputationẽ de beata Virgine instituere, necesse fuit. Quæstionem hanc eruditè, sicut reliquas, tractat noster Canisius libro 5. de B. Virgine, cap. 11. & sequentibus, vbi refert permultos nostri temporis hæreticos, qui cultum iam pridem in Ecclesia Dei vsitatũ, & titulos delatos beatæ Virgini impudenter impugnant. Veritas tamen Catholica est, beatã Virginem cultu sacro, & plusquam ciuili colendam esse. Quæ quidem definita est locis citatis disp. 5. cap. 2. Et quidem si sanctitatem Virginis spectemus, in ea est dignitas eiusdem rationis; maior tamen, quàm in reliquis Sanctis, vt ipsam adoremus: si vero dignitatem eximiam matris cũ sanctitate coniunctam; est etiam in ea peculiaris ratio dignitatis, quæ in alijs non reperitur, vt ipsam veneremur. Quocirca cum cæteri Sancti dicantur coli dulia, quę inferior est religione, & latria; beata Virgo dicitur hyperdulia adorari, quę idem est, quod excellens & eximia dulia. Quod nomen licet à Patribus vsitatum non fuerit, ab scholasticis docendi gratia meritò vsurpatũ est; vt indicarent in beata Virgine esse multo maiorem dignitatis excellentiam, ob quam eximio cultu duliæ adoranda sit. Sic do-

Canisius.

Singulare genus adorationis deberi B. Virgini.

185

S. Tho. Caiet. Gabr. Palud. Almai

Sic docent S. Thom. 3.p.q.25.ar.5.& ibi Caiet. Gabr. lect. 49. super canonem, Palud. in 3.d.9. q.2. Almai. q. 1. ante medium. Ex quibus, quamuis Palud. dicat hyperduliam deberi beatæ Virgini, propter singularem vitæ sanctitatẽ, qua super omnes choros Angelorum euecta est; id quod

186 nullus alius Doctorum negat: cæteri tamen citati cum S. Tho. docent, peculiari ratione, hyperdulia adorari. Quod scilicet, sit mater Dei, atq; ideò inter ipsam & Deum, sit

Canis. species quædam coniunctionis, & consanguinitatis secũdum carnem, vt optimè aduertit Canisius lib. illo 5. c. 15.

Cõfirmatio ex Patribus

Hoc sanè singularis adorationis genus erga Virginẽ indicant Patres, qui asserunt, eam tanquam matrem Dei esse venerandam. Sic Athanas. in Euangelium, de sanctissima Virgine, Damasc. lib. 4. de fide cap. 15. Germanus Patriarcha in Epistola ad Ioannem Synnadôn, quæ habetur actione 4. 7. Synodi, August. serm. 35. de Sanctis, Bern. sermone 1. de assumptione, Petrus Damascenus serm. 1. de natiuitate Mariæ, Rupert. lib. 3. in cantica, in illud cap. 4. *Veni coronaberis*: Anselm. opusc. de excellentia Virginis, c. 8. demum Greg. Papa in Epistola ad Germanum, circa finem, quæ habetur in eadem 7. Synod. act. 4. qui omnes cum Athanasio Virginem appellant dominam, & Reginã;

Atha. Damas. Germ. Patriar. Aug. Petrus Damia. Rupert. Anse. Gregor.

187 ideòq, ipsi honorem deferendum affirmant. Id ipsum clarissimè testatur Nazian. in tragœdia de Christo patiẽti his verbis, *Admitte Virgo o inclyta, hic quãdo tibi Verbi parenti, sed supermodum tuum, legemq, , solum inter omnes contigit honor.* Et

Nazian.

Ioann. Canta. Ioannes Cantacuzenus in Apologia 3. & 9. contra Mahumetanos, *Credimus* (inquit) *& confitemur, quod Mariæ similis homo, nec natus sit, nec posthac ex viro & muliere nasciturus, vsque ad consũmationem sæculi, & secundum humanam naturam, eam Angelis inferiorem esse iudicamus, tanquam hominem: honore autem, & sanctimonia, ipsam, omnibus Angelis indubiè præferimus; eo quod Verbum, & filium Dei secundũ carnem peperit.* Accedit Epiphanius hæresi 79. in medio, qui dicit, Mariam Virginem cæteris esse honoratiorem, propter mysterium incarnationis; cuius verba in solutione argumentorũ referemus. Vbi nomine illo comparatiuo aperte indicauit,

Pulchritudo Virginis Mariæ.

Epiph.

genus

genus illud adorationis excellentioris, quam hyperduliam vocamus. 188

Solutio obiectionum, quæ ab hæreticis opponuntur.

CAPVT II.

Obiectio Philippi Melanchthonis: ex Epiphanio deprompta, Solutio.

SED obijcit nobis, Philippus Melancthon, in responsione contra Clerũ Colonienſem Epiphanium, qui hęresi 78. circa finem, & 79. narrat, mulieres in Syria ſtatuam Mariæ circuntuliſſe, & ei liba, & alia munera obtuliſſe: eaſque acriter reprehẽdit. *Nunc uero* (inquit Melancthõ) *magna pietas ducitur inuocare Mariam, & donaria liberaliter cumulare.* Hunc tamen locũ Epiphanij, fuſius examinans Caniſius, lib. 5. de beata Virgine cap. 16. faretur, morem illarum mulierculariũ, meritò ab Epiphanio reprehẽdi. Primum, quod ipſæ fungerentur munere ſacerdotali, offerẽtes ſacrificiũ beatæ Virgini, cum nuſquam mulieribus à Deo fuerit commiſſum ſacrificare; ſed ius ſacrificãdi, penes viros ſemper fuerit: quin imò Paulus 1. ad Corinth. 14. non permittat, vt mulier in Eccleſia loquatur, nec aliquod miniſterium perficiat. Tum etiã, quòd beatæ Virgini ſacrificiũ offerrent, cũ tamẽ nulli alteri, quã Deo, conueniat. Offerebant autẽ in ſacrificium, Κολλυρίδα *kollyrida*, id eſt tortam panis, vt teſtatur idem Epiphanius. Vnde dicti ſunt collyridiani, vt inquit Damaſc. lib. de hęreſibus.

Ephipp.

Caniſius.

Offerebatur in ſacrificium B. Virgini tortapanis.

1. Cor. 14

189

Hæretici collyridiani vel potius hæretice.

Damaſ. Epiph.

Cęterùm, cũ hęc hęreſis, teſte eodẽ Epiphanio, apud mulieres ſolùm viguerit, ait enim hęreſi 79. in principio, *Hi enim qui hoc docent, qui ſunt præterquam mulieres?* Forſan hoc fuit in cauſa, vt benè notauit Caniſius, quare Aug. lib. de hęreſibus, vbi profitetur, ſe in vnũ collecturũ omnes hęreſes, quas Epiphanius recenſet, Collyridianorum non fecerit mentionem: & cum referat Auguſtinus hęreſim Antidicomarianitarum, cõtra quam diſputat Eiphanius hęreſi 78. & ſtatim ſubiungit, errorem Collyridianorum: horum tamen ipſe Auguſtinus non meminerit. Ad hæc Epiphanius optimè reprehendit mulieres illas, quod tortam illam

190 illam panis, indie quodam solenni, per aliquot dies, beatæ Virgini, tanquam Deo offerrent: quem cultum & honorē, nulli sanctorum, catholici adhibent; cū soli Deo sacrificiū offerant. Quare eorum cultum, Epiphanius simulacrificum conatum appellauit, quia imaginibus sacrificarē: ob id tamen non improbat Epiphanius donaria, quæ in honorem beatæ Virginis, vel alicuius Sancti, in templis suspenduntur; quæ ignorāter admodum Heæbrandus reprehendit: vt refert Canisius. Cum verò Epiphanius loco allegato, beatæ Virgini adorationē denegat, de latrię solū veneratione, plane intelligit. Verba illius sunt: *Reuera, Sanctum erat corpus Mariæ, non tamen Deus: reuera Virgo erat ipsa honorata, sed non ad adorationem nobis data: sed ipsa adorans eum, qui ex ipsa carne genitus est.* Cum enim dicat ipsam esse honoratam, fatetur sanè dignam honore fuisse: sed non ad adorationem, quæ soli Deo debetur propositam: sicut insanæ illæ mulieres putabant; & cum statim concedat, Sanctos, vt Eliam, Ioannem, Teclam, imo ipsorū corpora honoranda esse, & beatam Virginem adhuc honorationem, propter dispēsationem mysterij (Græci οἰκονομίαν *Œconomiā* vocant) qua digna facta est; non solū docet, Sanctos colē-

Epiphanius latriā solum beatæ Virgini denegauit cultum vero neque illi, neq; sanctis adimit.

191 dos & honorandos; sed etiam beatam Virginem, excellentiori cultu venerandam, quam adorationem hyperduliæ nuncupamus. Complexus autem est paucis verbis, vtrunque titulum, ratione cuius, hyperduliam Virgini tribuimus: nimirum maternitatis, cum dicit, *Propter mysterij dispē sationem*: & sanctitatis, cum ait: *Qua digna facta est.*

2. Obiectio.

Canisius. Deinde obijciunt hæretici, vt refert idem Canisius, lib. 5. cap. 11. & 12. & 13. quòd honoris causa, beatæ Virgini titulos deferamus, qui in solum Deum conuenire possunt. Ex quo Lutherus, idololatriæ Catholicos insimulat. Nam

Epitheta debita Virgini a sanctis tributa.

Athan. Athanas. serm. illo de sanctissima Deipara, regeneratricē
Bernard. ipsam vocat: Bernardus verò, Epistola 174. restauratricē, intelligunt spiritualis regenerationis: idem Bernardus
Idiota. sermone 1. de Natiuitatate Mariæ, & 1. de Assumptione, & Idiota homilia in domini hypopante, ipsam aduocatā appellat: Ecclesia in Antiphona, *Salue Regina*, dicit spem

nostram

nostram,ad quem etiam modũ alludit Bernard.serm. illo 1.de natiuitate beatæ Mariæ: Beatus Ephren in oratione de laudibus Virginis,gaudium, & salutem mundi ipsam esse prædicat: demum Mattæhus Philadelphiensis plures alios honorificos titulos habet in duabus precationibus ad sanctissimam Virginem:nec his omnibus videtur inferior,quem tribuit Ecclesia in Antiphona illa,*Gaude Maria Virgo,cunctas hæreses sola interemisti*:cuius meminit Bernard. 2.serm. de beata Virgine, ex verbis Apocalyps. & Anselmus lib.1.in cantica, imo & Hieronymus in serm. de assumptione,qui tribuitur Sophronio. *Bernar.* 192 *Ephren Matth Philad.* *Ansel. Bernard. Hieron.*

Solutio. Ad hęc omnia, & his similia,optimè respondet Canis. cap.illo 12.titulos aliquos in Scriptura ita Deo tribui, vt alteri deferri nequeant;vt quod sit infinitus, omnipotens, æternus,&c.esse tamen plures alios,qui indiscriminatim, & Deo,& Sanctis accomodari possunt. Huiusmodi sunt pastoris,magistri,fundamenti,petræ,& quos hactenus retulimus. Neq; vero, beatæ Virgini tribuuntur, quia ipsi ęqualem cum filio suo dignitatem, inesse credamus: sed ad explicandam eximiam ipsius apud filium intercessionem,ideo dicitur spes nostra,aduocata,restauratrix,& regeneratrix,gaudium nostrum,imo,& hæreses etiam abstulisse: quod eius deprecatio apud filium, qui est spes vnica nostra,& autor restauratorq; vitæ spiritualis, & hæresum omnium extinctor, maximi ponderis sit: quãtum vero hoc ab idolatria distet,facilè quisq; videre potest. *Canis.* 193

Quosdam titulos solum Deo conuenire,quosdã vero illi cum sanctis communes.

An adoratio, quæ beatæ Virgini tribuitur, sit opus virtutis religionis. Disp.8.

Variæ opiniones.cap.1.
Verior sententia.cap.2.

Variæ opiniones.

CAPVT I.

RES hæc(mea quidem sententia)clarior erat, quãquę disputatione indigeret, sed cum recentiores Theòlogi varia fuerint opinati;necessarium duxi, singu-

singulorũ dicta refellere, ne veritas perspicua, argumẽtorũ tenebris offuscata maneat. Ex eo verò variæ inter Doctores opiniones exortę sunt: quòd viderent in Virgine peculiarem rationem cõiunctionis cum filio, tactus nempe, & maternitatis. Cumq; rebus inanimis, vt reliquijs, ratione contactus cum Deo, latrię adorationem exhibeamus: probabile aliquibus visum est, etiam Virgini eandẽ quoq; adorationem tribuere. Huius difficultatis meminit S. Thom. S. Thom. 3. p. q. 25. art. 5. argumento 3. & respondet, ratione solius tactus, beatam Virginem non esse adorandã adoratione latriæ: quamuis res omnes inanimæ ratione illius, non alio modo, quam latrię adoratione venerandæ sint. Assignat verò discrimen, quia cum beata Virgo dignitatem & excellentiam habeat sibi propriam, à dignitate filij sui distinctam, ratione illius capax est honoris, & reuerentię sibi debitæ, distinctæ quidem ab honore, & reuerentia debita filio: hæc autem est inferior, quam latriæ; quia dignitas etiam Virginis inferior est quam dignitas filij. Res verò inanimæ, cum nullam aliam in se contineãt excellentiam, quàm exemplaris, quod repræsentãt, aut rei quam tetigerunt; nulla alia adoratione possunt adorari, quam ipsius rei sacræ, ad quam referuntur, & coniunctæ cum illa, eadem simul adoratione colendæ sunt.

Ratio dubitandi.

Responsio S. Thomæ. Cur Mariæ ratione contactus adoratio latriæ non exhibeatur sicut rebus inanimis.

195

Caiet. Hanc Doctoris Angelici sententiam, intelligit Caietanus in eodem articulo non absolutè & simpliciter, sed ratione scãdali, aut periculi, quo cessante, fatetur, posse beatam Virginem adorari adoratione latrię, ratione solius contactus.

Caietani opinio.

Alij verò recentiores Theologi, non solùm ratione cõtactus, existimant, adorari posse adoratione latriæ, sed etiã ratione maternitatis, propter sanguinis coniunctionem. Adorationem autem latriæ appellant, quia fit ab eodem habitu religionis, quo Deum ipsum colimus. Probãt primum, quoniam licet dignitas matris sit creata, ac proinde finita, suaptè tamen natura ordinem habet ad increatam Dei dignitatem & excellentiã; in codẽ ergo ordine cũ ea, cũ vnione personali humanitatis, constituenda est. Sicut

Recentiorum opinio, beatã Virginem ratione maternitatis, & cõtactus posse adorari latria.

Alterū argumentum.

ergo Christi humanitas, ex virtute religionis adoratur, & latria colitur: eadem quoq; ratione, mater Dei veneranda est. Deinde mater Regis, eadem virtute, qua rex ipse colitur: ergo & mater Christi, eadē etiam religione, qua humanitas Christi, & ipse Christus adoratur: hæc autem est latria; ergo beatæ Virgini cultus latriæ debetur.

Verior sententia.

CAPVT II.

QVid in hac quæstione dicendū sit, ex disp. 6. c. 1 & 3. manifestè liquet. Primū quidē, si in beata Virgine nō consideremus excellentiā propriā, quā habet: sed eam, vt aliquid Dei, apprehēdamus, solū ad ipsius Dei dignitatē attendentes, ipsam simul cū Deo adorādam esse adoratione, qua est opus latriæ, & verę religionis, sicut in vniuersum de omni creatura, etiā irrationali 3. lib. disp. 1. cap. 2. & de quocunq; homine, seu creatura rationali, cap. 3. demonstrabimus. Est tamen in beata Virgine, peculiaris quædam ratio, ob quam cū Deo simul adorari possit; quæ in omnibus alijs rebus rationalibus non inuenitur. In illis enim solū est similitudo quędam Dei, quatenus effectus illius sunt: in Virgine autem, fuit facer ille contactus & magis peculiari modo, quam in reliquijs, vel alijs, quæ Christum tetigerunt. Si ergo cogitatione nostra, Virginem cum Christo cōiungamus, & in ipsa Virgine Christum consideremus, nec ad excellentiā Virginis, sed solius Dei, in ipsa respiciamus: possumus eā, etiam eadem adoratione qua Christum adorare. Quale verò in hac adoratione periculum esse possit, eo loco dicemus. Nec arbitror, hoc voluisse S. Thom. negare 3. p. q. 25. art. 5. ad 2. sed solùm ostendere imaginem Dei, nō nisi ex latria adorari posse, quod secundum se non sit adorationis capax: at vero beatam Virginem, propria sibi adoratione adorari: non ex latria & religione, quia habet dignitatem sibi propriam, & inferiorem quā Dei, cui per se proprie debetur adoratio, vt statim explicabitur.

Quomodo eam possint simul cum Deo adorari.

Peculiari ratione virgo potest simul cū Deo adorari

197

198

Præterea

Caiet. S.Thom.

Præterea dicendum est, si in beata Virgine cogitemus dignitatem sanctitatis, vel etiam maternitatis, & consanguinitatis, quã cũ Christo secundũ humanitatem habet & affinitatem, quam secundum diuinitatẽ illius cum eo habet, vt notauit Caiet. 2 2. q. 103. art. 4. non possumus adorationem, & honorem latriæ, aut religionis ipsi deferre. Sic expressè tradit S. Thom. 3. par. quæst. 25. art. 5. ad 2. vbi discrimen assignat inter imaginem, & beatam Virginem, vt ostendat imaginem relatam ad exemplar, quatenus illud in se habet, eadem adoratione cum ipso, atque adeò si sit Christi, adoratione latriçadorari: at beatãVirginẽ etiã relata dignitate maternitatis ad filium, nunquam adoratione latriæ coli. Differentia verò est (inquit ille) quod imago vt inse cõsideratur, etiam relata ad exemplar, nullo modo est veneranda; quasi dicat, quia hoc modo nulla est ipsius dignitas, nisi prototypi, nullo modo secundum se nisi cum eo vnica, & eadem adoratione adoranda est. At beata Virgo, etiam vt mater ad filium relata, secũdum se, dignitatem habet distinctam, & inferiorem dignitate, & excellentia filij; illa ergo secũdum se est veneranda inferiori cultu, etiamsi propter filium, in quem remotè transit matris honor, adoranda sit.

Beatæ Virginis ratione sanctitatis, & maternitatis non debetur cultus ex latria.

Probatur ex differentia inter imaginẽ Christi & B. Virginis.

Ex hoc vero licet colligere, eam non adorari virtute religionis; hæc enim proxime respicit Deum, tamquam eũ, cui defert honorem: & cum gradus honoris ex dignitate eius, cui cultus adhibetur, pensandi sint; religionis, & latriæ, qui supremus est, per ordinem ad Deum debet constitui: alioqui frustra distingueremus virtutem religionis, ad colendum solum Deum, à virtute dulię, & obseruantiæ, ad honorandum homines: vt distinximus contra Marsilium, ex sententia omnium scholasticorum, quos disput. 6. cap. 1. commemorauimus. Accedit, quod si beata Virgo, quia maternitate refertur ad filium, adoranda est ex latria & religione propter filium, eadem ratione, omnes Sancti, quia colũtur, vt Sancti, & amici, seu domestici Dei, essent ex eadem virtute venerandi. Ea enim ratione ad Deum quoq; referuntur.

199

Responsio quorundam.

Respõdent aliqui ideo B. Virginẽ, ratione maternitatis, ex virtute religionis esse veneradam, non autẽ alios Sanctos, quia dignitas matris pertinet ad ordinẽ vnionis hypostaticæ, quæ ex religione colenda est: at dignitas Sanctorum, ad gratiam habitualem, cui non exhibetur adoratio, ex virtute religionis. Sed hæc differentia inanis est, tum quia licet maternitas referatur ad humanitatem vniram Verbo, non ideo est secundum se digna cultu virtutis religionis, sed dulię, vt statim patebit. Tum etiam quia gratia sanctificationis, etiã est ordinis ipsius Dei, cum faciat nos esse consortes diuinæ naturæ, imò magis Deo coniunctos & caros, quam sola corporalis maternitas: parum autem refert, quod ipsa maternitas ex quadam congruentia secum postulet gratiæ excellentiam: nunc enim solum contendimus ipsam maternitatem ratione sui tantum, non facere hominẽ ita carũ, & Deo cõiunctũ, sicut facit gratia & sanctitas animæ. Et sanè cum aduersarij conuicti fateantur maternitatem secundum se, sine gratia iustificante esse multo minorem dignitatem, quam sit ipsa iustitia, & sanctitas vitę, cum sanctitas ipsa non petat secundum se adorationem, ex virtute religionis; multo minus exiget ipsa maternitas secundum se: sed neque vtraque simul: si enim aliquid excellentius habet vtraque simul, illud prouenit ex gratia iustificante; cum ergo hæc non postulet cultum ex virtute religionis, sed ex dulia; sequitur, nec ipsam maternitatem cum gratia, illum exposcere. 200

Refellitur.

Duo vero argumenta pro priori sententia facta, facilẽ ex dictis diluuntur. Ad primum dicimus, etiam si dignitas matris, aut sanctitatis beatæ Virginis ad filium referatur, non sequitur dignitatem illius, esse eiusdem ordinis cum filij dignitate. Hæc enim est dignitas Dei, dignitas autem matris creata est; cumque proximus terminus, cui exhibetur adoratio, sit excellentia, quam in se res habet, quamuis ad aliam referatur superiorem; ex ea tamen cultus, & adorationis natura pensanda est, etiamsi propter superiorem, tamquam remotũ terminũ exhibeatur.

Respondetur ad prius argumentum oppositæ opinionis.

Distinctiõ inter dignitatẽ filij, & matris.

Ad alte-

Ad alterum respondetur Regis & matris ipsius dignitatem ratione sanguinis esse eiusdem ordinis, tametsi secũdum magis, & minus differant: vtraque enim est creata, & ideo eadem virtus obseruantiæ vtrique defert honorem: sicut etiã Ducibus, & Senatoribus, & alijs in dignitate ciuili constitutis: at beatæ Virginis, & filij excellẽtiæ diuersi ordinis omnino sunt, vt ex dictis patet. Quare non mirum, si cultus vtriusque ad eandem virtutem non pertineat. Sic ergo cultus Virginis ad obseruantiam, vel dulia: filij verò, ad religionem, seu latriam spectat.

Differentia inter matrem Regis, & matrem Christi.

Notatio prior

201 Cæterum ad maiorem huius rei explicationem, duo obseruanda supersunt. primum est, tametsi virtus, quæ sanctis exhibet reuerentiam, non sit dulia proprie accepta, vt aliqui docent, quos disp. 6. cap. 1. retulimus, sed communi quadam ratione, qua dicitur obseruantia erga omnes maiores. Nam dulia proprie videtur tãtum conuenire seruis erga dominos, vt docet S. Tho. 2. 2. q. 103. & alij, quos ibidem recensuimus: respectu tamen Virginis, dulia etiam in hac significatione, nõ inepte dici potest, quamuis Dur. in 3. d. 9. q. 3. num. 7. soli Christo hoc genus duliæ propriè cõcedat. Eamq; non soli Christo sed beatæ Virgini etiã cõuenire, patet; quia cum Christus iure redemptionis veram rationem dominij in redemptos habeat: mater eius iure etiam Dominę, & Reginæ gaudere debet. Seruus enim eadem dulia, & dominum suum, & matrem illius colit: id quod Sancti Patres superiori disp. citati apertè indicant, cum dicunt beatam Virginem, tanquam Dominam, & Reginam esse adorandam.

S. Thom.

Durand.

Non solũ obseruãtia: sed dulia etiam propria debetur B. Virgini.

Deinde obseruandum est, digniorem adorationem beatę Virgini deberi propter eximiam vitæ sanctitatem, quã propter maternitatis, & sanguinis cum Christo coniunctionem: gradus enim adorationis ex dignitate, cui tribuitur, expẽdi debet; maior autẽ est vitæ sanctitas, quam sanguinis coniunctio. Nam Lucæ. 11. cum mulier quædam laudans matris dignitatem, dixisset: *beatus venter, qui te portauit*, adiecit Christus: *quinimo beati, qui audiunt verbum Dei, & custodiunt illud*, præferens nimirum vitæ sanctitatem di-

Altera notatio. Maior debetur cultus B. Virgini ob sanctitatem, quam ob sanguinis cum Christo coniunctionem.

gnitati matris. Id quod optimè notauit Auguſt. tractatu 10. in Ioann. in Epiſt. 38. & in libro de ſancta Virginitate c. 3. Iuſtinus quæſt. 136. ad Orthodoxos, & Cyprian. ſerm. de paſsione Domini: maior ergo debetur Virgini cultus, obvitæ ſanctitatem, quam ob ſanguinis coniunctionem. 202 *Aug. Iuſtinus. Cypria.*

Sed obijciunt aliqui B. Thomã, qui 2.2. quæſt. 103. art. 4. ad 2. docet adorationem, quæ debetur Virgini, propter affinitatem cum Deo, quæ prouenit ex maternitate, eſſe hyperduliam, hoc eſt, maximam ſpeciem duliæ: mens tamen Doctoris ſancti longè diuerſa eſt. Nam ibi hyperduliam vocat, maximã ſpeciem duliæ communiter ſumptæ, quatenus includit obſeruantiam, & pietatem, vt diſput. 6. cap. 1. notauimus. Porro affinitatem cum Deo non ſolum intelligit eam, quæ prouenit beatæ Virgini, ex coniunctione ſanguinis cum Chriſto ſecundum humanitatem, ſed etiam quam habent omnes Sancti cum Deo propter gratiam; quorum cultum ratione huius amicitiæ cum Deo, vocauit hyperduliam; ſicut alij ſcholaſtici allegati in illo 1. cap. In argumento verò, meminit beatæ Virginis, & coniunctionis illius cum Chriſti, ſecundum carnem, non quia de illa ſolum loqueretur, ſed vt in exemplum adduceret. Perperam ergo Caietan. ibidem docet, affinitatem cum Deo ſolum vocari à ſancto Thoma coniunctionem ipſam ſecundum carnem cum Chriſto: quia non ſolum ad Virginem, ſed etiam ad nos omnes, qui ratione naturę conſanguinei ſumus Dei, eam extendit; cum reuera loquatur S. Thom. de affinitate illa, quæ ſit cum Deo per gratiam: de affinitate verò, quę conuenit nobis omnibus ratione incarnationis, nequaquã intelligat, huic enim non debetur hyperdulia. Non ergo comparat ibi S. Doctor adorationẽ, quæ debetur ratione maternitatis, adorationi ratione ſanctitatis exhibitæ, ſed vtramq; appellauit hyperduliam, id eſt, maximam duliam, reſpectu obſeruantię, qua communiter maioribus honorem deferimus. Eodem pacto 3. p. q. 25. art. 5. non comparat adorationem Virginis, quam dicit deberi ratione maternitatis, cultui Sanctorum, qui exhibetur ratione ſanctitatis, ſed vniuerſum. S. *Thom.* *Obiectio S. Thom.* *Solutio.* *Refellitur ſẽ ipſe Caietanꝰ* *Caiet. S. Tho.* 203

sum cultui aliarum creaturarum, cum ait: *Eminentius tamen quam cæteris creaturis, in quantum ipsa est mater Dei.* Quare si honor Virgini ob solam matris excellentiam tribueretur, non esset hyperdulię, hoc est maximę dulię; si cum adoratione Sanctis debita ob ipsorum sanctitatem conferretur: esset tamen dicenda hyperdulia, collata cum honore, quem serui dominis suis, & inferiores maioribus exhibere debent. Nunc autem cum Virgini cultum adhibeamus, & honorem, propter vtramque ipsius dignitatem, simpliciter & absolute hyperdulia, id est, maxima dulia merito dicitur. Vtranq; verò rationem adorationis optimè indicauit Epiphanius, quem disputatione præcedenti, cap. 2. retulimus.

Quomodo honor beatæ Virginis dicatur hyperdulia.

Epiph.

(.·.)

FINIS LIBRI PRIMI.

DE ADORATIONE IMAGINVM.

LIBER SECVNDVS.

HACTENVS superiori libro cõplexi sumus omnium rerum rationaliũ cultum & venerationem; quod ex ipsis in alias res sacras, quæ ratione, & vita carent, cultus omnis, & adoratio deriuetur. Inter ipsas verò res inanimatas, primum locũ imaginibus tribuere decreuimus, quoniam de ipsis variæ, admodumq; difficiles, nõ tantum cũ hæreticis, sed etiam cum Catholicis exortæ fuerunt quæstiones, quarum quidem tractatio, & eruditione, & subtilitate cæteris plurimum antecellit.

Quo differant idolum, & imago. Disput. 1.

Prima differentia ex Origene, & alijs. cap. 1.
Secunda differentia ex Augustino, & alijs. cap. 2.
Tertia differentia ex doctrina eiusdem Augustini. cap. 3.
Pauca de nomine Simulacrum. cap. 4.

Prima differentia ex Origene, & alijs.

CAPVT I.

VT id, de quo suscipitur disputatio, perspicuum fiat, nec ipsarum vocum ignoratione, quas hæretici malitiosè confundunt, ea difficilior efficiatur,

tur, ab ipsa nominis significatione exordiri operę pretiũ duxi. Henricus igitur Stephanus, in suo Thesauro linguę Græcæ in voce εἴδωλον *idolon*, affirmat, hoc nomen significare omne simulacrũ numen aliquod repręsentãs, quod cultu, & honore dignamur. Mox subiungit, *Ex quo sequitur apud Ecclesiasticos imagines Christi, & Sanctorum, & præcipuè Trinitatis, recte vocari idola.* Quibus errorem Iconomachorum, Caluini, Martyris, & Illirici, quos ipse impudenter Ecclesiasticos vocat, manifestè comprobauit. Hi enim passim, vt imaginũ cultores, & adoratores, idololatras appellent; ipsas imagines idola nuncupare non verentur. Iã verò in emendatioribus Thesauris. Henrici posteriora illa verba, quæ subiunximus abrasa sunt, quibus ablatis, expurgatoribus illius libri visum est, reliqua sine vlla offensione manere posse: cum tamen sub eis nõ obscurè, idẽ error contineatur, perinde enim est, idolum sic definire, *Simulacrum numen aliquod repræsentans, quod cultu & honore dignamur*, atq; ipsas imagines, idola appellare. Quid enim aliud est, simulacrum, numen repræsentans, cui honor exhibetur, quam imago? Verũ hic error disertis verbis damnatus est in 7. Synodo sess. 7. in quodam Anathematismo, vbi dicitur: *Qui venerandas imagines, idola appellant, anathema.*

Henr. Steph. — *De nomine idoli.* — *Caluin. Marty. Illirius.* — *Henric. Stephanus Iconomachorum sectator.* — 2 — *7. Synod.* — *Non satis a quibusdam emendatam fuisse idoli notationem ab Henrico posita.*

Porro ex Patribus non minus aperte confutari potest. In primis Origenes hom. 8. in Exodum explicans illud cap. 20. *Non facies tibi sculptile*, quod 70. εἴδωλον *idolon* dixerunt, ait, *Aliud est facere idolum, aliud facere similitudinem.* Explicat subinde differentiam his verbis. *Si quis quolibet metallo auri, vel argenti, vel ligni, vel lapidis, faciat speciem quadrupedis, vel serpentis, vel auris, & statuat illam adorandam, non idolum, sed similitudinem fecit: vel etiamsi picturam ad hoc ipsum* 3 *statuat, nihilominus similitudinem fecisse dicendus est: idolum verò facit ille, qui, secundum Apostolum dicentem quia idolum nihil est, facit quod non est. Quid est autem quod non est? Species, quã non videt oculus, sed ipse sibi animus fingit, verbi gratia, vt si quis humanis mẽbris caput canis, aut arietis formet, vel rursus, in vno hominis habitu duas facies fingat, &c. idcirco hæc sciens Apostolus dicit,*

Origen. Exod. 20. — *Damnatur a nathemate, qui imagines vocat idola.* — *Quid patres de idolo similitudine & imagine dixerint.*

dicit:quia idolum nihil eſt in mundo. Hæc Origines: quem ſecutus Oecumenius,eodem modo interpretatur illud 1.ad Corint.8. Eandem differentiam,inter idolum, & ſimilitudinem,aut imaginem,amplectitur Theodore. q.38.in Exodum,vbi inquit,idola eſſe falſa ſimulacra, qualia Græci, & AEgyptij effingere conſueuerunt;formas ſcilicet non ſubſiſtentes,veluti ſphingas,Tritonas,& centauros,& homines canino vultu,quorum meminit Athanaſ.oratione contra idola,poſt primum folium, talia quoque fuerunt idola apud Indos,ſiue Orientales,ſiue etiam Occidentales noui orbis hoc noſtro tempore. Quare ſecundùm horum Patrum ſententiam imago eſt,alicuius rei ſubſiſtentis,ſeu poſsibilis ſimilitudo:idolum verò,ſimulacrum rei minimè ſubſiſtentis,nec poſsibilis. Cum his faciunt Heſichius, in ſuo dictionario,voce εἴδωλον *idolon*, quod ex ſententia Ariſtarchi,& Theodori,docet,ſignificare vmbram: & Euſtathius,qui in lib.11.Odyſſeæ aſſerit,idolum eſſe imaginẽ inanem,qualia ſunt phantaſmata, quæ cogitatione ſola, nobis fabricari ſolemus. Quocirca, & Homerus.11.Odyſſ. & Lucianus in dialogo de mortuis animas mortuorum vocant εἴδωλα *idola*.

Corollarium & diſcrimen idoli & imaginis. *Oecumen.* *Theodor.* *Athan.* *Heſichius* *Euſtathi.* 4 *Sententia auctoris.* *Homerus* *Lucianus*

Mihi ſanè hæc, vocis *idolum*, ſignificatio:ex qua deſumpta eſt differentia ipſius,& imaginis,primaria eſſe videtur: tametſi latiori ſignificatione interdum etiam vſurpetur,vt ſequentibus capitibus videbimus:nunquam tamen ita, vt idolum,& imago pro eodem accipiãtur. Illud autem 1.ad Corin.8.fruſtra,meo iudicio,ab Origene & Oecumenio, in eum ſenſum adducitur. Nam ſi cõtextum Apoſtoli ſpectemus,ſenſus illius eſt,quem Chryſoſtomus Homilia.20. Theophyl.& Theodo.aſſecuti ſunt. Verba Pauli,hæc ſunt, *de eſcis,quæ idolis immolãtur ſcimus quia nihil eſt idolum in mũdo,& quod nullus eſt Deus,niſi vnus.* Ac ſi dicat,idolũ nullius virtutis,aut potentię,nulliusque deitatis;imò nullius ſenſus eſſe,vt ei immolari poſsit:atq, hoc eſt,idolũ nihil eſſe in mundo:ſed vnum tantum eſſe Deum,cui ſoli ſacrificiũ debetur. Ex quo oſtendit Paulus,ſi recta adſit fides,&ſciẽtia,licitũ eſſe Chriſtianis veſci eſcis,idolis immolatis: inde nam-

Exponitur locus Pauli, 1.ad Corin.8 *1.ad Corinth.8.* *Chryſoſt.* *Theophyl.* *Theodor.*

de nãq; polluti, aut maculati nequeũt, cũ ei offerãtur, in quo nihil omnino est potẽtię, aut etiam sensus, & cognitionis.

Secunda differentia ex Augustino, & alijs.
CAPVT II.

Sande. SAnderus lib. 1. de imaginibus, vbi hanc Origenis, & Theodoreti doctrinã adduxit, fatetur, cã esse, verã significationem & naturã idoli: si tamẽ ad veram Dei religionem respiciamus, inquit ille, *Omne id vocatur idolum quod etiam si rem subsistentem repræsentet, non tamen ea ratione, quæ illi secundùm naturam, aut gratiã inest.* Quare imago Iouis, dicitur idolum, quia Iouem, vt Deum & sanctum repræsentat quod sanè figmentum est, cum illi neque natura, neque gratia, quidquam illorũ cõueniat. Atque in hoc, volunt recentiores aliqui primariã illam, nominis εἴδωλον *idolon* significationem, etiam seruari. Hanc acceptionẽ tradit Aug. li. 6. quæstionũ veteris testamenti q. 41. vbi idolum, inquit esse falsi Dei simulacrũ, & Tert. li. de idololatria, c. 4. vbi idola appellãt, imagines earum rerum, quas colit humanus error, & earum consecrationem, idololatriam. Vtramq; verò significationẽ cõplectitur, Euthimius in panoplia, tit. 23. vbi refert errores Bogomilorum, idest, Dei misericordiam implorãtium, sic enim Bulgarico nomine dicebantur, quiquidem sacras imagines idola appellabãt, *ignorantes*, inquit Euthimius, *aliud esse imaginem, aliud idolum, nullis enim aut falsa sunt idolorum exemplaria, cum Deos appellent eos, qui non sunt Dij, sed dæmones, qui sibi falso diuinitatem arrogant. At imaginum apud nos vera sunt exemplaria & verè referunt, id quod appellantur.* Ex eo ergo, inquit Euthimius, simulacra falsorum Deorum esse, & appellari idola: quia, aut eorum exẽplaria nulla sunt: vt dicebat Origenes, & Theodo. aut falsa sunt, vt paulo ante ex Aug. & alijs referebamus. Atq; in hãc posteriorẽ significationẽ videtur scriptura vsurpasse nomẽ idolũ, sapiẽtiæ 14. Vbi dicit. *Initiũ enim fornicationis* idest, superstitiosæ religionis, *est exquisitio idolorũ, & ad inuẽtio illorũ corruptio vitæ est.*

Alia idoli definitio, & significatio.

Aug. Tertulli.

Euthimi.

Aliud idolũ aliud imago.

Idolorũ aut nullum, aut falsum esse exemplar.

Sapiẽtiæ. 14

Inuen-

Origo idolorum ex morte hominum.

Inuenta verò idola hoc modo esse, testatur. *Acerbo enim luctu, dolens Pater, citò sibi rapti filij fecit imaginem, & illum, qui tunc quasi homo mortuus fuerat, nunc tanquam Deum colere cæpit. Deinde interueniente tempore, conualescente iniqua consuetudine hic error, tanquam lex custoditus est.* Hac de causa, quidam arbitrantur, nomen Græcum εἴδωλον *idolon*, diminutiuũ esse à nomine εἶδος *idos*, quod formam significat, vt docet Tertullian. lib. de idololatria cap. 3. & Isidorus lib. 8. Etymologiarum cap. vltimo: quia significet paruam formam nõ magnitudine, sed perfectione, eò quòd à perfecta, & vera significatione deficiat. Verùm quãuis Tertullianus, & Isidorus dicant nomen *idolum* esse diminutiuum: eam tamẽ non reddunt rationem. Ex hac doctrina, perspicuè quoq; contra hæreticos patet idoli, & imaginis differentia. Nam idolum, est falsi Dei simulacrum: imago verò, est similitudo veri exemplaris, secundùm id, quod ipsi suapte natura, aut gratia inest.

7

Tertull. Isidor.

Idolum diminutiuum.

Tertia differentia ex doctrina eiusdem Augustini.

CAPVT III.

Ecclesiastica significatio idoli.

Latiori adhuc significatione vsurpari solet, ab Ecclesiasticis scriptoribus *idolum*, dicitur enim omne, quod non est Deus, & tanquam Deus colitur, siue sit imago & simulacrum, siue res alia, quia adoratione huiusmodi, idololatriæ crimen contrahitur: sic accipit August. libro 20. contra faustum cap. 5. in principio, vbi ait, Manichęos Gentilibus esse deteriores; quòd ipsi colerent Deum malum, ac proinde rem minimè subsistentem: Gentiles verò, res subsistentes. Inquit ergo ad Manichęos, *Verùm vos illis esse longè deteriores, quod illi ea colunt, quæ sunt sed pro Dijs colenda non sunt, sunt enim & idola sed ad salutem nihil sunt.* Vbi Deos ipsos, quos Gentiles adorabant, siue stellas, siue elementa, siue etiam homines, siue simulacra, appellat Augustinus idola, quæ adorãtur vt Dij, cũ tamen, nõ sint aliquid, ad salutem, ac proinde, nec

8

Aug.

Manichæi peiores gentilibus.

de nec tanquam Dij adorandi, & lib.7. quæstionum veteris testamenti q.41. quærit, quare Gedeon Iudicum 8. errauerit, faciēs Ephod ex auro, & populus fornicatus fuisse dicatur, cultu idololatriæ post illud, cum Ephod esset vestimentum quoddam sacerdotale, vnum ex sacramentis tabernaculi, nec fuerit idolum, cum non esset simulacrum falsi Dei; in quo ad secundam illam significationē Augustinus alluisse videtur. Respondet ipse, *Quia licitum non erat, extra tabernaculū simile tale fier.*: & paulò post. *Quia, & hoc genus quoddam idoli quodammodo erat, quod extra Dei tabernaculum quodlibet manu factum, pro Deo coleretur; cum illa ipsa, quæ iussa sunt in tabernaculo fieri, ad Dei potius cultum referrentur, quam pro Deo aliquid eorum aut pro Dei simulacro colendum haberetur.* Et lib.1. quæstionum veteris testam. q.61. & 1. de Trinit. c.6. & Beda, in illud Lucæ 4. *Dominum Deū tuum adorabis*, &c. docent, idololatras dici, qui seruitutē Deo debitam, simulacris exhibent: quocirca & ipsa simulacra, quæ pro Deo coluntur, idola appellari necesse est: si quidem illorum cultores idololatræ dicuntur.

Ephod a Gedeone factum nō ex auro quo modo fuerit causa idololatriæ.

Lu.4.

Athan.

Id ipsum colligitur ex Athanasio, in oratione contra idola, vbi post duo folia, cum annumerasset multa superstitionis genera; & eorum qui elementa, lunam, solem, & stellas adorabant, & eorum, qui simulacra rerum non subsistentium colebant, quorum mentionem fecimus cap.1. & denique eorum, qui imagines hominum mortuorum venerabantur, & ad id statuas quoque, & imagines formabant, concludit his verbis. *Cum igitur tali initio idolorum figmenta inter homines, attestante Scriptura prodierint: tempestiuū mihi videtur, vt ea vanitatis, falsoq; vsurpati diuini nominis reuincamus.* Quibus verbis, idola videtur in vniuersum appellare, quidquid, vt Deus colitur, cum verè non sit Deus.

Tertull.

Cæterùm in hac re, mihi videtur illud accidisse, quod Tertullianus lib. de idololatria cap.3. memoriæ prodidit: *Idolum* (inquit) *vetus non erat, priusquam huius monstri artifices ebullissent: sola templa, & vacuæ ædes erant, sicut in hodiernum, quibusdam locis vetustis vestigia permanent: tamē idololatria agebatur, non in isto nomine sed in isto opere. Nam & hodie extra tē-*

Pulchra verba Tertull.

plum,

plum, & sine idolo agi potest: at vbi artifices statuarum, & imaginum, & omnis generis simulacrorum diabolus sæculo intulit: rude illud negotium humanæ calamitatis, & nomen de idolis consecutum est. Hactenus Tertull. cum ergo vitiũ idem sit superstitiosę religionis, quo falsa illa simulacra, aut nullius rei subsistentis, aut falsi Dei, aut quęcunq; alię res pro Deo colũtur, quę reuera non sunt Deus: quod sanè vitium sine idolo, vt inquit Tertullianus, & sine isto nomine, antea erat: post inuentum simulacrum, quod idolum cępit appellari, factum est, vt ad omnem superstitiosam religionem, & falsum cultum Dei, nomen idololatria extensum sit: ac proinde, nomine idoli, omne illud significetur, quod pro Deo colitur, cum reuera non sit: & hac forsan ratione Aug. illud Ephod, quod fecit Gedeon, non simpliciter, sed quodammodo appellauit genus quoddam idoli: quia scilicet eundem præstabat effectũ, atque idolum præstare solet: nimirũ cultum superstitiosę religionis. 11 Aug.

Corollarium Iuxta hanc quoq; doctrinam, optimè constat differentia inter idolum & imaginem: nam idolum est quidquid colitur, vt Deus, siue sit simulacrum, siue res aliqua, quę non est Deus: imago verò est similitudo alicuius exemplaris veri, quę si rem dignam veneratione repręsentet, cum ipso exemplari adoratione & cultu honoratur: & vt optimè notauit Sanderus lib. 1. de adoratione imaginum, cap. vltimo §. *leoni*, imago, non est similitudo quęcunque: sed quæ ad repręsentandũ expressa est: vt 1. p. q. 27. art. 4. & q. 35. latiùs ostẽdemus. Quare putat Sanderus, imaginem dictam, quasi imitaginem, ab imitando: quam originem ipse cõfirmat, ex 7. Synod. actio. 6. tom. 6. in cõfutatione. 13. definitionis. Verùm cum Synodus Græce fuerit conscripta, non rectè ex illa, prędicta ethymologia probari potest, sed solum nominis Græci εἰκὼν εἰκόν latine *imago*, nam a verbo εἴκω ικο quod significat assimilor, deductum est: interpres verò latine omnia reddens, dixit, imaginem ab imitando deriuatam esse: sicut Genes. 1. dicitur de muliere, *vocabitur virago, quia de viro sumpta est*, quę sane deriuatio nominis, in lingua hebręa, non in latina debet intelligi. 12 *Imago quasi imitagodicta est ab imitando.* Sanderus Genes. 1.

Panca

Pauca de nomine (simulacrum.)

CAPVT IIII.

Lactan. 15

POstremò, pauca dicenda superſunt, de nomine *ſimulacrum*: quod paulò communius videtur, quam nomen *idolum*. Lactantius ergo lib. 6. diuinarum inſtitutionum cap. 10. in principio, & 15. in fine, hominem appellat Dei ſimulacrum: & lib. 2. cap. 2. nomen ſimulacrum, a ſimilitudine dictum exiſtimat. Verius tamen videtur, quod docet Thomas Vvalden. tom. 3. cap. 157. num. 1. & Sanderus loco citato ſimulacrum dictũ a ſimulando, vt idem ſit, quod imago falſa & ficta. Quod verò de idolo ſubdit, idem Vvalden. nempe a dolo dictũ eſſe, non placet: cum ex ſuperioribus conſtet, eſſe nomen Græcum.

Vvalden. Sand.

Simulacrum a ſimulando.

Quare in ſcripturis, ſimulacrũ pro idolo ponitur: pſalmo 113. Actorum 15. primæ Ioann. vltimo, & alibi, vbi græce eſt εἴδωλον *idolon* latinus interpres vertit, *ſimulacrum*, quod idem videatur latinis *ſimulacrum*, atq; Grecis εἴδωλον *idolon* vt inquit Auguſtinus, in illud pſal. 135. *Confitemini domino dominorum*. Cum ergo contra hæreticos manifeſtum iam ſit, idolum & imaginem ſecundùm varias ſignificationes nunquam confundi apud Eccleſiaſticos ſcriptores: apparet quoque impudentia Henrici Stephani, qui ſecundũ ſuos Eccleſiaſticos, pro eodem vſurpari exiſtimauit. Tota ergo huius libri diſputatio, non de idolis, ſed de imaginibus, & earum cultu, atque adoratione futura eſt.

Pſal. 113 Act. 15. 1. Ioã. vl. Aug.

Impudentia Henrici Stephani.

14

Qui nam fuerint imaginũ impugnatores. Diſp. 2.

De Marcioniſtis, Manichæis, & alijs. cap. 1.

De Imperatoribus, & alijs hæreticis imaginum impugnatoribus. cap. 2.

Quibus hic error falſo aſcribatur. cap. 3.

De Mar-

De Marcioniſtis, Manichæis, & alijs.

CAPVT I.

PRæter Mahumetanos, & Iudæos, qui manifeſto odio imagines omnes proſequuntur, fuerunt hęretici permulti, dicti Iconomachi, vel Iconoclaſtæ, id eſt, imaginũ impugnatores, aut eas malè tractantes, qui variè contra ipſarum cultum, & adorationem pugnarunt: de quibus ſigillatim dicere, ſuperuacaneum non erit: vt ipſorum cognitis erroribus, veritatem ipſam melius elucidemus.

Qui primi fuerunt imaginum impugnatores ex Sandero.

Sanderus lib.1. de imaginibus cap.vltimo, vbi luculenter de hac re diſſerit cenſet antiquiores imaginum impugnatores inter hęreticos, fuiſſe Marcioniſtas, deinde Manichæos, poſtea Eutychianos: confirmatq; primum autoritate Tharaſij in 7. Synodo, ſed locum non citat: deinde, quod ad Manichęos attinet, teſtimonio Fauſti Manichęi apud Auguſt. lib.20. contra ipſum cap.3. Id tamen viſum eſt aliquibus recentioribus difficile. Putant enim, ex 7. Synodo nòn cõſtare, Manichęos vnquam imagines reſpuiſſe. Nam actione 5. vbi Tharaſius, eorum fecit mentionem, ſolùm aſſerit: Iconomachos Manichęo eſſe ſimiles: quod hac ratione, hi Doctores putant intelligendum: quoniam Manichęus, negabat corpus verum aſſumptum à Verbo, & ſolum apparens fatebatur. Cum ergo Iconomachi doceant, Chriſtum non poſſe depingi, videntur cum Manichęo verum Chriſti corpus negare. De Fauſto verò inquiunt, non negaſſe imagines in vniuerſum, ſed ſolius Dei. Quare primos Iconomachos arbitrãtur fuiſſe, Thalmudiſtas in ſuo Thalmud (quod prodijt, anno Domini 476.) ordine 2. tractatu 1. d.2.

Sanderus

15

Sanderi verũ non nulli impugnant.

Confirmatur doctrina Sanderi.

Sanderi tamen ſententia, verior eſt; & firmiora multò habet fundamenta. Primum quidem, quoniam Tharaſius in ea actione 5. non longè à principio, de Iconomachis ait. *Imitati enim Hebræos Sarracenos, Gentiles Samaritas, item Manichæos Phantaſiaſtas, & Hæreticos, ſanctarum imaginum vſum prohi-*

16

prohibere voluerunt. At qui Sarracenos, & Hebræos in eo imitantur, quod imagines omnes impugnant, ergo & Manichæos eodem modo imitati sunt. Quod si in eo non assimilarentur Manichęis, in alio errore de apparenti Christi corpore, eo quòd negarent imagines, cum ipsis non cõuenirent. Neq; enim Iconomachi vnquam dixerũt Christum depingi non posse, quia corpus nõ haberet: sed quoniam eius diuinitas figurari non posset: ac proinde corpus illius depingentes, ipsum à diuinitate separarent: qua quidẽ ratione, pro Iconomachis, vtitur Gregorius nomine sep. Synodi sic falso nuncupatæ, actio. 6. veræ sep. Synodi, tom. 6. constat ergo ex eodẽ testimonio, quod pro se allegant hi Doctores contra Sanderum, illius sententiam comprobari. Sed in eadem actione disertis verbis hæc hęresis tribuitur Manichęis, Theopaschitis, Seuero, & alijs, de quibus inferiùs. In prima verò actione, post fragmen-

Manichęorũ & Iconomachorum discrimen.

17 tum Epistolæ Athanasij ad Ruffinianum, sic ait Tharasius. *Inuenimus & Manichæos respuisse imagines, sed & præter hos, Marcionistas, & illos qui confundunt duas naturas,* intelligit Eutychianos, & Theopaschitas, *Quorũ princeps Petrus Fullo: præterea Xeneum Hieropolitanũ, sed & Seuerum, aliosq; Hæreticos.* Petrus ille Fullo est Petrus Gnapheus, quem constat caput fuisse Theopaschitarum, vt in 3. p. S. Thom. q. 2. art. 1. notabimus. Et actione 6. tom. 5. in confutatione eiusdẽ fragmenti 7. Synodi sic falsò dictæ, quæ incipit, *Similiter*

Petrus Fullo seu Gnapheus princeps Theopaschitarum.

Epiph. *& Eusebius,* idẽ inquit Epiphanius de Theopaschitis, Seuero, Petro Fullone, & Philoxeno. Hũc aũt Philoxenũ existimo esse, quẽ Tharasius Xeneũ, Nicephorus verò lib. 16. c. 27. Xenaiã appellauit: de quo ait. *Iste primus vocẽ illã euomuit Christi & eorum, qui illi placuere, imagines venerandas non esse.* Hic fuit natione Persa, fortuna mancipium, tempore Zenonis Imperatoris, & Anastasij primi Pontificis, vt idem Nicephorus testatur. Bene ergo Sanderus hunc errorem Manichęis, Marcionistis, & Eutychianis, seu Theopaschitis ascripsit.

Philoxenus Osor imaginum cuius sortis fuerit.

18 Præterea testimonium Fausti apud August. non minus pro Sandero pugnat. Ibi enim, vt ostendat Faustus, se mul-

rum a Paganorũ religione distare, inquit. *Item pagani aris, delubris, simulacris, victimis atque incenso Deum colendum putãt ego ab his in hoc quoque multùm diuersus incedo: qui meipsum, si modò sim dignus, rationabile Dei templum puto: viuum viuæ maiestatis simulacrum, Christum filium eius accipio: aram, mentem bonis artibus, & disciplinis imbutam: honores quoque diuinos, in solis orationibus, & ipsis puris, ac simplicibus pono.* Hactenus Faustus. Qui licet imaginem Dei se nullam aliam habere dicat, quam Christum, cum tamen in eo velit, se à paganis distingui, quod illi vtantur simulacris, omne etiam imaginum genus negat. Adde quod si is fatetur, se neque delubris, neque aris, neque sacrificijs, sed sola vti oratione: facile inde colligitur, nullã quoque sanctorum imaginẽ, ad eorum cultum, apud ipsum mansisse: nam si eas haberet, & adorandas sibi proponeret, nec in domo priuatim, sed in templis publice collocaret. 19

De imperatoribus, & alijs hæreticis imaginum impugnatoribus.

CAPVT II.

Philippicus imperator monothelita.

INter Imperatores, primus fuisse videtur, qui imagines impugnauit, Philippicus, centum fere annis post magnum Gregorium: vt narrat Paulus Diaconus in vita illius. Hic iussit Constantinopoli, auferri picturam quãdam, quæ acta sex synodorum continebat. Et quãuis nonnulli credant, id tantum fecisse odio sextæ Synodi, vbi definita est duplex in Christo voluntas, (ipse enim Monothelita erat,) non quia sacras imagines non reciperet: Paulus tamen Diaconus inquit, Romanum Pontificem; & præterea populum nõ dubitasse, hæreticum fuisse Philippicum: sed an quia Monothelita, vel quia Iconomachus esset, Paulus non explicat. *Pau. Dia.*

Leo Isaurus primus ex imperatoribus imagines cõbussit. Sanctorũ reliquias vitam

Deinde Leo Isauricus tertius post Philippicum, suasu quorundam Iudæorum magicæ peritorum centum annorum viram ipsi pollicentium, Sanctorum imagines depositas, comburi iussit. Sic referũt Paulus, & Zonaras in vita ipsius. Hic ergo primus fuit, qui ex imperatorili usu apertum bel-

tũ bellum contra imagines mouit:vnde& Leo Iconomachus dictus est.Huic succesſit filius Conſtan.5. dictus Copronymus,quod dum baptizaretur, ſtercus excreauit: ex quo Germanus Patriarcha prædixit ſacra contaminaturum,vt narrãt Zonaras, & Cedrenus in vita Leonis.Illius impietatẽ contra imagines, latiſſimè proſequitur Sanderus loco allegato.Poſteà,cum aliquo tempore cõtra imagines bellum ceſſaſſet:poſt annum.900. eundem errorem excitauit Leo Armenius imperator, & poſt ipſum, Michael Balbus,& Theophilus:vt teſtãtur Cedrenus,& Zonaras in vitis ipſorum. Quo autem tempore,in oriente Theophilus:in Gallia Ciſalpina Claudius quidam, natione Hiſpanus, Epiſcopus Taurinenſis, diſcipulus Fœlicis Vrgelitani contra imagines acriter pugnauit,regnãte Ludouico Pio Caroli magni filio,vt refert Ionas Aurelian. 5.tom.Biblio.ſacræ lib.1.de cultu imaginum. Deinde ſub Alex.Papa.1.& Frederico imperatore 1.Bogomili, qui,vt diſput.1.huius libri cap.2.diximus,imagines idola appellabãt.Poſtea ſub Innocen.3.Pont.& Frederico 2.Impera. fuerunt in Gallia Albigenſes,noui Manichæi: qui,vt autor eſt Lucas Epiſ.Tudenſis lib.2.cõtra Albigenſes c. 9. imagines ſanctorum deformes effingebant,in earum deriſum & contemptum.Hac ratione beatam Virginẽ, monoculam depingebant:prætendentes Chriſti humilitatẽ, qui voluerit deformem fœminam in matrem eligere.Imo idem autor teſtatur,hoc eodem animo,imaginem crucifixi,vno clauo ſimul vtrumque pedem figentes,depinxiſſe; cum antea duobus clauis pedes ſeorſum figerẽtur.Huius deformitatis in vetuſtis picturis crucifixi,veſtigiũ aliquod adhuc apparet.Iam vero cum omnes vno clauo vtroque pede fixo depingãtur,ea, mirabili arte & membrorũ proportione formantur.vt animum ad religioſum cultum facile moueant.Lucas hic autor eſt in Hiſpania ſatis notus: vixit eodẽ tẽpore Albigẽſiũ,vt ipſe eoloco teſtatur,Italiã & oriẽtis regiones,religionis & eruditionis cauſa peragrauit:liber vero illius cõtra Albigẽſes,nõdũ eſt typis mãdatus:eius habemushiſtoriã de rebus Hiſpanię ſatis eruditã.

20

Zonaras.

Cedrenus.

Gedre. Zonaras.

Io. Aurel.

Lucas Tuden.

longam progreſſionem Iſauro.

Copronymus Philippico, atre nequior.

Qui excitarint Iconomachiã ſepultã.

Orti opinione de cruce ſimul cum trib. clauis.

Tandem omnes, qui contra venerationem crucis docuerunt, quos 3. lib. disputat. 2. c. 1. referemus, imagines etiã impugnarunt. 21

Ioannes Vicleff contra ornatum imaginum insurrexit.

Iam vero, circa annum Domini 1372. Ioannes Vvicleff, vt est apud Vvalden. tom. 2. cap. 150. quamuis imagines nõ expresse damnauerit; contra illarum tamen ornatum, multa locutus est: atq; idcirco discipuli illius negligentiæ ipsum insimularunt: quòd ausus non fuerit, contra imagines aperte loqui. Quare discipulus eius Hieronymus de Praga, imaginẽ Christi deiecit, & fœdauit: vt testatur Cocleus lib. 3, Historiæ Husitarum: cum tamen ipse imaginẽ Vvicleffi veneraretur. Eundem errorem tribuit Vvaldensibus Claudius Coussordius lib. contra Vvaldenses cap. vltimo. Nostris deniq; temporibus, hunc fœtidum erroré iamdiu sepultum excitauit Carolus Stadius, vt est apud Coclęum in vita Lutheri; quod factum, non improbauit Lutherus, sed reprehendit autorem: quòd propria autoritate nulla ab ipso petita licencia fecisset. Posteà, vt idem Coclęus est autor, secuti sunt Zuingliani, maximé autem Caluinus lib. 1. institutionum cap. 11. & alibi sæpenumero. Qua verò ratione, interse differãt Iconomachi, & quomodo quisq; illorũ contra imagines loquatur, in sequẽtibus disputationibus patebit: nunc satis sit, in genere nosse, hos fuisse imaginum impugnatores. *Vvald.* *Cocleus.* *Nota impudentiam hæreticorũ: agũt, quod calumniantur.* 22

Quibus hic error falso ascribatur.

CAPVT III.

Felix licet fuerit hæreticus non tamen Iconclasta vt nimis putant.

QVNT tamen autores Catholici non infimi nominis, qui historia non satis perspecta, hunc errorem alijs ascribunt. In primis illum tribuũt Fœlici, qui damnatus est in Concilio Francofordiensi, Platina in Adriano 1. Sabellicus Aeneade 8. libro 8. Alphonsus de Castro contra hæreses verbo *imago*, & quod caput est Conciliũ Senonense, anno milleſimo quingẽteſimo vigeſimo octauo, cap. 14. in fine: quare *Platina.* *Sabel.* *Alphõs. de Castro.* *Concil. Senon.*

quare hęresim Iconomachorum, Fœlicianam à Fœlice ipsi appellarunt. Verùm vt optimè notauit Alanus copus dialogo 4. c.18. Fœlix ille fuit Vrgeppitanus Episcopus, damnatus quidem in Concilio Francofordiensi, non propter errorem imaginum, sed quod Christum seruum Dei, & adoptiuum filium ipsius esse diceret: quia verò communiter historici, qui illius Concilij meminerunt asserunt in eo Concilio, de imaginibus aliquid fuisse definitum (quod an verum sit, disp.7. videbimus) & in eo Fœlix damnatus fuit, vt omnes etiam affirmant: hinc factum est, vt Platina & alij putauerint, propter errorem imaginũ, damnatum ibidem fuisse. Ex antiquis verò Scriptoribus, qui Concilij illius, & Fœlicis meminerũt, nullus ei talem errorem imputauit: sed alterum, de adoptione & seruitute Christi. Quin imò si in articulo de adoratione imaginum, in eo Concilio contra Fœlicem actum esset, nullo modo errore Iconomachiæ, sed idololatriæ notandus esset. Nam Concilium illud, si quid de hac re decreuit nõ contra eos, qui imagines impugnant, sed contra eos, qui eas latria tanquam Deum adorant, definiuit: vt ibidẽ dicemus. Fuit tamen in eo errore, vt cap. 2. vidimus, Claudius discipulus huius Fœlicis, ob quam etiam rationẽ in eodem fuisse ipsum Fœlicem, scriptores forsan existimarunt.

Alan.

Serenum non fuisse Iconoclastam.

Alph. Castro. Gregor. Mag.

Secundò eundem errorem impingit Alphonsus de Castro Sereno Episcopo Massilienſi, quem reprehendit Gregor. Magnus lib.7. Epistolarum Epistola 109. & lib.9. Epistola 9. Hunc tamen Serenum, non fuisse Iconomachum, imò ex zelo religionis imagines templi confregisse, manifestum est. Nam Epistola illa 109. ad ipsum sic scribit Gregorius. *Et quidem zelum vos, nequid manu factum adorari posśit, habuisse laudauimus: sed frangere easdem imagines non debuisse indicauimus.* Et nonnullis interiectis. *Tua ergo fraternitas & illas seruare, & ab earum adoratu populum prohibere, debuisset.* Cui Epistolæ cum parum modeste Serenus respõdisset, iterum in illa Epistola 9. Gregorius ad ipsum scripsit, cumq; acriter eum reprehenderit, nunquam erroris crimine notauit. Et post medium Epistolæ, postquam dixit, vti-

xit, vtilis esse in Ecclesia Dei imagines, vt tanquam historia populo deseruiant, subiungit. *Sed quia trãsisse in adorationem videras, idcirco commotus es, vt eas imagines frangi præciperes.* Signum ergo est, Serenum illud fecisse, quia viderat populum, aut ipsas tanquam Deum adorare, aut in ipsis, ita collocare adorationem, vt in exemplaria animus non transiret: id quod meritò damnandum esse, disput. 8. cap. 7. & 8. probabimus: quare admonet Gregorius, vt imagines populo restituat, veram tamen adorandi rationem 25
ipsi exponat.

Tertio demum, & in hoc errore Alphonsus putat fuisse Epiphanium in Epistola ad Ioannem Hierosolymitanum: sed quam longè ab eo fuerit, patebit ex ijs, quæ dicemus disputat. 5. cap. 4.

An liceat depingere imaginem Christi Dei, & Angelorum. Disput. 3.

De imagine Christi. cap. 1.
De imagine Christi in forma agni depingenda. cap. 2.
De imagine Dei depingenda. cap. 3.
Oppositiones contra præcedentem sententiam. cap. 4.

De *imagine Christi.*

CAPVT I.

Occasio disputationis:

Ontrouersia præsens non est, de harum imaginum in templo collocatione, nec de ipsarũ cultu in vniuersum, de quibus sigillatim postea differendum est: sed de sola pictura imaginum, vel sculptura statuarum. Neq; verò de omnibus imaginibus, vel cum omnibus hæreticis, nunc est agendum. Nam præ- 26
ter Mahumetanos, & Iudæos, qui omne genus picturæ & statuarum execrantur, nec vllo modo fieri permittunt; &

anti-

antiquos illos Imperatores Iconomachos, qui omnes imagines confringendas, & comburendas esse iudicarunt; aliqui hęretici tempore 7. Synodi fuerunt, qui peculiarem, de his tribus imaginum generibus propositis, errorem secuti sunt, affirmantes, nullo pacto licere eas depingere.

Cur Iconomachi noluerit Christi imaginē depingi.

De Christi igitur imagine, Iconomachi 7. Synodi generalis sic falso nūcupatæ, definierunt non esse licitū eā depingere. Refertur hæc definitio in 2. Synodo Nicena, quę vere septima est, & œcumenica, eam verò rationē reddebāt: quòd cum diuinitas figurari nequeat, qui solam humanitatem depingunt, eam à diuinitate vidētur separare. Vsus tamen Catholicę Ecclesiæ est, ad solatium fidelium, Christum Dominum variè depingere; imò ex hæreticis nostri temporis, Caluinus loco allegato, & sanctorum hominū, & Christi imaginem depingere, licitum arbitratur. Porrò quam friuola sit Iconomacorum obiectio optimè ostendit Epiphanius diaconus, actione 6. tom. 6. in confutatione 13. definitionis nomine totius Synodi facta, quam afflatu Spiritus sancti, testatur ille, 7. Synodum Nicenam 2. accepisse. *Ait ergo cum Catholica Ecclesia, Christum pingit humana figura, non diuidit eum à diuinitate illi vnita; magis autem deificatam illam credit*, subdit exemplum. *Quemadmodum aliquis hominem depingens, non inanimatum hominem facit, sed ille animatus manet: & imago ipsius imago, ab eo quod illum imitetur, dicitur.* Rationem verò huius, reddidimus lib. 1. disp. 4. cap. 4. vbi, & hunc locum 7. Synodi adduximus; quia scilicet, dignitas, & anima personæ, quamuis per se figuram nō habeant corpoream; dicuntur tamen cum corpore depingi: quatenus per picturam ipsam corporis, quisquam recordatur, non tantum corporalis figuræ, sed etiam animæ, & dignitatis ipsius: sic ergo, corporea Christi figura depicta, reuocat nobis in memoriam, non solum ipsius corpus, & animā, sed etiam diuinitatem eius, cuius sanctificatione, digna omni veneratione effecta est: tantùm abest, vt cogitatione, nedum re ipsa Christi humanitatem à diuinitate pictura separet.

2. Syn. Nic.

Epipha. Diac. 27

Diuinitas nō separatur a Christo quādo eius imago depingitur

28

Imaginē suā Christus misit Abagaro.

Fuisse autem permultas Christi imagines, ab initio nascentis Ecclesiæ, ex historijs compertum est. Primum tempore ipsius met Christi fuerunt duæ insignes imagines: prima quidem, quam ipse facie sua expressam in linteo, misit Abagaro, quæ hodie Romæ ostenditur in Ecclesia monasterij monialium sancti Syluestri: huius meminerunt Euagrius lib. 4. cap. 26. Damas. oratione 1. de imaginibus. Metaphrastes in vita Constant. eamq; Leo Lector in 7. Synodo actione 5. satis ante finē se vidisse testatur: duo etiā Pontifices eam historiam approbarunt: Stephanus Papa, vt refert Iuo. 4. p. decreti cap. 83. & Adrianus in scripto de imaginibus ad Carolum Magnum, in responsione ad ad 2. reprehensionem contra actionem 5. 7. Synodi. Secunda fuit Christi statua, quam apud Paneadem, mulier à fluxu sanguinis liberata, gratitudinis ergo Christo erexit: quam ab ipso Christo, & ab Apostolis sæpius visam fuisse credibile est. atq; sc quoq; eam vidisse affirmat Eusebius lib. 7. Historiæ cap. 14. Eiusdem mentionem fecerunt, Sozomenus lib. 5. cap. 20. Damasc. orat. 1. de imaginibus, & Greg. Papa in Epistola ad Germanum, quæ habetur in 7. Synodo actione 4. Antiqua etiam traditione constat vultum sanctum Domini, tempore passionis suæ in linteo expressum fuisse, qualis Romæ in Ecclesia sancti Petri, & in Hispania in Ecclesia Aurigēsi, nunc dicta Giennensi ostenditur. Huius meminit Albericus in suo dictionario: & in Bibliotheca vaticana extat historia manu scripta, in qua narratur, quomodo tempore Tiberij imago hęc Romā fuerit delata. Taurini verò magna cū veneratione seruatur, & nec minori cum religione colitur sindon, qua Christus in sepulcro fuit inuolutus: cui impressam reliquit sui corporis figuram. Deniq, Athanas. lib. de passione imaginis cap. 4. refert, imaginem Christi crucifixi, factam à Nicodemo, & postea in ludibrium ipsius Christi crucifixam à Iudæis Berithi in Syria iuxta Antiochiam. Et quamuis aliqui dubitent, an liber ille sit Magni Athanasij, absque dubio tamen est grauissimi, & antiquissimi alicuius autoris: recitatur enim hæc historia in 7. Synodo act. 4.

Euagr. Damas. Metaph.

Mulier a fluxu sanguinis liberata statuam Christo liberatori suo erexit.

Euseb. 29 Sozom. Damas. Greg.

Alber.

Imago veronica communiter dicta.

Athan.

Imago Christi facta a Nicodemo.

30 do act. 4. imò & libellus totus, nomine Diui Athanasij.
Canisius. Maiolus. Plura de his atq; alijs imaginibus Christi, habet Canisius lib. 5. de beata Virgine cap. 22. & Simon Maiolus opusc. de imaginibus, centuria 1.

De imagine Christi in forma agni depingenda.

CAPVT II.

SED quia Christus dominus depingi consueuit in figura agni digito Ioannis monstrati, & de ea nonihil fuit difficultatis in Ecclesia, nonnulla etiam dicere necessariũ duxi. Figura hæc videtur prohibita in 7. Synodo generali can. 82. vt etiam
Carran. notauit Bartholomęus Carranza in summa Conciliorum in Scholio illius canonis, verba canonis inferius recitabimus. Verum, quia multis hac nostra præcipuè ætate, non solùm canones illi nullius generalis Concilij visi sunt, sed etiam Apocryphi, & nullius autoritatis, placuit per transennam, pauca in confirmationẽ illorũ adijcere: nec enim,
31 mea sententia, ita contemnendi sunt. In primis si fides habenda est 7. Synodo, actione 6. tom. 1. circa finem, in ipsamet 6. Synodo Patres congregati sub Constantino 4. dicto Pogonato, & Agathone Papa, nullum canonem de rebus Ecclesiasticis, sicut nec Patres 5. Synodi generalis, vt alijs generalibus Concilijs in more positũ erat, ediderunt. Postea tamen sub Iustiniano filio Constant. 4. rursus Dei voluntate, collecti Episcopi 227. post quatuor, aut quin-
Franc. Turrian. que annos, aut vt placet nostro Francisco Turriano in lib. de 6. 7. & 8. Synodo, & Anastasio, & Cedreno, post 27. annos, quasi appendicem 5. & 6. Synodi de rebus Ecclesiasticis, & earum correctione, duos & centum circiter ca-
Balsam. nones addiderunt. Quocirca, vt scribit Balsamon, hæc Episcoporum Synodus seu congregatio Græcè dicta fuit, πενθέκτη *penthecti*, id est, quinisexta. Et quamuis non cõstet manifestè, an ea Pontificis autoritate denuò congregati fuerint illi Episcopi, vt eorum definitiones & decre-

Canones sexta synodi nõ nullis visi sũt apocryphi.

ta,vim Concilij generalis dicamus tunc etiam habuisse, dicendum tamen non est,ita tumultuosè sine vllâ autoritate fuisse congregatos,vt eorum conuentus,nec prouincialis Concilij vim obtinuerit: quacunque vero ratione conuenerint,de eorum canonum autoritate non video posse dubitari.

Quomodo prædicti canones à Patribus & Pontificibus sint recepti.

Primum quia in.7.Synodo ab omnibus Patribus recepti sunt,nam canone 1.sic dicitur.*cum hæc ergo ita se habeãt & sint nobis testata,diuinos canones libenter amplectimur,eorumque constitutionem integram,& illabefactabilẽ confirmamus:quæ edita fuerunt a sanctis spiritus tubis,omni ex parte benedictis Apostolis,& sex sactis vniuersalibus Synodis*,& infra,*ex vno enim omnes,eodemque spiritu illuminati,quæ erant vtilia decreuerunt.* Eorundem canonum autoritate vtitur Adrianus 1.in Epistola ad Tharasium,quæ habetur in.7.Synodo actione 2. vbi sic ait:*in qua etiãlicet* epistola Tharas.*est expressũ,quod in 6.Synodo diuinè & legaliter prædicatis canonibus recipitur*, &c.vbi diuinè prædicatos canones,illos appellat.Nec sũt vt aliqui putant,verba illa solùm Tharasij,quæ quidẽ tantũm referat Adrianus,non autem probet:nã etiã si ea sint in epistola Tharasij,vt nuper in decreto sub Gregorio 13. correcto,notatum est.Adrianus tamen ea recitat,laudans & commendans sententiam illius,vt legenti constabit: id quod non faciset , si eos canones nullius autoritatis esse putaret,imò statim,vt par erat,ipsos notasset . Quare in decreto Gratiani,dist.16.cano.*sextam*,nomine Adriani referuntur hæc verba:*sextam Synodum sanctam recipio,cum omnibus canonibus suis*,quæ verba non sunt in ea epistola, sed eademmet sententia ex illa deducitur,ipse enim appellauit canones,diuinè & legaliter prædicatos:& vt tales amplectitur,sententiam quoque Tharasij mirum in modum commendans. Quòd verò in alia translatione,nempe Anastasij Bibliothecarij dicatur,*cum omnibus suis regulis*: parùm refert:frustra enim per regulas aliud,quã canones,nẽpe definitiones fidei aliqui intelligunt:cũ græce idem omnino sit nomen , κανὼν , quod latinè reddimus *canon*, seu *regula*,& in 7.Synodo.actione 4.ferè post 6.folia,lecto ab

Adria.

13

Gratian.

Elia

Elia hoc canone.82.Tharasius adiecit: scandalum esse, de illis canonibus dubitare.

Nec quidquam obest,quòd inter eos aliqui sint,qui Ecclesiæ Romanæ dignitati,& primatui aduersantur:nam vt rectè admonet Surius in præfatione illorum,potuerunt aliqui nothi supponi,aut alijs admisceri:cum pauca reperirentur illorum transumpta:vt fatetur Anastasius in præfatione in 7.Synodum ad Ioan.8.Verum tẽpore septimæ Synodi,cui legaliter interfuere Patres, credendum non est illos canones cum nothis,& schismaticis, fuisse receptos.Demum cum canone ille 82.citatus,expresse à tota à Synodo. 7. actione illa. 4. & alibi ab Adriano in Epistola citata recipiatur,de alijs quoque non licebit dubitare: nã si nullius essent authoritatis,& synodus illa quinisexta contemnenda èsset,quod in multis illorum errasset: certè pontificiam anthoritatem Adriani,&Patriarchalem Tharasij,& totius 7.Synodi non deceret, suam sentẽtiam de cultu imaginum canone illo.82.confirmare, quamuis enim veram contineret doctrinam,nullius tamen esset autoritatis: perinde namque esset, ac si quis canonem aliquem veræ doctrinæ ex Concilio Sirmiensi, vel ex alio, quod nullius est autoritatis,& in aliquibus deprehenditur errasse,allegasset, id quod nunquam pontifici,nec Cõcilio generali contigit.Cæterum cum canon ille 82.indubitatæ sit autoritatis, vt pote apertè receptus a septima Synodo act.illa 4.& alibi,& ab Adriano Papa, & in illo prohibeatur imago saluatoris sub figura agni, aliquid in eius expositionem dicere,enitendum est.

34 *Surius.*

35

Quid dicendum de canonibus aliquibus nothis. 6.Synodi.

Carrãça.

Bartholomæus ergo Carrança, existimauit eam imaginem,imò Spiritussancti in specie columbæ, & Magorum in figura stellæ,ibidem prohiberi,quia præsente veritate,voluerunt patres figuras cessare. Hanc sententiam, recentiores aliqui impugnant,arbitrantes illas imagines, eo loci non prohiberi,sed solùm imaginem Christi, in figura humana, ipsis anteponi. rationem etiam Carranzæ, hoc modo euertere conantur. Illæ imagines, non fuerunt in vsu in veteri testamento,sed post Christi tempora

Opinio Carrãçæ de imagine Christi in figura agni.

Opinio recentiorũ de eadẽ re.

tempora cœperunt:imago quidẽ agni,ex illis verbis Ioan. Baptiſtæ,*Ecce agnus Dei,ecce qui tollit peccata mundi*:columbę verò,ex eo quòd Matth.3.Spiritusſanctus viſus eſt in ſpecie columbæ: ergo preſente ipſo Chriſto, non debuerunt ceſſare prædictæ imagines,quæ non ſub veteri teſtamento,ſed ipſius Chriſti tempore fuerunt. Addunt præterea, Carranzam ex eo deceptum,quod canon ille non habeatur in teger in 6. Synodo,& corrigendus ſit ex 7. Synod. vbi ſæpius repetitur. *Ioan.1. Matt.3.*

36

Mihi autem non videtur alius locus, quo ſit hic canon aut emendandus, aut ſaltem explicandus, quam Tharaſij in Epiſtola ad Sacerdotes, & Epiſcopos Antiochiæ, quæ refertur in 7. Synodo actione 3. vbi recipit hunc canonẽ inter alios,his verbis:*Præcipuè tamen in quo* (ſcilicet canone)*aſſignatur,quibus in picturis agnum digito præcurſoris indicatur,fœliciter effigiari volunt in tempore gratiæ,verum illum agnũ Chriſtum Deum noſtrum,per legis præceſſionem præfiguratũ. Propterea antiquas illas picturas & vmbras figurarum,tanquam ſymbola,& notas Eccleſiæ traditas amplectimur:ipſam tamen gratiam, & virtutem prius ſuo honore conuenientes.* Hæc Tharaſius:quẽ, licet paucis mutatis verbis,ſententiam illius canonis fideliſsime expreſsiſſe,credendum eſt:ſic autem canon ille nõ videtur prohibere imagines illas;ſed alias, in forma videlicet humana, tanquam veritatem & gratiam figuræ præferre. Ego tamen non intelligo, qua ratione canon ille emendandus ſit:etiamſi cum ipſo, vt refertur à 7. Synodo act.4.poſt ſex fere folia,& ab Adriano in Epiſtola ad Taraſium proximè citata,& in ſcripto de imaginibus ad Carolum Magnum non longè à fine, atq; Damaſc. oratione 3.de imaginibus in fine,conferatur. Licèt enim in verbis, aliqua ſit diuerſitas, nulla tamen in ſententia reperitur: nec video ab aliquo autore quidquam diuerſitatis in eo anteà fuiſſe notatum.

37

7.Synod. Damaſc. Adria.

Autoris opinio & expoſitio verborum canonis 82. ſextæ Synodi.

Primum ergo dicendum eſt:eo canone in poſterũ prohiberi imagines ſub figura agni expreſſas:in 7.enim Synodo ſic habetur. *In ſanctarum imaginũ picturis agnus digito præcurſoris indicatus,expreſsus eſt;qui in formam acceptæ gratiæ, nobis per*

bis per legem agnum Christum Deum nostrũ ostendit: veteres igitur typos, & obumbrata veritatis symbola, præfigurationesq; Ec-
38 *clesiæ traditas amplectentes, gratiam in primis curantes, & veritatem, tanquam legis plenitudinem acceptamus. Quo igitur perfectius, & in colorum varietate, omnium oculis subijciatur character ille, quo secundum hominem, agnus Christus Deus noster, qui abstulit peccata mundi, effigiatus est; posthac in imaginibus, pro veteri agno, erigi debere declaramus.* Ex quibus apparet, aliquid noui, circa picturam Christi in forma agni definiri. Neq; enim solùm in eo canone statuitur, vt deinceps Christus, sub figura humana depingatur: id enim anteà factum esse, non licet dubitare: fuerũt namq; in Ecclesia Dei antiquissimę Christi imagines sub forma humana depictæ, vt cap. 1. dicebamus. Circa ipsam igitur picturã sub forma agni decernitur, vt licet anteà depictæ imagines sub ea figura, è medio tollendæ non sint, sed potiùs amplectendæ, & venerandæ, tanquam figuræ, & symbola gratiæ, id est ipsius Christi autoris gratiæ; deinceps tamen nulla denuo sub ea forma, sed omnes sub humana depingantur: id quod planè significatur, cum dicitur, characterem humanũ pro veteri agno erigi oportere. Particula enim *pro* denotat,
39 in locum illius figuram humanam Christi semper subrogandã: agni verò iam amplius non esse depingendam. Idé diserte admodum definit idem canon, vt ab Adriano refertur, in scripto de imaginibus: vbi de patribus 6. Synodi sic ait: *Sed etiam easdem sacras imagines venerantes statuerũt agnum Christum Deum nostrum secundum humanam figuram, & in imaginibus à nunc pro veteri agno retitulare.* Cũ dicit: *à nũc & pro veteri agno*; aperte indicat, ex eo tempore in posterũ, non licere agnum, sed pro agno, figuram humanam coloribus exprimere. Ex hoc tamen non fit, vt iam anteà depictæ imagines sub forma agni prohibeantur: imò potiùs, sicut symbola ipsius gratiæ sint venerandæ. Forsan id statutum est, quòd nimia esset consuetudo, depingẽdi Christum sub forma agni, & multò frequentior, quam sub humana figura: vel certè aliam causam rationabilem extitisse, ob quam recte id definitum fuit, dubitandum non est.

Et quam-

Et quamuis eo tempore 6. & 7. Synodi, canon hic receptus fuerit in Ecclesia Latina; iam tamen imago illa, sub figura agni demonstrati à Ioanne, frequentissima est: imò Romæ in multis templis, opere Mosaico, minus tamē antiquo, quam sit 7. Synodus, apparet Christus sub figura agni ad Ripam Iordanis, cū alijs duodecim agnis, hoc est Apostolis, depictus. Est igitur verum eas imagines, in eo canone in posterum prohiberi. sicut recte docuit Bartholomeus Carranza. 40

Verumenimvero Tharasium paulo ante allegatum, dū refert hunc canonem, huius prohibitionis non fecisse mētionem, mirum non est. ipse enim integrum non recitauit, sed reliquit partem illius, ab illis verbis, *quo igitur*, &c. quia sua solùm intererat, priorem partem canonis allegare, in qua recipiebantur imagines venerandæ: de hoc enim solùm ipse tunc contra hæreticos disputabat.

Defenditur quoddam dictum Carrāçæ.

Secundò dicendum est: immerito redargui Carranzam, quod illæ imagines non fuerint in vsu sub veteri testamēto: nec enim ipse oppositum vnquam docuit, aut somniauit: sed solùm dixit, ideò prohiberi imagines illas, quòd præsente veritate cessare debeat figura, quę ratio expressa fuit in illo canone, cū dicitur: *Veteres typos, & symbola veritatis amplectentes*, eas scilicet imagines, quę typus erant Christi autoris gratię, *Gratiam in primis curantes, & veritatē*: Id est, Christum, *tanquam legis plenitudinē acceptamus*. Ideò autem canon, & Scholiastes illius Carranzę appellarunt imaginem sub forma agni typum antiquum, & symbolum veritatis: non quia imagines illę in veteri testamento depictę fuerint, sed quia figura illa agni, sub qua Christus significabatur, à veteri lege, in multiplici sacrificio agni, exordium sumpsit. Porrò neq; à Ioanne Bap. incepit illa figura, vt recentiores obijciebant: sed ille solùm fuit primus, qui digito suo illius veritatem, & legis complementum (scilicet Christum) ostendit, dicens: *Ecce agnus Dei*, &c. 41

Imago agni cur vocetur typus antiquus.

Contra Carrançam ima

Tertiò negari non debet, errasse Carranzā, in eo quod ipse addidit, nec in canone illo continetur: nempe imaginem 42

nem Spiritusſancti ſub ſpecie columbæ,& Magorum ſub figura ſtellæ fuiſſe prohibitam:nam,præterquam quod in canone nihil horum exprimitur, aliunde id probari non poteſt: imò vt cap. 4. patebit, imago illa Spiritusſancti mirum in modum in 7. Synodo commendatur. Nec videtur æqua ratio harum,atque prioris: nam, cum agnus figura fuiſſet in veteri teſtamento, vt Chriſtum venturum indicaret,optima ratione potuit imago illis à Cõcilio prohiberi; quod iam veteres figuræ,præſente veritate, ceſſaſſent:at vero columba fuit in lege Euangelica, in qua Spiritusſanctus apparuit, Matth. 3. Stella quoque,quæ Magos duxit ad præſepe Matth. 2. Quare cum non ſint figuræ veteris teſtamenti, ac proinde non ſit illarum eadem ratio, atque prioris;earum imagines nuſquam prohibitæ inueniuntur.

ginem Spiritus ſancti in ſpecie colũbæ non prohiberi in ſeptima Synodo.

Matth.3
Matth.2

De imagine Dei depingenda.
CAPVT III.

43 MAior de imagine ipſius Dei ſecundum ſe, non vt incarnati, controuerſia eſt: an ſcilicet, liceat eam depingere? qua in re cum hæreticis pugnãdum eſt:eo tamen difficilior cum eis erit congreſſus, quod ſuæ partis viros Catholicos propugnatores habeant. Tres igitur de hac re ſentẽtias hactenus inueni.

Prima opinio,olim fuiſſe nefas imaginẽ Dei pingere,non in nouo teſtamẽto.

Clichto. Prima eſt Clichtouei in cap. 17. lib. 4. de fide Damaſceni, qui affirmat,in veteri teſtamento, ex natura rei illicitum fuiſſe figurare Deum:quia etſi apparuerit in forma viſibili,apparitiones tamen fiebant miniſterio Angelorum: in nouo vero teſtamento licitum eſſe ait, depingere Spiritũ ſanctum ſub ſpecie columbæ:quia in ea ipſe perſe,nõ miniſterio Angelorum apparuit. Sed præterquã quod fundamentum illius differentiæ noui & veteris teſtamẽti friuolum eſt,cum apparitiones ſub vtroq; factę fuerint Angelorum miniſterio;vt in 3.p. S.Tho.q. 51. art. 2. oſtendemus. Falſam etiam eſſe hanc doctrinam in vniuerſum, in explicatione 3. opinionis demonſtrabimus.

Secunda

Secunda opinio. Trinitatis imaginem nõ licere depingere.

Secunda ſententia, eſt Henrici quodlib.10.q.6. Abulen. in cap.4. Deuteronomij q.5. Durand. in 3.d.9.q.2. ad 4. Martini de Ayala de traditionibus 5.p, tractatu de imaginibus cap. de earum antiquitate circa finem; quam ſecutus quoq; fuerat Ioannes Vviclef, vt teſtatur Vvaldenſ. tomo 3. cap.155. in principio; & tandem Caluinus lib.5. inſtitutionum cap.11. qui omnes affirmant: non licere vllo modo Trinitati, ſed ſolùm Deo, in humanitate quam aſſumpſit, imaginem effingere. Quocirca Vviclef imaginẽ Trinitatis abominabilem appellabat: Caluinus autem, illam depingere, nefas eſſe dicebat. Fundamenta huius ſententiæ inferius referemus: nunc verò tertiam comprobantes, vtranq; confutabimus. 44 *Abul. Henric. Duran. Ayala. Vvald. Vvicle. Clanmus*

3. Sententia. Dei & Trinitatis imaginem poſſe depingi.

Tertia ergo opinio, quamquam non adeò certa eſt, vt tanquam fidei dogma, ſit amplectenda, multò tamen verior mihi videtur; & quæ ſine temeritate contra communem Eccleſiæ vſum, negari non poteſt: ea verò in vniuerſum aſſerit, Trinitatem depingere, ex natura rei licitũ eſſe (nam quid Deus in veteri teſtamẽto præceperit, diſputatione ſequenti dicemus.) Hanc videtur docuiſſe Paludanus in 3.d.9.q.1.art.2. dum examinat dicta Durãdi, vbi quanuis initio cum ipſo ſentire videatur, tandem approbat imaginem Spiritusſancti in ſpecie columbæ: apertè tamen Caiet. in 3. p. S. Thom, q.25.art.3. circa ſolutionem 2. Vvaldẽſ. 3. tom. cap.155. Cathernus in opuſculo de adoratione imaginum nõ longè à principio concl. 1. Didacus Paiua libro vltimo contra Kemnitium, Sanderus libro 1. de imaginibus cap.4. Franciſcus Turrianus lib.3. de characteribus dogmaticis. *Paludan. Caiet. Vvald. Cather. Didacus Paiua. Sander. Turrian.*

Prima ratio tertiæ ſententiæ ex figuris cherubinorũ. Reſpõſio Caluini. Prior confutatio.

Probat autem primo hac ratione. Deum ſecundum ſe, corporatum non eſſe, ideòq; ad viuum exprimi non poſſe corporea aliqua figura, non obeſt, quominus ſub imagine corporea depingi, aut ſculpi queat: ſiquidem cõſtat in veteri teſtamento, Angelos ſculpta ſimilitudine expreſſos fuiſſe, Exod.25. & 3.Regum 6. Nam quod inquit Caluinus id factum fuiſſe ad pædagogiam rudis illius populi, nunc verò ſæculum illud puerile tranſiſſe, non probat, ex natura rei 45

ra rei

ra rei licitum non esse, res incorporeas depingere. Si enim
46 ex se nō liceret, nec ad pędagogiam illius populi talis institutio sine peccato adhiberi posset. Tum etiam, sicut rudis populus figura illa corporea aptè instituebatur, vt inde à sensibilibus, aliqua ratione, incorporeā Angeli naturam, & proprietates intelligeret: eodem modo cum circa Dei notitiam simus multò rudiores, quàm erat ille populus circa Angelorum cognitionem, satis commode instituemur visibili, & corporea aliqua imagine.

Posterior confutatio.

Genes. 3. Gene. 28. Exo. 33. Matt 3. Secunda ratio. Deus frequenter sub figura corporea apparuit: Genes. 3. deambulans ad auram: Genes. 28. sub eadem Iacob visus est: Exod. 33. & alibi frequenter loquens cum Moyse; & Matth. 3. Spiritus sanctus, sub specie colūbę: ergo sub hac figura, ad significandas has apparitiones, depingi potest. Quòd enim columba illa statim euanuerit parum refert, vt depingi nequeat: cum ea pictura, solū velimus ipsammet apparitionem, quæ transijt, repræsentare. Neq; enim eò quòd pictura maneat, quisquam intelliget, Spiritum sanctum semper sub illa figura māsisse.

Secunda ratio ex apparitionibus factis.

Turrian. Tertiò probat optimè Turrianus hoc modo. Si Scriptura tribuit Deo membra, cum sit incorporeus, vt varias illius perfectiones significet; quòd humanum ingeniū tale sit, vt ex rebus corporalibus incorporeas naturas, & perfectiones intelligat: cur quæso corporea similitudine,
47 & pictura id ipsum fieri non poterit? quæ, teste Gregorio antè allegato, rudioribus est veluti Scriptura quædam, & historia: vt sicut illa, quæ in Scriptura membris corporis de Deo enuntiamus, metaphoricè sunt accipienda; eodem pacto, & picturæ factæ intelligantur; secluso tamen imperiti vulgi periculo; id quod prælatorum, & concionatorum solicitudine fieri potest, & debet, vt admonet Cōcilium Trident. sess. 25. cap. 2.

Tertia ratio efficax exmodo loquendi Scripturæ.

Trident.

Demum eadē sententia confirmatur vsu Ecclesiæ frequētissimo, quæ passim Romæ, & alijs in locis, Trinitatis imaginē adorādā populo proponit. Quamuis autē Conc. *Trident.* Trident. eo capite, nihil certi statuat, & definiat; præcipit tamen, vt si quando historias sacræ Scripturæ contingat

Quarta ratio ex vsu Ecclesiæ.

 describi,

describi,(intelligit,in quibus etiam Deus depingẽdus est, id quod nec damnat,nec tam seriò,quam sanctorum hominum,& Christi imagines approbat)explicetur populo, id non fieri,quia deitas oculis corporeis videri possit: sed vt inde humano more, in cognitionem virtutis ipsius in corporeq; veniamus. Et in 7. Synodo actio. 5. non longè à medio Antonius Monachus legit historiam, in qua referebatur,aursum fuisse Seuerum,aureas,& argenteas colũbas in memoriam Spiritus sancti super fontes baptismi suspensas auferre.Dicebat enim, non oportere Spiritum sanctum sub ea figura repræsentari. Respondit verò Tharasius,meritò receptas à Patribus fuisse columbas illas, ac proinde potiori ratione,corpus Verbi incarnati,figura aliqua,& imagine exprimi posse. Quidam id ipsum confirmant autoritate Iosephi lib.1.antiquitatum cap.4.vbi dicunt,memoriæ prodidisse;statuam Deo erectam ab Enos: cum Genes. 4.cœpit inuocare nomen Domini.Verùm Iosephus solùm affirmat, Enos,& successores illius duas columnas excitasse,ne eorum memoria diluuio, quod Adamus prædixerat,periret.

Cõfirmatur ex septima Synodo.

Columbæ aureæ & argẽteæ in memoriam Spiritus sancti erectæ & admissæ.

Adam prædixit diluuium

43

7.Synod.

Iosephus

Oppositiones contra præcedentem sententiam. CAPVT IIII.

Prima obiectio ex scriptura locisque imagines Deiimpugnantis.

IAM verò necesse est, & fundamenta secundæ sententiæ,quam cap. præcedenti retulimus, in medium afferre,& sigillatim refutare.Primum igitur arguitur exScriptura,Exod.enim 20.Dei similitudo & imago depingi prohibetur:idem Deuteron. 4.cum dicitur:*Memẽto,quod Dominus loquutus sit tibi in monte Oreb,vocem verborum audisti,imaginem nullam vidisti: obserua ergo te ipsum,ne forte deceptus, facias tibi vllam similitudinem:* & Esai. 4. *Cui similem fecistis Deum? aut quam imaginem ponetis ei?*idem cap.46.tandem Actorum 17. *Genus ergo cum simus Dei,non est existimandum,auro,vel argento, aut lapidi artis sculpturæ,& cogitationis hominum diuinum esse simile.*

49

Exod.20 Deut.4.

Esai.40 & 46. Act.17

Notatio ex Caietano tribus modis Deiimagodepingi potest.

Pro explicatione omniũ horum locorũ,& similium,notant aliqui ex Caiet.in 3.p.q.25.art. 3. circa solutionẽ primi,tri-

Caiet.

mi;trifariam posse à nobis,Deo similitudinem effingi.Primum,vt velimus naturã ipsius, & formã ad viuum exprimere,sicut amicorũ,& aliorũ virorũ: & hoc summæ esset dementiæ:Deus enim formam non habet,& figuram,quæ aut pictura,aut sculptura exprimi possit. Secundò ad repræsentandũ nobis figurã aliquã corporeã, in qua dignatus est apparere,qua ratione depingitur in forma senis,sicut apparuit Danieli cap.7.& in forma colũbæ,vt Matt.3. Spiritussanctus visus est:& in forma humana,vt Genes.18. & 19.se manifestauit sic autẽ ad exhibẽdã oculis historiã aliquam,dicitur depingi.Tertiò deniq;vt ex sensibili figura, ad inuisibilẽ formãDei intellectus noster quodãmodo possit ascendere.Ait ergo Caiet.secũdo & tertio modo licitũ esse,Deo imaginẽ depingere:si absolutè exse cõsideretur. Nã ratione periculi,aut prohibitionis,licitũ nõ esset, id quod cuilibet picturæ commune est.

50 *Dan.7. Matt.3. Genes.18 19.*

Durand. Neq; obstat primũ,quòd dicit Durand.eas scilicet formas,sub quibus Deus apparuit,non fuisse ipsi hypostaticè vnitas. Quia cũ illi imagines effingimus, nõ significamus, eas fuisse in suppositum assumptas; sed sub illis Deum apparuisse.Nec secundo obest, quòd formæ illæ non apparuerint ad repræsentandã Dei naturã; sed effectum aliquẽ illius:quia cũ nos eas depingimus, nolumus aliud, quam historiã illã,& effectũ ob oculos ponere,ac si nobis sic apparuisset:vt inde ad spiritualẽ Dei naturã cõsiderandã ascendamus. Deniq, parũ refert,quod Clichtoueus asserit, Deum in illis figuris,non per se, sed ministerio Angelorũ apparuisse:nã saris est,si imago à nobis depicta illud,quod tunc apparuit,vice Dei repręsentet.

Obiectiones Durandi cõtra imagines Dei soluũtur

51

Clicht.

Ex hac doctrina,quæ vera est, putãt aliqui,vnico verbo satis fieri argumento sumpto ex locis Scripturæ:nimirum illis solùm imaginem Dei priori illo modo, nõ tamẽ duobus alijs prohiberi;quibus quidem in Ecclesia consuetum tantùm est,aliquam Dei similitudinem populo exponere. Addunt autẽ,Exod.20.& Esai.40.& 46.aliud voluisse Dominum dicere : neque ibi sermonẽ haberi de imagine depictaipsiusDei,sed desimulacris,quę proDijs colebãtur:

Exo.20. Esai.40. & 46.

Quorũdam solutio ad loca scripturæ supra posita de imagine Dei non fingenda.

quare Exod.20. prohibet (inquiunt) Dominus, ne faciant Deos argenteos, simul cum Deo vero adorandos: & ad hoc ipsum alludens Esaias dixit, *Cui assimilastis me?* Quia cum Iudæi haberent Deos ligneos, & simulacra, quæ pro Dijs venerabantur; fecerunt Deum verum similem, id est æqualem illis, siquidem illa, vt Deum verum, adorabant.

Responsio authoris ad locum Exod. & Deuterono.

Ego verò aliter existimo respondendum. Primũ Exod. 20. & Deuteronom. 4. non solùm puto, prohiberi imaginem Dei primo illo modo; ne scilicet populus errore deceptus, vellet ei effigiem aliquam exprimere, qua putaret ad viuum deitatem ipsam repræsentari; sed quamcunque imaginem ipsius Dei: imo & cuiuscunque alterius ob periculum, cui populus ille subiacebat, vt sequenti disputatione patebit: ob id tamen non est dicendum, ex natura rei illicitum esse, Deum depingere, sed iustis de causis a Deo in veteri testamento fuisse prohibitum, de quo non disputamus. Deinde quãuis in caput illud 46. Esaiæ optimè quadret interpretatio, quam adduximus; capite tamẽ 40. & acto. 17. neque id voluit Scriptura significare, nec imaginem Dei aliquo positiuo præcepto prohibere; sed solùm ostendere, Deo nullam posse imaginem effingi, quę ipsum, vt est, repræsentet. Id enim denotat, quod dixit Propheta, *Aut quam imaginem ponetis ei?* In quem sensum loquitur etiam Scriptura, Sapientiæ 15.

52 *Exo.20. & Deu t. 4.*

Locus Esai. 46. & acto. 17.

Secunda obiectio ex locis sanctorũ patrum.

Secundò obijciunt nobis Patres quamplures, qui dicũt, nefas esse simulacrum & imaginẽ Deo collocare. Sic Lactantius lib.2. diuini. institut. cap.2. Aug. de fide & Symbolo cap.7. Origenes lib. 3. contra Celsum in medio, & lib.7. cõtra eundẽ in fine, Clemens Alex. lib. 6. Stromatũ Damasc. 4. de fide c.17. & orat.1. de imagi. circa principiũ. Germanus Patriarcha, in Epist. ad Ioann. quę recitatur in 7. Synod. act. 4. & Theodorus in Epistola Synodica, quæ est actio.3. idem habetur, in eadem 7. Synodo act. 5. non longè à principio, vt capite sequenti referemus: imo & S. Thomas 3.p.q.25.art.3.ad 1. idem docuit.

53 *Lactan. Aug. Origen. Damasc. Clemens Alex. Germ. Theod. S. Thom.*

Solutio.

Respõdetur, eos locutos de imagine primo illo modo, quo pacto Caiet. interpretatur S. Thmã & Damas. q̃ si absolutè ipsi lo-

ipsi loquantur, intelligendi sunt, illicitam existimasse Dei picturam & imaginem, non ex se, sed ratione periculi imperitæ multitudinis; quod cessante (vt admonet Concilium Trident.) diligenti solicitudine & doctrina pastorum, manifestum est eas imagines, iure damnari non posse. De illo verò testimonio, quod retulimus ex septima Synodo, act. illa 5. nonnihil etiam sequenti capite dicemus.

Imagines Dei vtiles sublato omni errore.

54 *Aug. Seneca.* Quòd si Augustinus lib. 6. de ciuitate Dei, c. 10. probat sententiam Senecæ, quia reprehenderit vsum sculpendi Deos invili materia, & immobili; atq; in habitum hominum, ferarum, aut piscium, vel monstrorum; non proinde reprobat vsum depingendi Deum, quem obseruat Ecclesia: ita enim sub forma humana ipsum effingimus, vt non putemus, illius esse formæ & naturæ, sicut Gentiles existimabant. Quare multò meliùs reprehendit mõstrosas illas, aut ferarum similitudines Deo dedicatas; quas tamen Ecclesia nunquam recepit: deinde cum idem Augustinus lib. 4. de ciuit. Dei cap. 19. & 31. commendat sententiam Varronis, qui dicebat 200. fere annis puriorem fuisse Romæ sine simulacris cultum Deorum, tantum significat, simulacra à gentibus inuenta fuisse in maiorũ ipsorum perniciem, cum in eis aut spem suam collocarent; aut certè superstitiosa religio simulacris ipsis maximè creuerit. Imagine autem veri Dei, si cesset omnis error, bona & diligenti pastorum institutione, non superstitio, sed verus cultus, & religio indies incrementum suscipit.

Aug. Varro.

Roma purior sine simulachris, id est idolis

Lactan. 55 Porrò Lactantius superius citatus, ea solum ratione videtur docuisse, Deo nõ esse imaginem erigendam, in qua adoretur; quia imago ideo solùm inuenta fuit, vt eorum, qui mortui sunt, vel absentes, recordemur. Cũ ergo Deus, nec mortuus sit, nec loco absens, non videtur imagine indigere: verumtamen eo loci contra Gentiles solùm argumentatur, qui putabant, omnino necessarium esse ad cultum religiosum simulacra proponere. Nam & ipsi Deos, quos colebant, inter mortuos cõputabant. Hoc ergo optimè refellit, quia verus Deus, cui religiosus cultus debetur, semper viuit, & vbiq, est. Quare illa ratione non est

Cur putauit Lactantius, imaginẽ Deo erigendã non esse.

necessaria aliqua ipsius similitudo, vt eum colamus: cæterum vtilis ad modum ea est, vt illius, qui quanquã semper viuit, & vbique est, non tamen videtur, nec apparet, memores simus, & beneficiorũ eius recordatione, ipsum cum sua imagine, & in ipsa veneremur.

Tertia obiectio ex Caluino. Falsò imagines dici librum idiotarum.

Tertio arguit Caluinus, ex periculo erroris. Licèt enim ex sententia Grego. imagines sint libri ignorantium, ecõtrario tamen scriptura Hiere. 10. imaginem ligneam, vocat doctrinam vanitatis, & Abac. 2. conflatilem appellat Doctorem mendacij. Quocirca inquit Caluinus, si Gregorius in schola spiritus esset edoctus, nunquam dixisset, imagines esse librum idiotarum. Respondeo scripturam illis locis, solum fuisse loquutam, de simulacris falsorum Deorum, non de imagine veri Dei, tametsi etiam de imagine Dei depicta, idem dicere posset: non quia ex se illicita esset: sed quia positiuo Dei præcepto in veteri testamẽto prohibita fuit, vt sequenti disputatione dicemus. Gregorius autem optimè dixit, imagines esse libros idiotarũ, id quod de imagine ipsius Dei intelligendum quoq; est. Idem de imagine Christi dixit Damascen. libro. 4. de fide cap. 17: & de omnibus in vniuersum asseruit Beda tom. 8. lib. de templo Salomonis cap. 19. satis post mediũ. Quare quod est latinis nomẽ *pictura*, Græcis inquit esse Ζωγραφία *Zographia* id est viua scriptura. Id ipsum tradit Damascenus oratione. 1. de imaginibus. Si quid tamen periculi ex imaginibus Dei potest accidere, assidua doctrina Pastorum, & traditione patentium auferri debet. Cum verò Caluinus permittat, tales imagines in Historijs depingi, propter memoriam, non est cur simplices picturas, & extra historiam reijciat. Nam utroque modo, memoriæ seruire possunt: quare aut vtrasque concedere, aut eas in historia quoque negare deberet.

Caluinus 56 *Hier. 10. Aba. 2.*

Solutio. Cur scriptura dicit conflatile esse Doctorẽ mendacij. Defenditur Gregorij dictum de imaginibus cõtra Caluinum.

Gregor.

Damasc. Beda.

57

Demum negare nõ possumus, reprehensione dignos esse pictores, qui ex suo cerebro, nouas Trinitatis imagines audent depingere, quibus occasionẽ irrisionis hæreticis præbent: ob id tamen consuetas, & communiter ab Ecclesia approbatas depingere, damnandum non est.

De ima-

De imaginibus Angelorum.

CAPVT V.

PRæter Iudæos, Mahumetanos, & Iconomachos, qui in vniuersum omne genus imaginum execrantur, quales fuerunt tempore septimæ Synodi, & omnes Vvicleffistæ, fuit Xeneus, vel Xenaias, cuius fecimus mentionem disput. 1. cap. 1. huius libri. Qui peculiariter imagines Angelorum, è medio tollendas asserebat. Vt refertur in septima Synod. actio. 5. in medio, quod ipsi in corporei cum essent, depingi nulla ratione possent. Seuerus autem licet contra honorem imaginum Angelorum sæpe docuisse videatur, vt constat in eadem actione inferius ex libro Ioannis Episcopi Gabalôn: cum tamen vt ibidem scribitur, frequenter etiam in templo sancti Michaelis persuadere conatus sit, Angelos non decere vestes purpureas, sed albas: videtur ipsarum quidem imagines admisisse, circa modum tamẽ eas figurandi solũ errasse. Itaq; de his quoque difficultas proposita fuit in septima Synod. actio. 5. non longe ab initio, vbi Demetrius Diaconus, legit librum Ioannis Episcopi Thessalonicen. qui dialogum continebat, inter gentilem & sanctum. Gentilis ergo: in hunc modum obijciebat Christiano: *Esto Deũ Verbum hominem factum icone exprimatis, quid ad Angelos hoc facit, quos vt homines pingitis, & adoratis? hi tamen homines non sunt: sed intellectuales, & incorporei, & simplices existentes dicũtur, Sane ea ratione, & a nobis Deos venerabiles existima: non enim sic quidquam absurdi agimus, quemadmodum neque vos, dum Angelos adoratis.* Hactenus gentilis. Cui sanctus statim respondit, Angelos quidem corporeos esse, & ideò ipsis similitudinem effingi, optimè posse: in figura uerò humana depingi, quia ita sæpe apparuerunt: Deum autem figurari nõ posse, quòd incorporeus sit, quam sententiam sancti, proponente Tharasio, tota Synodus approbasse videtur.

Si tamen discursus illius dialogi attente legatur, illico apparebit, nec gentilem damnare voluisse Angelorum

Xeneus. *Xeneus imagines Angelorũ tollebat.*

Seuerus.

58

Ioannes Gabalôn

Demetr. Diacon.

Dialogus gẽtilis & Christiani.

59

imagines,nec ſanctum illum,qui in eodem dialogo introducitur,cauſam,cur Angeli depingerẽtur, rectè aſsignaſſe. Primum igitur Gentilem imagines Angelorũ non improbaſſe, patet. Cum enim exprobaretur à Sancto, quod Deorum ſuorũ imagines,Gentiles adorarent: obijcit ſtatim,imagines Sanctorũ,& ipſius Dei, & à Chriſtianis coli:cum verò reſpondiſſet Sanctus ille, à Chriſtianis non tã imagines,quam ipſarum exemplaria adorari, nimirũ Sanctos homines per imagines ſuas, & Deum tñ in humana, natura quam aſſumpſit, per ſuam quoq; ſimilitudinẽ depictum:(horũ enim ſolum concedit imagines)rurſus obijcit Gentilis etiam à Chriſtianis: Angelorũ imagines adorari,cum tamen ſint incorporei, non quia damnet earum vſum,ſed,vt argumento ad hominem, ipſos cõuincat, oſtendens non ſolius Dei incarnati ſub forma humana, nec ſolum Sanctorum imagines, ſed etiã Angelorum à Chriſtianis depingi: Et ita mirum non ſit,ſi ipſi Gentiles,Deos ſuos figura aliqua & imagine exprimant.Quare picturam Angelorum nõ damnat, ſed exemplo Chriſtianorum, qui in corporea quoq; depingunt,ſuam conſuetudinem Deos depingendi excuſare contendit. 60

Exponitur præcedens dialogus gentilis & ſancti.

Angeli corporei olim exiſtimati à quibuſdam.

Deinde Sanctum illum,qui ibi introducitur, veram rationem Angelos depingendi, non aſsignaſſe, omnibus eſt manifeſtum:putauit enim, ideo coloribus figurari poſſe; quia corporei ſunt;cum tamen multò verior ſententia ſit, quæ dicit Angelos eſſe naturę incorporeæ, vt in 3.p.q.50. art.1.demõſtrabimus.Tum etiam, licèt eorũ Patrum opinioné ſequeremur,qui affirmant eos eſſe corporeos,ea ratione nõ probaretur,Angelos poſſe depingi: Patres enim illi adeò ſubtilia corpora ipſis attribuũt,vt eos inuiſibiles eſſe doceant:ac proinde ſecundum ſe depingi non poſſe, concedant neceſſe eſt. Cum ergo in figura ſolum humana, in qua dignati ſunt apparere, ſemper figurentur, vt Sanctus ille ibidem introductus aſſeruit; non ratione ſui corporis,ſed figurę,ſub qua apparuerunt, eos depingi,fateri debebat: ſub ea enim ęquè bene coloribus exprimi poſſunt,etiam ſi omnino ſint incorporei, atq; ſi corporei, 61

inuiſi-

inuisibiles tamen suapte natura essent. Ex quo etiam optimè confirmatur,id quod cap.3.de imagine Dei diximus, nempe ideò ipsum posse depingi, quia, incorporeus cum sit,sub aliqua effigie visibili sæpius apparuit: id quod non minus de Deo,quam de Angelis,etiãsi corporei essent,inuisibiles tamẽ,Sãctusille in eo dialogo introductus,debebat concedere. Cum igitur tota Synodus recepit sententiam illius,in eo dialogo recitatam, non rationem (quòd scilicet Angeli corporei essent)sed conclusionem, nempe Angelos posse depingi,approbasse dicendum est. Colligitur itaq; ex se licitum esse, Angelis imaginem effingere, etiamsi incorporei sint, sicut ex dictis satis perspicuè apparet. An verò in veteri testamento fuerit a Deo prohibitum,sequenti disputatione constabit. Cæterùm, cũ ex Dei saltem dispensatione, in templo fuerint Cherubinorum statuæ erectæ;consequitur ex natura rei, illicitum nó esse,eos depingere. Deus enim in his quæ lege naturali prohibita sunt,dispensare non potest,vt probabilior opinio fert.

Inuisibiliter visibiliter depingi, quia sic apparuerint.

6a

Qua verò ratione multum expediat, Angelos, etiamsi incorporei sint, sub forma corporea depingere, præclare tradit Dionysius,de Cęlesti Hierarchia cap.2.quia scilicet similitudine corporea, & instar rerum corporearum, incorporea etiam intelligamus:& in eodem lib.cap.vltimo, quid singula membra,quæ imaginibus Angelorũ tribuũtur,significent, optime exponit. Iuuenili enim ætate, in qua Angelus depingitur, robur vitæ ipsius, quod semper viget,inquit denotari:alis vero celeritatem, vt etiam docuit Tertullianus libro contra gentes cap.22.atque in hũc modum singula eleganter prosequitur. Sub forma vero hominis ideo ait à nobis figurari, quod in ea sæpenumero apparuerint,& quia multo meliùs instar hominis,quam alterius rei,naturam & proprietates eorum cognoscamus.

Dionys.

Tertull.

Cur angelos humana specie & cũ alis & cæterismẽbris effingamus.

An ſtatuæ, & imagines in veteri teſtamento fuerint prohibitæ. Diſput.4. 81

Opinio Bedæ, & quorundam Scholaſticorum.cap.1.
Verior ſententia. Omnem imaginum vſum veteri lege fuiſſe ſublatum.cap.2.
Præcedens ſententia antiquorum Scriptorum, Patrum, & Scripturæ teſtimonijs confirmatur.cap.3.
Commune fundamentum prioris opinionis conuellitur.cap,4.
Primum Bedæ argumentum contra poſteriorem ſententiam, ex æneo ſerpente deſumptum.cap.5.
Secundum Bedæ argumentum ex figuris Cherubinorum.cap.6.
Duæ aliæ oppoſitiones, quibus probatur lege veteri vſum imaginũ non fuiſſe vetitum.cap.7.

Opinio Bedæ, & quorundam Scholaſticorum.

CAPVT I.

NVLLAM tam ſpiritualium, quam corporalium rerum imaginem ſuaptè natura eſſe prohibitam, ſuperiori diſputatione ſatis mõſtratu eſt: an verò iuſtis de cauſis præcepto aliquo poſitiuo fuerit hominibus vſus imaginum interdictus, inter Scholaſticos Doctores magnæ quæſtionis eſt. Permulti enim affirmant, nunquam nec in lege veteri imaginũ picturam, aut ſculpturam ſtatuarum, imò nec ipſarũ debitũ cultum, ſed ſolam idololatriæ adorationem fuiſſe prohibitam: ne ſcilicet eas populus cultu dinino, ſicut Gentiles ſua idola proſequeretur. Huius opinionis primus autor videtur mihi Beda, in lib. de templo Salomonis cap. 19. eam quoque indicat Ionas Aurelianenſ. lib. 1. de cultu imaginum in 5. tomo Biblio. ſacræ, & ſanctus Thomas 3. p. quæſt. 25. art. 3. ad 1. qui tametſi de imagine Dei dicat, nullum

Prior opinio. vſum imaginum non fuiſſe veteri lege vetitum, ſed cultum tantũ idololatriæ.

64

Beda. Ionas Aur. D. Tho.

nullum illius fuisse vsum;non tamen explicat, an iure naturali,vel veteri lege vetitus esset. Quare quoad cæteras tantùm imagines sententiam Bedæ videtur secutus. Eam vero in vniuersum tradunt, Burgen. in 2. additione ad Lyranum,in illud Exodi 20. *Non facies tibi sculptile*(quamuis in fine annotationis in contrariam nonnihil inclinet) Vvalden.tomo 3. cap.152. Caiet. in illud Exodi 20.citatū, Alanus Copus dialogo 4. cap. 21. Sanderus lib.1.de imaginibus cap.7. Alphonsus de Castro contra hæreses verbo *imago*,hæresi 1. circafinem, Franciscus Turrianus libro 3. de characteribus dogmaticis longè ante finem, Pamelius in annotationibus ad 2. lib. Tertulliani contra Marcionem numero 141.

Burgen. *Vvald.* *Cai.* *Copus:* *Sander.* *Castro.* *Turri.* *Pamelius*

65 In hanc vero sententiam multi excitatis autoribus, & recentiores quamplures adducti sunt:quod viderent,hęreticos eo vti argumento,ad probandum,peruersum esse imaginum vsum,quem in lege veteri,tam serioDeus prohibuerit. Nituntur quoq; in hanc opinionem pertrahere Cyprianum lib.3. ad Quirinum cui, mea quidem sententia,nihil omnino fauet. Ipse enim solùm refert Scripturę verba,de quibus nunc est controuersia:neq; de suo quidquam ipsis addit.Quare cuiusnam fuerit opinionis, constare nequit. In eadem etiam fuisse Damasce. arbitrantur nonnulli,lib. enim 4. de fide cap.17.contra eos,qui Christianos insimulant, quod imagines venerētur, obijcit cōsuetudinem Iudaici populi, qui tabernaculum manufactum,quia esset exemplar rerum cœlestium, & Cherubinorum figuras,quæ etiam erant opera manuum hominū, & in ipso erant propitiatorio, adorabat. Vtitur autē hac ratione contra Iconomachos. Si populus illeCherubinorum figuras adorabat,cur Christiani non poterunt imagines Dei,& Sanctorum venerari? subiungit postremo hæc verba. *At Scriptura diuina eos,qui sculptilia adorant dæmonijsque victimas offerunt, insectatur.* Quasi dicat, hoc tantùm Scriptura vetat, ne scilicet imagines more Gentilium, tanquam dij, adorentur, aut ipsis sacrificium offeratur, quemlibet tamen cultum,& adorationem non prohibet: alia

Cyprian.

Damasc.

66

Fundamentum prædictæ sententiæ.

alia verò fundamenta huius ſententiæ cap. 5. & ſequentibus huius diſputationis referemus.

Verior ſententia, omnem imaginum vſum veteri lege fuiſſe ſublatum.

CAPVT II.

Poſterior opinio præcepto poſitiuo fuiſſe Iudeis prohibitum omnem vſum imaginum.

NON pauciores, nec inferioris notæ autores oppoſitam opinionem, quę mihi multò probabilior ſemper viſa eſt, amplectuntur: Iudæis nimirum, non ſolùm adorationem illam Gentilium, quæ naturali iure prohibita eſt, verùm etiam: quemlibet vſum imaginum, & ſtatuarum præcepto Dei poſitiuo, Exodi 20. fuiſſe interdictum. Sententia eſt Alexandri 3.p.q.30.memb.3.art.3.§.1. Alberti in 3.d.9.art.4.Bonauenturæ art.1.q.2.ad 1.in contrarium. Ricardi art.2.q.2. ad 1. Palud.q.1.art.2.vbi de dictis Durandi inquirit, Marſil.in 3.q.8.art.2.ad 2. obiectionẽ contra 5. conc. Henri. quodlib.10.q.6.ante medium; Catheri. in opuſculo de adoratione imaginum parùm ab initio, Martini de Ayala in tractatu de traditionibus 3. parte Corollario de imaginibus Sanctorum, Dominici de Soto lib.2.de iuſtitia q.4.art.2. Franciſci Horancij lib.2.locorũ Catho.cap.22. Alani copi in 4.dialogo cap.15.poſt medium, Clichtouei in cap. 17. lib.4.de fide Damaſc. Abulenſ.in 4. cap. Deuterono. q. 4.&.5. Ex quibus, Alexand. Albert. Bonau. Marſil. Abulenſ. de imagine Dei ſolùm dicũt, illi populo omnino vetitam fuiſſe, cæteri autem abſolutè de omni in vniuerſum loquuntur. Et ſanè ſi imago Dei nõ eſt iure naturali prohibita, vt etiam nonnulli autores prioris ſententiæ fatentur, & nihilominus populo Iudaico non fuit conceſſa: idẽ potiori ratione de alijs imaginibus, aut Angelorum, aut Sanctorum dicendum eſt. 67

Alex. Albert. Bonau. Ricard. Marſil. Henri. Cather. Ayala. Soto. Horan. Copus. Clichto. Abul.

Ex his autem ſolus eſt Abulenſ. qui putat, iure naturali non eſſe permiſſum, Deo imaginem effingere. Cęteri verò videntur docere, ſolùm antiqua lege vſum illius fuiſſe ſubla- 68

Abul.

Alex. Albert. Bonau. sublatum. Cum enim Alexand. Albertus, & Bonau. asserunt, Deum figurari non posse, quod inuisibilis sit, & ideo prohibitam fuisse illius imaginem lege Moysis; finem & rationem legis ostendunt: non tamen ob id iure ipso naturali prohibitam fuisse arbitrantur. Addunt vero Albertus, Ricardus, & Marsil. rationes, ob quas Deus imaginũ vsum prohibuerit. Tum quia populus ille, ad illorum cultum maximè erat procliuis: tum etiã, vt ita idola gentium, quarum terram illi populo concesserat, exemplo Iudæorum, qui nullam imaginem colebant, destruerer. Qua quidem ratione sententiam hanc expressisse videtur Damascenus oratione 1. de imaginibus. Hęreticis enim obijcientibus imaginum prohibitionem in veteri testamento factam, his verbis respondit. *Vides, quomodo vitandi simulacrorum cultus gratia, imagines fieri vetat?* Cultum intelligit latriæ, de quo ante loquutus fuerat: existimauit ergo ad euitandum cultum latriæ, imaginibus exhibitum tanquam Dijs, hoc est, idololatriam, ad quam illi erant propensi, vsũ imaginum ipsis non fuisse concessum: quæ sanè est prima ratio, quam ex Ricardo, & alijs adduximus, & paucis interpositis. *Iudæis igitur, quoniam ad simulacra colenda erant propensiores, hæc iussa sunt: nos autem, quibus, vt theologicè loquar datum est, vt superstitiosum errorẽ fugientes & veritatẽ cognoscentes, purè cum Deo versemur, eiq; soli seruiamus, infantiamque prætereuntes, in virum perfectum euadamus, non sumus amplius sub pædagogo.* (Intelligit sub lege, & antiqua prohibitione) hactenus Damascenus. Qui si existimaret, vt Doctores prioris sententię docent, nõ quemlibet vsum imaginum, sed solùm cultũ idololatrię Iudęis fuisse prohibitum antiqua lege; non diceret, nos ampliùs non esse sub pędagogia legis, sub qua illi fuerunt, vt nobis iam imagines concederentur. Cum enim ad cultum idololatrię nullo iure fuerint permissę, sed omni lege etiã naturali prohibitę, adhuc nos essemus sub hac legis pędagogia, sicut & populus ille ex hac parte sub illa fuit. Cum igitur dicat, nobis cessasse legis pędagogiam, qua populus ille institutus aliquando fuit, planè loquitur de lege positiua cœremoniali,

Damasc.

69

70

Rationes Alberti & aliorũ, Cur Deus prohibuisset Iudæis imagines.

Pulcra verba Damasceni de differentia legis, & euangelij circa imaginum vsum.

moniali,quæ omnem etiam aliás licitum vſum imaginum vetabat.Non ergo ſolùm cultum idololatriæ, ſed quàuis adorationẽ,& vſum imaginum lex illa Iudæis prohibuit. Quare cum Damaſce. 4.lib.de fide cap.illo 17.pro priori ſententia citatus dixit,ſcripturam ſolùm inſectari eos, qui adorant ſculptilia,& dæmonijs ſacrificant,non putauit,hoc ſolùm lege veteri prohibitum fuiſſe:ſed oſtendit, hunc fuiſſe finem illius, vitare ſcilicet idololatriam, ob quã cauſam Deus in vniuerſum prohibuit omnẽ ſimilitudinem,& picturam,ne populo illi, ad hoc genus peccati propenſo,occaſio eſſet ruinæ. Quę ratio in populo Chriſtiano adeò benè inſtructo,locum non habet. Quare autem dicat,Cherubinorum imagines in templo adorari capite ſexto dicemus. *Damaſce.*

Præcedens ſententia antiquorum ſcriptorum, Patrũ, & ſcripturæ teſtimonijs confirmatur. 71

CAPVT III.

Scriptores profani.

Diſertis verbis antiquos ſcriptores, & Patres hanc ſententiam nobis tradidiſſe, ex ſubiectis teſtimonijs perſpicuè apparebit. Ex antiquis profanis ſcriptoribus eſt in primis Ioſephus lib.1.contra Appionem ſatis poſt medium, qui ex Hecatæo hiſtorico antiquiſſimo de templi Hieroſolymitani deſcriptione inter alia multa refert hæc verba. *Simulacrum verò,aut aliquod anathema ibi nequaquam eſt.*& lib.2.ſatis ante medium,obijciẽti Appioni,quod Iudęi Imperatoribus ſtatuas non erigerent, reſpondet Ioſephus, potius eum debere admirari magnitudinem, modeſtiamque Romanorum,quoniam ſubiectos non cogunt,patria iura tranſcendere:& paulò poſt narrat, Iudęis interdictum omne imaginum genus. In eãdem ſentẽtiam accedit Cornelius Tacitus lib.5. hiſtoriæ,dum tradit Iudæos mente ſola, vnumq; numen intelligere,ac venerari,prophanumq; ducere, 72

Ioſephus

In templo Hieroſolymitano nullum ſimulacrum nullũ anathema.

Cornelius Tacitus.

cere, imagines Deorũ mortalibus materijs in species hominum effingere: ideoq, nulla simulacra in eorũ vrbibus, nedum in templis esse: non regibus hanc adulationem, nõ hnnc Cæsaribus honorem adhiberi. Ad hoc ipsum alludens Lucanus lib. 2. inquit *incerti Iudæa Dei*, incertum Deũ appellat, quod sola mẽte, nõ similitudine aliqua, nec certo nomine Deum suum Iudæi colerent.

Cur Deus Iudæorũ incertus a Lucano fictus.

Lucanus.

Origenes Idem vero probatur ex Patribus. Primum Origenes lib. 4. contra Celsum, post 5. folia id ipsum aperte testatur: de Iudęis enim ait. *Apud quos nullum aliud numen erat receptum, quam Deus huius rerum vniuersitatis præses, procul ablegatis omnibus simulacrorum opificibus. Nam in ciuitate eorum nullus pictor admittebatur, nullus statuarius; legibus totum hoc genus arcentibus, nequa occasio præberetur hominibus crassis, neue animi eorũ à Dei cultu auocaretur.* Quibus verbis, non modo posteriorẽ sententiam nobis tradidit, sed etiam duas rationes, quas ex Ricardo, & alijs adduximus, ob quas imagines illi populo fuerint prohibitæ, paucis complexus est. Secundo

Nec pictor, nec statuarius apud Iudæos.

Tertull. non minus clare id ipsum asserit Tertullianus, lib. 4. cõtra Marcionem cap. 22. vbi cum dixisset, Moysem, & Eliã cognitos fuisse à Petro in transfiguratione Matth. 17. non quòd anteà ipse aliquam eorum similitudinem, seu effigiem vidisset, sed tantum in spiritu: reddit rationem his uerbis. *Nec enim imagines eorum, vel statuas populus habuisset, & similitudines lege prohibente.* Quod si solũ lex prohiberet, cultum latriæ imaginibus tanquam Dijs exhiberi, friuola esset Tertulliani ratio. Nunc enim id ipsum iure naturali vetitum est. sunt tamen lege hac non obstante innumeræ Regum, & Principum effigies, & statuę: vt cum videas hominem nullo alio indicante ex imagine illius, quam antea, vidisti facile eum agnoscas. Licet ergo Iudæis esset interdicta adoratio illa latriæ, potuissent in populo innumeræ imagines Regum, Ducum, & Prophetarum esse, quibus Petrus Moysem, & Eliam distinctè cognouisset, nisi in aliena figura apparuissent. Eidem opinioni plurimum fauet idem Tertullianus, alijs in locis, quibus aduersarij contra nostram sententiam vti possunt.

Quomodo D. Petrus in transfiguratione nouerit Moysem & Eliam.

75

Tertio

Tertiò demum ex Scriptura eadem opinio non obscurè colligitur. Exo. enim 20. dicitur, *Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem* (id est nullam) *quæ est in cælo desuper, & quæ in terra deorsum, neque eorum, quæ sunt in aquis sub terra*: & subinde, vt nouum præceptum adiũxit, *non adorabis ea, neque coles.* Id quod eodem quoq; tenore verborum dicitur Deutero. 5. vtrumq; ergo Dominus prohibuit, & facere, & adorare. Sed clarius deducitur ex 4. cap. eiusdẽ lib. vbi Moyses ait. *Non vidistis aliquã similitudinẽ in die, qua locutus est vobis Dominus in Horeb de medio ignis; ne fortè decepti faciatis vobis sculptam similitudinem, aut imaginẽ masculi, vel fœminæ, similitudinem omnium iumentorum, quæ sunt super terram, &c.* Quibus verbis planè indicat Scriptura, nõ solùm prohibuisse id, quod iure naturali non licebat (colere scilicet imaginem pro Deo) sed etiam ipsum Deum verum, in aliqua eius similitudine adorare: atq; adeò omnem vsum imaginis ipsius Dei abstulisse. Si enim liceret in imagine Deum adorare, sicut Catholici vero cultu religioso facimus, nec id Deus vetare voluisset, vt autores prioris sententiæ autumant, seipsum ostendisset Dominus sub aliqua figura, vt sub ea non tantùm tunc à populo adoraretur, sed etiam instar illius aliam effingerent, in qua deinceps ritu verè religioso coleretur. Constat ergo sine dubio, nec vllus mediocriter in Scriptura doctus, oppositum affirmabit, in lege veteri, Dei saltem nullam fuisse similitudinem, aut effigiem, id quod & Damasc. & S. Thomas pro priori sententia citati, libenter fatentur. Quanuis ergo finis præcepti fuerit, ne populus ad idololatriam, ad quam nimis erat propensus, declinaret; substantia tamen illius fuit, vsum quemlibet imaginum auferre. Quod si Dei imago ob hanc rationem omnino ablata fuit antiqua lege, idem de alijs omnibus dicere, necesse est. Aut enim alterius hominis imago in templo collocaretur, aut extra: in templo manifestum est, nullam fuisse, præter statuas Cherubinorum: nec extra tẽplũ: nihil enim, quod sub aspectũ caderet, gens illa extra tẽplũ adorabat, vt Samaritana Ioan. 4. dixit Christo, *Vos dicitis quia Hierosolymis oportet adorare,*

74

Exo. 20.

Deut. 5.

Colligitur ratio ex scriptura de prohibitione imaginum falla Iudeis.

75

Damasc. *D. Tho.*

Ioan. 4.

adorare, id est, in templo Hierosolymitano. Accedit, quòd imaginũ aliarum adoratione non minus populus ille ad
76 idololatriã induci posset, quã adoratione imaginis Dei, in qua ipse apparere dignaretur: nec minus rectè populus ille institui posset, vt imaginem Dei debito modo coleret, quã hominũ. Imò verò si rectè originẽ idolorũ, seu idololatriæ attendamus, maior videtur subesse ratio, vt quæuis imago hominis potius, quã ipsius Dei lege veteri prohiberetur. Idololatria enim cępit, vt testatur Scriptura Sapiẽt. 14. ex eo, quòd homines effingere sibi cœperũt imaginem filij mortui, vt eius recordarentur; deinde ipsum inter Deos numerare, & vt Deũ colere, populus non dubitauit. Cur ergo Dominus lege veteri imaginem figuræ, in qua appareret, prohibuisset, ne populus Iudaicus in idololatriã laberetur; & imagines hominum mortuorum non vetuisset? Tertiò hoc ipsum Leuitici 26. his verbis probatur. *Non facietis vobis idolum, & sculptile, nec titulos erigetis, nec insignem lapidem ponetis in terra vestra, vt adoretis eum.* Per titulos intelligit statuas, quas Gẽtiles in sui memoriam posteris relinquebant: vt docent Isichius, & Rodulphus Flauiacensis in eum locum: cum verò dicit, *Vt adoretis eum*, nõ solum idololatriæ cultum prohibuit, sed omnem etiã veneration em ob rationes superius inductas. Quam legem transgressum fuisse Absalonem 2. Regum 18. deducitur ex Iosepho lib. 7. antiquit. cap. 10. Dicit enim Scriptura, fecisse sibi titulũ in valle Regis, dum adhuc viueret, in monimentum nominis sui, quod filium non haberet, quẽ vocauit nomine suo, & appellatur Manus Absaló: scribit verò Iosephus, statuam fuisse marmoreã, in qua nomen eius permaneret.

Idololatriæ origo.

Sap.14.

Leu. 26.

Locus ex Leuit.26.

Isichius.

Rodul.

Absalõ erexit sibi statuam contra legem.

2. Re.18

Ioseph.

77

Commune fundamentũ prioris opinionis cõuellitur.

CAPVT IIII.

NUm solùm supereſt pro priori ſententia fundamentũ; ſcilicet, quod hæreticis arma videamur ſubminiſtrare, ſi dicimus, vſum omnẽ imaginũ, & ſtatuarũ lege veteri ſublatũ eſſe; tamẽ

leue id admodũ,& infirmũ est. Primũ quidem,quia si hæreticis concedimus,in veteri lege omnem imaginũ vsum, & cultum fuisse prohibitum, hinc non licebit deducere, iure quoque naturali vetitum esse. Tum quia multa fuerunt ea lege prohibita, quæ iure naturali permissa erant: tum etiam quoniam Deus non iussisset,in templo statuas Cherubinorum collocare, si id iure naturali non liceret, sicut idola colere. In legẽ enim naturalem, permanentibus circumstantijs necessarijs,nulla etiam Dei dispensatio cadere potest. Porrò adorationem imaginis ratione exẽplaris,vel rei,quam repræsentat,non esse contra ius naturale,hac ratione probatur. Si nullo modo imago adorari posset,nec res inanima deberet adorari, sed eodẽ iure naturali vtrunq; vetitũ esset: atqui res inanima iure naturæ potest adorari;alioquin Deus non permisisset Arcæ fœderis,Propitiatorio, & ipsi Tabernaculo, cultũ deferri: ergo & imagines eodem iure possumus venerari. Nam de arca testamenti dicitur in Psalmo 98. *Adorate scabellũ pedũ eius,quoniam sanctum est.* Quamuis enim Augustinus, & alij Patres scabellum intelligant, esse Christi humanitatem, quod in sensu mystico accipiendum est, & Leontius in dialogo 5. contra Iudæos,qui refertur actione 4. septimæ Synodi interpretetur terram,iuxta illud Isai.66. *Terrã autem scabellum pedum meorum*,de quo iterum lib.5. disputat. 1.dicemus,& Hieronymus in eũ Psalmũ pro cruce Christi accipiat;in sensu tamen literali,magis propriè Arca fœderis intelligitur:non quia terra literali etiam sensu non dicatur in Scriptura scabellum Domini:sic enim appellatur in illo Esai.66.& Matth.5. & alibi sæpenumero:neq;, quòd terra non sit adoranda:nam & terram quoq; à nobis adorari,& honorari posse, ex sententia illius Leontij demonstrabimus lib.3. disput. 1. sed quia contextui Psalmi optimè quadrat,si scabellum arcam esse intelligamus.Primum quoniã etiamsi terram & scabellum liceat adorare, vt eo loco dicemus,nunquam tamẽ tota terra in Scriptura dicitur sancta,sed ea,in qua Deus aliquid mirũ operatus est,vel dignatus est apparere:in eo autẽ Ps.98.dicitur,

Adorate

Lex naturalis caret dispensatione.

78

Adorabatur arca fœderis.

Psal. 98. Aug.

Leontius

Locus psalm. 98.adorate scabellũ eius quoniã sanctum est examinatur.

Hieron.

Esai.66. Matt. 5.

Terra quomodo scabellum pedum Dei.

79

Adorate scabellũ pedũ eius, quoniã sanctũ est. Secũdò, quia exẽplo Sacerdotũ Domini, & Moysis inuitat omnes, vt Arcam adorent, cũ dicit. *Moyses & Aaron in Sacerdotibus eius, & Samuel inter eos, qui inuocant nomen eius.* Ianſenius in eũ Pſalmum, ſcabellum interpretatur ipſum Propitiatorium: ſed quãuis, vt ex ſequẽtibus apparebit, ipſa Arca commodius eſſe dicatur, perinde eſt cõtra hæreticos, Propitiatoriũ, nõ arcã, ſcabellũ appellare: vtrũq, enim inanimatũ quid eſt.

Ianſe.

Caluin. Bucerus. Verum Caluinus & Bucerus, hunc locum peruertẽre conãtur. Dicunt enim, ſcabellum ibi appellari tẽplũ, vt vertit Chaldæus paraphraſtes, & textus Vatabli: nõ ergo præcipit (inquit) Deus, vt adoremus ſcabellum, hoceſt tẽplum ipſum, ſed in tẽplo: ſicut idem Vatablus interpretatur. In hebræo enim habetur לַהֲדֹם *lahadom*, id eſt ad ſcabellũ, ac ſi dicat, ad tẽplum, vel in tẽplo. Cum verò ſubdit, *Quoniam ſanctum eſt*, in græco dicitur maſculinè, *Quoniam ſanctus eſt*, ſicut 70. & Hieron. tranſtulerunt. Eſt ergo ſenſus, adorate Deum in tẽplo, quoniam ſanctus eſt. Verùm hęc oppoſitio, parum habet momẽti. Primum quoniam in Scriptura templum Domini nuſquam ſcabellum appellatur: arca verò, aut Propitiatorium aliquando ſcabellum dicitur, 1. Paralipom. 28. inquit Dauid, *Cogitaui, vt ædificarem domum, in qua requieſceret Arca fœderis, & ſcabellum pedum eius.* Vbi vel ipſam arcam, vt habet Vatablus in ſuis annotationibus, vel Propitiatorium, quod ſuper ipſam ſimulq; cum ipſa erat, vt interpretatur Ianſenius, intelligit Scriptura, eſſe ſcabellum.

Obiectio hæreticorũ contradictãs ſatis expoſitionem.

Vatab.

Hieron.

1. Par. 28

Solutio notãda.

Ego verò arbitror, multò melius arcã ipſam ſcabellum pedum Domini appellari. Erat enim ſupra arcã inter pẽnas Cherubinorum, tabula illa exauro fuſili, quæ appellabatur Propitiatorium, in qua ſedebat Dominus, cum reſpõſa dabat: pedes autẽ ſuper arcã ipſã, veluti ſuper ſubſelliũ habebat. Quare de arca ipſa dicitur 2. Reg. 6. *Super quam inuocatum eſt nomen Domini ſedentis in Cherubim ſuper eã,* & Pſalmo illo 98. *Qui ſedes ſuper Cherubim:* eſt ergo ſcabellum non templum, ſed arca. Secundò, quod hæretici verbum illud, *Ad templum* interpretãtur, *in templo*, quia

Scabellum in ſcriptura pro arca ſumi.

81

2. Reg. 6.

Pſal. 98.

Excluditur alia obiectio hæreticorum. Lamed aliquando ſignificare ad alias in.

addítur litera, ל *lamed*, quæ ſignificat *ad*, friuolum eſt. Ea enim ponitur, cum actiuam conſtructionem ſignificamus. Quare cum Geneſ.23. dicitur, *Adorauit Abraham populum terræ*, ponitur litera ל, *Lamed*, ob id tamen nõ debemus interpretari, *in populo terræ*. Quòdſi particulã illam in vi ſua latinè vertere velimus, nec conſtructionẽ actiuã ſolo caſu accuſandi cõplere, ſed addita illa particula *ad*, vt dicamus, *Adorate ad ſcabellũ, vel ad tẽplum*; ineptè pro *ad templum*, ſicut hæretici, interpretabimur, *in templo*. Quocirca & latina verſio chaldęi paraphraſtę, optimè cõuertit, *incuruate vos tẽplo*. Vbi dariuus caſus indicat terminum adorationis, in quẽ actio adorandi, quaſi actiua conſtructione tranſit. Adorare itaq; ad tẽplum, vel ad ſcabellum, idẽ eſt, quod ipſi cultum adhibere; & in vniuerſum litera ל *lamed* poſt verbum שָׁחָה Sahah, id eſt, *adoro*, ſemper indicat perſonã, cui adoratio & cultus exhibetur. Nec vllum reperies locum, vbi cum hoc verbo ſignificet locum, in quo fiat adoratio; tametſi cum alio verbo locũ denotare poſſit. Quod verò vulgatus interpres Pſal.131. conuertit, *Adorauimus in loco, vbi ſteterunt pedes eius*, in hebræo ad verbum eſt, *Et incurauimus nos ſcabello pedũ eius*: intelligit autẽ arcã, vt ex dictis perſpicuum eſt. Quamobrem, in Vulgato ſumenda eſt particula *in*, pro *ad*, quæ in hebræo eſt ל, id quod frequens eſt in Scriptura: nec voce illa *in loco*, intelligitur locus adorationis, quo contineantur, qui Deum adorant, ſed locus, cui honor defertur, quia in ipſo pedes Domini ſteterunt: alioqui, cum locus, in quo ſteterunt pedes, ſit arca, quæ erat ſuppedaneum ipſius Dei, vt explicatum eſt; diceremus, adorauimus in arca. Deinde ſumi poteſt particula *in*, apud Vulgatũ in hunc ſenſum, vt denoter, non locum, in quo eſt, qui adorat, ſed locum, & rem, in qua, & cum qua Deus adoratur: ſicut in imagine Deus dicitur adorari. Ad hæc, vocẽ hebręã הֲדֹם *hadom*, nullus interpretatur templum, ſed ſuppedaneum, vel ſubſellium: nulla ergo ratione Hæreticorum interpretatio conſtare poteſt. Demum ſiue dicatur, *Quoniam ſanctus eſt*, ſiue *quoniã ſanctum*.

82

Pſal.131

Exponitur locus pſal. 98. adorate ſcabellum iuxta Vulgatum.

83

sanctum est, parum interest: in Hebræo enim ad vtrunque Scriptura ambigua est. Vox namq; Hebræa קָדוֹשׁ *cados*, id est sanctus, etiamsi sit generis masculini, referri tamen potest ad vocem הֲדֹם *hadom*, id est scabellum, quæ etiam est masculina. Hebræi enim voces neutras ignorant. Ex quo cum Latine reddimus scabellum, quod neutrum est; *Sanctum* neutrius quoq; generis dicere debemus, nō *sanctus*. Si tamē græcè legamus ἅγιος *hagios*, sicut trāstulerūt Septuaginta, & latinè *sanctus*, sicut Hieronymus: vox Græca ἅγιος & Latina *Sanctus*, referri nequeunt ad *scabellum*, quod græce dicitur ὑποπόδιον *hypopodion*. In vtraq; enim lingua, neutra vox est; referri igitur debet ad Deum. Inde tamen nihil adhuc habēt Hæretici cōtra nos. Sic enim planus sēsus esse potest: *Adorate scabellum pedum eius*, id est Dei, *quoniam sanctus*, ipse scilicet Deus *est*. Hac enim ratione, quod sanctus ipse sit, optimè postulat, nō solum thronum illius, sed etiam subsellium adorari.

Explicatur idē locus iuxta versionem Hie. & 70.

84 *Hieronym.*

Ex dictis ergo colligitur, quamuis vsus, imo & cultus imaginum lege Mosaica prohibitus fuerit, non ideo iure naturali vetitum esse: ac proinde cum fuerit iuris positiui, & cęremonialis illa legis Mosaicæ prohibitio, tempore legis Euangelicæ debuit cessare: atq; id, quod alias iure naturali licitum, & honestum est, vt imagines depingere, & illis etiam vti ad adorationem, in lege Euangelica locū habere debet. Imo vero, vt dicebamus ex ipsa lege veteri, in qua præcipiebatur adorari rem inanimam, vt tabernaculum, & arcam, disput. 6. oprimum cōtra Hæreticos sumemus argumentum, ad probandum imaginibus quoque cultum, & adorationem deberi: tantum absumus, vt Hæreticis arma subministremus, etiamsi dicamus vsum, & cultum imaginum in ea fuisse omnino sublatum. In veteri autem testamento Deus potius prohibuit imaginum cultum, quam arcæ, & propitiatorij optima quidem ratione. Oportebat enim, proponere illi populo aliquid sensibile, in ꝙ cultu, & adoratione moueretur: multo autē cōmodius fuit, in ea forma, & figura proponere, in qua nullū erat idololatriæ periculū: talis fuit forma arcæ, & propitiatorij.

85

Cur arca permitteretur adorari.

pitiatorij. Nulla enim tam barbara natio vſquam fuit, quę arcá, vt Deum, adoraret: at imagines & ſtatuæ multis Gẽtibus pro idolis ac Dijs fuerunt: oportuit ergo illas non exhibere populo in idololatriam propenſo.

Primum Bedæ argumentum contra poſteriorẽ ſententiam ex æneo ſerpente deſumptum.

CAPVT V.

Primũ argumentum de ſerpente æneo.

IOrrò ſunt aliqua argumenta, quibus non leuiter probari videtur, in lege veteri vſum, & omnem adorationem imaginum non fuiſſe ſublatam, vt prior dicebat opinio, quę ſigillatim diluẽda nobis ſunt. Primum argumentatur Beda loco allegato ex ſerpente æneo, quẽ numerorum 21. Dominus fieri iuſsit, & coram populo eleuari, vt qui percuſsi fuerant in deſerto à ſerpentibus, aſpicientes eum ſanarentur. Cõſtat enim factum fuiſſe poſt legem Moyſis promulgatã in mõte Oreb: ergo non erat omnis imago, & vſus illius ea lege prohibitus. Tertullianus libro de idololatria c. 5. cũ acriter increpaſſet idolorum artifices, in eorum gratiam ſibi obijcit ſerpentem æneum. Reſpondet autem bifariã. Primum figuram factam fuiſſe, ad ſignificandam dominicam paſsionem, qua à morſu diabolici ſerpentis eramus liberandi: quaſi dicat, illam nõ fuiſſe idolum, ſed figuram diuini myſterij. Quæ ſanè reſponſio ſuo inſtituto ſatis videbatur. Ipſe enim eo loci ſolum aduerſus idola, & ſimulacra falſorum Deorum, atq; eorũ artifices diſſerebat: ſed illico aliã quoq; ſubijcit, quę noſtrę diſputationi accõmodari poteſt, in hunc modũ. *Si eundẽ Deum obſeruas, habes legẽ eius, ne feceris ſimilitudinẽ: ſi & præceptũ factæ poſteà ſimilitudinis reſpicis ſcilicet ænei ſerpentis, & tu imitare Moyſem, ne facias aduerſus legẽ ſimulacrũ aliquod, niſi & tibi Deus iuſserit: ſi nulla lex Dei prohibuiſſet idola fieri à nobis: nulla vox Spiritus ſancti fabricatoribus idolorum, non minus, quam cultoribus comminaretur; de ipſo ſacramento noſtro interpretaremur nobis, aduerſas eſſe fidei huiuſmodi artes,* hęc Tertullianus, ex quib⁹ duo colligere licet. Vnũ eſt ſolutio difficultatis propoſitę: planè enim

86

Beda. *Num.21*

Solutio ex Tertulliano.

Tertull.

87

enim docet, Moysem feciſſe ſerpentem æneum iuſſu Dei; qui præceperat antea, nullam fieri ſimilitudinem. Ac ſi diceret, ipſum Deum ſuomet præcepto derogaſſe, ſicut libere facere poterat. Ex quo idolorum artificibus optimè reſpondet, ipſos ſaltem non debere facere contra Domini præceptũ, niſi Deus ipſe contrarium iubeat; ſicut Moyſi imperauit: aut ſaltẽ nõ poſſe nobis Moysem obijcere, aut exemplo illius ſe tueri. Alterũ eſt, illud ſculptile, quod fecit Moyſes, non eſſe lege ipſa naturali, ſed ſola Dei voluntate prohibitũ. Quare nõ mirum, ſi Deo ita diſpenſante, & iubente, cõtra primũ ipſius præceptum Moyſes ſerpentẽ illum fecerit. Aliter enim de idolis, quam de ſculptura imaginũ loquitur Tertullianus. De ſculptilibus nãque ſolũ dixit, Dei lege prohibita fuiſſe, atq; adeò eo quoque iubẽte, fieri potuiſſe: de idolis verò aſſerit in hũc modum: etiamſi lex ipſa Dei poſitiua non diceret, contra veram & ſinceram religionem ea eſſe: id tamen de ſacramẽto noſtro, id eſt, ipſamet naturali ratione perſuaſum nobis haberemus. Sentit ergo, idola, nõ ſola lege veteri fuiſſe prohibita, (ea enim ex ſe abſque vlla legis poſitiuę prohibitione vetita ſunt: & iuſſu Dei nec fieri poſſe, nec adorari, certum eſt,) ſed etiã ſculptilia, quę alioqui iure naturali licita erant, lege veteri prohibente, fieri nõ potuiſſe, niſi iuſſu etiã ipſius legislatoris.

Prius Corollariũ ex Tertulliani reſpõſione.

88

Poſterius Corollarium.

Sed quod ad adorationem ſpectat, an Deus conceſſerit aliquo modo illũ ſerpentẽ adorari, ſicut etiã ipſum conflari iuſſit (quę ſane adoratio, quamuis lege Moſaica prohibita eſſet, iuſſu Dei optimè poterat exhiberi: eò quòd alioqui lege naturali res inanima ratione eius, quod repręſentat, adorari, & coli optimè poteſt) queſtionẽ habet. Catherinus loco ſuperius allegato in 2. cap. & Sanderus lib. 2. de imaginibus cap. 3. exiſtimant, ſerpentẽ illũ fuiſſe populo propoſitum, vt aliquis cultus adorationis ei deferretur. Beda licet de hac re nihil expreſſè dicat: cum tamen aſſerat, ſolum cultum idololatriæ, & ſupeſtitioſum, fuiſſe veteri lege prohibitum: nõ obſcure indicare videtur huic ſerpenti ratione Dei, aut Chriſti, quẽ repręſentabat,

89

Num ſerpẽs æneus potuerit adorari.

Cather. *Sander.*

Reſpõſio Catherini & Sanderi.

Beda.

adorationē quoq; potuisse exhiberi. Id aūt probat Sanderus: quia aspectus illius imaginis diuinitus institutæ gratia cipiendæ sanitatis super omnes naturales vires, genus quoddam cultus, & adorationis erat. Populus enim religiosè aspiciebat serpentem, vt sanitatem reciperet: Addit Catherinus, præceptum à Deo fuisse, adorationem illam serpentis ęnei in repręsentatum exemplar referri, sicut à nobis imagines adorantur: cum tamen videret Ezechias, 4. Regū, cap. 18. ita à populo adorari, vt in exemplar adoratio nō trāsiret, sed omnes, tāquā idolū, serpētē venerarētur, ei sacrificarēt, & incēsum adolerēt, ipsum confregit. *Cather.* 4. *Re.* 18 90

Non fuisse adoratum serpentem illum cōtra Catherinum & Sanderum.

Verùm ex Scriptura solum constat, propositum fuisse populo aspiciendum, cumq; simplex ille aspectus, etiā gratia recipiendi sanitatem, non videatur esse aliqua submissionis nota, non erit dicenda adoratio: nullus vero alius cultus iussu Dei illi exhibebatur: signū ergo est, illum nūquam fuisse adoratum, id quod mihi maxime probabile fit. Quoniam cum populus ille nimis esset in idololatriā propensus, & ne in illam laberetur, Deus ipsi interdixisset omni imaginum vsu, & veneratione, vt probatum manet: credendum non est, eodem cum periculo, imo cum maiori serpentem ęneum adorandum exposuisse. Maiori inquā cum periculo, quoniam si ei adorationis nota exhiberetur, & se illi populus submitteret, recipiens ab eo integrā sanitatem, facilius ipsum tanquam Deum haberet, quam aliam imaginem, à qua nullum beneficium recipere videretur. Iussit ergo Deus, eos rectos, & stantes absque vlla submissionis nota, & adoratione in ipsum aspicere, vt tota animi reuerentia & affectus in Deum autorem illius ferretur: nullam verò corporalem adorationem, aut submissionis notam in eum dirigerent. Quare quando Ezechias ipsum confregit, quòd videret ei incensum adoleri, cum tamen in solam memoriam præteriti beneficij à Deo accepti in populo illo seruaretur: non ideò fecit, quia existimaret, à populo pro Deo iam coli & adorari, sed quod aliquē cultum, qualē etiā imaginibus deferre nos cōsueuimus, qui omnino erat populo illi prohibitus, videret ei

Cur Iudei stantes aspicerent serpentem.

Cur Ezechias serpentem fregerit quē populus non adorabat vt Deum.

61

adhi-

adhiberi. Adolebant enim illi incensum: nec aliam causam, ob quam Ezechias ipsum confregit, Scriptura nobis exposuit: at incensi oblatio non est propriè sacrificiū soli Deo debitum, sed quæ etiam rebus inanimis, aut imaginibus defertur, vt notaui lib.1.disput.4. cap.7. Quare nisi Ezechias vidisset, omnem cultum & adorationis signū illi populo fuisse prohibitum, non confregisset serpentē, quia solùm videret ipsi incensum adoleri. Sciebat enim, etiam in lege veteri rebus inanimis iussu Dei incensum offerri:

92 siquidem Sacerdos ingrediebatur tabernaculum cū thuribulo, & arcę atque propitiatorio incensum adolebat: nō tamen propterea ipsi sacrificabat.

Incensi oblatio non est sacrificium soli Deo debitū.

Nec solùm post præteritum illud sanitatis recuperatæ beneficium in deserto, non licebat serpentem adorare: verum etiam nec refert Scriptura, in deserto incēso, aut alio signo reuerentiæ serpenti exhibitam fuisse adorationem: sed simpliciter aspiciendum populo fuisse propositū. Posteà verò in solam beneficij recordationem seruatum esse, satis apparet, cum nec Scriptura vsquam referat, aliquem ei cultum delatum: imò nec publicè, vt aspiceretur à populo ad recipiendum sanitatem, amplius propositū fuisse. Quòd vero Philaster cap. *de hæresi ob æneum serpentem* dicit, ideo ab Ezechia confractum, quia ei populus sacrificabat, non de sacrificio soli Deo debito, sed de oblatione illa incensi, quæ quodammodo dicitur sacrificium, intelligi debet. Atque ex eo quoque argumētum sumi potest ad probandum, serpentem non fuisse tanquam Deum adoratum, quòd ei nunquam populus animalium sacrificium obtulit, sed solùm incensi: cum tamē idolis, quæ pro Dijs habentur, sacrificia animalium ab ipsorum cultoribus immolentur.

Efficax coniectura quod populus serpentem pro Deo non coluerit.

Philast.

93

Aug. Prætereà aliqui probare nituntur ex Aug.3.de Trinitat. cap.10. serpentem illum in veneratione fuisse. Cōnumerat enim eum inter alia signa, quæ venerationem & sacrum, aut religiosum cultum merentur. Verùm ex Augustini verbis id non colligitur. Nam postquam numerauit multa signa, & inter illa æneum serpentem, de ijs quæ ab ho-

minibus,fiunt,qualis erat ſerpens ille,inquit: *Sed quia hæc hominibus nota ſunt,quia per homines fiunt honorem tanquam religioſa poßunt habere:ſtuporem tanquam mira non poßunt.* De ſignis tamen,quę fiunt ab Angelis,dicit eò mirabiliora nobis eſſe,quò ſunt magis ignota. Ex quibus ſolùm colligere licet,ſerpenti æneo ex ſententia Auguſtini honorem & adorationem tanquam religioſo & ſacro ſigno exhiberi potuiſſe:quod tamen à populo illo Iudaico coleretur, de quo ſolùm eſt nobis controuerſia,nequaquam ſequitur.

Secũdũ Bedæ argumẽtũ ex figuris Cherubinorũ. 94

CAPVT VI.

ARguit ſecundo Beda,vt probet,vſum imaginũ & ſtatuarum non fuiſſe lege ſublatum,hoc modo. Iuxta latera arcæ,duæ figurę Cherubinorum ex auro fuſili poſitæ fuerũt: ſicut Dominus iuſſerat Exod.25.& in ipſo oraculo templi poſuit etiam Salomõ 3. Regum 6.duas alias Cherubinorum ſtatuas ex lignis oliuarum altitudinis decem cubitorum, quarum ſingulæ alæ quinq; cubitorum erant,denique,vt ſcribitur 3. Regum 7.idem Salomon in templo poſuit boum, leonũ, & Cherubinorum,palmarum, & malogranatorum figuras:non ergo fuit ea lege ſtatuaria ars omnino vetita. Adde,quòd idem Salomon in throno ſuo fecit figuras leunculorum,& leonum, ob quas tamen nũquam in Scriptura reprehenditur. Demum ex illo Matthæi 22. *Cuius eſt imago hæc,& ſuperſcriptio,* probare nititur Beda, in populo Iudaico non omne genus imaginum fuiſſe prohibitum: cum imago illa Cæſaris ſine controuerſia fuerit recepta. Porrò autem in veneratione quoq; fuiſſe imagines in veteri teſtamento,probat Sanderus 2.lib. de imaginibus ca. 3.ex epiſt. 17.apud Hieronymum,quã Paula & Euſtochiũ ad Marcellam ſcripſerunt,vbi prope numerum 18.dicitur *Venerabantur quondam Iudæi Sancta ſanctorum, quia ibi erant Cherubim,* ipſi ergo in veneratione quoque fuerunt. Fauet etiam Damaſ.lib. 4.de fide cap. 17. Contra eos enim, qui Chriſtianos inſimulant,quod imagines adorent,obijcit in hunc

Beda

Exod.25

3.Reg.6

3.Reg.7

3.Reg.10

Matt.22

95

Sander. Hieron.

Damaſc.

hunc modum. *Quid ergo causæ fuit, quamobrem Mosaicus populus tabernaculum illud, quod cœlestium rerum figuram gerebat vndique, adoraret? Ait quippe Deus Moysi, vide, vt omnia facias iuxta formam tibi ostensam in monte. Quid Cherubim illa, quæ propitiatorium obumbrabant: an non humanarum manuum opera erant?* Hactenus ille. Ac si diceret, quidnam indicãt nobis Cherubinorum figuræ, quæ cum essent opera manuũ hominum, sicut ipsum tabernaculum adorabantur, nisi imagines quoque, licèt sint opera nostra, à nobis adorari optimè posse?

Ad hæc omnia respondere quis posset cũ Catherino loco allegato, eas omnes figuras, seu imagines factas fuisse iussu Dei, qui præcepto suo omnino, aut ex parte derogare potuit. Solo enim positiuo Dei præcepto diximus, prohibitum fuisse in eo populo imaginum vsum: vt ita (inquit Catherinus) Deus ostenderet, ex se malum non esse, imagines aut similitudines effingere: & videtur facilis solutio, sicut de æneo serpente superiori cap. diximus. Verùm, cũ multæ fuerint imagines, seu figurę factę absq; nutu Dei, aut præcepto: vt diserte testatur Leontius, in 5. lib. seu dialogo apologię pro Christianis, qui refertur in septima Synodo actio. 4. & lectus fuit ab Stephano Diacono; patet, hac ratione argumentum solui non posse. Leontius quidẽ his verbis solutionẽ prædictã impugnat. *At dices mihi, Moysi à Deo iussum est, vt huiusmodi sculptilia in templo ponenda curaret: ego sane hoc ipsum etiam dico: sed Salomon inde digressus, plura in templo apparauit, quæ tamẽ Deus non mandauerat, quæ nec tabernaculum testimonij habuit, neque templum, quod vidit Ezechiel, non tamen in hoc à Deo in crimen vocatus est Salomon. Nã in gloriam Dei, quemadmodũ etiam & nos eiusmodi effigies excogitauit.* Atque id ipsum ex his quę superius retulimus manifeste apparet. Nã licet iussu Dei fecerit Moyses duos Cherubinos ex auro fusili iuxta arcã; duos tñ alios ex lignis oliuarũ, qui erãt ante illã, boum, & leonum, & Cherubinorum aliorum, palmarum, & malogranatorum figuras in templo Dei, similiter & leunculos in throno suo, absq; vllo Dei iussu, ex sua mẽte & sensu posuit: populus quoq, in mo-

Prima solutio.

Catheri. 96

Refellitur.

Leontius.

Verba Leontij cõtra prædictam solutionem.

in moneta illa, effigiem Cæsaris voluntate sua, non ex Dei mandato recepit.

Secunda solutio Burgēsis.

Deinde respondet Burgensis loco citato, non esse ex se malum imagines depingere, sed ei populo fuisse prohibitas ob periculum idololatriæ; cumq; intra Sanctasanctorū summus Sacerdos solus ingrederetur, qui nō ita huic periculo, sicut imperitum vulgus, sub iacebat; iussu Dei optimè factum est, vt iuxta Propitiatorium essent statuæ duorum Cherubinorum, quorum intuitu in cęlestium rerum contemplationem raperetur. Cęterùm, cū multæ aliæ fuerint figuræ in exteriori parte templi, quas populus videre poterat, non videtur, ea ratione propositæ difficultati fieri satis. 98

Burgen.

Refutatur:

Responsio Autoris.

Respondeo igitur, lege veteri non fuisse vetitam omnē similitudinem, aut effigiem quomodocumq;, sed omnem cultum, & adorationem ipsius, atq; adeò omnem quoque imaginem seu effigié modo accōmodato adorationi, erectam aut constitutam: quare nec Cherubinis, nec alijs figuris in templo factis aliquem cultum fuisse delatū. Modus autem accommodatus adorationi est, cum imago depicta, aut sculpta est per se, non veluti appendix, & additamētum alterius rei, in ornatum illius, vt inferiùs latiùs explicabitur. Cultū vero imaginibus, aut figuris nullo modo à Iudæis exhibitum fuisse, satis manet probatum cap. 3. & 5. & nunc etiam demonstrabimus. Porrò non fuisse effigies prohibitas, nisi in statu illo adorationi accommodato, cōfirmatur testimonio Tertulliani lib. 2. cōtra Marcionem cap. 22. vbi proposuit dubitationē, quare scilicet cum prohibuisset Deus imagines, rursus fieri iusserit duas Cherubinorum statuas, atque his verbis respondet. *Sic & Cherubim & Seraphim aurea in arcæ figuratum exemplum, certe simplex ornamentum, accommodata suggestui, longe diuersas habēdo causas, ab idololatriæ conditione, ob quam similitudo prohibetur; non videtur similitudinum prohibitarum legi refragari, non in eo similitudinis statu deprehēsa, ob quem similitudo prohibetur.* Quo loco non docet Tertullianus, vt falsò Pamelius putauit, in veteri lege, solum esse prohibitum, similitudines, & effigies 99

Imagines Iudæis non fuisse prohibitas nisi modo adorationi accommodato factas.

Explicatur Tertullianus contra Pamel.

Tertull.

Tertu

effigies pro Dijs adorari. Si enim hoc docere voluisset, nō diceret, illas Cherubinorum figuras ad simplex tātùm ornamentum arcæ, sed etiam ad venerationem, & cultū debitum, qui non esset idololatriæ, positas fuisse. Quare non essent simplex ornamētum arcæ, sed admixtam etiam haberent adorationē. Fateor, propter finē vitandæ idololatriæ prohibitas fuisse imagines omnes, & figuras; sed substantia præcepti omnē similitudinē vetuit, in statu aliquo, & modo accommodato cuicunq; etiam adorationi, quæ occasio esse posset idololatriæ, vt cap. 3. & 5. explicatū est.

Ratio præcedentis doctrinæ.

Ratio verò est manifesta. Nam quoties figura aliqua ve-
100 luti appendix, & ornamentum alicuius operis ponitur, ad nullam sui adorationem mouet, sed in totum ipsum opus animus potiùs intenditur: veluti cum beata Virgo depingitur in cœlum ab Angelis assumpta, animus adorationis in ipsam Virginem fertur, non in Angelos, qui ipsam subleuant, aut comitantur: (tametsi in ipsos quoq; conuerti, non repugnet) maiori autem ratione hoc fieret, si tātùm in ornamentum operis, & maiestatem seruirent: tales erāt Cherubinorum figuræ obumbrantium Propitiatoriū alis suis, quæ non ad recordationem exemplarium, sed ad maiestatem arcę, quę Dei gloriam & thronum repręsentabat, iuxta ipsam positæ erant. Hoc eodem modo, duæ aliæ Cherubinorum statuæ, ante arcam ipsam, in Oratorio tēpli collocatæ erant. Licèt enim essent per se ab arca separatæ aliter, quam alię ex auro fusili, quas diximus esse veluti arcę appendices, erant tamen quasi ad velandā ipsam, vt ita magis redderent tremendam, & venerandam: quare non erant in statu mouendi animum ad sui adorationē; sed vt ornamentum etiam ipsius arcę. Erant enim in medio oratorij tēpli ante arcam, & duabus alis parietes Oratorij, alijs vero duabus se inuicem tangebant: vt ita, veluti in obsequium, & custodiam ipsius arcę, ad illius gloriam,
101 & maiestatem ostendendam potiùs, quàm vt adorarētur, viderentur positæ. Quamobrem exsistente Dei prohibitione, ne vlla fieret effigies, potuit optimè Salomon absq; vllo crimine, ad maiorem arcę maiestatem duas illas statuas,

Quæ fuerit compositio Cherubinorū in templo.

tuas,

turas, ex suo sensu absque vlla Dei dispensatione erigere, cum præceptum Dei, solùm effigies, in statu & modo adorationi accommodato, non autem in ornamentum, & additamentum alterius rei, prohiberet.

Idololatricè Iudæorum nullam Cherubinis adorationē exhibuisse

Ex quo etiam infertur, nunquam Cherubinis aut ex auro fusili, aut ex lignis oliuarū, à summo Sacerdote ingrediente semel in anno Tabernaculum, honorem aut adorationem adhibitā fuisse, aut osculo, aut genuflexione, aut oblatione thuris, aut alio signo peculiari ad ipsos directo, sed totum illius cultum & venerationem in Arcā ipsam, & Propitiatoriū, tanquam in throuum, & suppedaneum ipsius Dei, fuisse relatam: ita vt signa honoris externa Arcæ, & Propitiatorio exhiberentur, animus autem sacerdotis in Deum, qui ibi sedebat, & responsa dabat, nō in Angelos ipsos, qui erant exemplaria illarum figurarū, esset intentus. Nec quisquam nisi ex suo cerebro, & absq; vllo fundamento contrarium poterit affirmare. Cum vero Damasc. 4. de fide cap. 17. videtur asserere, Cherubinis exhibitam adorationem, nihil aliud docere voluit, quàm ipsis, non separatim à toto propitiatorio, tanquā imaginibus Angelorum sed coniunctim cum tota arca, tanquā throno Dei, honorem aliquem exhibitum fuisse: quod nō inficiamur. De adoratione enim illorū per se ratione sui exemplaris, nunc solum disputamus. Hoc ipsum ex ea epistola Hieronymi, & nihil aliud colligitur. Nec enim ibi tantùm dicitur, Sanctasanctorum in veneratione illi populo fuisse, quia ibi erant Cherubim, sed additur etiam, *& Propitiatorium & arca testamenti, manna & virga Aaron, & altare aureum.* Non quia per se Cherubim adorarentur, sed quia hæc omnia simul, vt diximus, venerandum efficerēt totum tabernaculū: vt omnibus simul vna adoratio corporali exhibita, in Deum autorem omnium, spiritu directa transiret. Id quod clarissime testatur Athanasius, cuius verba refert Damasce. oratione 3. de imaginibus, ex lib. de quæstionibus ad Antiochum cap. 38. Ibi enim ostēdens modum, quo nos imagines colimus, inquit. *Sicut &*

Iudæus

Exponitur Damascenus & Hieronymus de Cherubinis.

Damasc.

Hieronym.

Athan.

102

103

Iudæus olim legis tabulas,& duo Cherubim aurea, & sculptilia quondam adorabat:non lapidis,auri ve naturam colens, sed dominum,quia ea,vt fierent,præceperat. Vbi nō dicit per statuas illas adorasse ipsos Angelos,quos repræsentabant,sed Deū autorem, in cuius laudem,& maiestatem,cum arca & reliquis omnibus positæ erant.

Quod si quorundam recentiorum opinio vera esset, qui censent,Cherubinos,qui erant in templo interiori, non fuisse ex omni parte,humana figura,sed ex quatuor aspectibus,aut partibus diuersorum animalium compositos,
104 nempe ex aspectu hominis,in ore,manibus,cruribus, & corpore erecto:ex leonino,in iubis à pectore, & ceruice pendentibus:aquilino,in alis:vitulino,in vngulis,pedum: efficaciter probaretur,nullam eis exhibitam fuisse adorationem.Sic enim non essent spirituum cœlestiū imagines, sed veluti monstra quædam,in ornamentum posita, quæ nullum prorsus exemplar referrent.Mihi tamen difficile semper id visum est.Sic enim Cherubinorum figuræidola potius essent,quàm imagines,iuxta doctrinam Patrū traditam disput.1.huius libri:quales erant AEgyptiorum figuræ ex varijs animaliuni membris compactæ, quæ iuxta primariam significationē nominis, vt eo loci notauimus, idola dicuntur:at credibile non est,in templo,etiam iussu Dei,idolum aliquod fuisse constitutum:ergo nec Cherubinos illos talis figuræ.

Cherubimnō fuisse composita ex quatuor animaliumpartibus

Ezech.1.
105 Contendunt, tamen suam sententiam probare ex eo, quòd Ezechiel primo capite vidit gloriam domini inter quatuor illa animalia eius figuræ,: gloria autem Domini in Scriptura dicitur Arca fęderis:cumque in templo Salomonis esset inter quatuor illos Cherubinos, duos ex auro,duos verò ex lignis oliuarum, colligi videtur, quatuor Cherubinos templi quatuor illis animalibus, quæ vidit Ezechiel expressos fuisse:illa autem erāt ex quatuor illis partibus,seu aspectibus composita, vt explicatū est:sicut ex textu Ezechielis deducitur,cum dicitur: *Quatuor facies vni*:idest,quatuor partibus,diuerso modo vnum quodq; illorū apparebat:q; est,quatuor aspectus habere:

Obiectio prior ex Ezechiele.

Gloria domini pro arcafœderis.

Cheru-

Cherubini ergo templi eodem modo conflati, & sculpti erant.

Solutio. Exponitur locus Ezechielis primo

Verùm, hoc non satis probat id, quod contendunt: quãuis enim sæpius in Scriptura, arca fœderis gloria Dei dicatur; contrà tamen, vbicumq; in Scriptura dicitur gloria Domini, non intelligitur arca: potuit ergo currus ille in quo Ezechieli Dominus apparuit, gloria Domini appellari: quia in eo maiestas illius, & gloria, quasi in triumpho, manifesta fieret; etiamsi non esset arca fœderis, sed currus triumphalis: quatuor verò animalia, velut quatuor equi, quibus quadriga illa ageretur. Præterea non obscurè cõtra illam opinionem probari potest, currum illum nõ fuisse arcam: quia quatuor animalium dispositio lõgè diuersa erat ab ea, qua quatuor Cherubini circum arcam erant collocati. Quatuor enim animalia erant veluti quadrigæ currus triumphalis, quibus ille agebatur: at Cherubini alio modo positi erant, duo exauro fusili iuxta latera arcæ, ita vt alis superiorem partem illius, & Propitiatoriũ obũbrarent: duo alij ante ipsam arcam, cui nullo modo coniungebantur: sua verò magnitudine, & alis velabant ipsam arcam, vt in maiori esset veneratione: ac proinde non erãt ad modum quadrigarum positi. 106

Posterior obiectio ex Iosepho.

Sed afferunt Iosephũ, qui 3. lib. antiquit. cap. 6. de Cherubinis, qui erant in Oratorio templi, ait: *Ea sunt animalia volucria, noua specie, nec vnquã cuiquam hominũ visa, quæ Moyses, in Dei solio viderat figurata.* Et 8. antiquit. cap. 2. *Hæ Cherubica effigies, quanã specie fuerint, nemo vel conijcere potest, vel eloqui.* At hoc non probat, talis fuisse figuræ, qualis hi autores arbitrantur. Nam tametsi essent sola humana figura facti; dici poterant animalia volucria nunquam visa; quia pennis etiam prædita erant: nunquam autem animal aliquod volucre humanæ figuræ visum est. Deinde potuerũt ita peculiari modo Cherubini figurari, vt nemo facilè posset exprimere, etiãsi non essent ex quatuor illis varijs animalium partibus compacti: præsertim cũ non essent omnibus manifesti, sed summo Sacerdoti, semel in anno ingredienti Sanctasanctorum: imò etiam tunc nebula incẽsi tege- *Iosephi.* 107

Solutio.

tegerentur, nec ita manifestè ei apparerēt: & hæc de figuris quatuor Cherubinorum sufficiant.

De alijs verò figuris ex dictis facilè licebit colligere, cōtra Dei præceptum positas non fuisse. Et in primis, apud omnes existimo indubitatum esse, nullam adorationē illis fuisse exhibitam. Erant enim sculptæ in ornamētum aliarum rerum, quibus nullus adorationis cultus deferebatur. Nam in tabulatis, quæ erant ex ære, sculpsit Salomon Cherubinos, Leones, & palmas, quasi in similitudinē hominis 3. Regum 7. Alijs porrò figuris, nempe palmarum, malogranatorum, leonum, & boum, quas Salomon fecit, vt eodem capite dicitur, nullum honorem esse delatū, perspicuum est: esset enim manifesta idololatria in domo Domini. Quod verò Leontius asserit in illo 5. dialogo in principio huius capitis citato, videlicet hæc omnia fecisse Salomonem in gloriam Dei, quemadmodum & nos effigies etiam in gloriā ipsius excogitamus, nō est ita accipiēdū, vt ea omnia in gloriam Dei adorarentur, sicut à nobis effigies & imagines sanctæ. Nam Salomon fecit plures figuras brutorum, & rerum insensibilium, quas certum est nō proposuisse, vt colerentur, eas tamen fecisse dicitur in gloriam Dei, quia illis omnibus magis tremēdum, & venerandum hominum aspectui templum, & tabernaculum reddebatur. Sed neq; cōtra præceptum Domini hæc omnia fecisse Salomonem, ex dictis etiam colligitur. Quāuis enim præceptum Dei non solùm omnem cultum imaginū abstulerit, sed etiam eas depingi, aut sculpi prohibuerit: illud tamen intelligitur sub modo, & statu accommodato adorationi: non autem in ornamentum aliarum rerum, vt explicatum manet: atqui omnes figuræ, præter illas quatuor Cherubinorum, & boum erant solùm in ornamentum tabulatorū, vt diximus: boum verò, erant quasi fundamenta maris ęnei in inferiori parte illius, vt ex eodem capite 7. constat, quod in seruitium templi erat aqua plenum: quibus omnibus nullum videbatur subesse periculum, vt populus in adorationem idololatriæ laberetur: cum potius, vt aliquibus placet, boum figuræ,

3. Reg. 7.

108

Salomon plures figuras in templo ponēs nihil contra præceptum fecit.

109

in illa infima parte positæ fuerint in opprobrium vituli, quem populus in deserto adorauit; vt Iudæis inde innotesceret, nihil in hoc genere figurarum adoratione dignũ esse. Idem de figuris, quæ in vasis sculptę erant, dicendum est.

Hac etiam ratione & Salomon fecit in throno suo, ornamenti solius gratia leunculos; in quo nihil contra præceptum Domini feciſſe, satis perspicuum est. Figura quoque Cæsaris in moneta expressa, ideò videtur à populo sine vlla contradictione recepta, quòd in ea materia, quæ per manus vulgi semper versabatur, ad contractus & pacta perficienda, non videretur adorationi accommodata, nec in ea vllũ esset periculum idololatriæ: cum nulla natio tam barbara fuerit, quę imagini in moneta expressæ honorem, aut cultum adorationis exhibuerit. Contrà verò, cũ Pilatus & Petronius præsides Iudæę tentassent imagines Tiberij, & Caligulę Imperatorum Hierosolymis erigere, ita Iudęi turmatim restiterunt; vt nudas ceruices offerrent gladio, parati mortem subire potiùs, quàm eas vllo modo in sua ciuitate collocari paterẽtur: vt scribit Iosephus lib. 18. antiquitatum cap. 4. & 10. *Ioseph.* 110

Cur Iudæi figuram Cæsaris in moneta receperint.

Postremò ex dictis sequitur, artem pingendi & sculpẽdi, vel statuariam, populo Iudaico non fuisse omnino vetitam: siquidem in ornamentum aliarum rerum, & in statu non accommodato adorationi, figuras in ligno, ęre, & lapide sculpere licebat, vt probatum manet: decursu tamen temporis forsan populus ille omnem huiusmodi artificem ex suis ciuitatibus relegauit: vt ita securiùs præceptum legis obseruaretur, nec imperito vulgo vlla prorsus idololatriæ esset occasio: ad quod fortasse alludit Orig. lib. 4. contra Celsum, citatus superiùs cap. 4. Cũ verò Tertullianus inibi allegatus, ex eo infert, Moysem & Eliam in transfiguratione non fuisse à Petro cognitos, ex aliqua ipsarum imagine, sed in spiritu, & reuelatione, quòd in populo illo huiusmodi effigies nõ essent; optimè argumẽtatur: imagines namq; illorum si aliqua ratione fierent, nó deberent in ornamentũ alterius rei, sed per se figurari. per 111

V. ars sculpendi & pingendi fuerit à Iudæis prohibita.

Orig. Tertull.

se autem

se autem non licebat: quia essent in statu, & modo accõmodato adorationi: non ergo ex imagine aliqua, sed in spiritu Petrus illos potuit cognoscere.

Duæ aliæ oppositiones, quibus probatur, lege veteri vsum imaginum non fuisse vetitum.

CAPVT VII.

OBijcit verò nobis Alanus Copus loco allegato in 2. cap. & alij recentiores in hũc modũ. Præcepta Decalogi tantũ sunt 10. Exod. 31. & 34. Deut. 4. 9. & 10. si autẽ prohibitum esset, imagines quoque aut similitudines effingere, & nõ solùm idololatriæ cultũ ipsis exhibere, plura iam essent, quàm 10. præcepta. Primum, *Non habebis Deos alienos*: secundũ, *Non facies sculptile*. Hæc enim duo distincta sunt, cum nõ solùm cultus prohibeatur, sed etiam sculptura quęcũque sine cultu. Tertium, *Non aßumes nomen Dei in vanum*: quartum, *Sabbatha sanctifices*: quintũ, *Honora parentes*: sextum, *Non occides*: septimum, *Non mœchaberis*: octauum, *Non furaberis*: nonum, *Non dices falsum testimonium*: decimum, *Non concupisces*: quod si in duo alia diuidatur, nempe, *Non concupisces vxorem proximi tui*, & *non concupisces rem alienam*, vt diuidit Clemens Alex. 6. lib. stromatum, Aug. q. 71. in Exodum, & Epistola 119. cap. 11. & communiter Scholastici in 3. dist. 37. erũt vndecim præcepta, vt perspicuè patet. Verũtamẽ huic obiectioni occurrere posset aliquis, non sine probabilitate dicens; esse quidem decem præcepta, etiamsi primum illud in duo diuidatur: ita tamen, vt decimum illud, *Non concupisces*, non distribuatur in alia duo, vt graues quoque Doctores arbitrantur: Iosephus 3. antiquit. cap. 6. & 8. Origenes homil. 8. in Exodum, Ambros. & Hieronym. in cap. 6. ad Ephesios, Procopius, & Rupertus in cap. 20. Exodi.

Alanus Exod. 31 34. Deut. 4. 9. 10.

Obiectio Alani de numero decem præceptorum.

112 Clemens Alex. Aug.

Solutio quorundam.

Ioseph. Orig. Ambr. Hieron. Procop. Rupert.

Ego verò, cum existimem, illud vltimum præceptum, *Non concupisces*, in duo esse distinguendum, alia ratione respõderem. In primis autem illud, *Non concupisces*, duo in se

Notationes pro vera solutione.

continere præcepta, facilè probatur. Tum quia non solo nomine, sed etiam re ipsa, in genere turpitudinis, & peccati differunt concupiscentia rei alienæ, quæ ad furtum spectat, & vxoris alienæ, quę ad fornicationem pertinet: & quamuis hæc duo re vera sub sexto & septimo præcepto contineantur, cum ad idē genus peccati concupiscentia, & opus ipsum pertineant: propter populi tamē ignorantiam opus fuit, distinctis præceptis concupiscentiam vtramq; explicare: atq; adeò duo alia præcepta, ipso saltē verborum tenore constitui: vnde Decalogus dicitur, quasi decem verba. Tum etiā, vt notauit Augustinus illa duo, *Non concupisces*, &c. differre, tenor ipse verborū manifestē indicat. Cū enim Scriptura dixisset, *Non concupisces vxorē proximi tui*, non addidit, *Nec domum proximi tui*: sic enim videretur, continenter sub eadem prohibitione hæc duo comprehendere: sed repetens illud, *Concupisces*, dixit: *Nec concupisces domum proximi tui, nec agrum, nec seruum*, &c. omnia illa sub hac posteriori prohibitione complectens, nempe, *Non concupisces domum proximi tui*: non autem sub illa, *Non concupisces vxorem*: vt apertè patet. Hoc posito respondeo; duo illa, *Non facies sculptile, nec vllam similitudinē: & non adorabis ea*, pro vno & eodem præcepto poni; cùm eodem perpetuo tenore verborū proferantur, & ad eandem virtutem religionis obseruatio vtriusq;, & ad idem peccatū sacrilegij transgressio vtriusq; pertineat. Nam quamuis facere sculptile, ex se non sit contra religionem: lege tamē positiua id prohibente in materia sacrilegij cōtra religionem constituitur. Hanc enim vim habet positiua lex, etiā humana, vt id, quod præcipit, in materia necessaria illius virtutis ponat, cuius intuitu aliquid iubet: contra verò, in materia oppositi peccati id, quod prohibet, vt in materia de legibus in Prima Secūdæ sæpius dicemus. Cū ergo lex diuina pòsitiua prohibuerit, facere statuas vel imagines, ne essent occasio idololatriæ, in materia religionis obseruationem illius posuit, & cōtrà, in specie sacrilegij ipsam transgressionem.

Cur præceptū de concupiscē tia fuerit diuisum in duo.

Decalogus vnde dictus.

Solutio auctoris.

Obiectio efficax cōtra præcedētē solutionem.

113

114

Aug.

Sed rursus opponet aliquis sententiam Irenei libro 4. aduer-

Irene.

aduersus hęreses c.31.qui asserit,omnia pręcepta Decalogi esse naturalia, præter illud de Sabbati sanctificatione,
Aug. quod cęremoniale est. Quocirca & Augustl.lib.19. contra Faustum Manichęum cap.18.& lib.3. contra duas Epistolas Pelagij cap.4.post medium docet, adhuc à Christianis
115 Decalogum obseruari,præter illud de Sabbati sanctificatione:in nostra verò sententia aliud etiam esset cęremoniale,quod iam cessasset:nempe primũ, *Non facies tibi sculptile*. Respondeo tamen,omnia,præter illud Sabbati,verè esse iuris naturalis,& adhuc à Christianis obseruari,etiam primum. Esse enim aliquid cęremoniale in primo præcepto, veluti additamentum illius, quod iam cessauerit, nihil obest,quo minus dicatur præceptũ naturale, & adhuc permanere:quia id,quod in eo prȩcipuum est,adhuc perseuerat,scilicet, *Non coles Deos alienos*: cuius veluti appendix est,*Non facies sculptile*: quod sub eodem præcepto cõ-
Cathar. tineri diximus. Quare Catharinus fatetur, & omnes autores posterioris sententiæ cõcedere tenentur,primo præcepto aliquid etiam cęremoniale additum fuisse; tametsi ipsum fuerit naturale, secundum id, quod in eo præcipuum est.

Solutio inpri mo præcepto fuit aliquid cæremoniale, quod iam cessauit.

Caiet. Postremò Caietanus arguit contra nostram opinionem hac ratione. Scriptura nõ dixit absolutè, *Non facies sculptile*,sed *non facies tibi*:quo modo loquendi insinuare videtur prohibitas solùm fuisse figuras,& imagines, in adoratio-
116 nẽ:id enim denotare videtur particula *tibi*. Nec verò Caietanus docuit,vt aliqui ipsum interpretãtur,licitũ fuisse, facere figuras alijs adorandas, non sibi: nec id vnquã ipse somniauit:sed particula *tibi*,significari putauit,omnẽ adorationẽ esse prohibitã: atq; adeò,minimè licere,eas facere sibi,aut alijs(quod idẽ est)adorandas. Respõdeo primũ,illud *tibi*,aut redundare,more Scripturæ,sicut Genes.12.*vade tibi de terra tua*: & Cãticorum cap. 1. *Si ignoraſti o pulcerrima*,&c. & hoc pacto,idem est,atq; dicere *Non facies sculptile*:deinde respõdeo,illud *tibi*,nõ redũdare,sed cum eo, sensum planum esse:nempe,ne facias tibi: hoc est,in vsum aliquẽ tuum,vel aliorum. Sub secũda enim persona om-

Altera obiectio.

Solutio prior Exponitur illud decalogi, non facies tibi sculptile.

Solutio posterior.

nes alias comprehendit. Cum verò prohibet omnẽ vſum, non tantum adorationem illius, tanquam Dei, prohibet, ſed etiam adorationem, quæ tranſeat in exemplar, quæ aliàs non erat prohibita iure naturæ, & quemlibet vſum illius figuræ, vel ad pompam, vel ad memoriam, vel aliquid aliud. Excipio figuras illas, quæ veluti appendices, & ornamenta ędificij, alicuiuſue operis fiebant, de quibus cap. præcedenti ſatis dictum eſt. Hæ namq; non fuerunt prohibitæ fieri: omnis tamen illarũ adoratio, alioqui iure naturali permiſſa, omnino ſublata fuit, vt eò loci explicauimus. 117

An imagines in templis rectè collocentur. Diſp. 5.

Proponitur doctrina Catholica. cap. 1

Caluino Concilium Eliberitanum obijcienti variè Catholici reſpondent. cap. 2.

Allegat pro ſe Caluinus Epiphanium, quem variè Catholici explicant. cap. 3.

Vera Epiphanij interpretatio. cap. 4.

Diluuntur tres aliæ Caluini obiectiones. cap. 5.

Proponitur doctrina Catholica.

CAPVT I.

Mendacium Caluini.

HAEC nobis, cum hæreticis præſertim, diſputatio habenda eſt. Fieri namq; non poteſt, vt in tã vaſta, & varia materia, nõnũquam cum Catholicis, interdum etiam cum hæreticis varię quoque difficultates non occurrant. Caluinus igitur lib. 1. inſtitutionum cap. 11. etiamſi aliquas imagines admittat, & probet, vt diſput. 3. huius lib. dictũ eſt: affirmat tamẽ quingentis primis annis, in Eccleſia Dei imagines in tẽplis non fuiſſe: & ideò nunc perperam in ipſis collocari. Fundamẽta huius erroris ſequentibus capitibus referemus. Caluinus

Verùm hunc eſſe manifeſtũ errorẽ, multis demonſtrari poteſt:

118 poteſt: eiſdem enim prorſus Concilijs damnatus eſt, quibus aſſeritur, & definitur, imaginibus cultū, & adorationem ſacram deberi: quæ ſequenti diſputatione citabimus. Cęterùm Caluini mendacium, nempe ante primos quingentos annos, in templis imagines non fuiſſe, ex Patribus facile deprehenditur. Tertullianus lib. de pudicitia cap. 7. & 10. mentionem facit imaginis Saluatoris in figura paſtoris depicti in ipſis calicibus, quibus vinum in ſanguinē Chriſti conſecrabatur: quòdſi in vaſis ſacris imagines ſculpebantur, in templis quoq; fuiſſe, multò meliùs dicēdum eſt. Sozomenus lib. 5. cap. 20. & Nicephorus lib. 10. cap. 30. ſcribunt, tempore Iuliani apoſtatę, ſtatuam, quā mulier illa apud Paneadem Chriſto erexerat, magna cum ſolennitate, in templum inductam fuiſſe: quod accidit ante primos quingentos annos. Euſebius lib. 3. & 4. de vita Cōſtāt. refert, in templis extructis à Cōſtantino in Paleſtina multas imagines aureas, & argenteas fuiſſe. Damaſus in vita Sylueſtri narrat, in loco baptiſterij, vbi Conſtantinus aqua baptiſmi fuerat aſperſus, prope Eccleſiam Lateranēſem, imaginem argenteam agni, & Ioannis Baptiſtæ digito demonſtrātis illum, ab eodem poſitam; in ipſa verò Eccleſia Lateran. imagines duodecim Apoſtolorū argenteas fuiſſe quoque collocatas. Nazian. in Epiſt. 49. quæ eſt ad Olympium, Nyſſen. oratione in Theodorum in principio: Baſilius oratione in ſanctum Barlaam, Miſſa Chryſoſt. quā Eraſmus latinam fecit, Euodius lib. 2. de miraculis ſancti Stephani, Prudētius in libro de ſancto Caſſiano, Paulinus Epiſt. 12. ad Seuerum, Auguſtinus lib. de conſenſu Euangeliſtarum cap. 10. Gregor. libro 9. Epiſtolarum Epiſtola 9. mentionem faciunt imaginum in templo poſitarum. Demum Adrian. in ſcripto pro imaginibus prope finem, teſtatur, Sylueſtrū, Damaſum, Celeſtinum, Sixtum, Leonem, Ioannē, Pelagium, Pōtifices, imaginibus templa exornaſſe. Quinimò ex Concilio Eliberitano, quod pro ſe Caluinus affert, contra ipſum optimè probatur; tunc, prope tēpora nimirū Concilij Niceni, in tēplis Hiſpaniæ imagines fuiſſe: vt ſequenti cap. videbimus. Quibus omnibus

Tertull. *Sozomen.* *Niceph.* *Euſeb.* *Damaſus* *Nazian.* *Nyſſen.* *Baſil.* *Chryſoſt.* *Euodius.* *Prudent.* *Paulinus.* *Aug.* *Gregor.* *Adria.* *Concil. Elib*

Imaginum antiquitas in tēplis ex patribus probatur.

non solũ sententia Catholica dilucidè confirmata, sed etiã mẽdaciũ,& falsitas Caluini manifestè deprehẽsa maner.

Caluino Concilium Eliberitanum obijciẽti Catholicivariè respondent.

CAPVT II.

SED opponit nobis Caluinus canonem 36. Concilij Eliberitani, in quo sic dicitur. *Placuit picturas in Ecclesia esse non debere, ne, quod colitur, aut adoratur, in parietibus depingatur.* Huic tamẽ tam variè Catholici respondent, cum tamen alioqui nihil habeat difficultatis: vt difficilior multò in dies videatur: atque adeò recentiores aliqui, pondere illius quasi oppressi, tanquam optimum effugium elegerint, autoritatẽ Concilij negare: quòd prouinciale fuerit 19. Episcoporum tantum, nec ab vllo summo Pontifice confirmatum. Existimant verò, nullius debere esse autoritatis, quia etiam in multis alijs Canonibus manifestè errauerit, denegãs videlicet pœnitentiæ sacramentum in extrema necessitate propter aliqua ingentia crimina: aut, vt alijs placet, communionem Eucharistię: id quod errorem etiam intolerabilem esse autumant. Atque hac forsan de causa Canus lib. 5. de locis ca. 4. post Sextam conclusionem, de Concilio Eliberitano inquit; ea parte, qua errauit, semper a Catholicis explosum fuisse. Et sanè si alia via Concilio satisfieri commodè non posset, hoc nobis effugium sufficeret: nec Caluinus contra vniuersalem Ecclesiæ definitionem prouinciale Concilium obijcere deberet. Verum cum difficultas proposita illius canonis 36. facilem habeat solutionem, non est, cur tam citò leui oneri succumbamus: & autoritatem Concilij pleno ore negemus. Non inficior quidem, illud confirmatum non esse: verum si vni sacro Doctori Nazianzeno, Epiphanio, Hieronymo, Augustino plurimum meritò deferimus: potiori ratione Concilium etiam prouinciale in Ecclesia Dei tam antiquum, suspicere

Quidam Cõcilij Eliberitani autoritatem negant, quod in aliquibus errauerit.

Canus.

121

Defenditur autoritas Cõcilij Eliberitani

cere debemus. Quam ob rē multò minùs errorem aliquē ei falso imponere licebit, sicut nōnulli recētiores fecerūt.

Atque priores illi dicant, obsecro, mihi: in quo canone Concilium negat, in extremis pœnitentiæ sacramentum? id quod nunquam in Ecclesia Dei consuetum fuisse, testatur Concilium Trident. sessio. 14. cap. 7. Plurimos sane canones in eo inuenies, quibus ob aliqua crimina, cōmunionem denegat: at communio, non sacramentum pœnitentiæ, sed Eucharistiæ debet intelligi. Primum quia si in ipso Cōcilio id non esset expressum; sic deberemus interpretari, cum per communionem, non reconciliationem pœnitentiæ solùm, sed vsum etiam Eucharistiæ, idq; magis communiter intelligamus. Quare si in bonum sensum verba Concilij explicare possumus, non sunt in peiorem interpretanda. Concilium sane Toletan. 1. Can. 17. priuans communione eos, qui habent cum vxore sua concubinā, cum inquit, *non communicet*: concedens verò ijs, qui concubinam tantum habent; loquitur planè de communicatione fidelium, qua pœnitentes priuabantur, donec peracta pœnitentia reconciliarentur per sacramentū, iuxta canonem 11. Concilij. 3. Tolet. eam tamen non negat in extremis, nec tam crudelem pœnam vllum vnquam Concilium decreuit. Quod si Concilium Eliberitanum de tali communione intelligamus, absurdam sententiam illi tribuimus: si vero de communione Eucharistię, veritati maxime consonam. Cur ergo in peiorem sensum interpretabimur? Ceterum videamus, quid asserat idem Concilium canone 47. vbi disertis verbis de communione Eucharistię, non pœnitentiæ loquitur. *Placuit*, inquit, *vlterius non edere eum de communione pacis*: hoc eodem canone, & 64. 66. 70. & 72. dicitur, non esse dandam communionē vel talem non accipere cōmunionem, quod sanę de Eucharistia intelligitur: cōmunionis ergo nomine in alijs canonibus, nō fidelium communicatio, qua priuātur excommunicati, sed Eucharistię est intelligenda. Quomodo ergo, quod ignoranti sacerdoti nusquam legitur contigisse, Concilio prouinciali tam leuiter imponere licebit?

Con. Tri.

Concilium Eliberitanū nulli negauit in extremis pœnitentiam.

122 *Cō. Tol. 1*

Cō. Tol 3

Cæterùm alij intelligentes Concilium de communione Euchariſtię ſolùm, adhuc cenſent, erraſſe; negando communionis ſacramentum in extrema neceſsitate contritis,& iam confeſsis. Hi tamen abſque ratione audent in Concilio damnare,quod ab vniuerſali Eccleſia,tempore perſecutionum diu obſeruatum meritò fuiſſe, teſtatur Innocent.1.in Epiſtola 3.cap.2. *Ne* (inquit) *facilitas reconciliationis,& communionis homines a lapſu non reuocaret.* Conſtat autem tempore Concilij Eliberitani, Tyrannorum perſecutiones, contra Chriſtianos adhuc duraſſe; vt ex multis ipſius canonibus colligitur. Nam & paulò ante ſub Daciano in Hiſpania plurimi martyrij palmam ſunt conſecuti:inter quos Leocadia virgo Toletana,gubernante Eccleſiam illam Melanthio Epiſcopo, qui paulò poſt in Cõcilio Eliberitano ſubſcripſit,paſſa eſt.Hac ratione Siricius Papa in Epiſtola ad Himerium Tarraconen.cap.3.apoſtatis à fide in extrema neceſsitate,negat communionem Euchariſtiæ,& ſolùm peracta pœnitentia reconciliationem, & abſolutionem concedit, & Concilium Colonienſe ſub Carolo 3. canone 6. renouauit canonem 13. Cõcilij Eliberitani,in quo negatur communio in extremis : & Adrian. ſuis decretis canone 60. in ſui defenſionem, adducit canonem 75. Cõcilij Eliberitani, in quo falſis accuſatoribus in extrema neceſsitate communio prorſus denegatur. Ac demũ in Concilio Sardicenſi,quod generale fuit, canone 2.Oſius Cordubenſis, qui Eliberitano etiam interfuerat, prolata ſententia in Epiſcopos,qui ſimulatis literis, quibus in aliam Eccleſiam vocarentur, ſedem mutarent, vt tandem etiam in exitu, laica communione priuarentur, adiecit. *Si vobis omnibus placet,ſtatuite,* Synodus reſpondit, *placet.* In noſtra autẽ Hiſpania,& Gallia diu inualuit conſuetudo,vt ijs,qui extremo ſupplicio afficiendi erant,cõmunio non daretur:id quod modò officiũ ſanctę Inquiſitionis,cũ relapſis,etiã recõciliatis, & contritis obſeruat. Quid ergo mirũ,ſi Concilium Eliberitanum zelo pietatis & religionis,vt homines à vitijs,quę tunc frequentiſsima erant,reuocaret,aliunde ſacramento pœnitentiæ ipſorum ſaluti

Con.Liber. In extremis reſte aliquibus negaſſe Euchariſtiã

Innoc. Papa.

Leocadia Hiſpana mart.

Siricius Papa.

123

124

saluti sufficienter prouidens, tam seuerum remedium adhibuerit? Verùm Innocentius posteà seueritatem pristinã temperauit, quòd tam graui vti remedio, iam amplius necessarium non videretur. Denique pro varijs occasionibus illud quoque variari posse, nemo dubitabit. 125 Quare ea de causa damnare Concilium, nulla ratione licet.

Innoc.

Sed autoritatem illorum canonum infirmare conãtur: imo ipsos in Concilio non fuisse editos, sed suppositos, 126 probant. Quia cum in eo canone citato prohiberi videãtur imagines, sicut Caluinus pro suo errore illũ citat, pro eodem quoque Claudius natione Hispanus, magnus eriã Iconoclasta allegasset: si suo tempore, in eo Concilio talis canon haberetur. Nec enim Concilij in Hispania celebrati definitio ipsum latere potuit. Et cum canone 34. prohibeantur cerei accensi super defunctorum sepulcra, Vigilantius, & ipse Hispanus, qui reliquias martyrum exsecrabatur, pro suo quoque errore citasset; si in eo Concilio editus fuisset.

Obiectio contra canones concilij Eliberitani.

Claudius Hispanus Iconoclasta.

Alan. Iuo.

At hęc friuola sunt, vt canones, qui ab antiquo tempore in eo Concilio editi esse creduntur, nunc supposititios esse dicamus. Ad canonem de imaginibus inferius facilè respondebimus: ad illum de cereis dicemus lib. 5. disput. 3. c. 7. Ex quo planè cõstabit, eiusmodi fundamẽta futilia esse, & inania. Quocirca existimo, nec à Claudio, nec à Vigilãtio, in suorum errorum confirmationem, eos canones fuisse allegatos, quòd mentem eorum melius, quam Caluinus, & hæretici nostri temporis intellexerint: scientes præsertim Hispanię consuetudinem, de qua paulò post dicemus.

Solutio.

Duas alias interpretationes Concilio adhibet Alanus Copus dialogo 5. cap. 16. Vna est, ex Iuone Carnoten. in suo decreto par. 3. cap. 40. in hunc modum. Cum iure naturali prohibitum sit, imagines tanquam Deum adorari. atq; eo tẽpore populus in idololatriam, & vanũ cultum imaginũ maximè declinaret, Patres illius Concilij existimarunt, prẽsentaneum fore remediũ, si imagines è medio tolle-

Explicat Alanus canonẽ concilij Eliberitani de imaginibus:

tollerentur. Hanc interpretationē amplectuntur Martinus de Ayala tractatu de traditionibus p.1. c. de antiquitate imaginum circa finem, & Sixtus Senen. lib. 5. Bibliothecæ sanctæ annot. 47. mihi tamen nō probatur. Si enim à Patribus illius Concilij zelo religionis ita factum esset; vt omnes imagines etiam in tabulis depictæ, aut in materia aliqua sculptæ è templis ejicerentur; Gregoriū Magnū posteà non latuisset: quomodo ergo scribens ad Serenum Massiliæ Episcopum in Epistola 9. lib. 9. ipsumq; reprehendens, quòd zelo religionis imagines confregisset, quia viderat populum in idololatriā declinare, diceret in hęc verba. *Dic frater, à quo factum sacerdote aliquando auditum est, quod fecisti?* Respondere enim facile poterat Serenus: à toto Concilio Eliberitano, eadem prorsus causa, & occasione, qua à me ipso factum est. Eadem quoq; ratione probatum manet, Conciliū nō prohibuisse omne genus imaginum; vt aliquem abusum, in ipsis depingendis introductum aboleret. Talis enim religionis zelus prudentię & Christianæ fidei minimè conueniret: quare credendū non est, à toto Concilio id fuisse definitum. Præterea ratio, quā subdit Concilium in eodem canone, huic interpretationi non consonat. Dicitur enim; *Ne quod colitur, aut adoratur in parietibus depingatur.* Nam si causa vitandæ idololatriæ, aut abusum aliquem abolendi, auferri vellet imagines, eodē prorsus modo de his, quę in tabulis depingūtur, vel sculpuntur in alia materia, dicendum esset: atq; adeò ratio illa definitioni minimè quadraret.

Ayala Sixtus Senen.

Quid sentiat autor de prædicta expositione.

127

Greg.

128

Altera interpretatio Alani accommodatior videtur, quam sequuntur etiā Sanderus lib. 2. de Adoratione Imaginum cap. 4. & noster Franciscus Turrianus lib. 3. de dogmaticis characteribus aliquantulùm ante finem. Dicunt ergo, pro tempore, & loco summopere fuisse conueniens, imagines è templis auferre. Imminente enim Gentilium persecutione, quę sanè in Ecclesia Dei adhuc perseuerabat, vt ex multis canonibus illius Cōcilij colligitur, oportebat, Christianos secū imagines deferre, & occultare, ne in templis ludibrio Gentilium expositæ manerent. Id autem

Altera expositio Alani Sānderi, & Turriani.

San der. Turrian.

tem fieri non poterat,si in parietibus templi, bene tamen, si in tabulis depingerentur, aut in materia aliqua sculperentur. Concilium ergo nec prohibuit cultum, nec vsum omnem imaginum, sed solum eas in parietibus figurari: imò,quæ iam antea depictæ erant,radi,& deleri voluit.

129 Ego sanè non dubito,eo tempore adhuc Tyrannorum persecutiones in Hispania perseueraſſe; cum Concilium illud ante Nicenum primum celebratum fuerit. Quocirca canone 25. fit mentio literarum, quæ à Confessoribus fidei dabantur ad Episcopos in alicuius commendationē; & can.59.cauetur, ne quis Christianus in Capitoliū causa sacrificandi,ascendat;& can.60. eum nō referri in numerum martyrum, qui inuentus frangens idola, ibi occideretur. Cuius canonis veram intelligentiam libet hic paucis subijcere,etiamsi extra rem propositam videatur. Aliqui enim in vniuersum putarunt,martyres verè non esse, qui inuenti confringentes idola,à Gentilibus occisi sunt: quod tamen quadam adhibita moderatione intelligendū

Aug. est. Eam verò dilucide,vt plura alia, tradidit nobis Aug. serm.6.de verbis Domini aliquantulùm ante finem, vbi

Deute.7. & 12. refert illud Deuteron.7.& 12. *Cùm data vobis fuerit terra in potestatem,aras eorum destruetis.* Quæ verba optimè expendens,inquit.*Cum acceperitis potestatem,hoc facite:vbi nobis non est data potestas,non facimus:vbi data est,non permittimus: multi pagani habent istas abominationes in fundis suis; nunquid accedimus,& confringimus?* Quasi dicat,minimè. Prius enim agi-

130 mus,vt idola in eorum cordibus cōfringamus. Canon ergo ille 60. martyres non reputat, qui in alieno territorio nullam in illius incolas iurisdictionem habētes, vi & potentia humana, non virtute miraculorū, & ostēsione spiritus, confringunt idola,& ob eam causam à Paganis interficiuntur. At siquis aut Parochus, aut Episcopus, aut Rex in suo regno, vel diœcesi, in quam plenam iuris potestatem habet,idola confringeret,quibus Christianū populum sibi subiectum Pagani peruertere possent: & tēpla sacra ędificaret,& ob id Gentiles odio accensi,& suæ religionis zelo,volentes destructa iterum ædificare templa,&

idola

Expenditur præcedens interpretatio.

Digressio circa canonē 60 Concil.Elib.

An Idola clastæ occisi ab infidelibus sint martyres

idola collocare,ipſum occiderent:ſine dubio martyr eſſet. Quare & Rodulphus Aquauiua, & Alphonſus Paciecus noſtræ Societatis Sacerdotes cum alijs ſodalibus prope Salſetũ in India Orientali à Gẽtilibus occiſi,quòd ſacra vellent templa ædificare, dubio procul verè martyres exiſtimandi ſunt.Nam & pagus ille ſub Regis-Philippi ſecundi Hiſpaniarum Regis poteſtate,& iuriſdictione tunc erat,qui illorum Paganorum idola confringere, & templa Chriſtianis ibi exſiſtẽtibus ædificare iure poterat. Quapropter ad id muneris publica autoritate Rodulphus & Alphonſus legitime deſtinati,nullam iniuriã Gentilibus irrogarunt:ac proinde ab ipſis zelo ſuæ falſæ religionis occiſi,verum pro Chriſto martyrũ ſubierũt:quod eleganti verſu heroico,Franciſcus Bentius noſtræ Societatis Sacerdos,& literarum humanarum peritiſsimus, & in Romano collegio Rhetoricæ publicus Profeſſor,anno prẽterito,is fuit 1590.&à martyrio illorũ 9.in lucẽ edidit.

Rodulphus Aquauiua & alij martyres Societatis Iesu,propter idolomachiam.

131

Nonnulli recentiores alio modo reſpondẽt.Cum enim Eulalia martyr paulo ante Concilium Eliberitanum teſte Prudentio,hymno in laudem illius,confregiſſet idola,& thuribula eorum conculcaſſet, exiſtimant,cæteros Chriſtianorum exemplo illius permotos, paſsim ad idola confringẽda proſilijſſe,ideoque Epiſcopis in eo concilio minime placuiſſe, ab omnibus indiſcriminatim vſurpari, quod Virgo peculiari Spiritusſancti impulſu feciſſet. Verum ego probabile non arbitror,Patres Eliberitani Concilij in alijs damnaſſe,quod in Eulalia non ſolum laudare, ſed & imitari quiſq; deberet.Nam,vt colligitur ex eodẽ hymno,tunc Chriſtiani ad ſacrificandum idolis cogebantur. Ait enim Prudentius.

Refellitur quædam interpretatio illius canonis 60.Conc. Eliberita.

Prudẽtius

Chriſticolaſque cruenta iubet
Thura cremare:iecur pecudis
Mortiferis adolere Deis.

Atqui ea occaſione conculcare idola,ſeu cõfringere,etiã in alieno territorio,& ob eã cauſam mortẽ opperere, nõ ſolũ licet,ſed glorioſum quoq; eſt. Fateor tñ eo tẽpore,Chriſtianorum aliquos confringentes idola intempeſtiuc,&

ue,& loco nõ opportuno temere se morti obtulisse,corũque temeritatis Cõcilium occurrere voluisse. Id tamẽ exemplo Eulaliæ facere non potuerunt,cum illa loco,& tẽpore oportuno idola male tractauerit.

Cæterum,vt ad id,vnde fuerat digressa,nostra redeat disputatio secũda illa interpretatio canonis illius 36.mihi nõ probatur, quod cum ratione,quam in ipso canone Concilium expresisit,minime conueniat.Ideo enim dicit.*placuit imagines in Ecclesia esse non debere,ne*(scilicet) *quod adoratur, in parietibus depingatur*.Si tamẽ prædicta interpretatio vera esset:dicere potius deberet in hunc modum:*placuit in Parietibus Ecclesiæ,imagines non depingi:ne persecutoribus fidei nostræ,ludribrio esse possint.*

Iterum redit ad canonẽ 36 Cõcil.Elibe.

132

Mart.Ayala.

Est alia interpretatio,quã Martinus Ayala in eo loco adhibet,nescio,vtrum eius iudicio accõmodatior sit, quàm præcedens:mihi verò cæteris omnibus prẽferẽda videtur. Eavero est,in eo canone nõ prohiberi imagines in tabulis depictas,aut in alia materia sculptas,sed solùm in Ecclesia esse:idest,in ipsis templi parietibus depingi:ne idquod colitur,& adoratur,in parietibus depingatur.Atq; in hũc modũ ratio canonis, definitioni illius optimè quadrat.Iudicat enim Cõciliũ indecẽs,id,quod adorãdũ proponitur ipsi parieti affixũ esse,sedpotiùs debere,maiori cũ reuerẽtia in tabula,aut alia materia per se collocari. In primis enim imagines in parietibus depictæ splẽdorẽ,& pulcritudinẽ amittũt:atq; tectorio facile decrustato fẽdãtur,nec ita adveneratione mouẽt,sicut si in tabulis,aut per se collocẽtur.Tũ etiã iniuria tẽporũ,& bellorũ accidere solet, vt tẽpla diruãtur,& id,quod manet,prophanis vsibus,vel ad paleas equorũ seruãdas,vel ad quid simile deseruiat ibiq; imagines Sactorũ,nõ sicut decebat, permaneãt. Hãc verò fuisse mẽtẽ Concilij, præterquã quòd verba recitata manifestè indicãt,cõsuetudo Hispanię antiquissima,ad nostra vsq; tẽpora perseuerãs,nõ obscure demõstrat.In paucis enim Hispanię tẽplis imaginẽ aliquã,prẽter S.Christophori,in parietibus depictam inuenies:sed plurima tẽpla aut tabulis depictis,aut statuis ligneis inauratis,& coloribus va-

Vera canonis 36. Eliberitani ex postio ex mẽte autoris.

133

In Hispania pauca in parietibus imagines depictæ

134

bus variatis exornata sunt. Est insignis imago B. Virginis in pariete maioris tẽpli Hispalẽsis depicta quę hactenus in magno honore est: imò ex vna parte in aliã eiusdẽ tẽpli hi sce tẽporibus mira industria translata. Sed cum minùs frequẽter, & pauciores imagines in parietibus depictæ in Hispania videantur: illæq; multò post tempora Concilii Eliberitani fuerint depictæ; credendum est, definitionem illius Concilij, consuetudine diuturna magna ex parte obtinuisse. Iam verò more Italico depingi solent in parietibus, & hoc modo nostra templa exornari: antiquioré tamen consuetudinem fuisse illam, quam diximus, manifestè adhuc apparet. Potuit igitur Concilium definire, imagines non depingi in parietibus, ad ea incommoda vitanda, etiamsi alibi oppositum fieret. Id enim ad mores pertinet, quorum reformationem in sua Hispania, eo tempore Cõcilium Eliberitanum hoc pacto instituere, rationi cõsentaneum iudicare potuit. Ex quo etiam colligitur, non solùm hanc Concilij definitionem nihil Caluino fauere, sed etiam optimum inde contra ipsum sumi argumentum. Nam & tempore illius Concilij imagines in templis erant: cum tamen ipse asserat, vt cap. 1. vidimus, ante quingentos primos annos non fuisse: & Concilium illud non omnes imagines, sed solùm in parietibus depictas prohibuit. Quocirca, cùm optimè mentem Concilij, prædictãque Hispaniæ consuetudinem nouisset Claudius Taurinensis natione Hispanus, etiamsi imagines ipse impugnaret: hunc tamẽ canonem Concilij Eliberitani pro suo errore nunquam allegauit: non quod suppositus sit; vt recẽtiores superiùs commemorati autumant.

Caluini mendacium ex ipso Con. Eliberitano conuincitur.

135

Allegat pro se Caluinus Epiphanium, quem varie Catholici explicant.

CAPVT III.

SEcundò obijcit nobis Caluinus Epiphaniũ, qui in Epistola ad Ioannem Episcopum Hierosolymitanum circa finem illius ita scribit. *Præterea quod audiui, quosdam murmurare contra me, quia quãdo simul*

do simul pergebam ad sanctum locum, qui vocatur Bethel: vt ibi collectam tecum ex more Ecclesiastico facerem; & venissem ad villã quæ dicitur Anablatha: vidissemq; ibi præteriens lucernam ardẽtem, &c. inueni velum pendens in foribus eiusdem Ecclesiæ tinctum, atque depictum, & habens imaginem quasi Christi, vel Sancti cuiusdam (Non enim memini cuius imago fuerit.) cum ergo hoc vidissem in Ecclesia Christi, contra autoritatem scripturarum hominis pendere imaginem, scidi illud, & magis dedi consilium custodibus eiusdem loci, vt pauperem mortuum eo obuoluerent, &c.

136

Sed in primis Caluino ita respondemus. Si nulla ratione excusari à nobis, aut explicari posset Epiphanius, dicendum esset cum Damasceno oratione 1. de imaginibus post numerum 20. & Nazian. in oratione 39. quæ est in sancta lumina *Vna hirundo non facit ver.* Quam sententiam ex Aristotele desumpserunt 1. Ethic. cap. 7. tametsi Aristot. ea solùm velit demonstrare, beatitudinem non posse esse vnius diei, aut, quæ breui tempore finiatur, de quo in 1.2. S. Thomę quæst. 5. art. 4. fusiùs dicemus. Inquit ergo Damascenus (quod ad nostrum attinet institutum) *Vna hirundo non facit ver: neque enim vnius Doctoris autoritas totius Ecclesiæ consuetudinem debet euertere.* Quid ergo si Epiphanius imagines impugnet: Nunquid vniuersalis Ecclesiæ consuetudo, & definitio corruet?

Damasc. *Nazian.* *Arist.*

137

Cæterùm cum aliunde constet, Epiphanium Iconomachum nunquam fuisse, vt infetiùs patebit, enitendum est, sententiam illius enodare: referemus tamen priùs, quid alij respondeant: tamersi in tanta varietate Catholici cõstituti sint, vt molestũ videatur, quid vnusquisq; sentiat, recensere. Primum respondet Vvalden. 3. tomo cap. 157. num. 5. Epiphanium zelo nimio religionis succensum, nõ secundum scientiam, velum illud abscidisse, ob periculũ nimirum erroris Anthropomorphitarũ, qui Deum corporatum, & membris compactum esse asserebant. Verùm cum illa imago non esset Dei secũdum se, sed alicuius hominis, vt ex textu liquet; non potuit hac occasione, & ratione commotus Epiphanius, velum illud abscindere.

Vvald.

Prima solutio Vualdẽs & iudicium de facto Epiphanij.

Sixtus Sen.

Secundo respondet Sixtus Senensis lib. 5. Biblio. San-

ctæ, annotatione 247. eodem pacto excusari posse Epiphanium, quo ipsum excusat Damascenus oratione 1. de imaginibus iam citata, in aliquibus testimonijs, quæ in septima Synodo actione 6. eiusdem Epiphanij nomine recitãtur (inter quæ tamen istud nõ refertur) quibus videbatur & ipse imagines è medio tollere. Excusat ergo eũ Damascenus, quòd eadẽ ratione imagines prohibuerit, qua sanctus Athanasius Sanctorũ reliquias, in vrnis collocari vetuit, & humi condendas esse decreuit: vt scilicet absurdũ Aegyptiorum morem abrogaret, qui mortuos suos non sub terra condebant, sed in lectulis, & scimpodijs collocabant: sic ergo Epiphanius, vt abusum aliquem reprimeret, imagines è medio auferri curauit. 138

Athanasius iubet reliquias in terra sepeliri.

Athan.

Hoc tamen non video, quo fundamento affirmari possit: cum nõ videatur modus conueniens, ad abusum aliquẽ aut immoderatæ venerationis, aut superstitionis alicuius tollendum, imagines auferre: & laudabilem Ecclesiæ vniuersalis consuetudinem prætermittere. Nam sicut scribit Gregorius ad Serenum, quem citauimus in hoc libro disputatione 1. cap. vltimo, vt populũ ab adoratione idololatriæ reuocaret, non debebat imagines confringere: cum nihil tale in Ecclesia Dei vnquam factũ fuisset: sed oportebat, populum instruere, & verum adorationis modum, imaginibus in suo pristino statu permanentibus, docere. Non est ergo credendum, virum doctum, & prudentem Epiphanium tam insolenti remedio vsum fuisse, vt abusum aliquem adorationis, vel aliũ similem auferret. Quod verò Athanasius circa martyrum reliquias fecit; vt morẽ Aegyptiorum abrogaret; optimum sanè remedium fuit. Neque enim ex eo, quòd corpora martyrum humi condererentur, aliquid ipsis detrahebatur: cum modò etiam Romæ innumera martyrum corpora in puteis, & locis subterraneis condita iaceant; in magno tamen honore & veneratione habeantur. Meliùs ergo septima Synodus, & oratione 2. ipse Damascenus, ad ea testimonia Epiphanij, quæ ibi citantur, respondent, non esse ipsius, sed suppositicia. de hoc tamen, quod est in epistola ad Ioannem Episcopum

Expenditur superior responsio.

Greg. 139

7. Synod. Damasc.

140 scopum Hierosolymitanum, nihil est in septima Synodo, nec in Damasceno: quare illius difficultas superiùs proposita adhuc permanet.

Alanus Copus. Sander. Tertiò igitur, difficultate oppressus Alanus Copus dialogo 5. cap.21. & Sanderus lib.2. de imaginibus cap.4. respondẽt, verba illa non esse Epiphanij, sed supposititia: & quod maius est, Alanus totam epistolam putat, non esse Epiphanij, nec ab Hieronymo translatã: quia in græcis exemplaribus nusquam reperiatur: id quod cõmune etiã, & frequens effugium esse solet ijs, qui testimonijs Conciliorum, aut Patrum in aliqua controuersia nimis premuntur: & quãuis interdum præsentaneum, & verisimum soleat esse remediũ: magno tamen cũ delectu, & fundamento adhiberi debet. *Tertia solutio Sanderi & Alani copi.*

Mihi vero minùs hæc responsio placet, atque in primis totam epistolam Epiphanij esse, etiamsi nunc græcum illius exemplar non inueniatur, indubitatum esse debet. Nam & inter epistolas Hieronymi ponitur ordine 60. nec vllus hactenus de tota illa epistola dubitauit. Imò idem Hieronymus epist. 61. quæ est ad Pãmachiũ de erroribus *Hieron.* Ioannis Hierosolymitani, huius epistolę mentionem facit: vbi loquens cum Ioanne Hierosolymitano de ipso Epi- 141 phanio inquit. *Hæc per totam epistolam queritur, quòd Origenis dogmatum sequaris errores.* Qui ergo eam esse negaret epistolam Epiphanij, dicere quoq; deberet, inter opera Hieronymi suppositam, imò & illam, quæ est ipsius Hieronymi ad Pãmachium, negare oportebat, quod nimium esset: *Damasc.* nec hactenus aliquis ausus est dicere. Cum verò Damascenus oratione 1. de imaginibus num. 19. & oratione 2. aliquantulùm ante finem, sermonem, aut orationem Epiphanij, quam pro se citabant Iconomachi, dicit esse fictã; non de epistola ad Ioannem Hierosolymit. vt falso autu- *Sixtus Sen.* mat Sixtus Senens. lib. 5. Biblio. sanctę, annotatione 247. sed de epistola ad Theodosium aperte intelligit. *Illam Epistolam esse Epiphanij.*

Porrò autem verba illa recitata, esse ipsius Epiphanij, nec suppositita debere iudicari, inde constabit: si rationes singulas, quibus oppositum recẽtiores aliqui probãt,

infirmas esse, & nullius roboris ostenderimus.

Prima eorum ratio est: quia verba illa, post finem epi- 142
stolæ videntur addita. Nam cum multa cõtra Ioannis errores dixisset, quasi claudens epistolam, subdit hæc verba. *Cum hæc ita se habeant, dilectissime, custodi animam tuam, & desine circa nos murmurare, &c.* Deinde postulat, vt Deus conseruet vinculum caritatis & pacis, & rectæ fidei prædicationẽ: atq; hactenus finitam putant epistolam Epiphanij: cætera autẽ verba superùs recitata, addita ab aliquo Iconomacho fuisse.

Verba Epiphanij non esse supposititia.

Ego tamen non video, quomodo ibi finita esset epistola: quæ enim sequuntur, & hi putant, esse addita, ad eandẽ epistolam sine dubio videntur pertinere. Nam cum ad Ioannem scribens dixisset, ne amplius de ipso murmuraret, quòd errores illius notasset: & postquam Dominum deprecatus fuit pro pace inter ipsos, & sana doctrina: meritò aliá quoq; causam, cur alij de ipso murmurarẽt, subiunxit, & ab ea se purgare voluit: vt nulla esset causa, vnde pax inter ipsos perturbari posset. Eam verò continẽt verba recitata, quæ putant aliqui esse supposititia, & Caluinus pro se allegauit.

Secunda ratio, cum hæretici Iconomachi in septima 143
Synodo sic falsò dictæ, contra imaginum vsum duo alia testimonia Epiphanij allegassent; vt refertur in septima vera Synodo actio. 6. tom. 5. in principio, quæ ibidem cõuincuntur, non esse Epiphanij: nunquam testimoniũ huius epistolæ, quod pro se affert Caluinus, ipsi citarunt: signum ergo est, verba illa epistolæ Epiphanij nondum addita fuisse. Verùm hæc ratio parum roboris habet. In primis enim qui dicit, tempore septimæ Synodi nondũ verba illa addita fuisse in codice græco Epiphanij, dicere quoque debet, nec in codice Hieronymi latino, in quo inter alias ipsius epistolas hæc habetur, eo tempore eadem verba latina facta, addita fuisse: sed posteà ab aliquo, non solùm in græcis omnibus exemplaribus Epiphanij, sed etiam in omnibus latinis Hieronymi fuisse supposita: id quod humanæ industriæ satis impossibile apparet.

paret. Tum etiam alia duo testimonia eiusdem Epiphanij, quę falsa septima Synodus citata à vera septima Synodo apocrypha declarata fuisse, non probat, hæc etiam, quæ allegat Caluinus in Epistola ad Ioannem suppositicia esse, horũ nãque nulla omnino fit mentio in septima Synodo, sic falso nũcupata, nec in vera Nicena secunda. Ad hæc Iconomachos in septima falsa Synodo pro se nõ allegasse hoc testimoniũ Epiphanij, quod pro eodẽ errore affert Caluinus, signũ nõ est, eo tẽpore verba illa epistolæ Epiphanij nõdũ fuisse addita: sed ea pro se nõ allegarũt, quia optimè viderũt, nihil habere momenti; vt perspicue patebit ex ijs, quæ inferiùs dicemus. Ex quo etiam colligitur, quãto rudioris ingenij sint Caluinus, & nostri tẽporis Iconomachi, qui putant, hoc solo Epiphanij testimonio, ex Catholicis laudẽ reportare. Si enim attentè legatur Epiphanius, ne verbũ quidẽ de Sanctorũ imaginibus habet.

144

Notentur diligẽter, quæ sequũtur ad defensionem Epiphanij.

Tertia ratio. Stylus illius fragmenti cũ reliqua Epistola non conuenit: est ergo suppositum. Hac vtuntur seueri quidam styli censores: qui, vbi vix vlla styli discrepãtia apparet, magnum sibi discrimen odorari videntur. At hæc ratio fundamentum aliquod firmum contra difficultatẽ propositam non habet. Tum quia homo dum scribit, aut disputat, non semper sibi ipsi idem est; nisi nimia ad hoc adhibita diligentia in scriptis suis poliendis lima vtatur: id quod grauiores Ecclesiæ Patres non admodum curarunt. Tum etiam, quia nec fragmentum illud ita dissonat toti Epistolæ, vt ab alio potius assutum, quam ab ipso Epiphanio scriptum videatur.

145

Styli diuersitas non arguit diuersum semper autorem.

Hieron. Quarta ratio. Hieronymus in Epistola ad Pãmachium, quæ est 61. cum huius Epistolæ Epiphanij mentionem faciat, huius tamen veli ab ipso abscisi non meminit. Verùm hęc quoque ratio infirma est. Hieronymi enim institutum in ea Epistola non est, omnia, quæ Epiphanius ad Ioannem scripsit, referre; sed de erroribus solùm Ioannis Hierosolymitani agere. Quocirca non omnia sigillatim, sed aliqua, quæ sibi ad hunc finem accommodata videbãtur, ex Epistola Epiphanij recitat. Quare veli illius pendentis,

dentis, quod Epiphanius abſcidit, meminiſſe neceſſe non erat.

Quinta ratio. Non videtur digna Epiphanio ſententia, quòd eo loco aſſerit, eſſe videlicet cõtra Scripturam imaginem hominis in templo pendere: ſiquidem Scriptura nuſquam prohibet imagines: imò in veteri teſtamẽto cõtrarium habetur; cum ex iuſſu Dei ſtatuę Cherubinorum fuerint in templo collocatę: eſt ergo ſuppoſita, & ipſi falſò addita. Hęc quidem ratio optimè probat, Epiphanium nunquam dixiſſe, imagines Sanctorum non debere, in tẽplis collocari. Hoc enim potiùs contra Scripturam eſſet. Nam licet in veteri teſtamento generali pręcepto prohibitæ fuerint imagines eo modo, quem diximus diſputatione præcedenti: optimè tamen noſſet Epiphanius pręceptũ illud, cœremoniale eſſe; atq; adeò iam in lege Euãgelica ceſſaſſe: quare nec imagines, nec adorationem earũ, iam amplius Scriptura prohiberi. Niſi dicamus Epiphanium exiſtimaſſe, naturali quoq; iure hoc ipſum eſſe prohibitum, quod de viro doctiſsimo, & ſanctiſsimo, non eſt credendum. Ratio tamen non probat, partem illam Epiſtolę, quam Caluinus allegat, ſuppoſititiam eſſe. Nã quãuis indigna ſit Epiphanio ſentẽtia, quæ aſſerit, cõtra Scripturam eſſe, imaginem Sancti in Eccleſia pendere; atque adeò ſi verba recitata id ſignificarẽt, Epiphanio nõ eſſent adſcribẽda, ſed ſuppoſititia iudicanda; ne ipſum erroris intolerabilis faceremus autorem: quia tamen verba illa id nullo modo denotãt, vt mox patebit; hac ſola ratione pars illa epiſtolę non debet ſuppoſititia iudicari. 146 147

Vera Epiphanij interpretatio.

CAPVT IIII.

EGO ſanè arbitror, ex verbis Epiphanij ſuperiùs recitatis veram, & Catholicam, dignamque tali viro ſententiam, nec ſuę epiſtolę ſuppoſititiam facili negotio colligi. Verba illius ſunt:

sunt: *Prætereà quod audiui, quosdam murmurare contra me, quia quando simul pergebam ad sanctum locum, qui vocabatur Bethel, vt ibi collectam tecum ex more Ecclesiastico facerem: & venissem ad villam, quæ dicitur Anablatha: vidissemque ibi prætereuns lucernam ardentem, &c. inueni velum pendens in foribus eiusdem Ecclesiæ tinctum atque depictum, & habens imaginem, quasi*
148 *Christi, vel Sancti cuiusdam, (Non enim memini cuius imago fuerit.) cum ergo hoc vidissem, in Ecclesia Christi contra autoritatem Scripturarum hominis pendere imaginem: scidi illud, & magis dedi consilium custodibus eiusdem loci, vt pauperem mortuum eo obuoluerent.* Ex quibus ego infero, imaginem illam non fuisse alicuius Sancti, sed prophani alicuius hominis, quæ honoris gratia ante fores templi penderet: eamque meritò Epiphanium abstulisse, atque scidisse: quòd cõtra sacram Scripturam, illud esse putaret. Hanc interpretationẽ sequutus est Marius Victorinus in annotatione ad illam epistolam in secũdo tomo Hieronymi, quæ licèt alijs displiceat, mihi tamẽ ex ipso textu Epiphanij colligi manifestè videtur. Dixit autem Epiphanius, contra sacram Scripturam esse, eam imaginem in foribus templi collocari, non quia id in Scriptura sit expressum (Nunc enim de veteri testamento non agitur.) sed quia contra doctrinam sacrę Scripturę est, profanum hominem Sanctum iudicare: atque adeò ipsi in se, aut in sua imagine sacrum, & plusquam ciuilem cultum, adhibere. Cum igitur ea, quę in templo suspenduntur, honoris gratia, tanquam sancta ibi debeant constitui, vt sacer honor ipsis deferatur: videtur, contra doctrinam sacrę Scripturę esse, pro-
149 fani hominis imaginem in templo pendere, quę animos ingredientium moueat, vt sibi sacrum cultum, & adorationem exhibeant.

Marius Victori.

Eam verò fuisse profani, & communis hominis imaginem, his coniecturis ex ipso textu probatur. Primum, si esset illa imago alicuius Sancti, nõ diceret Epiphanius: *habens imaginem, quasi Christi, vel Sancti cuiusdam*, sed imaginem Christi, aut Sancti: particulam ergo *quasi*, addidit Epiphanius, vt ostenderet: velum illud pendens ante

Coniecturæ ad probadũ imaginem abscissam ab Epiphanio non fuisse cuiusdã Sancti

fores templi cum ea imagine,honoris gratia,ita positum fuisse,quasi esset;ideſt,ac si esset Christi,aut alicuius Sãcti, quorum imagines meritò hac ratione venerationis,& honoris gratia in templo collocantur,& suspenduntur:cum tamen revera Christi,aut Sancti alicuius ea non esset. Addidit vero parenthesim,non vt significaret,se non potuisse 150
discernere,an esset imago Christi,vel alterius Sancti:nam si eam deposuit,& abscidit,id facilè iudicare potuit: sed vt indicaret,se scire nõ potuisse, cuiusnam hominis prophani illa esset imago. Quare parenthesis nõ debet referri ad illud *Christi vel Sancti cuiusdã*,sed ad illud,*habens imaginem*,vt sensus sit. Ideò dixi imaginem,quę erat in illo velo,nec addidi cuius illa fuerit,quia non memini, cuiusnã hominis esset. Eam ergo,quam ignoraui,cuius esset, vidi pendere ante fores templi ea maiestate,& veneratione,ac si esset Christi,aut alicuius Sancti.

Secunda coniectura.

Secundo id ipsum probatur. Quoniam post verba citata,subinde addit. *Illi contra murmurantes dixerunt: si scindere voluerat,iustum erat,vt aliud daret velum,& mutaret*: quibus auditis, ipse Epiphanius promisit, se aliud daturum: & cessauit murmuratio. At si Epiphanius imaginem Christi, aut Sancti alicuius,quam venerari potius debuerat,& ad id populus Anablathanus suspenderat, cum iniuria abscidisset, cõtra ipsum acrius Anablathani murmurassent: quod Iconomachus esset:nec solùm in satisfactionẽ iniuriæ aliud velum postulassent:sed crimẽ etiã Iconomachię ipsi obiecissent. Quare nec dicerent,*Si scindere voluerat,iustum erat:vt aliud daret velum, & mutaret*: nec hoc solo ipsi contenti manerent. Itaque acriùs contra ipsum murmu- 151
rassent. Primum,quia populus ille, si habebat ante fores templi imaginem Christi,aut Sancti,cultor erat imaginũ: factum ergo Epiphanij,tanquã Iconomachi,ipsi summopere displiceret. Tum etiam eo tempore in Ecclesia Græca imagines in magna fuerunt veneratione: vt refert se- 7. Syne.
ptima Synod. act. 6. tomo 1. in principio. Tunc enim Basilius,Gregorius vterque,& alij erant viri sanctissimi,qui in magno honore imagines habuerunt:murmurarent ergo Ana-

go Anablathani contra Epiphanium:& Ioannes Hierosolymitanus aliquando hoc ei obiecisset:constat autem nec ab eo,nec ab aliquo antiquo scriptore,hoc errore Epiphanium fuisse notatũ:ergo imago illa non erat alicuius Sancti.Ex quo etiã deducitur,immeritò inter Iconomachos, ab Alphõso de Castro ipsum numerari;vt secunda disputatione cap.vltimo notauimus.Sequitur etiam,Iconomachos Imperatores,& qui fuerunt tempore septimæ Synodi,vel paulò ante,nunquam testimonium Epiphanij pro se allegasse:quod verba illius non indicarent,imaginem illam alicuius Sancti,sed potius prophani hominis fuisse.

Alphon. Castro.

Cur antiqui Iconomachi factum Epiphanij pro se nõ afferant.

152

Tertio demum,eadem sententia cõfirmatur. Quoniam ex septima Synodo,loco paulò ante citato, & Damasceno oratione prima de imaginibus numero 20.constat,discipulos Epiphanij ei mortuo imaginem in templo posuisse:quomodo ergo,si ipse Iconomachus fuisset,aut imagines Sanctorum e templis eiecisset,ipsius discipuli, imaginem eius in templo venerandam collocassent?

Tertia coniectura.

Epiphanio mortuo discipuli statuam erexerunt.

Diluuntur tres aliæ Caluini obiectiones.

CAPVT V.

153

TErtio arguunt hęretici. Adrianus imperator in gratiam Christianorum templa extruxit sine imaginibus,in quibus ipsi orabant; vt refert AElius Lampridius in vita Alexandri imperatoris:ergo imagines in templo non sunt collocandę. Respõdet Alanus Copus dialogo.4.capite secundo:templa illa non fuisse Christianis extructa absq; imagine,sed absque simulacris, & Gentilium idolis.Cum enim Christiani nollent,in templis Gentilium orare,quòd idolis plena essent.sine illis iussit alia ædificari,non tamen proinde,sine imaginibus.Nam illa simulacra,sine quibus refert Lapridius,templa extructa fuisse,appellat ipse numina.cum ergo ait,sine numine templa fuisse erecta, non dicit sine imagine quacunque,sed sine idolo, aut simulacro, cui ex sententia Gentilium,numen aliquod in erat.

Tertia obiectio hæreticorum. Solutio.

Aelius Lamp.

Alanus

Christiani nolebant orare in templo gentilium.

Quarta obiectio hæreticorum.

Quartò obijciunt Augustinum, qui in Epistola 49. q.3. de simulacris, quæ in loco insigni collocantur, vt adorentur, inquit. *Cum his sedibus locantur, honorabili sublimitate: vt à precantibus, & immolantibus attendantur, ipsa similitudine animatorum membrorum, atque sensuum, quamuis sensu, & anima careant, afficiunt infirmos animos, vt viuere ac spirare videantur.* Similia verba habet in Psalmũ 113. Respõdetur, Augustinum quæstionem vtrobiq; instituisse contra Gẽtium idola, in quibus Ethnici putabant, aliquid numinis latere: & ideò illis tanquam Dijs sacrificabant: hæc autẽ ijs, qui putant, aliquid numinis habere, ita animum cõmouent ipsa similitudine membrorum, atque sensuum; vt ipsis viuere videantur. At verò Christianis, qui ita imagines venerantur, vt nihil ipsis inesse putent dignitatis, & excellentiæ, nisi ab exemplari, animum eo modo non afficiunt. Quare nec aliquid periculi in ipsarum adoratione manet; si populus rudis iuxta sinceram fidem, & religionem mediocriter instruatur. 154

Solutio.

Quintò hæretici nostri temporis Catholicam veritatẽ impugnant hoc modo. Templa instituta sunt pro viuis imaginibus, quales sunt baptismus, & sacra cœna, id est Eucharistia, quæ est imago corporis Christi: mortuæ ergo statuę, & imagines in ipsis non sunt collocandæ. Respondeo primum, Caluinum, & alios hæreticos nostri temporis in eo errore cum Iconomachis tẽpore septimæ Synodi conuenire, quòd Eucharistiam vocant imaginem Christi: quem modum loquendi septima Synodus actione 6. tomo 3. circa finem acriter reprehendit. Cum enim Eucharistia verè sit ipsum corpus Christi, non debet imago, aut figura illius appellari. At Caluinus, & nostri temporis hæretici figuram vocant, quia existimant corpus Christi sub speciebus panis verè non esse, sed solum repręsentari. Deinde respondeo, ipsos etiam errare, quòd dicant, depictas imagines, quas ipsi mortuas appellant, & sacramenta, quæ viuas imagines vocant, simul in Ecclesia Dei esse non debere: alię namq; alijs mirifice illustrãtur. Adde etiam, quòd sicut sacramenta imagines viuas appellant, quia 155

5. Obiectio.

Solutio prior.

Eucharistiã non esse figuram corporis Christi.

Solutio altera.

Hæretici sacramenta viuas imagines vocant.

156 quia vitã spiritualem,quam nobis tribuunt,significant: sic etiam & depictę,conuenienter quoque vocari possunt viuæ, quòd sanctos Dei homines viuentes repręsentent, & in se quodammodo habeant.

Demum obseruandum est, quamuis imagines in domo pictoris,& vbicumq, ponantur, adorari optimè possint, vt ex doctrina disputationis 8. huius libri,& primę 3. libri patebit:in Ecclesia tamen Romana olim consuetum fuisse,vt refert Adrianus in scripto de imaginibus ad Carolũ 5. *Quod præsumptiuè,& indoctè*, vt priùs oleo sacro vngerẽtur, quam collocarentur in templis,& toti populo venerandæ proponerentur:quod tamen nullibi iam obseruari puto.

Imagines prius olim vncta fuisse oleo quam in templis ponerentur.

An imagines Dei, Christi, & Sanctorum sint adorandæ. Disput. 6.

Variæ hæreses.cap.1.
Secundum fidem Catholicam,sacris imaginibus cultum deberi,auctoritate probatur.cap.2.
Idem cultus imaginum ratione probatur.cap.3.
Quibus Scripturæ testimonijs hæretici impugnent adorationẽ imaginum.cap.4.
Obijciunt contra idem Patrum testimonia,& rationem.cap.5.
Argumentum contra imaginum adorationem ex libris Carolinis. cap.6.
Proferunt adhuc hæretici pro suo errore tria Concilia.cap.7.

Variæ Hæreses.

CAPVT I.

157 PRæsens controuersia non cum Catholicis, sed cũ hęreticis nobis ineunda est. Nũc enim solũ quærimus vniuersim, vtrum imagines aliquo adorationis honore afficiẽdæ sint. In qua re cũ inter

inter Catholicos nulla sit dissensio, hæretici tamen, vehementer nobis aduersantur. De modo autem, & genere adorationis perdifficilis & perobscura quæstio inter Catholicos versatur, quam disputatione 8. pertractabimus.

Hæretici ergo, vt refert Damascenus libro de hæresibus, in duas extremas & oppositas sententias diuisi sunt. Vna est Christianocategororum, ita nuncupatorum, quòd cum Christiani vnum Deum, & nullum alium adorent latria, imagines Christi, & beatę Virginis, imò etiam sanctorum Angelorum, & hominum, more Græcorum vt Deos colunt, & adorant. Contra quos non est nobis disputandum. Hi enim in vitiũ idololatriæ prolapsi, eodem modo impugnandi sunt, atq; Gentiles: quos optimè redarguunt Lactantius lib. 1. diuina. institut. Tertullianus lib. de idololatria, & Athanasius in oratione contra idola. Altera est Iconoclastarum, seu Iconomachorũ, qui sic vocantur, aut quia male tractant imagines, aut quia illarum vsum impugnant, quos disputatione 2. huius libri annumerauimus: cum quibus nobis pugnandum est. Hi autem omnes non eodem modo contra imagines docẽt. Nonnulli, nẽpe Imperatores illi commemorati, omnino confringendas, & ex omni parte auferẽdas, sicut Iudæi & Mahumetani, esse dicebant. Alij, vt Caluinistæ, licèt illas domi, aut alibi permittant, vt disp. 3. dictũ est: eas tamen in templis non collocant: sed inde magna cum iniuria auferunt: vt disputatione precedente vidimus. Quidã alij, vt Lutherani, intra templa etiam eas collocant: sed ad illorum ornatum solũ habent: nullaq; ipsas dignantur veneratione. Demum tẽpore septimę Synodi fuerũt quidam alij Iconomachi, qui non ad solum ornatum, vbiq; eas retinendas iudicarũt: sed etiam ad excitandam fidelibus memoriam exemplaris: vt coram eis solum ipsum venerarentur: illis tamen nullum signum honoris, aut submissionis, neque osculo, nec inclinatione corporis, nec alio modo exhiberent: id enim idololatriam esse dicebant. Quare nec osculabantur imagines, neque ipsis corpus inclinabant, nec thurificabãt. sed recti coram eis, in memoriam exẽplaris excitati, in ipsum mente

Dama sc.

Prior hæresis Christianocategororum qui imaginibus latriæ cultum exhibent.

Lactan. Tertul.

Athan.

Posterior hæresis Iconomachorũ qui sunt in varias partes diuisi.

258

Caluinistæ.

Lutherani.

Iconomachi sem probi.

159

Epiph. Diacon. mente sola ferebantur. De his inquit Epiphanius in septima Synodo actione 6. in breui quadam demonstratione pro imaginibus, quæ habetur in fine actionis, in hæc verba. *Qui verò dicunt, sufficere vsum imaginum ad memoriam solùm, non vero ad salutationem eas habendas, illud quidem recipiẽtes, hoc vero recusantes, semiprobi quadamtenus, & falsoueri (vt ita dicam) deprehenduntur: altera quidem parte veritatem confitẽtes, ex altera vero peruersè agentes.* Dicuntur autem ab Epiphanio semiprobi, & falsoueri: quia non omnino, sicut Imperatores illi, imagines respuebant, sed eas necessarias, & vtiles esse iudicabant. Quare ex parte & veri erant, & probi: at quia salutationem illis negabant, & adorationẽ, idcirco, & falsi & veri; & non omnino probi, sed semiprobi ab Epiphanio merito nuncupantur. Ex quo sequitur non omnes hæreticos, vt falsò putauit Sotus lib. 2. de iustitia & iure, quæst. 4. art. 2. in fine, sed aliquos existimasse, imagines ad recordationem saltem retinendas esse: cum Imperatores illi, & plures alij tempore septimæ Synodi omnino comburendas esse dicerẽt: alioqui Epiphanius illos, qui dicebant ad memoriam esse retinendas, non appellasset semiprobos, & falsoueros, nisi eos cum alijs cõpararet, qui omnino improbi erant, & falsi, quòd imagines prorsus è medio tollendas prædicarent. In hoc etiam errore fuisse Iconomachos illos, qui librum Carolinum composuerunt, colligitur ex scripto Adriani cap. 50. vbi sic loquũtur. *Quod contra beati Gregorij institutа sit, imagines adorare, seu frangere:* & cætera, & cap. 51. cẽsent hæreticos esse eos, qui imagines frangunt, vel adorant. Deinde post medium in cap. 14. dicunt, tam errare eos, qui artẽ pictoriam piam esse dicunt, quales fuerunt Patres septimæ Synodi, quam eos, qui eam vituperant, quales fuerunt fractores imaginum, nempe quòd hi imagines nullo modo admitterent, illi verò adorarent. Nam autores illius libri imagines retinebant, sed non adorabant.

Fulcre Epiphanius quosdam iconomachos semiprobos appellat.

Tho

Decipitur Sotus in iudicio de Iconomachis.

Adria.

Autores libri Carolini quales Iconomachi.

161

In hanc sententiam aliqui putant plures Scholasticos consensisse, atque ea de causa apud eos malè audiunt. Hi sunt Alexand. 3. p. q. 30. art. vltimo; Alphonsus de Castro

Alex. Castro.

aduersus

aduersus hæreſes verbo *Adoratio*, hæreſi.1. Durã. in 3. d. 9. q.2.num.8.9.& 10. Picus Mirand. in ſua Apolog.q.3. Robertus Holcot in librum ſapientię, lect.157. Si tamen eorũ verba,& ſententiæ expendantur, ab horum Iconomachorum errore longè abeſſe conſtabit. Quocirca nec moleſtum, nec ſuperuacaneum debet iudicari, ſi eorum ſententias ſigillatim referamus. Indecorum enim videtur, tumultuarie,& ſine delectu, autores pios,& Catholicos talis erroris inſimulare.

Examinantur dicta quorundam Catholicorũ, qui Iconomachis fauere videbantur. Explicatur Alex. Defenditur Alphõſus à Caſtro.

In primis vero Alexander ſolum dixit, imagines nõ per ſe ab exemplari diuiſas, ſed cum illo coniuncta, eſſe adorandas, id quod non ſolum verum,& communi Scholaſticorum ſenſu probatum, ſed etiam doctrinę Patrum,& definitionibus Conciliorum plane (ni fallimur) ſancitũ eſſe, diſp.8. demonſtrabimus. In Alphonſo autem nihil aliud, quod animos legentium offendere poſſet, prętęr hæc verba circa finem primæ hæreſis inuenire potui. *Ex dictis, qui minime cęcus eſt, iam perſpicere valebit qualis ſit ipſa genuflexio & alia quæuis adoratio coram cruce facta, & cur exhibeatur: nam ipſi Deo, in cuius memoriam venimus per crucis aſpectum.* Sæpius etiam eadem hæreſi inquit, nos coram cruce procumbere, caput aperire, corpus inclinare ipſique Chriſto in ea crucifixo, cuius recordamur ex aſpectu eiuſdem crucis, ſeruitutem profiteri. At hæc friuola ſunt, vt tali viro ſimilẽ errorem aſcribamus. Primum quia ipſe eo loco frequenter dicit, crucem,& omnia, quæ Chriſtum tetigerunt, a nobis merito adorari. Tum etiam quoniam ipſe concedit, nos crucem & imagines oſculari,& coram illis procumbere, & caput aperire: at Iconomachi, qui ſemiprobi dicebantur, nullam notam honoris,& ſubmiſionis, coram imaginibus exhibebant. Ad hæc, cum Alphonſus aſſerit, adorationem coram cruce factam, ipſi Deo exhiberi, intelligit planè, nõ de nota ſolum exteriori,& genuflexione, ſed de affectu reuerentiæ,& ſeruitutis, ſeu latriæ interioris. Hæc enim per ſe Deum reſpicit: nota verò imaginem, vt diſp.3.c.12.diſt.13. latiſsimè explicabitur. Ideoque paulo ante dixerat hæc verba. *Cum omnia, quæ Deo adiacuerunt ado-*

Alexa.

Alphon.

Quam diuerſe ſenſerit Alphonſus ab Iconomachis ſemiprobis.

ranus:

ramus ; Deo Soli in hoc reuerentiam, ac pietatis cultum exhibemus: per pietatem , & reuerentiam intelligit interiorem ſubmiſſionis affectum , quo quis in Dei excellentiam fertur , & ſigna ſubmiſsionis exhibere cupit : qui ſine dubio in Deum per ſe fertur , vt ibidem docebimus.

Explicantur dicta Patrũ qui Iconomachis ſemiprobis videbantur aſſentiri.

Gregor. In hoc ſenſu loquutos eſſe aliquos inſignes Eccleſię Patres, conſtat. Gregorius libro ſeptimo Epiſtolarum , epiſtola 53. ſic ait. *Scio, quod imaginem Saluatoris noſtri non ideo petis, vt quaſi Deum colas, ſed ob recordationem filij Dei, in cuius amore recaleſcas: cuius imaginem videre conſideras.* Et eodem libro Epiſt. 109. dicit, imagines retinendas, vt ijs, qui legere

Cõcilium Mogunt. neſciunt, pro literis ſint, non tamen adorentur. In eũdem modum loquitur Concilium Moguntinum anno 1549. celebratum, capite 41. vbi ſolum ad recordationem, non ad

164 adorationem imagines videtur admittere . Et plures alij, quos referemus diſputatione 8. capite 13. Qui omnes non negãt, notam ſubmiſsionis, & ſigna exteriora imaginibus exhiberi, (ſiquidem Gregor. in illa epiſtola 53. concedit, ante imagines nos proſterni, non ſicut ante diuinitatem:) ſed adorationis nomine intelligunt internum affectum ſubmiſsionis, quem putant non in imagine ſiſtere, ſed in exẽplar ipſum referri, & tranſire.

Explicatur Durandus Holcot & Picus Mirãdulanus.

Durand. Durandus verò docet, primum imaginem, vt res inanima eſt, ſecundum ſe adorari non poſſe : deinde eſſe nihilominus veram hanc propoſitionem, *crux vel imago adoratur eadem adoratione, qua res repræſentata impropriè, & in hoc*

Holcot. Pi. Mir. *ſenſu, quia ad præſentiam imaginis ſeu ſigni, fit cõmemoratio rei quam rememoratam adoramus* . Hæc ſunt fere ipſius verba. Id ipſum eodem modo docuerunt Holcot, & Picus Mirandulanus, qui meo iudicio, errore Iconomachiæ, illius etiam , quam vltimo loco commemorauimus , & cæteris omnibus inferior eſt, notari non debent. Neque enim

165 hi Doctores inficiantur, pium eſſe imaginem oſculari, ipſi caput aperire, & corpus inclinare : quod tamen omnes Iconomachi negant , etiam illi , qui ad memoriam ſolum imagines aſſerunt eſſe retinendas . Cur ergo hos

viros

viros pios & Catholicos inter Iconomachos annumerabimus.

Differentia scripturæ & imaginis.

Neque Durandus imagines, scripturæ in omnibus cõparat. Nam quamuis, vt ex Gregorio paulò antè diximus, & suprà in hoc libro disput.3.cap.4.ex Damasceno & Beda retulimus, imagines depictæ sint veluti historia quędam rerum gestarum, & scriptura rudioribus, & ignorantibus: scriptura tñ nõ sacra ita nobis in memoriã Deum & alios Sanctos, quos adoramus, reuocat, vt ipsam communiter nò osculemur, aut coram ea procumbamus, vel alia signa submissionis, sicut imaginibus facere consueuimus, præbeamus, tametsi id fieri congruè possit, sicut cuicumque alteri rei, vt lib.3.disp.1.explicabimus.

Quòd autem Durandus, Picus Mirandulanus, & Holcot asseuerant, nempe osculum, inclinationem corporis, & alia signa esse proprie adorationem, cultum, & reuerẽtiam exemplaris, ipsius autem imaginis non, nisi impropriè, & latiori significatione; in modo loquendi solùm, nõ re ipsa aliquibus Catholicis aduersatur. Neq; enim hi autores imaginibus denegant id, quod Patres & Concilia ab Iconomachis obtinere contẽdebãt; signa videlicet illa reuerentiæ & honoris, genuflexionem, nudationem capitis &c. Patres vero in septima Synodo non videntur multũ curasse, an illa exterior nota, quã definiunt imaginibus esse exhibendam, sit dicenda adoratio, aut alio nomine nuncupanda, ad hoc solùm attẽdentes, vt imagines cum signo aliquo exteriori reuerentiæ, & submissionis tractentur; id quod in hũc modũ Epiphanius in illa demõstratione paulò ante citata explicauit. *Quapropter non indignas habebimus eas* (scilicet imagines) *honore, salutatione, veneratione: debitamque adorationem illis dare debemus. Siue igitur placebit salutationem, siue adorationem appellare, idem profectò erit, modo sciamus, excludi latriam, hæc enim est alia à simplici adoratione.* Hæc Epiphanius. Et Tharasius in epistola ad Imperatores, quæ habetur actione 7. inquit. *Quæ sanè adoratio* (scilicet imaginibus exhibita,) *nihil est aliud, quàm salutatio, siue amplexum malis appellare.* Eodem modo loquendi vsus est Adrianus

166

Epiph:

Nota verba Epiphanij & Tharasij de adorationis nomine.

Tara.

citatus

citatus à nobis infra disputatione 8. cap. 1. non ergo cu-
167 rant, vtrum illud signũ dicatur adoratio, an salutatio, vel amplexus, vel osculum, &c. Atqui Durandus non negauit, amplexari nos debere imagines, salutare & osculari atq; ipsis caput nudare; etiamsi dicat, illam non esse propriè adorationem imaginis, sed exemplaris.

Secundum fidem Catholicã sacris imaginibus cultum deberi, autoritate probatur.

CAPVT II.

CAtholica veritas est, imaginibus deferendam esse adorationem, hoc est, signa seruitutis, & submissionis, amplexu, luminaribus, oblatione suffituum, capitis nudatione, &c. Eam verò testimonijs Scripturæ, Conciliorum, & Patrum, confirmare facilè possumus. Nituntur autem in primis Catholici ex varijs locis Scripturæ probare: nõ quia in ea sit expressa: est enim de numero earum traditionum, quę in Scriptura expressæ nõ sunt; vt testatur Damasc. 4. de fide c. 17. *Damasc.* 168 sed quia ex Scriptura nõ obscurè deducitur. Quidã ex eo colligunt; quod Scriptura Exod. 25. tradit, imagines Cherubinorum fuisse iuxta arcam positas: & Numerorum 21. serpentem æneum coram populo Israel erectum: quibus omnibus existimant, cultum, ad adorationem ab illo populo exhibitam fuisse. Sed quia disput. 4. cap. 5. & 6. probatum satis est, figuras in veteri testamento non fuisse ad adorandum expositas, ideò hac probatione supersedendũ iudicaui. *Exod. 25. Num. 21* *Traditio de Imaginũ cultu in scriptura non est expressa.*

Alan. Copus. Meliùs ergo probat Alanus Copus dialogo 5. cap. 8. ex illis Scripturæ locis, quibus creaturę irrationali cultus adorationis tribuitur. Psal. 98. *Adorate scabellum pedum eius, quoniam Sanctum est*: Psal. 131. *Adorauimus in loco, vbi steterunt pedes eius*: quæ duo testimonia fusiùs tractauimus disput. 4. cap. 4. His adde, Arcam fœderis, quæ res inanima erat, semper cum reuerentia portatam, & collocatam: Psal. 131. *Psal. 98. 131.* *Psal. 131.* *Probatio ex Scriptura.*

O *Surge*

Surge Domine in requiem tuam, tu & arca sanctificationis tuæ.
Idem 2. Paralip. 2. Qua ratione Deutero. 10. separata fuit tribus Leui, ex qua solùm eligerétur Sacerdotes, & Leuitę, qui cum reuerentia ministrarét Deo coram arca: & ipsam reuerenter portarent. Atq; Iosue 3. cap. præcepit populo, ne appropinquaret arcæ, ideoque percussus Oza obijt, 2. Regum 6. cum tetigisset eam, quod ipse sacerdos nõ esset, vt autor librorum de mirabilibus sacræ Scripturæ apud Augustinum docet libro 2. cap. 12. vel, vt existimat Lyranus in eum locum, quòd eam in plaustro posuissent, cum humeris esset gestanda. Imò & 1. Regum. 6. ex Bethsamitis plures occisi sunt, quia sine debita reuerentia curiosiùs eam aspicere voluerunt. Si igitur rebus inanimis Scriptura adorationem tribuit, non alia quidem ratione, quã in honorem, & reuerentiam eorum, ad quę referuntur: cur imaginibus eadem quoq; ratione, relatione videlicet ad exẽplaria, eam denegabimus? Quare nõ immeritò notaui disputatione 4. cap. 4. non solùm hæreticos nihil contra nos ex Scriptura veteri posse allegare, sed ex ea etiam optimũ contra ipsos desumi argumentum.

Arca testamenti sẽper habita cũ veneratione.

2. Para. 2. Deut. 10. 169 Ios. 3. 2. Reg. 6. 1. Reg. 6.

Secundò probat Sanderus libro 2. de imaginibus cap. 1. ex alijs locis Scripturæ, quibus res quoque inanimæ ob relationem & ordinem ad aliquid, cui primo ratio sanctitatis conuenit, sanctæ quoque dicuntur: Exodi 3. *Terra in qua stas, locus sanctus est*: Exod. 12. dies Paschæ sanctus, sicut alij quoq; sancti, & venerabiles dicuntur: Exod. 28. vestes sacerdotales sanctæ vocantur: Paulus deniq; 2. ad Timotheum 3. Scripturam appellat sacras literas: quòd verò sanctum est, eo ipso venerandum est: nam sanctitati veneratio & cultus reuerentiæ, seu adorationis debetur. Idcirco Angelus Exodi 3. postquam dixit Moysi; *Terra, in qua stas, terra sancta est*, iussit soluere calceamenta de pedibus suis, in signum honoris, & reuerentiæ. Sicut autem res inanima secundum se sancta non est; sed ex ordine ad aliam, cui primò sanctitas conuenit, sancta nuncupatur: ita quoque non nisi relatione ad aliam, optimè tamen cum illa, adorari potest, & debet. Sic igitur eo-

Sand. 170 *Ex. 3. 12. Exo. 28. 2. Tim. 3.* *Exod. 3.*

dem

dem ordine, aut relatione, imagines sanctæ, & venerabiles congruè dicuntur; ac proinde relatas ad exemplar, in quo est per se sanctitas, & cum illo adorari, necesse est.

Mat. 5. 171 S. Tho.

Tertiò alij probant ex illo Matthęi 5. *Nolite iurare per cœlum; quia thronus Dei est: neque per terram: quia scabellum est pedum eius.* Sicut enim sanctus Thomas 2. 2. quæstio. 89. articulo 6. dicit, iuramentum primò, & præcipue ad Deum referri, secundò verò ad creaturam: eadē proportione honor, & cultus iuramenti primò Deo defertur; secundò verò creaturæ, quatenus per illam Deum in testem adducimus: cuius veritas, in ipsa quoque creatura relucet. Atque hoc modo ad librum Euangeliorum iuramentum præstituri reuerenter accedimus; & submissionis quadam nota ipsum tangimus. Eodem ergo pacto honor adorationis imaginibus deferri potest propter exemplar, sicut rebus inanimis ratione diuinæ veritatis honor iuramenti exhibetur. Quomodo autem sit opus religionis iuramentum, quod per res inanimas fit; ex ijs, quæ diximus libro 1. disputatione 6. cap. 4. & in hoc libro disputatione 8. cap. 8. & 9. & 13. dicemus, patebit. Est enim eadem ratio, atque de ipsarum imaginum Dei, aut Christi adoratione. Demum Nicephorus Patriarcha Cōstant. in dialogo, cui titulus est, *Orthodoxus*, vt ex Græco exēplari transfert noster Franciscus Turrianus libro 1. pro canon. Apostolorum cap. 25. probat his verbis. *Liquet, Christum, vtpote qui debuit per omnia fratribus assimilari, prototypon esse imaginis suę: tametsi verbis scriptum non sit. Quare cum quęrit hęreticus, vbi scriptum sit de adoranda Christi imagine, respondendum est, ibi scriptum esse, vbi scriptum est, adorandum esse Christum: siquidem inseparabilis est a prototypo effigies eius.* Id quod disputatione 8. perspicuum fiet: ibi namq; ostendemus, quomodo imagines animo & affectu, nunquam ab exemplari separantur; cum eis honorem exhibemus: sed totam adorationem, & cultum externum, quem ipsis tribuimus, animo & affectu in exemplar transmittimus. Quare si ex Scriptura constat, exem-

De cultu iuramenti obiter quomodo creaturis tribuatur.

Nicep. Franc. 172

plar (Christum scilicet) esse adorandum; vt satis manifestum est, aut etiam homines sanctos; vt 1.lib.disputatione 5.cap.2.demonstrauimus; dubio procul, & ipsa imago coniuncta adoranda est: imo erit id, per quod adoratio ipsi exemplari applicatur, & exhibetur; vt ibidem explicabitur. Et hactenus de primo genere confirmationis. 173

Probatio ex Conciliorum decretis

Turri. Feuard.

Secundò loco, ex definitione Conciliorum probatur. In primis exstat canon Apostolorum pro imaginibus; de quo multa Turrianus lib.1.pro epistolis canonicis cap.25. & Franciscus Feuardentius in lib.1.Iren.cap.24. annotatione 15. deinde canone 82. sextæ Synodi, imagines recipiuntur: de quo satis superq; dictum est in hoc lib. disputatione 5.cap.2. Eadem veritas definita est in Concilio Romano sub Gregorio 3. vt autor est Sigibertus in suo Chronico anno 733. in quo ferè mille Episcopos asserit fuisse congregatos: idem sub anno 766. & Amoinus vel Annonius in annalibus, vel de gestis Francorum lib.4. cap. 67. Ado Vienensis, Regino in suis Chronicis sub anno 766. & Paulus AEmilius lib.2.de gestis Francorum scribunt; sub Pipino rege coactam fuisse Synodum in villa Gentiliacensi, vt quæstionem de Trinitate inter Græcos & Latinos determinaret: in qua imaginum quoq; adoratio definita est. Aliâ deinde habitam fuisse Romæ, sub Sthephano 3. pro cultu etiam imaginũ, narrant idem Sigibertus sub anno 768. Paulus AEmilius libro illo secundo, & Blondus AEneade 2. lib. 1. eiusq; sæpenumero facit mentionem Adrianus in scripto illo de imaginibus: eiusdem meminit Sabellicus AEneade 8. lib.8. coactam tamẽ fuisse sub Paulo 1. asseuerat. Post hæc omnia Concilia, celebratum est Nicenum 2. quod septima Synodus appellatur: fuit autem vniuersale, post annum Domini 788. illius meminerũt Paulus Diaconus, Cedrenus, & Zonaras, Photius Patriarcha in epistola ad Michaelem principem Bulgarorum, quę habetur ante septimam Synodum, cæteriq; Historici; omniũ tamẽ locuplerissime, Sander.li.2.de imaginib.c.5. Habuit quidẽ Legatos Põtificis, triũ Patriarcharũ, Ale-

Concil. Rom. Sigibert. Amoi. Ado. Regino Paul. Aemil.

Synod. Gentiliacensis.

174

Paul. Aemil. Blondus.

Sabellicus Palu. Diacon. Cedrenus Zonar. Photius. Sanderus

Concilium Nicenum secundum seu septima synodus quando celebrata.

Alexandriæ, Antiochiæ, & Hierosolymitani, & ipsum Patriarcham Constantinopolitanum, vt constat ex subscriptionibus confessionis fidei; & narrat Photius. Teste autem Cedreno, & Sigiberto fuerunt Episcopi 350. Photius autem inquit fuisse 367. consensitq; Imperator Cõstantinus. In eo verò Cõcilio actio. 7. in definitione fidei, hęc veritas Catholica traditur: in cuius confirmationem quàmplura Patrũ testimonia in cæteris anteà actionibus in medium allata fuere. Postremò Concilium Trident. sessione 25. in decreto de Reliquijs, & Veneratione Sanctorũ, paucis quidẽ verbis, disertis tamẽ & fœcundis, id ipsum definit. Siqua verò Concilia esse videntur, quæ oppositũ definiant; posteà in medium afferemus, & examinabimus.

Trid. 175

Tertiò ex Patribus pro hac veritate plurima congerit testimonia Damasc. oratione 1. 2. & 3. de imaginibus: multa etiam habet septima Synodus in sex primis actionibus; quæ ad hãc stabiliendam veritatem magno cum omnium applausu lecta, & audita fuerũt. Ex his atq; alijs permulta, quæ non solùm ad hanc doctrinam confirmandam, sed etiam ad id, quod disputatione 8. dicturi sumus, pertinere videntur, ibi recitabimus. Ex quibus omnibus colligitur constans & antiqua Ecclesiæ traditio de imaginũ cultu, & adoratione: quæ licet non sit in Scriptura expressa, vt testatur Damascenus lib. 4. de fide cap. 17. ex ipsa tamen, & communi Patrum consensu, in prædictis Concilijs meritò fuit definita. Et quamuis eam cõparet Damascenus alteri traditioni, qua Ecclesia consueuit, semper ad Orientem orare, ac proinde templa versus eam partem constituere: non tamen in eo comparat, quod æqualis põderis sint. Neque enim orare versus aliam partem, aut tẽpla ędificare peccatum esset: quare si quis assereret, id sine peccato fieri posse, non erraret. At imagines non adorare, scelus & crimen; id verò prædicare, aut docere, intolerabilis error iudicaretur: in eo ergo solùm comparat Damascenus, quod vtraq; in Scriptura expressa non est.

Damas.

Probatio ex patribus.

Exponitur locus Damascẽi.

176

(.·.)

Idem cultus imaginum ratione probatur.

CAPVT III.

CVM hæc Catholica doctrina non in mysterio aliquo supernaturali, sed in moribus posita sit; optimis quoq, rationibus moralibus, ex ipsamet natura rerum petitis, eam probare possumus: paucis solùm suppositis, quæ aut ex historijs peruulgata sunt, aut etiam hæreticis probantur. Prius ergo præmittimus, Deum, & Christum, cui imagines & statuas erigimus, honore & cultu adorationis dignũ esse; quod nullus inficiatur. Supponimus etiam, sanctis hominibus honorem & reuerẽtiam plusquam ciuilem, ratione suæ sanctitatis deberi: quod licet aliqui Iconomachi, non ramen omnes, negarunt: vt notaui libro 1. disputatatione 5. cap. 1. 177

Prima ratio ex miraculis in gratiã imaginũ factis:

His verò positis prima ratio ex miraculis, in honorem imaginum factis depromitur. Nam cum Deus multa dignatus sit huiusmodi miracula operari; signum est manifestum, voluisse etiam imagines in honore, & reuerentia haberi. Miracula verò aliqua facta referuntur in septima Synodo actio. 4. in epistola Germani Patriarchæ ad Thomam circa finem illius: & per totã actionem: ex lib. Athanasij de passione imaginis: ex lib. Leontij Episcopi: ex alio etiam de miraculis Cosmæ, & Damiani: alia quoque miracula referuntur actione 5. circa finem. Memorabile tamen est illud, quod narrat Eusebius lib. 7. cap. 19. de Hæmorroissa, quam Dominus sanauit. Cũ enim in memoriã tanti beneficij, Christo domino statuã erexisset; ex basi, super quam statuam collocauerat, herba quædã ignota oriebatur; quæ vbi ad fimbriam vsque vestimenti ipsius statuę creuisset, mirabilem virtutem contra omnes morbos habebat. Addit verò Sozomenus lib. 5. cap. 20. & Theophylactus in cap. 9. Matth. cum Iulianus Apostata inde statuã amouisset, & suam imposuisset; illico igne de cœlo demisso caput statuæ abscissum fuisse. Cumque non solùm 178

7. Synod. Germanus Patriar. Athan. Leontius.

Euseb.

De imagine qui Hæmorrhoissa Christo erexit.

Sozom. Theophi.

per

per multa Deus miracula per imagines fecerit; sed etiam illa ostenderit, aut contra eos, qui indignè imagines tractabant, aut in gratiam eorũ, qui honore ipsas prosequebãtur, manifestè indicauit, eo animo & fine feciſſe; vt imagines ipsæ in veneratione haberentur.

Vtrum omnia instrumẽta quibus Deus miracula fecit sint adoranda. Solutio quorundam.

Sed obijciunt hæretici nostri temporis, eadem ratione adoranda esse omnia instrumenta, quibus Deus miracula aliqua edidit: verbi gratia aquam Iordanis, quæ Naaman à lepra mundauit; sputum, quo Christus sanauit cœcum, &c. Hoc eodem argumento vtebantur autores libri, qui vulgò dicitur Carolinus. vt constat ex scripto Adriani de imaginibus cap. 54. Respondent quidam, hęc omnia non esse quidem adoranda, idq; hæreticis libenter concedunt: nihilominus optimè colligi ex miraculis factis per imagines, ipsas esse adorandas & colendas. Miracula enim facta sunt, aut in gratiam eorum, qui ipsas colébant, vel cõtra eos, qui eas ignominiosè tractabant. Cum ergo imagines esse adorandas ex miraculis probamus, nõ contendimus, ipsas esse adorandas ratione dignitatis, quam ex miraculis sint consequutæ; sed propter exemplar, quod repręsentant, in cuius gratiã miracula edita sunt. Quare nõ
179 licet argumentari hoc modo. Res, per quas Deus operatus est miracula, non sunt adorandæ: ergo nec imagines. Nam per alias res, nõ ideò Deus miracula edidit; vt ad eas adorandas nos prouocaret: at per imagines hoc animo & fine feciſſe constat: quia aut in gratiam eorum, qui eas colebant, aut contra eos, qui ipsas malè tractabant, operatus est.

Respõsio autoris.

Ego quidem existimo, argumento satisfieri hoc modo: hoc est, sufficienter hac ratione demonstrari, ex vno ad aliud non licere argumentari: ac proinde consequentiam illam inanem esse; etiamsi verum esset assumptum. Cæterùm quod Catholici aliqui concedunt, & docent, videlicet, non omnia, per quę Deus miracula patrauit, adorari posse, plane falsum videtur. Tum quia, vt in libro 3. disputatione 1. probabimus, nulla est res mundi ex sententia Leontij, quem sæpius citauimus, quam sincerè

adorare non posſimus:& in ipsa Deum. Tum etiam quia si lucum illud, quo Christus sanauit cœcum, apud nos es- 180
set, magna id certè cũ veneratione vnusquisque super oculos suos ponere curaret:idemq; de aqua Iordanis, qua Naamam mũdatus à lepra fuit, dicendum est. In sputo quoq; est peculiaris quædã ratio venerationis; nec enim solùm fuit instrumentum miraculi; verumetiam cum ex saliua Christi fuerit compositum, pro reliquijs ipsius venerandum esset. Nec alia certe ratione virga Aaron seruabatur in arca,& cum reliquis, quę ibi erant, adorabatur; nisi propter miracula per ipsam edita. Cumq; vsque ad hodiernum diem Romæ in Ecclesia Lateranen. ea esse dicatur,& ostendatur populo,ab omnibus osculo, & genuflexione,sicut aliæ reliquiæ Sanctorum, colitur. Quòd si haberemus baculum Gregorij Thaumaturgi,quo fluuium illum omnia inundantẽ detinuit: quis non illum adoraret,& veneraretur? Hoc ipsum Gregorius Papa in epistola ad Germanũ Patriarchã Constantinop. quę habetur in septima Synodo actio.4. egregiè tradit.Ostendens enim, quantum distet Christianus populus ab idololatria,quam Iudaicus aliquando sectatus est,ante finẽ epistolæ,ita scribit. *Vtinam sacrum altare illi placuisset, & non vaccæ Samariæ: vtinam virgam Aaron aspexisset,& non Astarthen:profectò longè honestius,& iustius fuisset illis petram,per quam Deus aquam dedit,salutare,quàm Baal.* Vbi nomine salutationis & aspectus,intelligit adorationem.Nam,vt cap. 1. vidimus, non curant Patres,an salutatio,vel adoratio dicatur,quę imaginibus & rebus sacris externis & inanimis defertur. Cũ ergo dicat,honestius & iustius fuisse futurum, si populus illa adorasset, sensitabsque dubio,eis adorationem meritò potuisse exhiberi. Gregor. 181

Secũda ratio. Secunda ratio.Regis imago,ob ipsam regiã dignitatẽ, quam repręsentat,in honore habetur: ergo imago etiam sancti viri ob sanctitatem adorari potest. Est sanè apud Christianos discrimen hoc,quòd statuę, aut imagini Regis nũquam signa submissionis,aut seruituris,humiliationem scilicet corporis,& alia id genus exhibemus:sed tantum

Differentia inter imaginem Regis & Sancti.

tũ in honorifico loco collocamus: at imagini Sancti alicuius hæc signa libenter præbemus. Puto autem, meritò hãc fuisse introductam differentiam, ne pari honore videremur, & Regem, eiusque statuam, atque Sanctum, & ipsius
182 imaginem venerari: obstare tamen nihil video, quo minus & imagini Regis, sicut ipsimet Regi in propria persona, hæc signa exhibeamus: quare & Sanctorũ imaginibus talis cultus iure debetur.

Respondent hæretici centuriatores, statuas martyrum propter ipsorum absentiam, quia vbiq; esse nequeunt, adorari: Deus autem vbique est præsens. At responsio friuola est. Primũ, quia hic etiam agitur de imaginibus sanctorum hominum, qui non sunt vbique: tametsi in beatitudine exsistentes, reuelatione peculiari optimè videant animos fidelium, qui ipsos adorant. Tum etiam, quoniam hic non contendimus, vtrum debeat fieri imago Dei, de quo satis dictum est disp. 3. huius lib. cap. 4. atque demõstratum, hãc ratione, quòd scilicet Deus vbique sit, nihil obstare, quo minus ei similitudinem effinganus: sed nunc quærimus, an imago semel facta, veneratione & reuerentia digna sit. Ad hæc sicut imago Regis, etiam coram ipso
183 Rege, non minus honorari debet, quàm in absentia illius: nec minor, imo maior esset irreuerentia, ipso præsente, malè eam tractare: sic etiam Dei imago, etiãsi ipse vbique prẹsens sit, adorari debet: & iniuria ipsi illata, eo maior est, quòd ipse vbique præsens est, & omnia intuetur. *Prior solutio hæreticorum.*

Respondent deinde hæretici, adorationem illam exhibitam statuæ Imperatoris aut Regis, esse tantùm ciuilis cuiusdam & politi cultus, quem etiam hæretici nostri temporis, non negant Sanctis, vt 1. lib. disput. 5. cap. 1. vidimus, secus de adoratione sacra, quam nos contendimus Sanctis esse tribuendam, vt ea disputatione cap. 2. probauimus. Sed vim argumenti non attendunt: argumentamur enim à simili, supposita doctrina contra ipsos tradita in ea disputatione. Nã si statuæ Regis adoratio ciuilis optimè tribuitur, quia Regi solùm ciuilis cultus debetur: eadem ratione imaginibus Sanctorum sacra adoratio con- *Posterior solutio hæreticorum.*

cedi debet, siquidem ipsis cultus sacer est deferendus, vt ibidem probatum manet: aut saltem imagini Christi, quę sine dubio ipsi hæretici cõcedũt adoratione plusquã ciuili, imo latrię dignum esse.

Tertia ratio. Tertia ratio. Sicut indecorum est, malè tractare alicuius Regis imaginem, quia iniuria imagini facta in ipsum Regẽ deriuatur: sic etiam honestum est, imagini cultum adhibere; quãdo exemplari debetur, quia honor imaginis in ipsum transit: cum verò Sanctis secundùm veram doctrinam, aut saltem Christo, in omnium etiam hæreticorum sententia, honor plusquã ciuilis debeatur: sequitur Iconomachos imagines Sanctorum, & Christi malè tractãtes, in ipsum Christum, & Sanctos iniuriosos esse. ac proinde cultũ, & adorationem ipsis exhibere, iustum esse, & honestum. Hac ratione vsus est Simon Stilita in Epistola. 5. ad Imperatorem Iustinum iuniorem, quæ refertur in septima Synodo actione. 5. non longè à principio. Ibi enim suadet Imperatori, vt seuerè animaduertat in eos, qui sacras imagines malè tractauerint: sicut etiam leges grauissimam pœnam illis decernunt, qui statuã Imperatoris ignominia affecerint. Sufficit demũ pro hac catholica veritate id, quod optimè animaduertit Sanderus lib. 1. de imaginibus capite vltimo, latèque prosequitur: oppugnatores videlicet omnes imaginum, aut alias hæreticos, aut Samaritanos, aut Iudæos, aut Mahumetanos, aut magicis artibus deditos: cõtra verò, imaginum propugnatores, pios, modestos, & doctos semper fuisse.

Iniuria imaginis redundat in prototypon.

Simõ Stilita.

Quarta ratio.

Sander.

184

185

Quibus Scripturæ testimoniis hæretici impugnent adorationem imaginum.

CAPVT IIII.

MIRVM est, quot, quantisque machinis, & figmẽtis Caluinus, & hęretici centuriatores doctrinã adeò certam, & bonis moribus probatam labefa-

labefactare, atque ex mentibus hominum quasi naturaliter insitam euellere conati fuerint. Quæ quanuis sigillatim referre, quòd sine prolixitate fieri nequeat, molestum videatur, vt tamen ipsorum ora obstruantur, non infructuosum fore iudicaui.

Obiectio hæreticorum ex Scriptura.

186 In primis ergo obiicit nobis Caluinus Scripturam veteris testamenti, vbi adoratio sculptilium prohibetur: affirmat enim Scriptura, non tantùm prohiberi adorationem simulacrorum, quæ pro Diis habeantur: sed quodcunque etiam genus adorationis imaginum, & statuarum. Id verò probat ex eo, quòd nec populus Iudaicus, neque Gentilicus vnquam sculptilia, & simulacra, pro Diis veneratus sit: quare omne genus statuarum, & imaginum Iudæis inquit interdictũ fuisse, quia in deserto idololatrię peccato, sculptiles, & conflatiles statuas quoquomodo adorauerint: non quòd eas pro Diis habuerint. Verùm tam gentes, quàm Iudæos, simulacra ipsa, & sculptilia pro Diis coluisse, facilè probari potest. Primum de Gentibus, Sapientiæ. 13. dicitur: *Appellarunt Deos, opera manuum hominum, aurum, & argentum, artis inuentionem, & similitudines animalium,* & iterum, *Non erubescit loqui cum illo, qui sine anima est, & pro sanitate quidem infirmum deprecatur, & pro vita rogat mortuũ:* & multa alia, quæ hanc veritatẽ confirmant. Danielis cap. 5. *Bibebant, & laudabant Deos suos aureos & argenteos*: id quod latè prosequuntur Tertullianus in Apologetico capite. 12. & Athanasius oratione in idola. De Iudæis verò patet: nam omnino obliti verum Deum, qui eos eduxit de Aegypto, vitulum conflatilem pro Deo adorauerunt, Exod. 32. Ad

Solutio. Iudæos, & gentes simulacra pro Diis coluisse.

Sapiẽ. 13.

Daniel. 5

Tertull. Athan.

Exod. 32

187 Aaron enim dixerunt: *Fac nobis Deos, qui nos præcedant*: Et conflato uitulo, dixit Aaron ad populum, *Hi sunt Dij tui Israel, qui te eduxerunt de terra Aegypti.* Eius etiam fit mentio Psalm. 105. *Fecerunt vitulum in Oreb.* Deuteronomij etiam. 32. dicitur, *Immolauerunt Dæmoniis, & non Deo*: Et iterum, *Deum, qui te genuit, dereliquisti, & oblitus es Dei creatoris tui.* Frustra ergo contendit Caluinus, Iudæos semper verum Deum coluisse. Nihilominus verissimũ est id, quod tradit Doctor Angelicus. 3. parte quæst. 15. articu-

Psal. 105. Deut. 32.

D. Tho.

art.3.ad 2. scilicet vel Gentiles pro Dijs habuisse ipsamet simulacra, putantes, in illis numen aliquod latere; cum illis responsa darent: vel saltem in illis coluisse, & pro Dijs dæmonem, aut perditissimos homines habuisse, vt optimè ostendit Athanasius loco allegato: vtrumq; verò longè abest ab vsu, & ritu Ecclesiastico, quo Fideles imagines adorant, nihil excellentiæ in ipsis constituentes; sed in exemplari, scilicet Deo, Christo, aut sanctis hominibus affectũ collocantes, vt disput. 3. explicabitur. *Athan.*

Obijciunt contra idem Patrum testimonia, & rationem. 188

CAPVT V.

Prima obiectio ex Irenæo & Epiphanio.

Deinde obijciunt nobis aliquos Patres. Primùm Irenęum libro 1. cap. 24. in fine, vbi inter alios Carpocratis, & Gnosticorum errores, eam hęresim refert, quòd haberent imagines quasdam Christi depictas, & eas coronarent. Epiphanius quoq; hęresi 79. statuas, & imagines, atque earum cultum, & adorationem damnat. Ad Irenęum respondet optimè Franciscus Feuardentius annot. 15. ideò eum errorem Carpocrati ascribi ab Irenęo, quia imaginem Christi inter alias philosophorum imagines haberet, vt ex textu ipsius constat: & quòd ipsam coronaret, & more Gẽtilico, nõ Christiano coleret. Quæ verò fuerit Gentilium consuetudo, & ritus imagines adorandi, explicuit Epiphanius hæresi 27. vbi eorundem referens errorem inquit. *Cum quibus* (scilicet Protagora, Aristotele, &c.) *Etiam alias imagines Iesu collocant, collocatasque adorant, & Gentium ministeria perficiunt. Erectis enim his imaginibus, de cætero Gentium mores seruant. Qui uerò sunt Gentium mores alij quam sacrificium, atque alia?* Idem habet Augustinus de hæresibus cap. 7. eorum enim putat errorem fuisse, quia eas adorarent, & coram ipsis incẽsũ ponerent: adorationis verò nomine intelligit eã, quę Deo exhibetur: incensum autem, tanquam sacrificiũ Deo ima- *Iren.* *Epiph.* *Feuar.* *Aug.*

Cur Irenæus Carpocratẽ ob imaginem Christi reprehenda.

189

imaginibus ab ipsis offerri, asserit. De testimonio verò Epiphanij hæresi illa 79. satis diximus lib. 1. disputatione 7. cap. 2.

Secundò allegant Ambrosium, qui oratione de obitu Theodosij inquit. *Helena crucem inuenit: Regem adorauit, non lignum vtique, qui est error Gentilium.* Respondent Alanus Copus dialogo 4. cap. 19. & Sixtus Senen. lib. 5. Bibliothecæ sanctæ annotatione 247. Ambrosium non negasse crucis omnem adorationis cultum; siquidem ibidem tradit, crucem Christi fuisse ab Helena eleuatam, & signum illius positum in capite Regum: & sermone 56. asserit, ita crucē Christi esse in Ecclesia, sicut arborē in naui, vt sine illa cōsistere nō possit. sed docere voluisse id, quod disp. 8. cap. 13. fusiùs explicabitur; nimirum Helenam, non adorasse lignum crucis, & materiam illius, more Gentilium, in ea affectum suum collocando, sed per eam, ideſt, eam oculando, in Regem ipsum Christum internum seruitutis affectum, & animum intendisse: quo pacto plures quoq; alij Patres loquuntur; vt eo loco videbimus. Adoratio enim aliquando pro affectu interno seruitutis & latriæ accipitur, vt 1. lib. disputatione 1. cap. 1. & disputatione 5. cap. 3. in 4. argumento notauimus: & quæst. 8. huius libri cap. 12. dicemus.

Alan. Copus. Sixtus Sen.

Secunda obiectio ex Ambrosio.

Locus Ambrosij de Crucis adoratione exponitur

190

Tertiò afferunt Hieronymum in cap. 3. Danielis, qui ait cultores Dei imagines adorare non debent. Respondet idem Sixtus, eum loqui de imaginibus & statuis, quas Gētes suis Regibus adhuc viuis effingebant, vel in publico loco collocabant: qualis fuit illa Nabuchodonosor Daniel 3.

Sixtus Sen.

Tertia obiectio ex Hier.

Quartò loco adducit Augustinum lib. de moribus Ecclesię cap. 34. vbi inquit. *Noui multos esse sepulcrorum & picturarum adoratores, &c.* Quos cum alijs multis eò loci Augustinus reprehendit. Quidam respondent, librum illum scriptum ab Augustino, cum recens adhuc ad fidem conuersus esset: & ideò offensum quibusdam ritibus, putasse eos sapere idololatriam: quos tamen posteà melius instructus, excusauit. Nam sepulcrorum adoratores, eos videtur ibi

191

Quarta obiectio ex Aug. Solutio quorundam.

Sepulcrorū adoratores.

ibi appellare, qui epulas super tumulos mortuorum ponebant, quos tamen posteà lib.8. de ciuitate Dei cap. vltimo excusat. Verùm si attentè legatur August. luce meridiana clariùs apparebit, id quod dixerat in libro de moribus Ecclesiæ, nullo modo in illo 8. de ciuitate correxisse, aut retractasse: quod si fecisset, meminisset profectò in libro retractationum. Nam quæ scripsit Præsbyter, & posteà Episcopus in aliis libris recantauit in libris retractationum, in vnum collegit. Loquitur ergo in illo libro 8. de ciuitate de ijs, qui honore aliquo sepulcra Martyrum prosequebãtur; quos summopere commendat: eos verò excusat, qui super Martyrum sepulcra epulas deferebãt, sicut ipse testatur 6. confessionum cap. 2. matrem eius fecisse: quod eas, nõ sacrificij gratia deferrent, sed vt ipsorũ intercessione, à Deo benedicerentur: statim namq; auferebant, vt illis benedictis vescerentur, & pauperibus erogarent. Libro autem de moribus Ecclesiæ, sicut loquitur apertè de cultoribus sepulcrorum, non Martyrum, sed quorumuis mortuorum, super quorum sepulcra, dicit eos luxuriosè bibere, & mãducare, & suas voracitates religioni tribuere: eodem pacto intelligit adoratores picturarũ intelligit, nõ Dei, Christi, aut Sanctorum, sed quoruncũque: & eos iure reprehẽdit, quòd cum Christiani essent, indiscriminatim quasuis imagines ad sepulcra posita colebant, & more gentilico, religionis cuiusdã prætextu, voracitate super sepulcra cõtaminabantur: sic videtur intellexisse illum locum de moribus Ecclesiæ Alanus Copus dialogo 4. cap. 7.

Solutio obiect. Concilianturduo Aug. loca.

De epulis super sepulcra Martyrũ positis.

192

Alan. Copus. Gregor.

Quinto opponunt nobis Gregorium lib.7. Epistola 54. & 109. & lib.9. Epistola 9. qui asserit, imagines non esse adorandas. Respondet optimè Alanus 4. illo dialogo cap. 19. Gregorium solùm reprehendere adorationẽ, quæ imaginibus secundùm se more gentilico, tanquã Diis, tribuebatur. Ipse enim Gregorius in Epistola 53. fatetur, nos ante imaginem Christi meritò prosterni, illum tamen adorantes, quem per imaginem, aut natum, aut passum recordamur, de quo testimonio plura dicemus disputatione 8. capite 13. Patet ergo ex sententia Gregorij, imaginibus notam

Quinta obiectio ex Greg. Solutio.

Alan. Copus.

193

tam illam submissionis, & reuerentiæ deberi: quod nisi ita esset, non tam seuerè increpasset Serenum Massiliensem Epistola illa 9. & 109. citatis, quia imagines confregisset, ne populus cultu idololatrię ipsas coleret: reprehendit autem, quòd eas fregit, cum posset illis seruatis, tanquam historiis, & literis, populum instituere, vt ante ipsas procumbentes, animum in exemplar intenderent.

Demum suum errorem confirmant ex Epistola Eusebij Cæsarien. ad Constantiam Augustam petentem Christi imaginem, cuius verba refert Sixtus Senens. loco nuper allegato. Sed vt ipse respondet, Epistola illa reiecta, & reprobata fuit à septima Synodo actione 6. & inter impia scripta illius autoris nondum retractata, connumerata fuit.

Eusebius.

Sexta obiectio ex Euse. Solutio.

Obiicere etiam posset aliquis, Ionã Aurelianen. libro 1. de adoratione imaginum in 5. tomo Biblioth. sacræ, qui Claudio Taurinensi arguenti ex veteri testamento, vbi Deus adorationem sculptilium prohibuit, sic respondet: *Negare non poteris, quin similitudines cœlestium, terrestriumque creaturarum extiterint* (scilicet Cherubini Sanctuarij) *& si illa non à Deo ad adorationem, sed vt typos futurorũ præenderẽt, sunt facta. Sinãtur a te imagines Sãctorũ, nõ vt adorẽtur, sed potiùs vt quãdam pulcritudinem reddant, et quarumdam præteritarum rerum memoriam sensibus imperitorum ingerant, in Ecclesijs depingi. Creaturam verò adorari, eique aliquid diuinæ seruitutis impendi, nefas ducimus.* Respondetur tamen, Ionam non ad solũ ornatum, aut recordationem imagines relinquendas esse docuisse, sed etiam ad adorationem, vt eas scilicet osculemur, caput inclinemus, & alia signa submissionis eis præbeamus. Id enim sæpiùs docet in illis libris: solùm autem ipsis negat adorationem, quæ in affectu diuinæ seruitutis consistit, & est latria in spiritu. Quomodo autem hęc non possit imaginibus deferri quæs. 8. latiùs explicabitur.

Ionas. Aure. 194

Septima obiectio ex Iona Aurelian.

Solutio.

195

Postremò hac ratione argumentantur hæretici. Imago est res inanimata, & rationis expers: nõ est ergo adoratio-

Ratio hæret.

nis

nis & honoris capax. Sed quanti momenti hæc ratio sit contra Catholicos, qui nostro tempore nouũ genus adorandi imaginem ab exemplari diuisam introduxerũt, disputatione 8. cap.8. non obscurè monstrabimus: quam verò debilis & infirma, contra communem Scholasticorum & Patrum sententiam, qui docent nũquam per se, aut secundum se, sed cum exemplari coniunctam adorari; non minus perspicuè apparebit.

Argumentum contra imaginum adorationem ex libris Carolinis.

CAPVT VI.

MAgni faciũt Caluinus lib.1.institutionum cap. 11. & Centuriatores Centuria 8. cap.9. libros, quos appellant Carolinos: qui anno Domini 1549. in lucem prodierunt, & à Carolo Magno contra septimam Synodum Nicenam secundam compositos, ipsi comminiscuntur, quibus Iconomachia pro viribus defenditur, & omnis imaginum cultus damnatur: allegant ergo pro suo errore Christianissimum Regem Carolum, quod ipse quoq;, contra imagines pugnauerit. *Caluin. Centur.* 196

De libris Carolinis ex Sãdero & Alano.

Cæterùm, hoc esse maximum mendacium, & libros illos non esse Caroli, imo nec autoris, cui fides sit habẽda; optimè demonstrant Sanderus, lib.2. de imaginibus cap. 5. & Alanus Copus, dialogo 4. cap.19. qui sanè fatentur, librũ antiquum esse, scriptum quoq, tempore Caroli Magni, vt disput.7. cap.6. ex quodam fragmento Hincmari deducemus. Vtrùm autem, ipso iam mortuo, vel adhuc viuente, non vult Alanus in quæstionem vocare: negat tamen ab eo compositum, vel etiam approbatũ, sed solum ad ipsum inscriptum esse censet: verumtamen, quod, viuente adhuc Carolo Magno, editus fuerit, ex prima ratione perspicuũ fiet. *Sand.* *Alanus Copus.*

Primò ergo probant, non fuisse librum à Carolo compositum: exstat enim confutatio huius libri, ab Adriano 1. ad Ca- *1. Ratio.* 197

ad Carolum Magnum conscripta, quæ habetur in tomis Conciliorum, post septimam Synodum, industria & opera Laurentij Surij, anno Domini 1567. excusa; cuius aliqua fragmenta erant apud Iuonem 4. parte sui decreti cap. 83. 126. 128. 141. 225. & 229. Romæ etiam in Bibliotheca Vaticana seruatur huius libri antiquissimum exemplar manu scriptum, & integrum, ex Gallia nuper ad Gregorium 13. Pontificem missum: iamq; in 2. tomo epistolarum Pontificum inter epistolas Adriani excusum habemus. Nam Laurētius Surius aliquibus in locis defectuosum edidit, quòd integrum aliquod exemplar, vt ipse testatur in præfatione illius, non habuerit. Ex quo etiam constat, librum illum, quem Carolinum appellant, missum fuisse ab ipso Carolo Magno ad Adrianum per ministrum suæ Capellæ, certè non alia de causa, quam vt ipse pontificia sua autoritate responderet, & confutaret; quidq; credendum esset, definiret. Sciebat enim Carolus, septimam Synodū, contra quam liber conscriptus fuit, ab Adriano paulò antè fuisse approbatam: quòd si ipse libro illo contenderet, septimam Synodum damnare, non mitteret ad Adrianum, à quo eam approbatam esse nouerat. Fuerunt autē multi autores illius libri, vt ex scripto Adriani, multis in locis colligitur. Et quia per capita distributus est, ea de causa ipse Adrianus passim capitulare appellat, vt ex præfatione scripti Adriani constat. An verò in Concilio Francofordien. fuerit cōpositus, & approbatus, disputatione sequenti examinabimus.

Lau. Sur.

Carolus cur miserit librū de imaginibus ad Adrianum

198

Secundò id ipsum probatur. Nam post Conciliū Francofordien. mortuo Adriano 1. ob impietatem Græcorum Imperatorum Leonis, & Constantini, qui contra imagines acriter pugnarunt, à Leone 3. Pontifice Carolus Magnus in Imperatorem Romanorum in Occidente electus fuit, & coronatus, vt scribunt Zonaras, & Cedrenus: quis autē credat, ea occasione ipsum electum, & coronatum, si paulò antè Iconomachus, & Doctor Iconomachiæ fuisset?

Secūda ratio Carolus propter Iconomachiā ertē taliū electus imperator.

Alan.

Tertiò confirmatur. Nam vt benè notauit Alanus, Carolus initio sui Regni, misit ad Conciliū Lateranen. sub

Tertia ratio.

Stephano Papa, duodecim delectos Epispopos, in quo damnata est septima Synodus, sic falso dicta, sub Copronymo, teste Paulo Aemilio lib.2. historiæ Francorum, & alijs iam allegatis: non est ergo credendum, Carolum tam cito in Iconomachum transformatum. 199

Quarta ratio. Quartò, vt animaduertit Sanderus, ex nullo scriptore proferri potest vel minimæ alicuius seditionis indicium, circa imaginũ adorationẽ tẽpore regni Caroli Magni: fuisset autẽ nõ minor, quã in Oriẽte, tẽpore Leonis Isaurici & Cõstãtini Copronymi, si ipse Carolus librũ illũ approbasset *Sander.*

Quinta ratio. Claud. Taurinensis Iconomachus. Quintò, quia licet tempore Ludouici Pij, qui Carolo successit, Claudius Turrinen. imagines è templis deleuerit; id tamen facere ausus non fuit tempore Caroli Magni, quod illius pietatem optimè nosset, vt testatur Ionas Aurelianen. illius temporis autor in epistola ad Caroluin Caluum filiũ Ludouici Pij, quæ habetur ante libros ipsius de cultu imaginum in 5. tom. Bibliot. sacræ. Qui subinde laudat Ludouicum Pium Imperatorem, quia imitatus parentis sui Caroli Magni in iuuanda Ecclesia fidem, & pietatem, librum huius Claudij damnauerit; id quod nequaquam diceret, si Carolus Magnus Iconomachus fuisset. Refert etiam in eadem epistola Ludouicum Pium ad ipsum misisse librum quendam Claudij Taurianen. in quo hic error continebatur, vt illum confutaret: id quod Ionas præstitit, quanquam ad Ludouicum Pium confutationem mittere non potuit. Nam is breui post tempore, vita functus, decessit. Eã tamen posteà ad Carolũ Caluũ filiũ Ludouici Pij mittere destinauit: Ludouicus verò parentis sui Caroli Magni, pietatẽ imitatus est; qui ad Adrianum primũ capitulare illud cõtra septimã Synodũ, cadẽ de causa, nõ multo ante miserat. Ex quo etiã mẽdaciũ aliud hæreticorũ nostri tẽporis deprehẽditur; qui asserũt, extare libellũ Ludouici Pij, cõtra imagines: id quod credi nõ potest, si vera sunt, quę ex Iona Aurelianensi retulimus. Nec certè hæreticis modus defuisset, quo in lucẽ libellus ederetur, sicut capitulare illud, quod Carolo tribuitur, eorũ industria excusum est. Cum ergo hactenus nõ apparuerit, *Ionas. Aurel.* 200

Falso hæretici adscribũt libellum contra imagines Ludouico pio

signum

signum est figmentum esse, sicut alia plura, ex ipsorum officina depromptum.

Demum si contra nos haberemus duos Occidētis Imperatores, Carolū Magnū, & Ludouicū Pium, sicut plures alij Orientales fuerunt; parùm nostra interesset. Nam vt ait
201 Damasc. orat. 2. de imaginibus, ipsorū nō est res fidei definire; sed armis propugnare; vltimum verò earum iudicium vt etiam autor libri Carolini fatetur, ad Summum Pontificem pertinere, certissimum est.

Proferūt adhuc hæretici pro suo errore tria Cōcilia.

CAPVT VII.

Omminiscuntur etiā hęretici nescioquas Cōciliorum definitiones, vt suam sententiā, more Catholicorū non solū Scriptura, sed etiā Patribus, & Conciliorum decretis confirment: cum tñ apud ipsos omnia etiā expressa Patrū, aut Cōciliorū testimonia, quę cōtra eorū errorē allegamus, nullius pōderis sint; quòd ea omnia (quę ipsorū est procacitas) facilè reijciāt, minimęq; autoritatis esse cēseant. Sed videamus, quæ sunt ipsorū Cōcilia. Primū proferunt Cōstātinopolitanū
202 sub Leone Imperatore Iconomacho. Secundum Cōstātinopolitanū 138. Episcoporum, sub Cōstātino Copronymo. Tertium Francofordien. sub Adriano 1. in quibus, asserūt omnē cultū imaginū dānari. De primis duob⁹ in hoc cap. tātū dicere decreui: de tertio verò, quia maioris momenti res sit, sequētē disputationē instituere, necessarium duxi.

Quod attinet ad primū, ego quidē existimo, nullū tale fuisse Cōciliū, nō solùm legitimū, de quo Catholici non dubitāt, sed neq; vllo modo sub forma Ecclesiastica congregatū. Huius enim Imperatoris mentionē faciūt, Sigibertus, Abbas Vspergensis, Regino, Zonaras, & Cedrenus, impietatis quoq;, & edicti illius cōtra imagines meminerunt. Nullus tamen eorum narrat, Leonē Cōcilium Episcoporū cōtra imagines cōuocasse: hoc.n. ego Ecclesiasticū appello. Solū Zonar. 3. annaliū, & Cedrenus in cōpēdio Historiarū, in vita huius Imperatoris, sub anno 703. narrāt 12. viros in domū quandā cōuocasse, vbi plurima erat copia

Primum Cōciliū non verè fuisse ecclesiasticum.

Sigibert. Abbas Vsp. Regino Zona. Cedrenus

librorum, vt ſuæ hæreſi aſſentirentur, quos, cum nulla ratione in ſuam ſententiam potuiſſet adducere, iuſsit illos, cum omnibus libris, & domo comburi.

Verùm Centuriatores Centuria 8. cap. illo 9. nituntur verbis Pauli Diaconi lib. 21. rerum Romanarum. Scribit enim in hæc fere verba. *Indictione 3. Imperij ſui ſeptimo Kalendas Ianuarij feria 3. Leo ſilentium celebrauit contra venerabiles Iconas in tribunali 17. cubitorum, aduocato quoque Germano ſanctiſsimo Patriarcha, ratus, poſſe illi perſuadere, quod ſubſcriberet contra ſacras imagines, qui cum ſe id facere non poſſe ſine vniuerſali Concilio reſpondiſſet, vt alter Ionas, ne propter ipſum oriretur tempeſtas Epiſcopatui renuntiauit.* Pro quo (inquit Paulus) Anaſtaſium ſubſtituerunt. Hinc tamen non conſtat, hunc fuiſſe conuentum aliquem Eccleſiaſticum Epiſcoporum, in formam Concilij conuocatum: nullum enim alium Epiſcopum Paulus Diaconus in ea congregatione fuiſſe commemorat. Quare ego puto, congregationē potius fuiſſe laicorum Iudicum, quam Imperator autoritate Germani Patriarchæ voluit confirmare, & ſtabilire, vt libentiùs à populo reciperetur: cum alterius Epiſcopi mētio nulla fiat. & in tribunali 17. cubitorum prædictū conuentum celebratum fuiſſe, Paulus affirmet: non ergo mirum, ſi nullus ex Græcis & Latinis talis Synodi, & Concilij in forma Eccleſiaſtica congregati, meminerit. 203 Paulus Diacon. 204

Sed dicunt Centuriatores, Hiſtoricos inuidiæ cauſa nomina aliorum Epiſcoporum, qui congregati fuerunt, ſubticuiſſe. Ego tamen horum procacitatem, & petulantiam admiror, quod ſcriptoribus, ea ſolùm ex parte fidem habeāt, quæ ſua intereſſe videtur: ita verò facilè & ſine fundamēto inuidiæ eos inſimulent, quòd ea non referāt, quæ geſta nō fuerūt: ſed ipſi è ſuo cerebro facta cōminiſcātur. Vnde enim hæretici excogitare potuerūt, plures alios Epiſcopos ibidem congregatos fuiſſe? Adde, quòd nullā cauſam inuidiæ autoribus obijcere poſſunt. Cum enim Catholici nihili faciant huiuſmodi Cōcilia Imperatorū ſola (præſertim hæreticorum) autoritate coacta; cur ex inuidia, ne talis Concilij memoria permaneret, exactam illius

Obiectio centuriatorum ingratoria.

mentio-

mentionem non feciſſent? Præcipuè cum ipſimet autores ſeptimę Synodi ſic falſò nuncupatæ, ſub Copronymo Imperatore longiſsimam hiſtoriam texere, imo & numerum
205 Epiſcoporum exactè recenſere, non dubitauerint: in qua tamen contra imagines acriter pugnatum eſt. Quòd ergo alicuius conciliabuli contra ſacras imagines congregati memoria in ſæcula perſeueraret, Catholici Scriptores, nihil curarunt.

De Concilio Conſtantinopolitano ſub Copronymo quid ſentiendum.

Secundum Concilium fuit Conſtantinopolitanum, ſub Copronymo ab Iconomachis celebratum, quod falſò nũcupatum eſt ſeptima Synodus œcumenica. Huius meminit Sigibertus in Chronico ſub anno 755. Paulus Diaconus, lib. 27. anno 13. Imperij Conſtantini, Zonaras, & Cedrenus in vita illius Imperatoris: Paulus dicit, fuiſſe 38. Epiſcoporum: Sigibertus verò, & Cedrenus 330. id autem vero ſimilius apparet; aliàs enim non fuiſſet ſeptima Synodus vniuerſalis ab hæreticis nuncupata. Porrò autẽ, dictam ab eis fuiſſe vniuerſalem affirmat Zonaras loco allegato, & ſeptima Synodus Nicena 2. actione 6. vbi illius etiam quàm plurima referuntur decreta, & confutantur.

Sigibert. *Paulus Diacon.* *Zona.* *Cedre.*

Vbi celebratum fuerit prædictum Concilium.

Sunt tamen, qui putent, illud Concilium ſub Copronymo, non Conſtantinopoli, ſed Epheſi celebratum, vnde & Epheſinum 3. appellant, ſic Bartholomæus Carranza in
Carran. ſumma Conciliorum in principio ſeptimæ Synodi. Dum
206 enim refert acta actionis primæ ſeptimæ Synodi Nicenæ ſecundæ aſſerit, tres illos Epiſcopos, qui in ea actione reſipiſcentes, in conſortium Catholicorum recepti fuerunt, ex conciliabulo Epheſino veniſſe: ipſum etiã vocãt Epheſinum Sixtus Senen. lib. 5. Bibliothecæ ſanctę, annotatione 247. & autor præfationis ad ſeptimã Synodum in antiqua Conciliorum cõpilatione. Sed revera fuit Conſtantinopoli celebratũ, vt affirmant Laurentius Surius, in noua Conciliorum compilatione, in præfatione ſeptimæ Synodi, & Sanderus lib. 2. de imaginibus cap. 5. & colligitur ex Paulo Diacono lib. illo 22. Ait enim, celebratũ fuiſſe in Eccleſia dicta Blaterna beatæ Virginis: Cedrenus verò, & Zonaras, in Eccleſia Blachernia, vel Blachernenſi.

Sixtus Sen. *Surius Sanderus* *Cedren. Zonaras.*

Hanc autem Ecclesiam fuisse in Regia & sancta ciuitate, & totum Concilium in eadem celebratum, expresse traditur in definitione eiusdē, quæ refertur in septima Synodo Nicena secunda action.6.in eo igitur Concilio, contra imaginum cultum definitum est,quam quidem definitionem hæretici nostri temporis pro se allegant.

Concilij dictum prophanum fuit & impium.

Cæterum, vbicunq; celebratum illud fuerit, legitimū censeri non debet,vt testantur Paulus Diaconus, Cedrenus,& Zonaras:nullus enim ibi fuit ex Græcis Patriarchis, nec aliquis eorum loco: nullus pro Romano Pōtifice, nec ipsius autoritate congregatū. idcirco concursum prophanorum hominum appellauit Zonaras; Cedrenus vero impium,septima autem Synodus Nicena secunda actione 6. in principio confutationis,& Sacerdotes Orientis in epistola ad Tharasium,quæ refertur in actione 3.eiusdem septimæ Synodi,exsecrabilem,prophanam, & adulterinam Synodum vocant. 207 *Paulus Diacon. Cedr. Zon.*

Nota contra Caluinum & centuriatores

Porrò contra Caluinum, & Centuriatores, qui pro se testimonium huius Concilij afferunt, illud obseruatione dignum est;quòd cum ipsi huic Concilio in articulo de cultu imaginum fidem habeant, in alijs tamen de cultu,& inuocatione Sanctorū, de futura retributione propter merita,quæ secundum fidem,& Catholicam veritatē in eodem Concilio,etiam Imperatoribus renuētibus, definita sunt,non credunt. Horum verò articulorum definitio refertur in septima Synodo actione 6. tomo 6.definitione 17. & 18. Quamobrem libro 1. disputatione 5.c.2. contra Caluinū & alios, definitionem huius Concilij, vel potius Conciliabuli, vt ipsorum insolentiam conuinceremus,allegauimus. 208

Tertium Concilium est Francofordiense, de quo quoniam plura sunt scitu digna, & paucis ante annis examinata,peculiarem de eo disputationem instituere decreui.

Quid

Quid senserit Concilium Francofordiense de cultu imaginum. Disput. 7.

Alani, Sanderi, & aliorum opinio de Concilio Francofordiensi. cap. 1.
Sententia Alani confutatio. cap. 2.
Quid de eodem Concilio Francofordiensi senserit Genebrardus & alij. cap. 3.
Sententia Genebrardi ab Alano & Surio improbatur. cap. 4.
Concilium Francofordiense satis perspectam habuit definitionem septimæ Synodi. cap. 5.
Concilium Francofordiense nihil contra debitum cultum imaginum definiuit. cap. 6.
Ex testimonio præfationis libri Carolini nihil contra id, quod diximus de Concilio Francofordiensi, probari. cap. 7.
Deceptum fuisse Hincmarum ex libro Carolino. cap. 8.
Quomodo alij historici lapsi fuerint. cap. 9.

Alani, Sanderi, & aliorum opinio de Concilio Francofordiensi.

CAPVT I.

Cal. Illy. Cent. TErtio loco Caluinus, Illyricus, & Centuriatores proferunt definitionem Concilij Frãcofordiensis, in quo damnata fuit septima Synodus, Nicena secunda, atq; adeo cultus imaginũ videtur omnino sublatus. Verùm anteà, quam varias de hac re oppiniones annumeremus, quid historici de hoc Concilio circa imaginum adorationem memoriæ prodiderint, paucis subijciamus in actis enim ipsius nihil prorsus de hac re excusum habemus. Annonius igitur, seu Amoinus in annalibus Francorum sub anno 794. ita scribit, *Ibi etiam*, (scilicet Francofurti) *Synodus, quæ ante paucos annos Constantinopoli congregata sub Irene, & Constantino filio eius,*

Amoin.

Historici quid scripserint de Cõcilio Francofordiensi.

septima, & vniuersalis ab ipsis appellata est, vt nec septima, nec aliquid diceretur, quasi supervacanea ab omnibus abdicata. Hæc eadem verba ex ipso desumpsit Abbas Vspergensis in Chronico sub anno 793. Regino autem libro 2. sub anno 794. sic habet. *Pseudosynodus Græcorum, quam pro adorandis imaginibus fecerant, à Pontificibus* (scilicet Episcopis Francofordiensis Concilij) *reiecta est.* Ado in Chronico sub anno 792. ait. *Sed Pseudosynodus, quam septimam Græci appellant pro adorandis imaginibus, abdicata penitus est.* Ioannes Auentinus in historia Boiorum sic inquit. *Item acta Græcorum de imaginibus adorandis reciſa sunt.* Hactenus historici. Ex alijs verò nullum inueni, præter Hincmarum, & autores libri Carolini, de quibus posteà, qui huius definitionis mentionem fecerit. Ionas enim Aurelianen. libris de cultu imaginum, Paulus Diaconus, Sigibertus, Zonaras, & Cedrenus ne verbum quidem de hac re: imò præter Ionã, & Sigibertum, nullus eorum Concilij Francofordiẽsis facit mentionem. Hi verò solùm referũt hæresim Fœlicis, & Elipandi, de Christi adoptione secundum carnem, in eo Cõcilio damnatam, de quo plura in duabus de hac re disputationibus in fine huius operis dicemus.

Regino *Ado.* *Ioann. Auent.* 210 *Ionas Aurel.* *Sigibert.* *Paulus Diacon.* *Zona.* *Cedrenus.*

Opinio Alani.

Alanus Copus dialogo 4. cap. 18. & 19. longam de hac re disputationem instituit, cuius sententia adeò placuit Sandero lib. 2. de imaginibus cap. 5. vt, ne actum agere sibi videretur, ad Alanum, Lectorem remittat. Illius verò opinio est, Scriptores omnes commemoratos loqui non de Synodo Nicena secunda, quæ verè fuit septima generalis, sed de illa sic falso nuncupata, quæ Constantinopoli sub Copronymo celebrata est, de qua superiori disputatione cap. 7. diximus. Probant quoniam Annonius, & Abbas de ea manifestè loquuntur, quæ Constantinopoli congregata fuit, hæc autem nõ est septima vera Synodus; ea enim Nicea habita fuit, vndè & Nicena secunda appellata: atque idcirco hi autores dixisse videntur, non septimam Synodũ, quæ fuit vniuersalis, fuisse abrogatam, & reiectã, sed eam, quæ septima, & vniuersalis ab ipsis appellata est. Nã & illam, quæ sub Copronymo habita fuit, non dubitarũt

Alanus Sanderus. 211

Icono-

Iconomachi septimam quoq;, & vniuersalem appellare.

Ado Ad hoc ipsum alludens Ado, de ipsa etiam, quæ abrogata fuit in Concilio Francofordien. dixit. *Quã septimã Græci appellant:* *Regino* Regino verò Synodum Græcorum nuncupauit: non ergo loquuntur de septima vera Synodo generali, Nicena secunda, sed de ea, quę sic falsò nuncupata est.

In hunc modum, antiquos Scriptores historici recentiores posteà intellexerunt. *Paul. Æmil.* Paulus AEmilius in lib. 2. de gestis Francorum, qui de definitione Concilij Frãcofordien. inquit, fuisse contra Græcos Augustos, imagines Sanctorũ peruicacirer damnantes (scilicet contra Leonem, & Constantinum) & suum imaginibus honorem seruatum. *Platina* Platina in Adriano 1. affirmat, in eo Concilio fuisse abrogatã Synodum, quam septimam Græci appellant, & hæresim de tollendis imaginibus, fuisse damnatam: quam ipse vocat Fœlicianam: verùm absq; fundamento sic eam appellauit,

212 vt disputatione 2. cap. vltimo huius libri notauimus. Id *Sabellicus* ipsum asserunt Sabellicus, AEneade 8. lib. 8. (qui in eo manifestè errat, quòd sub Leone 3. Concilium illud Frãcofordien. fuisse existimat) *Blondus* Blondus AEneade 2. lib. 1. post medium: *Petrus Galisar. Ansel. Riddus* Petrus Galisardus in Chronographia sub anno 816. in Carolo Magno. Anselmus Riddus in Cathalogo annorum, & Principum, quem refert Alanus: imò & *Concil. Sen.* Cõciliũ Senonen. anno 1528. c. 14. quod etiã hęresim de imaginum cultu tollendo, Fœlicianam appellauit. *Surius* Demum Laurentius Surius in prefatione ad Conciliũ Francofordien. Adeò verò rationes Alani, & interpretationem illius in hac re extollit Sanderus cap. illo 5. vt affirmet, per annos quatuor Matthiam Illyricũ hæreticum ne verbum quidem excogitare potuisse, quod ex æquo, & bono respondere posset.

Sententiæ Alani confutatio.

CAPVT II.

213 *Anno. Abbas Vsp.* AEterùm opinio hęc firma fundamenta non habet. Primum, quoniam Annonius & Abbas Vspergẽsis, tametsi de Cõstriãnopolitana loquãtur;

addunt tamē, *Quæ ſub Irene, & Conſtantino filio eius ſeptima ab ipſis appellata eſt*: at ſeptima Synodus ſic falſo nuncupata, de qua contendit Alanus Scriptores loquutos fuiſſe, non fuit ſub Irene, & Conſtantino filio eius, ſed ſub Conſtantino Copronymo marito Irenes: quæ verò fuit celebrata ſub Irene, & filio eius Cōſtantino, fuit Nicena ſecunda, & vera ſeptima Synodus nuncupata eſt. Quare autores ſecū manifeſtè pugnantia, aut ex ignoratione, aut lapſu docere videntur: eſt autem vero ſimilius eos erraſſe in vno verbo, ponendo Conſtantinopolitanam pro Nicena, quàm addendo plura illa verba; *Quæ ſub Irene, & filio eius, &c.*

Reſpōſio Alani debilitatur.

Quod verò reſpondet Alanus, locos illos Annonij, & Abbatis ab aliquo Iconomacho corruptos fuiſſe, non aliunde probat, quàm ne viris Catholicis intolerabilem adſcribat errorem. Hæc tamen coniectura eſt, quam, niſi manifeſtis argumentis, & indiciis, nunquam ego probarem. Eodem namque modo multis aliis, quæ ex Patribus contra fidei doctrinam obiiciuntur, reſpōdere poſſemus: præſertim verò huic coniecturæ fidem non habeo; quòd his autoribus fuerit alia manifeſta erroris cauſa, vt cap. 7. demonſtrabimus. Eos enim ab omni errore defendere, impoſsibile videtur. Adde quòd Iconomachus, qui voluit locos illos corrumpere, vel errore, vel lapſu, ita contraria inuoluit, ſicut oſtenſum eſt, vt nihil feciſſe videatur. Nam ſi vellet ſuum errorem de tollendis imaginibus ex Concilio Francofordienſi probare, deberet pro Conſtantinopoli, Niceam ponere: alioqui ſi tantùm demonſtrare vellet, in Concilio Francofordienſi fuiſſe Synodū Conſtantinopolitanam ſub Copronymo damnatam; qua ratione ſuū errorem de tollendis imaginibus, ex Francofordienſi confirmaret? Sic enim, dum Concilium Francofordienſe abrogaret Synodū ſub Copronymo, quæ Iconomacha fuit; potiùs pro imaginibus contra Iconomachos pugnaſſet. Fruſtra ergo Alanus, in ſua perſiſtens ſententia, quam ſuperiori capite expoſuimus, horum ſcriptorum errorem in aliquem Iconomachum reiicere contendit. *Alan.* 214

Addit præterea Annonij locum alio modo corruptum, quia 215

quia pro *Irene* habet *Helena*,quam constat non fuisse matrem alicuius Imperatoris,nedum illius Constantini,sub quo septima Synodus celebrata fuit. Verùm licèt aliqui codices ita habeant;tamen in exemplari meo,& multis aliis etiam vetustissimis,quæ ego legi,non *Helena*, sed *Irene* est.sicut etiam Abbas habet,qui omnia ad verbum ex Annonio desumpsit.

Regino. Ado: Ioan. Auen.

Deinde contra Alanum id ipsum probatur.Nam verba Reginonis,Adonis,& Ioannis Auentini,de Synodo Constantinopolitana sub Copronymo intelligi nequeunt.Regino ait, Pseudosynodum Græcorum,quam pro adorandis imaginibus fecerant,fuisse abrogatam : eadē fere verba Ioannes Auentinus habet: at Synodus sub Copronymo,nō pro adorandis,sed pro cnnfringendis imaginibus, fuit habita. Ideoque meritò Pseudosynodus dicta, neq, vlla Pseudosynodus pro adorandis imaginibus vnquam fuit celebrata.Nicena verò secunda, septima & verè vniuersalis nuncupata,pro adorādis imaginibus coacta fuit. De illa ergo Reginonis, & Ioannis Auentini, verba sunt
216 intelligenda. Quocirca Alanus Copus difficultate oppressus,asserit,locos vtriusque autoris corruptos esse, aut saltem incuria Scribarum particulam *non*, prętermissam: quę si vtrique adderetur,omnia optimè consonarent. Eadem fere verba habet Ado:quare de illo quoque idem asserere debet. Cæterùm nimium esset omnium autorum locos ita esse depravatos, vt in nullo exemplari incorrupti reperirentur; aut omnes eorum Scribas particulā *non*, ex incuria prętermisisse

Verba autem Adonis alio modo nititur Alanus interpretari, quæ talia sunt.*Sed Pseudosynodus, quam Graci septimam appellant, pro adorandis imaginibus abdicata penitus est*: ait ergo illud, *pro adorandis imaginibus*, non ad antecedentia, sed ad consequentia esse referendum, vt sensus sit,pro adorandis imaginibus,ideſt, in gratiam imaginum, abrogata est Pseudosynodus, quam Greci septimā appellarūt:quo sensu Conciliū Frācofordiense Catholicā veritatem defendit, imaginibus nempe debitū suū cultū

seruan-

seruando. Hanc sanè interpretationem, si posset Alanus, verbis quoq; Reginonis, & Ioannis Auentini libenter accommodaret, id tamen præstare nō potuit: quia illud, *Pro adorandis imaginibus*, Regino, & Ioannes non ad sequentia, sed ad antecedentia referunt, vt ex verbis ipsorum superius recitatis manifestum est. Sed præterquam, quòd hęc expositio dura nimis videtur; cū Regino multo antiquior fuerit Adone, ex quo etiam Abbas Vspergensis verba desumpsit; credendum est, Adonem id ipsum cum Reginone dicere voluisse: & ad antecedentia, non ad sequentia, illa verba retulisse; præsertim cum eo modo faciliorē cōtextum, & sensum reddant. 217 *Regino Ado Abbas Vsp.*

Quid de eodem Concilio Francofordiensi senserit Genebrardus, & alij.

CAPVT III.

ALijs multò probabilius videtur id, quod Genebrardus paucis indicauit in suo Chronico sub anno 794. Primùm quidem, Conciliū Frācofordiēse non errasse in materia aliqua fidei definienda. Præterea nihilominùs cōdemnasse septimam Synodum Nicenam secundam: quòd eius definitionē nō satis perspectam haberet. Putauit enim, in ea ita definitū fuisse pro cultu imaginū; vt eas, sicut Deum, adorare oporteret: quod si ita esset, meritò à quouis Concilio deberet damnari. Verumtamen id non definiuit septima Synodus sed debitum cultum, qualem sequenti disputatione explicabimus, imaginibus assignauit. Verba Genebrardi hæc sunt. *Addo, Patres, qui Frācofurtum conuenerant, nō satis habuisse perspectam Niceni Synodi sententiam: ac fuisse deceptos falsis rumoribus, & scriptis. Nam contra eam sic dimicarunt, ac si ad statuendam imaginum adorationem simpliciter incubuisset: cum potius de retinendis imaginibus, sanxisset, & egisset aduersus Constantinopolitanam septimam Pseudosynodum, quæ de confringendis, & omnino tollendis paulò antecà canones tulerat.* Hæc Genebrardus. *Genebr.* 218

brardus. Cuius verba referre placuit, quòd recentiores aliqui affirment ipsum in duobus errasse. Vnum est, quia putauit imagines non esse adorandas: alterũ est, quia existimat, in septima Synodo nihil contra hoc esse definitum. Hæc tamen duo Genebrardo pio aliàs, & doctissimo manifestè imponunt: quòd illius verba nõ intellexerint. Ipse enim solùm asserit, eo deceptum Concilium Francofordien. quòd putauit, in septima Synodo actũ esse de adoratione imaginum simpliciter; & ideò meritò eam confutasse: appellat verò adorationem simpliciter, latriam, quæ Deo per se debetur: eam autem per accidens, quæ imaginibus cum exemplari tribuitur: priorem inquit, existimasse Concilium Francofor. in septima Synodo imaginibus esse assignatam: ac proinde eas pro Deo esse colẽdas: ideoque hac supposita relatione, rectè à Concilio Francoford. damnatam fuisse. Subiungit verò, quid re ipsa gestum sit, cum dicit, potiùs in septima Synodo actum esse de retinendis imaginibus contra septimam Pseudosynodum, nõ de adorandis simpliciter, id est, pro Dijs colendis: de retinendis, inquam, nam Iconomachi cõfringendas esse, & delendas dicebant: ita tamen actum esse in ea Synodo de retinendis, vt eis aliqua cum exẽplari adoratio exhiberetur. De quo disputatione sequenti differemus.

219

220

Defenditur Genebrard. a falsa calumnia.

Hoc posito fundamento, facili negotio Scriptores omnes superiùs cõmemorati explicari possent. Narrant enim in Concilio Francofordiensi verè damnatam fuisse Synodum septimam Nicenam secũdam; tanquam absurdi aliquid de imaginibus definiisset: cum tamen re vera sincerã & Catholicam doctrinam contineret: quia non satis illius definitionem Patres Francofordiẽsis Concilij perspectam habuerint.

Explicantur historici supradicti ex sententia Genebrardi.

Cur Francofurti damnata fuit Synodus septima.

Primus fundamentum Genebrardi.

Porrò autem Concilium in facto errasse, vt explicatum est, probant in primis testimonio libri illius Carolini, in cuius præfatione sic dicitur. *Allata est in medium* (scilicet Concilij Francofordiensis) *quæstio noua de Græcorum Synodo quam de adorandis imaginibus Constantinopoli fecerunt: in qua scriptum habebatur, vt qui imaginibus Sanctorum, ita vt deificæ Trinitati,*

Trinitati, ſeruitium, aut adorationem non impenderint; anathema inducarentur, qui ſupraſanctiſſimi Patres noſtri (ſcilicet Francofordienſes) *omnimodis adorationem, & ſeruitutem eis impendere renuentes, contempſerunt: atque conſentientes condemnarũt.* Deinde introducitur in eo libro c. 9. vt refertur in Scripto Adriani de imaginibus, Cõſtãtius Cõſtãtiæ Cypri Epiſcopus, qui in 7. Synodo Nicena ſecũda dixit anathema iis qui nõ adorãt imagines: eodẽ modo, quo Trinitas adoratur. Intellexerunt ergo Patres Frãcofordien. hãc fuiſſe doctrinã ſeptimæ Synodi, quã iure optimo dãnare debebãt, 221 Adria.

Deinde id ipſum probant ex quodam fragmento Hincmari in libro contra Iandunenſem Epiſcopum cap. 20. ex quo hęc verba refert Alanus loco allegato. *Septima autem apud Græcos vocata vniuerſalis Pſeudoſynodus, de imaginibus, quas quidam confringendas, quidam autem adorandas dicebant, neutra vero pars intellectu ſano definiens, ſine autoritate Apoſtolicæ ſedis, non longe ante noſtra tempora Niceæ eſt à compluribus Epiſcopis habita: & Romam miſſa: quam etiam Papa Romanus in Franciam direxit. Vnde tempore Caroli Magni Imperatoris, inſtione Apoſtolicæ ſedis, generalis Synodus in Frãcia, conuocãte Prefato Imperatore, celebrata, & ſecundum Scripturarum tramitem, traditionemque maiorum ipſa Græcorum Pſeudoſynodus deſtructa & penitus abdicata: de cuius deſtructione, non modicum volumen, quod in Palatio adoleſcentulus legi, ab eodem Imperatore, Romã eſt per quoſdam Epiſcopos miſſum.* Hactenus Hincmarus. Cũ inquit Cõciliũ in Frãcia congregatũ; planè intelligit Francofordiẽſe. Frãcofurtũ enim ciuitas eſt in Oriẽtali Frãcia ſita. Ex his duobus manifeſtè colligitur, Cõciliũ Frãcofordien. ſeptimã Synodũ damnaſſe: quòd putaret, in ea definitum, imaginibus, ſicut Deo, adorationẽ eſſe deferendam. *Poſterius fũdamentũ Genebrardi.* Hincma. Alanus. 222

Sẽtẽtia Genebrardi ab Alano, & Surio improbatur.

CAPVT IIII.

Mihi ſanè hæc Genebrardi, & aliorũ opinio vero ſimilis nõ apparet, vt ſequẽti c. mõſtrabo. Sed neq; ea, quæ Alanus c. illo 8. & Surius in præfatione ad ſcriptũ Adriani de imaginibus, cõtra illam obiiciunt, aliquid ponderis apud me habent. His ergo ſuſpecta videtur præfa-

præfatio illius libri Carolini, & putant, ab aliquo Iconomacho nostri temporis cõfictam, vel corruptam. Ille enim liber excusus in lucem prodiit anno 1549. sine nomine typographi. Qui verò in eo præfatur, se nominat Eli Phili; vt intelligi non possit, quis fuerit autor illius: ideòque fraudẽ aliquam suspicari liceat. Verùm, cum de libro ipso dubitari nequeat, tempore Caroli Magni cõscriptum fuisse; 323 vt disputatione præcedẽti cap. 6. notauimus, nõ est, cur de ipsa præfatione dubitemus: etiam si sub eo nomine, quod vix intelligi potest, editus fuerit. Sed neq; verba illa, quæ ex ea recitauimus, supposita fuisse, probatur. Primũ quia similia refert Adrianus in scripto illo de imaginibus, in responsione ad reprehensionẽ capitis 56. Inquit enim Adrian. de illo libro. *Ecce ipsum vnum tenorem in hoc capitulari sæpius repetunt: quia parentes eorum despexerunt atque iniuriãtes inhonorarunt*: eos videlicet, qui imaginibus honorem, tãquam Deo, tribuendum esse dicebant. Hos verò putauit liber ille esse Patres septimæ Synodi Nicenæ secũdæ, quorum sententiam in hunc sensum interpretatam, liber ille Hincm. passim impugnat: vt videre est apud illud scriptũ Adriani. Præterea quia id, quod ex Hincmaro retulimus, omnino cõuenit cũ præfationis. Illius sẽtẽtia, Hincmarus autẽ, Triten. vt scribit Tritemius, vixit tẽpore Ludouici Pij filij Caroli Magni: imò etiam tempore ipsius Caroli, cum adhuc iuuenis esset, vidit in Palatio Regis acta illius Concilij, vt ipse de se refert, verbis illis recitatis. Si verò hæc ita sunt, vt ex præfatione, & Hincmaro retulimus; cũ illis optimè cõueniũt, & cõsonãt cæteri Scriptores. dũ omnes asserũt, 7. Synodũ Nicenã secũdã in Cõcilio Frãcoford. dãnatã esse.

Præfationẽ libri Carolini non esse alicuius Iconomachi nostri temporis.

224

Alan. Adhuc tñ Alanus Hincmari testimonio nõ multũ credit: cui tota huius quæstionis machina innixa videtur. Nã quæ sint hæc fragmẽta, quę ex Hincmaro citãt Illyricus, & Cẽturiatores, non satis Alano compertum est: liber enim ille nondũ in lucem prodiit. Sed cum facilior multò sit huius difficultatis solutio, non est, cur hoc effugium tritum, & peruulgatũ, negandi scilicet ea, quæ allegantur, eligamus.

Alanus nõ credit fragmento Hincmari.

Deinde contra hanc sententiam Genebrardi, opponit Surius

Surius contra Ambrardū

Surius, quod in illa præfatione dicitur: Synodum nempe Græcorum, quam fecerunt Constantinopoli de adorandis imaginibus, in Concilio illo Francofordiensi fuisse abrogatam. In quibus verbis ipse Surius mirabilem Dei prouidentiam agnoscit: quòd dum hæretici nostri temporis locum illum corrumpere curarunt; obliti sunt *Constantinopoli* eradere: & in eius locum *Niceæ* substituere; vt illorū fraus omnibus esset manifesta. Cū ergo *Constantinopoli* reliquerint, vt erat in antiquo codice; constat, aurorem illius præfationis de septima Synodo Constantinopolitana sub Copronymo, fuisse loquutū. Quare & ex illo testimonio opinio ipsius Surij, Alani, & Sanderi, cap. 1. recitata, non leuiter probatur: tantùm abest, vt hęc secunda sententia, aliquo modo inde confirmetur. Surius 225

Respondetur Surio.

Huic tamen obiectioni duo manifestè obstant. Vnum est. Si de Constantinopolitana illa Synodo sub Copronymo, præfatio illa loqueretur; non diceret, *Quam pro adorandis imaginibus fecerunt*: ea enim contra imaginū veneration nem celebrata est: loquitur ergo sicut & Historici omnes, de vera septima Synodo Nicena secunda, quę reuera pro adorandis imaginibus habita fuit.

Alterum est, quod præfatio asserit, vt referunt autores, Synodum illam, quam abrogauit Concilium Francofordiense, celebratam fuisse in Bithynia: in qua quidem prouincia, est Nicea; non autem Constantinopolis. Potiùs ergo credendum est, præfationem loqui de Nicena Synodo, quam de Constantinopolitana sub Copronymo: & ignoratione, aut lapsu, pro *Nicea*, *Constantinopoli* positū esse: sicut etiam Abbati Vspergensi accidit; vt præcedenti cap. notauimus. Facilius enim fuit, autorem præfationis labi, ponēdo *Constantinopoli* pro *Nicea*, quam in addendo, *In prouincia Bithyniæ*: cum etiam addiderit, *Pro adorandis imaginibus*. Cōsonat etiā liber ille Carolinus, contra quē scripsit Adrianus, cui illa præfatio præfixa est, dum sæpenumero asserit Synodum de adorandis imaginibus, contra quā ipse scriptus est Niceæ celebratam fuisse. Id verò refert Adrianus ex cap. illius libri 60. Autor ergo præfationis idē omnino Adria.

dicere

dicere voluit: quod Hincmarus etiam in prædicto fragmento apertis verbis testatur, qui id ex ipsomet libro Carolino desumpsisse videtur, vt cap.7. patebit.

227 Res sanè perobscura, & satis perplexa videtur: quæ, nisi coniecturis probabilibus, definiri nequit. Nec enim in re adeò difficili, quę in facto potius, quàm in iure posita est; ea est requirenda demonstratio, quæ in mathematicis, vel naturalibus, aut moralibus etiã controuersijs exposcitur. Conabimur nihilominus sequẽtibus capitibus, quibus nostrã in hac re sentẽtiã exponemus, adeò efficacibus Historiæ cõiecturis, eã cõfirmare; vt ex eadẽ Historia, ex qua rationes huius cõtrouersiæ petẽdæ sũt, vix infirmari possint.

Concilium Francofordiense satis perspectam habuit definitionem septimæ Synodi.

CAPVT V.

Autoris opinio.

228 MEA in hac re sententia est. Primò Concilio Francofordiensi manifestam satis fuisse definitionem septimæ Synodi Nicenæ: atque adeò in facto contra illam non errasse. Secũdò nihil in toto Concilio, aut approbatione illius contra imagines, & veram fidem septimæ Synodi, errore iuris actum fuisse. Tertiò nõ modo Historicos commemoratos cap. 1. huius disp. apertè in facto errasse, quãuis eorum codices corrupti non sint; verum etiã eorum fundamentũ, nempe præfationẽ libri Carolini, aut testimonium Hincmari, quibus etiã hæretici maximè nituntur, nullius esse momenti. Hæc omnia sigillatim singulis capitibus nobis probãda sunt.

Prima pars opinionis. Cõcil. Frãcof. habuit perspectam definitionem septimæ Synodi. Prima ratio.

In hoc ergo capite solũ est nobis demonstrandum, Concilium Francofordiense in facto nõ errasse, sed satis notã illi fuisse definitionẽ septimæ Synodi Nicenæ secundæ, id quod primo loco proposuimus. Mihi verò illud habeo persuasum. Primò quoniã, si in illo Concilio simili error accidisset, autores illius tẽporis Ionas Aurelian. libris de cultu imaginum, Paulus Diaconus, aut Eginardus mẽtionem fecissent, & præsertim Adrianus in Rescripto de imaginibus:

Ionas Aurel. Paulus Diacon. Eginar. Adria.

Occurritur obiectioni.

ginibus: siquidem contra Iconomachos, autores libri Carolini, disserebat: hi autem ne verbum quidem de hac re: cur ergo suspicari debemus, id accidisse Concilio? Nec obstat, quod plures alij autores, quos primo capite retulimus, huius definitionis meminerint. Horũ enim antiquissimus Annonius centum ferè annos post Cõciliũ Francofordiẽse scripsit, ex quo cæteros desumpsisse, dubiũ nõ est: hunc verò facile fuisse scriptis Hincmari deceptum cap. 7. ostẽdemus. Nec obstat deinde testimonium præfationis, aut Hincmari, hunc enim deceptum etiã fuisse, ex libro Carolino, eodẽ cap. 7. mõstrabimus: autorem vero præfationis, aut non loqui de Concilio Francofordiẽsi, aut manifestè mendacium hoc illi impositum fuisse, non minùs aperte cap. 6. probabitur.

Annon. 229

Altera obiectio refutatur.

Secũda ratio

Secũdo. Si fidem adhibemus Hincmari testimonio, quo autores secundæ sententiæ conuicti videntur, ex ipsomet euidenter possunt impugnari. Nam ipse narrat, septimam Synodũ, quam Pseudosynodum Græcorum appellant, à compluribus Episcopis Niceæ celebratam, primùm Romam, inde verò à Romano Pontifice rursus in Franciam missam fuisse: atq; eodem tempore Caroli Magni Imperatoris, iussione Apostolicæ Sedis, generalem Synodum in Franciã, nempe Francofurtum, conuocatã, vt capite præcedenti explicauimus. Iã ergo ex sententia Hincmari, Cõcilium Francofordiense non solum nouit, sed etiam habuit, & vidit acta septimæ Synodi Nicenæ secundæ. Ex quibus absq; dubio illius definitionẽ non potuit perspectam non habere.

Hinc.

230

Tertia ratio

Tertiò. Definitio septimæ Synodi nõ minùs nota esse potuit Concilio Francofordiensi, quàm autoribus libri Carolini; siquidẽ eodẽ tempore liber ille cõscriptus fuit, &, vt quibusdã placet, in eadẽ ciuitate, in quã Conciliũ fuit celebratũ, atq; forsan ab aliquibus, qui in ipsum Conciliũ conuenerant, vt sequenti capite videbimus. Acta verò septimæ Synodi Nicenæ secundæ satis manifesta fuerũt autoribus illius libri: multa enim ipsius fragmenta in eo referuntur. Ex quo colligitur, illius acta apud ipsos fuisse, vt pio-

Hæreticis imprudenter Catholicis vitiũ idololatriæ obiicientibus.

vt proximè ex Hincmaro probabamus. Quod verò ex ea referant autores illi, imagines, sicut Deum, & Trinitatem ipsam, esse adorādas (quod nunquā in septima Synodo inuenitur) mirū esse non debet. Hoc enim vitiū cōmune est Iconomachorū etiā nostri tēporis, vt Catholicos, qui debitū cultū, & veneratione imaginibus tribuunt, idololatriæ criminis insimulent, eisq; falsò adscribāt sentētiā, quę dicit, imagines, vt Deum esse adorandas. Quo sanè spiritu Caluinus lib. 1. institutionū cap. 11. ausus fuit dicere, in septima Synodo, cuius acta, & definitione sæpius legerat, & optimè nouerat, definitū fuisse, honorē sacrificiorū imaginibus deberi, & eodē modo, quo Trinitatem, esse venerandas: cū disertis verbis in 7. act. in definitione fidei, oppositū omnino habeatur. Sic etiam autores libri Carolini referunt ex septima Synodo, Constantinū Episcopū Constātiæ in Cypro dicēte anathema ijs, qui imaginē, sicut ipsā Trinitatē, nō adorant. Quod esse manifestū mēdaciū, colligitur ex septima Synodo act. 3. post Epistolam Theodori Patriarchæ; vbi idem Constantinus introducitur, dicēs in hęc verba. *Suscipio, & amplector venerandas imagines; adorationem autem, quæ sit secundum latriam, tantummodo supersubstantiali, & viuificæ Trinitati conseruo, qui verò aliter sentiunt, anathemati subijcio*, &c. Hoc idem dixit Basilius Ancyranus in actio. 1. & pro Constantino illo respondit optimè, contra librum Carolinum Adrianus in Scripto de imaginibus in responsione ad reprehensionem ex cap. 9. apparet etiam ex libro illo Adriani, quo modo ipsi malitiosè fuerint interpretati verba septimę Synodi, contra quos eam Adrianus defendit. Quare dici non potest, acta illius eos ignorasse: sic ergo & Patres Concilij Francofordiensis nouerāt optimè, imò legerant acta septimę Synodi, ac proinde piè ipsam intellexerunt. Nec enim Iconomachi erant, vt eam deprauarent: quare nec in facto errare potuerunt.

231 *Caluin.*

Constan. Episcop. Constantiæ.

Basilius Ancyr.

Cōiectura efficax contra fallaciam hæreticorum.

232

Quartò qua ratione persuasum sibi haberet Concilium, voluisse tunc septimā Synodū hæresim Christianocatego-rorū, de quibus disp. 6. huius libri cap. 1. diximus, quæ est error Gētiliū, approbare; nēpe imagines pro Dijs esse colē-

Quarta ratio.

das cuius erroris in tota Græcia tunc nulla mentio fiebat? Potius namq; suspicari deberet, hæresim Iconomachorum quæ tuno maximè vigebat, sequivoluisse, si in aliquo errasse putabat.

Quintaratio Concil. Frãcofordiense habuit legatos Adriani.

Quintò deniq; Concilium Francofordiẽse habuit legatos Adriani Põtificis, vt tradunt autores omnes, quæstione præcedẽti citati, & ex subscriptionibus cõstat, atq; hæretici Cẽturiatores fatẽtur. Cũ ergo sep. Synodus, coacta ab Adriano, & approbata fuerit, legati illius falsos rumores, quos Genebrardus & alij comminiscuntur, cõprimere & Conciliũ de ipsa veritate certũ facere potuerunt: atque ita definitionẽ contra septimã Synodum impedire. Hoc verò argumentum præsertim vim habet contra aliquos, qui Genebrardi sequuti sentẽtiã, asserũt, legatos, & ipsũmet Adrianum definitioni Concilij Frãcofordiẽsis in hac parte restitisse: id quod Centuriatores libenter fatentur. Nam si hoc verum est, non ea ratione resisterent Concilio, quia definiret, imagines non esse, sicut Deum, & Trinitatem, colendas. Hæc enim est manifesta veritas in septima Synodo definita, vt paulò antè dicebamus, sed quòd cõtrarium errorem, fallacibus rumoribus adducti Patres illius Concilij, septimæ Synodo adscribere nõ dubitarent. 233

Liber sacrosyllabus compositus in Cõc. Franc.

Quare de veritate ipsa à Pontifice, & Legatis certiores effecti, à definitione illa libenter abstinerent. Idque facilè quoque ex eo suaderi potest, quòd in libro sacrosyllabo, qui in eodem Concilio habetur, & à Patribus illius conscriptus fuit, etiãsi Paulino Aquileiensi tribuatur, circa finem, postquam sentẽtia excommunicationis lata fuit in eos, qui cõtrarium de seruitute & adoptione Christi sentirent, dicitur in hæc verba. *Seruato per omnia iuris priuilegio Summi Pontificis Domini, & Patris nostri Adriani, primæ sedis beatissimi Papæ.* Nõ ergo est facile creditu, Patres illius Cõcilij legatis, & Pontifici restitisse, cuius supremã potestatẽ libẽter agnoscebãt. Ex quibus omnibus probatũmanet id, q; primo loco proposuimus, & Genebrardi opinio nõ leuibus cõiecturis impugnata. Quare perspicuũ est, Conciliũ Frãcofordiẽse, cõtra sep. Synodũ errore facti nihil egisse. 234

Concilium

Concilium Francofordiense nihil contra debitum cultum imaginum definiuit.

CAPVT VI.

NON solum Concilium Francofordiense, contra septimam Synodum falsis rumoribus decepti errore facti nihil decreuit, sicut Genebrardus, & alij Catholici excogitarunt, vt hæreticis responderent; sicut capite præcedenti non leuiter probatum est: verùmetiam nihil contra veram imaginum adorationem, vt nobis hæretici obijciunt, definiuit: quocirca ex hoc Concilio nullum contra nos hæretici argumẽtum sumere possunt. Cæterùm, anteà quàm hoc probemus, duo maximè obseruanda sunt: alterum est, Concilij illius
235 autoritatem, quod attinet ad duos alios articulos de adoptione scilicet, & seruitute Christi cõtra Fœlicẽ & Elipãdum, indubitatæ autoritatis esse debere. In ea enim parte non solùm legati consenserunt; sed etiam Adriani primi Pontificis autoritate peculiari ad hoc epistola conscripta, confirmatum est; cuius grauissimi autores meminerunt: quare absq; vllo fundamento de illius autoritate quispiã dubitabit, vt in fine huius operis peculiari de hac re disputatione ostendemus. In hac ergo parte & legitimè cõgregatum, & approbatum fuit. Alterũ est, si Conciliũ Frãcofordiense contra debitum cultum imaginum aliquid definisset, nullius momenti eius definitio contra septimã Synodum esse deberet: quia illud nec generale fuit, nec in ea parte approbatum. Imò verò renuentibus legatis, & Põtifice id fuisset definitũ, vt cap. præcedẽti diximus. Nul-
236 lius ergo esset autoritatis, velutineq; duo alia Cõcilia præcedenti disputatione cap. vltimo allegata: quare nec alicuius ponderis contra septimã vniuersalem Synodum legitimè coactam & confirmatam.

Alteraopinionis pars. nihil definitum in Concilio Frãcof. contra cultum imaginũ

Verùm, cum facili negotio probare possimus, nihil contra fidem septimæ Synodi in eo Concilio definitum fuisse: enitendum nobis est, id demonstrare, & ab omni erro-

re Concilium Francofordiense defendere: hoc verò bifariam suaderi potest. Primùm, quibusdam coniecturis, quę pro hac parte pugnare videntur. Deinde, ostendendo infirmitatem fundamentorum, quibus hęretici nituntur.

Prima ratio huius opinionis.

Prima igitur coniectura est, cum Patres illi tantùm detulerint Pontifici Adriano, vt cap. superiori vidimus, non est credendum, contra illius voluntatem Iconomachiam definisse.

Secũda ratio.

Secundo, si talis definitio tradita fuisset in eo Concilio, eius fecisset mentionem Adrianus in Scripto illo de imaginibus. Eodẽ enim tempore, quo liber ille Carolinus, edita fuisset; & cum libro illo eam confutasset: omnes enim in eodem errore versantur. At nusquam illius meminit: signum ergo est, nihil tale in Concilio fuisse 237
definitum.

Tertia ratio

Tertiò, proculdubio eam allegasset pro suo errore Claudius Taurinens. insignis Iconomachus; qui paulò post Concilium Francofordien. errorem Iconomachię populo tradidit. Quare & Ionas Aurelianen. tomo 5. Bibliothecæ sanctæ libris de cultu imaginum huius definitionis meminisset, vt Claudio responderet, sicut ad plura alia, quæ ille obiecerat in libello suo, quẽ Ludouicus Pius ad eundem Ionam misit, vt præcedenti disputatione cap. 6. dictum est, sigillatim respondit.

Ionas Aur.

Ludouic. Pius

Quarta ratio.

Quartò, non est credẽdum, coram Carolo Magno pio ad modum Imperatore, qui Concilio intererat, errorem Iconomachiæ fuisse definitum. Nam vt optimè notauit Sanderus lib. 2. de adoratione imaginum cap. 5. & nos disputatione præcedenti cap. 6. diximus, Carolus electus fuit Imperator in Occidente à Leone 3. septem fere annis post Concilium Francofordiense eò, quòd Orientales Imperatores Iconomachi essent: quis ergo putet, Summos Pontifices, qui ab Orientalibus Imperatoribus, ob Impietatem ipsorum contra imagines, discesserunt, electuros Carolum in Imperatorem, si ipse in Concilio Francofordiensi, cuius diligentia congregatum fuit, legatis sedis Apostolicæ, & ipsi Põtifici Adriano restitisset? Hæ sunt coniecturæ, quibus satis probatum manet, nihil contra fidem septimæ Synodi in Concilio Francofordiẽsi actum fuisse. Hoc ipsum sequẽti 238
capite,

Carolus cur electus imperator a Leone.

Sander.

capite, non minùs perspicuum fiet, si demõstratum fuerit testimonia Scriptorum, quibus hæretici vtuntur, nulliu esse momenti, manifestamq; causam deceptionis ipsorum ostenderimus.

Ex testimonio præfationis libri Carolini nihil contra id, quod diximus de Concilio Francofordiensi, probari.

CAPVT VII.

POstremò probandum supereſt, Scriptores hos, quos hæretici pro ſe afferunt, manifeſtè decepros eſſe, aut perperam ab hęreticis allegari, ex quo etiã infirmitas fundamẽti ipſorum patebit: atq; id, quod ſuperiori cap. diximus magis cõfirmabitur. *Tertia opinionis pars.*

239 Primum igitur, cæteriſq; antiquius teſtimoniũ eſt præfationis illius libri Carolini; eam verò nihil habere momenti iam demonſtro: repetam tamen illius verba, vt idẽ clariùs appareat. *Allata* (inquit) *eſt in medium* (ſcilicet Concilij Francofordienſis) *quæſtio noua Græcorum, quam de adorãdis imaginibus Conſtantinopoli fecerunt: in qua ſcriptum habebatur, vt qui imaginibus Sanctorum, ita vt deificæ Trinitati, ſeruitium, aut adorationem non impenderint; anathema iudicarentur: qui ſupraſanctiſsimi Patres noſtri* (ſcilicet Francofordienſis Concilij) *omnimodis adorationem, & ſeruitutem eis impendere renuentes, contempſerunt: atque conſentientes damnarunt.* Tota verò horum verborum difficultas, ex duplici illa parentheſi naſcitur, qua damnatio illa ſeptimæ Synodi toti Concilio Frãcofordienſi tribui videtur. Ideò ſummopere, diuq; deſideraui integrũ aliquod huius præfationis exẽplar videre: id quod ab aliquibus Patribus Germaniæ ſuperioris, de noſtra Societate, dum eſſem Romæ, initio anni

240 1591. obnixè poſtulaui: hactenus tamen obtinere non potui; tentabo nihilominus, coniectura meo iudicio certiſsima, hoc teſtimonium infirmare. Aut enim duplex illa parẽtheſis verè eſt in ipſamet præfatione, aut in ea nõ eſt; ſed à Cẽturiatoribus, vel à Catholicis, qui de hac re diſputãr, fuit ſuppoſita: vtroq; verò modo teſtimoniũ nihil valet.

Ratio bimembris. Primum membrum.

Primum, si in præfatione illa vtraq; parenthesis habetur, in primis negare non possumus, autorem illius, seu libri ipsius Carolini, errorem illum idololatriæ in septimã Synodum reijcere voluisse: ex illa enim refert hæc verba. *Vt qui imaginibus Sanctorum, ita vt deificæ Trinitati, seruitium aut adorationem non impendunt, anathema iudicarentur*: id quod liber ille Carolinus tertio quoque verbo de Synodo Nicena secunda repetit: non quòd illius definitionem perspectam non haberet; sed quia, vt cap. 4. huius disputationis obseruaui, Iconomachorũ proprium est, omne genus adorationis, quæ imaginibus exhibetur, idololatriam vocare, vt etiam Adrianus optimè notauit in toto suo scripto de imaginibus, vbi librum illum per singula capita impugnat. Cum ergo manifesta sit impostura illius libri in eo, quod de septima Synodo refert: erit etiã apertũ mẽdacium, quod de Concilio Francofordiensi scribit: nempe in eo condemnatam esse septimam Synodum, quia diceret imagines, sicut ipsam Trinitatem, adorandas. Quis ergo in hac re Iconomachis fidem adhibeat?

Iconomachi omnem adorationem imaginum, idololatriam vocant.

Adria.

241

Adde, quòd dum Centuriatores Centuria illa 8. cap. 9. referunt acta Synodi Francofordiensis circa articulũ hũc adorationis, non dicunt, ex quo codice illa desumpserint: sed nec hactenus constat, exemplar aliquod antiquum exstare, in quo illa de imaginibus definitio cõtineatur: sicut ea, quæ est de adoptione & seruitute, quam ex vetustissimo codice Laurentius Surius excudi curauit. Centuriatores verò diabolica sagacitate & versutia, ne mendaces deprehenderentur, totam Concilij Francofordiẽsis, & epistolæ Adriani definitionem de adoptione & seruitute, nõ ad verbum, sed breui compendio, & proprio stylo, in vnũ collegerunt: quòd necessarium esset, definitionem eiusdem Concilij, quam illi contra imagines comminiscuntur, hoc eodem modo referre, & nullum illius exẽplar haberent, ex quo ad verbum posset transumi: fuit ergo ex ipsorum cerebro definitio illa deprompta: cumq; meliùs suo errori consuluissent, si confinxissent, librum illum Carolinum à toto Concilio Francofordiensi compositum,

Surius

Centuriatorum perfidia in referenda definitione Cõcilij Francofordiensis.

242

(quod

(quod tamen nullo modo probari posset) illiusq; doctrinã pro definitione contra imagines à toto Concilio edita, allegassent; mirabili Dei prouidẽtia effectũ est, vt ipsi planè faterẽtur, aliam esse definitionem Concilij, à libro illo Carolino; cum tamen ipsorum marte ex fragmentis illius libri compacta plane videatur.

Deinde si in præfatione duplex illa parenthesis nõ habeatur, quam vehementer suspicor, à nostris quoque autoribus oscitanter appositam fuisse; infirmitas huius testimonij facilè etiam ostenditur. Cum enim dicitur, *Allata est in medium quæstio de noua Græcorum Synodo*, non debet apponi parenthesis illa (*scilicet Concilij Francofordiensis*) sed hęc (*scilicet Conuenticuli Iconomachorum*) in quo liber ille cõscriptus est. Nã, vt disputatione præcedenti cap. 6. notaui, liber ille à pluribus compositus fuit. Et cum dicitur, *Sanctissimi Patres nostri contempserunt, &c.* non debet suppleri, 243 (*scilicet Francofordiensis Concilij*) sed (*Conuenticuli*) à quo liber editus fuit: quos sanctissimos appellat, quod sui erroris fautores essent. Potiùs enim credendum est, præfationem illius libri, in quo damnata est septima Synodus, & Iconomachiæ hæresis definita, mentionem fecisse illius congregationis particularis, & eorum, qui in ea conuenerũt, quàm Concilij Francofordiensis, & Episcoporum, qui in *Adria* eo fuerunt congregati. Accedit, quòd Adrianus in suo illo scripto de imaginibus in respõsione ad reprehẽsionẽ capitis 56. & alibi sæpenumero, huius locutionis, *Sanctissimi Patris nostri contempserunt*, tanquam illius libri propriæ, meminit. Ex quo apparet, librum illum suos etiam autores in vnum congregatos, sanctissimos Patres appellasse: sicut Concilijs consuetum est. Quare ex ea non constat, in Cõcilio Francofordiensi contra imagines, & septimam Synodum, definitum aliquid fuisse.

Secundũ membrũ rationis.

244 Posset tamen aliquis obijcere, librum illum Carolinum à toto Concilio Francofordiensi fuisse editũ: atq; hoc pacto duplicem parenthesim appositam (*scilicet Concilij Francofordiensis*) optimè quadrare. Verùm contra hoc in primis habemus ipsosmet Centuriatores, qui tanquam distincta

Occurrit obiectioni.

afferunt, definitionem Concilij Francofordiensis, & libri Carolinum; hunc enim non Concilio, sed Carolo magno adscribũt. Deinde si hoc aliquo modo probari posset, solo Hincmari testimonio probandum esset: illud autem nullius esse autoritatis, illicò patebit: aliunde verò quo modo id suadere aliquis valeat, non video. Quare ego arbitror, etiamsi à pluribus fuerit liber compositus, & eodem tempore, siue etiam eodem loco Concilij, hoc est, ciuitate Francofurti, non tamen in ipsomet Concilio, sed in congregatione aliqua particulari (in quam etiam conuenire poterant aliqui ex conuocatis in Concilium Francofordiense) editũ fuisse. Et hęc satis de primo testimonio, cui tota machina huius disputationis, potius quã testimonio Hincmari, meo quidem iudicio, innixa videtur.

Deceptum fuisse Hincmarum ex libro Carolino.

245

CAPVT VIII.

Vpe rest, demonstremus omnes Scriptores cap. 1. commemoratos manifestè fuisse deceptos: deceptionis autem eorum causam Hincmarũ extitisse. Hic enim, vtex eius testimonio cap. 3. huius disput. citato perspicuè patet, solùm testatur, cum adhuc esset adolescentulus, se vidisse in palatio Regis Caroli de destructione septimæ Synodi Nicenæ secundæ non modicum volumen, in Synodo Franciæ, ideſt, Francofurti editum: scribit deinde, à rege Carolo, ad Adrianum Romam missum. Quibus sanè verbis, in primis non obscurè indicat, cum esset adolescentulus, non bene considerasse, quodnam esset illud volumen: quare nec iuueni malè de rebus instructo fides est habenda. Tum etiam cum ait, volumen illud, in quo septima Synodus Nicena secunda dãnabatur, à Carolo ad Adrianum Romam missum; manifestè ostendit, fuisse librum Carolinum, quem ipse Cõciliũ Francie appellauit, quod Francofurti à pluribus in modũ Concilij compositus esset, vt probabilius existimauimus cap. præcedenti. Nàm cum constet, volumẽ illud libri Carolini

246

rolini, quod confutationem ſeptimæ Synodi Nicenæ ſecundæ continebat, à Carolo Romam ad Adrianũ miſſum, vt diſputatione ſuperiori cap. 6. probauimus; hoc ipſum, & nõ aliud videtur fuiſſe, quod Hincmarus in palatio Caroli ſe vidiſſe teſtatur: de alio enim nõ cõſtat, Romã miſſum fuiſſe: facilè ergò cũ adhuc adoleſcẽtulus eſſet Hincmarus librum Carolinum Francofurti à pluribus editum, cum Concilio ipſo Francofordienſi confundere potuit. Quod verò aſſerit, volumen illud Romã ad Adrianum per quoſdam Epiſcopos directũ: quodq; librum Carolinum teſtatur Adrianus in præfatione ſcripti de imaginibus, directum per familiarem ipſius Caroli Engilbertum Abbatem, & capellæ ipſius Caroli miniſtrum, parùm refert, quia facile etiam Hincmarus putare potuit, Epiſcopos fuiſſe, qui ad hoc munus deſtinati fuerunt, cum tamẽ eſſent presbyteri, aut Abbates venerabiles, quorum caput eſſet Engilbertus: nobis autem ſatis eſt; ſi habeamus tãquã certum, volumen illud libri Carolini fuiſſe miſſum ad Adrianum, & de alio, quod dicitur eſſe Concilij Francofordienſis, nihil conſtare.

247

Engilbertus librum Carolinum Carolo miſſum Adriano obtulit.

Neq; verò Hincmarus, vir alioqui catholicus, & Ludouico Pio poſtea familiaris, cõtra definitionem ſeptimæ Synodi in doctrina, ſed in facto errrauit; tametſi verba illius aliud indicare videantur. Inquit enim, *Septima autem apud Græcos vocata vniuerſalis pſeudoſynodus de imaginibus, quas quidam confringendas, quidam autem adorandas dicebant, neutra verò pars intellectu ſano definiens ſine autoritate Apoſtolicæ ſedis, nõ longè ante noſtra tẽpora, Niceæ eſt à compluribus Epiſcopis habita & Romam miſſa, &c.* Cũ dicit, neutram partem ſano intellectu fuiſſe definitã, nõ improbat quãcunq; imaginũ adorationẽ, ſed latriã, quã ſicut Trinitati deferendam eſſe imaginibus, ex ſeptima Synodo liber ille Carolinus paſsim refert: vt ex ſcripto Adriani, & ex ijs, quæ ante diximus patet. Eo ergo libro, qui hoc mẽdacium ſeptimæ Synodo ſæpius impoſuit, deceptus Hincmarus, putauit, hanc fuiſſe illius definitionẽ, quã ipſe meritò improbauit. Cõtrariãetiã ſentẽtiã Iconomachorum, qui tũc vigebãt, aſſerẽtiũ nullo

248

Excuſatur Hincmarus ab errore fidei.

modo

modo imagines esse retinẽdas,sed cõfringẽdas;neq; facto neq; iure deceptus,contra sanam doctrinam esse,iustè cẽsuit. Mediam autem viam, quam liber ille Carolinus sequutus est,non bene de rebus instructus, quod adhuc adolescentulus esset,probauit. Ea verò est, retinendas quidem esse imagines,non confringendas, sicut Iconomachi Imperatores tempore septimæ Synodi dicebant, eas tamẽ non esse adorandas latria:(cuius oppositum septimę Synodo autores illius libri falso imposuerunt)atq; ad solam memoriam,absque vlla veneratione,retinendas;vt retulimus disput.6.huius libri cap. 1. Hanc autem sententiam probauit Hincmarus,quia non satis perspexit, quo pacto liber ille septimam Synodum impugnaret: contentus solùm,quod rectè definiret,imagines retinendas,& latriam, sicut Trinitati,ipsis non esse deferẽdam. Cum enim audiuit,retinendas,non ad solam memoriam,sed ad cultũ aliquem ex mente illius libri eas conseruandas esse putauit. Ita enim liber ille aliquando rectè loquitur de vsu imaginum,& solùm cultum latriæ,qui Deo debetur,illis negat, vt Catholicus planè videatur:sicut ex fragmentis illius apud Adrianum constare potest. In eum verò pessimũ sensum septimam Synodum interpretatus est;vt eam liberiùs impugnaret. Ex quibus etiã liquet, totum id,quod Hincmarus refert contra septimam Synodum ex Cõcilio Frãcię,cuius volumen se vidisse testatur,nõ de Cõcilio Francofordiensi;sed de Conciliabulo,& cõuenticulo,vbi editus est liber ille Carolinus,intelligendum esse. *Adria.* 249

Quomodo alij Historici lapsi fuerint.

CAPVT IX.

IAM verò quomodo alij autores in 1.cap. allegati,decepti fuerint,manifestum est. Omnes enim loquuntur de septima Synodo Nicena secunda,quã dicunt,pro imaginibus (scilicet colendis,& adorandis)celebratam, vt in hac disputat. cap.2. contra Alanum,Sanderum,& alios demonstrauimus. Verumta-

rumtamen existimo, eis non satis manifestam, & notam fuisse definitionem illius: sed putasse in ea definitum esse, imagines, sicut Deum ipsum, esse colendas: id quod liber Carolinus malitiosè, & Hincmarus ignoratione deceptus, septimæ Synodo falsò imposuerunt. Hanc autem deceptionem, in vno iuuene Hincmaro, & in cæteris Historicis, qui post ipsum fuerunt, libentius ego admitto; quã in toto Concilio Francofordiensi, quod & Adriani instructionem, & legatos habuit. Cum ergo rectè probatum maneat cap. 4. Concilium ipsum in facto non errasse: nunc mihi probandum superest, hos omnes, quos dixi, manifestam sui erroris causam habuisse. De Hincmaro iam satis demonstratum est, de alijs verò probatur.

Quid liber Carolinus septimæ Synodo imposuerit.

250

Primum hi omnes fuerunt Germani, qui cum ex Græcis Scriptoribus Historiam totam Imperatorum Græcorum, vsq; ad Carolum Magnum diligenter perduxissent, à tempore Caroli, qui à Leone III. Pontifice post Adrianum primum Imperator in Occidenti electus fuit, quòd Orientis Imperatores Iconoclastæ essent (vt disputatione præcedenti cap. 6. dictum est) relicta successione eorum Imperatorũ, & Historia Orientalis Ecclesiæ, successionem solùm Imperatorum Occidentis, & Ecclesię Occidentalis scripserunt. Quocirca nullus eorum septimę Synodi Nicenæ secundæ peculiarem fecit mentionem: quando scilicet congregata, sub quo Pontifice, & Imperatore, denique quid in ea actum sit: cum nondum ex Græcis Historicis illius notitiam habuissent: solum verò illius meminerunt, vbi de Concilio Francofordiensi agunt, in quo, vt statim planum fiet, manifestè decepti sunt.

Quas ob causas historici decepti fuerint.

251

Præterea hi omnes Germani Scriptores, multo tempore post septimam Synodum, & Concilium Francofordiẽse scripserunt. Cæteris namq; antiquior Annonius, vsque ad annum 828. historiam texuit: quocirca cẽtum ferè annis post septimam Synodum, & Concilium Francofordiense scripsit: reliqui autem post ipsum. Iam verò, vnde hic autor scire potuit, in Concilio Francofordiensi contra septimam Synodum actum esse, aut aliquam notitiam

Annon.

Paulus diaconus familiaris Caroli magni.

huius

huius Concilij habere? nisi aut ex Paulo diacono, qui Carolo Magno familiarissimus fuit, aut ex Secretario Caroli Eginardo, aut ex Iona Aurelianen. qui eodem ferè tempore vixit, aut ex libri illius Carolini prefatione, aut deniq; ex Hincmaro. At Ionas in libris illis de cultu imaginum sæpius citatis, & Paulus diaconus, & Eginardus in vita Caroli nullam huius damnationis mentionem faciunt, super est ergo, vt aut eã confinxerit ex suo cerebro, aut ex Hincmaro & libro Carolino desumpserit. Hos autem ostendimus planè fuisse deceptos: librum sanè Carolinum, malitiosè: Hincmarum autẽ, ex ignoratione; Annonius ergo si ex ipsis, vt apparet, illam deprompsit, ignoratione quoque (erat enim vir catholicus & pius) similiter errauit. Cæteri verò Annonio recentiores, ex ipso etiam, aut ex Hincmaro aut ex libro Carolino eundem errorem hauserunt. Excipio Sigibertum; qui cum meminerit Concilij Francofordiẽsis, & damnationis contra Fœlicem & Elipandum, eius tamẽ, quæ contra septimam Synodum dicitur facta, mentionem non facit. Hi ergo omnes errarunt, quòd perspectam nõ haberent definitionem septimę Synodi: cuius deceptionis manifestam causam ostendimus.

Paul. Dia. Eginar. Ion. Aur.

Annon.

252

Sigebert.

Alij verò recentiores Historici, pro sententia Alani cap. 1. huius disputationis allegati, cum definitionem septimæ Synodi Catolicã & verisimam, eiusque maximam autoritatem iam omnibus peruulgatam rectè nossent; ne Concilium Francofordiense contra ipsam aliquid definisse assererent: hanc damnationem septimę alterius Synodi sub Copronymo, esse dixerunt: in quo & ipsi etiam euidenter decepti sunt: vt cap. 2. huius disputationis probatum est.

Alan.

Sed præter eam generalem deceptionem, quę illis scriptoribus cũ Annonio, & Hincmaro contigit. aliqui etiam ipsorũ lapsi sunt; dum *Nicea* pro *Constantinopoli* incautè posuerunt, vt cap. 2. huius disputationis vidimus: quod etiã indicium est, Synodum Nicenam secundam, & acta illius non satis perspecta illis fuisse.

253

Ex his etiam licet, colligere, Historicos omnes cõmemoratos in fide non errasse, sed in facto, sicut Genebrardus & alij de

alij de Concilio Francofordiensi dixerunt. Nam si septimã Synodum Nicenam secundam, Pseudosynodum appellarunt Annonius, Abbas, Regino, & Ado; ea ratione id fecerũt, quod Hincmari testimonio decepti, eius acta, & autoritatem nõ satis perspectam habuerũt. Quòd verò Regino, Ioannes Auẽtinus, & Ado dicunt, Synodum pro adorandis imaginibus fuisse abdicatam, non probat, eos de imaginum debito cultu perperam sensisse. Nam cũ dicunt pro *adorandis imaginibus*, de illa adoratione loquuntur, quã Hincmarus intellexit, & liber Carolinus septimæ Synodo falsò imposuit, videlicet de imaginibus pro Deo adorandis. Decepti enim errore facti putarunt, id fuisse in Nicena secunda Synodo definitum: nam ex alijs locis horũ autorũ, eos piè de culto debito imaginũ sensisse, colligitur. Ado enim in Chronico sub anno .669. dicit, Romę à toto populo crucẽ Saluatoris, in die exaltationis adorari: quẽ morem ipse probat. Sub anno verò .717. vocat imaginem, quam euerterat Philippicus, venerandam. Regino li.1. circa finem factum Leonis Isaurici, scelus appellat. Sic etiam Abbas contra Leonem Isauricum, & Constantinũ Copronymum, acriter inuehitur, eosque impios vocat. Idem de Hincmaro dicendum arbitror: cum enim ille vir pius fuerit, & Ludouico pio familiaris, cuius ad ipsum Ludouicũ exstat epistola, vt testatur Tritemius, nõ est credendum errorem Ichonomachię tempore pij admodum & Christianissimi Imperatoris, excitare voluisse: sed, vt diximus, in facto ipso fuisse deceptum.

Anno: Abbas. Regin. Ado. Ioã. Auẽ. — *Regino. Ado.* — *Ado.* — 254 *Regino.* — *Tritemius*

Conclusio superiorũ. vbi excusantur prædicti autores.

Excusantur historici, qui ab Alano citantur.

An eadem adoratione cum exemplari, vel distincta imagines sint adorandæ. Disp.8.

Opinio Caterini, & Ayalæ, cap.1.
Quid de modo adorandi imagines senserit Sanderus, & alij cap.2.
Imagines non nisi cum exemplari adorari, testimonijs Scholasticorũ confirmatur cap.3.
Eadem sententia ex Conciliis ostenditur, cap.4.

Nonnisi

Non niſi eadem adoratione, cum exemplari imagines eſſe adorandas, teſtimonijs Patrum probatur.cap.5.
Teſtimonia Patrum, qui ſeptimæ Synodo interfuerunt, aut ei fidem ſuam ſcripſerunt, pro eadem ſententia.cap.6.
Rationes, quibus aliqui Theologi probant, imaginem non niſi cum exemplari adorari.cap.7.
Ratione à priori probatur, imaginem non niſi cum exemplari eſſe adorandam.cap.8.
Ratione efficaci à contrario id ipſum demonſtratur.cap.9.
Eodem modo atq; imagines nomen IESVS, & alias res ſacras eſſe adorandas. cap.10.
Idem modus in ſacramenti Euchariſtiæ adoratione ſeruandus eſt. cap.11.
Notatur doctrina quædam ſeptimæ Synodi, vt teſtimonijs pro prima & ſecunda opinione allegatis reſpondeatur.cap.12.
Explicantur quædam Patrum teſtimonia.cap.13.
Reſpondetur teſtimonijs allatis pro prima & ſecunda ſententia. cap.14.
Solutio rationum pro prima & ſecunda ſententia.cap.15.
Obiectio quædam ex verbis ſeptimæ Synodi.cap.16.

Opinio Catharini, & Ayalæ.

CAPVT I.

ADpulcerrimam, omniumq; difficillimã quæſtionem ventum eſt: in qua, mea quidem ſententia, totius diſputationis cardo vertitur: ea in ore omnium Theologorum paſsim circumfertur: de hac in ſcholis quotidie Doctores diſputant: & cum mille modis difficultatem illius explicare conentur; nouæ quotidie quæſtiones emergunt. Eam vero, ſi rectè ſincereq; tractauerimus, non ſolùm aliquas Theologorũ noſtrorum opiniones facilè impugnabimus; debitumq; modum imagines adorandi Catholicis, etiã rudibus, & ignorantibus trademus, ſed etiam hæreticorum veſaniam, qui putant, imaginum cultui, & adorationi idololatriam ſubeſſe; 25,

esse; euidenter conuincemus: quam vel sola ratione naturali ex ipsis morum principijs petita, septima quoq; Synodus contra Iconomachos sæpenumero redarguit: ideoq; cardinem totius huius materiæ, meritò hanc quæstionem appellauerim. Ad cuius accuratã explicationem, iuuabit summopere id, quod lib. 1. disputat. 1. præmisi; vera scilicet intelligentia, & adorationis definitio; quam quidã non
256 benè attendentes, extremam sententiam elegerunt. Iã verò ad ipsam disputationem accedamus.

Cum Catholici omnes, contra Iconomachos, in aliquo cultu & adoratione imaginibus deferenda, facilè conueniant: variant in modo, seu ipsa natura adorationis: an videlicet eadem sit ipsius imaginis & exemplaris; an verò diuersa. Qua in re, quantùm quidem poterimus, non modò quid nobis probetur: sed etiã quid ab alijs dicatur, vt veritas ipsa magis ac magis eluceſcat, persequemur.

Cather. Ayala Prima igitur sententia est Catherini, in opusculo de adoratione imaginum concl. 6. & 7. & Martini de Ayala, in lib. de traditionibus 3. p. cap. *Quali honore imagines venerandæ sint*, qui affirmant, quamuis imagines propter exemplaria adorentur, quæ propter se, sine ordine ad prototypa non essent venerandæ: eas tamen, vt terminum proximum & integrum, adoratione quadam ipsis peculiari, qua exemplar non comprehenditur, adorari: etiamsi in ipsis exemplaria quoq; adorentur: eamq; adorationem inferiorem, & distinctam esse ab adoratione exemplaris, quam
257 ipsi honorariam appellãt. De alijs rebus irrationalibus, vt reliquijs & vasis sacris, non loquuntur: idem tamen asserere debent. Pro hac sententia refertur Henricus quodl. *Henr. Gabr.* 10. q. 6. & Gabriel loco inferiùs citando: qui meo quidem iudicio, opinioni sancti Thomæ, quam puto veriorem, potiùs fauent.

Opinio Caterini & Ayalæ, terminũ integrum honorariæ adorationis esse imaginem.

Testimonia & rationes, quibus hæc sententia probatur, primo quidem adspectu efficacissima videntur. Pri-
7. Syn. mum testimonium est septimæ Synodi actione septima in definitione fidei. *Definimus* (inquit) *cum omni diligentia & cura venerandas & sanctas imagines, ad modum & formã ve-*

Probatur testimonij primaopinio.

neranda, & viuificantis crucis, dedicandas, & collocandas in templis, &c. & paluò poſt quò ſcilicet, per hanc imaginum pictarum inſpectionem, omnes, qui contemplantur, ad prototyporum memoriam, & recordationem, & deſiderium veniant: illisque ſalutationem, & honorariam adorationem exhibeant: non ſecundum fidem noſtram veram latriam, quæ ſoli naturæ diuinæ competit, ſed quemadmodum typo veneraudæ, & viuificantis crucis, & ſanctis Euangelijs, & reliquis ſacris, oblationibus ſuffituum, & luminarium reuerenter accedimus. Quo loco, cum Concilium negat latriam imaginibus, etiam Chriſti, quale eſt viuificæ crucis ſignum: eamque dicat, ſoli naturæ diuinæ conuenire: atque ipſi opponat adorationem quandam, quæ in ſola oblatione ſuffituum, & luminaribus accenſis, & alijs id genus ſignis conſiſtit: planè indicat, non eadem adoratione cum exemplari: ſed alia inferiori imaginem adorari. Nam ſi eadem adoretur crux Chriſti, & ſignum illius: latria etiam, ſicut ipſe Chriſtus, coleretur. Secundò Concilium comparat adorationem imaginum, etiam Chriſti, & ipſius Trinitatis cultui & reuerentiæ, quam tribuimus libro Euangeliorum, & vaſis ſacris: at hæc omnia non adoramus cultu latriæ; quis enim hoc dicat? Sed inferiori quadam honoraria adoratione veneramur: ergo & imagines, non eadem adoratione exemplaris, ſed inferiori, ac proinde diſtincta, ſunt adorandæ. Hanc verò inferiorem adorationem, tribuendam eſſe imaginibus, etiam quando in ipſis exemplaria adoramus; patet ex verbis, quæ ſubijcit ſtatim. *Imaginis enim honor in prototypon refertur, & qui adorat imaginem, in ea adorat quoque deſcriptum argumentum.* Si autem Concilium latriæ adorationem imaginibus concederet; eam ſanè tribueret, quando in eis, & cum eis exemplar ipſum adoratur. Adeo aliquibus, pro hac ſententia teſtimoniũ hoc ſeptimæ Synodi probatur, vt dicãt; ſi S. Thomas eam vidiſſet (nondũ enim Synodus illa erat latina facta) nũquã docuiſſet, eadẽ adoratione cum exemplari, imagines eſſe venerandas.

Nota hæc ſeptimæ Synodi verba.

Ex teſtimonio expoſito aufertur difficultas.

Augetur iterum difficultas ex verbis eiuſdem Concilij.

Secundum teſtimoniũ ex Adriano.

Secundum teſtimonium eſt Adriani, in Scripto de imaginibus, quod habetur tomo 2. epiſtolarum Pontificum inter

258

259

Adrian.

inter epistolas Adriani: in responsione enim ad reprehensionem ex cap. 9. longè à medio libri, cum dixisset ad hoc imagines deseruire; vt per illas animus assurgat ad primæ formæ memoriam: subiungit hæc verba. *Vt his*, scilicet imaginibus, *osculum, & honorabilem salutationem reddat: nequaquam autem, secundum fidem nostram, veram culturam, quæ decet, solùm diuinam naturam: sed quemadmodum signo pretiosæ & viuificæ crucis, & sacris Euangelijs, & reliquis sacris ornamẽtis*, &c. Eadem verba habet in responsione ad vltimum ca-
260 pitulum, quæ sanè eadem ferè sunt cum illis, quæ ex septima Synodo retulimus: nisi quòd veram culturam vocat Adrianus, quã septima Synodus veram latriã appellauit.

Tertium testimoniũ est in eadem septima Synodo in actio. 2.

Tertium testimonium est in eadem septima Synodo in
Thara. actio. 2. vbi Tharasius Patriarcha, postquam lecta fuit epistola Adriani ad Synodum missa, professus se in omnibus sequi ipsius definitionem, dixit. *Et has*, scilicet imagines, *desiderio nostro adoramus in nomine Christi Dei nostri, & intemeratæ virginis, sanctorumq; Angelorum, & omnium Sanctorum factas, sed apertis verbis testamur, nos dumtaxat in vnum Deum veram latriam & fidem nostram, referre & reponere.* Respondit autem Synodus: *Vniuersa Synodus sic credit, & sic docet.*

Quartum testimoniũ ex eadem Synodo actione. 3

Quartum testimonium est in actione 3. post epistolam
Theod. Theodori Patriarchæ Hierosoly. vbi Constantinus Constantiæ Episcopus, idem omnino dixit, quod Tharasius: cuius verba disputatione præcedenti cap. 4. retulimus.

Quintum testimoniũ ex Epiphanio Diacono act. 6

Epiph. Quintum testimonium est in act. 6. tomo 2. vbi Epiphanius Diaconus nomine totius Synodi Nicenæ secundæ, & afflatu Spiritus sancti, quo ipse testatur totã illam cõfutationẽ septimæ Synodi sic falsò nuncupatæ, Nicenã Synodũ accepisse, in prima cõfutatione sic ait. *Quod si in recordationẽ, & memoriam, ita quod singulari quadam affectione in ipsa prototypa ferebãtur*, scilicet Catholici, *salutauerint, & ho-*
261 *norificè adorauerint imagines: nõ tamen ob id, illis latriã exhibuerunt, aut diuinã venerationem adscripserunt: absit hæc calumniatio.* Quibus testimonijs cũ dicat Conciliũ, latriã non exhiberi imagini alicui, sed salutationem, vel honorariã adorationem, planè intelligit, ipsas nõ eodem cultu, atq; exẽ-

plar,adorari:huic enim si sit Christus,aut Trinitas, latriam veram,diuinumq; cultum exhibemus.

Sextum testimonium ex eadem.

Sextum testimonium, omniumq, clarissimum est eiusdem Epiphanij in eadem actione 6. in breui quadam demonstratione de vtilitate imaginum: vbi duplicem assignare videtur adorationem, alteram latriæ, & hanc tribuit exemplari: alteram inferiorem & simplicem, quam dicit imaginibus deberi: verba illius sunt. *Quapropter non indignas habemus eas,* scilicet imagines, *honore salutatione, & veneratione: debitamq; adorationem illis dare debemus: sine igitur placebit salutationem, sine adorationem appellare, idem profecto erit: modo sciamus excludi latriam: hæc enim est alia, à simplici adoratione.* Cùm ergo distinguat latriam à simplici adoratione, & simplicem solùm tribuat imagini, latriã verò exemplari, si sit Christus, vel Trinitas: sequitur ex ipsius sententia, imagines non eadem adoratione, sed alia, quàm exemplar adorari. 262.

Adoratio simplex debetur imagini, latria autem non debetur.

Septimum testimonium, Aug. & Damasc.

Eadem sententia testimonio Augustini probatur. Nam epistola 119. cap. 11. inquit: *Prohibetur coli aliqua in figmentis hominum Dei similitudo: non quia non habet imaginem Deus, sed quia nulla eius imago coli debet: nisi illa, quæ hoc est, quod ipse:* scilicet Verbum suum, *nec ipsa pro illo, sed cum illo.* Eadem ferè verba habet Damasc. oratione 1. & 3. de imaginibus. Cum dicit Augustinus, nullam imaginem esse colendam, non negat, tanquam Iconomachus, omnem cultum imaginibus, sed solam latriam, quam *veram culturam* Adrianus appellauit: concedit ergo aliam inferiorem, si hanc negat: ne in errore Iconomachorum ipsum esse dicamus. *Aug.* *Damasc.*

Octauum testimonium Irenæi.

Denique, qui colebant imagines Christi diuinis honoribus, inter hæreticos ab Irenæo cõnumerantur lib. 1. cap. 24. Epiphanio hæresi 27. & August. hæresi 7. qui tamen propter Christum ipsas adorabant: ergo non excusatur ab idololatria, qui diuino honore, vel latria colit imaginem: etiam si propter exemplar adoret. *Iren.* *Epiph.* *Aug.* 263

Rationes huius opinionis. Prima ratio

Rationes quoque huic sententiæ non desunt: quarum prima hæc est. Imago quocunque modo consideretur, siue pro materia, siue pro ipsa repræsentatione, est aliquid

aliquid creatum & Deo inferius: ergo nõ est, vt Deus, adoranda: sed latriæ adoratio soli Deo debetur, & nulli alteri, quàm ipsi deferri potest: ergo imago adorari nequit adoratione latriæ: cum igitur sit aliquo cultu veneranda, sequitur, inferiorem adorationem ipsi esse exhibendã. At dicat aliquis, latriæ adorationem, quæ exhibetur propter ipsum, esse Deo propriam: sed cũ alicui tribuitur propter aliud, creaturæ quoq; conuenire posse. Huic tamen obstat manifesta ratio, quia latria est sũmus cultus, qui Deo debetur, vt ex testimonijs citatis perspicuũ est: summus autem cultus non potest alicui deferri propter aliud: hæc enim duo inter se pugnant: nec vsquam in Cõcilijs, aut Patribus, duas latriæ adorationes inuenies.

Secunda ratio. Cultus ille, quem aliqui volunt esse latriæ circa imaginem, vel ipsi exhibetur propter ipsam, & sic est idololatria: vel propter exemplar, & sic est inferior cultus, ac proinde non erit latria, quę est summa adoratio: vel si
264 sit inferior adoratio latriæ, quàm latria exemplaris, saltẽ colligitur, imaginem adorari inferiori, & distincta adoratione à cultu exemplaris, sicut hæc opinio contendit: siue illa dicatur inferioris latriæ, siue quocunq; alio modo: id enim autores illius non curant. *Secũda ratio*

Tertia ratio. Aut imagini datur interior cultus latriæ, aut exterior: non interior, ille enim consistit in apprehensione primi principij, & motu voluntatis in illud; imago autem non potest sincera fide, hoc modo apprehendi: neq; exterior; nam signum vel cultus exterior latriæ, solùm est sacrificium: hoc autem non offertur imagini: nullus ergo latrię cultus ipsi tribuitur. *Tertia ratio*

Quid de modo adorandi imagines senserint Sanderus, & alij.

CAPVT II.

Sanderus Albert. Comes

SAnderus lib. 2. de imaginibus cap. vltimo, Albertus Pius Comes Carporum lib. 8. contra Erasmũ nõ lõgè à principio, & Recentiores aliqui, ex vna

parte teſtimoniorũ,quę pro priori ſententia allegauimus, pondere oppreſsi,& conuicti,ex alia verò nó valentes negare,imaginem cum exemplari eodem motu adorationis adorari,vt tertia opinio fert,mediam ſententiam excogitarunt.Fatentur ergo cum prima ſententia, quoties imagines per ſe adorantur ab exemplari diuiſæ,inferiori quadã 265
adoratione coli: etiamſi illa propter exemplar tribuatur: cum verò adorantur per accidens,coniunctæ ſcilicet prototypo,tanquam aliquid illius, eadem adoratione latriæ cum ipſo per accidens adorari.Vt hanc ſententiam explicent notãt;bifariam aliquid adorari poſſe: primumper ſe, quando illud eſt tota materia,& terminus adorationis,& hoc adhuc duobus modis:vno,ratione ſui;ſicut Regem veneramur ratione ſuæ regiæ dignitatis:altero modo ratione alterius,vt cum legatum Regis colimus ratione ipſius Regis.tũc enim legatus eſt tota materia,& terminus honoris,& cultus:ipſe namque ſolus eſt, cui honor exhibetur, quamuis nó ratione propriæ dignitatis,quam ex ſe habet, ſed quam ab ipſo Rege accepit:cuius intuitu in ipſo etiã conſeruatur,& ei honor defertur. Ac proinde Rex ipſe eſt ratio deferendi honorem legato,etiam ſi nó ſit,cui defertur.Et quemadmodum dilectione caritatis, proximus vt materia & terminus integer amoris diligitur; etiamſi propter Deum ametur:Deus autem nó eſt terminus illius amoris,ſed ratio remota dilectionis. Et ſicut in electione mediorum,quæ diſtincta eſt ab intentione finis,res volita eſt medium,quod à fine diſtinguitur,ratio tamen volẽdi, 266
non autem res volita,eſt finis:ſic imagines quandoq; perſe,vt tota materia & terminus cultus,adorãtur,diuiſę ſcilicet ab exemplari,nec ipſo ſimul cum eis,& in eis adorato:non tamen ratione ſui;cum nullam ex ſe dignitatẽ habeant,ſicut habet Rex,ſed ratione exemplaris; à quo dignitas,&excelẽtia earum deriuatur.Et hoc modo alia adoratione imagines adorantur,quam exemplar:ſicut legatus,quàm Rex:& ſicut alio amore diligitur proximus propter Deum,quam Deus;& appetitur medium propter finẽ, quam finis;& hanc adorationem relatiuam appellãt: quia

fertur

Imago aliquando perſe adoratur,aliquando per accidẽs ideſt ſimul cũ prototypo.

Fundamenta huius opinionis quibus exponitur adoratio per ſe & adoratio per accidens.

fertur in imagines,relatas quidem ad exemplar,licet adoratio ipsum exemplar non tangat.

Deinde aliquid adoratur per accidens, quando veluti pars vel aliquid saltem cogitatione coniunctum cumalio, in quo dignitas & excellentia est,adoratur: sicut purpura & thronus cum Rege,pars cum toto,corpus cum anima, humanitas Christi cum deitate. Illud enim, in quo est dignitas etiam si cũ alio adoretur,& sit pars,nõ dicitur per accidens,sed per se adorari:vt notaui lib.1.disput.3. ca.4. Sic veneramur imagines,quoties cum exemplari cogitatione coniunctę simul adorantur,& ab hac adoratione nõ excluditur exemplar,sed sub eam cadit,non solùm,vt ratio remota,quę mouet ad adorandum, sicut Rex ad adorationem sui oratoris se habet,sed vt id,quod adoratur,& est terminus,aut materia proxima ipsius adorationis. Atq; hoc pacto eadem adoratione adoramus imaginem,& exẽplar:imaginem tamen per accidens.

De adoratione per accidẽs notanda.

267

Hunc modum adorationis autores huius sententiæ vocant impropriam adorationem:quia quod per accidẽs adoratur, impropriè colitur:priori autem modo, dicunt esse propriam adorationem,quæ rei adoratæ per se tribuitur. Hac doctrina putant,ex vna parte defendi communẽ sententiam antiquorum Theologorum,&Patrum,qui dicunt,adorationem imaginis in exemplar ipsum trãsire;atque eandem esse cum adoratione exemplaris:& testimonijs septimæ Synodi satisfieri quibus inferior cultus, quã latria,imaginibus exhibetur. Videntur enim Patres septimæ Synodi,non de adoratione imaginis cum exemplari, sed imaginis per se à prototypo separatæ,loqui : quo pacto inferior ipsi,quàm exemplari,& distincta adoratio tribuenda est. Hæc opinio, quoad priorem partem , quæ est de adoratione imaginum per se,eisdem rationibus , quibus prima sententia,cum qua conuenit : quoad posteriorem verò partem,quæ est de adoratione imaginum cum exemplari,eisdem etiam,quibus tertia,cum qua etiã concordat,probari debet . Visum est autem autoribus huius sententiæ , vtrumque modum adorationis , imaginibus

268

concedere,& vtramq; , primã ſcilicet & tertiam ſentẽtiã, in vnam coniungere:quia negari non poteſt ex vna parte communis ſententia,quam tertio loco referemus,quæ affirmat,eandem adorationem eſſe imaginis , & prototypi: eaq; ſaltem per accidens imaginem adorari,ſicut purpurã, & thronum Regis,cum Rege: ex alia verò parte, ſatisfieri nequit teſtimonijs ſeptimæ Synodi allegatis , ſi hanc ſolã adorationem per accidens ſimul cum prototypo imaginibus concedamus:id quod præter ea,quę in teſtimonijs allegatis cap. pręcedenti dicta ſunt , his duabus rationibus probant,& magis vrgent. 269

Confirmatur hæc ſentẽtia rationibus.

Primùm,quia illa adoratio per accidẽs eſt adoratio latrię,cum ſit etiam prototypi : Si ergo ſeptima Synodus vellet,imagines ſolùm per accidens cum exemplari adorari,ipſis latriã non negaret: nam cum Chriſti humanitas adoratur cum diuinitate,per accidens dicitur latria adorari:quia eadem adoratione diuina , cum ipſa deitate colitur. Prætereà ſi imago non eſſet adoranda, niſi per accidens,quia ſemper aut in illa, aut coram illa,vel per illam exemplar veneraremur;ſolùm adoraretur impropriè : idẽ enim videtur eſſe per accidens , atque impropriè : liceret ergo abſolutè negare , imagines eſſe adorandas. Id enim quod non eſt ſimpliciter tale,ſed impropriè,abſolutè dici poteſt , non eſſe tale : fuſtra ergo ſeptima Synodus laboraſſet,in definiendo,imagines eſſe adorandas;quę abſolutè & ſimpliciter dici non debent adorari: vt ergo adorationem & cultũ ſimpliciter imaginum defendamus, opus eſt, non ſolam adorationem per accidens eandem cũ exemplari concedere; ſed etiam propriam illis per ſe, ab exemplari ſeparatis tribuere. 270

Imagines non niſi cum exemplari adorari, teſtimonijs Scholaſticorum confirmatur.

Opinio autoris.

CAPVT III.

PEruulgata , & antiqua Theologorum ſententia, quam ego veram exiſtimo, eſt , motum adorationis in imaginem, ita in eius prototypon , & exem-

exemplar transire, & vtrumq; sub eandem venerationem cadere; vt nec sola cogitatione, imago per se sine illo, vel ab eo separata adorari possit: non solùm quia necesse est propter exemplar, tanquam propter rationem remotam, sicut legatum propter Regem, imaginẽ coli: sed quia, qui imaginem adorat, in ea quoque & per eam exemplar, vt terminum, & materiam proximam adorationis, necessariò venerari debet. Hanc sententiam, ex Theologis Scholasticis tradiderunt, Alex. 3.p.q.30.m.3.art.3.§.1. S. Thom. 3.p. q.25.art.3.4.& 5. Caietanus & recentiores aliqui ibidem, Albert. in 3.d.9.art.4. Bonauent. eadem d.art.1.q.2. & q. 4. S. Th. eadẽ d.q.1.art.2.q.2. Ricard.art.2.q.2.& 3.Palud. q.1.§. *Inquirendo tam de his*, Capreol.q.1.art.1.concl.2. & 3. & art.3. ad argumenta contra easdem conclusiones, Almainus q.1.concl.5. Maior q.1. qui de cruce Christi dicit, non esse terminum adorationis secundum se, sed ratione exemplaris: idemq; de imagine dicere debet. Eandem sententiã sequuti sunt, Marsil. in 3.q.8.art.2. dub.2. concl. 3. Thomas Vvalden. tomo 3.cap.156.num. 6. & 7. Ferrarien. 3.contra Gentes cap. 120. §. *Circa latriæ adorationem*. Sotus lib.2.de iust.q.4.art.2.in fine, Turrecremata in cap. *Venerabiles* de consecrat.d.3. Antoninus 3.p.titulo 12.cap.9.§.4 Hieron. Angestus contra Lutherũ cens.10.ad 3. obiectionem hęreticorum, versiculo *Hic enim est colendi modus*, & infra inter compendiaria dogmata. Clichtoueus in propugnaculo Ecclesię lib. 1.cap. 10. Iacobus Paiua libro 9. Orthodoxarum explicationum §. *At Kemnitius*, Franciscus Turrianus lib.1.pro canonibus Apostolorũ cap.25.& lib.3.de dogmaticis characteribus satis ante medium; Alphonsus de Castro aduersus hęreses verbo *adoratio*, de cuius modo loquendi, atque Almaini, qui fuit etiam Gregorij Magni, diximus disput.6.huius lib. cap.1.& in hac disputatione cap.12. nonnihil dicemus. Hi omnes non solum docent, imaginem cum exemplari eodem motu adorationis posse adorari: verum etiam ipsam per se, nisi exemplar contineat,& cum eo coniungatur, non esse alicuius venerationis,& adorationis capacem, ac proinde non nisi cum

271 *Alex.* *S.Thom.* *Caiet.* *Bonau.* *Alber.* *Ricard.* *Palud.* *Capreol.* *Almai.* *Maior.* *Marsil.* *Vvald.* *Ferrar.* *Sotus* *Turrecr.* *Anton.* *Clicht.* *Paiua* *Turria.* *Castro* *Almai.*

Probatur ex Simonijs scholasticorũ

exemplari, cum quo integrum,& proximũ terminũ adorationis constituit, esse colendam : quod non solum disertis verbis tradunt,sed etiam aliquorum ratio, quã cap. 8. proferemus,euidenter id probat.

Facit cum his Theologis,in primis Henricus quodl.10. q.6.quem putat Picus Mirandulanus,sententiæ S.Thomę aduersari. Quãuis enim dicat,Christi imaginem adoratione non latriæ,sed hyperduliæ esse adorandã;id tamen docet,quia putat,eam esse imaginem solum humanitatis. Vt enim vidimus disput.3.huius libri cap.3.ipse docuit, Deo non posse imaginem effingi,nisi suæ solius humanitatis:cũ ergo sentiat, humanitatem Christi secundum se,sola hyperdulia esse adorãdam,vt retulimus in 1.lib.disp.4. cap. 1.ideo asserit,imaginem humanitatis,sola etiam hyperdulia colendam esse.In vniuersum tamen docet id, quod in hac opinione contendimus,nempe imaginem,& eius exemplar, eodem motu venerationis,&reuerentiæ necessario adorari. Deinde Gabriel in canonẽ lect.49. & in 3. d. 9.q.1.art.2.conclusione 5. & Antonius Cordub.lib.1.q.5. dubitatione 4.imo verò Holcot, Durandus, & Picus Mirandulanus à nobis citati in hoc libro,disp.6.cap. 1. quãuis in modo loquendi varient, & se putent cæteris Scholasticis aduersari:ab hac tamen sententia,re ipsa non differunt,vt cap.13.explicabimus:excipio Cordubam,qui fatetur,se omnino sententiam S. Thomæ sectari. Denique eandem opinionem indicat Canisius lib. 5. de beata Virgine cap. 16. aliquantulum ante finem, & pro canonibus Apostolorum lib.1.cap.25.

Henric. *Miranđ.* 273 *Gabr.* *Cordub.* *Holcot.* *Dur.* *Miranđ.* *Cordub.* *Canisius*

Eadem sententia ex Concilijs ostenditur.

CAPVT IIII.

Primum testimonium ex Conc. Trid.

Rifariã,hæc sententia nobis probanda est.Primò Concilijs, secundo Patribus, tertio rationibus.In hoc autem cap.testimonia solùm Cõciliorum proferemus.

Primum est Concilij Trident.sessione 25.decreto de sacris

Concil. Trid.

cris imaginibus, vbi sic dicitur. *Imagines porrò in tẽplis præsertim habendas & retinendas, eisque debitum honorem, & venerationem impartiendam: non quod credatur ineſse aliqua in*
274 *his diuinitas, vel virtus, propter quam sint colendæ: sed quoniam honos, qui eis exhibetur, refertur ad prototypa, quæ illæ repræsentant: vt per imagines, quas osculamur, & coram quibus caput aperimus, & procumbimus, Christum adoremus, & Sanctos; quorum illæ similitudinem gerunt.* Hactenus Concilium, vbi non loquitur de peculiari aliquo modo venerandi imagines, sed de honore eis debito, ac proinde de quouis modo, & ratione, ob quam dignæ sunt adoratione. Nam si alia esset peculiaris, ob quam adoratio deberetur, non satis explicasset debitum modum venerationis ipsis exhibendæ: de illo verò, de quo loquitur Concilium, duo dicit obseruatione digna, quibus hæc nostra sententia mirũ in modum confirmatur.

Probationes ex Conciliis deprompta.

Primum est, nullam ipsis adorationem exhiberi, quia in eis sit aliqua virtus, ob quam sint colendæ: quibus non solum explicat, posse eas coli coniunctas exemplari; sed etiã per se ab eo diuisas, nunquam digne adorari. Si enim hoc modo adorarentur, oporteret ipsis ineſse aliquod numẽ, seu virtutem, cui cultus, tanquam excellenti, deferretur, vt cap.8. demonstrabimus.

Expenduntur verba Cõcilij Tridentini.

Quod si dicas, ipsis ineſse vestigium, & signum aliquod sanctitatis: certè vestigium hoc in imagine præter ipsius prototypi excellentiam, & sanctitatem, non potest esse aliqua virtus, cui cultus debeatur. Est enim in imagine signum solum irrationale, & inanimatum excellentiæ, & sanctitatis, cui homo dignè se subijcere ne-
275 quit adoratione, vt eo capite ostendemus: aut si aliqua ipsis virtus ineſt, cui verè debeatur adoratio; falsò inquit Concilium, imagines non adorari, quia eis insit aliqua virtus; sed quia honos illarum transit in exemplar. Respõdere posset aliquis, excellentiam, quæ est ratio mouens ad adorationem imaginis, nõ esse in imagine, sed in prototypo; & ob illam, imaginem esse dignam adoratione. Verum qui hoc asserit, debet etiam dicere, imaginem non esse totum ter-

Responsio ad aduersariorũ.

Impugnatio.

Altera respõsio.

Impugnatio.

tũ terminũ adorationis, ſed ipſi exẽplari in imagine eãdẽ adorationem deferri. Nam adoratio debet ſub ſe cõprehendere excellentiam, qua res adorata, digna efficitur veneratione, ſiquidem ei excellentiæ defertur, qua res digna redditur cultu & honore: cum ergo dignitas imaginis ſit ea, quę eſt prototypi, illa etiam ſub eandem adorationem cadere debet. Quare aut aduerſarij affirmare debẽt, adorari ſimul exemplar cum imagine, aut ſanè coguntur dicere, ipſas imagines ita ſecundum ſe adorari; vt in ipſis ſit virtus, ob quam dignæ ſint veneratione: præſertim ſi doceant eas dignas eſſe honore, non ab excellentia prototypi, vt eſt in ſe, ſed vt ad eas deriuatur. Sic enim nihil aliud eſt dignitas prototypi, quàm repręſentatio, quę eſt in illis: quæ, licet dicatur reſpectiua, non minus Concilio aduerſatur, quàm ſi abſoluta poneretur. Quæ verò ſit differẽtia inter media, vt poſsint eſſe integer terminus electionis: & imaginem, vt eſſe nequeat terminus totus adorationis, dicemus 3. lib. diſput. 1. cap. 6.

Deinde notatione digna eſt ratio, quam ſubdit Concilium, propter quam imagines adorantur: *Quoniam honos*, (inquit) *qui imaginibus exhibetur, refertur ad prototypa: vt per imagines, coram quibus procumbimus, Chriſtum adoremus, & Sanctos.* Vbi cum negaſſet, imagines ob aliquam in ipſis virtutem, id eſt, excellentiam, adorari, oſtendit, hanc eſſe vnicã rationem ipſas venerandi; quia ſcilicet honos illarũ trãſit ad exẽplar: quod ſanè intelligit, ſicut in terminũ ipſius adorationis. Ait enim: *Vt per imagines, coram quibus procumbimus, Chriſtum adoremus, & Sanctos.* Quibus verbis imagines ita facit terminum genuflexionis, & proſtrationis, ſeu oſculi; vt per illas, & in illis exemplaria, ex corde veneremur; & oſculum corporaliter infixũ imaginibus, ipſis Sanctis, ſeu Chriſto animo noſtro etiam infigamus. Ex quibus patet iuxta Concilium Tridentinum, imagines coniunctas exemplari, & nullo modo ab eo diuiſas adorari. 176

Secundum teſtimoniũ ex ſeptima ſynodo.

Secundò hoc ipſum ex definitione ſeptimæ Synodi, quę habetur actione 7. non obſcurè probatur: non ſolum quia Concilium Tridentinum ſuam definitionem, quam retulimus,

limus, eãdem esse dicit,cum definitione septimæ Synodi: verumetiam , quia ex verbis ipsius perspicuè deducitur. Nam postquam definiuit, imagines in templis honorifice retinendas,subdit: *Quò scilicet per hãc imaginum pictarum in-*
277 *spectionem,omnes,qui contemplantur,ad prototyporum memoriam, & recordationem,& desiderium veniant: illisq; salutationem, & honorariam-aderationem exhibeant: non secundum fidem nostram veram latriam*,&c. subiungit paulòpost, rationem his verbis:*Imaginis enim honor in prototypõ resultat,& qui adorat imaginem,in ea adorat quoq; descriptum argumentum.* Quam definitionem , licet autores primæ & secundæ sententiæ pro se afferant, vt probent,imaginem per se aliquando adorari,non adorato exemplari: ea tamen,si rectè consideretur, illorum sententia apertè refellitur.

Argumẽta contra aduersarios ex sensu septimæ Synodi eruta. Primum argumentum.

In primis enim hic loquitur Concilium de adoratione, qua simul cum imagine,& in illa exemplar,quod appellauit,*Descriptum argumentum*,eodem honore,& cultu adoratur: cum id reddat pro ratione,quare imagines adorentur; quia scilicet idem honor imaginis in exẽplar resultat:non ergo loquitur de adoratione imagini propria , & ab exẽplaris adoratione distincta.

Secundum argumentum.

Tum etiam septima Synodus hic explicat omnem modum adorationis imaginis: si ergo loquitur de cultu imaginis cum prototypo,& nusquã alibi,de alio modo quidquam definiuit:frustra ex septima Synodo,peculiarem illum modum aduersarij conãtur probare : siquidẽ ex hoc loco colligi non potest,nec ex alijs,in quibus idem omninò dicitur.

Tertium argumentum. bimembre.

278 Ad hæc,aut septima Synodus ibi definiuit vtrumq; modum adorationis,quem secunda sententia astruere,& defendere molitur; & hoc non solum gratis dicitur, siquidẽ nulla verba illud indicant : verumetiam conuincitur esse falsum:cum ratio definitionis, quã retulimus, de sola adoratione imaginis cum exemplari intelligatur. Aut de eo tantum loquitur , quo imagines per se propria adoratione adorantur.Hoc autem , præterquam quod eodem modo falsum esse demonstratum est , mirabile sanè esset.

Posterius mẽbrum.

Cum

Cum enim Concilium, in omnibus ferè actionibus, plurima inducat teſtimonia Patrum, vt confirmet traditionem Eccleſiæ, de adoratione imaginum, eamque in ſeptima actione definiat, nullum adduxit, quod de adoratione imaginis per ſe ſine exemplari loqueretur, plura verò, quæ de adoratione ſimpliciter & abſolutè, multa quoq;, eaq; grauiſsimorum Patrum & Pontificis Adriani, quibus eadem adoratio imaginis cum exemplari coniunctæ traditur, mirabilis ergo eſſet, imo monſtroſa definitio; ſi Concilium omiſſa ea adoratione, de qua Patres ab ipſa Synodo inducti præclarè loquuntur, eam ſolùm definijſſet, quæ nuſquã in ſanctis Patribus reperitur. Partus enim, hoc eſt definitio, conceptui, hoc eſt traditioni, & doctrinæ Patrum non reſponderet. Adde, quod cũ Eccleſia iccirco à fidelibus exigat imaginum adorationem, vt mente ſimul exemplar oſculari, amplecti, & adorare conentur, illudque in imagine intueantur; ſi in his locis ſolum de adoratione mẽtionem feciſſent Cõcilia, quã prima & ſecunda ſententia excogitarũt, id, quod populo Chriſtiano maximè neceſſariũ erat, omiſiſſent: & modum quẽdã adorãdi ſine ſpiritu tradidiſſent. Quare qui hęc teſtimonia, & ſequentia de ea ſolum adoratione, quę in imagine completur, & ad exemplar remotè tranſit, interpretaretur, & ipſis verbis manifeſtã vim inferret, & vtiliorem modum adorandi, quem tota obſeruat Eccleſia, à Concilijs & Patribus relegaret. Supereſt ergo, definitio ſeptimæ Synodi de ea ſolum adoratione intelligatur, quam tertia opinio defendit: cumque ibi explicet omnem modum & rationem, qua imagines adorãtur, cur quæſo nouum iſtud genus adorationis autores primæ, & ſecundæ ſententiæ comminiſcuntur? 279

Obiectio. At dicat aliquis. Sæpenumero in ſeptima Synodo repetitur, imaginibus exhibendum eſſe honorem, & adorationem, non tamen latriam. Ex quibus aperte colligitur inferiori eas adoratione eſſe colẽdas, quã exemplar, atq; adeò ab ipſo diuiſas adorari: nõ ergo ſolũ de adoratione imaginis cum exemplari, ſed etiam de illa inferiori, & diſtincta, teſtimonia inducta à ſeptima Synodo loquuntur: quid

ergo

ergo mirum, si de ea solum postea definitio tradita fuerit cum ea sit magis principalis, quàm quæ imagini cum exé-
280 plari exhibetur: quia hæc est per accidens, illa per se, vt capite præcedēti dictum est.

Cæterum hæc responsio rationi, quam superius adduximus, nō videtur rectè accommodari. Primum, quoniā nos solum diximus testimonia quæ ex alijs antiquioribus Patribus, aut Pōtifice Adrian. allegarūt Patres septimæ Synodi, & coram toto Concilio legi fecerunt, vt inde suam traditionem, quam definire volebāt, confirmarent: aut solū loqui de adoratione simpliciter, aut de adoratione imaginis cum exemplari: nullūverò de adoratione solius imaginis per se: loca autem, in quibus reperitur imaginibus nō deberi latriam, esse tamen adorandas, ex quibus colligi videtur inferior quędam adoratio imaginum secundum se, quæ ca. 1. pro prima sententia fuerūt à nobis allegata, sunt aut alicuius Patris septimę Synodi, aut totius Cōcilij. Nos verò contra duas priores opiniones obijciebamus, vndenam potuisset Concilium, hāc doctrinā, vt Catholicā colligere, si nullum ad hoc induxerat antiquorum Patrum testimonium, sed omnes illorū autoritates, aut de adoratione imaginis coniunctæ cum exēplari, aut absolutè loquerentur. *Prior solutio*

Anastas. Solum videtur esse testimonium quoddam Anastasij Epi-
281 scopi Theopoleos, allegatum à septima Synodo in actio. 4 cuius cap. 12. peculiarem faciemus mētionem; vbi Sanctus duplicem adorationē adstruere videtur: cum dicat imagines esse adorandas, sicut Sanctos, quibus nō exhibetur latria. Verum vnius tantum testimonium non satis esset, vt omissis plurimorum & grauissimorum autoritatibus, id solum, quod vnus aut alter tradidit, Cōcilium definiret. Extat quoq; simile testimonium Adriani in Scripto de imaginibus, quod cap. etiam primo recitauimus; sed illud non allegauit septima Synodus, cum liber ille Adriani, aliquot annis post ipsam editus fuerit: quare nec illud pro fundamento suæ definitionis habere potuit. *Adria.*

Verūenimverò ex eo, q̄ septima Synodus in definitione illa fi- *Posterior solutio*

illa fidei,& alijs locis cap.1.citatis, & Pater ille Anastasius dicant, imagines esse adorandas; illis tamen latriam non esse exhibendam: nullo modo infertur, eas adorari posse, non adorato cum ipsis exemplari eadē adoratione. Quoniá id ipsum dicere debemus,iuxta sensum septimæ Synodi,quando imaginem cum exemplari coniunctam, eadē adoratione colimus.vt cap.6.huius disputationis ex testimonio Epiphanij notabimus:& cap.13.perspicuè ostendemus: & ex ipsamet septima Synodo & Anastasio non minùs clarè apparebit.Ita enim negant latriam imaginibus, vt non quandoq; concedant,quandoq; negent;sed semper dicant,soli Deo esse deferendam:imagini ergo siue diuisæ, siue etiam coniunctæ cum exemplari,illā negant. Et prædicta septimæ Synodi definitio,cum loquatur de ea imaginis adoratione,qua simul cūprototypo adoratur,vt probauimus:nihilominus dicit, imagini latriá non exhiberi, sed tunc inferiori cultu adorari. Ex eo ergo, quòd dicat imagines non adorari latria, sed honoraria veneratione, non separat eas à prototypo,nec peculiarem illis adorationem concedit,quæ ad ipsas,vt ad integrum terminum, & non ad prototypon referatur. Quare cum his testimonijs septimæ Synodi secunda sententia minimè constat: quibus tamen melius videtur prima opinio confirmari: quæ in vniuersum asserit, semper imaginem inferiori, & distincta adoratione esse colendam: quia nunquam ei latria deferri potest.Cum itaq; Anastasius dicat,imagini latriam in spiritu, & veritate, de qua Concilium loquitur, non exhiberi,tunc etiam quando cum exemplari eodem motu colitur:signum est,inde non colligi, eam à prototypo diuisam,peculiari adoratione posse adorari. Quid autem significet Anastasius infrà cap.14.dicemus. 7.Syn. 282

Tertiò, accedit Concilium Senonense cap. 14. in quo definitur,imagines adorari, non quia in illis aliquid numinis putetur esse, sed ob recordationem exemplaris. Et Concilium Moguntinum Prouinciale celebratum anno 1549. cap. 41. secundum diuisionem, quam habet in cōpilatione Surij,aut iuxta diuisionem codicis particularis, Concil. Senon.

qui

283 qui acta illius fusius continet in expositione primi præcepti cap. de vsu imaginum, vbi dicitur, non adorari imagines, sed ad hoc poni, vt exemplaris recordemur: quæ non possunt aliter sano modò intelligi, nisi dicamus, imagines per se nō adorari; sed quatenus excitantes exemplaris recordationem, illud in se continent cogitatione coniunctum, & cum illo simul adorantur, verba Concilij cap. 13. recitabimus.

Obiectio contra prædicta

Obijciet aliquis in hunc modum: etiamsi honor imaginis in prototypon referatur, & transeat; & qui adorat imaginem, in ipsa etiam exemplar adoret, vt dicitur in Cō-
Trid. cil. Trid. & in septima Synodo: inde tamen non rectè infertur, eandem esse adorationem imaginis, & exemplaris, sed fieri nihilominùs posse, vt imago per se, vt totus terminus adoretur: etiamsi propter exemplar adorari dicatur: vt prima, & secunda opinio contendunt. In eadē enim
7. Syn. septima Synodo act. 4. in dialogo Leontij Episcopi Neapoleos, quem legit Stephanus Diaconus, circa finem, dum esset sermo de cultu imaginū, dicitur. *Nam qui martyrem colit, Deum ipsum colit: qui matrem illius adorat, ipsi honorē assignat.*
Germ. Basil Hieron. Ambr. Damasc. & Leontius Idem habet Germanus Patriarcha in epistola ad Ioannē, quæ recitatur in eadem actione: Basilius oratione in Sanctos quatuor martyres: Hieron. epistola 53. Ambr. serm. 6. Damasc. lib. 4. de fide cap. 17. circa finē, qui Sanctorū honorem in Deum ipsum transire affirmant: imò Damasc. sicut & Leōtius, idē, quod de imaginum cultu, de Sanctorū
284 veneratione asserere vidētur. Respōdeo, Patres eo modo loquēdi vsos, vt aliqua ratione id, quod de imaginibus dicebant, explicarent, sed non putarunt, eandem omnino esse rationem. Vt enim disput. 1. sequentis lib. explicabimus, Sanctis, & beatæ Virgini inest dignitas, & excellentia, atque virtus: ideoq; eis honor debetur duliæ, tanquam Dominis, etiamsi expressè Dei non recordemur, in quem honor eorum resultare quodam modo dicitur, quatenus honor Sanctorum ipsi quoque acceptus, & gratus est: non quia ipse simul, vt terminus adorationis, colatur; sicut etiā
Matt. 25 Mat. 25. dicitur: *Quod vni ex minimis istis feciſtis, mihi feciſtis,*

Differentia inter imaginum & Sanctorum cultū

d quod verum esse, etiamsi absque vlla Dei recordatione illud fiat, ostendemus in 1. 2. quæst. 114. articulo 4. hūc autem modum, quo honor Sanctorum in gloriam Dei transire dicitur, explicauit nobis Germanus Patriarcha in ea epistola his verbis. *Et per honorem illorum* (scilicet Sanctorum) *in eum, qui per illos glorificatus est, quiq; illos glorificauit in confessione potentiæ suæ, Christum, glorificationem, & cultum referimus: ita vt & nos, imitatores fortitudinis eorum, & dilectionis erga Deum, pro bonorum operum contra passiones resistentiam, fiamus.* Eatenus ergo inquit, Sanctorum honorem in Deum referri, quatenus nos bonis operibus ipsos imitamur. Bona enim opera in laudem ipsius Dei, & gloriam, quod secundum illius voluntatem fiant, cedere dicuntur: nec vllus Patrum ausus est dicere, Sanctos esse colendos, non quia illis insit dignitas, sed solùm, quia honor ipsorū in Deum resultat. 184 *Germ.* 185

At imaginibus nullam inesse sanctitatem, nullam aliam virtutem, quam exemplaris, cui adoratio exhibeatur; expresse notauit Concilium Trident. ac proinde ipsas, nō nisi ex recordatione prototypi, & ex affectu erga ipsum, atq; ea solum ratione, quia honor ipsarum in prototypon trāsit, esse venerandas declarat; vt septima Synodus in definitione sua dixit: id quod Germanus Patriarcha in epistola illa, & omnes ferè Patres, quos duobus capitibus sequentibus commemorabimus, expresse docent. Differentiam hanc, quam diximus, tradit sanctus Thomas 2.2. quæst. 103. articulo 3. ad 3. & articulo 4. ad 3. vt cap. 8. referemus: & Petrus Bergomus in concordantijs locorum, dubio 720. paucis indicauit; eamque ex verbis Leontij multo magis perspicue demonstrabimus 3. lib. disputatione 1. cap. 4. Accedit, quod cum hic modus loquendi, *Honor imaginis in prototypon refertur*, sumptus fuerit ex Basilio, eodem prorsus sensu apud Concilia accipiendus est, quē habet apud Basilium. Basilius autem sic loquitur, vt significet, eandem esse adorationem imaginis, & exemplaris, non multas, vt cap. sequenti videbimus: sic ergo Concilia intelligenda sunt. *Concil. Trid.* *S. Thom.* *Petrus Bergo.*

Non

Non nisi eadem adoratione cum exemplari imagines esse adorandas, testimonijs Patrum probatur.

CAPVT V.

286 NON solum testimonijs Patrum, qui septimæ Synodo interfuerunt, aut epistolis suis fidem suam ei scripserunt,& professi sunt;sed aliorũ etiam,hæc nostra sentẽtia probari potest. Quę quamuis sigillatim annumerare prolixum videatur;molestum tamen censeri non debet.Res enim magni momenti est;& nostro tempore non paucis, nec indoctis non satis perspecta: ideoque contra antiquorum Scholasticorum opinionem, noua hæc imaginum adoratio aliquot antè annis in scholas introducta.In hoc ergo cap. aliorum Patrum testimonia:in sequenti verò eorũ,qui septimæ Synodo interfuerunt,aut scripserunt,referemus.

Dionys. Primum est Dionysij capite 2. de Cœlesti Hierarchia, vbi postquam probauit idoneum esse,Angelis corporeas imagines effingere, aliquantulum ante finem adiecit hæc verba. *Sic omnes, qui diuina sapientia pręditi sunt, à rebus inchoatis, atque minus perfectis,& profanis, Sanctasanctorum sine vlla maculæ cogitatione secernunt, rationemque simulacrorum effigiandorum ex rebus dissimilibus probant, & prædicant, vt nec à profanis diuinæ res facilè accipiantur, nec hi, qui sacra simulacra studiosè spectant, in his talibus lineamentis, vt veris immoretur, vtque rebus diuinis,& ex veris negationibus,& diuersis cum extremis vestigijs, earum similitudinibus honos tribuatur.* Hæc Dionysius. Vbi planè docet, in sacris imaginibus, cum spectantur, non esse immorandum, & sistendum, sed rebus diuininis, hoc est,exemplaribus earum honorem tribuendum.Qui autem imaginem per se adorat,nec animo simul in exẽplar mouetur studiosè in imagine,& lineamẽtis immoratur: quod periculosum,imò superstitiosum est.

Primum testimonium Dionysij.

287

Quinimo perfectissimus modus adorandi est, quando ita in imagine contemplamur exemplar, vt in picturam ipsam, tanquam in aliquod diuersum ab exemplari, animus non sit intentus, vt indicauit Nyssenus citatus ab Adriano in epistola ad Imperatores, quæ est in secunda actione septimę Synodi, his verbis. *Nam qui imaginem aspicit, quæ ex arte per diuersos colores in tabula est expreßa, non ex pictura, & colorum tinctura similitudinem accipit, sed ad cõtemplationem primi exemplaris animum reducit.* Idipsum pulcre notauit Vvald. tomo 2. qui est de sacramentalibus cap. 16. numero 6. in hunc modum. *Sicut enim, qui viderit imaginem alicuius, videt eũ cuius est imago, eo scilicet intuitu, ita quod pene obliuiscitur imaginis, dum prima contemplationis instantia rapitur in signatum; & sic vident multi quosdam vestitos, qui interrogati de colore vestis, ignorant, quia toti ferebantur in hominem: ita qui adorant imaginem, eum adorant, cuius est imago.*

Nyssen.

Vvald.

Secundum testimoniũ Basilij.

Secundum testimonium, illudque celeberrimum est Basilij in libro de Spiritu sancto ad Amphilochium capite 18. quod citat Damascenus oratione 1. & 3. de imaginibus, & Ioannes Presbyter, tenens locum Episcoporum Orientalium in septima Synodo actione 4. vbi sic ait Ioannes. *Falsa Synodus*, scilicet Constantinopolitana sub Copronymo, *sparserat hoc axioma, quicunque imaginem Christi adorat, in duo Christum diuidit: & quicunque imaginem aspiciens, dixerit, aut in scripserit ei, hic est Christus Christum diuidit: stultum id sanè est.* Confirmat deinde testimonio Basilij, quod sic habet. *Quia Rex etiam dicitur, Regis imago, & non duo Reges: neque enim Imperium scinditur, neque gloria diuiditur, quẽadmodum principatus, & potestas vna est, quæ nobis dominatur: sic etiam & glorificatio à nobis vna est; & non multæ: propterea, quod imaginis honor ad exemplar transit.* Quam etiam sententiam reperit Damascenus in 3. de fide cap. 17. circa finem. Ex hoc verò testimonio non solum constat, honorem imaginis in exemplar transire, atq; adeò eundem esse; sed etiam huius optima ratio naturalis redditur: scilicet, quia vna est gloria, & vnũ Imperium, hoc est vna dignitas,

Basil. Damasc. Ioan. Presb.

288

Expenditur ratio naturalis quæ Basilius vtitur.

cui ado-

cui adoratio & glorificatio defertur; ideo vna tantùm est glorificatio,& adoratio,non multæ. Colligit ergo Basilius hac ratione,non solùm posse eundem esse honorem imaginis,& exemplaris,sed etiam ita esse eundem,vt non sint, nec esse possint multæ adorationes. Nam si interdum esse possunt multæ adorationes imaginis,& exemplaris,& nõ-nunquam esse etiam potest vna vtriusq; adoratio,vt secũda opinio asserit;non debuit Basilius,ita affirmare,vnã esse vtriusq; adorationem;vt non sint multæ:loquebatur enim de modo,quo in vniuersum imagines debent,& possũt coli:nõ de aliquo peculiari, quo possunt aliquãdo adorari. Quòdsi multæ cõcederẽtur adorationes, vt secunda & prima sentẽtia ferunt; sine dubio esset dignitatis & Imperij diuisio. Nam omnis adoratio alicui Imperio & excellentiæ debetur:cum ergo nõsit nec esse possit excellentiæ diuisio inter imaginem & exemplar:quia imago nõ aliam habet,quam exemplaris;sequitur, nõ posse eius adorationem ab exemplaris adoratione diuidi. Ideò Ioannes ille, recitato Basilij testimonio inter alia, adiecit hæc verba. *Vnde & beatus Pater indicauit,non esse duas adorationes; sed vnam ipsius imaginis, & primi exemplaris.* Dixerat enim Basilius,non esse multas;sed vnam glorificationem: idẽ ex eodem testimonio intulit Constantinus Diaconus in eadẽ actione. Quomodo ergo prima & secũda opinio diuidũt adorationes,& duas introducunt:vbi non multas, sed vnã tantum Basilius esse asseuerat? Sic enim & diuisionẽ quoque gloriæ,& dignitatis inducere necesse est.

Vna est gloria imaginis, & exẽplaris quia vnum est Imperium.

289

Constan. Diacon.

290

Verùm dicet quis,non esse Imperij diuisionem & gloriæ,sed imaginis & prototypi:si duplex ponitur adoratio. At contra est, quòd Basilius ex diuisione adorationis diuisionem infert Imperij,gloriæ,& excellentię: atq; contrà ex indiuidua gloria, & Imperio,indiuiduam adorationẽ: idq; optima quidem ratione; quia gloria, seu excellentia est, cui adoratio & glorificatio defertur: diuisa autẽ imagine ab exẽplari,si ea non maneat cũ aliqua gloria,adorari nõ poterit:id quod cap.8.&9.fusiùs probabitur.nũc satis sit nobis id,quod ex solo testimonio Basilij deducitur.

Tertium testimonium Damasceni.

Tertium testimonium sit Damasceni oratione prima de imaginibus, qui testimonio Basilij nunc recitato commentarium adiecit his verbis: *Quemadmodum purpura, & sericũ, & quod ex his vestimentum conficitur, per se nihil aliud sunt, nisi tenue quoddam operimentum: quod tamen si Rex induerit, honoris, quo præstat Rex ipsum quoque particeps fit: ita res ex materia constantes per se quidem adorandæ non sunt: at si gratia plenus sit is, quem illæ referunt, pro fidei proportione, ipsæ quoq; participes fiũt.* Damasc. 291

Ponderatur dictum Damasceni. Vestis Regis & rex eodẽ honore colitur

Hæc Damas. quibus docet id, quod Martinus de Ayala cõcedit, nec vllus negare potest: scilicet vestem Regis, eodem honore cum Rege, nec vnquam alio adorari, nec illam alterius honoris per se participem esse, quam Regis. Cum ergo vesti comparet Damascenus imagines, & res sacras; idẽ de earum cultu dicendum est. Quare idem Damascenus 4. de fide ca. 12. inquit. *Quamobrem omnia, quæ Deo dedicata sunt, ita adorãmus, vt cultum ac venerationem ad eum referamus,* & paulò superiùs hanc rationem reddit, ob quam signum crucis adoratur, *vbi enim* (inquit) *signum fuerit, illic quoque et ipse erit,* scilicet Christus. Nã vt bene notauit Thomas Vvaldenſ. 3. tomo cap. 120. nu. 3. quando crux adoratur, etiamsi Christus corpore in ea non sit: affectu tamẽ & cogitatione colentis, ibi est. Ex sententia ergo Damasceni, propter coniunctionem cum exemplari, imago adoratur: non ergo per se, vt prima & secunda opinio defendunt, idem clarissime expressit in historia Barlaam cap. 19. Mar. Ayala. Vualden. [292

Responsio Ayalæ.

Respondet Martinus de Ayala ad testimonium Damasceni, vestem Regis ita cum ipso Rege eadem veneratione coli, quandiu coniuncta est, vt non possit per se proprio cultu honorari, quia tunc vnum saltem accidentariè cum Rege actu componit. Quare separata ab eo, quia iam cum ipso Rege non facit vnum, non colitur, nec eadem adoratione cum Rege, nec diuersa: imago vero, cum semper sit separata, non colitur, quia vnum cum exemplari etiam accidẽtarie componat, sed quia ratione repręsentationis, tãquam res sacra adorationem aliquam per se meretur. Doctrina hæc Martini, solum habet locum in eius sententia, quia nullo modo concedit, eandem esse posse imaginis adora- Martin. Ayala.

orationem cum exemplari. Autores enim secundæ & tertiæ id fieri posse libenter fatentur.

Testimonium Leontij contra Ayalam.

Sed contra Martinum exstat præclarum Leontij testimonium in dialogo quinto contra Iudæos, cuius meminit Damascen. oratione 3. de imaginibus; & refertur in septima Synodo actione 4. vbi sic dicitur: *Quēadmodum etiam Iacob accipiens à filijs suis vestem sanguine cōspersam, Ioseph cum lacrimis osculatus est, suisque oculis circumposuit: non ipsam vestem diligendo, aut honorādo hoc fecit, sed per eam arbitratus est se Ioseph osculari, et in manibus habere, sic etiam Christiani omnes imagines* 293 *Christi, aut Apostoli, aut Martyris tenentes, nostraque carne osculantes, animo videmur nobis ipsum Christum aut martyrē amplecti.* Adducit verò in exemplum eum, qui filij mortui vestē osculatur. Idem de filijs, qui, patre ipsorum longe absente, & peregrinante, quidquid in domo illius vident, siue baculum, siue chlamydem cum lacrimis amplexantur, hi tamen digni non sunt reprehensione. Reddit rationem his verbis. *Non enim, vt Deum, vestes adorasti, sed ipsum amorem erga eum, qui his amiciebatur, tuum per oscula declarasti*: tandem concludit rationem dicens: *ergo vt sæpe dixi, in omni salutatione, et adoratione intentio ipsa requiritur, et exputatur.* 1. considerandā & expendenda est. Non ergo curat Leontius, an ipsa vestis coniuncta sit cū eo, quem veneramur, & diligimus, vt eodem affectu, & motu cum illo posimus eam osculari, & reuereri: eandemque prorsus censet, esse rationē imaginis. Nam quāuis, vt vestis, cum eo, qui ea amiciebatur, & imago cum exemplari adoretur, debeat vnum cum ipso facere, id tamē non est necesse, vt fiat reali cōiunctione, & vnione, sed satis est, si ex sola cogitatione fiat: affectus enim adorationis sequitur rem, vt cogitatione appre- 294 hensam. Quare, nisi etiam imago coniungeretur exemplari, & cum ipso saltem cogitatione vnum faceret, non posset adorari. Cur verò Epiphanius, & alij Patres dicant, ve- *Epiphan.* stem regiam & purpuram separatam nō adorari 1. lib. disput. 3. cap. 2. diximus.

Nota testimonium elegans Leontij de adoratione vestis separatæ velcōiūcta.

Quartum testimonium est Athanasij in quæstionibus ad Antiochum q. 38. quod apud Damasc. oratione 3. de

imaginibus ita legitur, in ipso tamen Athanasio inuenire non potui. *Quemadmodum igitur Iacob, cum esset è vita discessurus, fastigium virgæ Ioseph adorauit, nõ virgã ipsam honoratus, sed eum, qui virgam tenebat: ita nos Christiani, non alia ratione imagines colimus, nisi quemadmodum etiã cum filios nostros, & Patres osculamur, animi nostri desideriũ indicemus. Sicut & Iudæus olim legis tabulas, & duo Cherubim aurea, & sculptilia quondam adorabat, non lapidis auriue naturam colens, sed Dominum, qui ea vt fierent, præceperat.* Quibus verbis non solùm docet Athanasius nos colere posse imagines, sicut Iacob adorauit fastigium virgę; verumetiam non alia ratione nos eas adorare: sed Iacob ita adorauit fastigium virgæ, vt potius tenentem ipsam adoraret: ergo nos semper exemplar potius, quam ipsas imagines venerari debemus. Quod si diuisæ adorarentur, alia ratione eas coleremus, quam Iacob virgam adorauit, vt patet. Debemus etiam eas adorare non alio modo, quam Iudęi Arcam testamenti, & totum ornamentum illius, qui sic illud adorabant, vt Deum ipsum & Dominum potius colerent. Ex sententia ergo Athanasij nõ licet imagines per se venerari. Quod verò dicit, *Iacob non adorauit virgam, sed tenentem: nec Iudęus adorauit tabulas, ligni scilicet auriue naturam, sed Deum:* optimũ sensum habet, quẽ cap. 13. explicabimus. Cum autem addidit, *Nisi quemadmodum etiam cum filios nostros*, &c. adduxit secũdum exemplũ, vt cultum imaginum explicaret, non tamen excluſit primum de adoratione virgæ Ioseph: nec tertium de adoratione Propitiatorij, quæ hactenus expoſuimus. Illo autem exemplo de oſculo, quod filijs infigitur, & parentibus, hoc dicere voluit Athanaſius: ſicut oſculantes filios & patres, ipſo oſculo demonſtrant internum affectum amoris erga ipſos; ſic etiam oſculantes imagines, affectum ſubmiſſionis, & ſeruitutis, non erga ipſas ſecundum ſe, ſed circa exemplaria ipſarum oſtendunt. 295

Rurſus de adoratione.

In eundem modum loquitur Leontius de Iacob, cum virgam adorauit, in illo dialogo citato. *Manifeſtũ* (inquit) *eſt, quod lignum non adorauit, ſed per lignum Ioſeph, quemadmodum* *Leontius* 296

dum & nos per crucem Christum: sicut supra de eodem Iacob dixit, cum oscularetur vestem Ioseph, non ipsam vestem honorasse, sed arbitratum fuisse per eã se osculari, & honorare Ioseph. Sic de eadem adoratione virgæ loquitur Adrianus, quem cap. sequenti referemus. Cũ ergo ei cõ- *Adria.* parent hi Patres adorationem imaginum, & ea, non in virgam solum, sed etiam in tenentem illam, trãsiret: idem de imaginum adoratione in vniuersum dicendum est. Eãdem sententiam expressit Augustinus 3. de doctrina Chri- *Aug.* stiana cap. 9. vbi de Christianis ait. *Qui verò aut operatur, aut veneratur vtile signum diuinitus institutum, cuius vim, significationemque intelligit, non hoc veneratur, quod videt, & transit: sed illud potius, quò talia cuncta referenda sunt.* Si ergo illud potius veneratur, scilicet exemplar; sequitur non sine illo signa, & imagines, quæ videntur & transeunt rectè adorari. Deniq; idem Leontius in eodem dialogo 5. cum adduxisset exemplum sigilli regij, quod dum osculamur, ipsi quoque Regi cultum exhibemus, inquit: *Ita quoque Christianorũ* 297 *filij typum crucis adorantes, non naturam ligni adoramus, sed sigillum, & annulum, & characterem Christum ipsum aspicientes, per hoc, eum, qui in illo crucifixus est, salutamus, & adoramus:* quibus modum, quo imagines debent adorari, significauit, nec alium esse intellexit. Imò in eodem dialogo comparat imaginum cultum adorationi cuiusq; rei, in qua, & cum qua Deum possumus adorare: verba illius referemus 3. libro. disputatione prima capite secundo, sed alias res communes non licet adorare, nisi coniunctas Deo consideratione nostra, vt eadem disputatione 1. patebit: ergo nec imagines.

quam Iacob Patriarcha exhibuit virgæ ex Leontio.

Athan. Damas. Quintum testimonium est eiusdem Athanasij in libro contra Arrianos non longè à principio, quod etiam refert Damasc. in illa 3. oratione vbi sic dicitur: *In imagine species, & forma Regis, & in Rege species est imaginis: expressa est in imagine Regis similitudo, vt qui videt imaginem, in ipsa Regem aspiciat, & qui Regem videt, intelligat hunc esse illum, qui in ea sit expressus imagine: & quia non differt similitudo, dicrco post conspectam imaginem, volenti Regem intueri imago dixerit, ego &*

Quintum testimoniũ ex Athanasio.

Examinatur testimonium supradictum

Rex vnum sumus. Et post pauca. *Qui enim adorat imaginem, is Regem adorat: nam illius formam & speciē imago continet.* Sic recitatur testimonium hoc apud Damascenū, quod in textu Athanasij paucis verbis mutatis eundem sensum reddit. 298
Illud etiam allegat Nicephorus Patriarcha Constantinop. quem refert Franciscus Turrianus loco paulò pòst citando. Idem citat Epiphanius in septima Synodo actione 6. tomo 5. in fine: & postquam in actione 4. à Petro lectore lectum fuit, dixit Tharasius in hæc verba. *Hæc sanè rerū natura docet, quod honor imagini exhibitus ad ipsum fontem primum referatur; quomodo & contumelia.* Id ipsum notauit Epiph. actione illa 6. ex quibus omnibus perspicuè apparet, ita ex natura rei, qui adorat imaginem, etiam cum illa exemplar venerari, vt aliud fieri nequeat, si imago, vt imago adoretur: quia dicere potest imago, vt Athanasius notauit, *Ego & Rex vnum sumus.* Quare qui adorat imaginem Regis, vt imago est, ex natura rei eodem motu Regem adorat. Nam vt idem Athanasius ait, *Illius formam imago continet*: qui verò adorat imaginem, non adorato exemplari, non adorat illam, vt imaginem; sed vt rem quādam in se, & per se: qui sanè idololatriæ cultus esse videtur. Porrò si id fieri posset, vt prima & secunda opinio contendunt; non sequeretur, quod Athanasius, & Tharasius dixerunt: nempe statim necessario ex natura rei exemplar quoque adorari imagine ipsa adorata: eiusue honorem in exemplar trāsire. Quo autem pacto, eadem sit ratio adorationis, atq; contumeliæ cap. 9. dicemus vbi planè monstrabimus, honorem nō referri in exemplar, vt in terminum remotum, & rationem adorationis, sed vt in id, quod verè cū imagine adoratur. 299

Nicephor. Turr. *Epiph.* *Tharas.* *Epiph.*

Ex natura rei qui adorat imaginē adorat exemplar.

Sextum testimonium Nicephori Patriarchæ.

Sextum testimonium est Nicephori Patriarchæ Constantinop. in dialogo, cui titulus est ORTHODOXVS, quod refert Franciscus Turrianus libro 1. pro canonibus Apostolorum cap. 25. & ipse ex Græco exemplari, latinè conuertit, hoc modo. *Liquet Christum, vtpote qui debuit per omnia fratribus assimilari, prototypon esse imaginis suæ, tametsi verbis scriptum non sit. Quare cum quærit hæreticus, vbi scriptum sit de adoranda Christi imagine; respondendum est, ibi scriptū esse. vbi* 259

Nicephor. Patriar. Constant. Turrian.

vbi scriptum est, adorandum esse Christum: si quidem inseparabilis est à prototypo effigies eius. Et post pauca: Deus & homo dicitur Christus significatione nominis, & natura diuinitatis, atq; humanitatis: imago vero eius significatione nominis dicitur Christus,
300 non autem natura diuinitatis, & humanitatis, habetque communionem nominis, & honoris, atque adorationis cum prototypo. Hæc
Gregor. Nyssen. Nicephorus. In quem modum Gregorius Nyssenus libro de opificio hominis cap. 4. dixit, imaginem expressam alicuius Regis ex consuetudine Regem appellari. Quodsi liceret, imaginem per se, sine exemplari adorare: quomodo ex Scriptura, in qua scriptum est, Christum adorari, colligeremus imaginem eius colendam esse? Id enim ea solum ratione infert Nicephorus, quando qui imaginem colit, Christum etiam in ipsa simul adorat. *Quia inseparabilis* (inquit) *est effigies Christi à prototypo*: hoc est, ab ipso Christo in adoratione, & cultu diuidi non potest. Quomodo ergo autores primæ & secundæ sententiæ tam facile separant, vt dicant illum esse proprium modum adorandi imaginem, quando per se sine suo exemplari colitur? Tum etiam, qui adorat imaginem Christi, etiam per se, vt prima & secunda sententia tradũt, eam adorat quatenus Christi imago est, idemque nomen Christi participat, sed si habet communionem nominis cum prototypo, habere etiam debet honoris, & adorationis: ergo non se-
301 paratim, sed coniunctim veneranda est.

Argumenta contra aduersarios ex verbis Nicephori Patriarchæ.

Theoph. Septimum testimonium est Theophanis Episcopi Niceæ, quod refert Franciscus Turrianus 3. lib. de characteribus dogmaticis, qui pulcra quadam analogia, & similitudine hanc nostram sententiam explicauit, & expressit in hæc verba. *An natura non docet nos, quod imago eius, qui se spectat & intuetur, in speculo semper est cũ prototypo, ex eoq; depẽdet in aliena alioqui materia inseparabiliter? Neq; potest imago, quæ in speculo apparet, macula, aut labe aspergi aliqua, aut ornari, nisi prius facies aspergatur, aut ornetur. Imago picta, aut sculpta pars quædã est archetypi, quæ in diuersa materia cernitur: quare si totũ est honore & cultu dignum, consequẽs est, vt sit etiã pars: idq; propter totum: nec potest contemni, aut contumelia affici pars, quin totum*

Septimum testimoniũ ex Theophane Episcopo Niceæ.

Elegãs cõparatio imaginis pictæ & imaginis existentis in speculo.

totum prius, contemnatur, aut contumelia afficiatur. Totum planè appellat exemplar ipsum, seu archetypon; partem verò imaginem: sicut ergo dixit, prototypon ab effigie, quæ in speculo resultat, nunquam separari: sic de imagine, & exēplari existimat; & sicut non potest effigies speculi ornari, nisi prius ornato prototypo, sic nec imago adorari, nisi prius adorato exemplari. Id quod indicauit illis verbis: *Quare si totū est honore, & cultu dignū*, ideſt, si exēplar dignamur aliquo cultu, *Consequēs est, vt sit etiā pars*, id est imaginē etiā adorari, *idque propter totum*, nempe significans priorem esse cultum exemplaris, quia est radix adorationis imaginis: sicut è contra, in cōtumelia contingit: atq; in vtrumq; quadrat comparatio, & analogia facta: fieri igitur non potest, vt imago per se adoretur: tunc enim exemplar nō esset, quod prius adoraretur. 302

Ponderatur testimonium Theophanis.

Deniq, Adrianus in Epistola ad Imperatorem Constantinum & Irenen, quæ habetur in septima Synodo actione 2. & Damasc. oratione illa 3. pro hac sententia referunt Ambrosium lib. de Dominicæ Incarnationis sacramento cap. 7. vbi inquit: cū adoramus Christum, non diuidi imaginem, nec diuidi crucem in hac adoratione. Quæ sentētia ad nostrum institutum videbatur posse accommodari. Veram tamen illorum verborum interpretationē ex ipso Ambrosio deduximus 1. lib. disput. 4. cap. 5. quæ præsenti disputationi deseruire nequit. Hactenus adduximus testimonia Patrum, qui septimæ Synodo non interfuerunt: ex quibus tria præcipua Basilij nēpe, & Athanasij, & Leontij in eadem septima Synodo magna cum veneratione, & applausu sæpius allegantur. Iam ostendamus, eandē sententiam in ipsa septima Synodo expressè contineri.

Adria.

Damasc.

Testimonia Patrum, qui septimæ Synodo interfuerunt, aut ei fidem suam scripserunt pro eadem sententia.

CAPVT VI.

INter alia testimonia, quæ in actis septimæ Synodi habentur, primum est Adriani 1. in epistola ad Constant. & Ire-

303 & Irenen, quæ in 2. actione refertur, in qua ante medium de Iacob, qui adorauit summitatem virgæ Ioseph, sic ait. *Non quod virgam, sed tenentem eam, adorauit. Quid hoc sibi vult? Nimirum, quod & nos iuxta desiderium & amorem, quo erga Deum, Sanctosq; ipsius affecti sumus, figuras in imaginibus repræsentamus, non inquam in coloribus, & tabulis honorem constituentes, sed eorum prædicantes gloriam, quorum appellationem imagines referunt.* Vbi in primis, cum Adrianus comparet adorationem imaginum adorationi virgæ Ioseph, quam non tam dicitur Iacob adorasse, quàm tenentem ipsam: idem de imaginibus dicere debet, id quod verum nõ esset, si in ipsis imaginibus, sine exemplari, adoratio collocaretur. Deinde cũ dicit, adorationem imaginum non cõstitui in tabulis, nec coloribus, hoc est, delineamentis, sed gloriam eorum prædicari, quos imagines referunt, planè indicat, non in ipsa imagine per se, sed cum exemplari, tandem constitui: cuius gloriam, aut excellentiam, non autem imaginis, ipso cultu, & reuerentia prædicamus. Quodsi liceret, per se imagines adorare, quamuis cũ exemplari quoq; eas venerari possemus, vt secunda opinio fert, non deberet in vniuersum negari, in ipsis adorationem constitui; nec dici posset, ipsas non adorari, sed exemplar.

Deducitur ratio ex verbis Adriani.

304

Adr. Chrys. Subdit statim Adrianus testimoniũ Chrysostomi, quod etiam allegat Damasc. oratione 3. de imaginibus. *Nam cũ Regiæ figuræ, & imagines in ciuitates inferuntur, populus non ipsam tabulam, aut ex cera factam imaginem, honore prosequitur, cumq; magistratu illuc obuiam procedit: sed potius Regiam historiam & veluti præsentiam suscipiunt. Eodem sanè modo, & ipsa creatio non terrenã istam speciem, sed cœlestem historiam admiratur.* Cum ergo comparet modum adorandi imagines sacras, honori, quem imaginibus Imperatorum deferimus, illumq; dicat, non imagini, sed potius historiæ ipsius rei fieri: idem de cultu imaginum sacrarum censet, ideo dixit: *Non speciem terrenam*, id est imaginem, *sed historiam cœlestem*, id est, exemplar, *admiratur*: hoc est, admiratione, & reuerẽtia colit. Cum negat, non imaginem coli, sed potiùs exẽplar, indicat, hoc solo modo imagines cum exemplari, & historia

historia adorari. Adducit postremò testimonium Stephani Episcopi Bostrorum, qui cum dixisset, imagines Sãctorum virorum sanctas esse, reddit ratione his verbis. *Non enim ipsum lignum honoratur, sed ipsum illud, quod in ligno datur contẽplãdum, atq; ita per recordationem veneratio exhibetur.* Stephani Epis. Bostrorum.

305

Secundum testimonium Theodori Patriarchæ.

Secundum testimonium est in Epistola Theodori Patriarchæ Hierosolymitani lecta, & approbata in septima Synodo, actione 3. in qua circa finem illius refertur testimonium illud pręclarum Basilij, & addit Theodorus, licitum esse adorare imagines; sed prototypi causa. Theodor. Patriar.

Tertium testimonium Germani Patriarchæ.

Tertium testimonium est in Epistola Germani Patriarchæ Constantin. ad Ioannem Episcopum Synnadôn, quæ habetur in eadem septima Synodo actione 4. in qua ante medium sic dicitur: *Hanc ob causam in fide certi, sanctæ illius carnis characterem in imagine delineantes salutamus, & cultu & honore omni quo decet, dignamur, nec ob aliud, nisi in recordationẽ diuinitatis illius:* & Paulo post, *At si Domini & Seruatoris nostri, item intemeratæ eius matris vere Deiparæ, nec non Sanctorum imagines salutamus; confestim etiam fidem, & dispositionem mentis erga illos habemus.* Cum dicit sanctus Patriarcha, nos salutare, & adorare imaginem Christi, in recordationem diuinitatis illius; planè indicat, intentionem animi in exẽplar ipsum adoratione ferri, nec in ipsa imagine sistere: ac proinde dixit, nos confestim fidem, & dispositionem mentis erga Sanctos, quorum imagines colimus, habere. Qui autem adorat imaginẽ per se, nec cõfestim habet affectũ erga exẽplar, nec ex recordatione illius in ipsum fertur. Cũ verò dicit, nõ ob aliud adorari imaginẽ Christi, quã ob recordationẽ diuinitatis illius, euidẽter excludit omnẽ aliã causam adorationis: ergo adorationem etiam imaginis per se, sine exemplaris cultu, & recordatione planè negat.

Expendũtur verba Germani Patriarchæ.

306

Quartum testimoniũ Epiphanij Diaconi.

Quartũ testimoniũ est Epiphanij Diaconi in actione 6. eiusdem Synodi tom. 2. parũ ab initio, & refertur in cap. *Venerabiles* de consecratione d. 3. *Venerandas* (inquit) *imagines Christiani neq; Deos appellant, nec vt Deo seruiunt, nec salutis spem in illis constituunt, nec ab ijs iudicium aliquod futurũ expectant: quod si autem in recordationem & memoriam, item quod singulari* Epiphan. Diac.

gulari quadã affectione, in ipsa prototypa ferebantur, salutauerint & honorifice adorauerint, non tamen ob id illis latriã exhibuerũt.

Imago, licet adoretur cũ exemplar. nõ tamen ei latria exhibetur.

Vbi notandũ est id, quod cap. 4. huius disputationis obser
7. Synod. uauimus, nẽpe in septima Synodo, tũc etiã negari latriam imaginibus, quãdo affectu circa exẽplaria, & cũ illis colũtur: tametsi tũc eodẽ motu adorationis cum exẽplari adorẽtur, sicut in hoc testimonio expressum est. Deinde cùm dicit, imagines adorari ex affectu circa exẽplaria, omnẽ ipsa
307 ne modũ adorãdi imagines expresit. Nã si alius esset, non satisfeciisset illis, qui obijciebãt Christianis, latriã imaginibus ab ipsis exhiberi, quibus respondere eo loco contẽdebat Epiphanius.

Expendũtur Epiphan. verba.

His omnibus adde testimoniũ Photij Patriarchæ; qui post septimã Syno. scripsit in libro de septẽ Syno. c. 7. quod ha
Photius Patriar. betur in primo tomo Cõciliorũ in principio, vel in tertio ante septimã Synodũ, vbi de ea loquẽs eiusq; definitionẽ explicãs ait: *Omnibus enim perspicuũ est, honorẽ imaginibus habitũ ad eos trãsire, quos illæ referunt.* Quę verba eũdẽ prorsus
Concil. Triden. sensum habent, atq; verba Cõcilij Tridẽt. cap. 4. citata, &
Basilius. Basilij, quem præcedẽti cap. allegauimus: & paulo infra; *imaginem autẽ Christi, veri Dei nostri, ex Apostolorum, & sanctorũ Patrum traditionibus, & sanctorũ oraculorũ testimonijs, ad honorẽ & venerationẽ illius, quẽ ipsa refert, adorandã, atq; colendã, suffragijs omnibus cẽsuit, & cõfirmauit, cũ adoratio nimirũ, atq; honor adhibeatur eodẽ modo, quo in alijs sacris notis, & formis sanctißimæ latriæ vtimur.* Quibus sententiam septimæ Synodi expressit, videlicet eodẽ modo imaginibus honorẽ deferri per notã seu formã, aut signũ latriæ, atq; alijs rebus sacris,
308 quibus huiusmodi nota, & signũ defertur: nã ipsa latria in spiritu respicit exẽplar, vt c. 12. dicemus. Quod verò imago per se nõ sit venerãda, sed semper cõiũcta exẽplari adorari debeat, subinde docet his verbis. *Neq; enim in illis* (scilicet imaginibus) *cõsistim⁹, honorẽq; & adorationẽ cõcludimus, nec ad alios diuersos & varios fines distrahimur, sed per diuersum & singularem ipsorũ cultũ, & adorationẽ, quæ cernitur, sacra, cõuenientique, ac minime diuisa ratione animos nostros ad inuisibilem illam, singularemque vnicã diuinitatẽ dirigimus.* Et paucis interiectis

Quintum testimoniũ Photij Patriarchæ.

iectis idem repetit atque de imaginibus Sanctorum idem eadem proportione docet. Vbi notādū in primis est, quā expresse neget, adorationem nostram in imaginibus concludi, aut in eis sistere, sicut & nos sæpius dicemus, erga ipsas nō posse cōpleri, sed ad exemplar necessario transire. Qui autem iuxta primam, & secundam sententiā imagines per se, nō adorato exemplari, venerantur, in ipsis adorationem cōplent, & cōcludunt, cum animus adorationis vlterius non transeat. Secundo obserua, quomodo dicat per adorationem, quæ videtur (quia nimirum in nota visibili, & signo externo cōsistit) animū in exēplar dirigi; ideſt, affectum ipsum seruitutis, & submissionis, vt capite 12. ex mente ipsius septimæ Synodi perspicuē monstrabimus. Cumque ex signo, & affectu vna confletur adoratio, vt ibidem dicetur, fit, vt eadem adoratione imaginem cū exemplari adorari necesse sit. Cum verò appellat diuersum, & singularē cultū imaginis, nō ideo asserit, quod imago sine exēplari, peculiari adoratione, quę exēplar nō cōprehēdat, sit adorāda, sed quia imagini signū adhibetur diuersum ab affectu latriæ, qui exemplar per se respicere debet, tametsi cum eo eundem actum adorationis constituat. 310 Basilius.

Sextum testimoniam Hieremiæ Patriarchæ Cō stantin.

Vltimo placuit adijcere testimoniū Hieremiæ Patriarchæ Constantinopolitani, in censura Ecclesiæ Orientalis, qui licet hac nostra ætate eam scripserit, magno tamen cū applausu à latinis recepta est, quod in ea eleganter confutet errores hæreticorū Germaniæ, qui scriptis ad eum missis in suam sententiam ipsum perducere contēdebāt. Ille ergo cap. 21. sic loquitur. *Sacris imaginibus non proprio Dei cultu, sed relatè, & consideratione quadam ad ipsa exemplaria honorem facimus, illisq; aduoluimur. Scimus enim eum honorē, qui λατρείαν, latria, dicitur, soli Deo deferri: nec in venerandis imaginibus nimiū sumus, sed intra modum: metuentes scilicet, ne eum honorem, qui Dei proprius est, illis deferamus: res enim est impia, & à Christi Ecclesia, eiusq; alumnus alienissima, verè, & non ad aliud relatè sacras imagines adorare, quarum omnis honor ad prima eorum exemplaria, inquit D. Basilius, referri debet.* Hactenus Hieremias, qui cum asserit, latriam soli Deo deferri, intelligit

telligit ſecundum phraſim Græcorum, ſpiritum & affectũ ſeruitutis, qui erga imagines ſecundum ſe eſſe non poteſt, ſed neceſſariò reſpicit Deum, aut Chriſtum in ipſis concluſum.

Quod verò aſſerit, Græcos nimios non eſſe in adoratione imaginum, ſed intra modũ eas venerari optimè explicat, cum ait, alienum eſſe ab Eccleſia, imagines verè, & nõ ad aliud relatè venerari. Quod enim inquit, *vere*, per inde eſt, ac ſi dicat, in ſpiritu & veritate. Spiritus enim in veritate, non in imagines ſecundum ſe, ſed in exemplar ferri debet. Cum verò ait, *Et non ad aliud relatè*, ſignificat imagines ſecundum ſe non continentes exemplaria: ſic ergo adorare imagines dicit, eſſe alienũ ab Eccleſia. Reddit rationem teſtimonio Baſilij, de quo multa in præcedenti cap. quia honor imaginis ad exemplar tranſire debet. Cũ ergo hæc ita ſint, &, vt cap. 3. animaduerti, non ſit aliquod teſtimonium in ipſa Synodo allegatum, quo duplex illa adoratio, nempe imaginis cum prototypo, & imaginis per ſe, aſſeratur vnde; quæſo, in definitione fidei, omiſſa ea, de qua Patres frequenter mentionem faciunt, aliam, quæ in nullo reperitur, ſeptima Synodus decernere, & ſtatuere potuit? Relicta ergo horum opinione, quæ à tempore ſolum Ayalæ, & Catherini excogitata, & in ſcholas inducta fuit, cum Patribus omnibus, & Scholaſticis antiquioribus
511 eodem ſenſu dicamus, imagines non niſi cum exemplari, & ex affectu circa illud adorari.

Rationes quibus aliqui Theologi probant, imaginẽ non, niſi cum exemplari, adorari.

CAPVT VII.

AD hanc veritatem comprobandam, variæ rationes afferri ſolent, quarum aliquas, quæ minus ſufficientes videntur, in hoc cap. recenſere placuit, vt tandem his explosis, & reiectis, vnicũ & præcipuum fundamẽtum, quo tota hæc Patrũ, & Scholaſticorum doctrina nititur, ſequenti cap. iaciamus.

Prima ratio est Bonau. in hunc modum. Imago se offert nobis pro se,& pro exemplari,quatenus illud repræsentat: ergo pro illo & cum illo,& nullo modo ab eo diuisa debet adorari. Hanc rationem expressisse videntur Athan. cõtra Arrianos,& Patriarcha Nicephorus à nobis allegati cap.5. Hanc etiam attigisse videntur Marsil. & Palud. qui totam rationem adorãdi imaginem in repræsentatione collocant. Et reuera natura rerum docere videtur,imaginem exemplari,quod non videmus,substitui,vt eius recordati,ipsum in ea, & cũ ea veneremur. Sed quia, qui mordicus primam & secũdam sententiam defendũt, negare possent, quod in hac ratione assumitur, & dicere imaginem,etiam nobis proponi aliquando, vel nos illam aspicere,vt rem sacram secundum se, non loco exemplaris,cui quidem interdum,sed nõ semper subrogatur;ideò alia fortiori ratione,eos premere necesse est. Hic enim nõ tam autoritate,quam ratione agere debemus.

Bonau.

Athan. Niceph. Marsil. Paiud.

312

Huius rationis infirmitas ostẽditur

Secunda ratio Gabr. & Almai. Ostenditur infirmitas illius.

Secunda ratio Gabrielis,Almaini,& Cordubæ talis est. Imago non alia ratione colitur, quàm propter habitudinem ad exemplar: ergo non alia, quàm exemplaris veneratione,adoranda est. Verùm, quia autores primæ & secundę opinionis facile concedunt,imaginẽ adorari propter prototypon,non quia ipsum cum imagine adoratur, vt terminus proximus & materia adorationis, sed quòd sit ratio remota mouens ad adorationem; ideo hæc ratio non videtur,efficaciter hanc sententiam confirmare.

313

Tertia ratio S. Thom. & aliorum.

Tertia ratio celebris esse solet in scholis, qua Doctor Angelicus,Caietanus,Ferrariensis, & Antonius de Corduba vtuntur,eamq; indicat Ricardus,quæ est huiusmodi. Ex Arist. lib. de memoria & reminiscentia cap. 2. idem est motus in imaginem,& in rem,cuius est imago: ergo idem est adorationis motus in imaginem depictam,& exẽplar,quod repræsentat. Caietanus verò, vt id, quod assumitur,explicet,& huic rationi rectè accommodet; solita subtilitate plurimum laborat,cuius doctrinam Antonius de Corduba mirum in modum probat,& amplectitur.

D. Thom. Caiet. Ferrar. Ricard.

Notat ergo Caietanus,bifariam posse imaginem considerari,

derari,primum vt est res quędam inse;hoc verò modo nõ solum cõsideratur materia,ex qua cõstat, sed forma quoque,& colorum lineamenta;imò etiam relatio ad exemplar,siue illa sit rationis,siue realis: hoc pacto asserit, non necessariò esse eundem motum intellectus, & affectus in imaginẽ,& in id,cuius est imago:potest enim intellectus, & affectus, sistere in ipsa imagine secundum se, etiamsi in exemplar non transeat: quia potest alicui placere imago, etiam quatenus imago,quod optimè expressa sit, cũ tñ nõ placeat exemplar ipsum,nec illius tunc recordetur.

Explicat Caietanus illam propositionẽ, idem esse motus in imaginem & exemplar.

Deinde consideratur imago, quatenus exercet munus
314 imaginis:hoc est,quatenus ducit nos in notitiam exẽplaris, cuius actus & motus(nempe cogitationis) ratio formalis est ipsum exemplar;ac si dicatterminum formalem, quem ipsa respicit:conditio verò est imago : quia per illã ferimur in exemplar:hoc autem modo idem est motus tã intellectus,quam voluntatis in imaginem,& in exemplar: nec animus sistit in ipsa imagine per se,sicut posteriori illo modo in ipsam solum terminari dicebamus.

Ego quidem,quamuis hanc duplicem imaginis considerationem veram existimem,non tamen video à Caietano satis explicari,quis nam sit ille actus,qui est idem omnino in imaginem & in rem,cuius est imago.Nam neq; intellectus neq; voluntatis,de quibus Caietanus videtur intellexisse,esse potest. Primum non intellectus, quoniã siquis videt imaginem depictam,& ex illius cognitione venit in notitiã & recordationem exemplaris;non est in ipso eadẽ, notio imaginis,& exemplaris, sed diuersa. Est enim vna, qua cognoscit imaginem , & illam apprehendit; & alia, qua per imaginem exemplar cognoscit , quæ solet etiam esse recordatio , cum tamen notitia imaginis memoriæ operatio non sit, sed simplex quædam notitia : secus accidit in imagine expressa interiori , aut phantasiæ , aut etiam intellectus :hæc enim non cognoscitur prius , vt per notitiam sui ducat nos in cognitionem exemplaris; sed in ea exemplar cognoscitur, & obiectum , ipsa non cognita. Quare nec hoc modo idem motus est in obiectum seu

Refutatur Caietanus.

exemplar, quod in imagine cognoscitur, & in ipsam imagine, hæc enim nõ cognoscitur; sed est expressa imago & propria notitia obiecti, quod repræsentat. 315

Sed neq; potest idem esse motus affectus in imaginem, & rem, cuius est imago. Si enim sit amoris, non eodem amore diligimus imaginem, & exemplar illius: si verò sit affectus religionis, & obsequij, id est, submissionis, nõ terminatur ad imaginem, sed ad rem, vt cap. sequenti, & cap. 12. dicemus. Ergo explicare non potest Caietanus, quo pacto sit idem motus intellectus seu volũtatis, & affectus in imaginem, & exemplar repræsentatum. Id quod præsertim contra ipsum vim habet: quia ait in hæc verba, *Ideo Christus, cuius est imago, est ratio, quod imago eius adoratur, & esse Christum in imagine est conditio, in qua ratio adorãdi monet ad adorandum, & terminat adorationem, & propterea nõ exhibetur adorationis honor creaturæ, sed creatori, quia non exhibetur conditioni adoratæ rei, sed rationi adorandi, quæ est ipse Christus.* Quibus totum motum adorationis, ita in exẽplar referre videtur, vt nihil illius imaginẽ, quæ est cõditio adorationis, attingat. Hoc verò in primis falsum est: nam hac ratione imago nullo modo sub adorationem caderet, sed solùm exemplar, quod est ratio ipsius imaginis: atque adeò incideremus in sententiam Iconomachorum, qui ad solam recordationem exemplarium imagines retinebant. Præterea non satis explicat, quomodo sit idem motus in imaginem, & in rem, cuius est imago, & eadem adoratio imaginis, & exemplaris. Quare decipiuntur etiam, qui dicunt, non adorari figuram, nec relationem, sed exẽplar repræsentatum in illa: nam non solùm exemplar, sed imago etiam, quæ ab ipso exemplari distinguitur (tametsi ei cogitatione coniuncta sit) & nihil aliud est, quam figura quædam cum relatione ad exẽplar, eodem opere adorationis veneranda est. Forsan Caietanus docere voluit id, quod alij multi Patres dixerunt, quorum loquẽdi modum in bonũ sensum interpretabimur cap. 12. huius disputationis, sed clarius loqui debuisset. 316

Explicatur locus ille Aristot. ab autore, idem est motus &c.

Porrò illa sententia, quam sanctus Thomas ex Aristot. desumpsit,

Anti

desumpsit: *Idem est motus in imaginem, & rem cuius est imago,*
317 alium quidem sensum habet. Arist. enim cap. illo 2. differentiam solum assignat inter phantasma, vt est causa simplicis cogitationis, & vt est causa recordationis, & memoriæ: illudque comparat imagini depictæ in tabella. Hæc enim considerari potest, vt animal quoddam depictum, & hac ratione non ducit in cognitionem alicuius particularis; & vt imago alterius, & sic est causa memoriæ, & recordationis illius. Idem de phantasmatè interiori his verbis asserit. *Sic phantasmata in nobis se habere, arbitrari debemus*
Arist. *separatim, vt spectrum, aut phantasma esse: quatenus ad aliud refertur, imaginem reddi, & ad memoriam accommodari. Itaq; cum huius natura sentientem mouet animam; quoad separatim est, eatenus illius sensu anima afficitur, & quasi notio, aut phantasma subire videtur: quodsi ab alio emanet, quasi imaginem homo contemplatur, & Coriscum non conspicatus, quasi Coriscum spectat,* hoc est, cum illud phantasma, vt imago consideratur, ita aspicitur, ac si esset res ipsa.

Ego tamen crediderim, phantasma illud interiùs, quod est qualitas, & similitudo in sensu expressa, nunquam cognosci, sed esse solum rationem cognoscendi obiectum. *Imaginis & phantasmatis differẽtia*
Quare licet eodem motu feratur quis in illam qualitatẽ, & in id, quod repræsentat, non eodẽ modo se habet, nec eodem modo fertur in imaginem depictam exteriorẽ, &
318 in exemplar illius. In imaginem enim exteriorem fertur propria cognitione, quia est res cognita, & in exemplar similiter: at sensus non fertur in phantasma; hoc est, in expressam similitudinem, vt in rem cognitam, sed phantasma tantum est sensui ratio cognoscendi: in exemplar verò fertur, vt in id, quod cognoscitur.

Quocirca perperam quidam recentiores putant, eodẽ modo se habere in adoratione imaginem depictam, sicut se habet verbum interius, & expressa similitudo; vt sicut verbum intellectus tãtum est id, quo exemplar adoratur: sic etiam solum depicta, aut sculpta imago cum prototypo comparetur. Imago enim exterior depicta, vel sculpta non tãtum est id, quo res adoratur: sic enim solum ad re- *Imago depicta non se habet sicut verbum expressum ad adorationem.*

cordationem imagines ponerentur, quod oſtendimus diſpur.6.cap.1. eſſe quorundam Iconomachorum errorẽ, verum etiam ipſa adoratur. At verbum intellectus ſeu ſpecies, aut ſimilitudo expreſſa cuiuſcunq; facultatis ſentientis ita eſt id, quo exemplar adoratur, vt ipſa non adoretur: non ergo rectè inter ſe comparantur.

Quarta ratio.

Quarta ratio. Imago confertur cum exemplari, vt pars cum toto, ſicut purpura cum Rege: ſic eam comparauit Theophanes citatus ſuprà cap. 4. in ſeptimo teſtimonio: ſed pars cum toto eodem motu adoratur: ergo & imago cum exemplari. Rationem hanc tetigit Caietanus, eamq; paucis expreſsit S. Thom. quæ quidem optima eſt, ſi rectè intelligatur. Ea tamen in primis non eſt peculiaris de imagine, ſed de quacunq; re ſacra inanima, quæ religioſo cultu adoratur. Hæc namq; ſe habet, tanquã aliquid Dei, ratione cuius colitur. Porrò de his omnibus, quæ nõ ſunt partes phyſicæ, nec naturali vnione, ſed ſola cogitatione cum toto coniunctæ, adhuc probandum ſupereſt, quomodo ſub eũdem motum adorationis cum exemplari cadãt, ſicut partes naturales totius. Imò etiam, ſi id rectè demõſtretur, adhuc oſtendendum eſt, quare huiuſmodi res ſacræ non poſsint, etiam per ſe adorari, non adorato cũ eis exẽplari, vt ſecunda opinio defendit: idcirco nec noſtra ſententia hac ratione ſatis confirmata manet.

319

Quarta ratio non tantum imaginibus, ſed etiã omnibus rebus ſacris cõuenit.

Ratione à priori probatur, imaginem non, niſi cum exemplari, eſſe adorandam.

320

CAPVT VIII.

VNicum eſſe dixi huius cõmunis doctrinæ fundamentum, quod ſi rectè explicemus, non ſolũ noſtram ſententiam perſpicuè monſtrabimus, verumetiam aduerſariorum opiniones falſitatis ſimul redarguemus. Eſt autem ratio quædam, ex natura ipſiusmet adorationis petita: qua vtuntur S. Tho. Alex. Dur. Almai: Vvald. Gabriel, Holcot, Picus Mirandulanus, & An-

S. Thom. Alex. Durand. Alma. Vvald. Gabr. Holcot. Picus Mirand.

Cord. &Antonius Cordubensis,locis citatis in hac disputatione cap.3.in hunc modum. Nulla res inanima,aut irrationalis sine rationali capax est secundum se honoris,cultus,&reuerentiæ,seu adorationis: sed imago est res irrationalis, & inanima,quantumuis vt imago, sine exemplari tamen, cõsideretur: ergo secundum se,sine exemplari non est capax adorationis & reuerentiæ. In hac autem ratione, sola maior propositio explicatione indiget, & confirmatione, ex qua euidenter sequitur id,quod contendimus: ea verò ex natura & definitione actus religionis, qui est adoratio tradita in 1.lib.disputatione 1. cap.4.demonstrari potest. Est enim voluntas exhibendi alicui excellenti notam, & signum submissionis,excellenti ipsius debitum: sic enim *Damasc.* ex Damasc. ibidem ostendimus, adorationẽ in nota submissionis consistere: quare hic adorationis actus duobus constat & completur:signo videlicet externo, vt inclinatione corporis,& affectu illi respondente: sicut autem signum externum indicat submissionis &seruitutis affectũ, 321 sic animus,ex quo procedit,talis esse debet vt vera,& non ficta sit adoratio. Animus verò submissionis,& seruitutis erga illum solùm versatur,quem quis apprehendit sibi superiorem,&excellentia præditum.Nam minori,qui nulla ratione, vt maior,potest apprehẽdi, nemo se subsubijcit: multo ergo minus creaturæ irrationali & inanimæ. Qui enim ei notam exhiberet submissionis ex affectu illo verę seruitutis erga illam secundum se,peruersè ageret: esletq; abiecto animo: imò verò crimen, & genus quoddam superstitionis atq; idololatriæ committeret.Diceretur enim ex animo creaturæ irrationali secundum se seruire, græcè λατρεύειν *latreuin*,aut δουλεύειν *duleuin* ac proinde eam,vt excellentem,sibiq; superiorem agnosceret.

Prima confirmatio maioris propositionis ex definitione adorationis.

Non licet creaturæ irrationali secundum se latreuin, aut duleuin.

Accedit, quod si aliquod aliud genus honoris in rem irrationalem integrè terminari posset, esset laus:nam cætera ad eam referri non posse perspicuum est,nẽpe sacrificium,orationem, gratiarum actionem,votum, iuramẽtũ,& de iuramẽto id probabitur lib.3.disp.1.cap.2.Atqui nulla res irrationalis potest esse integer terminus laudis:

Secunda confirmatio ex honore laudis

Creatura irrationalis nõ est integer terminus laudis.

Nec enim talis honoris capax est: nam cum coronam affabrè factam laudamus, non ipsam, sed artificem commendamus: vt notauit Leontius dialogo 5. contra Iudęos cuius verba citauimus lib. 3. disputatione 1. cap. 2. sicut cõtrà, cum opus aliquod vituperamus, non in ipsum, sed in artificem conuitia iactamus. Eadem autem ratio videtur esse adorationis, imò maiori ratione creaturæ irrationali seorsum repugnat, quia hæc submissi, & cedentis animi est, quæ rem irrationalem dignè respicere nequit. Rectè ergo assumit ratio in maiori propositione, nullam creaturam inanimam, seu irrationalem, secundum se, sine alia rationali, esse capacem cultus reuerẽtiæ, & adorationis, seu honoris. Cum ergo imago secundum se, quouis modo consideretur, si non habeat intra se exẽplar, cui honor & cultus deferatur, sit res irrationalis, imo inanimata, sequitur erga ipsam, excludendo exemplar, rationẽ adorationis nõ posse compleri. Nullus enim imagini secundum se, dignè se subijceret, & seruum se illi exhiberet, cum sit multo dignior imagine, nimirum capax gratiæ, & amicitiæ Dei: imago verò sit res quædam inanima, & sine sensu. Quare qui illã per se, nõ adorato in ipsa exẽplari, veneratur, stultitia seu idololatria notari potest, aut quia rei irrationali se subijcit, & contra rectam rationem se seruum exhibet; aut quia dum illi se submittit, aliquod numen, aut dignitatem, aut virtutem ei tribuit: quod est error Gentilium, non Christianorum religio, vt cap. 3. ex Concilio Tridentino notabamus. Vtrumq; verò paucis, pulcrè tamẽ notauit Vvald. 3. tomo, qui est de sacramentalibus, cap. 156. numero 6. Nam postquam nostram sententiam expressit, concludit his verbis. *Adorare ergo eas* (scilicet imagines,) *vt res naturæ, quamuis sic mihi Dominum significent, fatuum est: adorare eas pro Deo, vel Dijs, sacrilegũ est: sed adorare eas, vt per eas adoremus Deum, sanctum est.* Idipsum disertis verbis, quæ cap. vltimo huius disputationis referemus, docuit Iacobus Paiua: & ideo S. Thom. 2. 2. q. 103. art. 4. ad 3. ait, creaturæ irrationali in se consideratę non deberi ab homine aliquã subiectionem, vel honorem; quinpotius talem creaturam

Leontius 322

323

Vvald.

Iacobus Paiua. *S. Thom.*

natura-

naturaliter homini esse subiectam, & solùm cum re rationali eodem honore posse adorari.

Solutio aduersariorum ex comparatione legatiꝗ imagine.

At occurrunt aduersarij, & dicunt, imagini esse debitũ cultum adorationis & reuerentiæ per se, non quidem ratione sui, sed ratione exemplaris, ad quod refertur, ita tamen, vt ille honor nõ attingat exemplar, tanquã id quod adoratur, sicut legatus propter Regem colitur per se, non adorato Rege. Hæc solutio in ore aduersariorum passim versatur; quam facili negotio confutabimus. Quæro igitur ab eis, cum imago per se colitur gratia prototypi, ipso tamen exemplari non adorato; habetne aliquam virtutem, aut excellentiam ab eo deriuatam, quã adorans agnoscat: vel manet inferior adorante? Dici certè non potest ab exemplari in imaginem virtutem, aut excellẽtiã deriuari; sed ipsam semper sine sensu & vita manere: cui ergo defertur honor ex animo gratia prototypi, si ipsi exemplari nõ tribuitur? Nunquid in honorem alicuius cedere potest, si eius similitudinem sensu, virtute, & ipso exemplari vacuã, mihi superiorem venerationeꝗ; dignã agnoscam, illi seruiam, & me ex animo submittam.

Confutatio.

Legati & imaginis viuæ ac irrationalis differẽtia

In legato sanè diuersa est ratio, quam Doctores primæ & secundæ sententiæ non videtur attendisse. Est enim in ipso, quod rationis sit particeps, deriuata quædam dignitas á Rege, super eam, quam fortuna propria habebat, in qua creatur à Rege ipso, dum in legatum eligitur; ratione cuius alij meritò se illi subijciunt, eumꝗ; superiorẽ agnoscunt: quãuis alioquin id non facerent: quare & per
325 se adorari potest, & coli; etiamsi Rex in ipso nõ adoretur. Idẽ omnino de imagine viua Dei, scilicet de homine, qui dicitur factus ad imaginem & similitudinem Dei, dicendum est, videlicet posse secundum se peculiari adoratione coli, non adorato Deo, cuius est imago. Quia quatenus est imago Dei, dignus est inse ipso honore & reuerẽtia ob excellentiam, quam habet. Non sic accidit in imagine irrationali, aut re inanima, vt purpura: in quam nulla dignitas deriuatur ab exemplari, vel à re animata, cum qua postulat adorari, vt satis liquet. Quare nec circa ipsam ado-

ratio compleri potest: cumq, omnis dignitas sit exemplaris, vel rei rationalis, cui coniungitur, fit, vt vna debeat esse communis vtriusque adoratio.

Differentia inter imaginem viuam Dei & mortuam ex S. Tho.

Hac de causa optimè S. Thom. 2. 2. q. 103. art. 3. ad tertium de imagine viua Dei, quę est homo, asserit, quandoque esse alium motum in imaginem, & in exemplar, scilicet in Deũ, quo modo dulia respicit ipsam hominis dignitatem. quia licet secundum illam homo sit imago Dei, tamen qui tribuit homini honorem ob eius dignitatẽ nõ refert honorẽ semper in Deum: ac si dicat, affectus honoris in ipsa hominis dignitate insumitur. Docet deinde honorem, qui defertur imagini viuæ, quodammodo in Deum resultare (intelligit remotè) sed reuerentiam, quæ Deo exhibetur, nullo modo ad imaginem eius (scilicet viuam) pertinere: & in hunc sensum Caietanus interpretatur Doctorem sanctũ. Atqui de imagine irrationali aliter sensit art. 4. ad 3. dum de cruce loquitur, vt benè obseruauit Caietanus ibidem: asserit enim creaturæ irrationali in se consideratæ nullam reuerentiam deberi; ideo autem crucem honorari, quia simulcũ Christo eodem honore colitur: nempe intelligebat apprimè discrimen a nobis assignatum inter imaginẽ viuam, & irrationalem. Quamobrẽ Basil. cap. 5. allegatus, de imagine irrationali recte dixit, vnum esse imperium, vnam gloriam imaginis & Regis; ac proinde vnam glorificationem; idest adorationem. Sic enim cum intra imaginem exemplar continetur, & cum eo cogitatione coniungitur, illiusmet dignitas, atque excellentia est, & non alia, quam imago habet. Quare qui ipsam vult adorare, eiq, submissionis notam exhibere, in ipsum exemplar, quod est vita, & dignitas imaginis, animum debet intẽdere. atque adeo affectu suo osculum imagini corporaliter infixum, ipsi exemplari deferre & illud spiritu osculari: idemq; de quouis alio signo & nota seruitutis dicendum est: sic verò potius seruitus, & affectus submissionis versatur circa exemplar, quam circa imaginem. Qui ergo imaginem osculatur, arbitratur, se osculari exemplar: vt dicebat Leontius cap. 5. citatus, & perinde affectu suo se habet, ac si ipsi exẽplari

S. Thom.

Caietan.

326

Basilius.

Vna dignitas exemplaris & imaginis.

Leontius

327

Qui osculatur imaginem, arbitrari debet se osculari exemplar.

plari osculum præberet: secluso autem exemplari, cui cultus ex animo debetur, quonam affectu seruitutis, & reuerentię imaginem osculabimur? Manet ergo probatũ, quod in maiori assumpsimus: videlicet creaturæ inanimæ, aut irrationali secundũ se, nõ posse cultũ reuerẽtiæ, & seruitutis deferri, etiã si ratione alicuius rei excellẽtis, & rationalis tribui dicatur: sed opus esse ipsam imaginem, exemplari intra eam concluso, veluti intra corpus anima, honore & cultu dignari. Quocirca, qui sine illo dicunt adorari posse, aliunde tenentur, dignitatem & virtutẽ imagini concedere, quod Christiana pietas non credit.

S. Thom. Id ipsum, quod in ratione præcedenti assumpsimus, videlicet, creaturæ irrationali, aut inanimatæ secundum se, sine exemplari non posse cultum & honorem deferri, alia quoque via demonstrari potest. Est autem præmittenda doctrina Doctoris sancti Secunda Secundæ quæst. 80. art. primo: nempe sub virtute iustitiæ, quæ est ad alterum, aliquas virtutes, quas partes illius potestatiuas appellat, collocari. Cum enim in illis reperiatur ratio quædam debiti ad alterum, quod iustitię proprium esse videtur, eas sub iustitia collocat, non sub temperantia, quæ est ad se, & nõ ad alterum. Cum verò non reperiatur integra ratio iusti, & æqualis secundum datum, & acceptum, eas vocat potestatiuas partes iustitiæ, quasi potentias illius, quæ eius essentiam non plenè participant: non subiectiuas, quales sunt species sub genere, in quibus integra, & perfecta ratio generis reperitur. Sic sub iustitia constituit sanctus Thomas religionem quæstio 81. quæ est indeferendo cultum Deo: pietatem quæstio. 101. obseruantiam quæstio. 102. duliam quæst. 103. quæ circa honorem parentum, maiorum, & dominorum versantur, nulla autem alia virtus, præter enumeratas, sub iustitia hoc modo collocatur, quæ cultum, & reuerentiam alicui debitam tribuat.

Tertia confirmatio efficax maioris propositionis.

328

Religio. & dulia partes potestatiuæ iustitiæ.

Quia ergo hæ virtutes, cum iustitia in eo conueniunt, vt sint ad alterum: & solum in ratione iusti, & æqualis, seu debiti ab ea deficiunt, euidenter sequitur, si iustitia est

Religio, & dulia, sicut iustitia, est semper ad creaturam rationalem, vt ad alterum.

tia est semper ad alterum rationis participem, non ad rem inanimam, aut irrationalem, sic etiam religionem, pietatẽ, obseruantiam, & duliam esse debere: iustitia autem semper est ad creaturam rationalem, cui debitum soluitur. Quocirca cum aliquis habens depositum, aut commodatum alterius, equum scilicet, aut rem pretiosam; eã ex iustitia benè tractat, vt debitum exposcit: si id ex vero affectu virtutis faciat, non potest solùm rem ipsam depositã, aut commodatam, quam benè tractat, respicere; verumetiã Dominum, cui potiùs debitum illud persoluit: rem autem ipsam habere potest, tanquam materiam, in qua iustitiam seruat, & æqualitatem. Eodem igitur modo religio, pietas, obseruantia, & dulia circa rem rationalem necessario versari debent. Quare qui benè, & honorifice tractat rem sacram, quæ in cultum Dei dedicata est, vel imaginem alicuius, non ipsi solùm imagini, aut rei sacræ secundum se, debitum honorem persoluit; sed affectu virtutis religionis, obseruantiæ, aut duliæ, potiùs Deum ipsum, vel exemplar respicit: honoremq; illum, quem exteriùs rei sacræ, vel imagini exhibet affectu interiori, in Deum ipsum, vel exemplar transmittit, cum quo, non autem cũ sola re inanima secundum se, iustitiam in cultu & reuerentia seruare debet. Constat ergo si excludas exemplar, has virtutes, quæ sunt partes iustitiæ, circa solas imagines versari non posse. 329

Quarta confirmatio maioris propositionis ex virtute ad quã pertinet adoratio.

Ad hæc, si cultus studiosus soli imagini secundum se, ita potest deferri, vt exemplari non exhibeatur; cuiusnã virtutis erit opus? Latriæne, hoc est religionis; an duliæ, seu obseruãtiæ? Alterius enim esse nequit, vt perspicuum est. Si est latriæ & religionis, cum hæc soli Deo cultum tribuat, vt patet ex 2.2.q.81. non poterit solis imaginibus secundum se, illum exhibere; nisi eas pro Deo quis habeat: quod idololatriæ scelus esset. Si est duliæ, vel obseruantiæ, cum hæc solùm Dominis in dignitate constitutis honorem deferat, vt traditur 2.2.q.102.& 103. imagines secũdum se, sine exẽplari colere nõ potest: nisi quis in eis virtutem aliquam, & excellentiam, seu numen esse putet: ratione 330

tione,cuius imagines tanquam superiores sibi, suspiciat: quod est absurdum : ergo cultus imaginum secundum se sine exemplari,ad nullam virtutem pertinere potest. *Responsio aduersariorum*

Respondent aduersarij, cultum imaginum secundum se,nunc ad religionem,nunc ad duliam pertinere : quatenus exemplar quoq, nonnunquam religione, vt Deus : interdum dulia,vt Sanctus colitur. Ad eandem enim virtutem cultus imaginis, atq; exemplaris pertinet ; etiãsi imago secundum se sine exemplari adoretur:quia illa semper propter exemplar colitur. Dicunt tamen,hanc adoratio-
331 nem imaginum esse secundarium quemdam actum earum virtutum: atq; adeò cultum earum , honorariam venerationem vocant. Nolunt autem latriam propriè,& simpliciter appellare;ne dicere cogantur imaginibus hoc modo adoratis latriam deferri. Nam præterquã , quod in septima Synodo oppositum definitur,vt cap.9. dicetur,est cõtra ipsorum sententiam,qui eò hanc adorationem imaginum secundum se sine exemplari introducũt, quod in septima Synodo dicitur,non latriam, sed cultum inferiorẽ ipsis esse exhibendum.

Verum hæc solutio infirma est. Primò,nam licet hæc adoratio imaginis secundum se , sit actus secundarius latriæ;obid tamen non debet negari,simpliciter, & propriè esse latriam. Sicut enim in eorum opinione , qui dicunt, virtutis Theologicæ caritatis duos actus assignari ; alterũ circa Deum secundum se,qui est primarius; alterum circa proximum,propter Deum, quem dicunt,esse secundarium,absolutè& simpliciter ille secundarius dicitur actus caritatis,& ob id asserunt simpliciter,& propriè proximũ caritate Thologica diligi:sic etiam dicere deberẽt aduersarij,imagini simpliciter,& absolutè latriã exhiberi, quod merito concedere refugiunt,vt prædictum est. *Refutatur aduersariorũ responsio. Prima refutatio.*

332 Secundò in septima Synodo,non duplex, sed vna tantũ latria assignatur, eaq, soli Deo semper tribuitur : quomodo ergo hi Doctores,aliam secundariam introducunt? Nam si duplex esset latria, & secundaria creaturæ exhiberetur ; sicut etiam multiplex est adoratio, & aliqua creaturæ *Secunda refutatio. Non esse distinguẽdam latriã in primariam, & secundariam*

creaturæ tribuitur, non rectè notassent Aug.q.61. in Genes. Anastasius Episcopus Theopoleos,& Tharasius,quos infrà cap.12.referemus,cum dicitur Deuterō.6. *Deum tuū adorabis*,data opera nō esse oppositum,*solum*,quia cum sit multiplex adoratio,non solum Deo sed alijs etiam exhibetur;at verò cum subditur,*& illi soli seruies*,quod Græcè est λατρεύσεις *latreusis*,adiectum fuisse,*soli*,latria ergo soli Deo tribuitur,ac proinde vnica tātum est. Nam si duplex esset,& alteri,quam Deo exhiberetur,non rectè notassent, adiectum fuisse *soli*.Hęc autem ratio præsertim vim habet in aliorum sententia,qui affirmant,latriam,quam ipsi vocant respectiuam,ad imaginem terminatam, esse eiusdem speciei,& vniuocè latriā cum ea,quā Deo exhibemus.Etenim si hæc imaginum adoratio,quæ distincta est ab adoratione exemplaris,verè & vniuocè,vt hi affirmāt, est adoratio latrię:quomodo Epiphanius Diaconus , cuius testimonium citauimus cap.1.huius disputationis, ait latriam differre à simplici adoratione,& hanc solum tribuendam esse imaginibus?Nam si illis exhiberetur vera latria , non solum simplici adoratione,&à latria distincta colerentur. *Aug. Anast. Tharas.* *Epipha. Diaco.* 333

Tertio dicere possemus,nos imagini Christi λατρεύειν *Latreuin*,quod est absurdum , vt supra diximus , & contra verba Germani Patriarchæ in Epistola ad Thomam , quæ habetur in septima Synodo actione 4.ibi enim ante medium,cum explicasset,quomodo non esset assumendū nomen Dei in vanum,hoc est nulli rei creatę, nisi tribus diuinis personis tribuendum,idem de diuino cultu his verbis declarauit.*Vbique cum verbum hoc* λατρεύειν, *latreuin,diuina scriptura ponit,tantummodo dictis*(scilicet diuinis personis) *adsignat,quo a nobis alienum,& non communem indicet hunc errorem* (scilicet idololatriam)*manifesta enim est , quæ sit latriæ idolorum ratio.Apud nos autem vnus Deus adorandus*(intelligit latria in spiritu) *vna & in eum fides, vnum salutare baptisma;sic quoque vna,quæ illi debetur, latria: quemadmodum à sanctis Apostolis traditum est.* Quomodo ergo hi recētiores verbum,λατρεύειν *latreuin*,alteri,quā Deo tribuunt,& duas latrias,alteram imaginum,alteram Dei introducunt. *Tertia refutatio.* *German.*

Quarto

Quarto, liceret etiam adorationem imaginum Iconolatriam, & adoratores imaginum Iconolatras appellare: id quod Patres antiqui ausi nō fuissent atque ea sola ratione non liceret idololatriam, seu idololatras vocare, quia imago dici non potest idolum: vitium autē ęquale esset, quia latria in imagine collocaretur, ac si numen & excellentiā haberet, ac proinde ipsam imaginem idolum faceremus. *Quarta refutatio.*

334

Epipha. Diaco. Quinto, Epiphanius etiam Diaconus acti. 6. septimę Synodi tomo 2. ante medium de Iconomachis sic ait. *Qualia autem nugari pergant, videamus. Quæ (aiunt) ab excelsa, & Deo decente latria ad humilem, terrestrem, & materialem creaturarum latriam, hominum mentes detrahit.* Quibus Epiphanius respōdet hoc modo. *O insanientem linguam, quam instar machæræ acutæ & veneno imbutæ possident, qua Christianorum inculpatam fidem in simulacrorum arbitrantur translatam culturam: & contumelioſe humilem, & materialem creaturarum latriam hanc appellant. Nemo enim Christianorum, eorum quæ sub cœlo sunt, imagini latriam exhibuit:* & paucis interiectis, *latria nostra in spiritu est,* ac si dicat, imaginibus, sine exemplari, non præbemus affectum, & spiritum seruitutis, & submissionis, qualis est latria, sed signum illius: & ita nullā latriā materialem & humilem, hoc est circa res creatas, Christiani habent, sicut hæretici garriunt. Quodsi secundum horum Scholasticorum sententiam duplex esset latria in spiritu, vna debita Deo, altera imaginib⁹, iā esset latria circa creaturā humilē, & materialē, quæ sane humilis & materialis latria absq; cōtumelia vocari posset: atq; ex eò, quòd latria nostra esset in spiritu, nō recte inferret Epiph. circa creaturas latriā nō versari *Quinta refutatio.*

335

Sexto, si secūdariū latriæ cultū circa imagines secūdū se, sine exēplari, admittimus; cōcedere debemus, vt supra diebamus, præter externā notā honoris, & submissionis, quæ circa imagines versatur, internū affectū seruitutis circa ipsas, qui si est latriæ, debet esse diuinę seruitutis, hoc est, seruitutis, quæ Deum decet: hęc autem in imagines secundum se, sine prototypo, conuenire nequit, nisi eas Deos faciamus: ergo nec honor illarū secūdū se, sine exēplari latriæ esse poterit: sed neq; alterius virtutis. Interior enim affectus *Sexta refutatio.*

fect' seruitutis,in omni adoratione,vt minimũ debet esse duliæ; quæ etiam, sicut paulò ante dicebamus, rei solùm rationali debetur, ac proinde soli imagini secundum se, deferri non potest. Ipsa igitur natura rerum & adorationis perspicuè docet id,quod bene obseruarunt Tharasius in septima Synodo act.4.post lectum testimonium Athanasij,& Epiphanius act.6. tomo 5. in fine, honorem exhibitum imagini necessario ad ipsum primum fontem, scilicet exemplar,transire: quare & adorationem imaginis, sicut etiam iuramentum per res creatas, & inanimas, esse actum veræ religionis,non quatenus ad ipsas refertur secundum se, sed quatenus ex affectu per illas ad Deum transit.

Conclusio rationũ ex natura ipsa rerum deducta

Tharas. Athan. Epiphan.

336

Ratione efficaci à contrario id ipsum demõstratur.

CAPVT IX.

NON minùs efficax est ratio,quæ in hac materia à contrario desumi potest,quam illa,qua à priori ex natura ipsius adorationis, & imaginis hactenus vsi sumus. Imagines ergo per se, nõ adorato exemplari,non posse adorari, à contrario sic ostenditur. Imago,& quæuis res inanima,vel irrationalis secundum se,non est capax iniuriæ:ergo nec venerationis & honoris,nisi cõiuncta cum rationali. Nam si,vt aliquid habeat rationem iniuriæ,non potest in imagine,aut re inanima sistere;sed transire debet in rem rationalem,tanquã in id, cui proximè fit iniuria:ita etiam, vt aliquid habeat rationem honoris,non ad imaginem solam, sed ad exemplar referri debet:atq; in hoc contrariorum eadem est ratio:quod enim vnius contrarij capax non est, nec alterius esse potest:id quod hac ratione intellectum,verisimũ est: vt si accidens separari possit à subiecto, qualis est honor, & contumelia;idem indiuiduum subiectum, quod nõ est capax vnius contrarij,non sit alterius: in accidentibus verò,quæ nequeunt à subiecto separari idem subiectũ genere,quod non est capax vnius,non sit alterius. Porrò autem

Res inanima non est capax iniuriæ.

337

tem nullam rem inanimatam esse iniuriæ capacem, patet. Nam sicut non est capax iniustitiæ, & ob id cum quis male tractat rem alterius, vt equum, nō facit iniustitiā equo, sed Domino: sic etiā non erit capax iniuriæ contra latriā seu duliam, aut obseruantiam. Quare qui iniuria afficit imaginem, non imagini, sed exemplari; nec duobus, imagini scilicet, & exemplari, sed vni tantum irrogat iniuriā: imago ergo secundum se, non est iniuriæ capax, ac proinde nec venerationis.

Legati, & rei inanimatæ differētiæ

Aliter tamen de legato alicuius Principis dicendū est: cum enim quatenus legatus, excellentiam habeat; ipse in se capax est & honoris, & iniuriæ. Quare, qui iniuriam faceret legato, vt legatus est, hoc est, contra aliquam legati immunitatem, duobus faceret iniuriam, & Regi in legato, tametsi remotè, & ipsi legato in se: quia & honoris, & contumeliæ capax est. Hāc ratione paucis indicauit Epiphanius in septima Synodo act. 6. tom. 5. in fine, & Tharasius in act. 4. qui post lectum testimonium Athanasij contra Arrianos, addidit hæc verba. *Hæc sanè rerum natura docet, quod honor imagini exhibitus ad ipsum fontem primum referatur, quomodo etiam contumelia.* Adrianus etiam in epistola ad Imperatores in act. 2. septimæ Synodi refert Chrysostomum, qui in homilia aut sermone in parabolam de semente, eandem rationem his verbis expressit. *Nescis, quòd quicunq; ex ligno & coloribus imagini conuicia dicit, illum non damnari, veluti in rem inanimatam, sed contra Regem ipsum dixerit?* Damasc. quoq; oratione 3. de imaginibus refert testimonium Basilij in cap. 13. Esai. in illa verba: *Et perdam superbiam*, &c. aliqua ei adijciens verba in hunc modum. *Si quis homo Regis imaginem lapidibus petat, quia Regem ipsum nō possit, atq; ita lignum, Regis effigiem referens, verberet: sic quicunque veneratur imaginem, ipsum nimirum veneratur exēplar.* Idē Adrianus in Scripto de imaginibus versus finem cap. 8. *Nescis* (inquit) *quoniā si quis imaginem Imperatoris iniuriauerit, primæ formæ dignitati affert iniuriam? Nescis, quoniam si quis imaginem, quæ a ligno detrahit, non sicut in animatam materiā audens, sic indicatur, sed sicut, qui aduersus Imperatorē manus extendens*

Epiph. Tharas. Athan. *Adria. Chrysost.* *Damasc. Basil.* 338 *Adrian.*

dens fedat materiam, sine anima Imperatoris, segregatam ab Imperatore? Imago enim omnino si feriatur, eius iniuria Imperatorem attingit. Ex quo deducit honorem quoq; adorationis, circa exemplar proximè versari. Nã eodem modo ad ipsum refertur, atque contumelia: hæc autem proximè exemplar respicit: ergo & cultus adorationis similiter.

Responsio ad aduersarios Respondent aduersarij huic argumento, iniuriam, quæ fit imagini Regis, esse quidem iniuriam Regis, sed non tã grauem, ac si ipsimet personæ Regis proximè fieret, vt ita defendant, imaginem solam secundum se inferiori cultu posse adorari: siquidem iniuria facta imagini, quæ in exẽplar quodammodo redundat, inferior est, quã si ipsi exẽplari proximè fieret. Cæterùm quam parum hoc responsum valeat, paucis ostendo. Quamuis enim non sit ita grauis contumelia facta exemplari in ipsa imagine, quam quę ipsi in propria persona proximè fieret, quod concedimus libenter, nec oppositum probare contendimus: nulla tamen iniuria siue maior, siue minor, seu minima, habet veram rationem iniuriæ relata solum ad imaginem, aut rem inanimam secundum se: sed necessarium est, ad rem animatam, & rationalem proximè terminari, vt veram rationem contumelię habeat. Imò verò licet iniuria facta alicui in propria persona, sit maior, quàm ea, quæ fit in imagine illius: ad eandẽ tamẽ speciem vtraque pertinet, & eidẽ virtuti opponitur, aut iustitiæ, aut religioni, aut duliæ.

339

Refutatio.

Obiectio.

At contra obiciat aliquis. Potest fieri iniuria imagini absque eo, quòd fiat expressa intẽtione, & affectu lędendi exẽplar: sicut faciunt Iconomachi putantes, se obsequium præstare Deo, si imagines cõburãt: qui tamẽ iniurioſi sunt in imagines, etiãsi nõ velint ipsum exẽplar iniuria afficere: ergo potest quis etiã imagini honorẽ deferre, etiãsi expresse nõ velit exẽplar honorare: sed in solã imaginẽ animũ intendat. Respondeo primũ, licet contingat interdum iniuriã fieri imagini, sine expressa voluntate afficiendi cõtemelia prototypon, aut ipsum lędendi: nihilominùs tamẽ nõ potest illa habere veram rationẽ iniuriæ, quatenus fieri dicitur soli imagini, sed exẽplari. idẽ igitur de honore & cultu

Solutio prior

Non potest imago illæso prototypo affici contumelia.

cultu dicẽdũ eſt,vt niſi ad exẽplar referatur cõpletã ratiõnẽ cultus nõhabeat,quare imagini,ſecundũ ſe,ſine prototypo,nõ eſt tribuendus.Deinde dico,vt aliqua iniuria facta imagini habeat verã rationẽ cõtumeliæ,neceſſariũeſſe, vt quis frangat,aut male tractet imaginẽ, quia imago eſt: (etiãſi ex odio nõ habeat animũ lędẽdi ipſum exẽplar, vel iniuria afficiẽdi) quoniã indignũ putat, alicui imaginẽ e-
340 rigere,vt in ea cultus ipſi deferatur.Quare vult expreſſe ipſi exẽplari in imagine cultũ denegare: imò cultũ hoc modo ipſi exhibitũ execratur.Hoc autẽ ſatis eſt, vt ſit peccatũ contra virtutẽ dulię,etiãſi non fiat ex diſplicẽtia dignitatis,& excellentię prototypi, nec ex odio & animo iniuriam ipſi irrogãdi: tametſi,vt eſſet actus verę adorationis ſecũdũ virtutẽ, deberet fieri expreſſo animo,deferẽdi illũ honorẽ exemplari in ſua imagine:bonum enim ex integra cauſa,malũ autẽ ex particulari defectu:ideoq; plus requiritur,vt ſit aliquis actus virtutis,quã peccati. Porrò cum actus ille adorationis nõ proueniat ex cõplacentia ipſius exẽplaris ſecũdũ ſe,ſic enim omnis adoratio eſſet ex caritate circa exẽplar;ſed ſolũ proueniat exvolũtate,qua placet,vt excellẽti,cultũ deferre,ſicut lib.1.diſp.1.c.3.& 4.diximus;ſatis eſt,vt ſit peccatũ contra religionẽ, aut duliã, adorationẽ debitam alicui,aut negare, aut improbare, & prohibere : quẽadmodũ etiã in materia iuſtitiæ ad alterũ
341 contingit.Vt enim ſit iuſtitiæ opus ſtudioſum, & ſecundũ virtutem;debemus tribuere vnicuiq;,quod ſuum eſt:quia honeſtum iudicamus illud reddere,eò quòd debitum eſt: cõtrà verò,vt ſit peccatum cõtra iuſtitiã, non eſt neceſſe, illud retinere,quia alienum eſt,ſed detinere,quòd revera alienum exiſtimatur, quauis de cauſa id fiat.

Eiſdem teſtimonijs,& rationibus eorũ ſententia refellitur,qui docent,imagines nonnunquã per accidens,interdũ etiã per ſe adorari,ita tamen, vt prototypus non tantũ ſit ratio illas adorandi:verumetiam id,quod ſimul adoratur,alia tamẽ adoratione. Tũ quia iã eſſent plures adorationes imaginis & exẽplaris contra doctrinã Patrũ,& Cõciliorũ,quæ ſuperius allata ſunt. Tum etiã, quia ſi imago

est per se terminus adorationis, & alia adoratione distincta colitur, quàm exemplar, sit, vt ipsa secundum se capax sit honoris, & contumeliæ, vt nos dignè illi seruiamus, id quod hactenus ostendimus esse falsum. Nã Patres non solum docẽt, simul debere adorari imaginẽ, & exemplar, sed etiã eodem motu adorationis; id quod rationes etiam superius allatæ demonstrant.

Eodem modo atq; imagines, nomen IESVS, & alias res sacras esse adorandas.

CAPVT X.

RES hæc, mea quidem sententia, sine controuersia erat, probato semel, quod de imaginibus cap. 8. & 9. diximus. Eisdem namq; rationibus monstratum manet, nec Scripturam aut vocem huius nominis IESVS, nec vasa sacra, nec librum Euãgeliorum, nec alias res inanimatas, in vniuersum, secundũ se, nisi cogitione, aut re ipsa coniunctas alicui naturæ rationali, adorari posse. Non desunt tamen Theologi nostrę etiam sententiæ, qui asserant, diuersam esse rationem, de nomine IESV, de rebus ac vasis sacris, atq; de imaginibus. Concedunt enim, his non posse secundum se, nisi cõiunctis cum exemplaribus, cultum deferri, benè tamẽ nomini IESV, & rebus sacris. Sic docet Antonius de Corduba lib. 1. q. 5. dub. 4. art. 2. ad 1. confirmationem septimi argumenti, & alij recentiores. Reddit rationem, quoniã imagines sunt signa quædam, quæ ex communi consuetudine Ecclesiæ, imò ex ipsa natura imaginis, ita exemplar repræsentant, vt in locum illius aspectibus hominũ substituãtur; ac proinde cum ipso prototypo postulent adorari. At verò vox hæc IESVS, vel scripta, vel etiã prolata, nõ ita expressè Christũ significat, vt vicẽ ipsius gerere videatur. Quare licet dicat Antonius Corduba, audita voce IESVS, vel visa, Christum à nobis coli; nunquam tamen concedit, cum voce simul adorari. Ipsi etiam voci secundum se, censet honorem aliquem tribui: id enim

342

An nomen IESV per se sit adorandum.

Antonius Cord.

Vocem IESVS per se esse venerandam ex sententia Corduba.

enim argumentum contendebat. Idem de vasis, & rebus sacris docet, inferiori nempe cultu, secũdum se, etiam esse venerandas. Imò sunt aliqui, qui putant, difficile admodum esse res sacras, & vasa cum re aliqua rationali simul adorari, sicut imago cum prototypo suo colitur. Cõfirmant hanc sententiam de voce I E S V S, autoritate octauæ Synodi generalis can. 3. & Irenęi lib. 5. contra hæreses cap. 33. De vasis sacris probant, ex definitione septimæ Synodi, quam pro prima opinione, adduximus cap. 1. huius disputationis.

343

8. Synod. Iren. 7. Synod.

Cæterùm, vt dixi, cum nulla res inanima sine rationali sit adorationis capax, sicut cap. 8. & 9. demonstratum est, & vox I E S V S siue scripta, siue prolata, quæcumq; etiam res in cultum Dei dedicata, vt vas, liber Euangeliorũ, &c. sit inanima; sequitur, secundum se sine rationali non esse honoris, & contumeliæ capacem: atq; adeò simul cũ alia rationali, nempe Christo, quẽ significat vox illa, vel Deo, in cuius cultum res dicata est, necessario colendam esse: tantum abest, vt id fieri non possit. Quomodo autem id fieri debeat, cap. 12. & 13. & disputatione 1. libri tertij patebit: vbi magis peculiariter trademus modum, quo circa res inanimatas, nos gerere debemus, cũ eas adoramus.

Impugnatur Cordubæ opinio.

Ratio verò vnica, quæ præcipuè nostram opinionem confirmat, ob quam diximus imaginem non nisi cum exemplari coli, non est, quia ex consuetudine in locum illius imago substituitur (quãquam & hoc verum est, & benè eãdem sententiam probat:) sed quia res inanima adoratio-
344 nis, & cultus, secũdum se capax non est. Ex qua, idẽ quod de imagine, de voce quoq; I E S V S, & alijs rebus inanimis manifestè sequitur: vt proximè notabamus. Et quamuis diceremus, quia imagines exemplaribus substituũtur, ideo cũ ipsis adorari, quis audeat asserere, vocẽ I E S V S aut scriptam, aut prolatam, in locum significati non subrogari? Ea enim audita, aut visa, statim præsentem nobis habemus Christum: vox ergo, quatenus ipsum includit, & ei substituitur, veneratione digna est. Nec aliud definiuit Canõ ille octauæ Synodi; qui planè loquitur de voce ipsa,

Ratio obquã nomen I ESV S nõ nisi cum ipsa re significata adoretur.

aut ſcripta, aut prolata: & verba Conc. Mogunt. quæ cap. 15. referemus, hoc ipſum manifeſtè confirmant. Ad ſeptimã verò Synodum, quæ de vaſis ſacris loquitur, eodem cap. dicemus.

Irenæus autem, non de voce I E S V S, aut ſcripta, aut prolata, ſermonem habet; ſed de ipſa re ſignificata. Loquitur enim de nomine I E S V, cui ex teſtimonio Malachiæ 1. cap. in omni loco incenſum offertur, & purum ſacrificium: nomine verò incenſi, orationes ſignificat. Cum ergo non ipſi voci I E S V S, ſed ſignificato orationes & ſacrificia offerantur, ſequitur, non de ipſa voce, ſed de re ſignificata, tam apud Irenæum, quàm apud Malachiam, ſermonem eſſe: ſicut etiam ad Philipp. 2. dũ dicitur. *In nomine I E S V omne genu flectatur*, &c. per nomẽ nõ vox I E S V S, ſed per metonymiam figurã, res ipſa, ſcilicet Chriſtus, intelligitur: vt explicãt Theophylactus, Theodoretus & Oecumenius. Idem & actorum 4. *Non eſt aliud nomẽ datũ ſubcælo, in quo nos oporteat ſaluos fieri*: & ad Rom. 10. *Quicunq; inuocauerit nomẽ Domini, ſaluus erit*: Ioan. 1. *ijs, qui credunt in nomine eius.* Quare nec ex Irenæo, nec ex eis locis Scripturæ, ſatis probatur, voci I E S V S ſcriptæ, aut prolatæ, cum ſuo ſignificato, ſicut imagini cum prototypo, honorẽ aliquem, etiam per accidens, eſſe deferendum. Id verò optima ratione demonſtrari poteſt, ſicut de imaginibus hactenus probatum eſt, & quamuis in teſtimonio ad Philippẽſes, nomen I E S V S pro ipſa voce accipi diceremus: inde quidem ſolùm ſequeretur, aliquem cultum, per accidens nimirum cum ſignificato, voci deberi: quòd tamen ex Malachiæ 1. probare non poſſemus. Cum enim ibi, non de cultu adorationis, ſed orationis & ſacrificij ſermo fiat: hic autem non deferatur imagini, nec voci, etiam per accidẽs; cogimur ſanè, eo loco nomen pro re ipſa accipere: vt frequens eſt in Scriptura.

Iren.

Locus Paul. ad Philip. 2. in nomine Ieſu.

345

Philip. 2.

Theophy. Theod. Oecum. Acto. 4 Rom. 10. Ioan. 1.

Honor poteſt deferri imagini, non tamen ſacrificium, nec oratio etiam per accidens.

Idem

Idem modus in Sacramenti Eucharistiæ adoratione seruandus est.

CAPVT XI.

346 QVM Sacramentũ Eucharistiæ duobus cõstet, & speciebus visibilibus, & corpore atque sanguine Christi, quæ sub ipsis continentur: explicandum nobis supereſt ex prædicta doctrina quo pacto adoratio in singula terminetur: nam de modo loquendi sequenti disputatione dicemus. Sunt autẽ quędã contra hæreticos præmittenda, quæ Catholicis indubitata esse debẽt: quædã autẽ inter Catholicos cõtrouersa.

Quid dicant hæretici de adoratione Eucharistiæ

In primis ergo Sacramentarij, qui negant, Christi corpus & sanguinẽ verè in Sacramento contineri, affirmant etiã, adorationem huius Sacramenti idololatriã esse. Sic docet Caluin. lib. 4. institut. c. 17. §. 35. Quare ministri Tigurini in Apologia contra vltimam Lutheri confessionem, asserunt, se adoraturos Sacramentũ, si crederent ibi esse verũ Domini corpus. Hic error ex alio priori videtur sequi: nã si ibi non est Christi corpus, aut sanguis, vt ipsi autumant; fit, vt adoratio ipsa in panẽ & vinum terminetur: quod est idololatria. Secũdò licet Lutherani omnes fateantur, ibi
347 esse verè corpus & sanguinem Domini; de adoratione tamen inter se non consentiunt. Nam cum omnes ferè dicant, nequaquã licere adorare Christum in Eucharistia, cũ extra cœnam & communionis tempus, honoris causa publicè circunfertur, idq; idololatriã esse asseuerent cũ Luthero in lib. ad Vvaldenses: quidam tamen asserunt, in ipsa etiã cœna nõ esse Christum adorandũ, vt Lutherus lib. citato, Philippus Melãcthõ in iudicio suo de cœna Domini, & Matthias Illyricus in confessione Antuerpiẽsi, & in Apologia eiusdem cap. 14. Alij verò cultum adorationis eo tempore Christo in Eucharistia concedunt: vt idẽ Lutherus in formula missæ, Bucerus in actis colloquij Ratisponẽsis, Ioan. Brentius in Apologia pro cõfessione Vvitembergen. & Kemnitius in 2. p. examinis Cõc. Trid. sess. 13. c. 5. Vt tamẽ à Catholicis, in modo loquẽdi saltẽ differant,

addunt,dici non posse,sacramẽtum Eucharistiæ esse adorandum.

Prima ratio. Nullo ergo modo Christum in Eucharistia esse adorãdum, probant hac ratione. Si ibi eum venerari possemus, ideo esset,quia ibi verè exsisteret:sed Deus in omni etiam re mundi intimè præsens est:ergo in omni re mundi posset adorari:quod est absurdum. Hæc ratio, in eorum præsertim sententia vim habet, qui docent, etiamsi in Eucharistia maneret substantia panis, nihilominùs corpus Christi ibi realiter exsistens,forè adorãdũ. 348

Secũda ratio. Secundò,quia vulgus exponitur manifesto periculo idololatriæ, si fortè sacerdos non consecrauit.

Tertia ratio Porrò cum publicè circũfertur, non posse ei cultum venerationis exhiberi, Hæretici probant:quia Vrbanus 4.instituit festum corporis Christi, vt solenni processione per plateas ciuitatis adorandum deferretur: est ergo ritus ab humano tantum ingenio inuẽtus:atq; adeò superstitiosus.

Quarta ratio. Deniq; non posse dici, adorari sacramentum adoratione latriæ,probatur. Sacramẽtum est aliquid creatum,ipsæ nimirum species,& accidẽtia panis,& vini:sed dici non potest,craturę esse exhibẽdã latriã.ergo nec sacramento.

Veritas Catholica sacramẽtũ Eucharistiæ vbique venerandum. Ceterùm veritas Catholica est:corpus Christi in Eucharistia,cum publicè circũfertur,in sacrificio Missæ, & vbique dignum esse veneratione latriæ. Id ostendunt copiosè & eleganter,Claudius Sainctes,repitione 9. de Eucharistia cap.5.& 6. Clichtoneus lib. 1. de Eucharistia cap. 19. & alij recentiores. Ex Patribus idem expressè astruunt, Diony. de Ecclesiastica Hierarchia c.3.p.3.Clemens Romanus libro 2. Constitut. Apostolicarum cap. 61. Origenes homil.5.in diuersa loca Euãgelij,homil.6.in Iosue, & lib.8.cõtra Celsum,Cyril.Hierosoly.Catecheli 5. Chrysost.homil.61.ad ad populum Antiochenum, Homil.3.ad Ephes.homil.83.in Matthæũ,hom.4.de Dei natura,& alibi sæpenumero, Naziã..oratione de sancta Gorgonia,quę est 11. Eusebius Emissenus homil.5.Paschali,Theodoretus in 2.dialogo,Ambros. lib. 3. de Spiritusancto, August. in illud Psal.98. *Adorate scabellum*,in Psal.21.concione 1. epistola 118.

Claudius Sainctes *Clichto.* *Dion. Areop.* *Clemens Rom.* *Origenes* 349 *Cyrill. Hieroso.* *Chrysost.* *Nazian.* *Eusebius Emissen.* *Theodor.* *Ambr.* *Aug.*

Algerus Concil. Trident.

ſtola 118.cap.3.& epiſtola 120.cap.27.Algerus lib.2.de Euchariſtia cap.3.& Concil.Trident.ſeſsione 13.cap.5.& Canone 6. vbi definit,hoc venerabile ſacramẽtum adoratione latriæ colendum eſſe. Ratio verò manifeſta eſt: nam ſi Chriſto ſecundum ſe debetur adoratio latriæ, vt hæretici etiam noſtri temporis allegati concedunt, & quotquot contra Neſtorium docent Chriſtum eſſe verum Deum:fit, vt vbiq; adorari debeat:cũ ergo verè contineatur ſub ſpeciebus panis & vini, ſub eis non minùs latria in ſpiritu & veritate poteſt adorari,quam in cœlo,vel dum erat in terra.Mitto ea,quæ hæretici reſpondent huic argumento: ea enim futilia ſunt,& inania.

Ratio prædicte doctrinæ

Ratio verò prædicta,primùm non ſolùm probat, totũ Chriſtum ex corpore & anima compoſitum in Euchariſtia eſſe venerandum latria,verùmetiam ſolum corpus, & ſolum ſanguinem,ſi ſine anima ſub ſpeciebus eſſent cum Verbo. Latria enim debetur Chriſto,non ratione animæ, ſed ratione Verbi,cui vnita eſt eius humanitas: cum ergo corpus vnitum eſſet verbo , ei quoq; ſine anima latria deberetur.Præterea,vt bene obſeruauit Claudius Sainctes, repetit.9. de Euchariſtia cap.6.parùm à principio contra Vvaldenſes,& Oecolampadium,prædicta ratio demõſtrat Chriſtum eodem ſpiritu latrię fore adorandũ , etiamſi cũ ſubſtãtia panis ſimul eſſet: neq; Catholicos ἀρτολατρείας *artolatrias* inſimulandos eſſe , quaſi panem adorarent : quia ſpiritus adorationis non ferretur in ſubſtantiã panis,ſicut neq; modo in ipſa accidentia:ſed in Chriſtum ibi exſiſtentem, panem verò illum nota exterior attingeret: quemadmodum etiam in qualibet re mundi licèt Deum latria venerari, dum tamen ſpiritus latrię in deitatem ipſam feratur:vt 3.lib.diſput. 1. oſtendemus. Quare ex eo , quod Chriſtum in Euchariſtia adoremus latria , non ſequitur ſubſtantiam panis ibi non eſſe:an verò rectè inde inferatur præſentia ipſius Chriſti,paulò pòſt dicemus. Præterea an ſub conditione Chriſtus ibi debeat adorari,lib. 3. diſputatione 1.cap.5.notabimus.

Claud. Sainctes

Corpus Chriſti & ſanguis etiam ſine anima adoratur latria.

350

Chriſtus & ſi cum pane ſimul eſſet, latria eſſet adorandus.

Iam verò argumenta hæreticorum facilè diluere poſſumus

sumus. Ad primum dicimus optime sequi, Deum in omni re creata, vtpote intimè præsentem, adorari posse; nec id esse absurdum, vt 3. lib. disp. 1. ostendemus. Ad secundum quomodo vulgus nulli periculo exponatur, adorando hostiam, eadem disput. 1. ca. 3. videbimus. Ad tertium respõdeo, quãuis Vrbanus 4. primus instituit solennitatem festi corporis Christi, vt ex bulla illius constat, quam postea Clemens quintus, confirmauit in Clementina vnica de reliquijs & veneratione Sanctorum: ob id tamen veneratio, & adoratio huius sacramenti, non fuit ab ipso inuẽta, sed solennitas illa, vt à toto populo honorificaretur, fuit rectè instituta, sicut plures aliæ solennitates; quod non quauis humana potestate, & ingenio fecit, sed Pontificia autoritate à Christo accepta. De modo autem loquendi sequenti disputatione cap. 3. dicemus.

351

Vrba. 4. Clem. 5.

Adoratio Eucharistiæ non est humanũ inuentum.

Sed cõtendit Claudius loco citato, ex vnitate adorationis absentiam substantiæ panis colligere. Etenim si duplex maneret substantia in sacramento, vna panis, altera Christi, non posset citra idololatriam vnica adoratio in vtramque referri, eò quòd esset duplex etiam exsistẽtia, quarum vnaquæque suam veneratione postularet. Substantia quidem creata adorationem dulię: substantia autem Christi adorationem latriæ: nunc autem cum accidentia solùm panis, & vini, cum substantia corporis, & sanguinis Christi maneãt; eaque exsistant non propria exsistẽtia, sed exsistẽtia corporis, & sanguinis Christi, optimè possunt simul cũ corpore, & sanguine Christi, sub eundem cultum adorationis cadere: quemadmodum humanitas Christi, eiusque diuinitas, eodem motu adorationis coluntur, quòd eandem habeant in supposito exsistentiam. Addit tamẽ, diuerso quidem modo, accidentia exsistere exsistentia corporis Christi, atq; humanitatem exsistentia Verbi. Nã humanitas sustẽtatur Verbo, vnione personali: accidẽtia verò nec hoc modo sustentatur, nec afficiunt ipsam substantiam corporis Christi; sed sola præsentia & virtus corporis Christi illa sustinent: eamque vnionem, inquit ipse, arctiorẽ esse, quàm vestis cum Rege; & arctissimam, post hypostaticã, quam

Claudius Sanctus.

Ex vnitate adorationis aliqui colligũt absentiã panis.

352

quam præsentialem & sacramentalem vocat.

Affert deinde testimonia Patrum, in quibus exvnica adoratione, absentia panis, & transsubstantiatio colligi videtur. Primum est Cypriani in sermone de cœna, ibi sic ait. *Panis iste, quem Dominus discipulis porrigebat, non effigie, sed natura mutatus, omni potentia Verbi factus est caro: & sicut in persona Christi humanitas videbatur, & latebat diuinitas; ita in sacramento visibili, ineffabiliter diuina se infundit essentia; vt esset religioni, circa sacramenta deuotio, & ad veritatem, cuius corpus sacramenta sunt, sincerior pateret accessus.* Subtrahit ergo Cyprianus substantiam panis & vini; vt circa sacramentum tota insumatur deuotio, & adoratio. Recitat deinde Claudius alia testimonia, quæ consultò prætermitto, quòd nec minima ex parte prædictam sententiam insinuent.

Cypriã. *Confirmant ex Patribus præsertim ex Cypriano.*

353

Verùm hęc sentẽtia manifestis rationibus refelli potest. Prima est, quia falso supponit, accidentia nõ existere propria exsistẽtia, sed exsistentia corporis aut sanguinis Christi. Si enim neq; humanitas exsistit exsistẽtia Verbi, vt probabilior opinio fert, quam in tertiam partem q. 17. arti. 2. confirmabimus, multò minùs accidentia panis, & vini, exsistentia humanitatis, aut Verbi exsistent. Quod verò dicunt, accidentia sustineri præsentia & virtute corporis, & sanguinis Christi, aliter non debet intelligi, quam quia vel à substantia corporis, & sanguinis, tanquam ab instrumento, efficienter conseruãtur sine proprio subiecto, quod inter Scholasticos adhuc indubitatum nõ est: vel certe quia tandiu virtute diuina per se, sine proprio subiecto, cõseruantur, quandiu substantia corporis, & sanguinis Christi ibi præsens est: de quo nemo dubitare potest.

Refellitur prædicta sententia. Prima ratio

Quomodo accidentia in Eucharistia dicãtur sustẽtari a corpore & sanguine Christi.

Secunda ratio. Imago diuersa exsistentia exsistit, quam exemplar; & vestis, quã ille, qui ea indutus est, & reliquiæ, quæ Sanctum tetigerunt, quàm ipse Sanctus, & tamen eodem cultu, & adorationis motu, imago cum prototypo, vestis & reliquiæ cum ipso Sancto, sine idololatria coluntur: quinimò omnia istanon possunt alia diuersa adoratione, non adorato simul exemplari vel Sancto adorari, vt hactenus probatum est. Et 3. libro. disput. 4. ostendemus:

Secũnda ratio.

354

potera

poterat ergo ſubſtantia panis,& vini,ſi maneret cum corpore,& ſanguine Chriſti, ſub eodem venerationis motu ſimul cũ corpore,& ſanguine Chriſti, ſine idololatria cõcludi:neq; ſubſtantia panis &vini ſecundum ſe,adoratione duliæ ipſi propria,& propter id,quod contineret,adorari poſſet:ſicut neque imago propter exemplar, & veſtis propter eum,qui eam induit: vt in hac diſputatione probatum eſt.

Explicatur teſtimonium Cypriani.

Teſtimonium verò Cypriani, ſi alicuius momenti eſt, ſolùm probat:ideò ſubſtantiam panis, & vini in Sacramẽto non manere; vt facilior ad Chriſtum pateret acceſſus, cum nulla ſubſtantia creata animus detineretur: hinc tamen non ſit,quod Claudius contendit:nimirum,ſi recta& ſincera fides adeſſet, non poſſe eodem venerationis motu panem & vinum cum corpore & ſanguine Chriſti adorari. Porrò cum Cyprianus dicit,Chriſtum ſubſtantiam ſui corporis,& ſanguinis Sacramento præſentem reliquiſſe, conuertendo ſubſtantias elementorum in carnem, & ſanguinem ſuum,vt facilior pateret aditus deuotioni,&adorationi,non tã curat de conuerſione panis & vini in Chriſti corpus,quatenus eſt ipſius panis,& vini deſtructio;quã de illa,quatenus eſt cauſa præſentiæ realis corporis& ſanguinis Chriſti:dicit autem hoc modo faciliorem eſſe aditum deuotioni,& adorationi: non quia nihil manet ſubſtantiæ panis,aut vini;ſed quia per harum ſubſtantiarum conuerſionem,præſens fit ſubſtantia corporis & ſanguinis Chriſti:*Vt ita ſicut ſub humanitate latebat diuinitas, ſic etiã Sacramento viſibili ſe infunderet diuinitas Chriſti,& humanitas.* Hoc enim pacto fides maiorem nobis præbet occaſionem deuotionis,& reuerentiæ,quàm ſi illius humanitatem abſentem crederemus, & tanquam in ſigno ſolùm veneraremur.Non ergo remouit Cyprianus ſubſtantiam elemẽtorum;vt vnica in Sacramento inſumeretur adoratio,ſicut putat Claudius:ſed adſtruit veram Chriſti præſentiam, vt maior in ipſum creſcat deuotio. 355

Ex peculiari modo adorandi & tractandi ſacramẽtũ colligitur præſentia Chriſti

Obſeruandum etiam eſt;licet ex adoratione latriæ abſolutè,quam Chriſto in hoc Sacramento exhibemus, non

recte

rectè colligatur præsentia corporis & sanguinis Christi: benè tamẽ ex modo peculiari, quo illi latriam deferimus. Dixi ex adoratione latriæ absolutè: nam etiamsi Christus in hoc Sacramento non esset realiter præsens, sed tanquã in signo, vt docent Sacramentarij, sicut est exemplar in imagine; nihilominùs in eo posset latria adorari, sicut in imagine exemplar: ad hoc enim sufficeret, si sola cogitatione
356 Sacramento coniungeretur. Idcirco cum in Ecclesia Græca, ante cõsecrationem circumferuntur per templum panis, & vinum, & populus reuerenter adorat, etiamsi latria Christum ibi veneretur, non peccat, si ipsum sola cogitatione simul cum pane apprehendat; quòd post consecrationem, ibi futurus sit, & verè credat tunc non adesse: de qua re populus erudiendus esset, ne tunc præsentẽ esse putaret. Ex singulari tamen modo adorationis latriæ, nõ solùm interiori, sed etiam exteriori, quam Sacramẽto exhibemus, rectè colligitur Christi præsentia. Nam quãuis non sit diuersa species latriæ, quam Christo in Sacramento tribuimus, ab ea, quam in imagine ipsi deferimus, cum sit vtrobiq; idem terminus formalis, vt patet: communiter tamen non est tam feruens affectus reuerentiæ erga Christum in imagine, quàm in Sacramẽto; & aliquo signo exteriori maiorem hanc reuerentiam erga Christum in Sacramento, quam in imagine indicamus. Primum quidem maior reuerentia cõmuniter nascitur ex fide Christi præsentis, quam ex fide, qua credimus, ipsum in cælo manere, & imagine repræsentari: vt quisque fidelis in se experitur. Deinde, quamuis nulla sit peculiaris nota exterior latriæ, & duliæ, vt prima disput. 1. libri notauimus; sed ex affectu signum externum pensari debeat; in signis tamen externis maior aut minor deuotionis & reuerẽtiæ affectus aliquãdo relucet. Maior autem deuotio erga Christum in hoc Sacramento satis apparet, tum ex singulari reuerẽtia, qua vasa & linteamina, in quibus hoc Sacramentum peragi-
357 tur, & custoditur, veneramur: hæc enim maior est, quam quæ exhibetur imaginibus ipsis. Tum etiam ex eo, quòd hunc panem consecratum, non solùm non concedimus

edendum

edendum cathechumenis, sed neque adorandum, dū non
sinūtur astare consecrationi, & cœnæ Domini; cum tamē
cōcedamus adorationem Christi in imagine & in alijs re-
bus sacris, sic ego intelligerem Claudium Sanctem repe-
titione 9. de Eucharistia cap. 5. ante medium, dum ex sin-
gulari modo adorandi dicit, inferri præsentiā corporis, &
sanguinis Christi in Sacramento.

Quo pacto species huius sacramenti adorentur

Quomodo verò species ipse Sacramenti adorentur, inter Scholasticos dissensio est, quæ tamē ex prædictis in hac
disputatione, facile definiri poterit: omnes enim eodem
modo de speciebus Sacramenti, sicut de imaginibus phi-
losophari debent. Claudius Sanctes in illa repetitione 9.
cap. 6. & recentiores aliqui putant, Gabrielem super ca-
nonem in ea fuisse sententia, vt diceret sacramētum hoc,
idest, species sacramentales, per figuram Synecdochē, hoc
est ratione Christi sub eo contenti, nō autem propriè ado-
rari: atque acriter in ipsum inuehuntur, quod adoratio-
nem Sacramenti propriè, & sine figura negauerit; multisq;
Patrum testimonijs, qui dicunt adorari hoc Sacramētum,
contra Gabrielem agunt.

Quæ sententia Gabrieli ascribatur.

Explicatur vere Gab.

Verùm si attentè legatur Gab. super Canonem lectione
50. litera L. non aliter sentit de speciebus sacramētalibus,
quàm initio lectionis docuerat de reliquijs, & rebus sacris
inanimatis; & lect. 49. de imaginibus: videlicet adoratio-
nem earum, quatenus ad ipsas terminatur, non esse pro-
priè, sed analogicè adorationem, si conferatur cum ado-
ratione, quatenus ad prototypon refertur, eoquòd termi-
netur ad rem inanimatam, de quo modo loquēdi cap. 13.
nonnihil dicemus. Quare Gabriel nō negat, adorationem
aliquam in ipsas species sacramentales terminari, nec do-
cet, solum Christum in Eucharistia, nō autem species, ado-
rari: an verò hæc adoratio, analogicè sit dicēda adoratio,
eo cap. 14. videbimus, est enim eadem quæstio, atque de
imaginibus.

Alij vero recentiores qui secundam opinionem de ima-
ginibus sequuti sunt, eodem modo de speciebus sacramē-
talibus, atque de imaginibus docent: nempe eas adorari pos-
se eodem

360 Claudius. 358

se eodem motu,& adoratione latriæ cum Christo sub ipsis contento:posse etiam secũdum se, propria adoratione coli;quæ non referatur in Christum ibi contentũ,sicut in terminum proximum adorationis : sed tãquam in motiuum remotum,sicut de imaginibus , & de nomine Iesu docuerunt.Horum tamẽ sententia eodem modo impugnari debet,atque illa de imaginibus , eò præsertim,quòd species sacramentales sint res inanimæ, & secũdum se capaces non sint cultus & honoris, nisi quatenus coniunctę cum Christo,quem continent:quare eandem adorationẽ, qua Christum ibi colimus,ad eas terminari , dicendũ est, vt docet Claudius cap.illo 6.sed per accidens: sicut adoratio exemplaris in imaginem quoque terminatur; vt cap. 13.14.& 15.explicabitur:id expressè tradit Algerus,lib.2.de Eucharistia cap.3.his verbis. *In noue sacramẽto,ablata fide gratiæ interioris,exterior species in panis mica,velvini gutta nullius est æstimationis,quia & ineo, ideo nullius æstimationis exteriora facta sunt,vt ei,quæ interiùs creditur,gratię,omnis impenderetur summa deuotionis.Cassa enim videretur tot hominum assistentiũ, & huic sacramento ministrantium,& adorantium veneranda sedulitas,nisi ipsius sacramenti longè magis crederetur,quàm videretur veritas,& vtilitas:cum exterius quasi nulla sint,quibus tanta impenduntur venerationis obsequia,aut insensati sumus,aut ad intima mittimur magnæ salutis mysteria.* Quibusdocet, adorationem nulla ratione in exterioribus accidẽtibus sistere posse,sed ad intima penetrare debere.id quod exdoctrina huius disputationis satis liquet. Quomodo verò per accidẽs eadem adoratio in accidentia terminetur,quæ in Christũ tendit, explicabimus locis allegatis. De modo autem loquendi,& vtrum in species,per accidens saltem oratio,& alij religiosi cultus terminentur,sequenti dispu.dicemus.

359

Posse species secundum se sine Christo peculiari adoratione coli,nonnulli putant. Refellitur præcedens opinio.

Claudius Sainctes.

Algerus.

Clichtou. Solùm cõtra Clichtoue.lib.2.de Eucha.cap.10.nu.6. supereſt aduertẽdũ:in eo errasse,quòd vasis & alijs rebus sacris inanimis cõcedit cultũ aliquẽ distinctũ à cultu illius in cuius honorẽ dicatæ sunt:at speciebus Eucharistiæ negat,sed putat,secundũ se,adorari nõ posse,nisi cũ Christo quẽ cõtinẽt:cũ tñ quòad hoc , eadẽ sit omniũ rerũ inanimatarũ ratio.

Eandem esse rationẽ aliarum rerũ sacrarũ & specierum sacramenti.

Nota-

Notatur doctrina quædam ſeptimæ Synodi, vt teſtimonijs pro prima & ſecunda opinione allegatis reſpondeatur. 361

CAPVT XII.

SI mentem ſeptimæ Synodi, eiuſq; phraſim & loquendi modum rectè intellexerimus, nõ ſolum præcipua teſtimonia, quæ pro prima & ſecunda ſentẽtia allata ſunt, & primo aſpectu difficillima, nec ipſimet ſeptimæ Synodo ſatis conuenientia apparent, facili negotio explicare poterimus; verumetiam ex ipſis, noſtra ſententia mirum in modum cõfirmabitur, & rectus ſinceruſq; modus imagines adorandi, rudibus etiam & ignorantibus perſpicuè tradetur. Eam verò ex ſeptima Synodo mihi videor non obſcurè colligere. Priùs tamen præmittam breuiter id, quod lib. 1. diſput. 1. cap. 4. fuſiùs dictum eſt: nempe actũ adorationis in ratione cultus honoris & adorationis, duobus cõſtare: vnum eſt, nota exterior ſubmiſsionis, vt genuflexio, &c. alterum eſt, ſubmiſsionis affectus, quo quis ex apprehenſione excellentiæ & dignitatis, alicui, vt excellẽti, notam illam vult exhibere; ſine quo nota exterior non eſſet adoratio & cultus, cũ ea fieri poſſet animo quoq; ioci, aut irriſionis. Et, vt cap. 8. & 9. oſtenſum eſt hic reſpectus, & affectus voluntatis eſſe nequit circa rẽ inanimã ſecundũ ſe; ſed circa rationalẽ, quæ excellentiam habeat, & propterea veneratione digna ſit. Neq, verò nota exterior, & interior affectus ſubmiſſionis duæ ſunt adorationes, & cultus; ſed ex vtroq;, vnus actus reuerentiæ, & honoris conſtat: ſicut in vniuerſum actus virtutis, interiori & exteriori conſtituitur.

Adoratio duobus conſtat, nota exteriori ſubmiſsionis & affectu interno.

Deinde obſeruandum eſt, græcum nomen λατρεία *latria*, quod ſignificat cultum, honorem, ſeruitutem, & obſequiũ Dei, atque in ſubiectione animi cõſiſtit, & verbũ λατρεύω *latreuo*, quod actionem ipſam cultus & ſeruitutis denotat, non ſignificare notam exteriorem ſubmiſsionis, & reue- 362

Diſcrimẽ inter latriã ſeu duliam & adorationem ſeu latriam.

rentiæ

rentię ſecundum ſe, ſed affectum ſubiectionis; ipſam verò notam, prout ſubeſt, & perficitur interno ſeruitutis affectu erga Deum: idem de δουλεία *dulia*, atq; δουλεύω *duleuo* proportione quadā dicēdum eſt. ſolū enim differūt, quod hæc duo ſeruitutem erga Sanctos homines; illa verò circa Deum ſignificant. Duo autem alia nomina ἀσπασμος *aſpaſmos*, latinè *ſalutatio*, & προσκύνησις, *proſkinīſis*, latinè *adoratio*, quæ pro eodem accipiuntur, vt dicitur in epiſtola ſeptimæ Synodi, ad Sacerdotes & Clericos circa finem illius, quæ habetur in ſeptima actione, latius patent: & cōmunia ſunt, ad ſignificandum notam externā ſubmiſsioſionis ſecundum ſe, & ipſum etiam affectum ſeruitutis.

Dulia affectum erga ſanctos denotat.

Adoratio & ſalutatio de interno affectu, & ſigno externo dicūtur.

Thara. Tria etiam verba Græca, quæ ibi numerat Tharaſius, eodē modo accipienda ſunt, hoc eſt, communiter pro externa adoratione, ita vt internam ſeruitutē ſignificare poſsint: ea ſunt προσκυνεῖν *proſkynin*, latinè *adorare* ἀσπάζεσθαι

363 *aſpaxeſthæ*, id eſt, *ſalutare*, φιλεῖν id eſt, *oſculū præbere*: tametſi interpres latinus aliter transferat: id tamen non eſſe iuxta mentem Græcorum Patrum capit. 16. oſtendemus.

Nota verba Tharaſij.

Tharaſ. Hanc doctrinam tradidit nobis Tharaſius in epiſtola ad Conſtantinum, & Irenen, quæ eſt in ſeptima Synodo act. 7. vbi poſtquam dixit, imagines eſſe oſculandas, & adorādas, idq; inſtar adorationis, qua Iacob ſummitatem virgæ Ioſeph adorauit, & poſtquam oſtendit præſepe Domini ex ſententia Nazianzeni, eſſe adorandum, ſubiungit: *Quis autem modo rectè, & ſincere Scripturas intelligat, ea quæ ita in Scripturis occurrunt, non viderit, inde latriam, quæ ſit per ſpiritū non dici, niſi omnino expers ſit intelligentiæ?* Ac ſi dicat ex eo, quod Iacob oſculatus eſt ſummitatē virgæ, non propterea ei tribuit latriam. Hæc enim fit in ſpiritu ſeruitutis, non ſolo oſculo. Ex nota ergo exteriori non rectè infertur, latriam, quæ fit in ſpiritu, id eſt, in affectu ſubmiſsionis, ei adhiberi, quem labijs corporeis oſculamur: & de a-

364 lijs externis ſignis idem dicendum putat. Quare docet, ſi præſepe Domini oſculemur, & coram illo genua flecta-

mus,non propterea nos latriam ipsi exhibere.

Hic affectus erga Deum frequenter vocatur in ipsa septima Synodo latria in spiritu,& veritate: sic Epiphanius in breui demonstratione pro imaginibus, quæ habetur in eadem septima Synodo actione sexta in fine,refert, hæreticos asserere eos,qui imagines adorant,in spiritu & veritate ipsis latriam deferre: hoc enim semper hæretici Catholicis falsò imponebant,vt ignorantes deciperent. De his enim sic ait Epiphanius: *Sic & hi mentes muliebres decipiunt dicentes, quod siquis adorauerit imaginem Domini, aut intemeratæ Deiparæ, Dominæ nostræ, aut sanctorum Angelorum, aut alicuius e Sanctis in spiritu latriam illi exhibet.* Respõdet autẽ ille:*Cauete,ne decipiamini.* Idem refert ipse Epiphan. actio. 6.in confutatione septimæ Synodi falsæ,tomo 4.post medium,cuius verba cap. sequenti referemus,& tomo 2. ante medium contra eosdem hæreticos, qui falsò notabant Catholicos,quod latriam imaginibus exhiberent, inquit: *O insanientem linguam,quam instar machęræ veneno imbutæ possident,qua Christianorum inculpatam fidem in simulacrorum arbitrantur translatam culturã. Nemo enim Christianorum,eorum,quæ sub cœlo sunt,imagini latriam exhibuit*, & paulò infra, *latria nostra in spiritu est.* Eandem latriam Germanus Patriarcha in epistola ad Ioannem post medium,quæ est in septima Synodo,actione 4.appellauit adorationem in spiritu, & veritate. Quare rectè Leontius,in dialogo quinto citatus à nobis cap.5.dixit,in omni adoratione, intentionẽ ipsam requirendam,& expendendam esse: ea enim actus adorationis in ratione cultus,& seruitutis cõpletur. Huius adorationis,quæ fit in spiritu, & veritate, ex Scholasticis mentionem fecerunt Hieron. Angelstus, & Iacobus Paiua cap.3.allegati.

Epiph.

Hæretici notant catholicos,quod imaginibus latriæ in spiritu exhibeant.

Excusantur Catholici à patribus in modo adorationis.

365

Germ.

Leontius

Hieron. Angelst. Paiua

Prosequitur hoc idem Tharasius, & cum dixisset crucẽ & lanceam Domini à nobis adorari, ne intelligeremus, ipsis latriam in spiritu exhiberi: inquit in hæc verba. *Quæ sane adoratio* (scilicet crucis & lanceæ) *nihil est aliud, quã salutatio, siue amplexum malis dicere, quod indicat hoc, quod labijs quoque nostris propriis ea contingimus. Si verò sæpius in Scriptu-*

Tharas.

366

ra &

ra & elegantibus nostris Patribus, adorationem quis dixerit pro cultu siue latria, quæ in spiritu fit, sumi; non negamus. Nam cũ vox sit multæ significationis, non potest non aliquando pro cultu adorationis in spiritu sumi. Hæc Tharasius, vbi adorationem crucis, & lanceæ exhibitam appellat, osculum ipsum, & notam externam salutationis: quam tamen verbis paulò antè citatis dixit, non esse latriam in spiritu, & veritate. Concedit autem, interdum ipsam latriam seu cultum in spiritu, & veritate, appellari quoq; adorationem: quia vox adoratio græce προσκύνησις *proskynisis* est πολύσημος *polisimos*, hoc est, varia, seu multa significãs, & frequentius notã externã submissionis, nonnunquam autem internum affectũ seruitutis denotat. Id verò de voce λατρεία *latria*, nunquã cõcedit, sed hac solum affectum seruitutis erga Deum significari, existimat. Quare notat, Deuteronomij 6. & Matth. 4. cum dicitur, *Deum tuum adorabis*, non fuisse additum, *solum*, quia adoratio alteri, quam Deo exhiberi etiã potest: at quando dictum est, *Et illi soli seruies* græce λατρεύσεις *latreusis*; de industria adiectum fuisse, *soli*, quod soli Deo latria, quę est summa seruitus in spiritu & veritate, debeatur: de quo etiam diximus primo libro disputatione prima cap. 1. Quare autem dicatur latria in spiritu, & veritate affectus ille internus seruitutis, ex quo nota submissionis procedit, explicauimus etiam in ea disputatione cap. 2 aliquantulum ante finem; & ex dictis perspicuum est, ea de causa in spiritu vocari, quia in affectu interno submissionis consistit.

Nomen adorationis aliquando affectum, aliàs signum externũ significat.

Deut. 6. Matth. 4

367

Anast.

Hanc doctrinam Tharasius accepit ex Anastasio Episcopo Theopoleos, in epistola quadam, quę refertur in actione 4. septimę Synodi, vbi, vt ostendat, imagines adorari posse dicit. *Nemo offendatur in adorationis vocabulo:* (Græce προσκύνησις *proskynisis*): *Siquidem & homines, & sanctos Angelos adoramus: non autem quod latriam, hoc est, cultum diuinũ, exhibeamus. Inquit enim Moyses Deuteronomij 6.* Deum tuum adorabis, & illi soli latriam prestabis. *Quo loco diligenter obseruabis, qua ratione posteriori dicto, nimirum latriæ, adiecerit,*

Deut. 6.

SOLI: ADORABIS verò, hoc ipsum non est appositum: quamobrem adorare licet.

Adorationē latius patere quā latriam. Adoratio est symbolum honoris.

Ex quo infertur id, quod dicebamus, nempe latius patere adorationem, quàm latriam, & quamuis imaginibus latria non sit tribuenda, adorationem deferri posse. Subdit statim rationem. *Quid enim aliud est, quam honoris alicui exhibiti veluti emphasis, adoratio? latria verò nequaquam*, acsi dicat, ideo adorare licet, quia adoratio, est emphasis, hoc est, symbolū, & signum interioris cultus, & submissionis: & tale signum imaginibus præberi potest: latriam verò tribuere nequaquam licet. Nam cū hæc sit seruitus in spiritu, & non in solo signo consistat, imagini soli, quæ non sentit, non potest exhiberi: subiungit. *Neque etiam licebit* προσεύξασθαι *proseuxasthæ* (nempe imagines) quod est propriè Deum adorare. Verbum enim προσεύχω *Proseucho*, deprecari, vota nuncupare, vel peragere significat: quod soli Deo fieri potest. Huius Patris Anastasij sententiam, & differentiam inter latriam & adorationem notauit ibidē tota Synodus: replicās autem Tharasius dixit, maximè notandam esse definitionem illam adorationis, qua dicitur esse emphasis, hoc est, symbolum, & signum honoris. Subiungit deinde Tharasius hæc verba: *Omnes igitur qui se sacras imagines venerari cōfitentur, adorationem autem recusant, à sancto Patre*, scilicet Anastasio illo, *tanquā hypocritæ redarguūtur. Nā cum verè adorationem, quod est honoris Symbolum, recusant, cōtrarium facere cognoscuntur, nimirum Sanctis conuitia dicere.* Solum ergo exigit Tharasius ab Iconomachis signum, & notam circa imagines ex affectu seruitutis circa exemplaria, vt eas adorare dicantur, & venerari, quam quidem notam hoc modo negare, merito existimauit, idem esse, quod conuitia dicere. In eundem sensum, videtur Damasc. oratione 3. de imaginibus, adorationem definisse, cum ait, *Est animi cedentis, id est, submissi, atque humilis significatio*, & oratione 1. *Est submissionis, & honoris nota.*

368

Tharas.

369

Quid sit adoratio ex Damas.

Damasc.

Cōclusio Dictorum.

Ex his habemus, quamuis adoratio interdum significet, vt docuit Tharasius, ipsum internum affectum seruitutis; denotare etiam, idq; magis communiter, exteriorē notam & signum

& signum submissionis ex tali affectu profectam : scilicet osculum, genuflexionem, nudationem capitis, &c. latriam verò in solo interno affectu consistere.

Explicantur quædam Patrum testimonia.

CAPVT XIII.

370 ANtequam ex doctrina præcedenti, testimonijs inductis pro prima, & secunda sententia respõdeamus; quædam Patrum loquutiones sunt nobis explicandæ, & in bonum sensum interpretandæ. Athanasius enim in quæstionibus ad Anthiochum, quem citaui cap. 5. huius disputationis, Leontius in quinto dialogo cõtra Iudæos, qui habetur in actio. 4. septimæ Synodi, & Adrianus in epistola ad Constantinum & Irenen, quæ est in act. 2. comparantes cultum imaginum adorationi, qua Iacob adorauit summitatem virgæ Ioseph, dicunt, Iacob, non virgam, sed tenentem virgam adorasse, & idem Leontius, de Iacob cum oscularetur vestem Ioseph sanguine conspersam, asserit, non ipsam vestem honorasse, sed filium suum Ioseph: Athanasius quoq; ibidem comparat cultum imaginum adorationi, qua Iudæus populus Tabulas, & Propitiatoriũ adorabat: de quibus ait, non adorasse Tabernaculum, ligni videlicet, auriue naturam, sed Dominum illorum Deum. Quibus verbis ipsi ex sua sententia explicant qua ratione imagines, sint adorandæ; vt non ipsas, sed per ipsas, & in ipsis, & coram ipsis exemplar venerari debeamus. Idem habet Aug. lib. 3. de doctrina Christiana cap. 9. & Concilium Moguntinum, celebratum anno 1549. in expositione primi præcepti cap. de vsu imaginum.

Athan. Leon. *Adria.* *Aug.* 371

Exponuntur difficilia quæ videbãtur cõtra adorationem imaginũ dicta a patribus.

Cæterùm hi omnes intelligi debent, non de adoratione, quæ in nota exteriori, profecta ex affectu seruitutis, circa exemplaria consistit: planè enim concedunt, imagines esse exosculandas, & amplexandas, & illis caput nudandũ & genu flectendum; quæ sunt notæ adorationis; sed de

adoratione, quæ est interior seruitus in spiritu, & veritate: sic enim non respicit imaginem secundum se, sed exemplar in ea. Dicunt autem, per imagines exemplaria à nobis adorari: quia in exemplar, cui nos ex corde seruos exhibemus, osculum corporale, per imagines, quibus illud infigimus, & alia signa, quæ ipsis præbemus, spiritu interiori seruitutis transmittimus. Verba Concilij Moguntini §. 1. hæc sunt. *Non enim proponuntur imagines in Ecclesia, vt adoremus eas, & colamus, sed vt per eas quid orare, colere, venerari, & imitari debeamus, admoneamur*: id autem explicat §. 2. hoc modo: *Codicem oculis perlustrans cum ad venerabile & tremendum nomẽ IESV deuenerit, caput aperit, inclinatur, & suspirans in cælum oculos attollit, & ob id omni reprehensione, & idololatriæ suspicione caret, siquidem non literas, quæ vili atramẽto pinguntur, sic honorat, sed cogitatione & veneratione mentis suæ, ad eum honorandum, & adorandum rapitur, cuius memoriam hæ literæ ei suggerunt. Cur ergo superstitionis, aut idololatriæ reus peragitur, qui ante imaginem crucifixi Domini caput aperit, aut procumbens adorat, cum nequaquam imaginem putet adorandam, sed eum corde veneretur, & adoret, quem pro se natum, passum, &c. recordatur. Atque hic est imaginum vsus sine omni superstitione, & non sine pietatis fructu, in Ecclesia obseruatus.* Quibus verbis Concilium non negat imaginibus notam & signum externi honoris ex affectu submissionis circa exemplaria; sed solum dicit, submissionis affectum in exemplar referri. Id quod cæteri Patres citati dicere voluerunt.

Conc. Mogunt. 372

Dictum Gregorij exponitur eodem modo.

Ad eundem ferè modum, sed in eundem omnino sensum loquitur Gregor. lib. 7. in epistola ad Secundinũ, quæ est 53. cuius testimonium mirificè commendat Adrianus in Scripto de imaginibus in respõsione ad reprehensionẽ ex cap. 12. atque testatur magno cum applausu, in Concil. Romano sub Stephano 3. recitatum & receptum fuisse: verba illius sunt. *Et nos quidem, non quasi ante diuinitatem, ante illam*, scilicet imaginem Christi, *prosternimur, sed illum adoramus, quem per imaginem, aut natum, aut passum, aut in throno sedentem recordamur.* Aduersatiua *sed*, indicare videtur, solum

Greg. Conc. Rom. 373

lum exemplar à nobis adorari:quod quidem cum intelligat Gregorius de interno affectu seruitutis, verisimum est:quia imaginem non agnoscimus,tanquam Dominam, nec nos illi exanimo subijcimus,tanquam seruos,& inferiores,sed exemplari in ea. Cum verò dicit, ante imaginẽ nos prosterni,non denotat, eam nobis ad solam recordationem deseruire, sed notam etiam seruitutis, ex affectu submissionis circa exemplar,nos imagini deferre: alioqui non prosterneremur ante illam. Nam Iconomachi, qui ad solam recordationem imaginibus vtuntur, ante illas genua non flectunt, nec se prosternunt: sic enim ipsas nota exteriori adorarent; sed erecti, absq; vllo gestu corporis, qui reuerentiam indicet coram imagine, exemplaris recordantur, & ipsum spiritu solum adorant. Ita etiam idem Gregorius libro 9. epistola 9. ad Serenum inquit. *Sed hoc solicitè fraternitas tua admoneat,vt ex visione rei gestæ ardorem compunctionis percipiant,& in adorationem solius omnipotentis sanctissimæ Trinitatis humiliter prosternantur.* Vbi non
374 prohibet signa externa humiliationis imaginibus exhiberi,easque osculari: sed instruit eos, & docet, inquem affectum subiectionis,& seruitutis dirigere debeant: hic enim non in imaginem secundum se,sed in exemplar referendus est.

Vvald. Hoc modo explicat Gregorium Thomas Vvaldens. 3. tomo cap.156. numero 6. Quare non solum reprehendit Gregorius Massilienses (quos Serenus ille, apud ipsum accusauit,)quod imagines Deos esse putarent:verumetiã, quia in illis virtutem aliquam constituerent, cui se subijcerent:nec in exemplaria animum conuerterent. Eodem
Carol. Mag. pacto intellexit Gregorium Carolus Magnus in libro illo, quem ad Adrianum misit, vt confutaret. Nam in capite vltimo, ita scribit. *Vt sciat Domnus Apostolicus, & Pater noster, & cuncta simul Romanorum Ecclesia,vt secundũ quod continet in epistola beatissimus Gregorius,quam ad Serenum Massilienſem Episcopum direxit;permittimus imagines Sanctorum,quicunq; eas formare voluerit tam in Ecclesia,quamq; extra Ecclesiam propter amorem Dei,& Sanctorum eius:adorare verò eas nequa-*

quam cogimus, qui noluerint: frangere, vel destruere eas, etiamsi quis voluerit, non permittimus: quem dicit esse sensum totius Ecclesiæ, cumq; capitulum hoc prima facie Iconomachorum illius libri videatur, qui imagines ad solam memoriã retinebant, vt disput. 6. cap. 1. vidimus, illud tamen Adrianus statim probat, & in eum sensum Gregoriũ etiã interpretatur, vt spiritus subiectionis in exẽplaria feratur, his verbis. *Ita verò & nos eundem ipsum irreprehensibilem, & orthodoxum sensum sancti Gregorij Papæ sequentes, & amplectentes, dudum Irenæ & Constantino Imperatori pro sacris imaginibus prædicandis erectione, emisimus dicentes, quia in vniuerso mũdo, vbi Christianitas est, ipsę sacræ imagines permanentes, ab omnibus fidelibus honorantur, vt per visibilem vultum ad inuisibilem diuinitatis maiestatem mens nostra rapiatur spirituali affectu, pro cõtemplatione figuratæ imaginis secundum carnem, quam filius Dei pro nostra salute suscipere dignatus est, eundem Redemptorem nostrum, qui in cęlis est, adoramus, & in spiritu glorificantes, collaudamus: quoniam iuxta quod scriptum est, Deus Spiritus est: & ob hoc spiritualiter diuinitatem eius adoramus. Nam absit à nobis, vt ipsas imagines sicut quidam garriunt, deificemus, sed affectum, & dilectionem nostram, quam in Dei amorem, & Sanctorum eius habemus, omnimodo proferimus.* Vbi seruitutem in spiritu refert Adrian. ad exemplaria, tametsi cõcedat imagines honorari. 375 Adria. Greg. 376

Eundem sensum habent carmina illa, quæ refert Sabellicus lib. 8. AEneade 8. & aliqui putant composita in septima Synodo, visunturq;, Venetijs in ęde aurea, antiquissimo opere incisa. Sabell.

Antiqua carmina de adoratione imaginum

Nam Deus est, quod imago docet; sed nõ Deus ipsa.
Hanc videas, sed mẽte colas, quod cernis in ipsa.

Idipsũ, nec quidquã aliud docere voluit Alphon. de Cast. verbo *adoratio*, hæresi 1. quem aliqui in merito errore notant; vt retulimus disp. 6. huius lib. cap. 1. Cum in fine illius hæresis, inquit. *Denique adoratio ipsa, etsi coram cruce fit, mens tamen nostra ad id solum refertur, quod crux ipsa repræsentat:* & forsan Caietanus hoc ipsum tradidit, cũ dixit, imaginem esse conditionem adorationis, exemplar autem esse ra- Alphons. Cast.

se rationem formalem, & non adorari conditionem, sed rationem formalem: vel quod idem est, non exhiberi honorem conditioni, sed rationi formali: intelligere videtur honorem subiectionis, qui fit in spiritu, alioqui sententia eius falsa est, vt notaui cap. 6. huius disputationis: sed Clarius Hierony. Angestus loco citato in 3. cap. vbi sic ait. *Hic enim est colendi modus, publicis conciombus sedulo inculcandus: id inquam est, per imagines in spiritu & veritate colere: videlicet memoria, ac mēte per ipsas excitata, mox in Deum, & Sanctos spiritu eleuari: in ipsosque referri honores, petitiones, & confidentiam.* Huius verò doctrinæ Patrum, cum dicunt, imagines non adorari, sed exemplar, optimam rationem reddidit Iacobus Paiua lib. 9. Ortodoxarum explicationum 5. *At Kemnitius,* vbi postquam docuit totum animum seruitutis in exemplari positum esse debere, & externo signo ex illa seruitute circa exēplar imagines coli; adiecit hæc verba. *Quare qui imaginem se adorare, & affirmabit, & negabit; nō pugnantia quidem, sed interse aptissimè cohærentia dicet. Nam & corpore se ante imaginem obijcit, illamque eximio honore, ac veneratione prosequitur, & animum in re, quam imago illa refert, defixum habet: corporisque illius motibus animi sui aduersus Diuos, Christumque ipsum pietatem, atque religionem, quoad eius fieri potest, testatur.* Non ergo mirum, si Patres attendentes spiritum adorationis, qui est subiectionis affectus, dicant, nō adorari imagines, sed exemplaria. Vt enim cap. præcedenti ex Tharsio notauimus, nomen adoratio, πολύσημος *polysimos* est, hoc est multa significans, videlicet & notam, & affectum seruitutis. Quare Leontius in dialogo citato, dum explicat modum adorandi imagines ex modo, quo venerantur homines coronam à Rege elaboratam, paucis verbis, & affirmare, & negare videtur adorationem, dum ait. *Coronam venerantur, non sanè aurum, aut margaritas venerātes.* Non tamē contradictoria pronuntiat: quia coronā exteriori cultu venerātur, sed nō interiori submissione: hęc enim in Regē ipsum terminatur: vt ibidē ipse explicat. De Durando, Pico Mirandulano, Holcot iam diximus cap. illo 1. & cap. sequenti nonnihil repetemus.

Hieron Angest.

377 Paiua

378

Leont.

Respondetur testimonijs allatis pro prima, & secunda sententia.

CAPVT XIIII.

IAM verò meridiana luce clarius apparet, testimonia septimæ Synodi, & alia pro prima, & secūda sententia allegata, non solum nihil cōtra nostram valere, sed etiam mirum in modum ipsis confirmari, atque verum, & sincerum modum adorationis, secundum fidem Christianam, describi. Respōdeo igitur: quoties in septima Synodo, aut apud alios Patres dicitur, imaginibus non tribui latriam, quam Adrianus veram culturam appellauit; intelligendum esse de latria in spiritu, & veritate, hoc est, de affectu seruitutis, & subiectionis: hic enim non potest respicere imagines solas secundum se. Quoniam cum nullam virtutem, aut excellentiam, aut numen habeant, sed tota illarum virtus & excellentia sit exemplar in ipsis cōclusum, veluti anima in corpore; fit, vt seruitus, & submissio affectus, quæ tātum respicit excellentiam, & virtutem superiorem, in imagines solas secundum se terminari non possit. Illis ergo secundum se voluntate nostra tribuimus notam huius animi, & affectus submissi; dum eas osculamur, & amplectimur, & ipsis genu flectimus: sed spiritu nostro totum hoc in exēplar, per imagines dirigimus; quod quidē nisi noster spiritus, & affectus submissionis respiceret: signum illud imagini exhibitum inane, & stultum, aut superstitiosum esset.

Quomodo septima Syn. dicat imaginibus non deferri latriam.

Osculum & amplexum æternum imaginibus tribuimus, non tamen in imagine sistimus.

179

Sic igitur affectu ipso circa exemplar completur nota illa exterior, in ratione cultus, & seruitutis, aut honoris: quem ob id merito Adrianus veram culturam appellauit, (Græci verò dicerent veram latriam in spiritu) eamq; soli exēplari tribuendam esse asseuerat. Et hac ratione Epiphanius Diaconus cap. 1. allegatus, merito de Christianis, sincere & recte imagines adorantibus, dixit: *Non tamen ob id illis*

Adria.

Epipha. Diaconus

*id illis latriam exhibuerunt, aut diuinam veneration*em *adscripserũt*. Quod vno verbo Græco, λατρεύουσι *Latreuonta*, id
380 est, *latria seruiunt*, optimè expressit. Alia verò translatio in cap. *Venerabiles* deconsecratione d. 3. sic vertit: *neque seruiũt eis, vt Dijs*. Latria enim est seruitus in spiritu, & affectu, quę in solum Deum dirigitur. Sentiũt ergo septima Synodus, & alij Patres imaginibus secundum se exhiberi ex voluntate adorationem in signo: sed non seruitutem in spiritu, cum tamen latria in spiritu exemplari in imagine, si sit Christus, aut Trinitas, iure debeatur: seu imagini prout exemplari ipso animatę, aut vt dixit Caietanus, exercẽti munus imaginis, quod idem est. Atque hic est secundum fidẽ nostram purus & sincerus modus, res omnes inanimatas adorãdi: omnium enim eadem est ratio, vt cap. 8. & 9. satis probatum manet. Testimonia verò septimæ Synodi, quibus latria in spiritu imaginibus secundum se negatur, manifesta sunt, & c. 12. a nobis recitata. Ex illis enim appa ret, latriam à Græcis vocari, quæ est in spiritu, & eã imaginibus secundum se non esse deferẽdam. Sed referamus aliud eiusdem Epiphanij in ea actione 6. tom. 4. post medium. Vbi omnem adorationem in spiritu, hoc est, affectũ submissionis imaginibus secundum se denegat, & totum in exemplaria refert. Ibi ergo cõtra Iconomachos, qui ca-
381 tholicos idololatriæ insimulabant, quod imaginibus latriam præberent, ita loquitur. *O peruersam mentem, & stultitiam, aut si quid aliud in eos dici conueniat. Non enim Christiani adorationem in spiritu, & veritate imaginibus exhibuerunt, neque etiam diuinæ crucis effigiei.*

Ex hoc tamen, quod latria hoc modo non exhibeatur imaginibus secundum se, sed nota, quam Epiphanius in septima Synodo allegatus pro prima sententia in primo capite, appellauit simplicẽ adorationem, à qua dixit latriam differre, non sequitur, imagines secundum se peculiari cultu sine prototypo posse adorari. quinimo necessarium esse exemplar intra eas inclusum, sub eundem cultum, & adorationem cadere. Quoniam nulla adoratio in sola nota sine affectu seruituris consistit: affectus verò

Imagines nõ adorantur peculiari adoratione licet simplex adoratio illis tribuatur.

seruitu-

seruitutis & submissionis non potest in solam imaginem secundum se terminari; sed necessariò respicere debet vitam, & dignitatem imaginis, quæ est prototypon, veluti anima est corporis. Nò ergo possumus imagines colere sine exemplari, in quod non solum affectum seruitutis dirigimus, sed etiam per imagines ipsa signa submissionis, 382
quæ imaginibus primò corporaliter exhibemus, spiritu nostro referimus. Sic sunt intelligendi Aug. & Damasc. *Aug. Damasc.*
pro prima sententia cap. 1. allegati, cum dicũt, aliam imaginem Dei non esse colendam, quàm Verbum ipsius: loquuntur enim, sicut Patres explicati initio huius cap. de cultu in spiritu seruitutis. Deniq; ideo ab Irenæo, Epiph. *Irenæus Epiph.*
& Aug. inter hæreticos computantur, qui diuinis honoribus imagines Christi prosequebantur: non quod eis notã externam submissionis exhiberent, ex affectu seruitutis erga ipsum Christum; id enim licitum est, vt probauimus, sed quoniam erga ipsas imagines, adorationis cultum spiritu seruitutis consummabant: imò etiam Gentium more sacrificia illis offerebant, vt in disputat. 6. cap. 5. monstratum est. *Aug.*

Quomodo imaginibus non tribuatur latriæ etiam si non adorentur separatæ

Ex quibus etiam infertur id, quod contra secundã opinionem in cap. 4. & 6. huius disputationis dicebamus: nimirum non ideo septimam Synodum veram latriam, quæ fit in spiritu, imaginibus denegasse, quod existimaret, eas per se separatas ab exemplari, esse colendas, aut adorari posse; sed quia semper, quoties cum ipso etiam exemplari per accidens adorantur, hoc est, coadorantur; spiritus seruitutis, qui est aut latriæ, aut duliæ, non respicit eas secũdum se, sed exẽplaria in eis; ipsas verò secundum se, nota exterior ex simplici voluntate circa illas attingit, quæ simplex adoratio, à Patribus dicitur: hæc autem duo, in vno & eodem adorationi s actu, distinguenda sunt, nec ob id duæ adorationes constituendæ, vt cap. sequenti dicemus. Neq; enim latriam quandoq; negant, quãdoq; concedunt Concilia, sed semper negant: neque speciem aliquam latriæ negant, aliquam concedunt, sed cum vnica tantũ sit, eam omnino negant, vt cap. 8. ostensum est. 383

Neq;

7.Syn. Neq; obstat, quod septima Synodus imaginum cultum comparat adorationi vasorum sacrorum: atq; aliarum rerum, quæ in Dei honorem dicatæ sunt, & libri Euangeliorum; quasi hæc per se adorentur. In quo non pauci decepti sunt, existimantes, hæc omnia necessario per se esse colenda, nec ex latria per accidens, sicut imagines, posse adorari: hoc inquam non obstat: quoniam hæc etiã omnia non alio modo venerari possumus, quam coniũcta rei rationali. Probatum enim est in vniuersum cap. 8. & 9. rei inanimatæ, secundum se, cultũ deferri non posse, sed coniunctæ tantum cum rationali. Hæc ergo ex recordatione, quod in cultum Dei dicata sunt, aut res diuinas continẽt, aut narrant, venerantes, debemus spiritu nostro illum re-
384 spicere, cuius honori dicata sunt, scilicet Deũ: ac proinde ea per accidẽs, sicut imagines, adoratione prototypi, & nõ alio modo adorare: de quo iterum lib.3.disp.1.& quamuis aliquando homines ex consuetudine potius hæc omnia osculentur, & reuerenter tractent: non ita expresse in Dei excellentiam attendentes: nihilominùs semper, quãdo homo aduertit, in eis quodam modo cultum Dei apprehendit: non quia ipsis putet inesse aliquid diuinum, sed quod ea videat in Dei honorem dedicata esse. Expressius sanè animus fertur in prototypon, quando quis imaginem adorat. Hæc enim, cum sit expressa similitudo rei, ita illico rem ipsam cogitationi repræsentat, vt homo cum ea, sicut cum exemplari, ac si præsens esset, loquatur. Cũ verò Cõcilium in hoc comparat imaginum adorationem cultui rerum sacrarum, ad quas solum reuerẽter accedimus, luminaribus, & suffituum oblationibus, non tamen latriam illis tribuimus; optimè explicauit id, quod de imaginibus definire volebat; nempe latriam in spiritu, hoc est, affectũ
385 seruitutis circa imagines, secundum se, non versari: sicut neq; circa res sacras inanimatas, sed signum externum honoris ex voluntate quadam simplici, vt cap.16. explicabitur. Signa autem sunt oblatio suffituum, luminaria accensa, &c.

Vasa sacra, & inanima quomodo adorentur.

Pro explicatione tamen eorum, quæ dicta sunt, & se-

quenti

quenti cap. dicentur, nota, quoties loquimur de imagine ſecundum ſe, non ſolùm intelligere colores, & materiam illius, ſed etiam relationem repræſentationis, vt res quædam inanima eſt. Huic autem dicimus exhiberi cultum in ſigno, ex affectu tamen circa exemplar; tametſi Caietanus imaginem hoc modo dixerit non adorari; ſed eſſe cõditionem adorationis. Quodſi cum eodem Caietano aliquis vſurpet imaginem, vt ille loquitur, formaliter, vt exercet actum imaginis, hoc eſt, pro exẽplari ipſo in imagine, vel pro imagine prout continet exemplar, & eo ipſo quaſi animata eſt; dicendum eſt ſine dubio, ei veram latriam in ſpiritu pro dignitate prototypi exhiberi. Patres autem, & ſeptima Synodus ſemper loquuntur de imagine priori illo modo, quoties de eius adoratione agunt, & negant illi latriam; & ſimplicem adorationem, hoc eſt, ſymbolum, & notam ſubmiſsionis concedunt. Porrò imago exercens actum imaginis, & in ſe continens exemplar, ſicut corpus animam, eſt quoddam quaſi compoſitum cogitatione noſtra, cui toti latria defertur; ſed in eo altera pars eſt imago ſecundum rationem picturæ, & relationis: & ſic dicitur imago ſecundum ſe, & de hac loquuntur Patres, cum dicũt 386
ei non deferri latriam, ſeu adorationem in ſpiritu, & de ea cum Iconomachis ſemper controuerſia fuit, & nos inpræſentiarum loquimur. Nam ex eo, quod imago ſimul cũ prototypo adoraretur, dicebant Iconomachi imagini ſecundum ſe, nos latriam & ſeruitutẽ exhibere: ideoq; omnem notam exteriorem adorationis ipſi negabant, ne illam nobis ſuperiorem faceremus, aut virtutem illi tribueremus.

Solutio rationum pro prima & ſecunda ſententia.

CAPVT XV.

IAM vero rationibus primæ & ſecundæ ſententiæ allatis, in hac diſput. cap. primo, & ſecundo ſatisfacere, nõ arbitror

arbitror difficile. Prima quidem, & secunda ratio primæ opinionis recte probant, cum imago ex se sit aliquid creatum, & distinctum à Deo, quantumuis vt imago accipiatur non vt animata ipso exemplari, ei non posse latriam, neque duliam in spiritu & veritate exhiberi; vt hactenus explicatum est: sed aliquid inferius, simplicem videlicet adorationem, quæ in exteriori nota, vt in osculo, genuflexione, &c. & in simplici affectu hæc exhibendi consistit: ex hoc verò non sequitur, imagines per se adorari, nõ adorato exemplari. Quia signum hoc ita imagini præbemus, vt illud ex affectu latriæ & submissionis circa exemplar ipsi imagini exhibeamus: quòd sanè nisi ex tali affectu procederet, inane esset. Dixi latriæ, quando exẽplar est Christus, aut beata Trinitas, vel aliqua illius persona: nam si sit sanctus homo vel creatura, signum illud, ex affectu duliæ circa exemplar: procedit, nec invllo casu fieri potest, secũdum rectam fidem, vt in imagines perse, non includendo intra ipsas exẽplar, affectus seruitutis, siue latriæ, siue etiã duliæ terminetur: cumque omnis adoratio compleatur affectu seruitutis & signo, fit, vt non possint imagines per se, sine prototypo, adorari.

Ad primũ & secundum argumẽtum respondetur.

Quomodo imagini simplex debeatur adoratio.

387

Ad tertiam rationem respondeo, imaginibus secundum se deferri cultum latriæ, non in spiritu & affectu seruitutis circa illas; sed in nota & signo, ab illo spiritu latrię circa ipsum exemplar, profecto. Quod verò dicitur in ea ratione, solum signum latriæ esse sacrificium, falsum est: hoc enim non est signum adorationis, de qua nunc controuertimus; sed alterius actus religionis, vt ex dictis disputatione prima lib. 1. cap. 4. manifestè liquet. Sunt ergo signa adorationis latriæ multò plura, vt inclinatio corporis, nudatio capitis, & alia id genus: ea tamen communia quidẽ latriæ, & duliæ, quæ ex solo affectu pensari debent, vt capite illo quarto notatum est. Aliquod autem ex his dicimus imaginibus exhiberi, ex affectu quidem, & spiritu latriæ circa prototypon, quando illud est Christus, vel Trinitas; ex spiritu vero duliæ, quando est homo, vel Angelus sanctus. Nunquam tamen affectus ille seruitutis, &

Ad tertiũ argumẽtum

Sacrificium nõ esse solum signũ latriæ.

388

tis,& submissionis fertur in ipsam imaginem, secundum se.

Soluuntur rationes secundæ sententiæ.

Ad rationes secundæ sententiæ in cap.2.allegatas ex eadem doctrina nullo negotio respondere etiam possumus. Ad primam quamuis concedamus, imagines adorari adoratione latriæ per accidēs,vt vestem Christi cum ipso,sicut Patres communiter dicunt: ob id tamen non concedimus,imaginibus latriæ & seruitutis affectū: hæc enim quæ fit in spiritu, & veritate tribuitur per se exemplari, quia per se debetur excellenti,& superiori,vt cap. 8. mōstratum est:imago autem secundum se, non est nobis superior,& dignior.Defertur vero imagini adoratio in signo deriuato ab affectu seruitutis circa exēplar, quod satis est,vt dicatur per accidens cum prototypo, non per se, adoratione latriæ adorari, seu coadorari, quod idem est.

Quo pacto imagines per accidens aut deriuatiue colantur.

Sed quæret aliquis,an affectus latriæ,saltem per accidēs feratur in imaginem? Respondeo,per accidens quidē terri:quatenus per opus à se profectum ad imaginem deriuatur.Quia osculum & inclinatio,quam imagini exhibemus,ex affectu latriæ erga exemplar procedit, & per imaginem in ipsum exemplar spiritualiter trāsfertur, id quod 3.canon octauæ Synodi Constantinopolitanæ 4. his verbis expressit. *Dignum est, vt secundum congruentiam rationis, & antiquissimā traditionem propter honorem, qui ad principalia ipsa refertur, etiam deriuatiue imagines ipsæ adorentur.* Aduerbium *deriuatiue*, rectè explicat modum, quo affectus circa exemplaria in ipsas imagines,quas osculamur, se extēdat, & deriuetur effectu suo.

389

8.Syn. Const.

Vtrum imagines dicātur adorari improprie & analogice.

Circa secundam rationem,an dicantur imagines secundum se impropriè adorari, siquidem per accidens solum cum exemplari eas veneramur,variant Doctores, qui docent,eas nunquam sine exemplari colendas esse.Caietanus dixit,imaginem non adorari,sed esse conditionem adorationis;cuius sententia,si de exteriori etiam adoratione intelligatur,vera non est,vt notauimus suprà cap.7. Durād. vero,Mirandulanus,Holcot allegati cap.3. huius disputationis

390

Caiet.

Durand. Mirand. Holcot.

Gabr. Cord. tionis hoc genus adorationis appellant improprium: Gabriel,& Corduba eodem loco citati,adorationem imaginum,comparatam cum adoratione prototypi, vocant a-

Turr. nalogicam. Idem Franciscus Turrianus cap.illo 25. libro 1. pro canonibus Apostolorum, qui putat,esse doctrinam Nicephori Patriarchæ à nobis etiã citati cap. 5. huius disputationis: loquuntur autem de imaginibus secundum se,non prout in se continent exemplar.(Hoc enim modo nullus dubitauit,latriam etiam illis deferri.) Quem modum loquendi aliqui magis seuerè censent,& notant,quã par esset:nec enim de ha re quidquam de fide definitũ video:imò,vt prædixi disputatione 6. cap.1. septima Synodus non multum curat,quomodo imaginũ adoratio appelletur;an salutatio, vel amplexus, vel adoratio: dummodo concedamus,ex affectu circa exemplaria imagines esse exosculandas; illis etiam caput aperiendum,& alia signa submissionis exhibenda: in quo cum Iconomachis erat controuersia. An verò illa signa hoc vel illo nomine nuncupentur, non curat Concilium. Potiori, meo iudi-

391 cio,ratione impugnandi sunt,qui affirmant, imagines per se,sine prototypo,adorari.Hi enim non in modo loquendi solum, sed etiam in re ipsa non tam probabiliter docent,dum in re inanima, & irrationali totum actum adorationis, qui affectu submissionis constare debet, claudunt & omnino complent. Hoc enim modo,imagini virtutem tribuunt, aut irrationabiliter in spiritu & affectu se illi submittunt.

In eos qui imagines sine exemplari adorant.

Quamuis autem adoratio imaginis comparata cum affectu,analogica diceretur, non tamen deberet constitui, diuersus actus adorationis, vt paulò pòst demonstrabimus:& absolutè arq, sine aliquo additamento dicendum esset,imagines adorari. Primum nam communis modus loquendi,nomine adorationis absolutè accepto,signa etiã illa exteriora cum simplici affectu intelligit. Tum etiam, dum agitur de adoratione imaginum, nisi aliud explicetur,de illa intelligimus,quæ imaginibus exhiberi potest, & debet. Quocirca cũ aliqua illis debeatur adoratio, sal-

Imagines simpliciter & absolute adorari.

tem in signo,& nota cum simplici affectu; fit, vt absolutè negari non possit,imagines esse adorandas:sic enim negaretur, quæcunq, adoratio etiam analogica, quæ ipsis deberetur:sicut etiam medicina nō est sana, nisi secūdū analogiā ad veram animalis sanitatē:cū tamen agitur de illa, vtrum sit sana,an non; absolutè non debet negari, esse sanam:sic enim etiam negaretur illa sanitas, quæ ipsi medicinæ suo modo conuenit. Alij autores allegati pro nostra opinione,de hac re ne verbū quidem:solū affirmant,imagines cum suis exemplaribus esse adorandas. 392

Notetur diligenter hæc doctrina.

Cæterum ego existimo, imaginum adorationem, quæ in signo submissionis cum simplici affectu consistit, quatenus ad ipsas etiā imagines solū terminatur, verè ac proprie,non impropriè,nec analogicè,adorationē,honorē,salutationem aut venerationem appellari : ac proinde imagines, verè & propriè,nō analogicè dici venerādas, & adorādas,sicut septima Synodus act.7.in definitione fidei,& alibi sæpenumero, ac Patres communiter vocant. Hæc enim nomina multa significant: sicut de nomine adorationis docuit Tharasius in epistola ad Constant. & Irenen quæ in septima Synodo act. 7. habetur, verbis iam citatis cap.12.huius disputationis. Quare & signū & affectū seruitutis interioris denotant:quinimo vt cap. 12. ex Tharasio, Anastas. & Damasc. probauimus,nomē adoratio,magis, communiter significat externam notā seruitutis, internam autē submissionē aliquando, tantū abest, vt nota exterior analogicè adoratio dicatur. At de nomine *latria*, non ita dicendum est; sed ita internū affectum seruitutis significat,vt nūquam de exteriori signo dicatur,vt eodem cap.12.notauimus. An autē adoratio,quę cit in signo,dicatur analogicè tantū, & non propriè adoratio latriæ, præsertim ad imagines tantū relata,dicemus disputatione sequenti cap.3. 7.Syn. *Tharas.* 393 *Adorationis & latriæ discrimen.*

Ex his ad rationem respondetur in hunc modum,quamuis imagines cultu exemplaris,qui affectu perficitur, non adorentur,nisi per accidens,hoc est,tantum coadorentur, obid tamen dici absolutè non potest,eas non adorari. Sicut ex

cut ex eo, quòd humanitas Christi adoretur adoratione latriæ, solum per accidens, & per se non adoretur, hoc genere adorationis; non sequitur, absolutè negari posse, eam adorari, etiam adoratione latriæ: tum quia licet adoratio illa imaginum per accidens esset impropria & analogica, ille tamen qui absolutè & sine additamento eas adorari 394 negaret, omnem modum adorationis ipsis subtrahere videretur: sicut etiam non licet dicere absolutè, animam, dū est in corpore, non moueri: tametsi solum per accidens cū illo moueatur: qui enim id assereret, omnem ratione motus animæ negaret. Tum etiam, quia adoratio, quæ est in signo, & proximè ad imagines corporaliter terminatur, proprie etiam dicitur adoratio, vt prædictum est: non est ergo cur absolute negetur, imagines adorari, etiamsi cultu prototypi solum per accidens colantur, & coadorentur.

Imagines simpliciter adorari, licet adorẽtur per accidens cum exẽplari.

Adduci solet pro prima & secunda opinione ad probãdum imagines per se, sine prototypo, posse adorari, exemplum legati, qui secundum se honorari potest; tametsi propter Regem. Huius tamen diuersam esse rationem atque imaginum, iam cap. 7. demõstrauimus. Affertur etiã exemplum dilectionis proximi, qui secundum se caritate diligitur propter Deum. Et electionis mediorum propter 395 finem, qui est actus distinctus ab intentione. De his tamẽ commodius tractabimus disputatione 1. sequentis libri cap. 5. vbi apertum discrimen, inter imaginum cultum, respectu exemplaris; & electionis mediorum, respectu finis, & dilectionis proximi, respectu Dei, constituemus.

Demũ obijciet aliquis, ex nostra doctrina manifestè sequi, imagines inferiori cultu, atq; adeò distincto, quã exẽplar adorari: illis enim solum tribuimus signum honoris, non affectum seruitutis, quem exemplari assignamus: iam ergo honoraria illa veneratione, quæ inferior, & distincta est à latria, imagines dignamur: quam solum contendunt, qui primam & secundam sentẽtiam sequuntur. Respondeo, hanc differentiam esse etiam necessariò assignãdum inter imaginem & exẽplar; quando imago simul cum

Obiectio notanda. Vtrum sint duæ adorationes alia imaginis, alia exemplaris. Solutio prima

exemplari adoratur. Secunda verò opinio docet, imaginẽ tunc ſolum adorari inferiori, & diſtincto cultu, quando non per accidens cum exemplari, ſed per ſe colitur: vnde hæc obiectio nihil fauet huic ſecundæ ſententiæ, vt cap. 5 huius diſputationis, aliquantulùm ante finem notaui: potius pro prima opinione facere poteſt, quæ in vniuerſum aſtruit, imagines inferiori & diſtincto cultu, eſſe venerandas, quàm exemplar. Deinde dico, etiaſi imaginibus tribuatur inferior adoratio (nẽpe in ſigno & ſimplici affectu) quã exẽplari, cui tribuitur ſubmiſsio in ſpiritu: non tamen eſſe duos actus adorationis, ſed vnũ & eundem, qui duobus cõſtat, ſigno videlicet, ſeu nota exteriori, & affectu interiori ſeruitutis: nec ſignum, niſi ex affectu tali naſceretur, adorationis opus eſſet, ſed commentitium, ſeu irriſionis potius nota iudicaretur. Quocirca cum debeat affectui coniungi, vt cum eo, & ex eo, completam habeat rationem actus adorationis & cultus, fit vt nõ ſit diſtinctus actus adorationis, alter interior, alter exterior, ſed vnus & idem diuerſo quidem modo reſpiciens imaginem, & exemplar: hoc enim reſpicit per ſe, quatenus eſt ſeruitus in ſpiritu, quæ conſiſtit in affectu exhibendi notam honoris alicui, vt excellenti, per quem affectum, ipſam exteriorem notam, quam corporaliter imagini exhibemus, ad exemplar ipſum dirigimus: imaginem autem reſpicit per accidens, videlicet per notam & ſignum, quæ ipſam imaginem tangit: cum ergo dicimus, imaginibus inferiorem adorationem tribui, quàm latriæ, vt dixit Epiphanius in illa demõſtratione pro imaginibus, quæ habetur in ſeptima Synodo act. 6. nõ intelligimus, eſſe duos actus adorationis diſtinctos completos in ratione cultus; ſed duas quaſi partes, eiuſdẽ actus adorationis, quarũ quælibet abſolutè dicitur adoratio. Ex quibus etiã liquet, eodẽ motu, ideſt, eodẽ opere adorationis, licet nõ eodẽ modo, imagines cũ exẽplari coli: cũ in eodẽ opere inueniatur, & affectus ſeruitutis & ſignũ: atq; affectus ſeruitutis exẽplari, ſignũ verò imagini ſm ſe, exhibeatur. Nõ ergo ſũt duo opera virtutis, & adorationis cõpleta in ratione cultus, affectus & ſignũ, ſicut

396

397

Epiph.

Quid ſit inferiorem adorationem tribui imaginibus quàm exemplari.

ſicut nec duo opera virtutis, actus interior & exterior. Id quod in hunc modum clarius adhuc exponitur.

Totus terminus adorationis duobus cõſtat, imagine videlicet, quæ eſt pictura quædã repræſentans, creata, & inanima, & exemplari repræſentato, quod eſt res viua & aliquando increata. Imago eſt materiale, & veluti corpus: exemplar eſt formale, & veluti anima. Contra etiam in actu adorationis duo ſunt, quibus completur; nempe ſignũ ſenſibile, quod eſt materiale adorationis; & affectus ſubiectionis, quod eſt formale. Cum ergo imago, & exẽplar
398 eadem adoratione coluntur; materiale adorationis, ſcilicet ſignum cum ſimplici affectu, in imaginem, quæ eſt materiale in termino; affectus verò ſeruitutis, qui eſt formale adorationis, in id, quod formale in termino eſt, ſcilicet in exemplar, dirigitur. Nec vllus hactenus ex his, qui docent imaginem ſimul cum exemplari eſſe venerandam, oppoſitum docuit: imò Caietan. totam adorationem in exemplar ſub imagine referre videtur, vt ſcilicet dictum eſt: imaginem enim conditionẽ ſolum appellauit. Loqui ſanè videtur de adoratione, quæ fit in ſpiritu ſeruitutis, nã materiale illius, quod eſt affectus ſimplex, & ſignum, & cum ſpiritu ſeruitutis eundem conſtituit cultum & honorem, non negat imaginibus ſecundum ſe: ſed omnes docẽt, adorationis ſpiritum in ipſam imaginem, prout exemplar in ſe continet, quam vocat Caietanus imaginem actu exercito, terminari; vt legenti autores, pro noſtra ſententia hactenus allegatos, facile conſtabit.

Iacobus Paiua

Alijs verò omiſsis, placuit primum verba Iacobi Paiuæ ſubijcere, lib. ergo 9. Orthodoxarum explicationum §. *At Kemnitius*, ſic ait. *Nam cum effigies ipſa, inanime quoddam atq; mutum ſimulacrum ſit, nemo ſane eſſe tam ſtupidus poteſt, vt cum ſe ante imaginẽ proſternit, ſpectrum ipſum humano ingenio fabricatum intueatur, ab illo opem atque auxilium petat: quod omnis eſſe diuinitatis expers, ſatis nouit: ſed omnem cultum in illum tranſfert, quem imago prę ſe fert, ac repreſentat. Atq; adeo quamquam ſi corporis motus, externamq; venerationem ſpectes, imago ipſa colatur; animus certe, qui pietatis religionisq; ſedes eſt, nihil minus*
399

quam lignum, colores, atq; imaginem intuetur: sed totus in re, quam imago refert positus est. Deinde Alphonsus de Castro, aduersus hereses, verbo *Adoratio*, hæresi prima circa finem ita loquitur. *Deniq; adoratio ipsa, etsi coram cruce fit, mens tamen nostra ad id solum fertur, quod crux ipsa repræsentat:* per mentem intelligens spiritum submissionis. Idem planè docent Patres, & Scholastici, qui dicunt, non adorari imaginem, sed exemplar: quorum loquendi modum explicauimus cap. 13. huius disputationis, & consentiunt Doctores, qui dicunt rei inanimatæ, secundum se, nullum cultum deberi, nisi quatenus in se continet, aut coniungitur rationali. Sic S. Th. & alij allegari cap. 7. sed verba B. Thomæ iterum expendemus 3. lib. disp. 4. cap. 3. ea præsertim, quæ habet 2. 2. q. 103. art. 4. ad 3. Nam qui imagini secundum se, affectum etiam submissionis assignant, eius adorationem ab adoratione exemplaris diuidere debent, hoc est, distinctũ ei honorem adhibere, sub quem exemplar non cadat.

Qui imagini secundum se, submissionis affectum tribuit ipsam ab exemplare diuidit.

S. Thom.

At obijciat aliquis: si imagini, secundum se, tribuitur nota illa submissionis, & illa verè dicitur adoratio, sequitur, imaginem, secundum se, capacem esse adorationis, & reuerentiæ alicuius. Respõdeo capacem esse adorationis, quę est in nota cùm simplici affectu: non tamen, ita vt sit ipsa sola, quę adoratur. Si enim illi soli nota exhiberetur absq; cultu interiori exemplaris, aut necesse esset circa ipsam quoque versari affectum submissionis, quod fieri nequit; aut ex nullo huiusmodi affectu nota illa proficisceretur: sic autẽ non posset dici adoratio: oportet ergo, proficiscatur ex submissionis affectu, qui est circa exemplar, vt verè & propriè dicatur adoratio etiam imaginis, non quia in illa collocetur affectus subiectionis, sed quia per illam affectus transfert osculum, vel signum externum in exemplar. Dixi autem cap. 8. rem irrationalem nõ esse capacem honoris, vel adorationis, addidi tamen sine rationali, hoc est, separatam ab exemplari, vel re rationali: ei namq; coniuncta capax est eo modo, quo explicaui.

Obiectio.

Solutio

400

Obiectio

Obiectio quædam ex verbis septimæ Synodi.

CAPVT XVI.

CONTRA ea, quæ diximus, obijciet aliquis verba Epiphanij Diaconi in septima Synodo actione 6. tomo 4. §. (*quoties*) circa finem, & Tharasij in septima Synodo actione 2. post epistolam Adriani ad ipsum: vbi aiunt, nos desiderio & amore amplecti imagines, eodem pacto idem Tharasius actio. 7. in epistola ad Imperatores circa finē de imaginibus inquit: *Sunt autem hæ adorandæ quoque, hoc est, exosculandæ & amandæ.* Concedunt ergo hi Patres affectum internum submissionis circa imagines secūdum se, etiam sine exemplari, siquidem dicunt, affectum amoris circa illas versari. Respondeo primum, Epiphanium plane loqui de amore erga exemplaria, inquit enim: *Cognouimus, Deum esse spiritū, & qui adorant eum, in spiritu, & veritate id facere debere, & quę secundum fidem est, adorationem & cultum, illi soli, vt pote omniū Deo in Trinitate laudato offerendum. Nam cum diuinam crucis effigiem, & venerandas imagines amore & desiderio amplectimur, ad ipsum prototypum respicimus.* Vbi adorationem secundum fidem, hoc est internam submissionem soli Deo dicit esse deferendam: reddit verò rationem, *Quia cum effigiem crucis desiderio & amore amplectimur, desiderium nostrum in ipsum exēplar dirigimus.* Eodem modo intelligi potest Tharasius. De eodem desiderio erga exemplaria loquuntur Leontius citatus à nobis suprà cap. 5. & Adria. allegatus cap. 6. Deinde concedimus, amorem, & desiderium referri posse in imaginem, vt in rem concupitam, non tamen vt in obiectum amicitiæ. Ex hoc autem non fit, vt in imaginem secūdum se terminari possit affectus internę submissionis: hic enim respicit excellentiā, cui cupimus honorē, & cultū deferre: in imaginē tamē intēditur animus simplex osculādi, quę amore cōcupiscētiæ cōparatur, & hac ratione Tharasius docere potuit, amorē nostrū circa imagines versari, & ipsas adorandas esse, hoc est affectū osculandas.

401

402

Prior respō-sio.

Epiph.

Tharas. Leontius Adria.

Qualis affectus interior circa imagines versetur.

Porrò quomodo affectus ſubmiſsionis, qui eſt in adoratione, cõparari debeat amori, vt eſt amicitiæ circa exẽplar, nõ vt eſt concupiſcentiæ circa imaginem: & quomodo amor amicitiæ nõ poſsit terminari in rem irrationalem, ſed ſolum amor concupiſcentiæ, explicandum eſt 3. lib. diſput. 1. cap. 6. Concedimus ergo imaginibus non tantum notã externam adorationis, ſed etiam affectum; non ſubiectionis, quo ipſis, vt excellentibus nos ipſos ſubmittamus; ſed ſimplicem affectum, quo illas oſculari & amplexari volumus; ratione cuius ipſas amare, ex corde ſuſcipere, oſculari, & amplecti dicimur: qui ſanè affectus, quatenus reſpicit imagines vocari poteſt, voluntas adorandi; quia oſculum, dicitur etiam adoratio: dici tamen non poteſt ſeruitus in ſpiritu, niſi quatenus reſpicit exemplaria in imagine: idem enim actus eſt, non diuerſus, quo volumus oſculari imaginem, & oſculum illud, vel alia ſigna exemplari, vt excellenti & ſuperiori præbere. Seruitus enim in ipſo affectu ſubiectionis circa excellẽtiam verſatur. Cumque latria, & dulia ſignificet internum affectum ſeruitutis in ſpiritu, qui reſpicit excellentiam, vt cap. 12. prædictum eſt, non poteſt in ſolam imaginem, ſecundum ſe, ſed quatenus continet exemplar, terminari. 403

Cæterùm aliam fuiſſe mẽtem Tharaſij, mihi habeo perſuaſum: ille namq; ait, hęc tria verba: προσκυνεῖν *proſkynin*, ideſt, adorare ſeu genuflectere, ἀσπάξεσθαι *aſpaxeſthę* ideſt, ſalutare, & φιλεῖν *philin*, iuxta antiquã Græcorum Dialecton idem ſignificare: verbum autem φιλεῖν *philin*, quod latinus interpres vertit, *amare*, ſignificat etiam oſculũ præbere: vnde & φίλημα *philima*, latine oſculum dicitur. Et in hac ſignificatione videtur vſurpare Tharaſius, inquit enim in hæc verba: *nam quod quis* φιλεῖ *phili, hoc etiam* προσκυνεῖ *proſkyni*, quę verba nõ rectè trãſtulit interpres hoc modo. *Nã quod quis* φιλεῖ *phili, hoc eſt amat, hoc etiã* προσκυνεῖ *proſkyni hoc eſt amplectitur*: cum potiùs deberet conuertere φιλεῖ *phili*, id eſt, *oſculatur*. Confirmat enim his verbis Tharaſius. *Teſtatus id ſane humana natura, & affectio, qua erga amicos ſumus*

Posterior ſolutio.

Explicant ur tria verba græca quibus vtitur ſeptima Synodus.

Tharaſ.

mus affecti: sic enim inter duos Reges agitur, & hoc modo sibi occurrentes agunt. Quasi dicat, qui mutuo se amore prosequuntur, quoties sibi obuiam procedunt, se inuicem salutant, adorant, & osculantur. Subiungit enim statim: *Non solum autem apud Græcos hæc loquendi ratio in vsu est, sed in* 1. *Reg.* 20. *diuina quoque Scriptura id annotare licet. In libro enim Regum* 1. *cap.* 20. *scriptum est, Dauid surrexit, & cecidit in faciem suam, & adorauit ter Ionathan, & osculatus est eum.* Est autẽ in Græco

404 κατεφίλησεν *katephilisen*, quod latine dixit interpres vulgatus, *osculatus est.* Quod verò posteà adiecit Tharasius, nẽ-

Luc. 14. pe Pharisæos Luc. 14. amare primos accubitus in conuiuijs, & salutationes in foro, non autem osculum (id enim esset humilitatis, & familiaritatis signum) non est contra id, quod supra dixerat. Nam cum his verbis videatur docere, non esse idẽ ἀσπασμὸν *aspasmon*, id est, salutationẽ, & osculũ, intelligit de osculo, quod in facie infigitur. Osculum enim, quo vestem tangimus, non minus honoris signũ est, quam salutatio alia, & genuflexio, & hac ratione suprà dixerat, tria illa verba idem omnino significare. Quare cum idem Tharasius de imaginibus ait, *Sunt autẽ hę adorandę quoq;, hoc est, exosculandę, & amandę*: aut redundat in translatione latina illud *amandę*, idem enim verbum significat amare, & osculari, vt dictum est, aut pro *amandę*, di-

Tharas.

Chrys. cere debuit, *amice tractandę*. Eodẽ pacto intelligitur Chrysostomus citatus in septima Synodo, actione 4. non longè ab initio, cum ait. *Ego excera fusilem picturam pietate plenã amaui.* Quia aut eodem verbo φιλέω *phileo* vsus fuit,

405 sicut Tharasius, quod interpres vertere debebat *osculor*; vel saltem concedit amorem erga imagines, vt suprà dicebamus, non amicitiæ, sed concupiscentiæ, quod non negamus, ex quo non sequitur spiritum subiectionis ad eas secundum se, terminari. Deniq; nonnulli probant, affectum submis-

Stephan. Manach. sionis in imagine, secundum se terminari, ex verbis Stephani Monachi, quæ habentur in septima Synodo, act. 5. longè à medio, vbi de Ioanne Abbate Anachoreta sic loquitur: *Et cum accinctus preces funderet, dicebat ad Dominam, totus in imaginem eius intentus.* Vnde colligunt, animi intentionem,

Osculum in facie, est signum familiaritatis: investe autem honoris.

tionem circa imaginem quoque versari. Verum quis non videat, posse aliquem in imaginē esse totum intentū, etiāsi illi se ipsum ex animo non subijciat: nam cum quis orat Virginem coram imagine sua, sicut ille Iohannes, potest esse intentus in imaginem, non affectu orationis (hic enim ad exemplar solum refertur) sed quia videns imaginem, per illam exemplaris recordatur. Hanc ergo animi attentionem, sicut etiam desiderium & amorem, vt suprà explicatum est, non negamus imaginibus secūdum se, sed affectum submissionis & seruitutis, quē ad exemplar in imagine referimus: ac si cum Caietano dicas, ad imaginem in actu exercito vel ad ipsam, vt est quasi animata prototypo.

Priuscorollarium.

Ex his duo breuiter licet colligere. Vnum est, verisimā esse veterum Patrum, & Scolasticorum doctrinam, quam cap. 3. tradidimus: imagines videlicet, nunquam per se adorari posse, non adorato simul eadem adoratione, & signo, exemplari. Cum enim affectus submissionis, & seruitutis, circa exemplar, non circa imaginem secundum se versari debeat, vt satis probatum est, & signum externum debeat procedere ex affectu seruitutis, vt sit adorario; fit, vt idemmet signum exhibitum imagini, affectu ipso directū transeat in exemplar, & ex affectu, & signo vna compleatur adoratio. Quodsi imago per se adoraretur, non adorato exemplari; circa ipsam secundum se, non solum signū, sed etiā affectus submissionis deberet esse: quod aut stultum merito iudicaretur, cum rei inanimæ nemo se possit subijcere; aut superstitiosum, cum necessario tribui videretur imagini virtus aliqua, vel numen; vt in hoc capita notauimus. 406

Honor exhibitus imagini semper necessario transit in prototypon.

Posterius corollarium cōtra Iconomachos, qui catholicos idololatras vocant.

Alterum est, quod initio capitis 1. huius disputationis promisimus: quanta nimirum sit vesania Iconomachorum, qui Catholicos imaginum adoratores, criminis idololatrię semper insimulare non dubitarunt. Quid enim magis ab idololatria alienum esse potest, quàm osculum imagini infigere, animo tamen in exemplar illud transferre, & ei spiritualiter tribuere? nunquid ipsi Mahumetani, & Iudæi, 407

om-

omnium pessimi Iconomachi,non osculantur sceptrũ sui Imperatoris.Ex hoc tamen idololatræ non sunt,quia animo seruitutem non sceptro, sed Regi exhibent. Id quod vsu frequens esse solet;dum signis honoris,vt osculo, res inanimas tangimus,literas videlicet,vel vestem; animum tamen,in dominum,vel Principẽ intendimus; quod etiã ipsi Iconomachi,nisi inurbanè se gerant,facere debẽt.Hoc argumento Iudæos reuincit Leontius,in dialogo quinto, qui refertur in actione 4. Synodi, post medium enim illius fragmenti sic ait: *pudore suffundantur Iudæi,qui proprios Reges & alienos adorãtes,nos Christianos tãquam idololatras deridẽt.* Sed & de Mahumetanis fertur,dũ peregrinationis voto,in templum sui Mahumeti se conferunt, pauimentum illius flexis genibus osculari. Qui ergo signum hoc honoris pauimento exhibent,animum in ipsum Mahumetum intentum habentes,cur imagini illud exhibere negligunt? Quod si facerẽt,imagini alicuius veri Sancti,nulla superstitione notari possent,neque quia Sanctum colerent,nec quòd imagini illius osculum præberent.Nũc autem idololatræ sunt: non quia pauimentum osculantur,sed quod animo reuerentiæ,& seruitutis, erga suum falsum,pessimumque Prophetam id faciunt. Supererat hic explicare, an alij religiosi cultus,præter adorationem,imaginibus deferri possint: de hoc tamen,ne longior hæc fiat disputatio, commodius in sequenti disputatione,vltimo capite dicemus.

Leont.

Mahumetani etiam pauimentum sui templi adorant.

408

Quis modus loquendi de imaginum adoratione seruãdus sit; Disput. 9.

Duæ Theologorum opiniones.cap.1.
Vera opinio in concionibus populo exponenda.cap.2.
Explicatur modus loquendi, cum de adoratione latriæ agitur. cap.3.
Quid de alijs modis religiosi cultus circa imagines dicendum sit. cap.4.

Duæ

Duæ Theologorum opiniones. 409

CAPVT I.

NON ſufficit in noſtræ fidei & religionis controuerſijs, quomodo res ſe habeat, ſincere, fide literq́, explicare; verumetiam rectum, & purũ loquendi modũ, accuratè tradere, neceſſe eſt. Nam licet grauius ſit in re ipſa, quàm in modo loquendi labi: ex verbis tamen inordinate prolatis, error etiam in rebus ipſis facile ſuboriri poteſt. Controuerſia igitur eſt: an cum de adoratione latriæ loquimur, eam imaginibus cõuenire rectè affirmare poſsimus: & qualiter in cõcionibus ad populum, vbi de hac re verba facere opus eſt, loqui debeamus.

Modus loquendi autorum ſecundæ opinionis præcedenti diſputationis.

Sunt aliqui recentiores Theologi, qui cum ſecundã ſententiam, quam præcedenti diſputatione cap. 2. retulimus, ſequantur: imaginem videlicet eadem adoratione, per accidens tamen, cum exemplari aliquãdo adorari: atq; adeo eam adorationem interdum eſſe latriæ: affirmant nihilominùs abſolutè non eſſe dicẽdum, imagines adorari adoratione latriæ; præſertim verò in concionibus. Primo quoniam hic modus loquendi in concionibus ad populũ, non caret periculo. Qui enim hoc modo loquuntur, coguntur ſanè, vti ſubtiliſsimis ſpeculationibus, quas ipſi, nedum imperitum vulgus, vix poſſunt intelligere. Quare populus rudis, & ignorans facile exiſtimare poteſt cultum Dei in imaginem transferri. Secundo, cum Concilia de hac re loquuntur, ſemper negant, imagines adoratione latriæ coli, vt, precedenti diſputatione cap. 1. retulimus: modus ergo loquendi Conciliorum, debet eſſe totius Eccleſiæ. Id verò eò præſertim vim habet, quòd Conſtantinus Conſtantiæ Epiſcopus, vt abiuraret hæreſim, quam cõtra imagines ſequutus fuerat in ſeptima falſa Synodo Conſtantinopolitana, poſteà in ſeptima Synodo Nicena ſecũda, actione 3. hoc modo loquendi vſus eſt: *Suſcipio, & complector venerandas imagines: adorationem autem, quæ ſit ſecundũ latriam,*

410

411

latriam, hoc est, Dei culturam, tãtũmodo Trinitati conseruo. Quod si in hæresis abiuratione, toti Concilio hic modus loquẽdi probatus fuit, quæ maior probatio exspectari potest, vt eo semper sit vtendũ, si castè, & sincere loquẽdum sit? Tertiò si aliquo modo imago adoratur, adoratione latriæ, est per accidens tantum, quatenus exemplari coniuncta; impropriè ergo adoratione latriæ colitur, sed quod impropriè est tale, non debet absolutè dici tale: ergo nec imagines adorari adoratione latriæ, absolutè dicere possumus.

Modus loquẽdi S. Thomæ & aliorum.

Contrà verò veteres Scholastici, quos pro tertia opinione, disputatione præcedenti cap. 2. commemorauimus absolutè dicunt imagines Christi, & Trinitatis esse colendas, adoratione latriæ. Hoc modo loquẽdi absolutè vtũtur S. Thom. Bonauentura, Capreolus, Caietanus, Ferrariensis. Dominicus Soto, Marsilius, locis ibidem citatis: cęteri verò inibi etiam allegati, cum dicant eodem motu adorationis cũ exemplari imagines adorari, variè de adoratione latriæ loquuntur. Maior inquit, crucem adorari latria per accidens: Corduba, Gabriel, & Franciscus Turrianus, adoratione latriæ analogica: Durand. Holcot, & Picus Mirãdulanus, solũ adorari rememoratiue: Alexand. vt colligitur ex 3. p. q. 30. art. vltimo §. 2. solũ asserit, imaginem esse materiam adorationis latriæ: Henricus deniq;, cum dicat, imaginem Christi hyperduliæ adoratione esse colendam, assereret planè idem de latriæ adoratione, nisi ipse existimaret, imaginem Christi depictam, solum nobis repræsentare humanitatem, & in imagine humanitatem solum adorari, vt in illo 3. cap. præcedentis disputationis notauimus. Nam sicut imagini non tribuimus latriæ seruitutem, sic etiam neq; duliæ, vt capite octauo, & nono eiusdem quoque disputationis dictum est. Si ergo Henricus dicit, imaginem adorandam esse hyperdulię adoratione, quia exemplar illius hoc modo colitur, idem de latriæ adoratione diceret, si crederet, exemplar illius latria adorari.

412 *S. Thom. Bonau. Capr. Caiet. Ferra. Maior. Cordub. Turrian. Durand. Holcot Mirand. Alex. Henr.*

413

Quibus rationibus alij probent recte dici posse ado

Porrò autem absolutè dici posse imagines adorari adoratione latriæ probatur. Primum, eadẽ est adoratio imaginis

ginis,& prototypi,vt patet ex disputatione præcedenti; sed prototypi aliquando est latriæ, ergo etiam imaginis. Deinde si aliqua ratione non posset dici,esset,quia per accidens imago cum exemplari,non autem per se,adoratione latriæ colitur:sed Christi humanitas, & sacramentum Eucharistiæ absolute dicuntur adorari adoratione latriæ; 414
cum tamen per accidens cum diuinitate cõiuncta colantur:nam & sacramentum habet species visibiles panis, & vini,quas cum ipsa Christi deitate peraccidẽs veneramur; ergo & imago Christi,aut Trinitatis,etiam si per accidens adoratione latriæ colatur,dici potest absolute, tali cultu, & veneratione adorari. De sacramento Eucharistię in Cõcil.Trident.sessi.13.cap.5.dicitur in hæc verba:*Christi Fideles latriæ cultum,qui vero Deo debetur,huic sanctissimo Sacramẽto in veneratione exhibeant.* De Christi autẽ corpore,, Athanasius lib. de incarnatione Christi,post primum folium sic ait.*Ritè,legitimaque ratione adoratur,& diuina adoratione colitur.* Quid est diuina adoratione,nisi latriæ? Eodem modo loquitur oratione quinta cõtra Arrianos, ad Adelphium fratrem,cuius verba retulimus primo lib.disputatione.3. 415
cap.1.& alij Patres ibi citati.

Vera opinio in concionibus populo exponenda.

CAPVT II.

QVoniam varie in hac materia loquicontingit, de vnoquoque modo sigillatim dicendũ est. Atque in primis,quod attinet ad modum cõcionandi, quæ scilicet ex opinionibus recitatis disputatione præcedenti,maiori cum fructu, & magis sine periculo populo explicari possit,si id occasio & materia postulauerit,ex dictis in ea disputatione perspicuè apparet.Nam prima,aut secunda opinio,quatenus imaginibus secundum se honorem,& cultum tribuit, vix cum aliquo fructu populo potest proponi. Si enim aliquis publice dicat,imagini ita esse cultum deferendum , vt animus eodem honore non transeat in exemplar,sed in imagine

Prima & secunda opinio non recte populo proponetur.

gine solum consistat, quis non statim videat, id aut stultũ esse, cum creaturæ irrationali nemo rationis compos dignè se subijciat, & seruũ exhibeat; vel superstitiosum, dũ
416 hac ratione numen aliquod, aut virtus imagini asignari videatur. Accedit, quòd populo suadere, imagines ita esse venerandas, vt affectus reuerẽtiæ intra sinum adorationis exemplar non comprehendat, doctrinæ communi Patrum planè aduersatur, & adorationem sine spiritu (si hactenus aliquid probauimus) introducit. Nam, vt vidimus disputatione præcedenti, in hoc vnum omnes cum B. Gregorio cõmuniter conspirant, vt populũ doceant; ita imagini osculum esse infigendum, & coram illa corpus inclinãdum, vt animus semper exemplaris recordatione incalescat, & in id interiori reuerentia feratur: virtute cuius
Angest. externum osculum in ipsum etiam, veluti sagittam transmittat. Id inter Scholasticos paucis notauit Hieron. Angestus contra Lutherum, censura. 10. circa finem, quem allegaui cap. 3. huius disputationis. Qui hanc nostram opi-
417 nionem, & doctrinam populo sic esse proponendam existimat: & hunc esse modum vtilissimum imagines adorãdi nemo potest ambigere. Cur ergo, relicta vtilissima doctrina, alium modum adorationis populum docebimus?

Tertiam opinionem cæteris populariorem & faciliorem.

Contrà verò, si quis plane populo proponat, veterem Scholasticorum & Patrum doctrinam, de adoratione imaginis cum exemplari; dicatque adorationem eo modo semper esse imaginibus tribuendam; quantumuis ignoranti & rudi populo potest ita eam luce clarius exponere, & exemplis domesticis aperire, vt vetula extremæ ætatis, & puerulus, cui nondum plenè rationis radius eluxit, absque illo periculo, & errore facile intelligãt. Si enim quis vtatur exemplis, quibus Leontius vsus est in illo dialogo quinto citato, in actio. 4. septimę Synodi, & à nobis præcedenti disputatione sæpius allegato, de eo qui osculatur vestem, aut baculum patris peregrinãtis, quem videre ardenter desiderat, & exemplo Iacob, qui vestem filij sui Ioseph, cũ lacrymis osculabatur, quasi in illius iá rueret amplex', & eiusdẽ Iacob, qui sũmitatẽ virgę Ioseph adorauit,

id quod

id quod quotidie vrbanitatis gratia cum alijs, quos cum reuerentia ſalutamus, efficere ſolemus, partem nimirum veſtis, vel quid aliud oſculando; quis non intelligat, non 418
in veſtem ipſam, ſed in eum, cuius illa eſt, animum debere eſſe intentum? Si ergo hoc modo quis dicat, imagines eſſe adorandas, vt affectus in exemplar referatur & rẽdat; quis vnquam puerulus, aut vetula id non intelliget? Hæc enim doctrina, non eſt earum, quas Scholaſtici ſupernaturalis ordinis appellant, quæ ſola reuelatione conſtant: ſed ex his, quas ipſamet natura morum docet, atq; cordibus hominũ, veluti naturaliter inditæ ſunt. Solùm in hac materia, ex reuelatione aut fide ſupponitur, aliquãdo exemplar imaginis tale eſſe, cui cultus reuerentiæ, & ſeruitutis debeatur: dixi aliquando, nam interdum ratione quoque naturali, id conſtat, vt de imagine Dei, cuius exemplar eſt ipſe Deus, quem ratio naturalis docet, ſumma reuerentia eſſe colendum: hoc tamen ſuppoſito, id, quod de adoratione diximus, ex ipſa rerum natura manifeſtè deducitur. Ex quibus colligitur, non ſolum in ſcholis, noſtram ſententiam, vt veriorem tradendam eſſe, ſed etiam rudi populo proponendam, & explicandam. Quare abſolutè ſic loquendum eſt: *Eodem motu adorationis imago & exẽplar ſunt adoranda.* aut, *imago non niſi cum exemplari cõiuncta adorari debet*: neque in his duobus modis aliquid, periculi ſubeſſe 419
poteſt.

Modus loquendi torã populo ſeruãdus.

Explicatur modus loquendi, cùm de adoratione latriæ agitur.

CAPVT III.

VPereſt, vt varios modos loquendi de adoratione latriæ ſigillatim examinemus. In primis ergo nullus Scholaſticorum, neq; Patrum ſic loquitur: *Imagini Chriſti, aut Trinitatis latria tribuenda eſt.* Imò verò hunc modum loquẽdi ſeptima Synodus negat, & multò magis hunc: *Latria in ſpiritu & veritate ima-*

te imaginibus deferenda est. Hanc enim soli Deo seruat. Si habet septima Synodus locis omnibus citatis disputatione præcedenti cap. 1. 8. 12. & 13. & Adrianus cap. illo 1. allegatus, cum dicit, veram culturam solùm decere diuinā naturam, nullo autē modo imaginibus tribui: veramq; culturam ipse appellauit, quam septima Synodus dixit verā latriam, & multis in locis dicitur *Latria in spiritu & veritate*, vt præcedenti disputatione cap. 12. vidimus: cur autē *in spiritu & veritate*, dicatur, ibidem explicauimus, & lib. 1. disputatione 1. cap. 2. Prædictū modum loquendi cauendū esse, rectè, vt plura alia, admonet noster Bellarmin to-
420 mo 1. controuer. 7. lib. 2. c. 22. Ratio verò est, quā eo cap. 12. reddidimus. Quoniam etsi adoratio interdum sumatur pro signo exteriori submissionis, nonnunquā etiā pro affectu seruitutis, ex quo signa proueniunt, nomen tamen λατρεία *latria*, ex vsu Græcorū Patrum tātùm significat submissionem in affectu ipso vero Deo exhibitam; ob quod dicitur, *In spiritu & veritate*: hic autem non potest in imagines dirigi, sed in exēplaria, quæ tali reuerētia digna sunt. Quare qui diceret, se exhibere latriā imaginibus, quę est diuina seruitus in affectu solo cōsistens, concederet eo ipso, se imaginibus, tāquam Dijs seruire, vt ex Epiphanio Diacono retulimus disputatione superiori cap. 13. atq; hoc tātùm probant prima & secunda ratio prioris sentētiæ in 1. cap. positæ. Quod de latria diximus, de dulia quoque & hyperdulia eadē proportione dicendū est: hæ namq; & significant solū affectū seruitutis internū, qui non in imagines secundum se, sed in exemplaria referri debet.

Cur latria non tribuatur imagini adoratio tamē tribuatur

Epiph.

Secundò adoratio, quæ imaginibus exhibetur, prout ad ipsas solū terminatur, nō debet vocari latria analogicè, & inferioris gradus, quā quę Deo exhibetur, vt Gabr. Durād. Picus Mirand. Cord. superiori disputatione cap. 14. citati, appellarunt. Nam quāuis signū sanitatis, quale est vrina, dicatur sanū secundū analogiam, & hac ratione signū externum submissionis, qualis est genu flexio, nudatio capitis, &c. dici posset analogicè latria, quatenus, illius signa sunt: nec hic modus loquendi reprehendi deberet: (quod

421

Actus externus submissionis vi est circa imaginē nō est dicēdus analogicè latria.

enim est tale, quatenus est signum, videtur esse secundum analogiã tale) quia tamen genuflexio non est nota submissionis & seruitutis erga solã imaginẽ, sed erga exẽplar; fit, vt quatenus refertur ad solã imaginem, nõ dicatur latria, adhuc in signo, sed quatenus in ea & per eam respicit exẽplar, in quod ex affectu dirigitur: adoratio ergo imaginis, licet sit in signo, (quæ tamẽ dicitur absolutè adoratio, vt eo cap. 15. explicaui) non dicitur latria, etiam analogicè, prout ad imagines solas terminatur.

Imago quomodo sit materia latriæ.

Tertiò, facile ego concederem modum loquendi Alexandri, qui dicit, imagines esse materiã latriæ. Licet enim imago secundum se, non sit obiectum formale latriæ, quæ fit in spiritu & veritate, sed ipsa prout exemplari coniuncta: quia tamen interdum materia dicitur id, circa quod, vel in quo ratio formalis obiecti quodammodo consideratur, sicut proximus est materia dilectionis Dei, nõ quod ad ipsum obiectum formale terminetur, sed quia in eo amor Dei inueniat bonum, quod velit ipsi Deo. ideo cum in imagine, consideratione & cogitatione nostra inueniamus exẽplar, cui seruitutẽ latriæ exhibemus; imago, si non obiectũ formale latriæ, materiatñ illius, nõ ineptè appellat. *Alex.*

Comparatio proximi, & imaginis respectu Dei & exemplaris.

422

Quartò, concedi etiã sine periculo potest, & debet hæc propositio: *Imagini Christi aut Trinitatis ex latria adoratio exhibetur*, non dico, *ex latria circa ipsam*, sed *ex latria absolutè*. Quia ex seruitute diuina, quã quis affectu suo habet erga Christum, & dicitur latria, genu flectit imagini ipsius, & alia ei signa exhibet: ergo ex latria imaginem adorat, vel ei adoratioẽ, quæ in signo consistit, assignat. Non dixi, *Ex latria circa ipsam*, sed *ex latria absolutè*, quia latria, quæ est in spiritu, non respicit imagines secundum se, sed exemplaria in ipsis: ex illa ergo absolutè, optimè dicuntur imagines adorari, non autem ex latria erga ipsas.

Imago adoratur ex latria circa exẽplar.

Quomodo sit concedẽda hæc propositio: imagines Christi aut Trinitatis adorantur adoratione latriæ.

Quintò, hæc propositio, *Imagines Christi, aut Trinitatis adorantur adoratione latriæ*, cũ distinctione, concedẽda videtur. Nã potest reddere sensum (vt aiunt) intrãsitiuũ, qui talis est: imagines Christi, aut Trinitatis adorãdæ sunt adoratione, quæ est latria. Ipsa enim latria affectus interioris

423

seruí-

seruitutis adoratio quoq; dicitur, vt disp. superiori c. 12. demõstratũ est: hic aũt sensus est falsus. Quia sicut nõ possumus cõcedere imagini Christi, aut Trinitatis latriam in spiritu, & veritate; sic neq; adorationẽ. quæ est ipsa latria: & in hũc sensum loquutus videtur Constantinus ille, quẽ autores primę sententię in secũda ratione allegarũt, cũ abiurans hæresim dixit: *Adorationẽ verò, quæ fit secundũ latriã, hoc est, Dei cultũ, ttũmodo Trinitati cõseruo.* Dixit adorationẽ, quę fit secundũ latriã, ipsammet latriã, & affectũ seruitutis diuinæ, qui adoratio etiã dicitur, vt ipse palã explicauit: quocirca ratio secũda illius prioris opinionis, optimè probat, in hunc sensum nõ esse loquendũ. Potest etiã prædicta propositio reddere sensum transitiuũ, & sic concedi potest. Sensus autem hic est: imago Christi, aut Trinitatis
424 adorari debet exteriori signo submissionis, quod est opus latriæ, & hoc modo cõcedenda est. Nã licet affectus ipse, qui est latria nõ feratur in imagines sine exẽplari: signum tamen, quod eis exhibemus, ex latria procedit, & opus illius est: cumq; illud dicatur adoratio, vt cap. 12. præcedẽtis disput. probauimus, dicetur etiã adoratio latriæ: ac proinde imagines, quæ eo signo coluntur, adorari adoratione latriæ transitiuè, hoc est, adoratione, quæ est opus latriæ.

Ex quo etiã infertur rectè, cõcedi posse, imaginẽ Christi adorari latria, nõ per se, sed per accidẽs eo, quod ipse affectus diuinę seruitutis, per se non respicit imaginẽ, sed per signũ externũ, quod est opus huius affectus, & ab illo procedẽs, vt disp. 8. c. 14. dictũ est. Nec vllus Catholicus, imaginibus, plusquã latriã per accidẽs, vnquãcõcessit. Loquimur n. de imaginibus sm̃ se, quatenus ab exemplari distinguũtur, quę nihil aliud sunt, quã picturę quędã, cũ relatione repræsentationis. Nã si loquamur de imaginib⁹ in actu exercito, vt notat Caiet. quę nihil aliud sũt, quã exẽplaria in imaginib⁹, nemo dubitauit asserere, tribuẽdã esse eis la-
425 triã in spiritu, quãdo exẽplar est Deus, aut Christus: sed de imagine hoc modo nõ loquũtur Patres sep. Synodi, quoties cõtra Iconomachos disputãt, vt ibidẽ notaui: propositio ergo nõ est absolutè cõcedẽda, sed eo modo, vt diximus, debet distingui.

Ex quibus, ad primam & secundã rationem prioris opinionis patet solutio: si enim, vt diximus, explicetur modus loquẽdi prædictus; nullum erit, etiã imperito vulgo periculũ: neq, cõtra hoc Cõstatinus ille, aut septima Synodus quidquã docuit. Ad tertiã etiã rationẽ eiusdẽ sententiæ ex dictis respõderi facile potest: imò hinc diluitur prima ratio posterioris sententiæ. Quãuis enim ex latria interiori, & signo exteriori vna cõfletur integra adoratio latriæ, qua & imago, & exẽplar cõprehẽditur; nõ propterea absq; distinctione dicere debemus, imaginẽ adorari adoratione latriæ: cũ in illã secũdũ se, nõ affectus seruitutis, sed signũ, qp est pars huius integrę adorationis, feratur: nec signũ illud subeat rationẽ latriæ relatũ solum ad imaginẽ, sed ad exẽplar in imagine: oportet ergo distinguere, vt prędiximus.

Id, quod de adoratione latrię docuimus in modoloquẽdi, eadẽ quoq; proportione seruari debet, dum agitur de adoratione duliæ, aut hyperdulię: quãdo videlicet exẽplar est, aut Sanctus aliquis, aut B. Virgo, in vtroq; enim secundum proportionem, eadem videtur esse ratio: siquidẽ ita in affectu solo cõsistit dulia, aut hyperdulia, & cum signis exterioribus cõparatur, sicut latria, vt ex doctrina capitis 12. superiorio disputationis apparet. 426

Cur sacramẽtum Eucharistiæ & humanitas Christi adorari dicatur latria, non tamẽ imagines Christi.

Sed manet difficultas secundę rationis superioris sentẽtię: quare scilicet, cũ dicamus, Eucharistię Sacramẽtũ atq; humanitatem Christi absolutè, & sine distinctione, adoratione latrię adorari, licet species, quæ dicuntur Sacramentum & humanitas Christi per accidẽs cũ deitate, hac adoratione latriæ colãtur, nec ipsis secũdũ se latria, & seruitus diuina, quæ est in spiritu tribuatur: de imaginibus tamẽ, quas etiã per accidens adoratione prototypi, quæ aliquãdo est latriæ, veneramur, idẽ dicere, & eodẽ modo loqui nõ possumus? Respõdeo, diuersam esse rationẽ: in primis quidẽ cũ Patres in Cõc. Trid. de adoratione Sacramẽti Eucharistię loquũtur: atq; affirmãt latriæ cultũ, qui vero Deo debetur, huic Sacramẽto in veneratione esse exhibẽdũ, nõ de speciebus solũ, sed de Christo etiã sub eis cõtẽto, vel de ipsis, vt Christum cõtinent, loquũtur: nam & ipsum

Christum

427 Christum ad rationem sacramenti pertinere multi rectè arbitrantur: imò, cũ ipse sit res sacramenti, sacramentum etiam dicitur, iuxta doctrinam Augustini epistola 23. aut saltem species non dicuntur sacramentum, nisi quatenus sub se corpus, & sanguinem Christi re ipsa continent. Cũ verò recte dicamus, Christo deberi adorationẽ latrię; imò latriam in spiritu, & veritate, quòd Deus sit, ita etiam de sacramento Eucharistiæ, quia Christum continet, loquẽdum est.

De humanitate, & carne Christi, eodem modo absolutè cõcedimus cum Athanasio, & alijs Patribus disputatione 3. lib. 1. cap. 2. citatis, eam esse adorandam adoratione latriæ. Licet enim verum sit, ad eam, quatenus humanitas est, non terminari latriam in spiritu, & veritate: quod ipsa Deus non sit, sed signum externũ latriæ, sicut de imaginibus diximus: quia tamẽ humanitas, eo ipso, quod dicitur Christi, non tantum tanquam pars illius, qui est verè Deus, ei cõiuncta substãtialiter intelligitur, verumetiã ipsa deitate quasi quodam igne ita ignita, & sanctificata, vt verè deificata dicatur: non potest in sua dignitate, cui adoratio, & cultus defertur, diuinitatis excellentiam non cõplecti, ipsam in se diuinitatẽ ìncludens, &, quasi quodam igne, ea ardens: sicut ergo recte dicimus, non solum deitati deberi adorationem latriæ, sed etiam ipsam latriã

Humanitati Christi dicitur tribui latria in spiritu, & veritate.

428 in spiritu, & veritate: ita etiam humanitati Christi, vtpote ipsa deitate sanctificatæ, & deificatę, vt disputatione 4. eiusdem 1. libri fusius demonstrauimus, eandem latriam deferendam esse, fateri necesse est. At vero cũ imago, eo ipso quod dicitur Christi, aut Trinitatis, nõ sit ei substãtialiter, sed sola cogitatione adorantis vnita, nec ab exẽplari deificetur, & diuina excellẽtia in se digna reddatur, non est ita absolutè, nisi distinctione præmissa, dicẽdum; latriæ adorationem, nedum latriam in spiritu, & veritate ipsi deberi. Si tamen quis diceret: Imagini animatæ, nimirum exemplar in se veluti animam continenti, adoratio latriæ, vel ipsa latria defertur: nullum in eo modo loquẽdi periculum esset, sicut etiam purpuræ amicienti Regem

cultus regius deferri dicitur: sic enim in purpura Regem includimus: sicut in imagine exẽplar: atq; hoc pacto accipitur imago, secundum quod exercet munus imaginis, vt verbis Caietani vtar, quem in 8. disput. capit. 7. allegaui. Quomodo autem humanitati secundum se, ratione donorum, præter deificationẽ, non solum detur signũ externum profectum ex latria, sed affectus etiam submissionis, in vna tamen & eadem adoratione cũ Verbo, 1. lib. disp. 4. satis declaratum est. 429

Quid de alijs modis religiosi cultus circa imagines dicendum sit.

CAPVT IIII.

CVm religio nõ solo cultu adorationis, sed alijs etiam vtatur: videndum supereſt, quomodo loquendum, & sentiẽdum de illis sit. De his vero proportione quadã respectu imaginũ, sicut diximus respectu humanitatis Christi, lib. 1. disp. 4. c. 7. philosophari debemus.

Imagines nõ sunt capaces laudis, qua laudatur exemplar.

Primò dicendum est, nec laudem, qua laudamus exemplaris excellẽtiam nec laudem diuinam, ad imaginem referri, & terminari posse: ipsa enim cũ inanima sit, laudis & commẽdationis rei animatæ capax non est, quãto minus diuinæ. Quod verò Ecclesia in Dominica passionis loquitur ad crucem dicens:

O Crux, aue spes vnica,
Hoc passionis tempore:
Auge pijs iustitiam,
Reisq; dona veniam:

Crux quomodo ab ecclesia laudetur.

quibus verbis ipsam tanquam Deum Saluatorem laudare videtur; nonnulli putant, non ad crucem, sed ad Christũ crucifixum referri, quẽ nomine crucis compellat. 430

Verum, quia aliqua etiam in eo hymno deinde dicũtur, quæ nõ nisi de ipsa lignea, & inanimata cruce possunt intelligi, quale est illud,

Sola

Sola digna tu fuisti,
Ferre secli pretium:

Et rursus:

Crux fidelis, inter omnes
Arbor vna nobilis, &c.

Et in alio hymno eiusdem Dominicæ:

Beata, cuius brachijs
Secli pependit pretium:

Aliqui etiam cẽsent, ad ipsam ligneam crucẽ has laudes figurate referri, per figuram prosopopœiá poetis, & oratoribus satis familiarem. Nihilominus priora illa verba, quæ recitauimus,

O Crux, aue spes vnica:

Non video, quomodo ad crucem ipsam ligneam dirigi possint. nã quamuis per figuram prosopopœiam sæpius cum re inanimata loquamur, inepte tamen, etiamsi figuratè, ab ea peteremus salutẽ & gratiæ augmẽtum. Quare ego duas ibi figuras admitterem, nẽpe in prioribus verbis metonymiã, vt crux pro Christo accipiatur, sicut cõtinens pro contento: in reliquis verò prosopopœiã, vt prædictum est. Laudari nihilominus potest imago, vt aliquid vtile ad cultum exẽplaris, quia vtilitatem hanc in se habet, iuxta doctrinam traditam 1. lib. disputatione 1. cap. 1. ita tamen, vt honor huius laudis in prototypon resultet: dicitur etiam exemplar coram imagine laudari.

Secundò. Oratio nec refertur, nec vllo modo ad imaginem terminari dicitur; siue illa sit diuina oratio, siue humana: quia nullius orationis imago capax est, cum non sit rationis particeps. Oratio enim solum ad intelligẽtem, qui possit petita concedere, congrue fieri dicitur. Hac de causa Concil. Trident. sess. 25. in decreto de imaginibus dixit, nullam ipsis inesse virtutem, ob quam sint colendæ, vel ab eis aliquid petendum, vel in eis spes collocanda. Nec solum dico, orationem ad imaginem per se congruè dirigi non posse: sed neque video, quomodo per accidens ad ipsam referri dicatur, sicut

Oratio ad imagines nõ est dirigẽda.

431

Concilium Trident.

adoratio exemplaris imaginem per accidẽs comprehẽdit.

Sacrificia nõ offerri imaginibus.

Tertio. Sacrificium nec imaginibus offertur, nec offerri dicitur, sed soli Deo: est enim protestatio quædam diuinæ omnipotentiæ, & dominationis, vt omniũ dominus, & autor est; sicut cap. illo. 7. explicauimus: quare non alteri, quam Deo conuenire potest. Quod si verum est id, quod S. Thomas 2.2. quæst. 85. art. 3. ad 3. docet, decimas nimirum, quæ sacerdotibus offeruntur, non esse propriè oblationes, nedum sacrificia; cum tamen oblatio multo latius pateat, quam sacrificium, vt ibidem, & quæstione sequẽti art 1. Doctor sanctus affirmat, quia decimæ non immediate Deo, sed ministris diuini cultus exhibentur, quasi oblatio proprie soli Deo fieri dicatur; sit, vt imagini, nec sacrificia, nec oblationes proprie fieri dicantur. Quare iuxta hanc sententiam cum septima Synodus act. 7. in definitione fidei dicit, merito nos ad imagines reuerẽter accedere oblationibus suffituum, & luminarium; non sentit illas habere propriam rationem oblationis, quatenus ad imagines referuntur (nec enim dicit oblationes imaginibus fieri, sed nos ad imagines oblationibus reuerẽter accedere) sed sentit aut eis conuenire rationem oblationis proprie, vt ad Deum ordinantur; quatenùs vero imagines respiciunt, rationem solum adorationis: aut si respectu ipsarum imaginum vocauit oblationes, latiori quodam modo eas sic appellauit; sicut donaria, quæ corã imaginibus suspenduntur, ipsis communiter dicuntur offerri. Possemus tamen asserere nomen *oblatio*, multa significare, vt tam de ea, quæ Deo fit, quã de illa, quæ imaginibus offertur, sicut etiam adoratio, dicatur. Sed hoc non est tam certum, sicut illud, quod extra controuersiam omnino est, sacrificium scilicet solum respectu Dei, cui soli offertur, ita dici, vt nec per accidens, nec vllo modo ad imaginem referri dicatur.

S. Thom.

7. Synod. 432

Oblationes quomodo imaginibus offerantur.

Obijciet aliquis, sicut ratione signi exterioris, quod tangit imagines, aut coram illis fit, quale est osculum, genuflexio &c dicitur imago cum exemplari peraccidens adorari, cur nõ dicetur etiam per accidens laudari, laude exẽplaris

433 plaris,ei sacrificium & orationē offerri ratione operis externi orationis,laudis & sacrificij? Siquidem imago est aliquid exemplaris,cui hæc tria primo offerri dicuntur,sicut adoratio. Respondeo esse manifestum discrimen. Neq; enim affectus adorationis latriæ,ex eo tantum dicitur per accidēs ad imagines terminari,quia imagines sunt aliquid exēplaris,sic enim affectus orationis,laudis exēplaris,& sacrificij referri quoq; per accidēs in imagines diceretur:sed quia ex affectu latriæ, qui dicitur adoratio,& circa exemplar primo versatur,deriuatur nota exterior submissionis, quæ communi modo loquendi dicitur honor, cultus , & adoratio eius,quod corporaliter contingit,aut coramquo fit: ita vt per illud in prototypō transmittatur. At opus externum laudis, quo laudamus exemplaris excellentiā, opus etiam orationis,& sacrificij solum dicitur cōmuniter,aut laus,aut oratio,aut sacrificium ad exemplar relatum,non ad imagines:& ideo communiter nec ad imagines,nec ad res inanimatas,adhuc per accidens,hæc omnia referri,sed coram illis fieri dicuntur. Idem, quod de imaginibus hactenus diximus,de speciebus,&accidentibus sacramētalibus dicēdum arbitror:ob eādē prorsus rationē. Data opera dixi: *de Speciebus ,seu accidētibus sacramētalibus*: nam si de Sacramento loquamur,cū aliquid illius sit Christus ipse,vt supra notauimus,sicut absolute dicimus ipsi
434 latriam in spiritu exhiberi,sic etiam,& orationem,& laudem diuinam,& sacrificium ad ipsum posse referri, hac de causa fatendum est. Atque hæc de imaginum cultu in hoc 2. libro dixisse sufficiat.

Cur sacrificium, laus exemplaris & oratio nō respiciat imagines per accidens.

FINIS LIBRI SECVNDI.

DE RELIQVIARVM, ET ALIARVM RERVM VENERATIONE.

LIBER TERTIVS.

EXPLICATA iam natura cultus, & adorationis imaginum, de adoratione crucis, reliquiarum, & aliarum omnium rerum, quæ ratione carent, quid dicendũ sit, luce meridiana clariùs apparet. Cæterùm, quia in Ecclesia peculiares de his rebus hæreticorũ errores: inter Catholicos verò, variæ in dies opiniones emerserunt, hoc 3. lib. de his omnibus seperatim disserere, operæpretium duxi.

Vtrùm quãlibet rẽ mundi liceat adorare. Disp. 1.

Opinio Alexandri, & aliorum cap. 1.

Verior sententia. res omnes inanimatas, & irrationales rite adorari posse. cap. 2.

Hominem adorari posse eodem motu adorationis cum Deo, si animus in hominis dignitatem non feratur. cap. 3.

Quomodo creatura rationalis, quæ est imago viua Dei, ratione suæ dignitatis colenda sit. cap. 4.

An sit peccatum adorare radium luminis, vel speciem Crucifixi, sub qua dæmon delitescat. cap. 5.

Respõdetur duobus argumẽtis, quæ supererãt ex 8. disp. lib 2. c. 6.

Opinio

Opinio Alexandri, & aliorum.

CAPVT I.

1 QVæstio hæc nõ solum intelligitur de reliquijs, & alijs rebus, quæ aut consecratione, aut benedictione in Dei cultum publica autoritate expositæ sunt, vt calix, altare, vestes sacerdotales, & alia id genus: verũetiam de qualibet re, siue rationali, siue irrationali in vniuersum; an videlicet secundum verã, & sinceram fidem rectè possint adorari: sicut de imaginibus hactenus dictum est.

De quo sit quæstio exponitur.

In qua controuersia prior opinio est quorundam Scholasticorum, qui docent, præter imagines, reliquias, & res sacras, benedictas, cõsecratas, aut aliquo modo ad Dei cultum constitutas, nullo modo aliquid aliud adorari posse, non solum per se, sed neque per accidens cum Deo, vel alia re rationali. Sententia est Alex. 3. p. q. 30. m. 3. art. 2. §. 2 & Thomæ Vvalden. tomo 3. cap. 156. nu. 6. Eam vero probat primo Vvalden. ex Aug. concio. 3. in Psal. 10. qui cum exponens illa verba, *sol cognouit occasum suum*, dixisset, hunc solem corporeum figuram, & signum esse spiritualis solis iustitiæ (scilicet Christi) subdit hæc verba: *Ne putetis Fratres, ideo nõnullis Solem esse adorãdum, quia Sol in scripturis aliquando Christum significet, talis enim est dementia hominum: quasi adorandum aliquid dicatur, cum dicitur, Sol Christũ significat: adora ergo & petram, quia Christum significat.* Cumq; eodem argumento Vvicleffistæ vterentur cõtra Catholicos imaginum adoratores his verbis, *Imagines inanimas si adoratis, adorate quoque modulum straminis: quia vestigium Trinitatis habet:* Respondet Vvaldensis eodem capite, non omne signum, sed expressum, & sensui euidens, quod visum statim mouet affectum, esse adorandum, qualis est imago, quæ illico in recordationem exemplaris, cuius habet similitudinem, oculos mentis conuertit. Secundo, eadem sententia probari potest testimonio Leontij, in 5. dialogo contra Iudæos, qui refertur actione 4. septimæ Synodi, vbi ali-

Prima opinio nihil etiã per accidẽs adorari, quod ad Dei cultum non sit constitutum.

Prima confirmatio.

2

Secunda confirmatio.

vbi aliquãtulum ab initio ait: *sic & ego imaginem Christi adorans, non lignorum, aut colorum naturam adoro, absit: sed inanimatum characterem Christi.* Cum ergo eodem sensu neget, adorari naturam lignorum, & colorum, quo concedit adorari imaginem, & characterem inanimatum Christi; & hic solum adoretur externa adoratione, vt ex eodẽ Leõtio probatum manet, disputat. 8. cap. 13. fit, vt hanc etiam externam neget inanimis rebus, lignis nimirũ, coloribus, & id genus alijs. Tertiò sic probat Alex. in creaturis irrationalibus tantum est vestigium, nõ tamẽ imago Dei: sed vestigium Dei non ducit nos proximè in Deum ipsum, sicut imago: ergo nullam rem inanimam, in qua solum est vestigium Dei, eodem motu adorationis, cum ipso adorare licet: illud enim solũ materia adorationis esse potest quod in Deum, vel quid aliud veneratione dignum, proximè ducit. Porrò hoc vestigiũ, quod in illis creaturis est proximè non ducere nos in Deum, probat Alex. quia in illis creaturis est vestigium Trinitatis, secũdum vnitatẽ, veritatem, & bonitatem, quę tria, non in Trinitatẽ, sed in imaginem Trinitatis, quæ in homine est, secũdum memoriam, intellectum, & voluntatem, proximè referuntur; in ipsam verò Trinitatem remotè. Cum his autoribus facit Palud. in 3. d. 9. q. 1. dum inquirit de dictis Durandi: asserit enim, Deum in omnibus rebus irrationalibus, in quibus est per essentiam, præsentiã, & potentiam, atq; in imagine depicta, adorari; sed diuerso modo: in illis namque ita colitur, vt res ipsæ non adorẽtur: in imagine vero ita, vt non solum ipsum, sed etiam imaginẽ veneremur: quod idem est, atq; res ipsas non esse materiam adorationis, vt dixit Alex. Quare inquit, illis nec esse genu flectẽdũ, nec corpus inclinandum, nec osculum præbendum, sed in eis Deum præsentem memorandum, & mente sola, atque affectu nostro colẽdum. Hæc de rebus inanimis & irrationalibus.

Paludanus opinionem præcẽdẽs fauet.

Palud.

3

4

Verum homines & angelus fuit adorandi.

De homine verò, qui est viua Dei similitudo, & imago, nec aliqua institutione in cultum Dei dedicata, docent Alex. art. illo 2. §. 1. Vvaldens. tomo 3. cap. 154. & Caiet. 2. 2. q.

Alex. Vvald. Caiet.

2.2.q.103. art.3.ad 4. dubium, eum posse esse adorationis latrię materiam, sicut de imagine picta dixerunt: hoc est, in illo, & per illum ita Deum adorari posse, vt ipse etiam homo, eodem motu, & signo submissionis colatur; sicut imago cum exemplari: atq; idem de Angelo dicere debēt: addunt tamen Vvald. & Caiet. periculosum esse, homines quoscunq; adorādos proponere, vel ipsos etiam adoratione latriæ, quæ tēdit in Deum, adorare: quamobrem eorum sententia, secluso periculo intelligenda est. Atque in eundem modum S. Thom. 3.p.q.25.art.3.ad 3.& Albertus in 3.d.9.art.4.ad 2. & 3. solum ratione periculi docēt, hominem hoc motu adorationis latriæ, cum Deo, non esse adorandum, ac proinde, vbi periculum non esset, non negarent, adorare posse, sicut imaginem pictam, periculum vero in eo dicit esse Doctor Angelicus, quod cum homo secundum se, ratione dignitatis, quam habet, reuerentiæ capax sit, facile fieri potest, vt honor & adoratio ipsi exhibita propter Deum, qui est eius exemplar, ob propriam dignitatem ei tribuatur. Idcirco asserit Vvaldens. multo melius imagines æneas, & ligneas, populo proponi, vt per illas exemplaria colantur: hæ namque, cum nullam in se dignitatem habeant, puriùs, & simpliciùs exemplar repræsentant, & toto affectu venerandum exponunt.

Secluso periculo quēlibet hominem posse adorari, quamuis cōmuniter non adoretur.

S. Thom. *Albert.*

§

Vvald.

Verior sententia. Res omnes inanimas, & irrationales ritè adorari posse.

CAPVT II.

PErspecta bene doctrina à nobis tradita 2. libro disput. 8. & 9. non solum imago depicta, & res sacra, autoritate publica in cultum Dei exposita, sed quæuis etiam alia res mundi, siue inanima, & irrationalis, siue rationalis, ex natura rei, & secluso periculo (de quo posteà dicemus) ritè cum Deo, sicut imago ipsius, adorari potest. Hanc opinionem tradit Caiet.

Quomodo res inanimæ & irrationales adorari debeant.

Caiet.

2.2.q.

2.1.q.103.art.3.ad quartum dubium; eaque facili ratione confirmari poteſt. Primum autē in hoc cap. de rebus inanimis, & irrationalibus, ſequētibus verò de homine & creatura rationali, dicendum eſt. De inanimis ergo rebus, diſertis verbis id docuit Leontius in illo, quinto dialogo cōtra Iudæos, qui refertur in ſeptima Synodo actione 4. vbi cum Iudęus dixiſſet, præceptum eſſe in Scriptura, nullam creaturam coli, & honorari, Chriſtianus probauit ex ipſa Scriptura, terram, & montes adorari poſſe: ex illo pſalmi 98. *adorate ſcabellum pedum eius*, quod Eſaiæ 66. terra eſſe dicitur, & ex illo eiuſdem Pſalmi *adorate in monte ſancto eius*, cui reſpondet Iudæus, his verbis. *Sed tamen non vt Deos, ſed per illa eum, qui hæc fecit adoras.* Quod reſponſum approbās Chriſtianus, ſic ait: *Fidelis ſermo: quamobrem ſcias & tu, quod & ego per cęlum, terram, mare, ligna, lapides, reliquias, templa, crucem, angelos, homines, per omnem denique creaturam viſibilem, & inuiſibilem, omnium autori Domino, & factori ſoli adorationem, & cultum exhibeam. Non enim per ſe creatura autorem adorat; ſed per me cęli enarrant gloriam Dei; per me Deum adorat Luna; per me Deum glorificāt aſtra.* Subdit deinde, *ſicuti Rege aliquo bonam coronā, pulchram, & ſpecioſam ſuis manibus contexente, omnes, qui bene erga Regem affecti ſunt, eam amplectuntur, & coronam venerantur, non ſane aurum, aut margaritas venerantes, ſed verticem Regis, & doctas illas manus, quę coronam fecerunt: ita ô homo, Chriſtianorum populus quaſcunque crucis & imaginum figuras amplectuntur; non ipſis lignis, aut lapidibus, vel auro, aut corruptibili imagini, aut capſulæ, aut reliquijs cultum præſtaret, verum per hæc Deo omnium factori gloriā, venerationem & cultum exhibent.* Hactenus Leontius: cuius verba adeò perſpicua ſunt, vt explicatione pro hac noſtra ſententia non egeant. Obiter quoque obſeruandum eſt id, quod lib.2.diſp.8.cap.5. ex eodem Leōtio notauimus; nempe imagines venerandas eſſe, inſtar aliarum rerum inſenſibilium, ita vt tota mentis intentio in exemplar, non in imaginem feratur. ſiquidem Leontius aſſerit, dum imagines amplectuntur Chriſtiani non ipſis, ſed Deo cultum deferre: intelligit ſane affectum ſeruitutis interiorem; nā exte-

Probatur ab totitate.

Leontius

6

Pſal. 98. Eſaia. 66

7

exteriorem cultum, qui in amplexu, vel alio signo consistit, imagini etiam concedit, vt ex verbis citatis manifestũ est. Idem de rebus omnibus inanimis apertissimè ex Leone primo inferius in hoc eodẽ cap. probabitur. Cum verò idem Leontius, in eodem dialogo circa finem cõtra Iudæum air in hæc verba: *Cum igitur Christianos crucem adorare conspexeris, scito quia crucifixo Christo bonos impenditur; tantum abest, vt lignum colant. Nam si ligni naturam adorarent, profecto omnes syluas, & arbores adorando venerarentur*: intelligẽdus est de adoratione in spiritu, & affectu seruitutis, quo in ipso ligno numẽ cõstitueretur. Nã de ea adoratione, quę exhibetur corporaliter in signo, id nõ negaret, cũ per lapides, & alias inanimas creaturas, iã antea plane cõcessisset, Deũ posse à nobis adorari. Quẽ sensum sequentia verba manifestè indicant, *quẽadmodũ* (inquit ad Iudęũ) *tu Israel aliquãdo* 8 *hæc* (scilicet ligna) *adorasti, ligno & arbori dicẽs, tu mihi esto De⁹, tu me produxisti.*

Explicatur locus ex Leõtio.

Ratione verò prędicta sententia confirmatur. Primum si imaginem pictam, quę ratione, & anima caret, titè adoramus, eo quòd exemplar repræsentatum, cogitatione cũ ea coniungimus, nec solum imaginem, sed vestem etiam re ipsa separatam à Rege, consideratione tamen cum eo coniunctam, colimus; sicut Iacob dum osculabatur vestẽ filij sui Ioseph, ipsum affectu honoris, & amoris prosequebatur, vt li. 2. disp. 8. cap. 5. ex eodẽ Leõtio retulimus: quid quęso, obstare põt, quo min⁹ quãcũq, ré mũdi cũ Deo, qui in ea est secũdũ essẽtiã, & quã cõtinuo virtute sua cõseruat, secluso periculo, adorare, & colere possim⁹, eiq, corpus inclinãtes, & osculũ infigẽtes, in Deũ ipsũ, illi⁹ autorẽ toto spiritu, sicut in prototypõ imaginis, feramur? Neque enim vna solum ratio est, qua creatura cum Deo, vel cum aliquo Sancto cogitatione coniuncta, adorari legitimè potest. sed varias subesse contingit. Prima quidem est, repræ- 9 sentatio, & hęc est in imagine: secũda, cotactus realis etiã præteritus; & hæc est in his, quæ Christum aut Sãctum tetigerunt; vt in cruce, clauis, veste, & alijs: tertia est, cũ res, quæ adoratur, fuit aliquid ipsius Sãcti, quales sũt reliquię corporis

Prior ratio prædictæ sententiæ.

Varia ratio nes: ob quas creatura cum Deo & sanctis coniungi & adorari potest.

corporis ipſius, quolibet enim ex his modis cogitare quis poteſt, in re illa inanima, vt in imagine, veſte, aut oſſe, rem ipſam rationalem (Chriſtum ſcilicet vel Sanctũ) præſentẽ & ipſi coniunctam. Quartam etiam addere poſſumus: nã cum quælibet res mundi ſit opus Dei, & in ea Deus continuo ſit, & operetur; facilius in ea ipſum cogitare poſſumus, quàm virum ſanctum in veſte, quam habuit: tunc ergo nullo modo dignitatem ipſius rei creatæ attendentes, in ſolum Deum affectum noſtrũ intendere; ipſi vero creaturæ ſignũ, & notam ſubmiſsionis, oſculo, aut inclinatione præbere, nec inane, nec ſuperſtitioſum, ſed eximiæ religionis opus erit. Si enim Iacob, Geneſ. 28. erexit lapidẽ in titulum, vnxitq; oleo; & per illum, & in illo Deum adorauit, poſtquam eo loco mirabilem viſionem in ſomnijs vidit, & expergefactus dixit: *Vere locus iſte ſanctus eſt*: non quod in eo loco, aliquid ſanctitatis eſſe putaret; ſed quod in eo ſanctus Deus apparere dignatus eſt: cur quæſo non poterit quiſq; recta, & ſincera fide, Deum in qualibet re intime præſentem conſiderans, in ipſa, & cum ipſa adorare, & hoc animo ſibi in titulum & recordationem erigere? Huius adorationis, qua per lapidẽ erectum, Iacob Deũ adorauit, meminit Leontius in 5. illo dialogo his verbis: *Adde Iacob, qui per lapidem Deum veneratus, conſtituens eum, vnxit in typum ſummi angularis lapidis.* Eodem pacto quiſq, Fidelis apud ſe conſiderans terram hanc, quam calcamus, eſſe ſcabellum pedum Domini, iuxta Eſaiam cap. 66. ad terram ſe inclinare, & proſternere poteſt: vt ait Auguſtinus in expoſitione Pſal. 98. in illud, *Adorate ſcabellum*, &c. ita tamẽ, vt ſpiritus, & affectus in Deo, qui ſanctus eſt, poſitus ſit, vt ibidem admonet Auguſtinus, eo namq; poteſt, terram oſculari. Eodem ergo modo, atq, res ſacras poteſt quiſque terram adorare, verba Auguſtini habes 1. libro diſputatione 4. cap. 6.

Confirmatur exemplo Iacob cum lapidem erexit.

Gen. 28.

Leont.

Præterea creatura irrationalis, & inanimata poteſt eſſe materia iuramenti, qui eſt actus religionis: ita vt dum per illam iuramus, nullam aliam in ipſa veritatem agnoſcamus, quàm diuinam: nec ipſam vt ſuperiorem nobis, in teſtem

ſtem vocemus, ſed Deũ, cuius veritas in ipſa relucet; ideoque dixit Dominus Matth. 5. *Nolite iurare per cęlũ, quia Dei thronus eſt, neq; per terrã, quia, &c.* quæuis ergo creatura poterit eſſe materia adorationis, quæ non ad ipſam ſecundũ ſe, ſed ad Deum in illa terminetur. Fruſtra igitur Vvicleffiſtæ obijciebant Chriſtianis imagines colentibus, ipſos quoq; modulũ ſtraminis adorare poſſe, quod in eo veſtigium aliquod ſit Trinitatis: idem enim Leontius, de modulo ſtraminis, quod de quacunque re mundi libenter fateretur; tantum abeſt, vt abſurdum iudicari debeat.

Leont.

Cur imagines non ſint proponenda vt adorentur.

Ob id tamen, non dicimus, quamlibet rem poſſe publice adorandã populo proponi: eſſet enim multis manifeſta cauſa periculi, vt ſtatim explicabitur: periculum verò in hoc genere adorationis accideret, vt bene notauit Caiet. non quidem illis, qui ſincere rem quamlibet, & Deum in ea conſiderantes, ipſam adorarent, ſed rudi populo, ſi quęlibet res indiſcriminatim adoranda proponeretur. Neq; enim ita facile in alijs omnibus rebus ignorantes, & rudes poſſunt Deum apprehendere ſicut in imagine, & in alijs rebus ſacris, quę in Dei cultũ conſtituta ſunt. Accedit etiam, quod in aliquibus, vt in brutis animantibus, & rebus ſordidis, Deo exhibere notã ſubmiſsionis primo aſpectu indecens apparet; id tamen non obeſt, quominus ſuapte natura in qualibet re mundi, Deum ipſum adorare liceat: imò & ſanctos homines, ſeu Angelos, ſi eos cũ rebus illis cogitatione noſtra poſſimus cõiungere. Demum cũ adorare res inanimas, ſpecimen habeat ſuperſtitionis, nõ debet id publice fieri, vt ex Leone 1. ſtatim patebit. Hac etiã de cauſa fit, vt imagines, & aliæ res, quæ in cultũ Dei, aut Sanctorũ publicè proponuntur, dicantur ſacrę, & venerãdæ, quia communis illarũ vſus eſt ad veneratione: cõtra verò res aliæ cõmunes, licet ad veneratione Dei ſeruire poſſint, non dicantur venerandæ, nec ſacræ, quia ad hũc vſum adorationis, nec omnibus, nec communiter ſeruiunt. Quã obrem cũ Thom. Vvald. aſſerit, ſignum ſolum euidẽs ſenſui in ratione ſigni, adorandũ eſſe: ſi intelligat, id tantum

Caiet.

11

Leo 1.

Soluitur ratio Vvaldẽ.

proponendum esse populo publicè ab omnibus colẽdum; verum docet: si tamẽ affirmet, nullum aliud adorari posse, falsum est, vt iam demonstrauimus, & cõtra expressam Leontij sententiam, quam retulimus. Quod vero Athanas. in libro quæstionum ad Antiochum quæst. 16. Leontius in dialogo citato, & Damasc. libro 4. de fide cap. 12. asserunt, tunc solum ligna crucis cuiuscunq; à nobis adorari, quando coniuncta figuram crucis efficiunt, non autẽ ipsa figura iam soluta, intelligendum est; non quia non possimus tunc etiam lignum ex eadem memoria Christi, & affectu circa ipsum colere, & exosculari: sed quia non est consuetum ob periculum, quod explicauimus, ligna publicè adoranda proponere, nisi sub figura crucis.

Athan. Leontius Damasc.

Cur partes crucis, soluta crucis figura, non adorentur.

12

Solutio primi argumenticõ trariorum.

Iam ad argumenta prioris sententiæ, quæ præcedenti cap. probant, cuilibet rei inanimatæ non posse cultũ adorationis deferri, facilè respondetur: ad primum, quod ex Augustini testimonio sumptum erat, dico, Augustinum eo loco nõ loqui de illarum rerum adoratione, quatenus ad Deum, cuius ipsæ vestigiũ, & effectus sunt, terminari debet; sed de adoratione ipsarum, secundum se, quam ipse merito inficiatur: atq; hoc modo negat, Solẽ adorari posse. Ex eo namq; quòd res aliqua inanima sit Dei vestigium aut figura, non habet in se dignitatem, aut numen, cui reuerentia ex animo tribuatur: sicut homo. Hic enim ita est Dei imago, & similitudo, vt eo ipso, nisi peccatis eam deformet, excellentiam & dignitatem habeat, cui reuerẽtiam aliquam debeamus: ob id tamen, non negat Augustinus eo modo, quem nos ex sentẽtia Leontij, explicauimus, per quamliber rem inanimam, Deum posse à nobis coli, & adorari.

Aug.

Leon. 13

Notanda authoritas D. Leonis.

Atq; in eundem modum intelligendus est Leo 1. in sermone 7. de Natiuitate Domini, in medio, vt ex ipsius etiã verbis, plane colligitur, dum prauam consuetudinem Romanorum reprehendit: qui priusquam ad beati Petri Basilicã peruenirent, superatis gradibus, quibus ad suggestũ arx superioris ascenditur, conuerso corpore, ad nascentem se solem reflectebant, & curuatis ceruicibus, in honorem

Leo 1.

norem se splendidi orbis inclinabant. Nō enim reprehendit Leo, quod omnes solem ita adorarent, vt arbitrarentur, ipsi virtutem, aut numen aliquod inesse; id namque nullus existimabat, vt aperte ipse supponit: sed quod illud speciem ethnicæ superstitionis haberet. Subiungit enim statim hæc verba. *Quia etsi quidam fortè creatorem potius pulcri luminis, quam ipsum lumen, quod est creatura, venerantur abstinendum tamen est ab ipsa huiusmodi specie officij, quā cū in nostris inuenit, qui Deorum cultum relinquit, nōne hanc secum partem opinionis vetustæ, tāquam probabilem retentabit, quam Christianis, & impijs viderit esse communem?* Quibus verbis manifestè cōcedit Leo, potuisse aliquem, inclinata ceruice ipsi soli absque vllo crimine, potius autorem luminis, quam ipsum solem colere; etiamsi solem, signo & nota exteriori
14 adoraret, dummodo affectu in autorem illius ferretur: sic enim vere diceretur, potiùs autorem luminis, quā ipsum solem venerari, iuxta Patrum doctrinam à nobis explicatam, libro 2. disputatione 8. cap. 5. & 13. Deinde, nonnullis interpositis, modum rectè adorandi hæc omnia inanimata, tradit his verbis. *Vtere, quomodo vtendum est, visibilibus creaturis, sicut vteris terra, mari, cælo, aere, fontibus, atq; fluminibus, & quidquid in eis pulcrum, atque mirabile est, refer ad laudem, & gloriam conditoris.* Idipsum alijs verbis dixerat sermone 2. de Natiuitate in fine: *Sol, Luna, sydera sint commoda vtentibus, sint speciosa cernentibus, sed ita, vt de illis gratiæ referantur autori, & adoretur Deus, qui condidit: non*
Leo 1. *creatura, quæ seruit.* Vbi quāuis Leo nō dicat, his rebus notam externam submissionis esse exhibendam, id non prohibet, modo ad laudem, & cultum cōditoris omnia referantur. Nam quod dixit sermone secundo de Natiuitate, nempe Deum, non creaturam esse adorandam, intelligendū est de spiritu seruitutis, qui est in adoratione, qui Deo soli debetur. Sic enim multi Patres vsurpant nomen adorationis, vt 1. libro, disputatione prima, capite 1. notauimus. *Solutio secundi argumenti.*

Ad secundum ex testimonio Leontij, respondeo, cū ne-
15 gauit, nos adorare in imagine ligni, colorumue naturā; lo-

quutum fuisse de adoratione, quæ fieret in spiritu submissionis, & in ipso ligno insumeretur. Iconomachi enim contra colentes imagines, hoc vt absurdũ inferebant, quod in ligno, & coloribus eorum sisteret deuotio. Negat ergo Leontius, hoc modo nos adorarare imagines. Cum vero subiungit: *Sed ego adoro inanimatum Christi characterem*, non concedit illi per se adorationem, cuius spiritus, & deuotio in ipso insumatur, sed quæ ad exemplar transeat; subiungit enim: *Hunc enim cum habeo*, scilicet inanimatum characterem, *Per ipsum*, *Christum me tenere*, *& adorare mihi videor.* Quomodo autem id ipsum, per reliquas creaturas inanimas fieri possit, ex eodem Leontio suprà monstrauimus: quare nullo modo sibi contraria docuit. *Leont.*

Solutio tertij argumenti.

Tertium verò argumentum, quod erat Alexandri, quam sit friuolum, satis apparet. Neque enim vestigium, quod est in creatura irrationali, proximè refert hominem, remotè verò Deum, vt putauit ipse: id namque vix explicari, nedum probari potest. Neque, si ita esset, aliquid obstaret, quo minus cũ quacunq; re inanima posset quis Deũ cogitatione coniungere, qui re ipsa per essentiam omnibus intimè præsens est, ac proinde cũ Deo, eam simul adorare, vt explicatum manet. 19

Hominem adorari posse eodem motu adorationis cum Deo, si animus in hominis dignitatem non feratur.

CAPVT III.

DE homine, qui factus ad similitudinem Dei viua ipsius imago dicitur, bifariam loqui possumus. Primum nulla in ipso considerata dignitate, ac si res inanima esset: deinde, propriam ipsius excellentiã attendentes: de priori erit nobis in hoc capite disputandum; de posteriori in sequenti differemus. Hominis igitur priori illo modo considerati eadem prorsus ratio est, atque cuiusque al- 17

que alterius rei: vt in illo, & per illum, Deum possimus adorare; ipsum etiam sub eodem motu adorationis complectentes, sicut exemplar in sua imagine. In hac autē parte nobiscum consentiunt Alex. S. Thom. Vvald. & Caiet. locis allegatis in 1. cap. atq; rationes superiori capite factę pro rebus inanimatis manifestè id demōstrant. Si enim in illis rebus, Deum concipere possumus, quod in eis sit per essentiam, & operationē; multo melius in homine, in quo mirabiliora operatur, possumus eū apprehendere, ac proinde in homine, & cum homine ipsum adorare, ita vt animus noster, & affectus seruitutis in solam Dei excellentiā feratur, quam in homine cōsideramus: in ipsum verò hominem nota submissionis & reuerentiæ corporaliter terminetur: spiritu tamen in ipsum quoq; Deum transmissa perueniat. Simile quid inter homines accidere solet, quādo alicuius Regis legatus, nomine ipsius celebrat matrimonium: tunc enim, non vt legatus, consideratа etiam dignitate, quam ex munere & officio legati, super propriam fortunam, habet; sed attenta dignitate Regis, cuius personam in ea solum actione publica gerit, in primo loco cōuiuij, cum ipsa Regina, quam pro eo duxit in coniugē, inter alios Principes, & Reges sedet. Hic enim honor nō tribuitur ei, ex affectu & reuerentia, circa ipsum, sed Regi, quē repræsentat, ipsi verò in signo & nota exteriori.

Alex. S. Thom. Vvald. Caiet.

Quo pacto in bonore quocunque possimus Deum latria adorare.

Pulcra similitudo legatialicuius regis.

18

De amore caritatis, eodem modo philosophandum est. Cum enim amare, sit velle alicui bonum, idemmet actus amoris, vt optimè docuerunt S. Thom. & Caiet. 1. 2. q. 26. art. 4. habitudine ad illum, cui volumus bonum, dicitur amor amicitiæ, & caritatis, ex cuius complacentia desideramus bonū: respectu verò boni, quod desideramus, dicitur amor concupiscentiæ. Bifariam ergo amor caritatis ad hominem referri potest. Primum, cum ei volumus aliquid bonum quatenus bonum illius est, ex complacentia ipsius: & hoc modo est amor amicitiæ ipsius proximi, nec a Dei, nisi remote, & communi quadā ratione, qua quis dicitur Deum diligere; quatenus diligēs proximum, aut faciens aliquid aliud, secūdum virtutem, dicitur facere Dei

S. Thom. Caiet.

In eodē actu amoris est respectus concupiscentiæ & amicitiæ.

Amor caritatis bifariam ad proximum refertur.

19

voluntatem: hic verò modus diligendi proximum, potest non ineptè cum eo modo adorationis, & cultus, comparari, quo sanctos homines, ob ipsorum sanctitatis excellẽtiam veneramur, de quo sequenti cap. dicemus.

Deinde possumus diligere hominem, desiderãdo ei bonum, quod reuera bonum eius est, non ex cõplacentia erga ipsum, sed erga Deum, quatenus illud bonũ hominis, vt bonum etiã Dei, apprehendimus, atq; id ea ratione desideramus: vt cum ardẽter cupimus, proximum à peccato iustificari, nõ ex affectu cõplacẽtiæ erga ipsum, sed ex cõplacentia erga Deum, quem in proximo iustificato volumus laudari & glorificari, & hoc modo proximus non est ille, qui diligitur amore amicitiæ, sed est materia dilectionis Dei, prout in eo est quoddã bonum, quod licet sit ipsi bonum, est etiam quodammodo bonũ Dei, & vt bonum Dei, ex complacentia circa ipsum, desideramus. Eodẽ tamen motu amoris, fertur affectus hoc modo in proximũ, & in Deum, qui rectè comparatur cum eo modo adorationis, quo nunc dicebamus Deum in homine, & per hominem, & cum homine, eodem motu adorationis coli, & adorari posse: nulla in ipso homine, dignitatis excellentia considerata. 20

Hunc autẽ modum adorandi hominem, eodẽ motu adorationis cum Deo, quidam conantur ex Patribus probare. Ex Greg. Nysse. in libro de opificio hominis cap. 4. Cyrillo Hierosolymit. catechesi. 12. Aug. epistola 203. cũ explicat, quare in titulo dixerit, *honorabili fratri*, Damasc. lib. 4. de fide cap. 17. in principio. Verùm hi Patres non de adoratione hominis, ratione solius excellentiæ Dei, quẽ repræsentat, sed ratione suæ propriæ dignitatis expresse loquuntur: de qua non est nobis nunc controuersia. *Nysse. Cyrill. Hierof. Aug. Damasc.*

Meliùs videretur probari ex Leontio, loco superius allegato, vbi per omnes res mundi, fatetur, se Deum adorare, inter quas eodẽ modo animatas, & rationales, atq; irrationales, & inanimatas, cõnumerat: de omnibus ergo eodẽ modo sensit, sed creaturas inanimatas, nõ possumus cultu aliquo venerari, nisi quatenus, nulla in eis considerata excellentia, *Leont.*

cellentia, Deum cũ ipsis cogitatione cõiungimus, vt præ-
21 cedẽti capite expositũ est: ergo sensit Leontius, per homines etiã & Angelos, nulla in eis dignitate cõsiderata, Deũ in ipsis, & cũ ipsis, posse adorari: de quo in hoc capite tractamus. Cæterùm, Leontium quoq; loqui, non de hoc genere adorãdi hominem, aut Angelum; sed de alio, quẽ sequẽti capite dicemus, ibidẽ non obscurè monstrabitur.

Quomodo verò propter periculum, non deceat, quemlibet hominẽ adorandum publicè proponere, sed eum solùm, cui ratione proprię virtutis, & iustitiæ à Deo sibi cõmunicatę, cultus & adoratio debetur, ex superioribus satis constat. Accedit, quòd homines non sanctos colere, etiamsi recto animo (vt diximus) id fiat, speciem habet ethnicæ superstitionis, ob quam solam rationẽ, si alia nõ esset, permitti nullo modo deberet. Vbi tamen nullum esset periculum, nec specimen superstitionis, is qui sincera fide, & recta animi intentione, sicut nos explicauimus, quemlibet hominem exteriùs honoraret, & in eo Deum etiam agnosceret, nõ solùm nullo crimine notari posset, sed maxima laude dignus esset.

Vtrum quilibet homo publice sit adorandus, an bonus ãũtaxat.

22 Contra prædicta obijciet aliquis in hunc modũ. Si potest Deus in homine adorari, ipso homine, secundũ se, nõ adorato, & Deus in homine diligi, ipso homine non dilecto; posset etiã Deo in homine iniuria fieri, ipso homine nõ lęso, vel iniuria affecto: at hoc fieri nequit, vt patet: ergo nec illud. Respondeo: quod attinet ad peccatũ odij, quod interiùs cõsummatur, & respondet vel opponitur dilectioni, quæ etiam in affectu sistit, & perficitur; potest quis in proximo, odio habere Deum, etiãsi odio non habeat proximum: potest enim desiderare lapsum alicuius hominis, qui reuera malum illius est, non ex displicentia personæ ipsius, & quia malum illius est, sed ex displicentia Dei, & quatenus, vt malũ, & iniuriã eius apprehẽdit, sicut etiã potest diligere in proximo Deũ, nõ diligẽdo proximũ ipsum. & in hoc ęqua ratio est vtriusq; cõtrarij. In materia quoq; religionis potest fieri iniuria Deo in homine, nulla ipsi homini facta. Nam si quis ita colat hominem aliquẽ, eiq; os-

Obiectio.

Solutio.

In homine posse Deum iniuria afficiẽ lęso ipso homine.

culum, aut aliam exteriorem honoris notam exhibeat, vt animum latrię, quē in Deum intendere deberet, in ipsum hominem conuertat; iniuriam irrogat, nō homini, sed soli Deo, contra religionis cultum, quem illi soli debebat. 23

Quomodo creatura rationalis, quæ est imago viua Dei, ratione suæ dignitatis colenda sit.

CAPVT IIII.

Homo & angelus viua Dei imago dupliciter.

POsteriori modo cōsideratur viua Dei imago, & similitudo, homo scilicet, aut Angelus, quatenus in se dignitatē aliquam, à Deo communicatam, & sibi propriam, habet: quæ duplex est. Quædam ex dono, & gratia creationis, prout scilicet creatura rationalis, rationis & arbitrij particeps est; & hoc modo debetur illi reuerentia, & honor quidam ciuilis, atque vrbanus, non solum, quatenus honore inuicem quisque alterum præuenire debet, iuxta Apostolum ad Rom. 12. sed quatenus arbitrio, & ratione, vel publica autoritate, vnus alterum antecellit: alia verò dignitas est gratiæ rectè operandi, & iustificationis: qua vltra donum creationis, homo à Deo per singulas occasiones dirigitur, quoad vsq; iustificetur: in qua etiam relucet Deus, vt in vestigio, & imagine sua: & ratione huius iustificationis, debetur creaturæ rationali honor, & adoratio plusquam ciuilis: de qua 1. lib. disput. 6. & 7. dictum est. Atq; hinc apparet discrimen manifestum inter imaginem pictam, seu sculptam, quæ inanima est, & creaturam rationalem, quæ est viua similitudo: quod hæc, secundum se, capax est adorationis, & honoris, qui in ipsa, vt in integro termino, spiritu submissionis cōpleatur: at imago picta, aut sculpta, signo quidem, & simplici affectu adorari potest: affectus tamen seruitutis in exemplar intētus esse debet, vt 2. libro disput. 3. explicauimus. Perinde se habet legatus Regis, vt ibidē sępius notauimus, atq; imago viua Dei in eo, quod secundum se, tanquam integer terminus, capax est adorationis, & cultus. Ratio verò discriminis assignata à nobis est

Paul.

Homini quādo, & quomodo ciuilis honor debeatur.

24

Homini iustificato debetur plusquā ciuilis honor.

Imago per se non potest esse completus terminus adorationis, at creatura rationalis potest.

bis est cap. 8. illius disputationis; quia legatus à Rege, & creatura rationalis à Deo, cuius imago dicitur, accipiunt dignitatem in se aliquam, cui honor, & adoratio debetur, non solùm in signo & simplici affectu, sed etiam in spiritu seruitutis & submissionis. Potest enim aliquis, & legatū, & creaturam rationalem, ratione illius dignitatis, quam in se habet, superiorem agnoscere; ac proinde signo & affectu se illi submittere, etiamsi tunc expressè non se submittat Regi, cuius est legatus, aut Deo, cuius est similitudo: at imago depicta, seu sculpta nullam in se ab exemplari dignitatem, aut excellentiam habet; sed tota eius dignitas est ipsum exemplar in ea conclusum: atq; adeò nullus imagini secūdum se, in spiritu & veritate, seruum se debet exhibere, sed exēplari in imagine, vt latius ibidē demonstratum est. Eodem modo de dilectione fratris philosophari debemus. Nam quando ei volumus bonū, quatenus ipsius bonum est, & ex cōplacentia ipsius, amor proximè terminatur ad fratrem, non ad Deum, & ipse, non Deus, eo amore dicitur amari: Deus autem cōmuni quadam ratione, & remotè solùm; quatenus scilicet aliquis, cum dicitur diligere, qui eius mandatis, & præceptis obsequitur. Hic verò modus diligendi fratrem optimè comparatur cum eo modo adorationis, quo fratrem secundū se, ratione suæ dignitatis veneramur, vt superiori capite notauimus. Vterq; enim motus, tam adorationis, quā dilectionis, ad ipsum fratrem, non ad Deum, proximè terminatur.

Legati & imaginis discrimen

25

Collatio amoris proximi cum adoratione, quæ per se terminatur complete ad creaturam rationalem.

26 De hoc genere cultus, & adorationis Sanctorum, existimo, loquutos fuisse Patres cap. 3. cōmemoratos, vt legenti constare potest: Leontium quoque, de quo maior est difficultas, eodem modo intelligendum esse, ex verbis ipsius perspicuè colligitur. Nam quamuis sub eadem regula, res omnes, tam inanimas, quā rationales comprehendisse videatur: non eodem modo de inanimis, atque de rationalibus loquutus est. De veste enim Ioseph, quam Iacob osculatus est, sic ait. *Non ipsam vestem diligendo, aut honorando, hoc fecit: sed per eam arbitratus est, se Ioseph osculari*, & paulo

Leont.

Locus Leontij de adoratione Sanctis exhibita.

inferiùs, de virga Ioseph, cuius verticem idem Iacob adorauit, eodem omnino modo loquitur: & post verba recitata cap. 2. huius disputationis, quibus docet per omnes res mundi, creatorem ipsarum adorari posse; illico subiũgit. *Ita Christianorum populus, quascunque crucis, & imaginũ eius figuras amplectuntur, non ipsis lignis, aut lapidibus, vel auro, aut corruptibili imagini, aut capsulæ, aut reliquijs cultum præstãt: verùm per hæc, Deo omnium factori gloriam, veneratione, & cultũ exhibent: siquidem qui in Sanctos impenditur honor, in ipsum recurrit. Imago enim Dei est, qui secundum Dei imaginem homo factus est, maximè qui Spiritum sanctum in habitaculum suum recipit. Iustè itaque imaginem Dei seruorum venerans, & adorans, donum Sancti spiritus glorificat.* Huc vsque Leontius. 27

Exponitur prædictum testimonium.

In quibus verbis primum obserua, cum de imagine picta, reliquijs, & alijs rebus inanimis loquitur, ait, eas non adorari: intelligit vero, vt 2. libro disp. 8. cap. 13. explicauimus, affectu, & spiritu seruitutis; bene tamen signo, & nota exteriori. Cum verò de homine sermonem habet, & per ipsum inquit Deum coli, sicut dixerat, per imaginem, exemplar, non asserit, non hominem, sed Deum tunc adorari sic enim, notam honoris, & submissionis cũ simplici affectu, sicut imagini pictæ, homini Sancto seruaret, non spiritum submissionis, quod est absurdum: sed absolutè dixit, ipsum coli, & per ipsum, Deum. Signum ergo est, Leontium planè sensisse, cultum Sanctis exhibitum, ad ipsos integrè, & secundùm notam, & secũdum affectũ seruitutis terminari: ad Deum verò remotè, & cõmuni quadam ratione solùm, quatenus secundùm voluntatem illius, & præceptum, hæc Sanctorum veneratio est; sicut de dilectione etiam diximus.

Nota.

Deinde, in eisdem verbis Leontij nota, cum de reliquijs loquitur, asserit, eas non adorari, quod eodem modo, quẽ anteà de imaginibus dicebamus, intelligendum est: subdit tamen, per illas Deum omnium factorẽ adorari. Reddit vero rationem, dicens. *Siquidem, qui in Sanctos impenditur honor, in ipsum recurrit*: non dicit, *siquidem, qui in reliquias impenditur honor, in ipsum Deum recurrit* Cum enim dixisset, reliquias 28

liquias non adorari, sed autori omniũ Deo honorem per eas deferri; non recte subiungeret, *siquidem, qui in reliquias impenditur honor, in ipsum Deum recurrit.* Videretur enim, astruere, quod paucis ante verbis negauerat. Cęterũ, quia nunquam dixerat, Sanctos Dei non adorari, aut coli; sed Deum ipsorum: imò verò, pleno ore dixerat, ipsos adorari, optimè de eorum cultu, & reuerentia inquit, in Deum tandem referri. Necesse autem est, de cultu & adoratione, quæ fit in spiritu & affectu submissionis, id intelligere: nã ea, quæ in nota & simplici affectu cõsistit, reliquijs etiam exhibetur: de illa ergo quę in spiritu Sãctis per reliquias, & in reliquijs tribuitur, meritò ait, in Deum quoque recurrere: quia communi illa ratione, quam paulò antè diximus, in Deum redundat.

Postremo, cum Leontius dicat, hominem adorari, quia factus est ad imaginem Dei, tunc præsertim, quando in se Spiritumsanctum habet: planè indicat, se loqui de cultu, quem homini secundùm se exhibemus, ratione excellentiæ, quam à Deo communicatam, in se habet, & gratia creationis, & reparationis: atque eatenus etiã ipsum Spiritumsanctum ea adoratione à nobis honorari asserit; quatenus in homine iusto, donum ipsius, scilicet gratiam, vel hominem Sanctum, propter ipsam, veneramur. Non ergo loquitur Leontius de eo modo adorandi hominem, quo res inanimas adoramus: de quo superiori capite diximus: quanquam & hoc modo, homo etiam adorari potest: sed de alio secũdo modo, de quo in hoc capite hactenus dictum est. Et in hunc sensum, alios etiam Patres commemoraros loqui perspicuum erit legenti. Ex hoc Leontij testimonio diximus lib. 2. disputat. 8. cap. 4. iuxta doctrinam Patrum, adorationem Sanctorum non eodem modo in Deum transire, atque adorationem imaginum, & rerum inanimatarum. Quomodo autem reliquiæ, quæ non sunt admodum certæ, possint adorari, postrema disputatione, cap. vltimo dicemus.

29

An sit

An sit peccatum, adorare radium luminis, vel speciem Crucifixi, sub qua dæmon delitescit. 30

CAPVT V.

EX iactis fundamentis in 2. & 3. libro, quid in hac proposita dubitatione dicendum sit, facile colligitur: breuiter tamẽ quid alij senserint, prius referemus. Antisiod. eren. lib. 3. summæ tractatu 8. cap. 4. q. 5. in corpore & ad 3. & 4. & q. incidẽti, quæ habetur in quæst. principali: Alex. 3. p. q. 30. m. 3. art. 1. § 3. Bonauent. in 3. d. 9. art. 1. q. 6. Marsilius in 3. q. 8. art. 2. ad 5. dubium: Adria. quodlib. 4. art. 1. principali in 3. puncto affirmant, nullum posse à peccato idololatriæ excusari, qui his apparitionibus cultum, & adorationem absolutè, & sine expressa conditione defert. Probãt verò, quia cũ illle possit vno ex duobus modis, periculũ illud euadere; voluntariè, & præcipiti animo se illi exponit, si absque vlla conditione adorat. Vnus modus est, oratione interna à Deo postulare veram cognitionem, & illustrationem; quam sine dubio quisque consequetur, si fecerit id, quod ex se potest, & debet. Quare arbitrantur, ignorationem illam, qua putat aliquis, ibi Deum apparere, cum reuera sit dæmon, semper esse vincibilem, quæ à culpa non excusat. Alter modus excusandi à culpa est, adorationis cultum sub conditione, & non absolutè illi deferre hoc modo: *Si es verus Deus, te adoro*, quam sanè cõditionem, dicunt, debere esse expressam, nec satis esse, si sit in sola habituali animi præparatione. In eorum igitur sentẽtia, qui absolutè adorat eũ, qui apparet, etiamsi putet esse Deum, cum reuera sit dæmon, semper idololatriæ crimen committit: quia aut ignorationem vincere poterat, aut, addita conditione prædicta, affectum cohibere, & corrigere, ne sine frẽno in figmentum illud ferretur. Idemq; docere debent, etiamsi ille, qui apparuit, reuera esset Deus, quia simili se periculo exposuit, vt etiamsi esset dæmon eum adoraret. 31

Antisiod.

Primaopinio huiusmodi dicit orantes esse idololatras.

Alex. Bonam. Marsil. Adria.

Hæc

Hæc ſententia manifeſtè falſa eſt: ideoq; præſertim explodendam cenſeo, quòd adeò leui fundamento, tam ſeuerè, ſimplices, & ignorantes condemnet, vt nulla ratione, in eo caſu, inuincibilem ignorationem poſſe eſſe concedat: cum multò facilius ſit circa factum, quam circa ius eã contingere. Quare cum eodem Adriano in 4. poſt quæſt. 5. de confeſsione, dub. 7. §. *Reſpondeo ad primum.* in primis exiſtimo, in eo caſu, frequenter accidere poſſe ignoratione
32 nẽ ſine culpa, in rudibus præſertim, qui de his rebus minimè inſtructi ſunt. Tunc verò inuincibilis, ſeu probabilis iudicari debet ignoratio iuxta regulas, quas trademus in 1.2. q. 76. quæ eſt de ignorantia: quando nulla prorſus occurrit ratio dubitandi, aut credẽdi oppoſitum, ſed ſimplici animo quis perſuaſus fuit, illum eſſe Deum, nec aduertit vllo modo quidquã ibi eſſe periculi, aut conditione illa adiecta, periculum, ſi quod eſſet, auferri poſſe. Vt enim aliqua ignoratio vincibilis dicatur, & culpabilis, vt ibidem latius demonſtrabitur, debet aliquem locum cõſultationi in contrariam partem relinquere: alioqui humana diligentia, quę conſultatione debet adhiberi, vinci, & ſuperari non poterit: tũc autem non relinquit ignoratio, quam nulla ratio dubitandi præcedit, aut comitatur: ergo talis erit inuincibilis: ac proinde concedere deberẽt autores ſuperius citati, in eo caſu aliquem poſſe excuſari ratione ignorantiæ inuincibilis. Nam quod de remedio orationis ipſi aſſerunt, eandem cõtinet difficultatem. Sicut enim quis omninò ignorare poteſt, vtrũ ille, qui apparet, ſit dæmon, vel Deus: ſic etiam poteſt prorſus non aduertere, eſſe neceſſarium, tunc orare. Vnde & contingere poteſt naturalis inconſiderantia ipſiuſmet remedij adhibendi, quo ignoratiò illa vincenda eſſet; quæ inconſiderantia ſimiliter erit ſine culpa, & inuincibilis. Vt enim ſuperius dixi, niſi aliquis ſit locus dubitationi, induſtria humana nec incõſiderantia, nec ignoratio ſuperari poteſt.
33

Quomodo ad oratiõ exhibẽda in apparitionibus ex ſẽtentia autoris

Ignorantia culpabilis conditiones.

Secundò, etiamſi ignoratione quis in eo caſu non poſſet ab idololatria excuſari, poteſt tamẽ alio multo faciliori modo. Vt enim ſæpius in hoc opere inculcatũ eſt,

affectus

Argumentum rem pla nedemõſtrãs.

affectus interior,qui fertur in excellentiam apprehenſam rei, quam adoramus,dirigit omne opus exterioris adorationis:talisque virtutis eſt,vt per quamlibet rem mundi, illud exterius ſignum in Deum ipſum trãsferre, & dirigere poſsit:atq; ita ex intẽtione animi ſincera,& pura quodlibet exterius opus, eſt veræ religionis: ſicut ergo homo per lapidem aut in lapide poteſt Deum hac ſincera fide colere;ſic etiam in radio luminis,quod apparet, poterit ex recta circa Deum intentione,& affectu,ipſum venerari,et quamuis ibi eſſet Dæmon,ipſi nullo modo aut affectus ſeruitutis, aut exterior nota ſubmiſsionis exhiberetur.De affectu ſatis patet:hic enim ſequitur apprehenſionem; ſi ergo ille Deum ibi apprehẽderet,non Dęmonem,affectus eius circa Deum,non circa Dæmonem verſaretur.De ſigno exteriori probatur,quia ſignũ in idipſum fertur, in quod tendit affectus ſubmiſsionis.Nam licet corporaliter exterioribus rebus deferatur:ſpiritu tamen & affectu ſeruitutis in rem,quam apprehendimus excellentem,transfertur. 34
Sic ergo non eſt neceſſaria ignoratio,vt ab idololatrię crimine ille excuſetur,qui in radio illo luminis, vel ſpecie crucifixi,ſub qua Dæmon diliteſcit,Deum adorat.Quare, nec conditionem expreſſe addere oportet,vt rectè,& legitimè adoratio fiat;& multo minus ea exprimenda eſt,quãdo Euchariſtiam adoramus;vt optime tradunt Alex.3.p.q. 30.in 3.ar.1.§.3.in fine. S.Tho.in 3.d.9.q.1.a.2.q.6.ad 2.Bonauentura.q.6.citata:qui cũ dicant,neceſſariã eſſe expreſſam conditionem,quãdo adoratur Chriſtus in ſpecie crucifixi,vbi Dæmon diliteſcit: affirmãt tamen, eam non eſſe neceſſariam,vt adoretur in hoſtia conſecrata. Idem ſenſit Gabriel,in canone lect. 50. Quinimò vt Caieta.2. 2.q.1. art.3.& Ioan.Heſſelanus in lib.de Euchariſtia,& Claudius Sainctes in lib.de Euchariſtia repetitione 9.cap.4.docent, male faceret,qui adderet conditionem,vt ſecurus adoraret.Et quidem,cum adoratio fiat recta intentione,vt diximus,non poteſt non conditio habitualis (vt aiunt) ſub ea contineri.

Alexa. S. Thom. Bonauen.

Gabri. Soa. Heſſelan. Claud.

In apparitio

Tertio illud cautè in hiſce apparitionibus obſeruandum eſt, in

est, in quo non modicum periculum esse solet, vt tota consideratione attendamus, ad quidnam illud, quod apparet, nos moueat, ne forsan dulcedine ipsius, quã initio gustauimus, decepti, deinde suggestionibus eius malignis facile acquiescamus. Atque hinc discernere debemus, vtrũ Dei, an Dæmonis fuerit illa apparitio. Ex ipsius enim affectis, & suasionibus facile dignosci potest. In modo tamẽ adorãdi, vt à nobis explicatus est, periculum aliud esse nequit: quare nec illam conditionem adijcere necesse est: id quod de adoratione quoque hostiæ cõsecratæ dicere debemus: propter illud tamen periculum, ne Dæmon vlterius in sua suggestione procedat, non liceret, nec recta intentione, illam apparitionem adorare. Cæterum quoad hoc, sicut ignoratio vincibilis, & culpabilis accidere potest: sic etiam inuincibilis, qua & ab hoc periculo simplex aliquis in principio (quando nondum illud apparet) excusari posset: atque in hoc casu locum habebit sententia autorum, quos allegauimus, tametsi ipsi in alio sensu loqui videãtur. Propter hoc periculum, quod dixi, rectè Sanctus quidam, vt refert Bonauentura, cum ei quid simile appareret in modũ crucifixi, respondit: *nolo Christum in hac vita videre*. Id quod Bonauentura summopere laudauit. *nibus quidem seruandum.*

Quarto præter hæc, attendi debet, an in adoratione talium apparitionum scandalum aliquod exterius, aut nota esse possit: tunc enim ratione illius, non liceret etiam sincera fide, & intentione adorare.

Respondetur duobus argumentis, quæ supererant ex octaua disputatione secundi libri.

36

CAPVT VI.

EX prædicta doctrina in tota hac disputatione tradita, responderi potest ad duo argumenta, quæ lib. 2. disp. 8. cap. 13. attigimus, & pro 1. & 2. sentẽtia, in ea disput. impugnatis, afferri solẽt. Primũ

In quo valeat comparatio ad orationis imaginis cũ amore proximi.

Primum est, sicut possumus amore caritatis, propter Deum, fratrem nostrum per se diligere, ipso Deo non dilecto, sic etiam poterimus imaginem, propter exemplar secundum se venerari, ipso exemplari non adorato, sicut illa prima & secunda sententia contendunt. Verùm quam infirma sit hæc ratio, ex doctrina huius quæstionis, quam etiam in ea 8. disputatione attigimus, illico appareret. Nam si proximus verè diligatur amore amicitiæ, desiderando illi bonum, vt bonum eius est, ex complacentia ipsius; tunc sanè non diligitur Deus, nisi communi quadã ratione, quatenus ipse sibi factũ reputat, quod vni ex fratribus nostris præstamus; & hoc eodem modo dicitur homo diligi propter Deum, ipso tamen Deo non dilecto amore ipsi proprio & peculiari. Huic autem amori nõ debet comparari adoratio imaginis, quæ secundum se capax non est cultus, & honoris, sine exemplari: proximus enim, sine Deo, capax est dilectionis, & per se, Deo non dilecto, diligi potest; sed cum hoc amore conferri debet adoratio Sanctorum, qui secundum se terminare possunt cultũ integrum adorationis in signo, & affectu submissionis, sicut etiam integrum actum amoris, quia non solùm concupiscentiæ, sed etiam amicitiæ, in quo formalis ratio dilectionis consistit, obiectum esse possunt. Quod si proximus sit solùm materia diligendi Deum, quia bonum, quod in ipso est, aut ei desideramus, non concupiscimus quatenus bonum illius est, & ex complacentia ipsius, sed quatenus Dei bonũ quodammodo in eo apprehẽditur, & ex cõplacentia ipsius Dei; optimè adoratio imaginum cum dilectione proximi hoc modo cõfertur. Sicut enim idẽ actus amoris est, qui terminatur ad proximũ, & ad Deum (quãquam circa proximum, tãquam circa materiam, versatur; Deum verò respicit, vt obiectum formale:) sic etiam idẽ motus adorationis est imaginis & exemplaris, qui diuerso modo vtrumq; respicit; exemplar quidem, vt obiectũ proprium eius, quod est formale in adoratione, scilicet seruitutis, & subiectionis, quæ fit in spiritu: imaginem autem, sicut materiã osculi, aut signi exterioris reuerentiæ, quod

37

Differentia imaginis in adoratione, & proximi in dilectione.

Rursus de imagine, & prototypo proximo & Deo

38

quod volũtate simplici ipsi corporaliter exhibetur,& spiritu seruitutis transfertur in exemplar. Sicut ergo adoratio imaginis,& cuiusque rei inanimæ, non rectè comparatur cum adoratione alicuius naturę rationalis,quia hęc secundum se capax est seruitutis & submissionis interioris,non autem res inanima:sic etiá non rectè confertur hęc adoratio rerum insensibilium, cum amore naturæ rationalis omnino;sed eo solum modo,quem diximus; optimè tamen adoratio rei inanimatæ cum amore etiam eiusdem rei in vniuersum comparari potest. Nam quemadmodum res inanimas diligere nõ possumus amore amicitiæ,vt affirmat S. Thom. 1. contra Gentes cap.91.& Arist.8.Ethicorum cap. 2. & 7. Ethic. ad Eudemũ cap. 8. quas inquit amari per accidens,& amore solùm concupiscentiæ;quia esi illis velimus bonum, vt vino volumus conseruationem, nobis potiùs,vel alteri illud volumus,quam ipsis,sic etiam nulli rei inanimatæ secundum se sine rationali cultum deferre possumus, sed per ipsam rei rationali. Prius explicatur hoc modo. Nam res inanima dignitatẽ non habet,qua obiectum esse possit amoris, quatenus est amicitiæ,sed quatenus est concupiscentiæ:qui duo respectus,in eodem actu amoris inueniuntur, vt optimè tradit Caiet. 1.2.q.illa 26.art. 4. & ita idem actus amoris fertur in rem inanimam,& in aliam rationalẽ,cui illã desideramus, sed diuerso modo:quatenus amicitiæ,in rationalem, quo respectu,completur in ratione dilectionis: in irrationalem vero,quatenus est cõcupiscentiæ. Posterius etiam patet: quia res inanima dignitatem non habet, vt secundum se capax sit reuerẽtię in spiritu, & affectu seruitutis, quo cõpletur adoratio,in ratione cultus;sed capax est honoris in signo ex simplici affectu,vt dis.8.2.lib.c.16.explicauimus. Ideoque semper est idem motus adorationis, in rem inanimã, & rationalem, diuerso tamen modo, in rationalem quidem in spiritu, & affectu submissionis:in inanimã vero in signo,& nota exteriori ex simplici affectu.

S.Thom. Arist.

Inanimatæ per se neque colun ur, nec diligu:tur sed peracci-dens.

39

Caiet.

Hæc differẽtia inter amorem proximi ob suã bonitatem ad ipsum terminatũ in ratione amicitiæ,& amorem illius

ptopter Deum, vel potiùs amorẽ Dei in ipſo,& inter adorationẽ Sanctorum ſecundum ſe,ob ipſorum ſanctitatẽ, atq; adorationem Dei in ipſis,vt à nobis explicata eſt, colligitur ex S. Thoma 2. 2. q.103.art.3.ad 2. ex Alberto in 3. d.9.art.6.ad 1. Bonauent.art.2.q.4.ad 3.Ricard.art.3.q.1. ad 2.Durand.q.3.ad 1. S.Thom. Bonau. Ricard. Durand.

Secundũ argumentum erat.Etiamſi media velimus propter finem,alio tamen actu,nimirum electionis, ea volumus,quam finem: ergo quamuis imaginem propter exemplar veneremur, alio motu adorationis,quã ipſum exemplar,debemus adorare. Reſpondere poſſumus, in primis electionem mediorum,& intentionem finis ad eandẽ virtutem pertinere in genere moris, imò verò tam electio, quam intẽtio in genere moris, veluti à proximo obiecto, à fine ſpecificatur, vt ex doctrina ſancti Thomæ & Caiet. oſtendemus in 1. 2. quæſt.18. articulo 6. quia primò ab vtroque actu reſpicitur finis. Quocirca ſi eodem modo ſe haberet adoratio imaginis,& exemplaris,deberet vtraque in genere moris ab exemplari tanquam à fine, ſpeciem habere; nec eſſet duplex ſecundum ſpeciem diſtinguenda in genere moris, vt prima illa, & ſecunda opinio diſtinguunt. 40 41

Secundum argumentum. *Prior ſolutio.* S.Thom. Caiet.

Porrò quamuis hoc verum ſit,quia tamen electio ita à fine ſpecificatur,vt circa illam non dicatur verſari, nec ipſum velle,ſed tantum in obliquo reſpicere,cum ſit actus diſtinctus ab intentione, vt etiam in 1. 2. quæſt. 8. art. 3. probabimus:& tamen eodem motu adorationis dicimus, imaginem,& exemplar adorari,& circa vtrumque directè verſari adorationem,ideo aliter reſpondendum eſt,& diſcrimen manifeſtum, quod inter ea verſatur,explicadum: id quod perſpicuum erit,ſi rectè demonſtrauerimus, quo modo hat intentio,& electio mediorum, & adoratio exemplaris per imaginem.

Præmittenda autem eſt doctrina Ariſt.2. de anima cap. 4. textu 35.& 37.qui duplicem finem aſsignat,alterum cuius gratia: & hic eſt bonum adquirendum, quod propter ſe nobis,aut alteri appetimus,aut honeſtum, aut delectabile ad

Ariſt.

Poſterior ſolutio. Quid ſit finis cuius gratia, & finis cui.

42 bile adquirendum, & comparandum per media, vt sanitas, aut virtus: alius verò est finis, cui illud desideramus, qui non est per media adquirendus, vt persona: talis finis est obiectum amicitiæ, sed finis cuius gratia, est obiectum concupiscentiæ, de qua distinctione plura in 1. 2. quæst. 1. art. 1. & in tertiam partem quæst. 1. art. 3. nunc ista nobis sufficiant.

Hoc iacto fundamento, superest videndum, quomodo electio, & intentio se habeant inter se, atque adoratio imaginis, & exemplaris. Intentio ergo, & electio sunt non solùm duæ operationes voluntatis distinctæ licet connexę, sed etiam habent exterius duas operationes sibi subiectas: altera voluntas est cõsequendi sanitatem, quæ ipsam sanitatem habet pro fine cuius gratia: ipse verò homo cui eam desideramus est finis cui: altera est volũtas adhibendi medicinam, seu potionem, quę est distincta à priori vt 1. 2. quęst. illa 8. art. 3. monstrabimus, quę respicit potionem vt medium vtile ad sanitatis adeptionẽ. Deinde sunt duo externa opera, seu effectus, qui in executione, & re ipsa inuerso ordine se habent: vnus est potio sumpta, quę respondet electioni: alter est sanitatis consequutio, quæ est
43 obiectum intentionis.

Intentio & electio sunt duo actus voluntatis circa duas operationes externas.

At in adoratione imaginis, & exẽplaris non ita fit. Neq; enim imago assumitur per electionem, vt mediũ ad exemplar, quasi ad finem, quare nec voluntas adorandi exemplar, se habet vt intentio: nec voluntas adorandi imaginẽ, vt electio; sed vtraque hoc modo fit. Primum adoratio, vt patet ex dictis in 1. lib. disp. 1. cap. 4. & 2. lib. disp. 8. cap. 8. & 12. duobus cõstat, & affectu seruitutis erga rem excellentem, cui notã submissionis deferre desideramus, & ipsa nota exteriori: tũ etiã, affectus ille, ita fertur in viuũ exẽplar, vt quatenus est seruitutis, & submissionis, non respiciat imaginem secundum se, sed exemplar: quatenus vero est simplex affectus respiciat imaginem, cui nota exterior ita corporaliter exhibetur, vt in exemplar spiritualiter transferatur. Hęc omnia ex cap. 8. & 12. 15. & 16. manifesta sunt.

Differentia adorationis imaginis cũ exemplari ab intentione, & electione.

Iam verò sic se habet adoratio imaginis, & exemplaris, vt in affectu non sit duplex sed vnica, sicut patet. In signo etiam sit vnica, cum vnicum tantum signum imagini, & per illam exemplari ex affectu submissionis tribuamus. Exemplar autem se habet sicut finis non cuius gratia, nec enim est aliquid opere adquirendum, sed est instar finis cui; ipsum vero signum non est medium, cum per illud non consequamur aliquem finem; sed est finis cuius gratia, quatenus, vt honestum apprehenditur, & vt quoddam propter se appetibile, in imagine, & per imaginem exeplari affectu illud exhibemus. Imago denique, neq; est mediũ, quod eligimus, quia per illam non adquiritur finis cuius gratia; nec est finis cuius gratia, quia ipsam etiam non consequimur, nec ad eam consequendam media eligimus; nec est finis cui; quia ipsi ex affectu illo submissionis tanquam excellẽti non deferimus spiritualiter cultum externum, & notam submissionis, sed est materia circa quam signum corporale versatur, quia ei corporaliter aut osculum, aut inclinationem, aut aliud signũ præbemus, vt per illam in prototypon transmittamus. Est ergo maximum discrimen inter intentionem finis, & electionem mediorum ex vna parte, & adorationem exẽplaris & imaginis ex alia. Quare argumento superiùs facto autores primæ & secũdæ sententiæ nihil probare possunt. 44

Obijciet rursus aliquis hoc modo: sicut bonitas finis, quæ est extrinseca medijs, est ratio sufficiens, vt actus electionis ad media, tãquã ad integrũ terminũ referatur, nulla alia in ipsis exsistente bonitate, sic etiã poterit dignitas exẽplaris esse sufficiens, vt adoratio integre terminetur ad imagines, etiãsi nulla eis insit dignitas. Respõdeo, primũ in medijs esse bonitatẽ vtilis distinctã à bonitate finis, ratione cuius proxime terminant actũ electionis, licet bonitas finis sit prima, & remota causa, aqua totus incipit motus, & affectus. Deinde licet concedamus, extrinsecã bonitatem posse esse rationem propinquam appetendi media distincto amore, quam finẽ: tũ amor ille nõ potest esse amicitiæ, sed tantũ concupiscẽtię, qui in rẽ irrationalẽ terminatur: 45

cum ta-

cum tamen adoratio circa illam compleri nequeat. Ratio vero discriminis est, quia amor concupiscentiæ refertur ad id, quod alteri bonum est, quod potest esse res irrationalis: adoratio verò fertur semper in rem excellentem, & cognitam, vt superiorem, quæ nequit esse irrationalis, vt tota disputatione 8. lib. 2. ostensum est: & ideo ratione extrinsecæ dignitatis integrè in illã non potest cultus terminari.

46 *Vtrùm Crux Christi debeat adorari. Disput. 2.*

Variæ Hæreses. cap. 1.
Catholica veritas asseritur, & primum de ipsa Cruce Christi probatur. cap. 2.
Impugnant Hæretici historiam de crucis inuentione. cap. 3.
De signo Crucis in vniuersum. cap. 4.
De signo Crucis in aere, vel super rem aliquam. cap. 5.
Solutio obiectionum Hæreticorum. cap. 6.

Variæ Hæreses.

CAPVT I.

HAEC controuersia cum hæreticis solùm nobis habenda est, quã luculenter & eruditè tractarunt Vvald. tomo 3. à cap. 158. Alphonsus de Castro contra hæreses verbo *Adoratio*. Democharis lib. 4. de sacrificio Missæ c. 28. Alanus Copus dialogo 4. cap. 3. & sequentibus, Pamelius in annotationibus ad Apologeticum Tertulliani à num. 238. In ea verò non solùm de cruce, in qua Christus passus est, cuius reliquiæ, & particulæ apud fideles religiosè hactenus seruãtur; sed etiam de signo illius disseremus. Et quamuis quæstio cõmunis videatur cum ea, quam de imaginibus lib. 2. examinauimus, atq; adeò hæretici omnes, qui contra imagines & reliquias generatim docuerunt, contra crucem quoq; 47 Christi, & signum illius senserint; quia tamen speciatim

Vvald. Castro Democh. Alanus Pamelius

aliqui, quos in hoc capite recenſebimus, contra crucem, eiuſq; adorationem pugnarunt, peculiarem de ipſa diſputationem inſtituere neceſſe fuit.

prima hæreſis

Prima igitur hæreſis fuit eorũ, qui negarũt, Chriſti crucem, & ſignum illius eſſe adorandum, cuius primus autor videtur fuiſſe Claudius Taurinẽſis Epiſcopus, vt teſtatur *Iuo Ionas* Iuo Carnotenſis circa finem ſui chronici, & Ionas Aurelianen. Epiſcopus libris de cultu imaginum, in 5. tomo Biblioth. ſacræ, qui eodem tempore claruit, quo Claudius ille ab anno videlicet 800. ſalutis noſtræ, tempore Ludouici Pij, & Caroli Calui filij eius, vt diximus lib. 2. diſp. 6. cap. 6. in 5. ratione, & contra eundem Claudium prædictos libros conſcripſit. Quare lapſus eſt Gabriel Prateolus, in ſuo Elencho hæreſum, verbo *Claudius Taurinenſis*, dũ aſſeuerat, hunc Claudium, & Vvicleffum coętaneos fuiſſe, cum reuera Ioannes Vvicleffus tẽpore Caroli quarti Cæſaris vixerit: ſuã verò ſententiam putat Prateolus ex Vvaldẽſi probari, quod veroſimile non eſt: ipſe enim bene nouerat quo tempore vixerit, & docuerit Vvicleffus: norat etiam, vt ipſe in 5. tomo teſtatur, cap. 160. 1. cõtra Claudiũ ſcripſiſſe Ionam Aurelianenſem, qui Theodolpho in Epiſcopatu ſucceſſit; vnde ergo eos fuiſſe coętaneos exiſtimare potuit? 48

Claud. Taurinẽ. primus crucis impugnator.

Secundò eũdẽ errorẽ ſequuti ſunt Pauliciani, teſte Photio patriarcha, vt refert Eutimius in ſua Panoplia, tit. 21. ſic appellati, à quodã Paulo, & Ioanne, eorũ magiſtris. *Eutim. Photius*

Pauliciani.

Tertiò tempore Bernardi, & Petri Cluniacenſis, eandem hæreſim docuit Petrus Bruis, vnde & Bruiſiani dicti ſunt. Contra quos Petrus Cluniacenſis ſcripſit epiſtolam, quæ initio ſuorum operum habetur, ac eodem fere tẽpore, in Bulgaria Bogomili, vt refert idem Eutimius, titulo 23. hæreſi 14. publicè id ipſum prædicarunt, de quibus lib. 2. diſput. 1. cap. 2. & diſputatione 2. cap. 2. dictum eſt. *Petrus Clunia.*

Bruichiani.

Quartò Vvicleffiſtæ, vt refert Vvalden. tomo 3. cap. 160. hunc errorem mortuo ſuo magiſtro, alijs, quos ab illo edocti ſunt, addiderunt. Quintò denique noſtro tempore hunc errorem ſuſcitarunt, Caluinus libro inſtitutionum cap. 11. *Vvald. Caluin.*

Vvicleffiſtæ

cap. 11. §. 7. & Centuriatores Centuria 4. capite 4. Fundamenta verò huius erroris, quæ contra adorationem crucis peculiaria sunt, præter communia illa, quæ contra cultum imaginum in vniuersum, disputatione 6. secundi libri retulimus, inferiùs cap. 6. adducemus. Hi omnes hæretici commemorati, in hoc vnum conspirarunt, vt cultum, & adorationem, cruci Christi, & signo illius, denegarent.

Secunda hæresis fuit Armenorũ, qui vt refert Eutimius titulo 20. Panopliæ cap. 14. non venerebantur crucem, nisi prius eam lauarent, & sanguine sacrificij vngerent, atque clauum in ea figerent. Quo quidem (vt ipse notat) alium etiam errorem indicabant. Ante lotionẽ verò, & vnctionem, crucem rem communem, & immundam esse arbitrabantur, ideoq; adorandam esse negabant. Horum errorem confutat Eutimius, ostendens ipso signo crucis omnia à nobis benedici, & sanctificari, quare nec lotione, nec vnctione indigere.

Tertia hæresis huic opposita est Fausti Manichęi, cuius meminit Vvald. 3. tomo cap. illo 160. & est apud August. lib. 20. cõtra Faustum cap. 11. dicebat enim, omnem arborem venerandam esse à nobis, ob memoriam crucis Christi: quocirca discipuli illius, in quocunq; ligno, sicut in cruce, Christum colebãt, & hac ratione, inde fructus, aut poma ob reuerentiam colligere formidabant.

Hæc sententia non ita reprehensione digna censeri debet, sicut aliæ duæ priores, quæ ipsi cruci etiã Christi venerationẽ, & cultũ sacrũ denegant. Hęc enim nõ solùm cruci Christi, & signo illius, sed etiam omni ligno, ex qua crux fieri potest honorem defert. Nihilominùs superstitionis, & erroris nota digna est, non quòd cuilibet ligno ritè, & sincerè deferri non possit adoratio, sicut cuilibet creaturę inanimatę (id enim fieri optimè posse præcedẽti disp. ostẽdimus) sed quia nõ licet indiscriminatim omnia ligna, & naturã inanimatã publicè adorare, cũ id speciẽ habeat superstitionis, vt ibidem demonstrauimus, & multò minus poma, quæ Deus per arborem, in vsum humanũ produxit,

Eutym. 49 Secunda hæresis contra crucem fuit Armenorũ

Vvald. Aug. 50 Tertia hæresis Fausti Manichæi superstitiosa.

ob reuerentiam ligni crucis non carpere. Atque in hunc modum intelligendi sunt, Athanasius in quæstionibus ad Antiochum q. 16. & Damasc. lib. 4. de fide cap. 12. & Leontius dial. 5. qui habetur in septima Synodo act. 4. qui asserunt, crucem esse adorandam, quandiu soluta non est: *Alioqui reputanda est*, (inquit Athanas.) *materia lignorum inutilis adorationi*, intelligit, vt publice, & indiscriminatim adoranda omnibus proponatur. 51

Athan. Damasc.

Locus Athanasij declaratur.

Catholica veritas asseritur, & primũ de ipsa Cruce Christi probatur.

CAPVT II.

Missis his duabus posterioribus hæresibus, quòd earum falsitas facilius redargui possit, & manifesta earum superstitio illico appareat: contra primam, quam hæretici nostri temporis pro viribus tueri conantur, statuitur hæc Catholica fides, & doctrina. *Non solum crux illa, in qua Christus mortuus est, sed quæcunq; crucis figura, vel in materia permanenter sculpta, aut depicta, vel in aere, aut manu, aut digitis expressa, exosculanda, & adoranda est.* Per singula hæc veritas est nobis probanda, & in hoc capite de ipsa solũ cruce, in qua Christus passus est, disserendum.

Probatur assertio autoritatibus.

De ipsa igitur cruce Christi in primis illud probatur, ex definitione septimæ Synodi, quæ est in actione 7. vbi definitur, honorem, & adorationem, deferendam esse typo venerandæ, & viuificantis crucis: nam si typo defertur, ipsi veræ cruci multo meliùs tribuẽda est: vtrumq; enim, signũ est Christi crucifixi. Tum etiam vera Christi crux, ipsum tetigit, atq; nostræ redemptionis fuit instrumẽtum, ratione cuius in honore habetur, vt sequenti disputatione dicemus. 52

7. Syn.

Secundò, eadem veritas confirmatur ratione ex Scripturis deprompta. Christus enim se Patri obtulit, ad Hebræos 7. idq; in ligno crucis, tanquam in altari præstitit, & ad Colos-

Hæb. 7.

Coloss. 2. Colossenses 2. dicitur, cruci affixisse chirographum decreti: imò in ea vicisse, & spoliasse principatus Dęmonũ: & ad Colossenses 1. pacificasse omnia sanguine crucis suę, ideſt,
1. Pet. 2. mortis, quã in cruce passus est, & 1. Petri 2. peccata nostra pertulisse super lignum; cur ergo ipsa crux non erit in veneratione, tãquam sacrum altare sacrificij, atq; instrumẽtum tanti triumphi, & redemptionis? Nam si vt 2. lib. disputatione 8. cap. 4. ex sententia Leontij diximus, quæcũque res Patris, aut amici, quem videre cupimus, in veneratione nobis est, & cũ lachrymis osculamur: cur lignum, quòd nostræ redemptionis instrumentum fuit, cũ lachrymis, & reuerentia non suspiciemus? Hac ratione vsus est
Vvald. Thomas Vvald. 3. tomo cap. 158. contra Vvicleffistas: at verò ipsi quidquid ex Scriptura in laudẽ crucis adducitur, non de lignea cruce, sed de ipso Christo crucifixo interpretantur.

Crux altare sacrificij Christi.

Vvicleffistarum responsio

§3

1. Col. Verùm quamuis illud ad Colossenses 1. *Pacificans omnia sanguine crucis*, non ineptè de morte, quam in cruce passus est Christus, intelligatur: ipsius tamen ligni, tanquam instrumenti mortis, & sacrificij, ibidem mẽtio facta subintelligitur: &
1. Pet. 2. 1. Petri 2. manifestè de ipso ligno crucis sermo est, cum dicitur: *Peccata nostra ipse pertulit super lignum.* Ibi ergo vt instrumentum redemptionis laudatur. Imò et-
Col. 2. iam ad Colossenses 2. loco citato de eodem, tanquam de instrumento nostræ redemptionis, Paulus loquitur, cum dicit; Christum Chirographum decreti cruci affixisse, & in eo vicisse, & spoliasse principatus. Sicut de Duce aliquo dicere solemus, arcu suo, & gladio hostem superasse: cum enim triumphus & victoria laudatur, ipsa quoq; arma, & instrumenta victoriæ in honore habentur.

Confutatio: Locus Pauli ad Col. 1.

Orig. Accedit Origenes, qui homil. 4. in Iosue, vbi ad Colossenses 2. vulgata habet, *Triumphans eos palàm in semetipso*, hoc est, propria virtute, eos (scilicet principatus) quasi more triumphi circumducens, legit, *Triumphans eos palàm in ligno*: atq; in græcis codicibus ita haberi testatur: quanquam nunc in omnibus exemplaribus, nõ *in ligno*, sed *in se metipso* legimus, græcè ἐν αὐτῷ *en auto*, ideſt, in ipso, quod tamẽ

Locus Pauli ad Coloss. 2.

§4

referri posset ad crucem, de qua antea dixerat ἐντῷ σταυρῷ *ento stauro*, idest, in cruce. Docet ergo Origenes, cuius interpretationem sequitur Damas. lib. 4. de fide cap. 12. non solùm ligno crucis affixum Chirographum decreti, sed etiã Dæmonem tanquam currui alligatum, in triumphum circumductum fuisse. Meritò ergo, sicut currus triumphalis, crux ipsa in honore, & veneratione habenda est. Et quamuis illud *triumphans*, & illud *affigens cruci*, & alia participia, quæ ad Colossen. 2. ponuntur, non ad Christum secundum humanitatem, sed ad Deum ipsum referamus, vt contextus videtur indicare: nihilominus id, quod contendimus, ex eo loco eodem modo probatur. Nam si Deus dicitur Dæmonem alligatum cruci more triumphi circumduxisse, nõ aliter quam morte Christi: & Chirographum ligno affixisse; proculdubio lignum ipsum, vt instrumentum tãti triumphi, venerandum est. Denique rationes, quæ generatim de omnibus reliquijs probant, adoratione dignas esse, de quibus sequenti disputatione dicemus; probant etiam ipsam veram Christi crucem, & partes ipsius, tãquam Christi reliquias, esse colendas.

Origenes. Damasc.

Crux currus Christi triũphalis.

Tertio idem probatur ex præclara crucis inuentione, ob quam tam celebris memoria Helenæ in Ecclesia permansit. Huius inuentionis meminerunt, Cyrillus Hierosolymitanus in Epistola ad Constantium Augustum: Ambrosius, in oratione de obitu Theodosij, Chrysostomus homi. 84 in cap. 19. Ioannis, Rufinus lib. 12. historiæ Ecclesiasticæ cap. 7. Eutropius lib. 11. rerum Romanorum, Paulinus Epistola. 11. ad Seuerum, Sulpicius lib. 2. Sacræ historiæ: Socrates lib. 1. cap. 17. Theodoretus lib. 1. Historiæ cap. 18. Sozomenus lib. 2. cap. 1. Iustinianus Imperator in Nouella cõstitutione 23. quæ sanè Christi crux, nisi venerationis, & honoris digna esset, nec Helena, vt quæreret eam, diuina inspiratione mota, nec peculiari Dei prouidentia ipsam adinuenisse, diceretur: nec in eius præclara inuentione, Deus miracula edidisset, quibus inter alias duas latronum cruces dignosceretur; vt prædicti autores testantur. Quod enim Ambros. & Chrysost. affirmant, crucem Christi ex titulo

Helena crucem inuenit.

Cyrillus. Ambro.

Historia inuentionis crucis Christi.

Chrysost. Rufinus. Eutropius Theodor. Sozome. Iustinian. Paulin.

tulo fuisse cognitam, non probat, miracula quoque necessaria non fuisse, vt indubitanter cognosceretur: inquit enim Rufinus, *aderat quidem & titulus, sed neque ipse, satis euidenter prodebat signa patibuli: hic iam humanæ ambiguitatis incertum, diuinum flagitat testimonium.* quod hac ratione intelligendum videtur, vel quia titulus, etiamsi iuxta crucem Christi esset, illi non erat affixus, vel quia licet affixus esset, dubium esse poterat, an malitiosè à Iudæis, vt Christianos deciperent, siquando crucem inuenissent, esset mutatus. Vt ergo res indubitata, & ab omni suspicione libera permaneret, necesse fuit, miraculo confirmari.

Quomodo crux Christi ab alijs cognita fuerit.

§6

Damasc.

Quid de Christi cruce vel eius particulis patres dixerunt.

Quarto, ex Patribus, præter Damasc. qui 4. de fide cap. 12. fusius probat, crucem Christi, aliàsque ipsius reliquias, vt lanceam, clauos &c. colendas, & venerandas esse; sunt alij multi, qui particulam crucis, aut reliquiam aliquam ipsius Christi, in magno pretio semper fuisse, affirmãt. Sic asserunt Cyrillus Hierosol. Catech. 10. & 13. Nyssenus in vita Macrinæ sororis: Paulinus in epistola. 11. Chrysostomus Homilia, *quod Christus sit Deus*, in 5. tomo: Hieron. Epistola 17. qui non solùm crucis, sed aliarum etiam Christi reliquiarum meminit, Greg. qui lib. 7. epistola 126. ad Recaredum Hispaniæ Regem particulam crucis misit. Augustin. verò lib. 22. de Ciuitate cap. 8. narrat, per terram lãctam ex monte Caluariæ in Africam adductam, multa edita miracula. Denique Ambros. in illa oratione de obitu Theodosij nuper allegata scripsit, clauum crucis insertũ ab Helena in galea Constantini filij. Imò & crucem ipsam, honoris gratia, super galeam posiram fuisse: vel, vt aliqui volunt, particulam ligni crucis, seu potius ipsum signum crucis, quo nomen *Christus* exprimebatur: quod etiam in labaro posuit, vt capite quarto videbimus: & colligitur ex Eusebio libro primo de vita Constantini capite 25. Qua verò ratione Ambrosius ibidem dicat, Helenam non adorasse lignum, sed eum, qui in ligno pependit, explicauimus secũdo libro disputatione 6. cap. 5.

Cyrill. *Nyssenus* *Paulinus* *Chrysost.* *Greg. Mag.* *Augus.* *Ambros.*

Ambros.

Miracula per terram Sanctam edita.

§7

Quinto

Quintò eadem veritas comprobatur, ex victoria illa mirabili, quam Heraclius Imperator in recuperatione sanctę crucis, de Persis obtinuit: in qua non solùm de cœlo contra inimicos pugnatum est; sed in ipsa crucis restitutione in locum suum, alia sunt edita miracula. Huius historiæ meminerunt Paulus Diaconus, Zonaras, & Cedrenus in vita Heraclij, Sigibertus in chronico sub anno 631. & ob id in Ecclesia peculiare fuit festum institutum.

Festum exaltationis crucis Christi.

Paulus Diacon. Zonaras Cedrenus Sigibert.

Impugnant hæretici historiam de Crucis inuentione.

CAPVT III.

58

SED Centuriatores, qui omnia semper perturbare moliuntur, Centuria 4. cap. 10. historiã de Crucis inuentione labefactare conantur: tq; in primis Ambrosij de illa testimoniũ euertunt, censura quadam Erasmi, qui, vt ipsi referunt, existimauit, eam orationem non esse Ambrosij. Verùm vt oprimè ait Alanus initio disputationis citatus, si talis vsquam exstaret censura, mirum esset, tot Argos, nulla indicia illius hactenus patefecisse. Tum etiam neq; fides ei esset habenda, cum de suo cerebro, absq; vlla ratione, vt solùm euerteret aliquod fidei nostræ fundamentum, eam deprompsisset. Ad hæc, cum ipsi Centuriatores, eodẽ cap. in vita Ambrosij, dicant, eam orationem, ex iudicio etiam Erasmi, illius esse; patet, ipsos sibi non constare, nec esse memores, vt mendaces oportet.

Erasmi Leuitas in censuris adhibẽdis

Alan.

Secundò reuocant in dubium Centuriatores totam historiam de crucis inuentione, quòd Eusebius in vita Cõstantini illius non meminerit; quam tamen cum celebris admodum fuisset ipsum ignorasse, aut incuria, seu obliuione prætermisisse, vero simile nõ est. Cæterùm, vt optime notauit Alanus, hoc genus argumentationis, & Sophismatis à negatione, hæreticis familiarissimum, futile, & in

59

nane,

nane, vt plurimum esse solet. Sed cum Eusebij institutum eo opere fuerit, egregia facta Constantini memoriæ prodere, inter quæ & inuentionis sacri sepulcri peculiarem mentionem fecit; mirandum esset, si inuentionem Crucis prætermisisset.

Eusebiũ mẽminisse inuentionis sanctissimæ crucis.

Respondeo ergo cum eodẽ Alano, inuentionis etiam crucis Eusebium in eo opere meminisse. Nam postquam 3. lib. de vita Constantini cap. 25. narrauit, quomodo puluere, & sordibus aggeratis, exstructoq; sacrario Veneris, atq; statua illius, & alijs simulacris positis, sepulcri Christi memoriam impij Gẽtiles delere studuerint; & cap. 26. hęc omnia à Constantino fuisse sublata; & cap. 27. post hæc omnia apparuisse sacrum Christi resurrectionis monumentum, scilicet sepulcrum; in cap. 29. refert epistolam Constantini ad Macarium, quæ incipit in hæc verba. *Tãta Seruatoris nostri erga nos benignitas declarata est, vt nulla tam accurata dicendi ratio, & vis sit, quæ præsens miraculum explicare queat. Nam vt insigne illud sanctissimæ illius passionis monimentum, quod terrã visceribus abditum, tot, tamq; multis annorum cõuersionibus iã delituisset, tũc illuceseret seruis Dei, cum illi, hoste deuicto, in libertatem essent vindicati: omnem profecto hominũ admirationem longè superat.* Hæc Cõstãtinus; vbi pro illis verbis, *sanctissimę passionis monimẽtũ*; alia habet trãslatio, *Indiciũ tormenti sacratissimi*, quibus aliqui putant ipsam crucẽ intelligi: sed quamuis pro solo ipso sepulcro accipiantur, vt probabilius putò, quòd etiam fuit sacratissimi tormenti, & mortis indicium: nomine tamen sepulcri omnes, quæ ibi abscõditæ erant passionis Christi reliquiæ, sunt intelligendæ, quarum peculiarem non fecit mentionem, quod res adeò clara esset, vt sub ea generali narratione facile intelligerẽtur. Qua etiam ratione, cum alia quoq; ibidẽ inuenta fuerint, nullius speciatim meminit, sed compendiosa breuitate, sub inuentione sepulcri, omnia complexus est. Huius autem inuentionis crucis, mentionem fecit peculiarem in suo Chronico anno Domini 325. quod Cẽturiatores non alio fundamento, & ratione, quã solita dicendi libertate, asserunt à posterioribus additũ fuisse.

60

61

DE

De signo crucis in vniuersum.

CAPVT IIII.

Crux seu signum filij hominis apparebit in die iudicij.

POstquam probatum est, ipsam crucẽ, qua Christus passus est, veneratione dignam esse; de signo ipsius, quocunque modo expresso, eadem veritas confirmanda est.

Primum ex Scriptura, Matth. 24. dicitur, *Tunc* (scilicet in die iudicij) *parebit signum filij hominis*, quem locũ de crucis signo, quod etiam signum filij hominis appellatur, intelligunt, Origenes, Chrysost. Theophy. & Euthymius, Hilarius. Hieron. & Beda ibidem; Cyrillus Hierosol. catechesi 15. Aug. sermone 130. de tempore & Damasc. lib. 4. cap. 12. idcirco Ecclesia in festo Inuentionis canit, *hoc signum erit in cœlo, cum Dominus ad iudicandum venerit.* Siue ergo sit vera crux Christi, in qua ipse passus est, vt autumat Valdes. 3. tomo cap. 18. id quod ex Chrysostomo sermone de cruce, & latrone in 3. tomo colligi videtur: siue sit signum illius, venerandum & adorandum est, cum sit quasi Christi Imperatoris vexillum: nam, & milites vexillo sui Ducis cũ appropinquat, honorem, & reuerentiam exhibent.

62 *Matt. 24*

Origin. Chrysost. Hila. Hieron. Beda. Theophi. Cyrill. Aug. Damasc. Euthy. Vvald.

Vtrum illa ipsa crux, in qua Christus passus est, futura sit in die iudicij.

Secundo veritas hæc definita est in septima Synodo actione 7. in definitione fidei, cuius verba sæpius à nobis recitata sunt, & in sexta Synodo canone 73.

Tertio ex Patribus probatur, quorum quamplurima testimonia congerit Alanus dialago 4. cap. 6. & sequẽtibus. Demochares 4. libro de sacrificio Missæ cap. 28. Pamelius in Apologeticũ Tertulliani annotatione 238. Referri ergo possunt in hanc sententiam Iustinus Apologia 2. & in dialogo contra Triphonem, Tertullian. in Apologetico cap. 16. Minutius Fęlix apud Arnobium lib. 8. aduersus Gẽtes circa finem; Chrysostomus in illa oratione *quod Christus sit Deus*, Athanasius quæst. 16. ad Antiochum, Ambrosius sermone 56. Augu. tractatu 36. in Ioannem, & in psalm. 36. Cyrillus lib. 6. contra Iulianum Grego. 7. lib. Epistola 5. Leo sermo. 8. Sedulius in carmine paschali, Socrates lib. 6.

Alanus Democh Pamel. Iustinus Tertull. Minut. Chrysost.

63 *Athanas. Ambros. Augus.*

Hiito

Cyrill. Grego. Leo. Seduli. Socrates. Sozome. Beda. Cyprian.

Historiæ cap. 8. Sozome. lib. 8. cap. 8. qui narrat Chrysostomum in publicis supplicationibus semper vsum signo crucis, quod ardentibus facibus præire iubebat. Idem refert Beda lib. 1. historiæ gentis Anglorum cap. 25. de Augustino, qui à Beato Gregorio ad illius insulæ conuersionem missus est. His accedit Cyprianus lib. 2. ad Quirinum cap. 21. & 22. vbi docet, signum crucis ita esse salutare, sicut fuit antiquitus signum Tau, Ezechielis 9. quem locũ explanans Hieronymus affirmat, literam Hæbream ת. Tau, quæ apud Hebræos est vltima Alphabeti, sub ea forma solum cœpisse, esse in vsu apud ipsos à tempore Esdræ: cum tamen prius describeretur in formam crucis hoc modo, T. qua etiam vsos fuisse Samaritanos vsque ad suum tempus, ipse testatur. Idem asserunt, Origines, Homilia de Epiphania Tertullianus libro contra Iudæos cap. 11. & Cyprianus loco allegato. Confirat etiam hanc antiquam fuisse consuetudinem, vt superstites in aliquo exercitu litera, T. signarẽtur, cõtra verò occisos litera. ⊖. vt videre est in prouerbio, ⊖ *Thita præfigere*: vbi ex Asconio Pædiano, refertur idem obseruatum fuisse in iudicijs. De qua re latius Couarruu. in caput *Alma mater* parte 1. §. 8. & Sixtus Senen. libro 2. Bibliothecæ Sanctæ litera, T.

Ezech. Hieron.

Signum crucis cõparatur signo, Tau. Quæ fuerit olim figura, Tau, apud Hebræos.

Orig. Tertulli. Cypri. 64

Asco.

Couarr. Sixtus Senen.

Litera. T. Tau, figura vitæ. ⊖ Thita veromor.

Quarto, id ipsum colligitur, ex honore quem antiqui Imperatores signo crucis detulerunt. Primum quidem Constantinus Magnus signo crucis, quod ipsi apparuit cum ei dictum est, *in hoc signo vinces* labarum, seu vexillum totius exercitus) exornauit: forma vero crucis, quam super labarum posuit, vt ex monetis antiquissimis colligit Onuphrius Panuinus, in commentarijs fastorum lib. 2. hæc erat vel hæc, Labari autem figuram, hisver bis ipse Onuphrius describit. *Eratque dã kasta in sublime erecta, & auyeis laminis circundata, in cuius pene extremitate cornu habebatur transuersum ad formam crucis, ex quo appensum erat, velamen quoddam pendulum, ex purpura varietate gemmarum ornata,*

In quo honore imperatores ac principes crucẽ habuerint.

Onufrius Panuinus

Descriptio labari Constãtini magni.

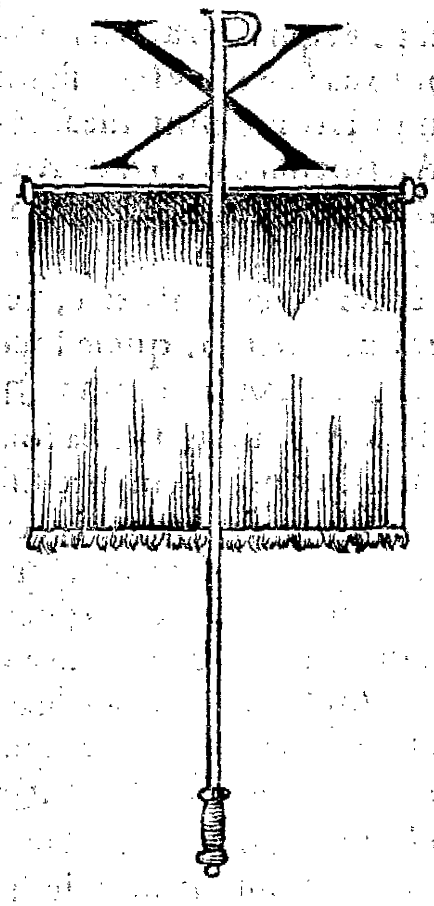

Constãtinus crucẽ Christi posuit in labaro, suæ ipsius imagine detracta.

ornata, & supernè verò in extremo vertice corona ex lapillis, & auro cõtexta, intra quã erat imago Imperatoris, quã eo loco detraxit Constantinus, & in eius locũ signum Crucis (quod diximus) *posuit.* Descriptionẽ hanc desumpsit Onuphrius ex Eusebio lib. 1. de vita Cõstan. cap. 25. qui affirmat signo illo, quod duas literas Græcas cõtinet X & P, nomen *Christus*, tunc expressum fuisse, quod semper in galea insertũ gestauit. Nunc verò apud latinos idẽ nomẽ *Christus* cõtractũ nonnunquam scribitur hoc modo, XPS retentis duabus prioribus literis Grecis X, & P. Romæ etiam ad hæc vsq; tẽpora, Cruces, quæ in publicis supplicationibus deferũtur, super labarũ, in vertice ipsius hastæ, absque litera X, sub hac simplici figura ✝ positæ sunt.

Onuph. Euseb.

Huius labari meminerũt Ambros. epist. 29. Prudẽtius lib. 1. aduersus Symachum, Nazian. orat. 3. num. 27. & & Elias Cretensis ibidem, Eusebius lib. 9. Histor. cap. 9. vel in alia impressione 8. Socrates lib. 1. Hist. cap. 2. Sozom. lib. 1. cap. 4. Niceph. lib. 7. cap. 29. Primasius lib. 4. in Apocalyp. exstat etiã lex lib. 12. Codicis tit 28. de prępositis labarorũ, sicut legendũ putat Alciatus, cũ antea legeretur *laborũ*. Eiusdẽ putat Onuphrius mentionẽ fecisse Tertullianum in Apologet. cap. 16. numero 245. qui quãuis non labarum, sed cantabrum appellet (sic enim putat Pamelius legendum, non *labarum*) re tamen idem videtur esse. Nam Minutius Fœlix in Octauio apud Arnobium 8. libro aduersus Gentes sic ait, *Cantabra, & vexilla castrorum*

Ambr. Prud. Nazian. Socrat. Sozom. Elias Niceph. Primas. Alciat. Onuph. Tertull. Pamel. Minut. Arnob.

Cantabrum pro labaro apud Tertullianum.

quid

quid aliud, quam inauratæ cruces sunt adornatæ? Nonnulli censent, Cantabrum à Labaro differentia aliqua fuisse distinctum, vt eorum figuræ lapidibus sculptæ, seu monetis impressæ, declarant. Nam velum Cãtabri, quod trãsuersæ hastulæ erat alligatũ, rugas aliquas admittebat; at verò quod ex Labaro pẽdebat, omnino expansum, & extensum erat. Præterea in exercitu complura erãt Cantabra, sed Labarũ non nisi vnum. De hac re latius idem Pamelius in ea annot. 245. & Pierius lib. 50. de signis Hieroglyphicis.

Pamel.
Pierius

Nomen autem *labarum* non Græcum, sed Latinum est, vt docet Nazian. Euseb. & Elias, locis allegatis. Et vt Onuphrius obseruauit, quamuis res ipsa fuerit tempore Augusti Imperatoris, nomen tamen labarum impositum fuit ab Adriano. Dictum autẽ sic putãt Nazianzenus, & Elias, quod soluendorum laborum vim haberet, vt quod victoriam conciliare videretur: illudq; inter alia signa bellica præstantissimum fuisse affirmant. Consentiunt Eusebius lib. 2. de vita Constantini cap. 7. & Sozomen. lib. 1. historię cap. 4. qui ideo putant, dictum labarum à labore, quod cũ cohors aliqua laboraret, ad subsidium laborantium Cõstantinus iuberet labarum inferri. Quod verò recentiores aliqui affirmant, compositum esse nomen à voce latina *labor*, & Græca ὅρος *horos*, id est, terminus seu limes, vel ἄρος *aros*, id est, vtilitas seu lucrum non facile probare possunt. Deinde Theodosius legem tulit 1. libro codicis, titulo 8. quæ incipit, *cum sit nobis*, qua prohibuit signũ crucis humi depingi. Aduersarij verò Hæretici, vt refert Alanus dialogo 4. cap. 11. corruptè hanc legem citant, abradunt enim particulam *humi*, vt inde suum confirment errorem. Idem prorsus definitum fuit in sexta Synodo, can. 73.

Nazian.
Euseb.
Elias
Adrianus

Labarum nomen esse latinum ab Adriano impositum.

Labarum dictum a soluendo labore.

Euseb.
Sozome.

67

Alanus

Theodosius lege cauit ne crux humi depingeretur.

Posteà Tiberius Imperator, qui Iustino successit, eundẽ pium erga Crucem animum imitatus, cum ambulans in palatio suo in tabula marmorea in pauimento substrata, signum Crucis expressum vidisset, eam tolli iussit, vt narrat Paulus Diaconus libro 3. historiæ Longobardorũ cap. 6. Idemq; decretum fuisse à Pio IIII. Pontifice, suo tem-

Paulus Diacon.

pore testatur Alanus, Arcadius verò, qui Theodosio successit, auream monetam cum signo crucis excudit, vt scribit Prosper libro de prædictionibus, & promissionibus part.3.cap.34. *Arcad. Prosper*

Quintò, in confirmationem Catholicæ doctrinæ afferri solent innumera miracula, quæ Deus in honorem signi Crucis patrauit, quorum plurima etiam nostri temporis recenset Alanus dialogo 4.cap.16.& 17. Cæterùm inter alia, illud minimè prætermittẽdum est, quod Eusebius lib. 1. de vita Constantini cap. 9. Zonaras tomo 3. annalium, Sozomenus lib.1.historiæ cap.4.& Eutropius lib.11.Rerũ romanarũ de Flauio Constantino aliquando accidisse narrant. Consternato nimirum exercitu repentino sonitu, & strepitu, eum, qui crucem seu Labarũ gestabat, metu perterritum, vt impetum belli fugeret alteri illud dedisse, ipsumq, statim, atq; labarum dimisit, occisum: contra verò qui labarum deferebat, incolumem semper mansisse, ita vt tela in eum immissa nihil ipsi nocerent, sed hastæ Labari manerent infixa. Scribit prẽterea Eusebius lib. 1. de vita Constantini cap. 7. vbicunq; signum illud crucis super Labarũ positum adfuit, illic victoriam sequutã fuisse. Alia multa miracula in gratiã crucis edita narrant autores citati, quæ breuitatis causa prætermitto. *Alan. Diacon. Euseb.* 68 *Zonaras Sozom. Eutrop.* *Euseb.*

Vltimo denique mirabile est illud, quod aliqui Patres obseruarunt, Crucis videlicet signum in rebus quoq; naturalibus, eximiæ virtutis, & vtilitatis esse. Id notant Iustinus in Apologia 2. Minutius Fœlix apud Arnobium lib.8. aduersus Gentes circa finem, Ambros. sermone 56. Crucis enim figura prodest nautis ad nauigandum, auibus ad volandum, &c. & vt scribit Ruffinus lib. 12. historiæ cap.29. figura crucis apud AEgyptios, qui literis Hieroglyphicis vtebantur, vitam venturam significabat. *Iustinus Arnob. Minut.* 69 *Ruffinus*

Crux Hieroglyphicum AEgyptiorum vitã futuram significabat.

(.·.)

De signo

De signo crucis in aere, vel super rẽ aliquã expresso.

CAPVT V.

HActenus probatum manet in vniuersum, signũ Crucis in honore, & reuerentia habendum, ex quibus idem dicendum videbatur de signo in aere, vel super rem aliquam, digito, vel manu expresso; quo in rerũ benedictione passim vti consueuimus. Quia tamen speciatim hæretici signũ istud improbant, & superstitiosum arbitrantur, placuit aliqua Patrum antiquorum testimonia, in illius approbationem, & laudem afferre. Quorum aliqua annumerat Lindanus lib. 4. Panoplię cap. 97. & Pamelius in librum Tertull. de corona militis cap. 3. annotatione 40. Hoc signum mirum in modũ commẽdant Dionys. 4. 5. & 6. de Ecclesiastica Hierar. Iustinus libro quæstionum à Gentibus propositarum q. 118. Tertullian. lib. 2. ad vxorem cap. 5. & lib. de corona militis cap. 3. Cyprianus lib. 4. epistola 6. in fine, quæ nunc est 56. in ordine. Cornelius Papa in epistola ad Fabianum quam refert Eusеb. lib. 6. cap. 43. vbi obsignationis, quæ fit in baptismo (non quidem alio, quam signo crucis) meminit: eamq́, testatur, Nouatum nunquam recepisse, cum in lecto iam moriturus baptisinum suscepit. Idem Orig. homil. 6. in cap. 15. Exodi Nyssenus in vita Greg. Neocęsarien. Cyrillus Hierosol. Catech. 4. & 13. Athan. lib. de Incarnatione Verbi: Basi. lib. de Spiritusancto cap. 37. Naziã. oratione 1. in Iulianum, vbi de Iuliano illud mirabile refert, quod cũ esset apostata, & necromanticis artibus addictus, semel aspectu dęmonis perterritus, signo crucis se muniuit, & Dęmonem fugauit. Idem Chrysost. hom. 55. in Matth. Ephren lib. de pœnitentia cap. 3. & de armatura spirituali cap. 2. Lactantius libro 4. diuin. institut. cap. 27. Ambr. serm. 43. Prudentius in hymno ante somnum.

Frequens vsus crucis apud Christianos laudabilis.

Lindan. Pamel. Dionys. Iustin. Tertull.

Encomiastæ crucis.

Cyprian. Cornelius Orig. Nyssen. Cyrill. Athan. Nazian

Chrys. Ephren Lactant. Ambr. Pruden.

Porrò obseruàdũ est, quoties super res aliquas signũ crucis exprimimus, nihil virtutis ipsis imprimi, sed solũ signo illo super illas expresso, Christi crucifixi auxiliũ inuocari. Ex quibus perspicuè apparet impudens hæreticorũ huius

71

temporis maledicentia, qui ſine cauſa hoc ſignum, tanquã ſuperſtitioſum, & inane execrantur, & impugnant.

Solutio obiectionum Hæreticorum.

CAPVT VI.

HAEA, quæ nobis hæretici opponunt, pueriles argutiæ ſunt, quibus reſpondere, viro Theologo indignum eſſet: ſed ne ea fugere videamur, id quod diximus, paucis oſtendere opus erit.

Primum argumentum hæreticorum contra ſignum crucis. Solutio.

Primum argumentum. Crux fuit inſtrumentum doloris, & mortis Chriſti, ergo non eſt in honore habenda, idẽque de alijs paſsionis ipſius reliquijs dicendum videtur. Nam filius non honorat patibulum, quo Pater ſuſpenſus obijt. Sed tamen hi non attendunt cauſam, & rationẽ, obquam crux à Chriſtianis veneranda eſt: nec enim, cũ conſideratur vt inſtrumentum doloris Chriſti, eam veneramur, quia tormentũ Chriſti nobis placeat, quatenus ipſius malum erat, ſic enim potius deteſtanda eſſet: ſed eam colimus, quia inſtrumentum fuit doloris, & tormenti Chriſti, vt erat remedium generis humani, ſacrificium Patri acceptum, fortitudinis, & caritatis eius erga nos manifeſtũ argumentum. Qua etiam ratione filij merito venerarẽtur, & ex affectu oſcularẽ tur patib ulum, & inſtru mentũ mor tis parentum ſuorum, quam non ob ſua ipſorum crimina, ſed pro patria fortiter paſsi eſſent: imò vt ſtẽmata, & inſignia totius familiæ, talia obſeruari in more poſitum eſt. Neq; verò hoc eſt lætari de morte Chriſti, vt malum ipſius eſt, ſicut falſo hæretici autumant; ſed de morte illius ſ. patienter tolerata, quatenus remedium totius humani generis fuit. 72

Crux non adoratur vt tormenti at mortis inſtrumentum, ſed vt a moris argumentum.

Secundum argumentum eſt Claudij Taurinenſis, apud Ionam Aurelianen. lib. 1. de cultu imaginum aliquantulùm ante finem, in 5. tomo Biblioth. ſacræ, in hunc modum. Si figuram Crucis adoramus, quia in ea Chriſtus opus noſtrę redẽptionis perfecit & morte ſua eã decorauit omnes

Secundum argumentum.

Ioa. Aur.

73 omnes etiam lanceas, omnia spineta, in honorem lanceæ, qua Christi latus apertum est, & coronæ spinarum venerari deberemus, præsepia quoque, quia in præsepio natus est Christus: omnes naues, quia in nauim etiam Dominus ascendit. omnes virgines, quia in virginis vtero fuit. Respondent aliqui hæc non adorari, quia non sunt imagines Christi, nec sunt imagines lanceæ, spineæ coronæ &c. Nam quamuis hæc omnia sint similia ijs, quæ Christũ tetigerunt, vel in quibus ipse fuit, non tamen sunt expressa ad repręsentandum, id quod ad naturam imaginis præter rationem similitudinis, necessarium est. Si autem depingeretur sacrum præsepium, vel lancea, vel spinea corona, vel aliquid simile, non minùs, quàm ipsa crux in veneratione esse deberet. Id verò quod de pictura, vel sculptura dicimus, de ijsdem rebus naturalibus dicendum esset, si in ornamentũ crucis, & monimentũ passionis Christi, vel alterius mysterij, publicè ponerentur. Veluti si corona ex spinis contexta cruci adderetur; si lancea quędam iuxta illam collocaretur; si præsepium in nocte Natalis, cum alijs, quæ indicarent Christi Natiuitatem, constitueretur; 74 planè adoranda essent. Tali enim ordine constituta, non minùs repræsentant Christum, eiusque passionis, & vitæ mysteria, quam si essent depicta, vel sculpta. Hoc autem solùm ego existimo necessarium, vt publicè ista adoranda proponantur: nam scandalum esset, vel prauam sui apud vulgus suspicionem gigneret, si quis quæuis præsepia, spinas, lanceas, & alia id genus indiscriminatim publicè adoraret: quia non facilè vulgus discerneret, qua de causa res illæ in veneratione haberentur. Sed nihil obstat quo minùs sincera fide, & recta intentione, vt disputatione 1. huius libri de quauis mundi re diximus, vbi scandalum non esset, nec prauam quis de se opinionem generaret, hæc omnia in memoriam ipsius Christi ab eo adorari possent.

Vtrum omnes lanceæ, spineta, clauos, præsepia adorare debeamus. Solutio.

Athan. Est tamen obseruanda doctrina Athanasij, in quęstionibus ad Anthiochũ quæst. 16. vbi quærit, quare crucis faciamus imagines, lanceæ verò, vel spongiæ, aut arundinis

non faciamus? Respondet ipse: *Figuram Crucis ex duobus lignis cõpingentes conficimus: vt siquis infidelium reprehẽdat nos quòd Lignũ veneremur, possumus ei persuadere ligna illa dissoluẽdo, & inutilia reputando, nos non colere lignum, sed figuram: in alijs verò id ostendere non possumus.* Quod ad eum modum intelligendum est, quem disputatione 1. huius libri cap. 2. explicauimus. Nempe vt ligna soluta populo adoranda publicè non proponantur, tametsi priuatim recta intentione adorati possint, vt ibidem diximus. Potissima verò ratio, ob quam crucem per se depictam, aut sculptam, & ex lignis compositam, populo venerandam proponimus, non spongiam, lanceam, aut arundinem, ea est, quia cum signũ crucis, per se ad alium vsum, quam adorationis, ex more non constituatur; statim visum facile in ipsum Christum animum conuertit. Spongia verò lancea, vel arundo depicta, non ita facile Christum omnibus repręsentat: ideoque per se adoranda publicè non proponitur. Simul tamẽ cum cruce hæc omnia depingi, aut sculpi consueuerunt, & publicè adoranda collocari, quia cum cruce, facilè in nobis memoriam Christi, & passionis illius excitãt, & affectum mouent. 75

Vera & propria solutio.

Tertium argumentum.

Tertium argumentũ Vvicleffistarum est huiusmodi. Si crux, in qua Christus passus est, & alia ipsius passionis instrumenta, essent adoranda; labia quoq, Iudæ, quę Christũ tetigerunt veneranda essent, quod est absurdum. Respondet Vvalden. loco allegato, nudum tactum cum Christo, aut alio Sancto non esse sufficientem causam, vt aliquid venerari possimus: sed oportet tactum innoxium fuisse: quare labia Iudæ non esse colenda. Huius rationem reddũt recẽtiores aliqui. quia quoties tactus noxius est, labiũ, vel illud, quod tetigit, est pars alicuius impij hominis, qualis fuit Iudas; quare si illa adorarentur, impius etiam homo, vt Iudas, coleretur: quod absurdum nõ sequitur, quãdo illud quod tetigit, aut est res inanima, aut sanctè & pure tetigit. Verùm hęc ratio solùm probat labia Iudę, & similia, quę iniquè Christum tetigerunt, non esse publicè adoranda. Facilè enim quisque, qui id videret, putaret ipsi Iudæ, 76

Solutio Vvaldensis.

Vvald.

Vtrum labia Iudæ quæ Christum tetigerunt sint veneratione digna

Iudæ, aut alteri iniquo homini ratione ipsius cultum deferri. Nil tamẽ obest, quo minùs aliquis sincera fide, & recta intentione affectum, & animum solùm in Christũ intendens, labia Iudę, & alia, quę iniustè Christum tetigerũt, reuerenter oscularur: vt ex doctrina 1. disputationis apertè colligitur. Atq; inde etiã constat, quo pacto rectè pos-
77 set asinus, cui Christus insedit, adorari: quod etiã tãquam absurdũ Claudius ille obijciebat. Quodsi reuerẽtur colẽdus nõ est; id solũ ratione scãdali fieri non debet. Supererat aliquid peculiare, de alijs Christi reliquijs dicere: de quibus nõnihil etiã in hac disputatione tactũ est. Verùm quia eadem ratio de illis est, atq; de reliquijs Sanctorum, quod ad venerationem, & cultum in genere spectat, de quibus sequenti disputatione dicemus: his supersedere decreui.

An corpora & aliæ Sanctorum reliquiæ venerandæ sint. Disput. 3.

Quinam hæretici earum cultum negauerint. cap. 1.
Secundum fidem Catholicam veneratio reliquiarum astruitur. cap. 2.
Primum argumentum Vvicleffistarum ex Luca 11. contra cultum reliquiarum. cap. 3.
Secundum argumentum Caluini contra idem Deuteronomij vltimo & ex epistola Iudæ. cap. 4.
Tertium argumentum Caluini ex secunda ad Corinthios quinto. cap. 5.
Quartum argumentum Caluini ex epistola ad Colossenses. caput. 6.
Quintum argumentum Caluini ex Concilio Eliberitano, & Hieronymo. cap. 7.
Sextum argumentum, quod contra eundem cultum reliquiarum fieri potest. cap. 8.

Quinam Hæretici earum cultum negauerint.

CAPVT I.

NON defuerunt hæretici, qui cultum, & venerationem ſacram reliquiarum execrarentur. Quem errorẽ, præter eos, qui ipſorũ Sanctorum cultum damnarunt, quos 1. lib. diſput. 5. cap. 1. enumerauimus, ſequuti ſunt alij, qui ſpeciatim reliquiarum venerationem è medio abſtulerunt. Cõtra quos ſolùm præſens ſuſcipitur diſputatio. Nec verò, qui cultũ ſacrum reliquiarum negant, conſequẽter, & cultum ipſorum Sanctorum impugnãt, vt in eodem cap. 1. notauimus. 78

Euſtathius primus omnium ſacris reliquijs cultum abſtulit.

Primus igitur, qui ſacrum cultum reliquiarũ negauit, videtur mihi fuiſſe Euſtathius, vt in illo 1. cap. dixi. Deinde Eunomius, & Vigilantius, vt affirmat Hieron. contra Vigilantium poſt epiſtolam 53. num. 22. Vbi paulò inferiùs idem Hieronymus aſſerit, contra hanc hęreſim ſcripſiſſe Tertullianum, librum Scorpiacum, eamq; Caianam, aut Cainã appellat. Cæterùm Tertullianus illud opus ſcripſit contra Gnoſticos, qui dicebant, iuſtum non eſſe mori pro Chriſto, & pro eo martyrium pati. Laudat autem Tertullianus martyres, & earum memoriam, celebrandã eſſe aſſeuerat. Porrò non video, quare illam hæreſim Hieronymus Caianam vel Cainam vocet. Nam Epiphanius hæreſi 38. inter Caianorum, vel Cainorum errores, hunc nõ connumerat, ſed neq; illum de martyrio. Quocirca nec Auguſtinus, nec Damaſcenus, qui Epiphanium in omnibus ſequuntur, in ſuis libris de hęreſibus illos errores Caianis, vel Cainis aſcribunt. Idem forſan, quod Eunomius, & Vigilantius, ſenſit Fauſtus Manichęus apud Auguſtinũ, de quo multa in eo capite 1. diximus. Eũdem errorem ſectati ſunt, Leo Iſauricus, & Conſtantinus Copronymus, Imperatores, acerrimi & ipſi imaginum impugnatores, de quibus lib. 2. diſputat. 1. dictum eſt. Sed hi duo, cultũ etiã, & inuocationem Sanctorum abſtulerunt, vt in illo cap. 1. vidimus. Claudius deinde Taurinen. apud Ionam Aurelianen.

Euſtath. & Vigil.

Hieron.

Tertull.

Vtrũ Caini ſeu Caiani hæretici contra cultum reliquiarum errarint.

79

Epiph.

Aug. Damaſc.

Ioann. Aur.

lianen. lib. 1. de cultu imaginū in 5. tomo Biblioth. sacræ Vigilantium, & Eunomiū sequutus, solùm reliquiarū cultum, non autem Sanctorum, videtur negasse. Vicleffistæ verò Caluinus, Centuriatores, & alij nostri temporis, non solùm reliquiarum, sed etiam Sanctorum adorationem omnino impugnant. Quorum omnium argumenta cap. 3. & sequentibus referemus, & facili negotio cōfutabimus.

80 *Secundum fidem Catholicam veneratio reliquiarum astruitur.*

CAPVT II.

APud Catholicos veritas indubitata est, reliquias Sanctorum, siue fuerint partes ipsorum, vt ossa, carnes, & cineres, siue res aliæ, quæ ipsos tetigerunt, vel ad ipsos pertineant, adorandas; & in honore sacro habendas esse. Primò hęc veritas definita est in Concilio Gangrensi Can. 5. si cum his, quę dicuntur in præfatione ipsius Concilij, conferatur. De quo satis 1. lib. disput. 5. cap. 1. deinde in septima Synodo actione 7. in definitione fidei, in Concilio Africano 5. Can. 14. vbi definitur, altaria non esse sine reliquijs Sanctorum consecrāda, in Bracharen. 3. Can. 5. in Epannensi Can. 25. in Moguntino tempore Caroli Magni can. 51. in Lateranen. sub Innocent. 3. cap. 62.

Prima confirmatio ex Conciliis.

Conc. Gang.

7. Syn. Conc. Afric. Brachar. Epann. Mogunt. Lateran.

Secundò, ex Scriptura probat Hieron. contra Vigilantium: nam ex Deut. vlt. constat corpus Moysis ita honoratū, vt proprijs manibus ipse Deus, vel (vt inquit Epiphanius hęresi 9.) Angeli sepelierint: omnes namq; apparitiones Dei, in veteri præsertim testamento, ministerio Angelorum factas fuisse, probabimus in 1. p. S. Thom. q. 51. art. 2. Deinde Ecclesiastici 49. dicitur. *Duodecim Prophetarū ossa pullulent de loco suo, nam corroborauerunt Iacob, & redemerunt se in fide virtutis.* Pullulare eorum ossa nil aliud est, quam in memoria, & honore hominum, ob virtutem, & fidem illorum reuiuiscere. Et inferiùs de Ioseph dicitur: *Ossa*

Secunda confirmatio.

Hieron.

81

Eccle. 49

ipſius viſitata ſunt, & poſt mortem prophetauerunt: eò quòd Geneſis vltimo dixerat, *viſitabit vos Deus, aſportate oſſa mea vobiſcum*, quod magno cum honore Exodi. 13. cõpleuit Moyſes. Ideo poſt mortem prophetaſſe dicuntur, quia iuxta ipſius Ioſephi prædictionẽ aſportata ſunt. Vnde, & in ipſis prophetia adimpleta.

Ioſephi oſſa poſt mortem prophetarunt

Exo. 13.

Tertia confirmatio.

Tertio Deus in honorem Eliſæi miraculum edidit, ſuſcitando mortuum, cuius cadauer tetigerat oſſa Prophetæ 4. Regum 13. vult ergo Deus, oſſa Sanctorum ſuorum in veneratione, & honore haberi.

4. Re. 13.

Quarta confirmatio.

Quarto Ioſias Rex volens omnem idololatriam, & ſuperſtitionem euertere, cum multa corpora, quæ in monte ſepulta erant, combuſiſſet: 4. Regum 23. oſſa Eliſæi, & alterius Prophetæ, ſeruauit intacta.

4. Re. 23

Quinta confirmatio.

Quinto tanquam magnæ pietatis indicium refertur, actorum 5. quod populi certatim ægros adducerẽt, vt vmbram Petri attingerent, & ſanarentur, & ſubijcitur deinde, *& ſanabantur omnes*, vmbra verò non eſt maxima inter alias reliquias: cur ergo aliæ non ſunt honorandæ, & colendæ?

Acto. 5 82.

Sexta confirmatio.

Sexto cinctoria Pauli, & ſudaria deferebantur ſuper ægros actorum 19. *& recedebant* (inquit ſcriptura) *languores ab eis, & ſpiritus nequam egrediebantur*: ea ergo iure optimo adorationis cultu erant veneranda: in quorum approbationem Deus miracula patrauit.

Acto. 19

Septima confirmatio de ſepulcro Chriſti.

Septimo de Chriſti reliquijs, de quibus obiter etiã hic nonnihil dicemus, idem probatur, ex illo Eſai. 11. *Et erit ſepulchrum illius gloriоſum*, quod ex Pauli ſententia ad Rom. 15. de Chriſti ſepulchro intelligendum eſt. Ipſe enim illud eiuſdem capitis *egredietur virga de radice Ieſſe*, de Chriſto interpretatur. Quocirca Hiero. Epiſt. 17. affirmat, eo loco Eſaiam prædixiſſe, id quod modo à Chriſtianis vniuerſi orbis viſitantibus ſacrum Chriſti ſepulchrum magno cũ religionis affectu, fieri videmus. Deniq; Matth. 9. mulier illa Hemorrhoiſa deuote cupiebat, fimbriã ſolùm veſtimenti Chriſti, cum reuerentia tangere: cuius fidei, & religionis merito ſanata eſt. At nullam omnino eſſe differentiã, inter veſtẽ

Eſai. 11. Rom. 15. Hieron. Matt. 9.

vestem, qua quis amictus est, & quam exuit, vt vtraq; aut religioso, aut sacro, aut ciuili cultu iuxta personarum varietatẽ adorari possit, latè demõstrauimus 2. li. disp. 8. c. 5.

Vltima confirmatio ex patribus.

Postremo hanc Catholicam doctrinam, perpetua traditione in Ecclesia Dei confirmatam, plures Patres tradiderũt: quos tamen, breuitati consulens, prætermitto: tum etiam quòd res adeò manifesta sit, vt maiori non egeat cõfirmatione. Eorum plura testimonia referunt Vvalden. tomo 3. cap. 14. Martinus de Ayala in tractatu, de traditionibus 3. p. cap. de veneratione reliquiarum, Osius in confessione Polonica cap. 58. Alanus Copus in 3. dialogo cap. 12. & sequentibus, vbi plures quoque fraudes, & mendacia Centuriatorum detegit. Optima verò ratione naturali, ex principijs morum petita, eo modo, quo de imaginibus probauimus 2. lib. disput. 8. cap. 8. & 9. hæc veritas ostendetur: cum sequenti disputatione verus modus adorandi reliquias, à nobis explicabitur. Nunc ad diluẽda hæreticorum argumenta gradum faciamus.

Vvald. Ayala. Osius. Alanus.

Primum argumentum Vvicleffistarum ex Lucæ 11. contra cultum reliquiarum.

84

CAPVT III.

Argumẽta hæreticorum contra reliquiarũ cultũ

Vvaldẽ. Luc. 11.

Contra hãc Catholicam doctrinam Vvicleffistę apud Vvaldens. tom. 3. cap. 131. in hunc modum obijciunt, Lucæ 11. cap. dicitur. *Væ vobis, qui ædificatis monumenta prophetarũ, Patres autem vestri occiderũt illos, profectò testificamini, quod consentitis operibus Patrũ vestrorum, quoniam ipsi quidem occiderũt, vos autem ædificatis eorum sepulchra.* Vbi non apparet, de quo alio crimine eos Christus accuser, vel in quo alioipsi parentes imitarentur, nisi quia ædificabant monumenta Prophetarum, & eorum reliquias venerabantur: quod quidem si crimen non esset, non diceret Dominus, *consentitis operibus Patrum vestrorum.*

Locus est 11. cap. Lucæ vę vobis qui ædificatis.

Primũ, respondet optimè Vvaldens. nullũ esse, ex sacris Patribus

Patribus, & Scripturæ interpretibus, qui dicat eo loco ornatum monumentorum, Prophetarum, aut Iustorum improbari. Nam & apud Iudæos tituli, & sepulcra iustorum, in honore semper fuerunt, nec aliqua superstitione vnquã notata, vt ex his, quæ in 2. capite retulimus, perspicuè apparet.

Locus prædictus exponitur collatus cum alio Matth.23.

Deinde vera illius loci explanatio ex cap.23. Matthæi, vbi eadem sententia habetur, dilucidè colligitur. Dicit enim in hunc modum. *Væ vobis Scribæ, & Pharisæi hypocritæ; quia ædificatis sepulcra prophetarum, & ornatis monumẽta iustorum, & dicitis, si fuissemus in diebus Patrum nostrorum, non essemus socij eorum in sanguine prophetarũ. Itaq; testimonio estis vobismetipsis, quia filij estis eorum, qui Prophetas occiderunt. Et vos implete mensuram Patrum vestrorum.* Ad cuius explicationẽ supponendum est, eo cap. & Lucæ 11. Pharisæos hypocrisis speciatim à Christo insimulari. Id verò colligit Christus ex leuioribus operibus, quæ prætextu religionis Pharisæi habebant; sub quibus grauiora ipsorum peccata tegebantur. Vt quòd decimarent mentam, & rutam, sed iudicium Dei præterirent. Quocirca eos comparauit sepulcris dealbatis: quæ exteriùs apparent speciosa, intus autẽ plena sunt immunditia. Sicut ergo non damnat Christus decimare mentam, & rutam, nec alia bona opera, quæ ibi commemorat: sed quòd his facilioribus quidẽ, & minoris momenti operibus sanctitatem coram populo simularẽt: intus autem pleni essent iniquitate, & dolo, maioraq; præcepta transgrederentur: sic non reprehẽdit eos, quòd ædificarent sepulcra Prophetarum; sed quòd, cum incusarent delictum Patrum suorum, qui Prophetas occiderũt, & dicerent se aliàs non futuros consortes delicti, si in diebus illis fuissent; atq; in signum honoris prophetarum, & detestationem delicti Patrum suorũ, sepulcra & monumẽta Prophetis ædificarent, ipsi nihilominùs intus homicidæ essent. & Dominum Prophetarum Christum vellent occidere. Quare adiecit Christus Matth.23. *Verumtamen implete mensuram Patrum vestrorum.* Quę verba non imperatiuè, sed permissiuè accipienda sunt. Idipsum, obscuriùs tamen

Mat.23.

86

Mat.23.

dixit

dixit S. Lucas,illis verbis:*Profecto testificamini,quod consentitis operibus Patrum vestrorum.* Non quidem ędificando monumenta Prophetarum:(ipsi enim non ædificarunt:neque etiam ędificare illa,est facinori eorum cõsentire: imò verò opere ipso improbare.)sed homicidia eorum imitãdo, quandoquidem me desideratis ob eandem causam interficere: quia ego veritatem vobis, sicut Prophetæ Patribus vestris,palàm annuntio, & vitia vestra redarguo. Hoc significauit S. Lucas cum dixit. *Quoniam ipsi quidem occiderũt eos.* Quibus reddidit causam,quare Pharisæi testificarentur,quod consentirent operibus Patrum suorum,cũ enim non dixerit: *Ipsi enim ædificabant monumenta*: sed, *quoniam ipsi quidem occiderunt eos*:palàm ostendit,non in ædificandis monumentis, sed in animo occidendi parentes suos imitari. Quod verò illico subiungit: *Vos autem ædificatis eorum sepulcra,* nõ est coniungendum cum eo,quod præcesserat, *consentitis operibus Patrum vestrorum*, sed est repetitio eius, quod dixerat priùs,qua ostendit,quo opere pietatis exteriùs sanctitatem simularent:scilicet ędificando monumẽta,& sepulcra.Hanc interpretationem indicant Ambros. lib.6.in Lucam cap.7.Hilarius in Matthæũ can.25. Chrys. homil.75.in Matthęum,Hieron.& Thophil.in illum locũ Matthæi,Beda in illud Lucæ 11.

87

Ambros Hilar. Chrysost. Cyrill. Theophi. Beda

88

Et certè si totus contextus vtriusq; Euangelistæ attentè consideretur,euidenter ex illo colligitur, constructionem,& ędificium sepulcrorum, à Christo non reprehẽdi. Nã vt eo capite,hypocrisis crimine eos notaret, quòd decimarent mentam,& rutam; quia ędificarent monumenta,& alia huiusmodi opera præstarent:quæ exterius bona viderentur,intus autẽ prauo, & iniquo animo essent, ait: *Vę vobis quia decimatis,*&c.& iterũ. *Vę vobis Scribę, & Pharisæi hypocritæ,quia ædificatis sepulcra Prophetarũ,*quibus verbis,sicut non reprehendit decimationem rutę, & mentę: sed quòd sub his operibus prauum animum occultarent: sic nec ędificium sepulcrorum redarguit, sed animũ occidendi,quem sub ea pietate Pharisæi simulabant. Adde etiam,si Prophetarũ ędificare sepulcra superstitiosum esset;

Colligitur ex positio ex cõtextu.

vt hæ-

Ratio consimilis hæreticorum ex vi contextus euangelij sumpta.

vt hæretici ex hoc loco probare nituntur, non rectè diceret, *væ vobis hypocritæ, quia ædificatis*, &c. sicut ineptè quoque diceret. *væ vobis hypocritæ, qui Baal & idola gentium colitis, & Deum verum relinquitis.* Nam si manifestum crimen esset superstitionis, non rectè in eos verba illa conuenirent: *væ vobis hypocritæ.* Sub eo namque crimine idololatriæ, quòd manifestum esset, scelus hypocrisis, & simulationis latere non poterat, cum semper sub specie pietatis, & boni operis delitescat: sicut ex definitione, quam tradit S. Thomas 2.2.q.111.art.1.& 2. de simulatione in vniuersum, & eodem art. 2.& 3. de hypocrasi speciatim, & ex ipsa naturali ratione constat. 89 S. Thom.

Quocirca contra ipsos Vvicleffistas, ex eodem loco argumentum efficaciter retorqueri potest hoc modo. Si ędificare monumenta Prophetatum ex se malum esset, & superstitiosum, non possent Iudæi propter illud peccatum hypocritæ appellari: sicut neque qui manifesti idololatrę essent: sed insimulantur hypocrisis, vt ex verbis citatis liquet: ergo quia sub illo opere, quod ex se pietatis, & virtutis erat, animum iniquum simulabant, hypocritæ sunt appellati. Illud igitur opus ex se bonum erat, si rectè, & nō animo simulandi fieret, aliter, quam superstitiosum, quod nulla ratione benè præstare possumus.

Secundum argumentum Caluini contra idē ex Deuteronomij vltimo, & ex Epistola Iudæ. 90

CAPVT IIII.

SEcundo arguit Caluinus in admonitione de reliquijs ex cap. vltimo Deuteronomij hunc in modum. Deus abscondit corpus Moysis non aliam ob causam, quā ne coleretur à Iudæis: qua de re in epistola Iudæ legitur, diabolum contendisse cum Michaele, vt scilicet corpus Moysis detegeret, & Iudaico populo adorandum proponeret; & ab Archangelo Mi *Deut. vl.*

lo Michaele prohibitus fuit. Respondetur primũ, non satis constare, quæ fuerit pugna illa diaboli cum Michaele quare nec inde Caluinum aliquid probare posse. Deinde Catholicos interpretes in loci illius interpretatione variare: quouis autem modo locum interpreteris, nihil contra veritatem Catholicã, quam statuimus, colligi potest. Prima expositio est Catenæ Græcorum Patrum in illum locũ Iudę, qui asserunt, concertationem fuisse, quia diabolus peteret corpus Moysis propter homicidium quod in AEgypto commisit: Michael verò ipsum defenderet.

Explicatur pugna Michaelis, & Dæmonis de qua B. Iud.

Prima expositio græcorum

91

Beda. Secunda interpretatio est Bedæ, in eundem locum Iudæ, quam ipse ex aliorum sententia refert, & sequitur. Nempe per corpus Moysis intelligi non ipsius cadauer, sed corpus eius mysticum, totum scilicet populum Israeliticum, concertationem verò quã refert Iudas, acutè satis inquit, esse, quam Zacharias cap. 3. describit, vbi Propheta ait: in spiritu vidisse Iesum sacerdotem magnum, stantem corã angelo Domini, & Satanam à dextris eius, vt aduersaretur ei. Qui, vt bene obseruauit Beda, acriter pugnabat, ne populus Iudaicꝰ, de captiuitate Babylonica educeretur, quod contrà, Iesus sacerdos summoperè contendebat. Et subdit Zacharias, *& dixit Dominus ad Satan, increpet Dominus in te, & increpet Dominus in te, qui elegit Hierusalem*, cum ait, *dixit Dominus*, intelligit Angelum, qui personam Dei gerebat, tum quia omnes apparitiones, præsertim in veteri Testamento, ministerio fiebant Angelorum, vt in primam partem S. Tho. q. 51. art. 2. dicemus. Tum etiam quia nisi esset Angelus non diceret congruè *increpet in te Dominus*. Nec obstat, quòd ibi angelus quoque dicatur Dominus: sic enim etiã appellatur Iosue 5. Hunc autem angelum, qui pugnam sustinuit Zachar. 3. cap. fuisse Michaelem, vero simile est. Hic enim fuit dux, & custos illius populi: quare, & salutem atque liberationem illius procurasse, dubium non est.

Zacha. 3.

Secũda expositio Bedæ.

Angelus dicitur Dominus.

Michaël custos populi Israel.

92

Cai. Gagn. Tertius sensus illius loci est, quem Caietanus, & Gagneius tradiderunt: & argumento Caluini magis fauet: nempe altercationem illam diaboli cum Michaele fuisse, de cadauere Moysis. Quod diabolus contendebat po-

Tertia expositio Caiet. & Gagnei.

bat populo adorandum proponere. Michael verò ne adoraretur occultauit: hinc autem non licet inferre, nunc à populo Christiano, ossa Sanctorum, & sepulcra eorum nõ esse colẽda. Nam Michael curauit, cadauer Moysis illi populo occultare, quoniam cum in idololatriam maximè esset propensus, siquidem vitulos aureos, & idola in deserto adorauit: corpus Moysis diuino cultu, & honore, facile prosequeretur. At inter Christianos hoc periculum nõ est, præsertim si rectè instruantur, & vera doctrina, quã sequẽti disputatione trademus, quod facilè fieri potest, imbuantur. Hunc sensum videntur sibi colligere Doctores citati, ex Chrysostomo homil. 5. in Matthæum: vbi ait ea ratione non sensisse Dominum, vt Moyses populũ Iudaicum in terram promissionis introduceret, ne omnia illa beneficia ipsi Moysi, & non Deo accepta referret: in ipsa namq; peregrinatione, relicto Domino, sæpius Moysem requirebat. Subdit Chrysostomus: *Vt igitur omnis huiusmodi amputaretur occasio, ipsum quoq; eius est occultatum sepulcrum.* Chrysost. tamen non affirmat concertationem diaboli cũ Michaele super hac re fuisse. *Cyrysost.* 93 *Chryf.*

An maius fuerit periculum adorandi Moysem mortuum, quam viuentem.

Sed obijciat aliquis: si nunquam populus viuentẽ Moysem adorauit, cur periculum esset, ne mortuum, vt Deum coleret? Respondeo, cũ ipse viuebat, cohibebat & instruebat populum, quod mortuus præstare non poterat: tũ etiã commune fuit Ethnicis, & Gentilibus, vt homines viuentes, tanquam Deos non adorarent, mortuos verò in Deorum numerum facilè referrent. Maius ergo periculũ fuit post mortem Moysis, quam ipso viuente, ne populus Iudaicus idololatriæ crimen committeret. Nulla ergo ratione, etiamsi sequeremur hanc posteriorẽ expositionẽ, quæ Caluino magis fauet, aliquid inde probari posset. Nam si alias duas amplectamur, fundamentum, quod assumit de altercatione diaboli cum Michaele, omnino corruit. 94

Quarta expositio fabulosa.

Aliqui asserebant, sepulcrum Moysis absconditum, ne corpus eius ab incãtatoribus suscitaretur, atq; hac de causa, posset quis dicere, concertationem inter Michaelem & diabolum fuisse, quod hic contenderet corpus illius manifestari,

nifestari, vt incãtatores illud suscitarẽt, & populo sic adorandum proponerent; Michaelẽ verò restitisse. Sed Ambrosius in illud ad Titum 3. *Stultas autem quæstiones*, inter fabulas, quas dicit Paulus euitandas, affirmat, esse asserere hac de causa sepulcrum Moysis à Deo fuisse occultatũ.

Ambr.

95 Est tamẽ hic obiter modestia Michaelis maximè obseruanda, qui diabolo iniquè contendenti de corpore Moysis, *Non est ausus iudicium inferre blasphemiæ*, vt inquit Iudas, id est, maledictis prosequi, sed modestè dixit, *increpet te Dominus*. Quod in exemplum adducit Apostolus, vt eorum confundat, & redarguat maledicentiam, qui maiestatem Dei, & quæcunq; alia fidei mysteria, quæ sensu suo capere non valent, & ideo à B. Iuda ignorare ea dicuntur, inuerecundè execrantur, & blasphemant.

Contra blasphemos notãda modestia Michaelis.

Tertium argumentum Caluini ex secunda ad Corinthios quinto.

CAPVT V.

2. Cor. 5.

TERTIVM argumenrum est etiam Caluini desumptũ ex illo secũdæ ad Corinthios quinto, vbi sic dicitur, *Etsi nouimus secundum carnem Christum, sed nunc iam non nouimus*: cum ergo dicat Paulus, se iam non nosse Christum post resurrectionẽ secundum carnem: docet, quod carnale fuit in Christo, obliuioni tradẽdum esse, & omne studium nostrum in eo ponendum, vt quod spirituale in Christo est, solùm quæramus. Omnes ergo Christi reliquiæ, tanquam carnales, obliuioni tradendæ sunt. Hoc eodem testimonio vtebantur Iconomachi septimæ Synodi sic falso nuncupatę, sicut refertur in septima Synodo Nicena secũda, actione 6. tomo 4. vt probarent Christum secundũcorpoream figuram non esse depingendum, sicut neque Deum. Nam quemadmodum Deus est spiritus, & quærit adoratores in spiritu Ioannis capite 4. ita Christum iam non nouimus

7. Syn.

Ioan. 4.

96 secundum carnem, sed secundum spiritum: quare nec

ſub figura carnis, & corporis ſui depingendus eſt.

Solutio. Exponitur locus Pauli & ſi nouimus Chriſtum ſecundum carnẽ.

Verum hæ Caluini & Iconomachorum interpretationes ex ſuo cerebro ſolum depromptæ, inanes & friuolæ illico iudicantur: quorſum enim Paulus eo loco reliquias & imagines Chriſti damnare vellet? & ſi contextum ipſius attendas, omnino extra rem, Caluini, & Iconomachorum expoſitiones eſſe videbis. Catholicorum verò interpretationes, quãuis variæ ſint, multò meliùs textui accommodari poſſe.

Prior explicatio ſeptimæ Synodi.

Prior eſt Patrum ſeptimæ Synodi, & Adriani in Epiſtola ad Epiſcopos Hiſpaniarũ, quæ eſt in Cõcilio Frãcofordienſi, qui verba Pauli ad diuerſa temporanõ ipſius Pauli, ſed Chriſti referũt, ſcilicet & ad tempus carnis mortalis, in quo ipſe paſsionibus noſtris ſubiacebat, de quo ad Hebræos 5. dicitur, *In diebus carnis ſuæ*, ideſt paſsibilitatis: & ad tempus reſurrectionis, in quo, *Chriſtus reſurgens ex mortuis iam non moritur*, ad Rom. 6. quod ſuper naturam carnis eſt. Inquit ergò Paulus (vt interpretantur Patres 7. Synodi) tametſi in illo primo tempore nouimus Chriſtum ſecundũ carnem, hoc eſt paſsibilem, quod proprium eſt carnis, *ſed nunc*, hoc eſt, tempore poſt reſurrectionem, in quo non ipſam carnem, ſed modum proprium carnis amiſit, *iam nõ nouimus* paſsibilem. Sic intelligunt eum locum Chryſoſtomus, Theodoretus, Theophylactus, Oecumenius, Ambroſius, & Hieronymus ibidem, & Cyrillus Alexandrinus, cuius commentarium refert 7. Synod. act. citata. Mitto duas alias, quas Hieronymus adducit; ex quibus etiam nihil Caluinus probare poteſt.

Hebr. 5.

Dies carnis Chriſti ſunt dies paſsibilitatis.

97

Rom. 6.

Chryſoſt. Theodo. Theoph. Oecume Ambr. Hieron. Cyrillus. Alexã. Caiet.

Poſterior expoſitio Caie.

Poſterior expoſitio eſt, quam Caietanus in eum locum indicat, & contextui optimè congruit; ex qua etiam nihil Caluinus contra cultum reliquiarum poteſt inferre. Duo ergò illa tempora, quæ 7. Synodus refert ad Chriſtum, vt explicatum eſt, optimè etiã referri poſsũt ad ipſum Paulum, qui alio modo tunc Chriſtum cognoſcebat, quam in Iudaiſmo. Nam particula *nunc*, quæ poſterius tempus indicat, non ad Chriſtum, qui cognitus eſt, ſed ad cognoſcẽtẽ, qui eſt Paulus referri debet. Sicut vox *cognouimus*, quæ prius

prius tempus denotat. Idem ergo Paulus, qui anteà cognouit Christũ, dicitur nunc quoq; ipsum cognoscere: nunc autem etiam cognoscit ipsum secundum carnem passibilem, non quia nunc ipse sit passibilis, sed quia nunc cog-
98 noscit fuisse passibilẽ. Est ergo sẽsus Pauli, Tametsi aliquãdo, cum essem in Iudaismo, Christum & Messiam Regem carnali atq; temporali imperio regnaturum crederem, & exspectarem; & ideo tũc ipsum secundum carnem, nõ secundum spiritum cognoscerem: nunc tamẽ mesericordiã, & veram fidem cõsequutus, cognosco, & credo ipsum verum Messiam, & Regem, non in carnali regno, sed spirituali regnãtem, talemq, Patribus nostris à Deo fuisse promissum. Hoc ipsum accidit discipulis euntibus in Emaus. Ipsi enim sperabant Christum resurrecturum, & redẽptu-
Luc. 24. rum Israel ex Romanorum captiuitate, qua tũc opprimebãtur. Id enim denotat illud Luc. 24. *nos autem sperabamus, quod redempturus esset Israel*: postea verò cum Christus aperuit illis sensum Scripturarũ, planè cognouerũt, sic oportuisse Christũ pati, & resurgere à mortuis, vt a peccati seruitute vniuersum mundum redimeret. Tunc ergo cœperunt Christum cognoscere secundũ spiritum, quem antea iuxta vulgi opinionẽ nouerant secundum carnem. Sic ex-
Theophi. Matt. 20 plicat locum illum Luc. Theoph. Eodem modo Matth. 20. filij Zebedæi agnoscentes Messiã solum secundum carnẽ, & putãtes regnaturum Hierosolymis post resurrectionẽ suã in throno regni tẽporalis, petierunt duas sedes, alterã
99 à dextris, alterã à sinistris, vt explicãt Chrys. Theoph. & alij cõmuniter: nõdum enim nouerãt illũ secundũ spiritũ. At postea cũ Paulo ipsi, & alij discipuli dicere poterãt: *& si nouimus secundũ carnem Christũ, sed nunc iam non nouimus.*

Sensus verbum Pauli.

Regnũ Christi non carnale sed spirituale.

Consonat autem hic sensus præcedentibus eiusdem capitis. Cum enim ibi ostendisset desiderium, quod habemus vitæ immortalis in cœlis, & docuisset, *siue absentes*, hoc est in hac vita mortali degentes, *siue præsentes* in cœlis simus, intendum nobis esse, vt Christo placeamus, qui pro omnibus mortuus est: vt qui viuunt, *iam non sibi viuant, sed ei, qui pro ipsis mortuus est, & resurrexit*, subiungit:

Probatur interpretatio traductam comentum.

Siue mente excedimus Deo, hoc est, contemplatione, & conuersatione, cũ ipso solo Deo excessum mẽtis patimur: *siue sobrij sumus vobis*, id est, in gratiã vestri ad humilia nos demittimus obsequia, & à mentis cũ Deo cõuersatione abstinemus; supplendũ autẽ est: *Vtroq; modo Domino viuimus, & ei, qui pro omnibus mortuus est.* Sequitur: *Caritas enim Dei vrget nos.* Hoc est, ipsa enim caritas, qua Deo placere cupimus, vrget nos, vt relicta alta mentis cõtẽplatione, ad exteriora opera, & occupationes in gratiam vestri descendamus. Addit deinde: *Itaq; nos ex hoc neminem nouimus secundũ carnẽ*, ac si dicat, ex hoc tẽpore, quo noui, viuendũ esse soli Christo, qui pro nobis mortuus est, neminẽ agnosco secundũ carnem, siue ille affinis sit, siue alio modo coniunctus, in cuius gratiam viuere cupiam. Subdit tandẽ verba, quę in argumento citauimus, quorũ sensus est: licet enim Christũ nouimus secundum carnẽ, cum essẽmus in Iudaismo, cui putabamus tanquam Regi temporali seruiendum, & placendum esse: *sed nunc*, postquã misericordiam consequuti sum s, iam non nouimus hoc modo Christum tẽporalem Regẽ esse, cui temporali obsequio placendũ: sed spirituale, cui spiritu parendum & seruiendum sit. 100

Quartũ argumẽtũ Caluini ex epist. ad Colossenses.

CAPVT VI.

VLtimo nobis opponit Caluinus ex Paulo illud ad Colossen. 2. vbi putat damnari cultum, & religionem voluntariã, quam græci ἐθελοθρησκείαν *ethelothriskian*, vocant, etiamsi speciem habeat pietatis, & religionis. Dicitur autem cultus voluntarius, qui non est à Deo institutus. At cultus reliquiarũ (inquit) nõ est à Deo institutus, sed voluntate hominũ assumptus ergo tanquã ἐθελοθρησκεία *ethelothriskia* damnari debet. *Coloss. 2.*

Expositio Francisci Turriani.

Hunc locum Pauli luculenter, & accuratè, vt reliqua, examinat noster Franciscus Turrian. lib. 5. pro epistolis Pontificum cap. 7. probat autem, non quemcunque cultum, etiam voluntate propria, absque vllo Dei præcepto susceptum *Turr.*

ſuſceptum damnari; ſed Iudaicum ritum, quem Coloſſenſes in cibo, & potu, & alijs cęremonijs introduxerant. Id patet ex verbis Pauli: *Nemo ergo* (inquit) *vos iudicet*, id eſt, condemnet, *in cibo aut potu, aut in parte diei feſti, aut Neomeniæ, aut Sabbathorum, quæ ſunt vmbra futurorũ, corpus autẽ Chriſti*. Per quæ omnia, Iudaicas cęremonias intelligit Auguſtinus epiſtola 59. vt de neomenia & Sabbatis ſatis cõſtat. Ideò verò dixit, *quę ſunt vmbra futurorum*, quia figuræ erant Chriſti futuri, & myſteriorum eius: *corpus autem Chriſti*: id eſt, ipſa veritas, cuius illæ erant quaſi vmbræ; atq; adeò eius præſentia ceſſare debuerunt.

101 *Aug.*

Subdit ſtatim Paulus, *nemo vos ſeducat, volens in humilitate & religione Angelorum, quæ non vidit, ambulans*: hoc eſt, nemo vos ſeducat affectans humilitatem, & religionem quandam ſuperfluam ſponte aſſumptã: ſic enim explicat Turrianus nomen Græcum θελοθρησκείαν *ethelothriſkian*. Vocat autem religionem Angelorum, quam Simoniaci ſimulabant, vt Clemens Rom. lib. 6. conſtitutionum cap. 10. teſtatur: ſic etiã intelligit idem Turrianus in eo lib. cap. 26. Quòd verò dicit, *quæ nunquam vidit*, ſignificat etiam ſuperſtitioſam religionem, & humilitatem, ex proprio cerebro & ſomnijs introductam fuiſſe, vt de Cerintho affirmat Theodoretus lib. 2. hæreticarũ fabularum cap. 4. Deinde, *quæ ſunt in interitu ipſo vſu*, non dicit, quòd ea ſint in interitum ſpiritualem animæ, ſed quoniam ipſi cibi, in quibus vana religio introducta erat, ſui ipſorum vſu conſumuntur. Sic græci Patres interpretantur, quò oſtendat Paulus, in rebus, quæ ipſo vſu conſumuntur, fruſtra Coloſſenſes varijs cęremonijs torqueri.

Quid ſignificet religio angelorũ quam ſimoniaci ſimulabant.

Clem.

Theod.

Cibi quomodo ipſo vſu ſint in interitu.

102

Quæ verò poſteà ſubiungit, difficiliora ſunt. *Quæ ſunt rationem quidem habentia Sapientiæ in ſuperſtitione & humilitate, & non ad parcendum corpori, non in honore aliquo ad ſaturitatem carnis*. Vt autem ea explicet Turrianus notat primũ, nomẽ *rationem* græcè λόγου *logon*, non ſignificare ſpeciem & imaginem, vt vult Hieronymus, qui dicit, ea habere imaginẽ & ſpeciem ſapientiæ; ſed verè ſignificare, quod latine dicimus rationem. Probat teſtimonio Euſebij Cęſariẽſis, ad-

Turr.

Euſeb.

uersus Marcellum Ancyranũ, vbi omnia significata nominis λόγος *logos* enumerat, pro specie verò vel imagine vsurpari, non asserit. Quare & Adamus in eum locum, difficile quoq; putauit, nomen illud in ea accipi significatione. *Adamus*

Deinde supponit Turrianus, vocem λόγον *logon* latinè *rationem*, nõ posse cohærere cum eo, quod sequitur, *in superstitione*: quomodo enim diceret Paulus, eas cęremonias habere rationem veram sapientiæ in superstitione? Nam si sapiẽtiæ veræ, quomodo in superstitione? Sed pro illo nomine *superstitio*, quo vulgatus interpres vtitur, vertit ipse religionem spontaneam. Græcum enim ἐθελοθρησκεία *ethelothriskia*, voluntariam religionem significat, hoc est, sponte, & voluntate propria, non ex præcepto susceptam. Nam & vulgatus interpres eodem capite idem græcũ nomen vertit. *Religionem Angelorum*: putat enim Turrianus ieiunium, quod lege statutum est, ad θρησκαίαν *thriskian*, id est, religionẽ: quod verò sponte assumitur ad ἐθελοθρησκείαν *ethelothriskian*, id est, voluntariam religionem pertinere. Quocirca hoc nomine bonam etiam religionem, quæ in præcepto non est, significari autumat. 103

His positis contextum Pauli sic ordinat. Vt insipientia est & impietas à cibis, qui ad vtendum dati sunt, propter fabulas, & somnia superstitiosè abstinere: sic rursus sapiẽtia est, ob religionem, & verum cultum Dei, ipsis non vti: ad humiliandum nempe animam in ieiunio, & corpus castigandum, & non in honore carnis contra illius saturitatem. Dicit *contra saturitatem* non *ad saturitatem*, vt vulgatus, quia græcè est πρός *pros* prępositio, quæ frequenter etiã *contra* significat. Subducta enim saturitate, reprimitur elatio, ideoq; Paulus ea, quæ antea damnauerat, quia fierent ad obseruantiam cęremoniarum veteris legis, quod attinet ad ciborum abstinentiam, postea commendat: scilicet in non parcendo corpori, idq; veram rationẽ sapientię habere asseuerat. 104

Textus Apostoli quomodo sit ordinandus ex opinione Turriani.

Expositio Turriani nõ omnino probatur autori.

Acuta sanè interpretatio, & quæ mihi admodum probaretur, nisi cogeret nos & vulgatũ interpretem, & com-

mun

munem nominis ἐθελοθρησκεία *ethelothriskia* significationē relinquere. Nam secundum omnes nō quācunq; religionē, sed superstitiosam significat, vt vulgatus vertit. Quāuis enim si ad literam velis interpretari, idem sit, quod latinè *voluntaria religio*: hoc tamen ipso, quòd voluntaria est; superstitiosa, & non vera iudicari debet. Verus enim cultus & religio, siue ex præcepto assumatur, siue ex consilio, non dicitur voluntaria, hoc est, sola propria voluntate introducta, & ficta. Est enim voluntate Dei, siue præcipientis, siue consulētis, & approbantis instituta & probata: religionis namq; natura nō ex modo, quo à nobis suscipitur, sed quo instituitur attendenda est: ac proinde nō dicitur voluntaria, quia voluntate propria à nobis suscipitur, sed quia propria voluntate instituitur. Quare vera religio, etiam ex deuotione absq; præcepto suscepta, à nullo probato autore ἐθελοθρησκεία *ethelothriskia*, sed θρησκεία *thriskia* dicitur. Merito ergo vulgatus interpres *superstitionem* conuertit. Quod verò paulò anteà interpretatus fuit *religionem* absolutè, parum refert: quia ex sequentibus manifestè constabat, eam esse superstitiosam, & quæ nullum in Dei voluntate, sed in propria fictione, & somnio fundamentum haberet: sic enim ait in *religione, & humilitate Angelorum, quæ nunquam vidit inflatus sensu carnis suę.*

105 *Vulgatus interpres.* *Voluntaria religio quid sit.*

Cæterum, vt communem expositionem, & textum nostri vulgati interpretis sequamur, obseruandum est, nomē λόγος *logos* accipi posse pro verbo, vt accipit Erasmus, & sensus erit, *quæ sunt rationem quidem habentia sapientiæ*, hoc est, quæ nomen habent tantum sapientiæ, & verbo tenus erudita, & magnifica videntur: hoc autem idem est, atque speciem & imaginem habere sapientiæ; & hoc pacto, proprietatē nominis λόγος *logos* obseruamus. Significat enim in omnium sententia, verbum, seu vocem; ac proinde eo loco non ineptè etiam speciem, & imaginē denotat: quod enim verbo tenus tale dicitur, solum imaginem, & speciem illius videtur habere: aut interpretari possumus alio modo & (mea quidem sententia) optimo, cum Aug.

Erasm.

106 *Aug.*

epistola 59. ita vt nomẽ græcum λόγον *logon*, latine *rationẽ*, pro natura & ratione in latina significatione accipiatur: nomen tamen *Sapientia*, non veram, sed falsam, & mundanam significet: additur enim *in superstitione*, ac si dicatur, sapientia, quæ est in superstitione: tunc verò sensus erit: quę habent rationẽ sapientiæ humanæ in superstitione, & humilitate exteriori, in eo scilicet, quod non parcũt corpori, græce est ἀφειδία *aphidia*, ac si latinè dicas, *imparcẽtia, nõ in honore aliquo ad saturitatem*, id est, negato subsidio, & alimento corpori necessario, quo etiã corpus honorari dicitur, iuxta illud 1. ad Tim. 5. *Honora viduas, quæ viduæ sunt*, quod de alimento quoq; intelligitur, & eodem cap. *Qui benè præsunt presbyteri, duplici honore digni habeantur*, hoc est, reuerentia, & alimento.

Corpus quã do alitur honorari dicitur.

Ex his non solum colligitur, Caluinum non probare cultum reliquiarum esse ἐθελοθρησκείαν *ethelothriskian*, tum quia de hoc non loquitur Apostolus, tum etiã, quia si optima ratione, morali constat, ritè & legitimè reliquias esse adorandas, earum veneratio, non potest voluntaria religio, & ab homine conficta appellari: sed etiam malè ex hoc loco hæreticos colligere, ieiunia esse superstitiosam, & voluntariam religionem; cum ea, vel præcepta, vel sponte suscepta, secundum Dei voluntatem instituta sint.

Quintum argumentum Caluini ex Concilio Eliberitano, & Hieronymo. 107

CAPVT VII.

QVinto, cereos accendi in cultũ sanctorũ Martyrum, & reliquiarum improbant Caluinus & Centuriatores, primum ex Concilio Eliberitano can. 34. vbi prohibetur, cereos interdiu accẽdi, ne spiritus defunctorũ inquietentur. Deinde ex Hieronymo post epistolam 53. contra Vigilantiũ numero 17. vbi cum Vigilantius obiecisset, idololatriam esse, huiusmodi cereos accendere, respondet ipse: *Cereos clarâ luce non accen-*

Conc. Eliber.

Hieron. *accendimus, ſicut fruſtra calumniaris, ſed vt noctis tenebras hoc ſolatio temperemus, & vigilemus ad lumen, nec cęci tecum dormiamus in tenebris. Quodſi aliqui propter imperitiam, & ſimplicitatẽ*
Rom. 12. *ſæcularium hominum, vel certè religioſarum fœminarum, de quibus vere poſſumus dicere: Confiteor zelum Dei habent, ſed non ſecundum ſcientiam: hoc pro honore martyrum faciunt: quid indeperdis?* Exiſtimauit ergo Hieronymus cultum cereorum eſſe ſuperſtitioſum, ſed ſolum ignorantia excuſari: cereoſque ſolum ad tenebras noctis fugandas eſſe accẽdendos.

Reſpondent quidam Concilium ſolum prohibuiſſe magicum morem.

Reſpondẽt primum aliqui, Concilium prohibuiſſe magicum morem euocandi animas defunctorum, accenſis cereis, quem indicauit illis verbis: *Inquietandi enim ſpiritus*
1. Regũ 28. *Sanctorum non ſunt.* Nam 1. Reg. 28. anima Samuelis euocata à Pythoniſſa reſpõdit, *quare me iniquietaſti, vt ſuſcitarer?* Refert etiam Suetonius in Tiberio cap. 98. conſueuiſſe Gẽ-
Sueton. 108 tiles ad ſepulcra defunctorum faces accendere: & Plinius
Plinius. 28. hiſtoriæ cap. 2. ſolicitari conſueuiſſe animas defunctorum. Verum non eſt credibile, Concilium exiſtimaſſe animas defunctorum magicis incãtationibus moueri de loco ſuo: etiamſi in phantaſmate appareant, cum à Magis euocantur: ideoq, nec eſt probabile, illud, *Inquietandæ enim non ſunt animę Sanctorum*, pro ratione Concilium tradidiſſe, vt morem illum ſuperſtitioſum abrogaret: tametſi Gentiles, & Magi credant, animas moueri, & ſuis artibus euocari. Quodſi 1. Reg. 28. vere anima Samuelis ſuſcitata de lo-
Eccleſ. co ſuo venit, vt planè colligitur ex cap. 46. Eccleſiaſtici, ob quod dixit, *Quare inquietaſti me?* non artibus magicis, quas Concilium vetuiſſe volũt, ſed voluntati Dei peculiari, vt mortem Sauli prædiceret, tribuendum eſt. Anima igitur ipſa Samuelis, quæ verè de loco ſuo venit, vere dicere potuit: *Quare iniquietaſti me?*

Impugnatur ſolutio prædicta.

Cur Concilium Eliberitanum prohibuerit cereos accendi ad ſepulchra.

Reſpondeo ergo, Concilium Eliberitanũ ſolum voluiſſe, ſuperſtitioſum cultum cereorum, & ex errore Gentiliũ profectum de medio tollere. Putabãt enim Gentiles, corpora defunctorum aliquid ſentire, &, cum eſſent in tenebris clauſa ſepulcris, cereis illuſtrari. Addit verò rationẽ dicens: *Inquietandi enim ſpiritus Sanctorum non ſunt.* Cũ enim

cultus ille superstitiosus esset, ac proinde Sanctis displiceret, spiritus eorum inquietari eo dicebantur, sicut ad Ephes. 4. Spiritus sanctus malis nostris operibus, quod ipsi displiceant, contristari dicitur. Placet quoque acuta expositio, quam Garsias Loaysa principis nostri Philippi 3. Præceptor dignissimus, & Regis nostri Philippi secundi primus Eleemosynarius in eum canonem annotauit, vt spiritus Sanctorum intelligantur, non mortuorum, sed viuentium: nam & fideles in Scriptura sancti nuncupantur, ideo vero dicantur eorũ spiritus cereis accensis inquietari, quia more illo superstitioso perturbabantur. 109 *Ephes. 4.* *Garsias Loaysa*

Respondent nonnulli testimonio Hieronymi.

Deinde ad Hieronymũ respondent nonnulli, de his tantum loqui, qui accẽdunt cereos coram reliquijs, putantes inde martyres illustrari, ac propterea dixisse, eos habere zelum Dei, quia existimabant, se gratum facere Deo, & Sanctis, sed non secundum scientiam. Verum Hieron. aliud omnino sensisse videtur: nam de ipsis, qui cereos accendebant, & de quibus dixerat, habere zelum Dei, sed non secundum scientiam, subiungit statim hæc verba. *Et quicunque accendunt cereos, & secundum fidem suam habent mercedem, dicẽte Apostolo, vnusquisque in suo sensu abundet, Idololatras appellas huiusmodi homines?* Quibus plane indicat horum opinionem non esse damnandam, sed eos relinquendos, vt in suo sensu abundent; quod nõ diceret, si illud opus superstitiosum esset. Denique horum opus comparat Magdalenæ pietati, quæ vnguentum pretiosum effudit super caput Christi recumbentis Matth. 16. contra quam & Apostoli murmurabant: dicitque, sicut Christus non indigebat vnguento, sed religionis causa passus est, illud effundi: sic & martyres cereis non indigent; & tamen gratum habent, si corã illis accendantur: excusat ergo Hieronymus horum hominum, & fœminarum opus, fateturque sanctum, & religiosum, atque Sanctis gratum esse.

Impugnatur eorũ responsio.

110

Mat. 26.

Vera sententia Hieron. de cereis, qui de mortuis accendentur explicatur.

Quare, verbis citatis à Caluino in argumento, dico, Hieronymum Vigilantio obijcienti illum morem, respondisse, non esse in more positum, vt cerei interdiu, sed noctu ad celebrandas vigilias accenderentur. Non quod improbaret Hie

ret Hieron.quòd interdiu accenderentur, sed vt Vigilantio ostenderet,Christianis falsum mendacium imposuisse. Subdit deinde, *quodsi aliqui propter imperitiam*,&c. quasi dicat,si demus aliquos,absque vlla necessitate, interdiu accendere cereos,vt de illis dicere possimus, Dei zelum eos habere,sed non secundum scientiam:*id tamen*(inquit Hieronymus)*pro honore martyrum faciunt. Quid inde perdis?*hoc est cum faciant pro honore martyrum,nihil propterea perdi credendum est: quare demonstrare contendit Vigilantio, non magnum inde desumi argumentum. Deinde postquã ostendit,eos,qui ita faciunt,mercedem boni operis acceptũros, quod iam supra retulimus, laudat quoque ipsorum opus dicens:*Nam & absque martyrum reliquijs per totas Orientis Ecclesias,quando legendum est Euangelium, accenduntur luminaria,iam Sole rutilante,non vtique ad fugandas tenebras,sed in signum lętitiæ.* Vnde colligitur,insignum etiam lętitiæ super martyrum sepulcra, & non solum noctu ad tenebras fugandas,accendi interdiu optime posse.Non ergo offerũtur cerei Sanctorum reliquijs,quasi ex illis corpora Sanctorũ aliquid accipiant,etiamsi latiori significatione in septima Synodo act.7.in decreto fidei oblationes luminariũ & suffitruum dicantur:sed in signum lætitiæ accenduntur, vt etiã in rebus prophanis fieri cõsueuit;in signũ quoq; vitę immortalis,qua Sancti cũ Deo fruũtur,&igne significatur.

III

Quid accensa luminaria significẽt, & cur accendantur quãdo dicitur Euangelium.

Sextum argumentum, quod contra eundem cultum reliquiarum fieri potest.

IIII

CAPVT VIII.

VLtimo denique cõtra eãdẽ veritatẽ, nos possumus in hũc modũ arguere,si liceret adorare corpora Sanctorum vel eorũ ossa sub propria forma,vel etiã in cineres aut puluerẽ redacta:liceret quoq; eadẽ in vermes cõuersa colere & venerari.vtrobiq; enim solũ manet materia prima, & vt multis placet, quãtitas,& cõmunia quædã accidentia. Quod verò plures fuerint factæ mutationes,quando vermes generãtur parũ obest,quo minus rectè possint adorari,si etiã ea in puluerẽ redacta veneramur. In so-

An liceat reliquias sub forma vermis colere.

In ſolutionem huius argumenti plura affert Henricus quodl.10.q.6. & tandē docet,oſſa Sanctorū,& carnes, ſub forma oſsis,vel carnis,aut etiam pulueris,& cineris poſſe, & debere adorari:non tamen ſub forma vermis. Rationē verò,ob quam adoranda ſunt ſub forma oſsis vel carnis, cineris,aut pulueris,ait,nō eſſe identitatem materiæ,& dimenſionum interminatæ quantitatis,hæc enim omnia etiam manēt ſub forma vermis; nec formam aliquam communem, quia nulla manet etiam in oſſe & carne, ſed eſſe ordinem naturalis defcēſionis: naturalem vero deſcenſionem appellat,quæ manet in oſſe & carne, in cinere & puluere:quia ex corpore viuo,per naturalem corruptionē primo fieri debet naturaliter cadauer,in quo carnes & oſſa manent:ex his verò,ſi vlteriùs naturaliter corrumpantur,fit puluis aut cinis:at forma vermis non fit recto ordine naturaliter,ſed ex accidenti ex cadauere mortuo deſcendit. 113

Solutio Henrici futilis eſt

Verùm quis non videat,doctrinam hanc futilem eſſe, & inanem?Nam ſi veram rationem adorationis reliquiarum conſideremus,parùm refert,hoc aut illo modo fiat corruptio:ratio enim adorandi reliquias eſt dignitas,& excellētia,non quæ ſit in reliquijs, ſed in ipſo Sancto, cuius illæ ſunt,vt ſequenti diſputatione probabitur: hæc autē,ſi cōſideretur,mouere poteſt ad hoc,vt ſignum & notam adorationis,ſiue in hac,ſiue in illa materia exhibeamus: ergo tam ſub hac forma,quàm ſub illa partes & reliquias ipſorum adorare poſſumus.Id quod ex doctrina etiam, quam in prima huius libri diſputatione tradidimus confirmatur;nempe in quacunq; re inanima ita à nobis poſſe Deū apprehendi,vt in ea quoq; ipſum adoremus.

Vera & propria materiæ reſponſio.

In hoc ſolum eſt differentia inter oſſa,carnes, cineres, pulueres alicuius Sancti,& vermes,vel quid aliud ex materia illius generatum: quod in illis, & cum illis facilius apprehēditur ipſe Sanctus,& ideò publicè adorāda proponuntur: in his verò non ita facile:& ideò licet recta intētione & ſincera fide poſsit quis in vermibus Sanctū apprehēdere,& venerari;publicè tñ eos adorare nō debet. 114

Quod

Quòd verò apud aliquos incertæ aliquando reliquiæ sint, non obest, quo minus eas, quas humanis coniecturis, & rationibus certas habemus, reuerenter colere debeamus. Deniq; sicut in 1. disputatione cap. 3. diximus nõ esse peccatum idololatriæ adorare radium luminis, sub quo Dæmon delitescit, quando quis putat esse Christum, eodẽ modo, siquis putans aliquam esse particulam Sancti, quæ re vera non est, merito suæ deuotionis non caret: atque in hoc casu, sicut in illo, eodem modo philosophandum est. Vt tamen publicè adorandæ proponantur, prudens diligentia adhiberi debet. Imo in his, quæ nunc inueniuntur,
115 necessariam esse Romani Pontificis autoritatem, decernitur in capitulo, *Cum ex eo*, de reliquijs, & veneratione Sanctorum. Et quamuis Angelus in summa, verbo *reliquiæ*, dicat non licere priuatim eas deferre; verius tamen est oppositũ, vt docuerunt Antoninus 3. p. titulo 12. cap. 8. initio, Syluester & Armilla, verbo *reliquiæ* num. 4. Nauar. cap. 11. num. 35. In Concilio verò Bracharen. 3. cap. 5. solùm reprehenduntur Episcopi, quia in solennitatibus Martyrum reliquias de collo suspẽdebant, maioris pompæ & ostẽtationis gratia, vt à Diaconis in vestibus albis, in sellulis veherentur: quod quidem, si ex deuotione fieret, damnandum non esset.

Angel. Anton. Sylvest. Armil. Nauarr. Cõc. Bra.

Licet suspensas collo reliquias ferre.

Vtrum reliquiæ possint esse tota materia, & terminus adorationis. Disput. 4.

Opinio Bonauenturæ, & aliorum. cap. 1.
Verior sententia. Eodem modo reliquiæ, atque imagines sunt adorandæ. cap. 2.
Cur aliqui auctores de imaginibus, & reliquijs non eodem modo loquuti sint. cap. 3.
Solutio rationum prioris sententiæ. cap. 4.

Opinio

Opinio Bonauenturæ, & aliorum.

CAPVT I.

116 QVemadmodum ſecundo libro non ſolum cõtra hæreticos probatum eſt, imagines aliquo venerationis cultu dignas eſſe, ſed etiam cum Catholicis ſatis diſputatum, quo genere adorationis debeant adorari: eodem prorſus modo, de reliquijs agendum eſt. Cũ ergò iam contra hæreticos conſtitutũ ſit, eas eſſe adorandas, ſupereſt explicare, quo genere cultus & honoris eas venerari debeamus. in qua difficultate cum Catholicis ſolùm diſputatio nobis futura eſt. Et quamquam perſpecta ſemel doctrina diſput. 8. 2. libri in hac re nihil difficultatis eſſe poterat: quia tamen nonnulli ex noſtris Scholaſticis non inferioris notæ Doctores, ex ijs etiam, qui in ea diſput. 8. vnam nobiſcũ ſequuti fuere ſententiam, peculiarem modum cultus & adorationis reliquiarum eſſe docuerunt; placuit, contra eos hanc præſentem diſputationem inſtituere. Primum autẽ, quia maior inter autores diſſenſio verſatur de reliquijs Chriſti, quam Sanctorum, de illis potiſsimum diſputabimus. De reliquijs enim Sanctorum quid ſit dicendum, ex eadẽ doctrina facilè colligemus.

Prior ſententia reliquias poſſe eſſe integram materiã adorationis.

Bonau. 117 In propoſita igitur quæſtione prior ſententia eſt Bonauenturæ in 3. d. 9. art. 1. q. 4. in corpore & ſolutione argumentorum, qui alio modo de cruce, in qua Chriſtus mortuus eſt, quam de crucis figura docet. Nam de figura crucis aſſerit, ipſam materiam in ſe, & ſecundum ſe, non eſſe venerandam, niſi ea ſolum ratione, quia figura & imago eſt Chriſti crucifixi. Quo pacto docet, ſemper cum ipſo exẽplari coniunctam adorari, vt lib. 2. diſp. 8. cap. 3. ex ipſo retulimus. ipſi verò cruci, in qua Chriſtus pependit, non ſolũ quatenus imago, & figura eſt, cũ exẽplari coniunctæ cultũ deferri, ſed etiã ipſius materiã ſecundũ ſe, ab exemplari diuiſam, quatenus fuit inſtrumẽtũ noſtræ redẽptionis, venerandã eſſe: ita vt ſub illius cultu & veneratione, Chriſtus ipſe nõ cõprehendatur, quãuis ſit ratio, quæ ad

vene-

venerationē mouet. De Sanctorū reliquijs eadē proportione loqui debet: atq; id ipsum de clauis & reliquijs omnibus, quæ Christum tetigerunt, affirmat. Eādē sequuti
S.Thom. Ricard. Palud. Marsil. 118 sunt opinionem S. Th. in 3.d.9.q.1.art.1. Ricard.art. 2.q. 3. Palud.q.1.art.3. vbi inquirit de dictis Durandi, Marsil. in 3. q.8.art.2.dubitatione 1.concl.1.2.& 3. imò eadē proportione eā asserere debent, quotquot lib.2.disp.8.cap. 1. & 2. primā & secūdā sentētiā de cultu imaginū docuerūt. Cęterū nullus ex citatis Doctoribus est, præter recentiores quosdā Theologos, qui expresse asserat, sicut de imaginibus quidā dixerūt, vtroq; modo reliquias adorari posse, & secundum se separatas, & cum eo, cuius sunt, cogitatione, & spiritu coniunctas. Et quamuis omnes in eo cōueniant, quòd cruci Christi, & reliquijs secundum se, nō coniunctis cū Christo vel Sancto, debeatur quædā veneratio: non tamen eodē modo eam appellant. Nam Bonauentura nō vult eam adorationē, sed honorem cuiusdam venerationis nuncupare, qui nec sit duliæ nec latriæ, sed inferioris naturæ. Quemadmodum Doctores, qui asserūt imagines secūdum se, sine exēplari posse adorari, cultum earum, honorariā adorationem vocant: at S. Th. ait crucē Christi secundum se, hyperdulia esse adorandam. Cæteri vero absolutè loquuntur: de Sanctorum autem reliquijs nihil aliud asserunt.

Probant verò hanc opinionem: primum nam licet imagines secundum se, adorari non possint, nisi cum exemplari, vt hi etiā Doctores existimant: earum tamē alia est
119 ratio quā reliquiarum. Imagines enim nō alia ratione adorātur, quā quia repræsentant: qui autē adorat imaginem vt imago est, & prout repræsentat, nō potest non intra ipsam exēplar repræsentatum cōplecti; ac propterea necessario eodē motu ferri in imaginem, & rē cuius est imago: at crux Christi, secluſa repręsentatione, cæterę reliquiæ solū adorātur ratione cōtactus, quo sunt quodāmodo sanctificatę & consecratę: & ideò ipsis secundū se, ratione illius sanctificationis, sine Christo, aut sancto, à quo dicuntur sanctificatæ, adorari possunt. Deinde probant Bona-

Prior ratio præcedentis opinionis ex discrimine imaginis & reliquiarum. Posterior ratio ex verbis Damasceni.

Bonauentura, & Marsil. ex Damasc. qui lib. 4. de fide cap. 12. ipsum lignum crucis, in quo Christus mortuus est, appellat venerandum, non ratione repræsentationis, sed quia ipsa passione Christi consecratum fuit: ergo ratione illius consecrationis secundum se potest adorari. Pro hac sentētia refertur Henricus, sed posteriori potius ipse adstipulatur.

Verior sententia. Eodem modo reliquiæ, atq; imagines sunt adorandæ. 120

CAPVT II.

EX dictis in 2. lib. disput. 8. & 9. euidenter colligitur, eodem prorsus modo de reliquijs, atq; de imaginibus vniuersim esse dicēdum: eas videlicet secundū se, adorari non posse, sed solum coniunctas cogitatione cum eo, cuius reliquiæ sunt, eum in ipsis apprehendo; sicut imagines sine exēplari, venerari nullo modo licet: vt in eis capitibus demonstratū est. De cruce & reliquijs Christi sic expressè sentiunt S. Thom. & Caiet. 3. p. q. 25. art. 4. Capreol. in 3. d. 9. q. 1. art. 1. concl. 3. Maior. q. 1. cōcl. 5. Almai q. 1. cōcl. 6. Antoninus 3. p. tit. 12. cap. 9. §. 5. Vvald. tomo 3. cap. 120. Atque eadem proportione, de reliquijs Sanctorum docere debent. Cōsentit Henricus quodl. 10. q. 6. vbi affirmat veram crucem Christi, & alias ipsius reliquias cum ipso Christo coniunctas, eodem adorationis motu per accidens esse adorandas, seu coadorādas, quod idem est. Nec obstat quod dicat, ipsas esse venerandas hyperdulia; id enim asserit, quia existimat etiam Christi humanitati hyperduliam exhiberi, vt ex ipso retulimus 2. lib. disput. 8. cap. 3. cum qua etiā censet reliquias coadorari. Pro hac sentētia referri possunt Gabr. in 3. d. 9. q. 1. art. 2. concl. 6. & lectione 50. super canonem, Antonius de Corduba lib. 1. q. 5. dub. 5. qui sicut de imaginibus, ita de reliquijs docuerunt, secūdum se adorari non posse, sed coniunctas solum ei, cuius imagines,

Reliquias per se solas non posse adorari.

S. Thom. *Caiet.* *Capreol.* *Maior.* *Almai.* *Anton.* *Vvald.* *Henr.*

121

Gabr. *Cordub.*

gines, aut reliquiæ sunt: quanquam in modo loquendi ab alijs discrepant, de quo iam satis diximus 2. lib. disput. 6. cap. 1. & disp. 8. cap. 3. Faciunt quoque cum his Durandus Holcot, & Picus Mirandulanus, qui licet etiam in modo loquendi, imitandi non sint, vt locis nunc citatis, & disp. 9. cap. 3. notauimus: in eo tamen, quod contendimus, optimè senserunt, nullam scilicet creaturam inanimã, aut irrationalem per se posse aliquo cultu adorari: sed cum re rationali necessario debere cõiungi, vt ei dignè cultus tribuatur. Ex quo hæc S. Thomæ opinio de reliquijs euidenter colligitur.

Dur. Holcot Picus Mirand.

Vvald. Probat Vvald. hanc sententiam 1. ex Hieronymo epistola 27. qui de Paula inquit: *Atque inde specum Saluatoris ingressa, postquam vidit sacrum Virginis diuersorium, & stabulũ,* 122 *in quo agnouit bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui, vt impleretur, quod in eodem Propheta scriptum est, me audiente iurabat, se cernere fidei oculis infantem pannis inuolutum, vagiẽtem in præsepio, Magos adorantes Dominum, &c.* Et subinde dicebat Paula, *Ego misera atque peccatrix indigna sum deosculari præsepe, in quo paruulus Dominus vagijt.* Is ergo est optimus, & debitus modus adorandi præsepe, vt docet Vvaldens. si in ipso præsepio, oculis fidei Christus vagiens cernatur, & osculum corporaliter ipsi præsepio infixum, spiritu & affectu in infantem vagientem transeat.

Probatur hæc opinio ex Patribus

Pietas Paulæ ad præsepe Domini.

Damasc. Secundo Damasc. 4. de fide cap. 12. circa finem, in vniuersum de his omnibus inquit: *Quamobrem omnia, quæ Deo dedicata, atque consecrata sunt, ita adoramus, vt cultum & venerationem ad eum referamus.*

Leont. Tertiò est locus insignis in illo dialogo 5. Leontij Scripius à nobis 2. lib. disp. 8. citatus, qui refertur in septima Synodo actione 4. Ibi enim aliquantulum ab initio, de Christi reliquijs sic dicitur. 123 *Magno enim & inexplicabili erga eũ,* scilicet Christum, *amore, quò ascendit, vbi resedit, vbi apparuit, quod tetigit, aut omnino obumbrauit, tanquam Dei locum colimus & adoramus: non ipsam regionem, aut lapides venerantes, sed eum qui in illis conuersatus est, apparuit, &c.* Quem etiam loquendi modum nõ solum ipse, sed alij etiam plures Patres ser-

uarunt, dum de adoratione imaginum loquerentur, vt 2.lib.diſput.8.cap.5.6.& 13. retulimus: qui dum aſſerunt non adorari locum, in quo Chriſtus fuit, vel imaginē, vel veſtem, quam induit, ſed Chriſtum ipſum, vel Sanctū, loquuntur de adoratione, quæ fit ſpiritu, & affectu ſeruitutis. Hæc enim non completur erga rem ipſam inanimatā, ſeu irrationalem; ſed erga Chriſtum, vel Sanctum, vt eadē diſputatione octaua cap.13. explicantes modum loquendi horum Patrum, notauimus.

Prior ratio huius opinionis.

Rationibus verò eiſdem omnino probanda eſt hæc opinio, atque illa tertia, quam de imaginibus ſequuti ſumus 2.lib.diſputatione illa 8. quas adduximus cap.8.& 9. illius. Prior eſt: quia res inanima, quales ſunt reliquiæ, ſecundum ſe non eſt capax honoris & cultus, niſi coniuncta ſit rationali, quæ dignitatem & excellentiam habeat. Hęc eſt à priori, eaq; pro reliquijs vſi ſunt S. Thom. Capreol. Almainus, qua etiam idem probant de imaginibus, vt fuſius pro ſequuti ſumus cap. illo 8. Quare qui reliquijs ſecundum ſe, non coniunctis cum eo, cuius ſunt, honorem deferunt, tenentur excellentiam, dignitatem, aut virtutē aliquam ipſis tribuere: ſicut de imaginibus diximus, aut ſtultè ex affectu ſe illis ſubijciunt. Poſterior ratio eſt, quā affert Vvald. à contrario, quia res inanimæ, quales ſunt reliquiæ, ſecundum ſe non ſunt capaces contumeliæ: ergo nec honoris. Quā etiam pro imaginibus fuſius tractauimus eadem diſput.8 cap.9. ideò his nunc ſuperſedere neceſſarium iudicaui.

124 *S. Thom. Capreol. Almai.*

Poſterior ratio.

Vvald.

De adoratione præputij & ſanguinis Chriſti in terris relicti.

Ex dictis infertur Chriſti præputium, & ſanguinem relictum in terris, ſiue ſit ſub forma ſanguinis, ſiue ſub alia, non ſecūdundum ſe, hyperdulia, ſed ex affectu latriæ circa Chriſtum eodem motu adorationis cum ipſo, ſicut alias eius reliquias, adorandum eſſe, vt notauit Corduba lib.1. q.5.dub.5. poſt tertium punctum: & Sylueſt. in Roſa aurea, q.34. nec Gab. in canonem lect. 50. oppoſitū docuit. Solùm enim dixit de ſanguine, nō debere adorari tanquā re ipſa vnitum Verbo, quia ſic nō manſit in terris: de ipſo verò, & omnibus reliquijs ſenſit, ſecūdū ſe nō poſſe adorari; niſi

125 *Corduba. Sylueſt. Gab.*

ri, nisi cũ eo cuius sunt, cogitatione coniũgãtur. Idẽ dicẽdũ de sanguine, qui ex aliqua imagine Christi fluxit, nisi quod ille non ratione cõtactus, sed repręsentationis tantum adorandus est.

Cur aliqui autores de imaginibus, & reliquijs non eodem modo loquuti sint.

CAPVT III.

EX rationibus pro nostra sententia allatis cap. præcedenti perspicuè sequitur, eodem modo imagines, atq; reliquias esse adorandas. Variant nihilominùs Doctores, & cum multi de imaginibus docuissent, sine exemplari adorari non posse: affirmant nihilominùs, reliquijs secundũ se, sine eo cuius sunt
126 cultum & adorationem posse deferri; imò nullum alium modum eas adorandi constituunt: alij verò non nisi coniunctas adorant. Radix autem diuersitatis inter eos est, quòd in eandem sententiam de imaginibus, diuersis rationibus conueniunt. Plurimum enim refert, quonam fundamento, & ratione opinionem aliquam sequaris, & doceas: ex vno enim multa sequuntur, quæ ex alio inferri deinde non possunt. Quare non solùm oportet nos in eligendis opinionibus esse solicitos, verùmetiam in rationibus, & fundamẽtis pro aliqua opinione iaciendis, solertes. Quale enim fuerit fundamentum, talem super illud molẽ ædificij construere licebit.

Quare cum autores idem de imaginibus docuissent postea varia de reliquijs tradiderunt.

Bonau. Ricard. Palud. Marsil. Cum igitur, vt vidimus 2. lib. disput. 8. cap. 7. Bonau. Ricard. Palud. & Marsil. ea solùm ratione dicant, imagines sine exemplari nunquam adorari, quia eas ratione repręsentationis veneramur, ac proinde semper nos ducunt in exemplar, & hanc rationem repræsentationis non videant in reliquias conuenire; aliam in ipsis rationem adorationis inuenerunt: nimirum, aut contactum, aut aliquam affinitatem cum eo, cuius reliquiæ dicuntur: ratione cuius dixerunt, secundum se, & ab eo diuisas

Fundamentũ Bon. Ricard. Pal. Marsil. de adoratione imaginum.

adorari. At vero, quia Capreol. Almai. Vvald. Gabriel, & Antonius de Corduba, ea ratione asseruerunt, imagines secundum se, sine exemplari in ipsis incluso, adorari non posse, quia sunt res inanimæ, ac proinde secundum se nec honoris nec contumeliæ capaces: ideo consequenter docuerunt, reliquijs secundum se cultum, & adorationē non deberi, sed solum cum eo, cuius sunt, cogitatione & spiritu coniunctas honorari. 127 *Capreol. Almai Vvald. Gabr. Cord.*

Cur D. Tho. varia senserit de adoratione crucis.

Quocirca cum S. Thom. in 3. d. 9. q. 1. art. 2. q. 2. cum Bonauentura, & alijs affirmasset imagines non secundum se, sed eodem motu cum exēplari, colendas esse, posteà quæstiuncula 4. asserit, Christi cruci secundum se honorem, & cultum hyperdulię esse deferendum: rationem enim imagines adorandi totam in repræsentatione, sicut alij etiam, constituit. quam in cruce, quatenus res quędam est, & Christum tetigit, putauit nō reperiri. Quia verò 3. p. q. 25. art. 3. in imaginum adoratione, eam rationē sequutus est, quod res inanima secundum se, non est capax adorationis & honoris: idem de cruce Christi in 4. art. quod in 3 de imaginibus dixerat, necessario docuit. Quare vt bene obseruarunt Durand. in 3. d. 9. q. 2. num. 14. & Capreol. in 3. d. 9. q. 1. art. 3. circa finem, S. Doctor apertè retractauit in 3. p. q. 25. art. 4. sententiam, quam de cruce in tertium sequutus fuerat. dum ait, eam secundum se adorari nō posse, sed solum cum ipso Christo, ex latria venerandā esse. *S. Tho. Bonau.* *Durand.* 128 *Capreol.*

S. Tho. retractauit suam opinionem de adoratione imaginum.

At occurrunt Caiet. & recentiores aliqui Thomistæ, & contendunt beatum Thomam sententiam illam nusquam retractasse, sed illustrasse potius. Nam cum in tertium dixisset crucem Christi hyperdulia esse adorandā in 3. p. asserit latrię adorationem ipsi esse exhibendam. Quare videtur potius ascendere (inquit Caiet.) ab hyperdulia ad latriam, quam id, quod dixerat, recantasse. Verùm quis nō videat absq; fundamento firmo, hoc responsum fuisse excogitatum? Si enim priùs dixit crucē Christi adorari hyperdulia, posteà verò inquit latria; contraria omnino docuit, dūvnā adorationē in aliādiuersā omnino cōmutauit. *Caiet.*

Alij recentiores etiā Thomistæ, sequuti Petrū Bergomū in con- *Bergom.*

in concordantijs locorum S.Th. dubio 83. Vtramq; ipsius
129 sententiam in hunc modum conciliant. Dicunt crucem Christi bifariam considerari, aut vt est res quædam Christi, quæ ipsum tetigit, & sic non adoratione latriæ, aut eodem motu cum ipso Christo adorari; sed hyperduliæ adorationem ipsi secũdum se, sine Christo deberi: & hoc modo loquutum fuisse S. Thomam in 3. Altero modo considerari crucem Christi, vt est ipsius imago, & sic simul cum Christo, & eodem adorationis latriæ motu esse venerandam: hoc autem modo loquutũ fuisse in 3.p. Quare putant vtramq; adorationem simul, sub diuersa cõsideratione, in sententia S. Thomæ constare. Hinc fit, vt recentiores aliqui, quos 2.lib.disp.8.cap.2.pro.2.opinione de imaginibus retulimus, asserentes, imagines bifariam adorari, & secundum se, & cum exemplari; putent S. Thomã suæ fauere sententiæ, dum crucem Christi vtroque modo docet adorari.

Thomam a contradictione.

S. Thom.

Cęterum, cum S. Doctor aperte mutauerit opinionem, quam in 3. fuerat sequutus, non possumus asserere, ex eius sententia vtroque modo crucem adorari. Opinionẽ verò
130 mutasse, probatur. Nam si in 3. vtrumque genus adorationis cruci Christi assignauit, & hyperduliæ secundum se, quatenus est res quædam Christi, & latriæ cum exemplari, quatenus imago illius est, id fecit, quia tunc non putabat, adorationem necessario esse referendam in rationalẽ aliquam naturam, dignitatis excellentia præditã, & honoris capacem: atque circa rem inanimam, seu irrationalẽ rationem cultus, & adorationis compleri posse, existimabat. Quare eo loco non ideo dixit, imagines semper cum exemplari simul adorari, quia cum illę sint inanimę, secũdum se adorationis capaces non sunt: sed ea solum ad id ratione vsus est, quia scilicet imagines exẽplar repræsentant, & ad illius cognitionem mouent. Quia verò in 3. p. q.25.art.3. eo potissimum docuit imagines secundũ se sine exemplari non adorari, quod cum sint inanimæ, dignitatis, & honoris capaces non sunt. Deinde in art. 4. consequenter, & necessario intulit, crucẽ Christi, siue cõsidere-

Restatur concordantia Bergom.

D. Thomas solam latriã cruci attribuit, non hyperduliam: quam in tertio tribuerat

S. Thom.

tur vt imago, siue vt res quædam Christi, quæ ipsum tetigit: non posse secundum se, sed solum coniunctam cum Christo adorari; ac proinde eodem motu adorationis latriæ cum ipso Christo semper esse venerandam, & 2.2. q. 103. art. 4. ad 3. ita respondet. *Dicēdum, quod creaturæ irrationali in se considerata non debetur ab homine aliqua subiectio, vel honor, quin potius omnis talis creatura est naturaliter homini subiecta. Quod autem crux Christi honoretur, hoc fit eodem honore, quo Christus honoratur; sicut purpura Regis honoratur eodem honore, quo Rex.* Quibus verbis S. Thomas planè docet, nō alio honore res inanimas adorari posse, nisi eodem, quo res rationales, quibus aliquo modo sunt coniunctæ, adorātur: quia secundum se illæ nō sunt capaces cultus, & honoris, & homini inferiores sunt. Negat ergo illā adorationē hyperduliæ, quam cruci secundum se, vt est res quædam Christi, in tertium sententiarum anteà assignauerat. Quare licet S. Doctor priorem sententiam in tertia parte retractauerit, ipsam tamē doctrinam de adoratione crucis, & imaginis optima ratione cōfirmās, mirifice illustrauit. S. Thom. 131

Instantia & ratio simul. Porro verum esse non potest, quod B. Thomas in tertiū docuit. Nam crux, vt res quædam Christi considerata, aut cum Christo adoranda est, aut sine illo: si cum Christo, eodē motu adorationis cum illo, sicut quatenus imago est, debet adorari: quocirca si prout est imago, quia cum Christo adoratur, non motu adorationis hyperduliæ, sed latrię colitur, vt idem S. Thomas in tertium etiam docuit; idem de cruce, vt res quædam, & reliquia Christi est, dicere debebat. Aut crux sub ea consideratione secūdum se, sine Christo adorari debet, & hoc pacto nec dulia, nec hyperdulia veneranda est. Hæc namque virtus, & obseruantia, de quibus S. Thomas agit Secūda Secundæ, q. 102. & 103. seruitutem exhibent maioribus in dignitate constitutis, cuius creatura irrationalis secundū se, capax non est, vt 2. lib. disput. 8. cap. 8. demonstrauimus, & ideo q. illa 103. a. 4. in ea solutione 3. asseruit, crucē nō alio honore esse venerādam, quā eodem cum ipso Christo, vt satisfaceret argumento proposito, quod cōtendebat diuersas, S. Thom. 132

sas species duliæ esse assignandas, alteram circa hominem qui est imago Dei, alteram circa alias res inanimatas, quæ sunt Dei vestigium. Sentit ergo circa res inanimas nõ esse constituendã speciẽ aliquã duliæ, quia nõ, nisi eodẽ motu cũ rationali adorãtur: quare secundũ se nulla alia virtute sunt venerãdæ, quã rationales. Reliquiæ ergo nõ secundũ se, sed cũ eo, cuius sunt, aliquãdo ex dulia, si sint Sanctorum, nonnunquam ex hyperdulia, si sint B. Virginis, interdum ex latria, si sint Christi, colendæ sunt.

Bonaue.

Falso etiã Bonau. adorationẽ crucis, & reliquiarũ secũdũ se, dixit nec esse duliæ, nec latriæ, sed honorẽ cuiusdã veneration is. Omnis enim adoratio ad vnam ex his virtutibus reduci debet (hyperdulia enim nõ est virtus distincta a dulia, sed eximiũ opus illius) quia omnis adoratio debet esse opus potestatiuæ partis iustitiæ, ex affectu circa naturam rationalẽ, vt late exposuimus 2. lib. disp. 8. cap. 8. nulla autem alia pars potestatiua iustitię est, quæ adorationis honorem deferat, nisi aut latria, aut obseruãtia, aut dulia. Quod vero ad modum loquendi spectat, idem omnino seruandus est, cum de adoratione reliquiarum agitur, atque de adoratione imaginum, quem secũdo libro, disputatione vltima obseruandum esse diximus.

Bonauentu rę opinio redarguitur.

Hyperdulia optimum opus duliæ.

135

Solutio rationum prioris sententiæ.

CAPVT IIII.

EX doctrina disp. 8. lib. 2. præcipue cap. 14. vbi rationes nostræ sentẽtiæ oppositas, diluimus, colligitur etiã solutio rationũ Bonauent. quæ in hac disputatione contra nostram sententiã pugnant. Ad priorem ergo dico, sicut in imagine nulla est alia sanctitas, & excellentia, quam exemplaris, cui seruitus & reuerentia in spiritu debeatur, & ideò cum illo necessario est veneranda: sic etiam in cruce Christi & reliquijs, nihil manet sanctitatis & excellentiæ, sed tota ipsarũ dignitas est Christus, aut Sanctus, cuius sunt, quatenus ipsis cõsideratione coniunguntur, sicut exemplar imagini. Solum enim est in reliquijs, respectus quidam ad eum

Sanctitas in reliquijs secundum se, nulla: sicut nec in imagẽ nibus, ratione vero adorationis: in vtrisque eadem.

cuius sunt, qui in eis ex contactu, vel alia ratione manſit, quemadmodum in imagine eſt etiã relatio repreſentationis. Ille verò reſpectus ſecundum ſe, niſi Chriſtum ipſum, aut Sanctum includat, nõ eſt capax ſeruitutis, & ſubmiſſionis. Quare nulla eſt inter imagines, & reliquias differentia, aut diuerſa ratio cultus, vt argumentum contẽdebat. Hoc ſolùm magis peculiare habet crux Chriſti, in qua ipſe mortuus eſt, quam alię cruces, & imagines, quod hæ peculiariter ſolùm habent reſpectum repræſentationis, vt in adorationem exemplaris animum moueant: illa verò ſi maneat ſub figura crucis, duplicem habet, repreſentationis nimirum, & tactus, ſed ratione vtriuſque, eodemprorſus modo venerãda eſt. Excipio communem illam rationẽ, de qua diſput. 1. huius libri dixi: qua videlicet, in qualibet re mundi Deus poteſt adorari, quatenus in ipſa, vt in effectu, conſideratur: hæc enim in imaginibus, & reliquijs, & cruce etiam reperitur. Obid ergo optimè S. Tho. in 3. p. q. 25. art. 4. dixit crucem Chriſti duplici titulo & ratione adorari: non dixit duplici modo adorationis, vt aliqui contendunt, & ipſe docuerat in tertium ſententiarũ, ſed eodem modo, cõiunctam ſcilicet cũ Chriſto: id quod duplici ratione, & conſideratione fieri poteſt.

Crux in qua Chriſtus eſt mortuus, habet rationẽ reliquiæ, & imaginis quando eſt integra.

S. Thom.

Vtrum ex tactu reliquiarum aliquid virtutis adhæreat rebus.

Quocirca qui Roſarijs, & alijs rebus pretioſis reliquias Chriſti, aut Martyrum tangunt, & ſecum ex religione, & dulia ſeruant, non debent exiſtimare ex contactu illo, virtutem aliquã aut ſanctitatis, aut excellentię, imò nec corporalẽ, in res ipſas ex reliquijs deriuari: ſed inde manere reſpectum rationis ad ipſas, ratione cuius memoriã ipſius Chriſti, & Sanctorum in nobis excitant, & ad eorum venerationem affectum mouent. Atq; hac ſola ratione non ſuperſtitioſum, ſed pietatis & Chriſtianæ religionis, aut obſeruantiæ, aut dulię opus cenſeri debet. 135

De veræ Chriſti cruce.

Ad poſteriorem rationem reſpondeo ex eo, quod Damaſcenus lignum veræ crucis venerandum ratione contactus appellauit, non ſenſit, in cruce aliquam ſanctitatis excellentiam deriuari, ob quam ſecũdũ ſe, diuiſa à Chriſto veneratione digna eſſet, ſed venerandum ipſum lignũ nun-

Damaſc.

nuncupauit,ea communi ratione,qua non solùm propter contactum,sed ob repræsentationem venerandum quoq; vocari posset, & omnes imagines in vniuersum septima Synodus,act. 7. in definitione fidei, & Patres communiter venerandas appellant. Non quia adoratio ex affectu
136 seruitutis circa ipsas compleatur,sed quia ex affectu submissionis circa exemplaria venerationis,& honoris signũ ipsis exhibemus, quod adoratio,& veneratio dicitur, vt lib.2.disp.8.cap.14.notauimus.Sic ergo lignum venerandũ meritò dicitur, quonia ex affectu circa Christũ,qui in eo passus est, ob solum contactũ,venerationis & honoris notam ipsi tribuimus,non quia illud à Christo diuisum, secundum se ex affectu seruitutis veneremur.

Hęc Deo fauente habuimus de adorationis cultu, quę in hoc opere tractaremus: quod si alicui prolixius videatur quam sperabat,boni consulat,in eo namq, non solùm cum Catholicis de probabiliori doctrina accuratè disputatum est,verùm etiam pro Catholica veritate cum hęreticis pro viribus pugnatum. Quæ duo cum hisce nostris temporibus vno opere cõplecti necessarium esset: vix id pro dignitatebreuiori compendio fieri potuisset.Deo autori bonorum omnium,qui dedit velle, & perficere,laus, gloria, & imperium in sęcula. Amen. *Conclusio operis totius.*

FINIS.

DISPVTATIONES DVAE CONTRA ERRORES FOELICIS, ET ELIPANDI de seruitute & adoptione Christi in Concilio Frãcofordiensi damnatos.

AVTORE P. GABRIELE VAZquez Theologo Societatis IESV.

IHS

CVM LICENTIA.

Ex eadem officina Ioannis Gratiani, Apud Viduam.

COMPLVTI.

Anno M. D. XC. IIII.

VM anno Domini milleſimo quingenteſimo ſexageſimo ſeptimo, epiſt. Adriani 1. ad Epiſcopos Hiſpaniæ, aliaq; acta Concilij Francofordienſis contra Fœlicem, & Elipandum opera Laurentij Surij in lucem primum edita fuerint, in quibus ea ſunt definita, quæ Theologis Scholaſticis non indoctis in opinione poſita eſſe, antea videbantur: effectum eſt, vt recentiores nonnulli, ne de opinione, quam prius imbiberant, facile mouerentur, autoritatem huius Concilij labefactare: alij vero ſiniſtre interpretari conati fuerint: & in dies pro viribus moliantur. Mirabile nanq; putant, rem iudicio non paucorum Scholaſticorum permulta ſæcula probabilem, abſq; antiqua Eccleſiæ traditione, vel manifeſto Scripturæ teſtimonio, imò contra aliquorum Patrum doctrinam, tam ſubito damnatam apparuiſſe. Cũque aliqui cenſeant, Concilium hoc ſaltẽ errore facti deceptum, cõtra ſeptimam Synodum de adoratione imaginum aliquid egiſſe, vt lib. 2. de adoratione diſput. 7. vidimus: ideoq; non dubitent, inter Concilia partim approbata, partim reprobata illud connumerare: in eo etiam quod definit, contra adoptionem, & ſeruitutem, quam Fœlix, & Elipandus Chriſto tribuebant, eius definitioni, & autoritati non multum deferunt. Dabo igitur operam, vt errore Elipandi ex ipſiuſmet confeßione dilucide explicato, falſiſq; interpretationibus reiectis, definitio Adriani, & Concilij, quæ multis retro ſæculis ſub tenebris delituit, perſpicua, & manifeſta reddatur. Id quod nonnulli huius ætatis inſignes viri in Hiſpania noſtra, ſicut ſunt auſpicati, fœliciter perfeciſſent, ſi confeßionem erroris ipſius Elipandi, quam ex Gothico exẽplari ego tranſumpſi, habuiſſent, & attente conſideraßent. Quæ omnia tametſi in tertiam partem S. Thomæ eßem tractaturus, importunis tamen amicorum precibus permotus, libris de cultu adorationis coniungere decreui: vt hoc vno opuſculo, & actis tanti Concilij ab omni erroris ſuſpicione vindicatis, & definitione ipſius explanata, ea parte qua difficilis videbatur, autoritas eius omnino inconcuſſa, & ſtabilis permaneat. Iam igitur diſputationem aggrediamur.

An Chri-

Quid senserit Fœlix Vrgelitanus, & Elipandus Toletanus. cap. 1.
Confessio Elipandi. cap. 2.
Sententia Durandi, & Recentiorum de adoptione humanitatis Christi. cap. 3.
Quid senserint Gabriel Almai. & Maior de eadem re. cap. 4.
Sententia Scoti, quædam Patrum testimonia, & rationes, quę adoptionem Christi suadere videntur. cap. 5.
Nec Christo, nec eius humanitati vllo modo conuenire adoptionem ab Ecclesia definitum est, & multorum Scholasticorũ testimonio firmatum. cap. 6.
Autoritas Concilij Francofordiensis damnantis Elipandum defenditur. cap. 7.
Prior interpretatio Concilij Francofordiensis, & Adriani refellitur. cap. 8.
Posterior interpretatio, quã cõminiscũtur aduersarij, cõfutatur. c. 9.
Testimonia Scripturæ, quibus Adrianus sententiam Catholicam confirmat. cap. 10.
Testimonia Patrum pro eadem sententia. cap. 11.
Rationes, quibus ab aliis hæc sententia confirmatur. cap. 12.
Optima ratione probatur, humanitatẽ Christi nõ fuisse adoptatã. c. 13
Corollaria superioris doctrinæ. cap. 14.
Diluuntur rationes pro sententia Elipandi, & Scholasticorũ quorundam. cap. 15.

Quid senserit Fœlix Vrgelitanus, & Elipandus Toletanus.

CAPVT I.

Fœlicis Vrgelitani error.

IN hoc tẽpore Hispania nostra duro captiuitatis iugo à Mauris opprimebatur, sub finem Regni Silonis, ante annum Domini 783. Fœlix in Illergetibus Vrgelitanus præsul Christum filium Dei adoptiuum aperte pronuntiauit: nõ vt multis ante annis Theodisclus Episcopus Hi-

Theodiscus Episcopus secta Arrianus.

pus Hispalensis Isidori successor docuerat: hic enim planè Arrianus fuit, vt cap. 11. videbimus, & Verbum Dei secũdum propriam naturam, gratia solum, & adoptione filiũ Dei esse fatebatur. Fœlix vero ratione solum humanitatis adoptionem Christo tribuebat. Hunc Fęlicem, vt scribit Annonius, seu Aimonius lib. 4. de gestis Francorum cap. 83. Elipandus Archiepiscopus Toletanus, quẽ Ionas Aurelianen. Eliphandum Toletanum, Paludanus vero Eliphantum Tolossanum appellat, per literas consuluit, & quid de humanitate Christi sentiret, interrogauit. Cumq; suam illi sententiam Fęlix explicuisset, ipsum in eam facile pertraxit. Sed quia Scholastici, qui adhuc pro viribus defendunt, Christum esse filium adoptiuum secundũ humanitatem, horum errorem varie interpretantur, confessionem ipsius Elipandi, quam Patres Concilij Francofordiensis habuisse, indubitatum est, ex vetustissimo codice Gothico transsumptam, cap. sequenti subijciam: vt ex ea, atque ex definitione Adriani, & Concilij Francofordiensis secum collatis, & error Fęlicis atque Elipandi, & ipsamet tandem Ecclesię definitio manifesta fiat. Nunc vero quid ante Concilium Francofordiense actũ fuerit, in hoc capite perstringam.

Annonius. Ionas Aurelian. Paluda.

Elipandus Archie. Toled. Fœlicem consuluit, & in eius sententiam pertraxit.

Eodem tempore, quo Elipandus apud Toletanos hanc sententiam tãquam veram, & Catholicæ Ecclesiæ doctrinæ minime contrariam docebat, (neque enim ad ea vsq; tempora quidquam de hac re aperte definitũ, aut in Scriptura expressum habebatur) Beatus presbyter apud Astures, vir in sacris literis eruditus, Elipando se opposuit; & illius doctrinam, tanquam de errore suspectã, notare cœpit: cui adhęsit Heterius Episcopus Vxumensis, qui tunc fugiens Maurorum Tyrannidem, apud Astures cum multis alijs Episcopis exsulabat. At Elipandus pro ea autoritate, quam in alias Ecclesias obtinebat maximam, indigne ferens a Beato & Heterio suam doctrinam, quam ipse Catholicam putabat, erroris insimulari, ad Fidelem Abbatem, qui etiam apud Astures commorabatur, literas dat mense Octobri Anni 783. quo mortuus est Rex Silo, & Maure-

Beatus, & Heterius Episcopus Vxumensis se se Elipando opponunt.

Mauregatus regnum primùm occupauit. Hæc Epistola habetur in principio libri, quem contra ipsum Elipandũ Beatus & Heterius conscripserunt. In ea autem conqueritur Elipandus, quod ipse Archiepiscopus Toletanus cum esset, quem cæteri in Hispania, vtpote supremum præsulem de fide consulere deberent, à præsbytero Beato, & Heterio Episcopo erroris argueretur. Scripsit etiã, se eo animo esse, vt speraret, hæresim Beatianam (sic enim vocat sententiam Beati & Heterij) breui ab ipso extinguendam: quemadmodum ante paucos annos hæresim Migetianorum de celebratione Paschatis, Hispali conuocato Concilio, ipse damnauerat. Fidelis Abbas nihil de hac re ad Beatum & Heterium scripsit: sed cum illi mense Nouembri anni sequentis ad eum casu veniissent, literas Elipandi ipsis ostendit: quibus perlectis Beatus, & Heterius suam sententiam Elipando aperte expossuerunt; & libro de ea composito, multis Scripturæ testimonijs confirmarunt. Huius antiquissimum exemplar manu Gothica scriptum, in Bibliotheca Toletana seruatur: in cuius initio prædicta epistola Elipandi continetur. Ex qua Ambrosius Morus lib. 13. historię Hispaniæ cap. 26. totam hanc historiam texuit.

Elipandus indigne ferens suã doctrinã erroris insimulari.

Migetianorum hæresis ab Elepando damnata.

4 *Ambr. Morus.*

Porro Elipandus, nimium sua doctrina confisus, eamque Catholicam arbitratus, vt Beatiana sententia maiori autoritate damnaretur, ad Carolum Magnum potentissimum Galliarum Regem literas scripsit, quarum exemplar non extat, sed ex quibusdam fragmentis, quæ Carolus in sua Epistola ad Elipandum inseruit, quid Elipandus ab eo petierit, manifestum est. Ait ergo Carolus:

Elipandus de hac re Carolum Magnũ per literas cõsuluit.

Deinde quarto loco meę propriæ vnanimitatis, cum his Sanctissimis prædictorum Patrum (scilicet Francofordiensium) *decretis, consensum subnexui, sicut vosmetipsi in vestra Epistola, quam meo specialiter assignastis nomini rogare curastis. Primo ne paucorum subdolis adsertionibus consentirem, sed plurimorum testimonijs roboratã fidẽ tenerem.* Et paulò pòst. *Illud quoq; quod*

vobis

vobis nostram pietatem flagitare placuit, quatenus in præsentia nostra libelli vestri legeretur textus, & perscrutate plurimorũ cõsilio, quid in eo rectæ fidei sanctionibus cõsentiens inueniretur, faci- 5
mus, sicut petistis. Ibiq; lectum fuisse libellum Elipandi, & à Patribus Francofordiensibus confutatum, asserit. Et infra, *Exemplum mihi Constantini Imperatoris proposuistis, cuius initiũ beatũ Isidorum laudasse, dicitis, & finem doluisse: quod ne mihi accidat, per quendam beatum, quem Antiphrasim cognominastis, benigne suadetis.* Hæc omnia placuit referre: ex his nãque cap. 8. apertè colligemus, Elipandum neq; Arrianum, neq; manifeste Nestorianum fuisse: vt nõnulli sensum erroris illius non assequuti arbitrantur. Ex his etiam perspicuum est, Elipandum alios quoque suæ sentẽtiæ sectatores habuisse: inter quos videtur Episcopus Arcaricus, quem Elipandus in ea epistola ad Fidelẽ, summopere cõmendat. Deinde patet, Elipandum sententiam suam libello quodam expositam ad Concilium misisse: cuius etiam fit mentio in epistola Concilij ad Elipandum, & in libro sacrosyllabo eiusdẽm Concilij. Huius nullum extat integrum exemplar, habemus tamen confessionẽ Elipandi in libro illo Beati & Heterij; ex quo ad verbũ trãssumptam hic inferere, operępretium duxi: vt melius intelligamus errorem, contra quem in eo Concilio pugnatum est. Beatum enim & Heterium, in suo libro illam fideliter transcripsisse, dubitari non potest. alioquin & ipsos Elipandus, quem hæreticæ doctrinæ insimulabant, falsitatis redarguisset. 6

Elipandi libellus in Frãcof. Concilio legitur & cõfutatur

Elipãdus neque Arrianus neque Nestorianus fuit.

Sacrosyllabus.

Confessio Elipandi.

CAPVT II.

Lipandus Toletanæ sedis Archiepiscopus, cum omnibus mihi consentientibus, credo Trinitatem Patris, & Filij, & Spiritussancti in vna deitatis essentia, & natura: hoc est, Deum principium, & Spiritumsanctum in vna natura deitatis, Trinitatem personarum. Quia sicut homo dereliquendo patrem & matrem, & adhærendo vxori suæ, cũ sint duæ per-

duæ personæ, iam non sunt duo, sed vna vocatur caro: & sicut multorum animæ in dilectione Dei vnum est cor & vna efficitur anima: ita Pater, & Filius, & Spiritus sanctus opifex vnius totius conditæ creaturæ: vnius glomeratio caritatis: vnius ambitus dilectionis substantia. Ipse quoque Pater per semetipsum descendit ad turrim, quam ædificabant filij Ailam: & dixit Filio, & Spiritui sancto: venite descendamus, & confundamus ibi linguas eorum,
7 per semetipsum quoque veniens, de iudicio Sodomorum Loth eripuit. Per semetipsum etiam in monte Sina descendens, Moysi legem dedit. Nam si intelligere vultis personas, quo modo sit vnus Deus Trinitas, cognoscite comparatione, Lapidem, & ignem, qui in eo est, frigore in lapide manente, vnam esse substantiam. Attendite huius lapidis comparatione, in diuisam personarum Trinitatem. Et si perualetis, considerate Dei ineffabilis diuinitatem, & videte vnius deitatis inuisibilem Trinitatem. Et sicut alia est persona frigoris manentis in lapide, atque alia ignis manentis in parente: & tamen procedens non desinit esse ex generante, ita persona filij alia est, & non desinit in vna substantia Deitatis esse cum Patre. Et sicut lapis præcedit ignem illum in se manentem in visione: ita Pater præcedit filium, non tempore, sed origine. Ipseque Dei filius, cum sit splendor gloriæ, & figura substantiæ eius, Deitatem inuisibilem exinaniens, aperuit subiectæ creaturæ speciem cum Patre & Spiritu sancto Abrahæ in ipso feruore diei.
8 Quia sicut absentia lucis tenebræ sunt, & absentia tenebræ lux esse creditur, tertium inter vtrosque non subsistit: sic in vno Verbo Dei, id est, in vnico filio eius, fortitudinem, & honorem, & gloriã esse credimus. Et sicut spiritus pars animę est, per quam imagines rerum corporalium imprimuntur: sicut mens pars eiusdẽ animę est, per quam omnis ratio, intelligentiaque percipitur: sicut memoria, quę memoratur meditari: sic in Verbo Dei pro suis officijs diuersa munerum vocabula, quę nequaquam diuiduntur, ponimus. Quem sacra Scriptura testatur, pro salute humani generis, deitate exinanita, hominem factum, circumcisum, baptizatum, flagellatum, crucifixum, mortuũ, sepultum, seruum, peregrinum, leprosum, & quod deterius est, non solum ab Angelis, sed etiam ab hominibus minoratum, vermem dictum, ex persona eius Scriptura dicente, Ego sum vermis, & non homo, opprobrium hominum, & abiectio plebis.

Simile ad declarandã Trinitatem personarum in vnitate essentiæ.

Filius Dei varia potest sortiri nomina.

Quæ Scriptura de Christo homine fateatur.

Christum vere Deum & hominem esse professus Elipandus.

Cuius gloriam, diuinitatem stupent cœlestia, & magnitudinem contremiscunt terrena: & qui dicit, gloriam meam alteri non dabo: homo interior in vna eademque Dei, & hominis persona deglomeratus, atque carnis indumento indutus. Quia non per illam, qua natus est de Virgine, visibilia, & inuisibilia condidit, sed per illam, qua non ex adoptione, sed genere: neque gratia, sed natura: 9 *& per istam Dei, simul & hominis filius, adoptiuus humanitate, & non adoptiuus diuinitate, mundum redemit. Qui est Deus inter Deos, qui verum comedisset, an bibisset, ei cognitum manet. Quem nonnulla actionis suæ mysteria nescire voluit. Quia si conformes sunt omnes Sancti huic filio secundum gratiam, & cũ adoptiuo adoptiui, & cum aduocato aduocati, & cum Christo Christi, & cum paruulo paruuli, & cum seruulo seruuli. Credo etiam inter ipsa Sancti spiritus Charismata gratiarum: Spiritum sanctum esse adoptiuum, in quo clamamus Abba Pater. Hactenus Elipandus.*

Humanitate Christus est filius adoptiuus, non diuinitate.

Sancti eodem sensu ac Christus dicuntur filij adoptiui

Sententia Durandi, & Recentiorum de adoptione humanitatis Christi.

CAPVT III.

QVanquam non pauci Scholastici, nec infimæ notæ, Christo tribuunt adoptionem ratione humanitatis: quia tamen non eodem modo eã explicant, & de modo loquendi non omnino consentiunt, libet sigillatim eorum sententias annumerare: vt distincte notare possimus, quid in vnaquaq, earum approbatione, aut reprehensione dignum sit. Prima igitur opinio est Durandi in 3. dist. 4 quæst. 1. qui duo affirmat: vnum est, simpliciter, & sine additamento non posse dici Christum filium Spiritus sancti: alterũ est, dici posse cum duplici additamento hoc modo: *Christus in quantum homo, est filius adoptiuus Spiritus sancti.* Quare cum illo additamento *in quantum homo*, concedit Christum, esse filium adoptiuum, & qua ratione concedit esse filiũ Spiritus sancti secundum humanitatem, concedere debet esse totius Trini- 10 Durand.

Trinitatis. Quia adoptio, cum sit operatio extra Deum, toti Trinitati tribuitur: tametsi Spiritui sancto approprietur, sicut reliqua opera gratiæ. Priorem partem probat Durandus, quia nomen filij, & filiationis dicitur secundum analogiam, & proportionem quandam de filio per generationem, per creationem, & adoptionem: prius sanè & simpliciter de eo, qui est per generationem, vt patet: de alijs vero, non simpliciter, sed cum additamento. Cum ergo Christus, nec secundum vnam naturam, nec secundum aliam sit genitus propriè ab Spiritu sancto, non po-
11 test dici filius illius absolutè, & simpliciter. Posteriorem vero sic confirmat, Christus secundum humanam naturã, habet gratiam ab Spiritu sancto, per quam fit adoptio filiorum Dei: ergo inquantum homo dici potest filius adoptiuus Spiritus sancti. Notat tamen, absolutè non posse dici Christum filium Spiritus sancti, nisi cum duplici illo additamento, altero ex parte subiecti, *in quantum homo*, vel *secundum humanitatem*; altero ex parte prædicati, *adoptiuus*, vt ita dicamus, *Christus secundum humanitatem est filius adoptiuus Spiritus sancti*. Addenda autem censet illa duo, ne verba communia cum Arrio, & Nestorio habeamus: qua de causa, inquit, negasse Augustinum, Christum esse filium adoptiuum. Quare secundum proprietatem vocum non videtur Durandus negare, dici posse Christum filium adoptiuum, cum illa determinatione *secundum humanitatem*.

Christum filium Spiritus Sancti sine additamento dici non posse Dur. probat.

Christus in quantum homo filius Spiritus sancti adoptiuus.

Nonnulli recentiores ex parte adhærent Durando. Dicunt enim, Christum cum additamento *in quantum homo*, vel *secundum humanitatem*, dici posse adoptiuum, & absolu-
12 tè non posse: non solum ne verba communia, & sensum cum hæreticis habere videamur, sed etiam presse proprietate sermonis seruata: quibus fauere videtur Ricard. in 3. d. 10. art. 2. q. 1. dum ait, absolutè non esse dicendum Christum filium adoptiuum, sed cum additamento *in quantum homo*. An verò id neget sine aditamento, ob rationem Durandi, vel recentiorum, non explicat: adoptionem vero Christi secundum humanitatem eodem modo colligit.

Recentiorum sententia.

Cur absolutè Christus filius Dei adoptiuus dici nõ possit.

At recentiores, quos dixi, probant, nõ posse absolutè dici Christum filium adoptiuum, hac ratione: quia de ratione adoptiui est, vt aliàs non sit naturalis; sed Christus absolutè dicitur, & est filius naturalis Dei, ergo absolutè adoptiuus dici nequit. Infra tamen cap. 9. nobis probandum est, Christum dicendum esse absolute filium adoptiuum, si semel concedatur cum additamento *secundum humanitatem*. Nunc alias opiniones Scholasticorum recenseamus.

Quid senserint Gabr. Almainus, & Maior de eadem re.

CAPVT IIII.

13

Gabr. Almai. Maior

GAbr. Almai. & Maior negant, vlla ratione dici posse Christum filium adoptiuum: ita tamen de adoptione ipsa loquuntur, vt in sententiam quoque Fœlicis, & Elipandi aperte incidant: vt cap. 9. & 13. conuincemus. Quatuor igitur docent. Primum est: dici non posse absolute, Christum esse filium adoptiuum Dei. Probant ratione illa recentiorum proxime allata. Secundum est: etiam cum illo additamento *secundum quod homo*, vel *secundum humanitatem*, non posse concedi. Putant enim cum ipso Gabriele in 3. d. 11. quæst. 1. articulo 3. omnem propositionem, quæ concedi potest de Christo cum additamento *secundum quod homo*, posse quoque absolute concedi: cum ergo absolutè non sit dicendus adoptiuus, neque cum additamento dici poterit. Tertium est: hanc esse falsam propositionem, *Christus secundum humanitatem est filius adoptiuus*. Sic docent expressè Gabriel, & Almainus, Maior vero id insinuat, cum solum concedat id, quod quarto loco referemus. Probant: quia humanitas non est filius, cum nomen filius non sit naturæ, sed suppositi: ergo nec Christus secundum humanitatem esse poterit filius adoptiuus. Hactenus ita rectè videbantur hi Autores sensisse, vt Fœlici, & Elipando omnino opponerentur. At in eo, quod quarto loco

Cur Christus secũdũ humanitatem non possit dici filius adoptiuus secũdum hos autores.

14 loco asserunt, sententiæ illorum omnino consentiunt. Dicũt ergo quarto Gab. & Mai. idq; Almain. insinuat, Christi humanitatem esse adoptatam: addit Gabr. *Latiori quadã significatione.* Quia adoptari proprium videtur filiorũ, humanitas autem non est filia: idemq; putat, adoptatam esse humanitatem, atq; habere ius ad hæreditatem beatitudinis ex gratia, sicut nos habemus. Maior etiam concedit, Christo secundum humanitatem conuenire adoptionem.

Humanitate Christi adoptatã fatẽtur.

Vt hæc sententia quoad quartam partem, qua cum Fœlice, & Elipando cõuenit, infra commodius impugnetur, nunc solùm quoad reliqua, quæ docet, breuiter refutanda est. Prætermissa ergo prima parte, in qua verissimum docet: Secũda pars illius hac ratione refellitur. Fieri posset, vt aliqua propositio in aliquo sensu absolutè non esset de Christo concedenda, quæ tamen addita determinatione *secundum quod homo*, vel *secundum humanitatem*, concedi deberet. Nam si hæc esset falsa, *Christus est creatura*, quia significat Christum secundum totum id, quod in ipso est,

Secunda pars prædictæ sententiæ improbatur.

15 esse creaturã, vt nõnulli arbitrantur, certe addita illa determinatione negari non posset: sic enim iam determinaretur sensus illius ad partem illam, quæ reuera creata est: eodem modo si esse filium adoptiuum, excludit titulum naturalis aliunde & ideo prædicti Doctores, non concesserunt illam pronositionem, *Christus est filius Dei adoptiuus*, saltem concedere deberent cum illa determinatione *secundum quod homo*: quia cum illa, vere excluditur titulus naturalis, quem Christus absolutè necessario includit. Nam secundum quod homo, non est filius naturalis Dei, vt cõcedunt etiam prædicti Doctores: filiatio enim naturalis, in eorum sententia, alia non est, quam quæ cõuenit ratione ęternę generationis.

Tertia pars huius sententiæ hoc etiam argumento improbatur. Quamuis humanitas nõ dicatur filia adoptiua: hoc tamen nihil obstat, quo minus Christus dicatur filius adoptiuus secundum illam. Neque enim, cum addimus *secundum humanitatem*, sensus est, humanitatem esse filiam, sed ratione illius Christo conuenire adoptiuam filiationem.

Tertia pars sententiæ refellitur. Si humanitas adoptaretur Christus filius adoptiuus dici posset.

nem. Quemadmodum, cum dicimus Christus est filius beatæ Virginis secundum humanitatem suam, non significamus, ipsam humanitatẽ esse filiam beatæ Virginis, sed ratione illius, Christum esse filium Virginis: atq; hæc ratio contra hos Doctores præsertim vim habet: qui plane fatentur, humanitatem in Christo vere esse adoptatã: sic enim & Christus ipse adoptatus erit. Nã si subsistit in natura adoptata, & in ea filius Dei est, cur non dicetur secundum illam, filius Dei adoptiuus, vel adoptatus? 16

Respondet Gab Nõ est idem filius adoptatus & subsistens in natura adoptata.

Respondet Gabriel, non esse idem filium adoptatum, & subsistentem in natura adoptata. Nam filius adoptiuus includit illam negationem iuris naturalis, aliunde etiam conuenientis, at natura adoptata, vel subsistens in natura adoptata, prædictam negationem secum non affert. Tum etiam filius Virginis non includit negationem filij Dei. Licet ergo dicamus, Christus est filius Virginis, vel Christus subsistit in natura adoptata, quia in his propositionibus non continetur negatio illa, quam dicebamus: dici tamen nequit Christus filius adoptiuus, etiam secundum humanitatem: quia in hoc quoque modo loquendi negatio prædicta intelligitur: sic autem est falsa propositio.

Verum, vt supra contra eundem Gabr. dicebamus, negatio illa filiationis, & iuris naturalis solum potest includi in ea propositione, qua Christus dicitur absolutè filius adoptiuus. At vero si adas *secundum humanitatem*, non includitur, aut si includitur negatio, cum eodem additamento intelligenda est: sic autem est vera propositio, hoc est, cum dicimus, Christus est filius adoptiuus secundum humanitatem, denotamus, ita secundum humanitatem illi conuenire adoptionẽ filij, vt secundũ illã non cõueniat filiatio naturalis: hoc autẽ quis negabit? Dicere autem, intelligendam esse negationem filij naturalis absolutè, quãdo propositio cum additamento profertur, absque fundamento est. Namsi adoptio absolutè posita filiationẽ naturalem absolutè excludit ex quocunq, titulo, posita cum additamento, cum illo tantum excludet. Superest vt id, in 17

quo

quo cum Elipando conuenit Gabr. refutemus: commodius tamen fiet cap. 9. & 13. huius disputationis.

Sententia Scoti, quædam Patrum testimonia, & rationes, quæ adoptionem Christi suadere videntur.

CAPVT V.

18 DEmum in hoc cap. sententia Scoti, quæ cũ præcedentibus & sensu Elipandi conuenire videtur, & quædã testimonia antiquorum Patrum, quæ recitatis opinionibus consona apparent, referenda sunt. Primum ergo Scotus in 1. d. 10. q. 1. & in reportatis ead. d. q. 1. affirmat, dici posse Christum filium Dei adoptiuum: non quidem determinat, an absolutè, vel cum determinatione *secundum humanitatem*, sed cum in reportatis dicat, Patres ea tantũ ratione negasse, Christum esse filium adoptiuum, ne verba communia cum hæreticis haberemus, plane concedit secundum proprietatẽ, vbi scandalum non esset, absolute dici posse: quo sensu discipulus eius Bassolis ead. d. q. 1. art. 2. propositionem illam concedit. Deinde Scotus vt probabilem defendit sententiam oppositam, quæ dicit, Christum nõ esse nec dici posse adoptiuum: cuius rationem cap. 12. examinabimus.

Scotus

Bassol.

Testimonia Patrum pro Christi adoptione

Sunt vero nonnulla sanctorum Patrum testimonia, quę adorationem Christi asserere videntur. Primum est Irenęi 3. lib. aduersus hæreses cap. 21. parum à principio, vbi sic loquitur. *Propter hoc enim, Verbum Dei homo, & qui filius Dei est, filius hominis factus est, commixtus Verbo Dei, vt adoptionem percipiens fiat filius Dei.* Secundum est Marij Victorini lib. 1. cõtra Cãdidum Arrian. pag. 6 in. 5. tomo Biblioth. sacræ *Nos* (inquit) *adoptione filij, ille natura etiam, & quadam adoptione filius, & Christus, sed secundũ carnem.* Vbi & naturalẽ Dei filiũ esse cõfitetur absolutè, & adoptiuum cũ illo additamẽto *secundum carnem.* Tertium est Hilarij, quod adducit

Iren.

19

Marius Victor.

Hilarius

beatus Thomas 3.p.q.23.art.4.in argumento *sed contra*, ex secundo de Trinitate post medium in hæc verba. *Ita potestatis dignitas, non amittitur, dum carnis humilitas adoptatur* (scilicet in Christo) ex quibus saltem colligimus id, quod Gabr. & Almai. dixerunt, scilicet humanitatem Christi fuisse adoptatam.

Ratione pro hac opinione.

Prima ratio.

Rationes quoq; aliquæ sunt, quę omnibus opinionibus commemoratis adstipulari videntur. Prima ratio est, nihil obstat quo minus aut absolute dici possit Christus filius adoptiuus, aut cum determinatione illa *secundum carnem*, aut saltem humanitas Christi dicatur adoptata: ergo negari non debet Christo filiatio, aut gratia adoptionis in vniuersum. Porrò plures rationes, quæ contra adoptionem Christi afferri solent, non esse magni momenti, cap. 12. videbimus. Secunda ratio. Christus in quantum homo fuit filius Dei, non naturalis, ergo adoptiuus: neque enim medius aliquis filius esse potest. Non esse filium naturalē secundum humanitatem, probatur: quia nec fuit naturaliter à Deo genitus, sed voluntarie, nec natura sanctificatus, sed gratia: fuit ergo filius, non natura, sed gratia: atqui filius adoptiuus videtur, qui gratia, non natura filius est: ergo Christus vere fuit filius adoptiuus: aut saltem cū additamento illo *secundum humanitatem*: quia secūdum illam nullum alium titulum filiationis habuit, præter gratiā, & voluntatem Dei. Tertio, præter gratiam vnionis habuit Christus secundum humanitatem gratiam habitualem, & per illam vere fuit sanctus: ergo per illam fuit filius Dei, sicut cæteri homines sancti. atqui non fuit filius naturalis, alioqui & cęteri etiam essent: ergo adoptiuus. Hæc argumenta pro omnibus recitatis opinionibus genus aliquod veræ adoptionis in Christo videntur probare, secundum quam filius adoptiuus absolute, aut cum determinatione, aut saltē eius humanitas adoptata dici possit.

Secūda ratio.

Tertia ratio.

20

21

Nec

Nec Christo, nec eius humanitati vllo modo conuenire adoptionẽ, ab Ecclesia definitum est: & multorum Scholasticorum testimonio firmatum.

CAPVT VI.

PLures Theologi Scholastici, & inter reliquos magis insignes, sententiam Catholicam multis retro annis ab Ecclesia definitam nobis palam tradiderunt: tametsi talis definitio ipsis nota non fuerit. Eorum vero sententia est, nec cum determinatione *secundum quod homo*, vel *secundum humanitatem*, dicendum esse filium Dei adoptiuum: ex quo etiã fit, vt nec humanitas Christi dici possit à Deo adoptata, nec in Christo vlla sit gratia adoptionis. Vt enim contra Gabrielem cap. 4. probauimus, si humanitas Christi fuisset adoptata; Christus dici posset filius Dei adoptiuus, secũdum illam.

Alex. S. Thom. 22 Caiet. Mag. Albert. Bonau. Argent. Palud. Ricard. Fuerunt in hac sententia Alex. 3. part. q. 10. in 4. S. Thom. Caietanus, & recentiores nonnulli Thomistę 3. p. q. 23. art. 4. Magr. in 3. d. 10. cap. 4. Albertus ibidem art. 13. Bonau. art. 2. q. 1. Argentina art. 3. & Palud. in 3. d. 4. art. 3. cui definitio Concilij Francofordiensis ex historicis saltẽ Scriptoribus nota fuit. Mitto Ricardum, qui vtramque partẽ probabilem putat, vt cap. 5. retulimus. Hæc sententia tãquam Catholica, & opposita, vt hęretica contra Fœlicem & Elipandum declarata est ab Adriano 1. in epistola ad Episcopos Hispanię, & in epistola Concilij Francofordiẽsis ad eosdem, & in libro sacrosyllabo edito in ipso Concilio, opera præsertim Paulini Episcopi Aquileiensis, & in epistola Caroli Magni missa ad Elipandum ex eodẽ Concilio, quę omnia habentur in tertio tomo Conciliorum inter acta huius Concilij: quorum testimonia inferius sigillatim recitãda sunt: quinimò, vt paulò pòst in hoc cap. dicemus, sententia hęc ter in Ecclesia definita fuit, & hæresis Fœlicis & Elipandi damnata. Porrò librum illum sa-

Adr. 1. Sacrosyl.

Carolus.

Ter damnata fuit hæresis fœlicis & Elipandi.

crosyllabum, à Patribus illius Concilij editum fuisse testantur Abbas Vspergensis, Annonius, & Regino locis infra citandis: & ex titulo libri patet. Extat etiam in Bibliotheca Toletana liber manu Gothica scriptus contra adoptionem, quam Elipandus Christo tribuebat: in quo Beatus Episcopus Vxumensis, & Heterius presbyter, vt 1. cap. memorauimus, Elipandi sententiam erroris insimulant. 23 *Abbas Vsperg. Annō. Regino.*

Multis non probatur authoritas Cōc. Francof. Commendatur Laurentius Surius.

Verumenimvero Theologi Scholastici nō indocti huius ætatis, vt eam sententiam, quam semel fuerant secuti, retinerent, nec historia bene perspecta, nec ratione Concilij recte considerata, autoritatem illius labefactare conati sunt: atq; Laurentium Surium virum religiosum, & in eruendis Conciliorum decretis admodum solicitum, leuitatis insimulare, non dubitarunt, quod tale Cōcilium sine fundamēto, nescio ex quo ignoto promptuario erutum, excudi curauerit. Nonnulli ergo, non obstante Cōcilij definitione, opinionem Durandi, & aliorum, qui aliquam Christo adoptionem concedunt, vt probabilē amplectuntur: alij vero saltem non putant oppositam adeo certam, vt opinio Durandi, & aliorum errore notari debeat: quod huius Concilij autoritas ita explorata non sit, vt ad certā fidei definitionē sufficiat: satisq; sibi arbitrantur feciſſe, si sentētię Durādi, & aliorū temeritatis notā in urāt: quod cōmuni Patrū Scholasticorū sēsui aduersetur.

Verum antequam ad huius Concilij autoritatem comprobandam accedamus, hoc vnum contra hos Doctores adnotare libet: scilicet sententiam Durandi, & aliorum temeritatis insimulari non posse, si neq; ab Adriano primo, neque à Concilio Francofordiensi, vt illi putāt, dānata nō est. Neque enim videtur temere asserta, quæ tot pro se Scholasticorum habet Doctores à cap. 3. commemoratos, nec Patrum testimonijs omnino destituta: siquidem Irenæus, & Marius Victorinus ita aperte eā tradiderunt; vt nulla alia ratione explicari possint. Quodsi ratio, quā affert Concilium, Durandum non conuinceret erroris: certe nec temeritatis posset arguere: imo rationes pro Durando & alijs adductæ cap. 5. magnam speciem probabilitatis 24 *Irenæus. Marius Victorin.*

tatis haberent. Ego sane in re tam graui non feram sententiam ; quod nouerim viros permultos in Theologia Scholastica insignes, partes Durandi, & aliorũ tueri: proferam tamen, quæ ex Historicis, ex confessione Elipãdi, ex definitione Adriani, & Concilij, contra Durandum, & alios esse videntur, quibus in medium allatis, iudicium de hac re alijs doctioribus libenter relinquam.

25

Autoritas Concilij Francofordiensis damnantis Elipandum defenditur.

CAPVT VII.

PRætermisso libro à Beato, & Heterio conscripto contra Elipandum, & tantorum virorum contra ipsum iudicio, veniamus ad definitionẽ Ecclesiæ, cuius est rẽ fidei declarare: & ex antiquis Scriptoribus palam ostendamus, sententiam Felicis, & Elipandi asserentium Christũ esse filium Dei adoptiuum, vere damnatam fuisse, non solum in Concilio Francofordiensi, sed etiam alibi.

Annon. Annonius ergo, siue Aimonius, qui centum circiter annos post Concilium Francofordiense historiam Francorũ scripsit lib. 4. de gestis Francorum cap. 83. tres damnationes erroris Elipandi commemorat. Primam factã in Concilio apud Reginum ciuitatem Baioariæ in regio Palatio, vbi Carolus hiemauerat: (quidã tamen codices mendose habent *Regiminum*) Concilium vero conuocatũ fuit contra Felicem Vrgelitanum Episcopum, diligẽtia Caroli Magni, cui eo tempore pars illa Hispaniæ, quæ Catalonia vocatur, vbi est Vrgelis ciuitas, subiecta erat: vt scribit Ambrosius Morus in lib. 13. historiæ Hispaniæ cap. 26. Huius Cõcilij nulla alia legitur approbatio, nisi quod, vt narrat idem Annonius, Felix in eo conuictus de suo errore, inde Romam ad Adrianum Pontificem iussu eiusdẽ Caroli missus est; vt coram eo sententiam retractarer: vbi in Ecclesia sancti Petri publice coram Pontifice illã abiurauit: & hæc est secunda illius condemnatio.

Historia Cõcil. apud Reginum habiti damnãtis hæresim Felicis,

26

Ambr. Morus.

Est au-

Est autē Reginū ciuitas Metropolis Baioariæ, idest Bauariæ, nunc dicta Ratispona, quæ, vt scribunt Abrah. Ortel. in synonymia Geographica in dictione Augusta Tiberij, & Simlerius in libro notitiarum, Regiū Antonini, & castra Regina appellari etiam cōsueuit: atq; vt testatur theatrum ciuitatum, Regniopolis quoq; ob frequentes conuentus Principum dicebatur. Huius Concilij contra Fœlicem sub nomine Ratisponensis, mentionem faciunt Cēturiatores centuria 8. cap. 9. & Frāciscus Feuardētius lib. 3. aduersus hæreses verbo *Christus* hæresi 3. ex his quos addidit libris Alphonsi de Castro. Abiurationis verò Fœlicis factæ coram Adriano, præter Annonium, meminerunt Sigibertus in Chronico sub anno 793. & Regino sub anno 794. cumq; dicat Regino tertio damnatam fuisse hæresim Fœlicianam de adoptione Christi in Concilio Francofordiensi; fatetur plane, duas alias damnationes hactenus cōmemoratas præcessisse. Eandem damnationem referunt Ado in Chronico sub anno 79[illegible]. & Antoninus 2. p. historię tit. 14. cap. 1. §. 6.

Ratisponense Concilium & apud Reginum habitum idem.

Centuriatores Feuardētius.

27

Sigibert. Regino

Ado Anton.

Tertia deniq; damnatio huius erroris contra Elipandū facta est in Concilio Francofordiensi. Nam, vt diximus in primo cap. ipse Elipandus nimium suæ fidens opinioni, per literas à Carolo obtinuit, vti multorum consilio sua sententia, quam Beatus, & Heterius in Hispania acriter impugnauerant, examinaretur. Huius Concilij, & damnati erroris de adoptione Christi, expresso nomine Elipandi, sed tacito nomine Concilij Francofordiensis, mentionem fecit Ionas Aurelianēsis autor illius temporis in lib. 1. de cultu imaginū in principio, qui habetur 5. tomo Bibliothecæ sacræ: quem sequitur Paulus Emilius lib. 2. de gestis Francorum non longe à fine. Meminerunt etiā expresso nomine Concilij Francofordiensis ex antiquioribus Historicis Annonius, Regino, Ado locis citatis: adde Abbatem Vspergensem in chronico sub anno 793. ex recētioribus vero Blondum AEneade 2. lib. 1. satis post medium, Sabellicum AEneade 8. lib. 8. Platinam in Adriano, Genebrardum in chronico sub anno 974. tametsi Platina & Sabel-

Francofurd. Concil. damnat errorem Fœlicis & Elipandi.

Ionas Aur:

Paulus Emilius

28

Anno. Regino Ado Abbas Vsperg. Blondus Sabell. Platina Geneb.

& Sabellicus, Fœlicianam hæresim damnatam in eo Cōcilio dicant fuisse contra imagines: quos manifeste fuisse deceptos, mostrauimus lib. 2. de cultu adorationis disput. 2. cap. 3.

Cæterum omnes autores allegati plane fatentur, aut in Fœlice, aut in Elipando damnatam fuisse hæresim de adoptiua filiatione Christi; vt recentiores nostri Theologi conuincantur, & Concilium Francofordiense, quod Laurētius Surius excudi curauit anno 1567. non ex ignoto prōptuario, sed ex antiquissimo, & vero exēplari transumptum esse, credant: nec putent, prædictam damnationem ab aliquo leuiter conflictam cuius tot graues, & antiquos Scriptores testes habemus. Fuisse autem in prædicto Concilio ex Gallia, Germania, & Italia 300. Episcopos, aliqui ex prædictis Scriptoribus affirmant: tametsi in titulo epistolæ ad Elipandum, Episcoporum solum Germaniæ, & Galliæ mentio fiat. Verum cum Paulinus Aquileiensis ibi fuerit, qui autor inscribitur libri Sacrosyllabi: dubitandum non est, alios quoque Episcopos ex Italia conueniisse. Fuerunt autem legati Pontificis Adriani (vt scribit Ado) Theophylactus, & Stephanus.

Hæresis de adoptiua filiatione Christi in Franc. damnata est

29

Historia Cōci. Francof. enarratur.

Quod vero quidam Adriani epistolam authenticam esse, dubitarūt, eo quod stylus illius præter morem & lenitatem Pontificiam esse videretur; non minori reprehensione dignum est: cum ijdem historici referant, eandē hæresim ab Adriano damnatam, & Concilium Francofordiense autoritate illius conuocatum fuisse: quibus omnibus mirum in modum tota epistolæ doctrina, & definitio concordat. Adde, quod anno præterito, is fuit 1592. grauissimorum Doctorum consilio Romæ ea epistola inter epistolas Pontificum decretales in 2. tomo cū alijs eiusdem Pontificis excusa fuit, quam fatentur, desumpsisse ex Concilio Francofordiensi: non ergo licet, de illius autoritate aliquo modo dubitare. Quod verò ad stylum attinet, etiamsi acrius inuehatur in Elipandum, quam cęteri Pontifices in hæreticos alios inuehi solent, parum refert. Primum, quia res ipsa, & nimia autoris arrogantia, qui se

Epistola Adriani authē tica

Nota.

30

putabat

putabat in rebus fidei aliorum esse regulam, ita exigebat. 30
Nam sicut non minus acriter Cælestinus primus contra *Celestin.*
Cassianũ, & viros alioqui pios, & religiosos in prima sua
Epistola loquitur, quod de gratia Dei non recte sentirẽt:
sed Pelagiano errori ex parte fauerent, & Prospero, atque
Hilario doctrinæ August. propugnatoribus molesti essent,
suaque autoritate impedirent ne sana doctrina semina-
retur, vt in primam partem S. Thom. disp. 91. Fusius vide-
bimus: eodem modo Adrianus in Elipandum tam aspere
loquitur, quod eũ videret, nõ solùm erroré defendere, sed
etiam Beatum, & Heterium, qui contra ipsum sanam do-
ctrinam prædicabant, Episcopali sua autoritate tanquam
hæreticos insectari. Deinde, non omnes Pontifices, eundẽ
seruant in scribendo stylum. Postremo, etiãsi Pontifex cõ-
tra Elipandum initio aspere loquatur, vt ei prædictam o-
pinionem suam remittere suadeat, in fine tandem paterna
in ipsum viscera ostendit, si ab errore resipiscat. Quis igi-
tur definitiones Adriani, & Concilij Francofordiẽsis mi-
nus authẽticas existimabit? certe vno, aut alio modo ipsas
interpretari, minus est periculosum: at eas vt non auten-
ticas reijcere quis audeat? Cum igitur non solum tot sint
firmissima fundamenta, vt autoritatem Epistolę Adriani, 31
& Concilij Francofordiensis astruamus: verumetiam nul-
lus hactenus ex Scriptoribus oppositum dixerit; plane fit
vt recentiores Theologi, qui contra Epistolas Concilij, &
Adriani loquuntur eas, minus authẽticas existimãtes, abs-
que fundamento talem de illis sententiam ferant. Sed vi-
deamus, quas alij Scholastici definitionibus Concilij, &
Pontificis interpretationes adhibeant; vt filiationem ado-
ptiuam in Christo aliquo modo asserant, aut saltẽ senten-
tiam Durandi, & aliorum ab errore defendant.

Epist. Adriani aut definitionem Con. Fran. reijcere nõlicet.

Prior interpretatio Concilij Francofordiensis, & Adriani refellitur.

CAPVT VIII.

TErgiuersantur in dies non pauci, & vt sententiã me-
moratam de adoptione Christi, aut sequãtur, aut sal-

tem

tem probabilẽ esse demonstrent, definitionẽ Concilij, & Adriani alio detorquere moliũtur. Quare vt id, quod cap. 6. proposuimus, aperte ostendamus, & germanum Cõcilij, & Adriani sensum explicemus, duabus interpretationibus, quibus aduersarij Concilij definitionẽ eludere co-

32 nantur, occurrere necessariam duximus.

Quidam igitur dicunt, non damnari à Pontifice, & à Cõcilio Elipandum, quod dixerit, Christum esse filiũ adoptiuum Dei, & naturalẽ simul in eadẽ persona: sed quod purum hominẽ, & purũ filiũ Dei adoptiuũ esse, cũ Nestorio affirmarit, diuidens in Christo personam filij naturalis, & adoptiui. Hoc pacto tribuit hanc hæresim Elipando Franciscus Feuardẽ. lib. illo 3. aduersus hæreses verbo *Christus* hæresi 3. quem multi recentiores hac nostra ætate sequũtur. Elipandum vero cũ Nestorio sensisse non obscure videtur probari. Primo, ex Iona Aurelianen. libr. 1. de cultu imaginũ, vbi ait, in eo Cõcilio dãnatũ fuisse Elipãdũ, aut, vt ipse ait, Eliphãdũ Toleranũ cum autore sui erroris Nestorio, quẽ imitatus est. Secũdo, colligi videtur ex Damas. lib. 3. de fide cap. 21. vbi ait. *Ij autem, qui seruum eum dicũt, vnũ Christum instar Nestorij in duos diuidunt:* atqui Elipãdus, sicuri asserebat Christum esse adoptiuum filium Dei, dicebat etiam ipsum esse seruum, vt sequenti disputatione videbimus, & ex eius cõfessione liquet: ergo si asserẽdo Christum esse seruum ipsum in duos diuidebat, idem omnino

33 sentiebat, dum ipsum adoptiuum filium Dei prędicabat. Tertio, Cõciliũ Fràcofordiẽse in Epist. ad Episc. Hispanię lõge a fine, dũ refelleret Elipãdi, & Fęlicis sentẽtiã, qui dicebãt Christũ esse seruũ, sic scripsit. *Nonne olim eadẽ hęresis vestra in Nestorio ab vniuersali Sancta Ecclesia refutata est, etiã & dãnata?* & in lib. Sacrosyllabo, qui in eodẽ Cõci. cõscriptus fuit, col. 8. dicitur. *Dei ergo filius, qua ratione credi potest adoptiuus, qui inseparabiliter assumpto homine, in vna persona coeũte vtraq; natura, nõ duo filij, alius Dei, & alius hominis, vt (sicut illi errãdo æstimãt) adoptiuus sit filius hominis,* &c. vbi parẽthesis illa supponere videtur secũdũ sentẽtiã Elipãdi, & Fęlicis esse duos filios. Demũ Sigiber. in suo Chrõ. loco citato superio-

Aduersarij Cõ. i. Franc. explicant.

Feuardẽ.

Ionas Aurel.

Elipan. cum Nest. sensisse multi dicunt.

Damasc.

Cõ. Frã.

Sacrosyll.

Sigibert.

periori cap. & Antō. 2. p. historiæ tit. 14. c. 1. §. 6. ita referūt hæresim Fœlicianam de adoptione Christi, ac si ille Christum in duas personas diuideret.

Refutatur explicatio prædicta. Elipandus ei Nestorio non sensit.

Hæc tamen interpretatio non modo optimis coniecturis ex Concilio Francofordiensi, & Adriano deductis, verumetiam verbis expressis ipsius Elipandi refellitur. Prima quidem coniectura est. Si Elipandus plane fuisset Nestorianus, & duas in Christo asseruisset personas, nō adeò suæ sentētiæ & iudicio confideret, vt Carolum Magnum, quem sciebat Catholicum Principem, per literas solicitaret, vt conuocato Concilio sententiā suam de adoptione Christi approbaret. Vnde namq; persuadere sibi posset, 34
Episcopos latinos in errorem Nestorij cōsensuros? At, vt vidimus 1. capite, Elipandus obnixe à Carolo Concilium postulauit: non ergo manifestum errorem Nestorij defendebat, sed sententiā iudicio plurimorū nō improbabilē.

Prima coniectura.

Secunda coniectura optima.

Secunda coniectura. Nunquam Adrianus, & Concilium afferunt testimonia contra Elipandum, ad probandā vnitatem personæ in Christo, sed ea supposita, tollere nituntur omnem adoptionē, atq; ad hoc solū testimonia Scripturæ, & Patrum inducūt: quodsi Elipandus Nestorianus esset manifestus, eodem modo, quo Nestorius, testimonijs probantibus vnitatem personæ, conuincendus esset. Quinimo tam Concilium, quam Adrianus ad hoc absurdum conantur deducere Elipandum, vt cogatur asserere duas in Christo personas: eo quod adoptiua, & naturalis filiatio in eodem suppositō etiam ratione diuersarum naturarum esse non possit. Quodsi Elipandus cum Nestorio personas diuideret, non ad hoc absurdum deducendus, sed, vt dixi, testimonijs contra Nestorium reuincendus esset.

Tertia coniectura.

Tertia coniectura. Cum Elipandus eodem modo asserat 35
Christum esse seruum Dei, quo dixit esse filium eius adoptiuum, illiusq, seruitutē multis locis Scripturæ probare conetur; si ipse Nestorianus esset, facile respōdere posset, & deberet Adrianus, Christum quidem appellari seruum secundum alteram naturam, in eadem tamen diuina

persona:

persona: sicut Patres semper respondent Nestorio obijcienti aliqua ex Scriptura, quæ purę creaturæ propria videntur. At Adrianus non ita respondet, sed plane fatetur in omnibus locis veteris Testamenti, quibus Christus dicitur seruus, per figuram & in aliena persona dictum fuisse: vt disputatione sequenti cap. 5. & 8. referemus. Nam cum Elipandus assereret, in eadem persona Verbi duas esse Christi naturas, & in altera adoptiuum, & seruum esse; non potuit Adrianus alio modo respondere. Non enim satis erat, dicere illa testimonia intelligi de Christo secundum alteram naturam, cum nihil aliud ipse Elipandus contenderet.

Sed quid moror? verba Elipandi in prædicta sua confessione audiamus. *Quem* (scilicet filium Dei) *Scriptura sacra testatur, pro salute humani generis, deitate exinanita, hominem factum, circũcisum, baptizatum, flagellatum, crucifixum, mortuum, sepultum, seruum, peregrinuum, leprosum, &, quod deterius est, non solum ab Angelis, sed etiam ab hominibus minoratũ, vermem dictum*, &c. Quibus verbis manifeste docet, filium Dei incarnatum. Quod autem inquit *exinanita deitate*, non intellexit in sensu Euthycheris, naturam diuinam conuersam in carnem: sed loquitur in sensu Pauli ad Philipp. 5. cum ait, *semetipsum exinanuit*: atqui Nestorius nunquam diceret, filium Dei, exinanita deitate, hominẽ factum: hoc enim sola vnione in persona fieri potuit: Elipandus ergo non sensit cum Nestorio, duas in Christo esse personas. Sequitur in eadem confessione. *Cuius gloriam, diuinitatem stupent cœlestia, & magnitudinem contremiscunt terrena: & qui dicit, gloriam meam alteri non dabo: homo interior in vna eademque Dei, & hominis persona deglomeratus, atque carnis indumento indutus: quia nõ per illam, qua natus est de Virgine, visibilia, & inuisibilia condidit: sed per illam, quæ non ex adoptione, sed genere: neque gratia, sed natura: & per illam Dei, simul & hominis filius, adoptiuus humanitate, & non adoptiuus diuinitate mundum redemit: qui est Deus inter Deos.* Desinant ergo nostri Theologi, effugia comminisci, & errorem apertum Nestorij Elipando tribuere: cum disertis verbis vnam Dei & hominis

Verba Elipandi notanda.

36

37

minis persona fateatur : cum Christum verum filium Dei naturalem, in natura diuina prædicet: & duas in vna persona naturas pronuntiet: quæ omnia Nestorius nunquam concessit. Nec aliquem perturbet, quod ait, *Carnis indumẽto indutus*. Cum enim prædixisset, *in vna eademque Dei & hominis persona*, absque suspicione Nestoriani erroris addere potuit, *carnis indumento indutus*. Neque eo quod dicat, *Deus inter Deos*, suspicetur aliquis de ipso Gentilium errorem turbam Deorum asserentium. Loquitur enim more Scripturæ, quæ Dominum Dominorũ, & Deum Deorum, verum Deum appellat. Fit ergo, vt non solum optimis coniecturis, sed etiam euidenter nobis constet, nunquam Elipandum cum Nestorio Christum in duos diuisisse. Cæterum obiectionibus, quę oppositum videbantur probare, satisfaciamus.

Vnam Dei & hominis personam dissere confitetur Elipãdus

Respondeo igitur, Elipandum erroris Nestorij vnum Christum in duos diuidentis iure insimulari: quia cũ adoptio, & seruitus manere nequeant in humana natura vnita in eadem persona, vt contendunt Damascenus, Concilium Francofordiense, & Adrianus, & cap. 15. perspicue ostendemus: fit, vt, qui asserit Christum adoptiuum, & seruum, cogatur ipsum in duos diuidere. Eodem igitur modo Elipandus Nestorianus dicitur, & eius hæresis cũ autore suo Nestorio damnata, sicut Durandus Nestorianus merito posset appellari, nó quod asseruerit duas in Christo personas, sed quod dum affirmat, Christum hominem Dominicum posse nuncupari, ex suo modo loquendi cõuincitur, Christum diuidere. Nam si non diuiditur persona, potius *Deus homo*, græce θεάνθρωπος *theanthropos*, vel ὁμόθεος *homotheos*, id est, simul Deus, quam homo Dominicus, aut diuinus vocari debet: vt in 3. p. S. Thom. q. 16. art. 3. fusius tractabimus. Et ita respondeo ad omnia, quæ pro hac interpretatione allata sunt.

Soluũtur argumenta aduersariorum. Adoptiõ manet in natura vnita personæ diuinæ.

Damasc. Concil. Franc. Adr. 38

Superest solum, vt respondeamus ad illud vltimum testimonium, quod ex libro Sacrosyllabo adducebatur. Dico ergo, contextum illorum verborum facilem esse, nec quidquam prædictæ interpretationi fauere. Nam paren-

Sacrosyllabi verba exponuntur.

thesis

theſis illa (*ſicut illi errando æſtimant*) non debet referri ad illud, *nõ duo filij*, ſed ad id, quod ſequitur, *adoptiuus ſit*, quare cum ait, (*ſicut illi errando æſtimant*) *adoptiuus ſit filius hominis*, ſenſus eſt: nõ poſſunt eſſe duo filij in Chriſto: ita vt
59 dici poſsit filius adoptiuus, filius hominis, ſicut illi (ſcilicet Fœlix & Elipandus) autumant.

Poſterior interpretatio, quam comminiſcuntur aduerſarij, confutatur.

CAPVT IX.

ALij vero, qui vel Durandi ſententiam ſequentes affirmant, dici poſſe Chriſtum ſecundum proprietatem ſermonis filium adoptiuũ Dei, cum additamento illo *ſecundum humanitatem*, vel *ſecundum quod homo*, aut cum alijs Scholaſticis, aliquam in humanitate Chriſti adoptionem admittunt, definitioni Adriani, & Concilij, alteram quoque adhibent interpretationem. Dicunt ergo, ſolum ab eis definiri, Chriſtum non eſſe dicendum abſolutè filium adoptiuum: at cum determinatione illa *ſecundum quod homo*, vel *ſecundum humanitatem*, nihil ab Eccleſia hactenus decretum fuiſſe. Hanc etiam interpretationem maximè probant nonnulli alij Theologi, qui licet vt probabilius defendant, nec abſolutè, nec cum illo additamento poſſe dici Chriſtum filiũ Dei adoptiuum; affirmant tamen cũ determinatione ſaltem, nihil de fide ab Eccleſia fuiſſe declaratum. Nullũ pro
40 hac ſua interpretatione proferunt teſtimonium, neq; aliquod proferre poſſunt.

Definitionẽ Concilij aduerſarij interpretãtur.

Cæterùm antequam euidenter eis oſtendamus, cum illa etiam determinatione damnatam fuiſſe ſententiam Elipãdi, paucis contra eos notare libet id, quod ſuperius cap. 3. contra Durandum diximus: nempe ſi ſemel admittamus dici poſſe Chriſtum filium Dei adoptiuum cũ determinatione *ſecundum quod homo*, dici quoq; poſſe abſolutè: neque enim ratio adoptionis in eo poſita eſt, vt excludat quẽlibet ti-

bet titulum filiationis naturalis secundum aliã naturam, sed secundum eandem, secundum quam adoptio conuenire debet, vt cap. 12. ostendemus. Et hac forsan ratione adducti videntur allegati Theologi, vt assererent, propositionem prædictam absolutè esse damnatam: quia modus ille loquendi absolute excludere videtur titulum filiationis naturalis quacunq; alia ratione, quem cum determinatione prædicta non excludit. Verum si hæc ratio sufficeret, vt damnaretur propositio illa absolutè, sufficeret etiam, vt cum determinatione non solum damnata non esset, sed etiam probabilior, quàm opposita censeretur.

Christum dicere filiũ adoptiuum, etiã secundum humanitatem, damnatum. Primo probatur ex historicis

Verum enimuero perspicue ostendamus, etiam cũ determinatione, sententiam Elipandi, & aliorum Scholasticorum damnatam esse: id quod ex triplici capite monstrari potest. Primo ex Scriptoribus antiquis: secundo ex definitione Adriani & Concilij Francofordiensis: tertio ex ipsamet cõfessione Elipãdi. Primo igitur ex Scriptoribus Ionas Aurelian. autor illius tẽporis lib. illo 1. de cultu imaginũ, de Fœlice Vrgelitano Episcopo sic loquitur, *Quoniã iuncto suo sceleratissimo errori Elipando Toletanæ vrbis Episcopo, Christum secundũ humanitatem non esse proprium filiũ Dei, sed adoptiuum, prædicare ausus est.* Hanc vero sententiã dicit fuisse in Concilio damnatam, tempore Caroli Magni aui Caroli Calui, ad quem scribebat. Addebant ergo Fœlix, & Elipandus, determinationem illã *Secundum humanitatem.* Secundo Annonius lib. illo 4. de gestis Francorũ cap. 83. tradit, Elipandũ à Fœlice per literas quæsisse, in hæc verba; *Quid de humanitate Christi sentiret*: (non dixit quid de Christo,) *an secundum quod homo, esset adoptiuus filius, vel proprius*: & respondisse Fœlicem, esse adoptiuum. Qui ergo cum additamento illo interrogauit, & qui respondit, non solum absolutè, sed etiam cum determinatione propositionem concedebant: nihilominus damnati sunt, vt cap. 6. & 7. monstrauimus: ergo non minus hæretica eorum sententia censeri debet cum additamento, quam sine illo. Tertio Ado Viẽnẽ. in Chronico sub anno 793. ita ait. *In hac*

41

Ionas Aur.

42

Ado

In hac Synodo (scilicet Francofordiensi) *hæresis cuiusdam Episcopi Fœlicis nomine, damnata est: qui Christum secundum quod homo est, adoptiuum Dei filium dicebat.* Deniq; Genebrardus recens autor, sed non minus diligens, & doctus, quam pius, lib. 3. Chronici sub anno 794. affirmat, damnatum esse errorem de adoptione humanitatis in Christo: vt inde etiã constet, non solum filiationem adoptiuam Christo nõ esse tribuendam; sed etiam eodem modo negandum, humanitatem Christi fuisse adoptatam. Neq; enim minus damnatũ est, asserere humanitatẽ Christi esse adoptatã, quã homini Christo absolutè, aut secundum humanitatem filiationem adoptiuã tribuere. Quocirca Gabr. & alij cap. 4. commemorati non minus videntur errasse, dum negãtes filiationem in Christo adoptiuã, humanitati illius adoptionem concedunt.

Genebr.

Secundò loco ex Adriano, & Concilio id ipsum nõ minus aperte probare possumus. Adrianus namq; post initiũ epistolæ suæ, sic ait. *Materia autem causalis perfidiæ, inter cætera reijcienda de adoptione Iesu Christi filij Dei secundum carnẽ, falsis argumentationibus digesta perfidorum verborum ibi stramina incomposito calamõ legebãtur. Hoc Catholica Ecclesia nunquam credidit, nunquam docuit, nunquam male credentibus assensum præbuit.* Quibus verbis refert Adrianus, errorem Elipandi de adoptione Christi secundum carnem: appellat verò perfidorum verborum stramina, ea quæ de hac adoptione secundum carnem asserebant: ergo cum prædicta determinatione non solum filiationem adoptiuam, sed etiã adoptionem, quam admittit Gabr. nunquam Ecclesia docuit, nunquã credidit, nec eam docentibus assensum præbuit. Et paulò post cum probasset quibusdam Scripturæ testimonijs, Christum esse filium Dei proprium, & naturalem, non adoptiuum, subiungit hæc verba. *Quodsi secundum eorum callidam tergiuersationem cuncta, quæ protulimus ad diuinitatem tantummodo filij Dei referenda opinantur: dicant vbi vnquam communi affectu dixerit nobiscũ, Pater noster: scit enim (inquit) Pater vester, quid vobis opus sit, non ait Pater noster, quasi nobiscum adoptatus per gratiam.* Occurrit iergo eorum respõ-

Adr.

43

Secundo ex Conc. & Adriano.

so, qui dicere possent, Christum quidē dici filium Dei naturalem in Scriptura, sed secundum diuinam naturam, nō secundum humanam: & hanc eorum callidam solutionem ex eo damnat, quod nunquam Christus dixerit vnà nobiscum, *Pater noster*. Nam cum tradidit formam orationis Luc. 11. dicens, *Pater noster, qui es in cœlis*, nobis tradidit dicens, *cum oratis dicite, &c.* Et paucis interpositis adducit Adrian. illud ad Rom. 8. *Proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum*: & subdit, *Scimus enim, quia non est traditus secundum diuinitatem, sed secundum id, quod homo verus erat: illum nimirum qui traditus est, id est, hominem ipsum Apostolus proprium Dei filium appellat*. Ego sane non contendo modo, ex illis verbis Pauli colligi tanquam de fide, Christum secundum quod homo est, non esse filium adoptiuum, sed naturalē verum ex verbis Adriani citatis satis aperte deduci, hanc fuisse mentem Pontificis, vt cum determinatione illa *secundum quod homo*, naturalem filiationē definiret in Christo: & adoptiuā dānaret. Et aliquātulò inferius hac vtitur ratione. *Nam sicut peccata nostra non tolleret, si ipse peccatum haberet: ita adoptionis gratiam nobis non tribueret, si ipse propter hominem, quem assumpsit sine sorde peccati, necessarium egerit, vt gratiam adoptionis acciperet*. Colligit ergo hoc modo, si secundum hominem adoptatus, & gratia adoptionis fuisset sanctificatus; non potuisset nobis gratiam adoptionis mereri: intelligit condigne. Nam, vt dicemus cap. 13. si gratia adoptionis sanctificatus esset, ipsamet deitate non esset vnctus: ac proinde, vt communis opinio fert, non posset condigne redemptionem nobis mereri. Nota igitur in prædicta ratione, particulam illam *propter hominem*, quæ reuera æquiualet determinationi illi *secundum quod homo*. Tandem aliquantulum ante finē epistolæ, ex illo loco Matth. 3. & 17. *Hic est filius meus dilectus*, infert Adrianus, Christum non esse filium Dei adoptiuū, eo quod dictus est *filius meus dilectus*: cumq; ibi dicat, vocem illam referri ad humanitatem, plane affirmat, non esse filium adoptiuum secundum illam. Subiungit autem hæc verba; *Aduertite, quia nihil vobis restat, vt secundum diuinitatem*.

44

45

uinitatem tantummodo credatis, dixisse Patrem, Hic est filius meus, sed potius secundum humanitatem, supra quam Spiritus dicitur descendisse.

Sacrosyl. Deinde in libro sacrosyllabo edito, & approbato in ipso Concilio, longe à principio, cõtra asserentes Christum esse filium adoptiuum, sic dicitur. *Hæc igitur dicentes, aut in vtero Virginis eum suspicantur adoptatum, quod dici nefas est,* 46 *quia de beata Virgine inenarrabiliter sumpsit, non adoptauit carnem: aut certe purum eum hominem sine Deo natum, quod cogitare impium est, necesse est, fateantur.* Vbi primum obserua, quã plane damnauit asserentes, Christum carnem suam adoptasse: vt taceant, non solum Scholastici illi, qui putant Christum posse dici filium adoptiuum secundum carnem; sed etiam Gabr. & alij, qui saltem concedunt, carnẽ Christi fuisse adoptatam: eodem enim plane modo in Concilio vtrũque damnatur. Deinde nota, quo pacto Concilium, ex eo quod dicatur Christus filius adoptiuus, vel caro eius adoptata, inferat, eum esse purum hominem, quod in vnitate personæ diuinæ adoptio carnis coalescere nequeat: id quod sæpius liber ille contra Fœlicem, & Elipandum inculcat, deducens eos ad absurdum Nestorij. Quare non satis est, si aliquis addens determinationem dicat, Christũ secundum humanitatem esse filium adoptiuum: hoc enim modo etiam Christum dissoluit. Clarissime vero eadẽ interpretatio confutatur ex eodem lib. sacrosyllabo colum. 6. vbi post confessionem illam Petri, *Tu es Christus filius Dei viui*, obiectioni eorum, qui dicere possent, Christum fuisse appellatum filium Dei naturalem secundum diuinã naturam tantũ, occurritur his verbis: *Petrus confessus est Christum verum filium Dei viui, & tu hæretice dicis, Christus adoptiuus filius est? Enimuero fortassis erigeres perfidiæ aurẽ, si absolutè dixisset, Tu es filius Dei viui: fingeres forsitã more tuo, falsa argumentatione, vt diceres, secundũ diuinitatẽ eum filium Dei cõfessus est. Sed quoniam cũ additamento dixerat, Tu es Christus filius Dei viui, omniũ hæreticorũ ora fidei suæ pugno attriuit. Christi namq; nemẽ ab homine, quẽ assumpsit, accepit: quia vnctus in homine fuit, nihil ibi restat, quid dicas.* Quid, obsecro, clarius, more etiã

Caro Christi non fuit adoptata.

Scholastico dici potuit? Si quidē cū additamento *secundum hominem*, filium Dei naturalem, nō adoptiuū esse definit.

Deniq; in epistola Concilij ad Episcopos Hispaniæ ioge ab initio refertur testimonū Augustini, quod Elipandus, & alij pro sua sententia afferebant, in hæc verba. *Adoptatus est, sed non meritis: quære gloriam eius, à quo habes hanc gratiam homo adoptatus, cuius gloriam quæsiuit, qui est ab illo vnicus natus.* Subdit autem Concilium. *Quam adoptionem pramisi no sensu, qui scripsit epistolā, ad Christi voluit transferre humanitatem: in qua peruersitate sensus vtrumq;, & imperitia scribentis patet, & mala voluntas.* Damnat ergo Concilium eos, qui adoptionē humanitati Christi adscribebant; ac proinde eos quoque, qui aut Christum secundum humanitatē, vel secundum quod homo, dicebant esse filium adoptiuū, vel qui humanitatem eius adoptatam esse pronuntiabant, & infra reprehendit Elipandum, & alios, quod dicerent Christum ex Patre vnigenitum sine adoptione, primogenitum vero in tempore per carnis adoptionem. Vnde post multa concludit, in vtraque natura esse vnigenitū, & primogenitum, non adoptiuum, sed magnum Deum. Et infra, *Si Deus* (inquit) *generatus est, nequaquā adoptiuus, sed filius. Quia alia persona est, & proprij filij, alia adoptiui filij, vel serui: & scimus vnam esse personam in Christo.* Colligit ergo Concilium (id quod paulò antè de libro illo sacrosyllabo dicebamus) non posse scilicet in eadem persona, etiam ratione diuersarum naturarum, naturalem filiationem cum adoptione conuenire. Ij autem, qui cum additamento illo *secundum quod homo*, vel *secūdum humanitatem*, Christo tribuūt filiationem adoptiuam, vel adoptionem, sine dubio in eadem persona Christi vtramq; esse asseuerant. 47 Conc. Franc.

Christus in vtraq. natura vnigenitus.

Tertiò demum ex confessione ipsius Elipandi cap. 2. recitata satis manifestum est, cum additamento tantum cōcessisse Christo adoptionem, de illo enim ait, *Homo interior in vna eademque Dei, & hominis persona deglomeratus, atq; carnis indumento indutus: quia nō per illā, qua natus est de Virgine, visibilia, & inuisibilia condidit, sed per illam, quę non ex adoptione, sed genere: neque gratia, sed natura: & per illam Dei simul & hominis* 48 Elip.

Tertio ex cōfessione Elipandi. Elipandum secūdū hominem tantum Christum dicit filium adoptiuum.

hominis filius, adoptiuus humanitate, & non adoptiuus diuinitate mundum redemit. Hæc sola verba de adoptione Christi habet, quæ cum additamento illo *secundum humanitatem*, aut *in humanitate*, quod idem est, pronunciauit. Plura alia prętermitto non minus manifesta testimonia: imò ex his, quæ adduxi, pauciora sufficerent, nisi prædicta interpretatio animis quorũdam ita esset infixa, vt nihil ipsis certius esse videatur.

Testimonia scripturæ, quibus Adrianus sententiã Catholicam confirmat.

CAPVT X.

SEntentiã Catholicam cap. 6. à nobis expositã confirmare nitũtur Adrianus, & Conciliũ Scriptura, Patribus, & ratione: quorum singula suis capitibus referemus.

49 *Adr.* Primò igitur probat Adrianus ex Scriptura, per locum (vt aiunt) à negatione: qui licet vt plurimum parum habeat momenti, in præsenti tamen controuersia non debet inutilis iudicari. Tum, quia eo vtuntur Adrianus, & Damascenus: tum etiam, quia res ipsa, vt dicemus, postulare videbatur, vt in Scriptura aliquãdo id expressum fuisset. Nam cum sæpenumero Christus corã hominibus loqueretur de Patre Deo, nunquam vna nobiscum Deum interpellans, dixit Patrem nostrum, sed Patrem meum, & Patrẽ vestrum: Ioannis 20. meum dixit, per naturã vestrum, per gratiam. In quem sensum explicat illum locum Athanasius lib. de Incarnatione Christi ante medium, & Damasc. lib. 4. de fide cap. 8. vbi cum ostendisset, quomodo Christus dicatur secundum natiuitatem ęternam primogenitus, & vnigenitus inter omnes creaturas, vt declararet, quare dicatur primogenitus inter multos fratres, subdit hæc verba. *Primogenitus autem inter fratres, quoniam cum matris etiam ratione vnigenitus esset ipse natura Dei filius, inter nos, qui & adoptione, & gratia in Dei filios adoptati sumus, fratresq;*

Athan. *Damasc.*

ipsius exstitimus, primogenitus factus est: eoque etiam nomine dicebat, Ascendo ad Patrem meum, & Patrem vestrum: non dixit Patrē nostrum, sed Patrem meum, natura videlicet: & Patrem vestrum, 50
Nota. *beneficio & gratia: & Deum meum, & Deum vestrum: non dixit Deum nostrum, sed Deum meū; si subtili mentis agitatione id, quod oculis cernitur, ab eo, quod mente solū percipitur, distinguas: & Deum vestrum, vt opificem, ac dominum.* Vbi etiam obiter nota pro sequenti disputatione, nunquam Christum appellasse Deum suum, vt dominum ex sententia Damasceni. *Augus.* Recte igitur Augustinus lib. contra Secundinum Manichæum ca. 5. inquit, *lege itaque Scripturas, nunquam invenies* *Argumentum à negatione quando valere potest* *de Christo dictum, quod adoptione sit filius Dei.* Et quamuis locus à negatione parum roboris communiter habeat: hic tamen non parui momenti est, vt supra proxime dicebam. Cum enim toties Christus filius Dei dicatur, cur semel, aut iterum non diceretur adoptatus, si revera esset? Multa quidem in Scriptura nō habētur, quæ postea Ecclesia definiuit: verum quia Scripturę nulla incidit occasio loquendi de illis, nullum desumi potest argumentum ex loco à negatione contra definitionē Ecclesiæ. Merito ergo Concilium Francofordiense in Epistola ad Episcopos Hispaniæ colū. 15. in principio, obijcit sibi ex parte Elipandi: *Dices enim, cur times adoptiuum Christum dominum nominare?* Et respondet hoc modo, *Dico tibi, quia nec Apostoli eum sic nominarunt. nec sancta Dei Catholica Ecclesia cōsuetudinem habuit sic eum nominandi, imo nec credere, eum adoptiuum esse, sed proprium filium.* Et longe post quoddam Hilarij testimonium ait? *Tu vero, quisquis es, qui Christum prædicas adoptiuum, vnde iste tibi sensus venisset, voluisse scire. Patriarchę nescierunt, Tractatores hoc nomen tacuerunt, Doctores fidei nostræ non docuerunt.* 51

Explicatur locus Pauli ad Rom. 8. ab Adrian. Secundo probat Adrianus positiue ex illo ad Rom. 8. *qui proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum.* *Adriā. Ad Romanos. 8.* Nam si proprium appellat, quomodo erit adoptiuus? Hæc autem verba referenda esse ad humanitatē Christi, vel ad Christum, secundū quod homo est, colligit Adrian. ex eo, quod dicitur, *pro nobis omnibus tradidit illum Scimus enim* (in-

quit

quit Adria.) *quia non est traditus secundum diuinitatem, sed secũdum id, quod homo erat: illũ nimirũ qui traditus est, ideſt, hominem ipsum Apostolus proprium Dei filium protestatur.*

Matt. 16

Tertio ex confessione Petri Matth. 16. *Tu es Christus filius Dei viui*: quam Christus maxime probauit, cum dixit, *Beatus es Simon, &c. Ego dico tibi, quia tu es Petrus, & super hãc petram, &c.* arguit his verbis. *Nunquidnam dixit Petrus, tu es Christus, qui propter nos factus es filius hominis, & per adoptionẽ factus es filius Dei: hoc nec Petrus confessus est, nec sancta Ecclesia confitetur.* Ex hoc autem loco arguit eo modo, quo ex precedenti, referendo Petri confessionem solum ad humanitatem, secundum quam filium Dei viui, quasi proprium, non adoptiuum appellauit.

62

Ad hæc tñ duo loca Scripturæ respõdere posset aliquis, etiãsi intelligãtur de Christo homine, parũ inde probari. Nã voces omnes vnius naturæ de alia in cõcreto prædicãtur per idiomatũ cõmunicationẽ. Quocirca de illo homine recte dici posset, esse filiũ propriũ Dei, etiãsi secundum humanitatẽ esset adoptiuus: cõtra etiã de Verbo per cãdẽ cõmunicationem rectè dicitur, traditum fuisse pro nobis. Nũc autẽ cõtẽdit Adrianus, nõ solũ ratione cõmunicationis idiomatũ, hominẽ illũ dici filiũ naturalẽ Dei, nõ adoptiuũ: sed etiã ita fuisse humanitatẽ præparatã vnione; vt illi nullo modo adoptio, sed filiatio naturalis cõueniret.

Matt. 3. & 17.

Vltimo probat Adria. ex illa voce de cælo lapsa, Matth. 3. & 17. *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene cõplacui*. Vbi per filiũ dilectũ omnes intelligunt naturalẽ, nõ adoptiuũ. Cæterũ vt hic locus aliquid probet, necesse est, verba illa referri ad totã Trinitatẽ dicẽtẽ, & ad humanitatẽ Christi, ad quã dirigãtur. Esse autẽ totius Trinitatis colligit Adrianus ex illo verbo *cõplacui*, quo denotare videtur cõueniẽtia plurium in vnã sententiã, & beneplacitũ. Nã si solus Pater, verba illa protulisset, nõ dixisset, *complacui*, sed, *placui*. Quod si tota Trinitas intelligitur, illa verba dixisse, necessario ad humanitatem diriguntur. Tota namque Trinitas non est Pater Christi secundum diuinitatem, sed secũdum humanitatem. Confirmat præterea: quia cap. 3. Matt. referuntur, hæc

Explicatur locus Matth. 3. ab Adriano.

63

hæc verba dicta esse de illo, super quem Spiritus sanctus descendit: at Spiritus sanctus non supra diuinitatem, sed supra humanitatem descendit: ergo ad humanitatem verba illa diriguntur.

Locus ille Matt. aliter a Patribus exponitur.

Huic tamen expositioni plura obstant Patrum testimonia, Hilarij 6. de Trinit. ante medium, August. 2. de Trinitate cap. 10. post medium, Leonis in sermone de Transfiguratione, Athanas. sermone 4. contra Arrianos non lõgè à fine, & sermone 3. nõ parum ante medium, Chrysost. hom. 12. & 57. in Matthæum, Euthymij, & Anselmi in illud Matth. 3. qui omnes Patri æterno verba illa tribuunt, indeq; probant æqualitatem Filij secundum diuinitatem cum Patre: consentit Hieron. in cap. 3. Matth. dum asserit, reuelatum fuisse mysterium Trinitatis voce Patris & manifestatione Filij, & Spiritus sancti super illum descendentis.

Hilarius Aug. Leo Athan. Chrysst. Euth. Anselm. Hieron.

Deinde obesse videtur illud 2. Petri cap. 1. vbi hæc verba dicta in transfiguratione Patri æterno tribuere videtur. *Accipiens enim* (inquit) *à Deo Patre honorem, & gloriam voce delapsa ad eum huiusce modi à magnifica gloria, Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui.* Cum enim dicit *à Deo*, non ad totam Trinitatem, sed ad primam personam verba illa referri necesse est: eadem autẽ ratio videtur esse de eisdem, cum dicta fuerunt in baptismo.

2. Pet. 1. §4

Mihi sane non displicet interpretatio Adriani: ex dictis tamen infertur, eo testimonio non sufficienter probari, prædictam sententiam esse de fide. Nec mirum est, nã neq; ipse ad hæc testimonia totum fundamentum illius reducere voluit, neq; vnquam dixit, ex illis dogma illud definiendum esse de fide. Interdum autẽ adduci possunt Scripturæ testimonia à Pontificibus in suis decretis, quæ tamen non plane definiant rem de fide, vt in multis alijs videre licet. Nihilominus etiamsi obstent testimonia Patrũ, quæ retulimus: non est tamen dicẽdũ, quidquã obesse interpretationi Adriani testimonium Petri, qui de æterno Patre videtur prædicta verba intellexisse. Nam si quidquã Adriano aduersaretur, non solum ipse nõ probaret, quod conten-

Illa Matth. testimonio nõ probatur sententia hæc tã quam de fide.

Interdum adducũtur a Põtifice testimonia quæ non definiunt de fide.

55 contendebat: verumetiam manifeste contra Petri doctrinam sensisset. Existimo ergo, Petrum in sua canonica non de prima persona, sed de tota Trinitate posse explicari. Cū enim ait, *Accipiens enim à Deo Patre honorem, & gloriam voce delapsa ad eum*, &c. indicat, se loqui de humanitate, vel de Christo secundum humanitatem, secundum quam accepit gloriam & honorem voce illa delapsa. Nam secundū diuinam naturam, gloriam, & honorem æterna generatione habuit: ad Christum autem secundum humanitatem tota Trinitas refertur, vt pater: potuit ergo Petrus intelligere, vocem illam esse totius Trinitatis: potest nihilominus ad primam personam referri: quia hæc omnia, quę diximus, ratione communicationis vocum, & idiomatū, de diuina persona prædicari possunt. Hactenus de Scripturæ testimonijs, inter quæ nullum video adeo efficax, vt ex se rem hanc de fide esse conuincat.

Testimonia Patrum pro eadem sententia.

CAPVT XI.

56 AEterum testimonia Patrum, quæ pro hac sententia recitat Adrianus, magis perspicua sunt. Omissis autem duobus prioribus, quæ refert, altero Athanasij, altero Nazianz. quę contra Nestorium diuidentem personam Christi solum pugnant primo loco afferamus Aug. tract. 2. in Ioan. cap. 1. in illud. *Quotquot autem.* vbi sic ait: *Nō enim nos nati sumus de Deo quomodo ille vnigenitus, sed adoptati per gratiam ipsius. Ille enim venit vnigenitus, vt solueret peccata: quibus peccatis implicabamur, ne adoptaret nos propter impedimentum eorum.* Ex quo arguit Adrianus his verbis. *Quomodo per illius gratiam nos sumus adoptati, si ipse consors nobis in adoptionis gratia fuit? Nā sicut peccata non tolleret, si ipse peccatum haberet, ita adoptionis gratiā nō tribueret, si ipse propter hominem, quem assumpsit, sine sorde peccati necessarium egerit, vt gratiam adoptionis acciperet.* Sic pōderat Adrianus prædictum testimoniū. Vt enim infrà patebit,

Aug. *Testimoniū Aug.*

Ex illo probat Adrianꝰ adoptionem humanitatis non conuenire, si in persona creata.

debit, adoptio humanitati conuenire nequit, nisi in persona creata, ac proinde vim habere non posset, vt condigne pro nobis satisfaceret. Ad hanc enim satisfactionem, vt suo loco dicetur, necessaria fuit vnio hypostatica. Verum possemus & nos alio modo aduersarios eodem testimonio vrgere. Liquet enim, Augustinū loqui de Christo secundum humanitatem. Dixerat namque prius, Deū misisse vnigenitum filium suum in mūdum, vt fratres haberet adoptatos, nec vnicus esset: atqui secundum diuinam generationem vnicus semper fuit, & secundum humanitatem solum habuit fratres adoptatos: inter eum igitur ex parte humanitatis, & nos, discrimen natiuitatis constituit dum docet alio modo illum natum, quàm nos. Quod si ille natus esset per adoptionem, non esset alio modo natus: modus autem diuersus est, quod ille venit vnigenitus, vt per illum nos adoptaremur, nos vero nati sumus per adoptionem. 57

Ab autore aliter ponderantur verba Augustini.

Secundum testimonium, quo vtitur Adrianus, est Greg. Magni lib. 1. moral. cap. 6. alias 29. in illa verba. *Erat ille vir magnus inter omnes Orientales*: vbi ita scribit, *quod Redemptor noster oriens dicitur, Propheta testante perhibetur, qui ait, & ecce vir oriens nomen eius: omnes ergo, qui in hoc oriente fide cōsistunt, recte Orientales vocantur. Sed omnes homines tantummodo homines sunt, ipse autem oriens, Deus & homo recte dicitur: omnes, qui in fide Deo nascuntur, superat: quia non, vt cæteros adoptio, sed natura illum diuinitatis exaltat; qui & si humanitate, cæteris apparuit similis, diuinitate tamen manſit super omnia singularis.* Hactenus Gregorius. Circa quæ verba primum nota, cum Gregorius de Christo negat, fuisse adoptione exaltatum, quem tamen hominem esse dixerat; nō solum negat adoptionem secundum diuinam naturam, sed etiam secundum humanam. Nam si secundum hanc esset adoptatus, non debebat dicere, sola diuinitate fuisse exaltatum super reliquos, sed etiam adoptione. Id enim, quod de Christo negatur absolute, secundum omnem naturā illius negatur: vt in primam partem disputat. 158. cap. 5. dicemus. Deinde nota, Gregorium loqui de Christo secundum humanitatem. 58

Gregor. Magn.

Ponderantur Greg. verba.

Christum secūdum humanitatem diuinitate, nō adoptione exaltatum.

Nota.

manitatem, cum dicit fuisse exaltatum, nō adoptione, sed diuinitate. Loquitur enim de eo, qua parte Redemptor fuit, & de humanitate meritò inquit, exaltatam fuisse, nō adoptione, sed ipsa deitate: quia ea tanquam igne quodam accensa fuit, & sanctificata, ac proinde super omnes creaturas euecta, & in throno maiestatis Dei collocata: vt lib. primo de cultu adorationis disp. 4. cap. 5. notauimus.

Hilarius. Tertium testimonium sit Hilarij 6. de Trinitate, paulo ante finem, vbi, postquā adduxit illud ad Rom. 8. *qui proprio filio suo non pepercit, &c.* inquit, *Nunquidnam etiam nunc adoptionis in eo erit nuncupatio, in quo proprietatis est nomen?* qua si dicat, minime, Quamuis autem cōtra Arrianos loquatur, expendenda tamen illius sunt verba, quibus ait, ideo nunc, scilicet facta etiam incarnatione, de qua multum loquutus fuerat, non posse dici adoptiuum: quia proprius ab Apostolo nuncupatur. Quodsi saltem secundum humanitatem dici posset adoptiuus, non deberet absolute negari: etiamsi adsolute diceretur proprius, vt supra notauimus. Mitto testimonium eiusdem paulo inferius allegatum à Concilio Francofordiensi in Epistola ad Episcopos Hispaniæ, quod de Christo secūdum diuinitatem posset explicari.

Si proprius nō adoptiuus.

59

Innominatus Auth. Augus. Isidorus. Quartum testimonium sit, quod citat Concilium in illa Epistola ex dogmate fidei innominato autore, & est libri de Ecclesiasticis dogmatibus apud Augustinum capite 2. & Isidori libro de doctrina & fide Ecclesiasticorum dogmatum cap. 2. cuius verba sunt. *Dei filius, hominis factus est filius: natus secundum veritatem naturæ ex semine hominis filius; vt veritas vnigeniti, non adoptione nec appellatione, sed in vtraque natiuitate filij nomen nascendo haberet: vt esset verus Deus, & verus homo, vnus filius.* Hæc verba refert Concilium, & eadem sunt apud Augustinum, & Isidorum: nisi quod hi dixerunt *primogeniti*, Concilium autem, *vnigeniti*, quod idem est. Similia verba habet Leo 9. in Epistola tertia, quæ est ad Petrum Episcopum Antiochenum, & habetur in 3. aut 4. tomo Conciliorū: ibi enim in cōfessione

Isidorus.

60

Leo 9.

fidei

fidei de Christo ita loquitur. *Credo Deum verum, & hominem verum: propriũ in vtraque natura, non commistionem atque diuisionem passum, non adoptiuum, neque phantasticum, vnicum, & vnum Deum, filium Dei in duabus naturis.* Cum ergo in vtraq; natura habeat nomen filij nascendo, non adoptione; consequitur, in altera non esse adoptatum.

His postremo annumeratur à quibusdam Beda in 7. cap. Ioann. in illa verba: *Nemo tamen palam de illo loquebatur*, vbi ita scribit, *Noua hæresis in angulis occulte susurrat, Christus est adoptiuus: sed clarius vniuersalis sanctæ Ecclesiæ vox resonat, Christus est filius Dei proprius.* Verum cum Beda antiquior fuerit Fœlice, & Elipãdo, qui huius erroris primi autores extiterunt, non est credendum huius hæresis mentionem fecisse, sed alterius erroris, quem circa sua tempora Theodiscus Episcopus Hispalẽsis Isidori successor, natione Græcus in Hispania docuit. Dicebat enim cum Arriano, Christum secundum propriam naturam esse filium adoptiuũ, id quod nunquam Fœlix & Elipandus senserunt. Demum pro hac sententia referri possunt Beatus, & Heterius in illo suo opere, quod contra Elipandum ediderunt, nec typis adhuc excusum est: omnes quoq; Historici cap. 7. allegati, qui sententiam Elipandi hæreticam censuerunt, & vt hæreticam damnatam esse affirmarunt.

Beda

Theodiscus Christum in propria natura filiũ dicebat adoptiuũ

61

Rationes quibus ab alijs hæc sentẽtia confirmatur.

CAPVT XII.

Quid sufficiat ad aliquod fidei dogma declarãdum.

Vsque adeò firmum fundamentum huius Catholicæ doctrinæ arbitror esse rationem efficacem, ex definitione & natura ipsa adoptionis ducta, vt ei soli innixi Adrianus, & Patres Concilij, recte prædictam sententiam definire potuerint: & Fœlicem, atq, Elipandum oppositũ asserentes damnare. Optima enim ratio Theologica ex articulo fidei, & naturali aliquo principio petita, sufficit ad aliquod dogma fidei declarandum. Verum antèquàm propriã rationem

tionem Concilij proferamus, operæpretium duximus, varias Scholasticorum rationes referre; earumq; momentũ & robur examinare.

Ricard. Prima igitur ratio Ricardi in 3.d.10.art.2.q.1. est in hũc modum. Vt aliquis sit filius adoptiuus, debet prius tempore, aut saltẽ natura esse non filius adoptantis: sed Chri-
62 stus, etiam in quantum homo, non fuit nõ filius Dei prius tempore, aut natura, quàm ab eo adoptaretur; humanitas enim illius habuit gratiam, non tantum ab initio incarnationis, verumetiam prius natura, quàm assumeretur à Verbo, tanquam dispositionem ad assumptionem: ergo Christus, etiam secundum humanitatem, non est filius Dei
Mag. adoptiuus. Hæc ratio videtur fuisse Magistri in illa dist. 10. nisi quod ille solam antecessionem temporis postulare videtur.

Scotus Eam tamen meritò impugnat Scotus in 3.d.10.§. *respondeo*, hoc argumento, Necessarium non est, vt aliquis sit filius adoptiuus Dei, prius tempore fuisse non filium illius, & alienum: alioqui nec Angeli, si in gratia fuerunt creati, adoptari potuerunt: satis ergo erit, prius natura esse aliquem extraneum, vt à Deo possit adoptari: id quod Ricard. etiam concesit, cum dixit, vel tempore, vel natura prius debere esse alienum: sed humanitas Christi fuit aliena, & extranea prius natura, quàm vniretur: hoc est, ex se, & ab intrinseco tantum considerata, fuit extranea: ergo hoc sufficiebat, vt posset adoptari. Quod enim ait Ricardus, habuisse gratiam habitualem prius natura, quàm vni-
63 retur, nihil obstat, quo minus fuerit adoptata. Tum quia prius natura, ipsa humanitas fuit producta, quam habuerit gratiam habitualem, vt manifestum est: prius enim est, esse humanitatem, quàm gratam esse: ergo prius fuit extranea, quàm vniretur, & vnione ipsa, aut gratia habituali adoptaretur. Tum etiam, quia, vt ostendemus in 3. partẽ S. Thomæ q.6.art.vlt. non prius habuit gratiam habitualem, vt dispositionem, quàm vniretur.

Non est necesse vt filius adoptiuus prius tempore sit non filius adoptãtis.

Impugnatur Ricard.

Sed age, cõcedamus Ricardo, prius natura habuisse gratiã habitualẽ, quàm vniretur, ita vt nõ fuerit extranea, nec

prius duratione, nec natura; vel ergo per illam gratiã habitualem fuit adoptata, vel habuit filiationem naturalem; non potuit habere filiationem naturalem, vt patet, quia omnes etiam haberemus: per illã ergo habuit adoptionem.

Ratio Scoti adducitur & impugnatur

Secunda ratio est Scoti, qui vt probabilẽ quoq; defendit nostram sententiam, arguit autem hoc modo. Vt aliquis adoptetur, necesse est, saltem prius natura extraneũ esse illi, à quo adoptatur; ita vt non necessario comitetur aliquid generationẽ, tanquã dispositio congrua, conferẽs ius ad hæreditatẽ, sed in Christo in eodem temporis momento gratia habitualis comitabatur generationẽ, & ea conferebatur ius ad hæreditatẽ: ergo Christus etiam secũdũ humanitatẽ, non fuit adoptatus. Verũ ipse Scotus sibi obijcit hanc rationẽ. Illa gratia, quæ comitatur generationẽ, non datur in priori instãti, aut signo naturæ, sed in posteriori: nam in priori, hoc est, considerata natura humana ex se, erat extranea, & absq; aliquo iure: sufficit ergo hoc, vt deinde in sequenti instanti, dicatur adoptari: quantumuis prædita sit gratia habituali. Ad hoc ita respondet Scotus, *Quære solutionem*, quam ego non inueni, nec puto inueniri posse. Nam illa gratia habitualis, non necessario comitatur vnionem, nec est dispositio ad illam, vt superius notaui: nihil ergo obstare posset adoptioni, si alioqui natura humana vnione Verbi adoptaretur. Adde etiã, quod (sicut contra Ricardum diximus) per illam gratiam habitualẽ, nõ confertur ius filij naturalis: quis hoc non videat? ergo si aliquod confertur, est ius tantum adoptionis. Hæc ratio probat, siue gratia habitualis detur prius natura humanitati, quã vniatur, siue post, nihil obesse adoptioni. 64

Sancti Thomæ ratio omnibus præstat difficilis tamen est.

Tertia ratio S. Thom. 3. p. q. 23. art. 4. est huiusmodi. Filiatio proprie conuenit personæ, non naturæ: neque enim natura est filia, sed persona dicitur filius: de ratione autem eius, qui adoptatur, est, vt alioqui non sit filius naturalis: atqui persona Christi ex se, est naturalis filius Dei: ergo nullo modo ei adoptatio potest cõuenire. Hęc ratio cæteris omnibus multũ pręstat: ea tamen nõ est vsum Cõciliũ, si verba illius recte expendantur, & difficultate aliqua nõ caret. 65

caret. Primũ, nã quamuis filius sit nomẽ suppositi, & non dicãtur duo filij in eadẽ persona, tamen Christus non solũ dicitur filius ęternus Dei ratione personæ, & naturæ diuinæ, sed etiã filius Virginis, ratione humanæ, quod est diuersum genus filiationis, siue sit vnica vtriusq; relatio, siue nõ: & ita sicut vna filiatio ex Virgine nõ repugnat cũ filiatione æterna ex Patre, nõ videtur hac ratione repugnare adoptiua cũ naturali. Quocirca etiãsi absolutè dici non posset Christus filius adoptiuus, quia hic modus loquẽdi, videtur excludere filiationẽ naturalẽ personę, nihil tñ obstaret, quo minus cũ determinatione, diceretur filius adoptiuus secũdũ humanitatẽ. Tũ etiã si cũ additamento illo cõcederetur; absolutè cõcedi posset, iuxta doctrinã traditã cap. 3. Ad hęc, vt sequẽti cap. ostẽdemus, Christus secundũ quod homo, dicitur filius naturalis Dei, non adoptiuus: nec solum dicitur filius Patris ęterni ratione personę, sed filius etiam naturalis totius Trinitatis secundum humanã naturam: ergo filiatio conuenit ratione naturæ humanæ: cur ergo adoptiua conuenire nequit?

86 Bonau. Quarta ratio, qua in Scholis Doctores satis frequenter vtuntur, desumpta ex Bonauentura in 3. d. 10. art. 2. quæst. 1. talis est. Vt aliqua persona adoptetur, oportet alioqui non esse naturalem filium, sed ex se extraneum esse adoptanti: ergo, vt à Deo aliquis in filium adoptetur, debet esse extraneus, & alias non naturalis: sed Christus non fuit extraneus: ergo non potuit esse adoptiuus. Videtur autem esse ratio Adriani in epistola citata columna 2. vbi reprehendens eos, qui dicebãt, Christum fuisse adoptiuum, ait. *Quasi alienus aliquando à Patre fuerit, aut per carnis, extraneus ab eo factus esset, assumptionem,* & in libro Sacrosyllabo colum. 7. ita dicitur. *Adoptiuus, nõ nisi affectatæ loquutionis, alienus dicitur filius.* Ex qua definitione colum. 8. concludit. *Vnde & eos valde execramur, qui eũ* (scilicet Christum) *adoptiuum impio grunniunt ore, quia, sicut præfati sumus, adoptiuus dici nõ potest, nisi is, qui prius alienus est ab eo, à quo adoptari desiderat.* Ego quidẽ fateor, nõ posse esse filiũ adoptiuũ in persona filij naturalis, etiã secũdũ aliam naturam, vt in Christo:

Ratio Bonauẽturæ. Filius adoptiuus extraneus debet esse adoptantibus non naturalis.

Adr.

Sacrosyl.

idq; cum vnione hypostatica pugnare: & ita personam debere esse extraneam: ratio tamen allata id non probat. 67
Nam si aliquid colligit, hoc tantum est, Christum absolutè non esse filium adoptiuum: at vero secundum humanitatẽ, quæ ex se extranea est, id nõ probat. Adde, quod hoc argumento non probatur, carnem ipsam non fuisse adoptatam, sicut contendunt Concilium, & Adrianus. Nã humanitas extranea est, & nõ naturalis: potuit ergo adoptari. Neq; verò ideo dixerunt Concilium & Adrianus, carnem non adoptari, quia filiatio est suppositi, non naturæ: sed quia assumptio in vnitatẽ suppositi, tollit omnino adoptionem, vt infra dicemus. Ideo dixit ille liber Sacrosyllabus citatus à nobis suprà cap. 9. filium Dei nõ adoptasse carnem, sed assumpsisse: nempe carnis assumptionẽ adoptioni opponens. Neq; liber ille inde solùm colligit, Christum non esse adoptiuum, quia nunquam fuit extraneus: sed quia vtraque natura in eadem manserit persona, quæ nunquam fuit extranea: quæ duo recte probant. Nisi enim persona sit extranea, illud, quod vnitur in ea, non potest dici adoptatum: non quia ex se extraneum non fuerit: sed alia ratione, vt infrà explicabitur. Quamuis ergo recte sequatur ex eo, quod persona, in qua vnitur natura, non sit extranea, naturam ab ea sumptam non fuisse adoptatam: nihilominùs id hactenus satis explicatum non est. 68

Sacrosyl.

Nota.

Optima ratione probatur, humanitatem Christi non fuisse adoptatam.

CAPVT XIII.

POtissima ratio, qua meo iudicio vsi fuerunt Adrianus, & Patres Concilij, non modo demonstrat, non esse dicendum absolutè Christum filium adoptiuum: verumetiam neq; cum determinatione *secundũ quod homo*. Imo vero, humanitatem eius nõ fuisse vllo modo adoptatam. Hæc enim omnia definita esse à Concilio, superius cap. 9. probauimus. Est autẽ ratio huiusmodi. Ille, qui adoptatur in filiũ, nõ secundũ naturã sed so-

ſed ſolo affectu coniungitur adoptanti: id namq; ipſa vox *adoptio* ſignificare videtur, eſt enim deſiderantis: quare adoptare aliquem in filium, nihil aliud eſt, quam deſiderio & voluntate loco filij naturalis aliquem ſibi ſubrogare: & perinde eſt, ſibi adoptare filium, atq; deſiderare ſibi habere pro filio eum, qui alioqui ſecundum naturam ſibi coniunctus non eſt: ſed humanitas Chriſti, non fuit coniuncta Deo ſolo affectu, verũ re ipſa: ergo per aſſumptionem non potuit adoptari: ac proinde Chriſtus nec abſolutè, nec ſecundum humanitatẽ eſſe poteſt filius Dei adoptiuus. Ex eodem principio, alio pacto argumentari poſſumus. Ille, qui adoptatur, ita eſt natura ſua extraneus adoptanti, vt poſt adoptionem etiam re ipſa maneat extraneus, nec vlla naturali coniunctione propinquus: ſed humanitas Chriſti, etiãſi ſua natura extranea ſit, poſt aſſumptionem naturaliter manſit vnita, hoc eſt re ipſa, & ſecũdum veritatem naturæ: id enim ſignificat particula *naturaliter*, apud Cyrillum in libro ad Euoptium in defenſione 3. anathematiſmi, & apud Maximum in libello contra Acephalos nondum typis mandato, per Franciſcum noſtrum Turrianum è Græco traducto cap. 11. ergo non fuit adoptata. Nam ſicut pars alicui ſubſtantialiter vnita, dici non poteſt ab illo adoptata, cuius eſt pars, eodem pacto nec humanitas à Deo. Cum enim illi ſubſtãtialiter ſit vnita, ita eſt ſua natura, vt non affectu, & adoptione, ſed re ipſa ſit ſua.

Filius adoptiuus eſt qui non ſecũdum naturam, ſed ſolo affectu coniungitur adoptanti. Adoptare quid.

Qui adoptatur poſt adoptionem reipſa manet extraneus, & non naturaliter vnitus adoptanti.

69

Cyrill. *Maxim. Franciſc. Turr.*

Hanc rationem ex Scholaſticis attigit Albertus in 3. d. 10. art. 13. eamq; ex Adriano & Concilio magis aperte colligo. Primum ex epiſtola Adriani columna 4. in fine, vbi ſic ait. *Scriptum eſt enim, Pater diligit filium: & omnia dedit in manu eius: adoptiuis vero filijs non dedit omnia, ſed quædam dona chariſmatum.* Quid eſt Patrẽ omnia dediſſe filio, niſi dediſſe illi ſuam deitatem ſubſtantialiter in eadem perſona coniunctam? Alijs vero dediſſe quædam chariſmatum dona, quid eſt, niſi affectu tantum, eos ſibi coniunxiſſe? Secundo ex epiſtola Concilij ad Epiſcopos Hiſpaniæ colum. 7. vbi inter Chriſtum Dominũ, & alios Iuſtos, quos Chri-

Albert. *Adrian.*

Prædicta ratio ex Adriano & Concilio deducitur

70

Concil. Franc.

stos etiam apellat, hoc inquit interesse, quod Christus Dominus natura vnctus sit, illi vero per gratiam: quo pacto multi alij Patres loquuntur. Reddit rationem: *Quia in illo pleniter fuit diuinitas*, hoc est, re ipsa: in alijs vero, participatio quædam illius: quia affectu solo, & amore vniti sunt Deo. Eodem pacto Augustinus lib. de Trinitate & vnitate Dei cap. 11. inter adoptatos filios Dei, & Christum discrimen constituit, his verbis. *Sunt isti, filij gratia: ille, natura: quia in istis, participatio diuinitatis: in illo plenitudo.* Refert autem hæc verba ad humanitatem, de qua dixerat Paulus eisdē fere verbis ad Colossens. 2. *In quo inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter*, id est, vere, non participatione. Deinde columna 12. dicitur: *Vnitas personæ, quæ est in Dei filio, & filio Virginis adoptionis tollit iniuriam.* Cum autem Nestorius vteretur nomine συναφεια *synaphia*, quæ latine propinquitatē solum denotat & nomine ἑνωσις *enosis*, nollet vti, quod latine vnitatem, & vnionē vere significat, vt notabimus in primam partem sancti Thomæ disput. 31. cap. 2. quem modum loquendi reprehendunt Patres Concilij Alexandrini epistola 10. apud Cyrillum; ideo columna 16. epistolę Cōcilij Francof. in principio sic dicitur: *Videtur enim, Nestorium dicere copulationem, quod vos dicitis adoptionē. Quid est adoptio, nisi caritatis copulatio, qua Pater adoptione sibi copulat filium, quem proprium non habet?* Vbi aperte Conciliū dicit, adoptionem esse coniunctionem, nō naturalem, sed medio solum affectu, cui non tam nomen ἑνωσις *enosis*, id est vnio, quam nomen συναφεια *synaphia*, id est copulatio, conuenire videtur. Atqui humanitati Christi, non copulationem affectus, seu συναφειαν *synaphian*, sed naturalem vnionem græce ἑνωσιν *enosin*, tribuimus.

Aug. 71 *Ad Col.* 2. *Cyrill.* *Sacrosyl.*

Sacrosyl. 72

Clarius tamen ex libro Sacrosyllabo sæpius allegato, qui in eodem Concilio Francofordiensi editus fuit, hæc nostra ratio colligitur. Columna enim 3. circa finem contra eos, qui asserebant Christum fuisse adoptatum infert: *Aut in vtero Virginis sumpsit carnem*, vbi adoptioni assumptionem opponit, *Aut ipsum esse purum hominem, ac per hoc* (inquit)

(inquit) *posteà, quasi eguerit adoptione, à Patre in Filium sit adoptatus: cum nihil Deus eguerit, qui erat in eo, non per gratiam quemadmodum in cæteris, purisque hominibus, sed essentialiter per naturam.* Vbi esse in aliquo per gratiam, & esse essentialiter per naturam opponit. Quia per gratiam idem est, quod per amorem, & affectum: per naturam autem, est re ipsa. Qua sane ratione Dionysius Alexandrinus in epistola contra Paulum Samosatenum, quam è græco conuertit noster Frãciscus Turrianus in suâ Hoplotheca nõdum typis excusa, inter alios iustos, quos etiam Christos appellat, & Iesum Christum Deum, & hominem his verbis differentiam assignat. *Et ob hanc causam plane apparebit, quod Christus magna puritate, & iustitia, quę conferri non posset, Ioanni antecelleret: quia in Ioanne quidem erat opus, & labor iustitiæ, in IESV verò natura.* & paulò inferiùs: *Non solo nomine, sed veritate est Christus Iesus, qui est ante secula Verbum, ipse factus est homo, ex Maria incarnatus. non enim sortitus est vnctionem externam, sicut nos sortiti sumus, qui ante non vocamur Christi, ipse verò semper prædicatur Christus Dominus, vt qui est.* Appellat etiam ibi Dionysius Christum ipsam per se rẽ, id est, ipsam vnctionem: quia in se, re ipsa Deitatem habet qua deificatur, vngitur, & sanctificatur: & ideo non solo affectu, sicut cæteri, participatione scilicet quadam sanctitatis, sed ipsa natura Deitatis sanctificatur.

Esse in aliquo per gratiam, & per naturam, opponuntur.

Dionys. Alex. Francisc. Turr.

73 *Sacrosyl.*

Clarissimè tamen columna 7. eiusdem libri, prædicta ratio exprimitur his verbis: *Adoptiuus enim non nisi affectatæ loquutionis alienus dicitur filius. Omnis enim adoptio ex affectione ducit vocabuli sui originem: quanquam etymologiæ suæ non videatur trahere similitudinis sonum. Habet namque ex vtraque parte, VTINAM aduerbiũ eleganter insitum: vt si dicas, vtinã sis mihi in filium adoptiuum: & econtra, vtinam merear à te in filium adoptari: ex affectu quidem dilectionis pars subrepit parti, vt in vtraque conueniat dilectionis affectus.* Cum enim adoptio filiorũ fieri soleat defectu filiorũ naturalium ex desiderio, quo quis filios habere desiderat, recte adoptio expri mitur aduerbio illo *vtinã*. Perinde enim se habet ille, qui adoptat, acsi diceret, desidero, vt sis mihi loco filij, & mihi

Adoptio omnis ex affectione ducit originem.

Assimili.

affectu vnitus, qui natura coniunctus non es: econtra qui adoptatur, eundem affectum habet. Sicut ergo nullus recte diceret parti sibi substantialiter coniunctæ, vtinam sis mea pars; ac proinde eam adoptare non posset: sic etiã natura alicui substantialiter, & re ipsa vnita, ab eo nequit adoptari: cumque Verbum sibi substantialiter, & naturaliter vnierit humanitatem, fieri non potuit, vt eã sibi adoptaret, nec aduerbio *vtinam*, affectum adoptionis circa illam exprimeret. Ex qua doctrina recte colligit idem Sacrosyllabus colum. 8. in hæc verba: *Dei ergo filius, qua ratione credi potest adoptiuus, qui inseparabiliter assumpto homine, in vna persona coeunte vtraque natura, non duo filij, alius Dei, alius hominis, vt (sicut illi errando æstimant) adoptiuus sit hominis filius, & sine adoptione Dei filius.* Rectè quoque Concilium oppositum vnionem hypostaticam adoptioni, ac proinde, vt supra dicebamus, cum persona Verbi non fuerit Deo aliena: humanitas illi substantialiter vnita, adoptari ab eo non potuit: non quia adoptio supponit, eum, qui adoptatur, alienum esse, vel nullo alio modo esse naturalem, vt cap. præcedenti probauimus; ad hoc enim satis erat, humanitatem secundum se alienam esse: sed quia cum vnio sit substantialis, & persona sit propria, nullo modo locum habet cõiunctio secundum affectum, haberet autem si persona esset aliena ipsi adoptanti.

74

Vnio hypostatica adoptioni opponitur.

Concil. Franc.

Corollaria superioris doctrinæ.

CAPVT XIIII.

Christus secundum quod homo, est filius Dei naturalis. Filiationis duplex genus

EX prædicta doctrina nonnulla licet colligere, quæ ad eiusdem explanationem non parũ conducent. Primum est, Christum secũdum humanitatem, vel secundũ quod est homo, esse filiũ Dei naturalem. Vt enim notauit Albertus in 3. d. 10. art. 1. citato, bifariam aliquis potest esse filius alterius. Primum per donum aliquod: intelligit ipse per gratiam amoris, & caritatis: quem modum dicit esse adoptionis, & similitudinis

Albert.

75

dinis tantum. Deinde per esse naturale Patris sibi cõmunicatum, quod licet dono, & beneficio cõmunicetur, ratione cuius dicitur, parentibus æqualem gratiam referri non posse pro beneficio generationis: nihilominus nõ cõstituit filiũ similitudine, & gratia, seu amore: sed naturalem. Hoc autem, inquit Albertus, adhuc dupliciter contingit: tum per naturalem generationis productionẽ, per quam filius de substantia Patris accipit naturam ab eo: tum etiam per substantialem vnionem cum illo in eadem persona. Priori modo Verbum secundum diuinam naturam est naturalis filius Patris, & vnus homo est naturalis filius alterius hominis. Posteriori modo Christus secundum humanitatem est filius naturalis Dei: sic enim nõ similitudine tantum, & affectu est filius, sed vnione substãtiali. Nam qui est alterius filius ratione vnionis personalis, & ei substantialiter, & naturaliter vnitur, non adoptiuus, sed naturalis illius filius est. Sicut ergo Christus natura ipsa Deitatis, & sanctitatis, sanctus est: ita etiam naturalis filius Dei sanctificantis dici debet, eo quod sanctificatio per naturam eum filium facit. 76

Gratia habitualis non dedit Christo filiationẽ adoptiuam.

Secundò infero, gratiam habitualem in Christo, quæ alios homines facit filios Dei adoptiuos, non dedisse Christo filiationem adoptiuam. Quia ea solum ratione adoptiuos facit, qua solo affectu, & caritate eos Deo coniungit. Cum igitur humanitas non solo affectu media gratia habituali, sed re ipsa media vnione hypostatica cõiuncta fuerit, adoptio in ea locum non habuit. Ad hoc ergo, vt gratia habitualis faciat filium adoptiuum, tanquam necessaria cõditio requiritur negatio vnionis realis, & substantialis: vt ita sola maneat coniunctio caritatis, & affectus, quæ est adoptatio. Nonnulli recentiores Theologi censent, Christum secundum humanitatẽ esse filium naturalem ratione gratiæ habitualis: eorum tamen sententia mihi non probatur. Quia gratia habitualis ratione sui solum potest tribuere adoptionem; cum solo affectu, & amore cum Deo coniungat. Ideo autem humanitas habens caritatem habitualem, ratione illius in Christo non

Ratione gratiæ habitualis Christus nec est filius adoptiuus nec naturalis.

est adoptata: quia adoptio vnione substantiali impeditur: quare ratione gratiæ habitualis, nec erit filius adoptiuus, nec naturalis ob rationem dictam: hæc enim constituit filium Dei adoptiuum, quando alioquin non est aliud impedimentum. 77

Obiectio. Sed vrgent hoc modo. Ratione gratiæ habitualis, & operum ex illa procedentium, humanitas Christi habet ius ad hæreditatem Dei: ergo Christus secũdum humanitatem, est Dei filius ratione gratiæ habitualis, & bonorum operum.

Solutio. Respondeo ratione solius gratię habitualis, & bonorum operum, provt ab ea solum procedũt, habere ius ad hereditatem: quia hæc alioquin ius etiam tribuerent, & sufficerent: sed quia tam gratia habitualis, quã opera omnia virtutem simul habent ex sanctificatione ab vnione hypostatica proueniẽte, tollitur omnis adoptio, & communicatur genus quoddam filiationis naturalis: hæc enim nomina *filiatio adoptiua, & ius filij adoptiui*, relatiua sunt: & non solum significant effectum formalem absolutum gratiæ habitualis; sed sub tali respectu, qui ex negatione alterius consurgit, & sine illa non denotatur. negatio autem debet esse vnionis, & substantialis coniunctionis, & ideo cum in Christo non sit hæc negatio, in eo non cõsurgit relatio adoptionis.

Christus secundum humanitatẽ, nõ est filius Dei naturalis ratione filiationis æternæ. Tertio colligitur, Christum secundum humanitatem nõ dici filium naturalem Dei ratione filiationis æternæ, quæ est proprietas secundæ personæ. 78 Licet enim assumeret humanitatem Spiritus sanctus, diceretur eodem modo filius naturalis Dei secundum humanitatem, non adoptiuus: naturalis, inquam, posteriori modo, quem initio capitis diximus. Quare relatio filiationis naturalis in humanitate, distincta est à relatione, qua refertur persona ad Patrem æternum: & ab ea, qua refertur ad matrem. Est autem nihil aliud, quam vnio ipsa substantialis humanitatis cum persona, ratione cuius deitate ipsa sanctificatur, & hæres constituitur, non affectu, sed naturali & vera coniunctione: id quod Adrianus in fine suæ Epistolæ manifeste declarauit, cum dixit, vocem illam Matthęi 3. & 17. *Hic est filius meus dilectus*, &c. non ad Patrem æternum, sed ad totã Tri- *Adriã. Matth. 3 & 17.*

tam Trinitatem referri: quare & ad ipsum Christum secundum diuinitatem referenda est. Cautè tamen loquendum est, ne ex verbis inordinate prolatis, error incurratur, si absolute dicamus, Christum esse Patrem, aut filium sui ipsius, aut Verbum esse Patrem Christi. Nam, vt disputatione sequenti capite primo notabimus, sicut dici nō potest absolute, *Verbum est Deus Christi*, aut *Christus est Deus sui ipsius*, vt definitur in Epistola Concilij Alexandrini, quæ est 10. apud Cyrillum: hoc enim inepte dicitur, quia nihil est Deus sui ipsius: illud autem manifeste diuidit Christum: cum ille modus loquendi, denotet alterum esse Deum, alterum Christum: eodem modo dicere non possumus, *Christus est filius sui ipsius*: hoc enim inepte etiam dicitur: aut, *Verbum est Pater Christi*: hoc enim diuisionē significat. Contra vero, sicut recte dicitur, *Christus secundum diuinitatem, est Deus sui ipsius, secundum humanitatem*: &, *Verbum est Deus Christi secundum humanitatem*: ita etiam dicendum est: *Christus secundum humanitatem, est filius naturalis sui, secundum diuinitatem*, & *Christus secundum humanitatem, est filius naturalis Verbi*. Præterea vt ibidem ostendemus; quemadmodum concedi debet hæc propositio absolute, *Christus habet Deum*, sufficit enim distinctio, quæ vage includitur in illo nomine concreto *Deus*, vt ita possit dici Christus habere Deum, non se ipsum, sed Deum absolute: sic dici potest, *Christus est filius* Dei, non solum ratione proprietatis personalis secundę personæ, sed etiam ratione vnionis, vt explicauimus. Idcirco, etiamsi alias non esset filius æterna generatione, sed esset Spiritussanctus, dici posset Christus absolute filius naturalis Dei.

Christus non dicitur filius sui ipsius.

Christus secundum humanitate est filius naturalis sui secundū diuinitatem.

79 *Concilium Alexa.*

80 Ex hac doctrina nonnulli putant, Ioann. 10. Christum vocasse Patrem suum, totam Trinitatem, cum dixit: *ascendo ad Patrem meum, & Patrem vestrum, Deum meum, & Deum vestrum*: quia eundem dicit suum, & nostrum: & quamuis Concilium Alexandrinum in ea Epistola intelligat de prima persona Trinitatis, quam Christus Patrem suum esse dixerit: Adrianus tamen referre videtur ad totam Trinitatem, vt capite 10. vidimus: ita vt verbum illud

Ioan. 10. *Cō. Alex.*

Varie exponitur locus Ioannis.

lud *meum*, ad humanitatem pertineat, quæ nunquam nobiscum Deum communi affectum Patrem interpellauit dicens, *Pater noster*: vt inde colligat Adrian. peculiari ratione etiam Christo secundum humanitatem rationem filij naturalis, non adoptiui conuenire. Cum autem dicimus, nomine Dei totam Trinitatem intelligi; non est ita accipiendum, vt Trinitas sub particularibus nominibus personarum exprimi possit: sic enim non esset verum dicere absolutè, Christum esse filium naturalem Patris, Filij, & Spiritus sancti: imò nec Trinitatis: diceretur enim filius Verbi quod, vt notaui, absolutè prolatũ diuisionẽ significat: sed nomine Dei, intelligendũ est concretum deitatis, quod tribus personis commune est: nec hanc aut illam peculiariter denotat, sed vage hanc vel illam: vt in primam partem sancti Thomæ disput. 157. fusius tractabo. *Adr.* 81

Contra ea tamen, quæ diximus, videtur esse definitio Concilij Toletani 11. in confessione fidei, desumpta ex Augustino in Enchiridio cap. 38. & 39. & 2. de Trinitate, cap. 10. post medium, vbi inquit, vocem illam, *Hic est filius meus dilectus*, Matth. 3. & 17. de Patre æterno esse intelligendam: reddit rationem his verbis, *Neque enim Iesus, etiam Spiritus sancti filius, aut suus etiam filius credi aut intelligi potest.* Augustinus verò capite illo 38. dixerat, *quis dicere audebit?* scilicet Christum esse filium Spiritus sancti? Respondeo, Concilium loqui de filiatione secundæ personæ Trinitatis ratione æternæ generationis, non ratione sanctificationis; & ita intellexisse locum illũ Matth. quẽ tamen Adrianus ad filiationem Christi secundum humanitatem retulit: sed vtroq, modo apte potest intelligi. Præterea absolutè dicere non licet, Christum esse filium naturalem Spiritus sancti, etiamsi id verum sit, ne occasionẽ præbeamus, existimandi duos esse Patres in Trinitate ab æterno generantes eundem filium. Augustinus vero loquens de generatione Christi secundum humanitatem, non spiritualis sanctificationis, huius enim non meminit, sed processionis secundum substantiam, docet Christum non esse filiũ Spiritus sancti, etiam si de Spiritu sancto natus dicatur. 82

Obiectio.

Conc. Tol. 11. Aug.

Matt 3. & 17.

Satisfit obiectioni.

Christus absolutè non est dicendus filius Spiritus sancti naturalis

Reddit

Reddit rationem cap. illo 59. quia non omne, quod de aliquo nascitur, illius filius dicitur: multaque ad hoc comprobandum affert exempla, id quod verissimum est, & nostræ sententiæ non aduersatur.

Diluuntur rationes pro sententia Elipãdi, & Scholasticorum quorundam.

CAPVT XV.

EX his, quæ hactenus dicta sunt, fundamenta aduersariorũ cap. 5. allata nullo negotio cõuellere possumus. Primum sumptũ erat ex Irenęo, qui in ea sẽtẽtia plane fuisse videtur. Respõdẽt tamẽ nõnulli, verba illa, *Vt adoptionem percipiẽs fiat filius Dei*, non ad ipsum Christum, sed ad hominem quẽcumque referenda esse, propter quem venit Christus, vt recipiens adoptionem, filius Dei fieret. Sed Feuardentio Irenęi Scholiastæ melius visum est, verba ad Christũ referri. Facile namque constabit legenti, alium sensum extortum esse: ideo hanc sententiam de adoptione humanitatis Christi ingenue fatetur Scholastes, Irenęo probatã fuisse: quam etiam meo iudicio Marius Victorinus amplexus est: quem ibidem allegauimus: improprie tamẽ videntur loquuti, dum ipsam substantialem vnionẽ humanitatis, adoptionẽ appellant: ob id tamẽ à sentẽtia Adriani, & Concilij recedendum non est.

83 *Feuerd.* *Marius Victor.* *Christũ esse filium adoptiuum Irenæus & Marius Victorinus sensere.*

Ad Hilarij testimonium respondet S. Thom. 3. p. q. 23. art. 4. ad 1. Bonauent. & antiqui Scholastici superius pro Catholica sententia allegati, improprie fuisse loquutum: & sane, si litera mendosa non est, alio modo responderi non potest. Ego tamen arbitror mendosam esse, nã quãuis in aliquibus codicibus recenter excusis sit verbum illud *adoptatur*, in alijs tamen legitur, *adoratur*: in quo facile potuit incuria scriptorum error aliquis irrepere. Hanc vero esse lectionem germanam, ex optimo sensu, quẽ reddit verbum *adoratur*, mihi habeo persuasum: cum tamen verbum

S. Thom. *Bonau.* *Nota circa Hilarij verba.*

verbum *adoptatur*, vix aliquem bonum sensum exprimere | 84
valeat, verba Hilarij de Christi natiuitate secundum carnem, sunt hæc. *Aliud intelligitur, aliud videtur: aliud oculis, aliud animo conspicitur: parit virgo, partus a Deo est: infans vagit, laudantes angeli audiunt: panni sordent, Deus adoratur: ita potestatis dignitas non amittitur, dum carnis humilitas adoratur.* Illa particula *dum*, vim habet causalis, perinde atque particula *siquidem*; reddit ergo optime causam, cur dignitas potestatis non amittatur inter partũ, vagitus, & sordidos pannos dicens; *dum carnis humilitas adoratur*. Cum enim adoratur, relucet in ea maiestas suæ deitatis, ob quam cum illa adoratur. Si vero legas *adoptatur*, vix sensus præcedentibus cohærere potest.

Afferebant præterea Elipandus, eiusque sectatores autoritatem Beatorum Ildephonsi, & Iuliani Archiepiscoporum etiam Toletanorum: qui in missa de Cœna Domini ita dicebãt. *Qui per adoptiui hominis passionem, dum suo indulsit corpori &c.* & in missa de Ascensione, *hodie saluator noster post adoptionem carnis sedem repetiuit deitatis*. Hæc testimonia refert Cõcilium Francofordiense in Epistola ad Episcopos Hispaniæ aliquantulum à principio. Respondet autem, similes orationes in vniuersali Ecclesia non esse. *Nec vos* (inquit) *in illis exaudiri putamus*. Obijcit vero illis orationes Gregorij Magni, quibus ad hoc vsque tempus Romana, & vniuersalis Ecclesia vtitur, in secunda & quarta Feria post Dominicam in Ramis Palmarum, & in Ascensione Domini: vbi Christus non adoptiuus, sed vnigenitus Patris dicitur, nunc autem in missis Gothicis, tam excusis quam manu scriptis, quæ hactenus sunt & in Ecclesia Toletana seruantur, nihil tale reperitur. Vnde vel falso allegabantur, vel similes orationes expunctæ sunt. Crediderim autem, vel nunquam eas extitisse, vel Ildephonsum, & Iulianum illarum autores non fuisse, sed ab aliquo falso suppositas: nam autor missarum Gothicarum fuit Isidorus, qui, vt vidimus capite 11. disertis verbis affirmat, Christum non adoptiuum, sed naturalem filium esse in vtraque natura.

Ildephon. Iulianus.

Solutio.

85

Con. Frã.

Nota.

Autoris sententia.

An Beatus Elipandi contrarius interfuerit Cõcil. Francof.

Isidorus.

Ambro-

Ambr. Morus. Ambrosius Morus lib.13.historiæ Hispaniæ cap.26. testatur ex Hispania Beatũ, qui cõtra Elipandũ scripserat, interfuisse huic Concilio: eius enim mentio fieri videtur in *Carol. Magn.* Epistola Caroli Magni ad Elipandum, quæ est in eo Concilio, vbi sic scribit. *Exemplum mihi Constantini Imperatoris proposuistis, cuius initium Beatum Isidorum laudasse dicitis, & finem doluisse: quod ne mihi accidat, per quendam Beatum, quem Antiphrasim cognominastis, benigne suadetis.* Colligit ergo Ambrosius, fuisse illum Beatum, qui contra Elipandum docuit, qui ipsum Antiphrasim Græco nomine cognominauit. Ego tamen potius crediderim, alium fuisse illum Beatum, qui ab Elipando missus est. Quis enim sibi persuadeat, per aduersarium suum, Elipandum ad Concilium scripsisse, suamque sententiam Catholico Regi per eum, quem sciebat contrarium prorsus sentire, persuadere voluisse? Quare existimo Antiphrasim dictum, non quod Elipando contrarius esset, sed quod ita cognominaretur, sicut Carolus in sua Epistola indicauit. Nonnulli affirmant Beatum, & Heterium, qui contra Elipandum scripserũt, huic Concilio interfuisse: ego tamen hactenus non legi, vbi id scriptum inuenerint. Quodsi Beatus & Heterius Concilio præsentes fuissent, facile excusassent Ildephonsum, & Iulianum: atque in eorum scriptis id non extare, quod Elipandus allegabat, asseruissent: quare Patres Concilij Ildephonsum, & Iulianum, quos vt ignotos, & priuatos homines in sua Epistola tractant: eorumque sentẽtias melius agnouissent: atque Elipandum, manifestæ falsitatis redarguissent: quod facilissimos maiores suos in suã sẽtẽtiã falso allegasset. Ego igitur existimarẽ nullũ ex Hispania pro Catholicis cõtra Elipãdũ, Cõcilio interfuisse: alioquin & antiqui scriptores mentionem illius fecissent.

86

87

Beatus, & Heterius nõ interfuerunt Conc. Frãco.

Iam vero rationes diluamus. Ad primam respondeo vnionem substantialem manifesteobstare, quo minus dicatur Christus absolute, aut cum additamento, vel eius humanitas adoptata: vt cap.13. monstratum est. Ad secundam dico Christum secundum humanitatem esse filium naturalem Dei, vt cap.14. explicaui, & quamuis hoc ex vnio-

vnione habet, & vnio humanitati sit gratia, & ita sit filius ex dono, & gratia: nihilominùs dicendum esse naturalem. Quia non quæuis gratia facit adoptiuum, sed illa, quæ vnit affectu tantum, non re ipsa. Quare non sequitur, est filius per gratiam, ergo est adoptiuus: si gratia sit naturalis, & substantialis vnionis. Nam etiam in naturalibus, filius generatione productus, dono accipit à patre esse filiũ naturalem: quæ omnia ibidem fusius dicta sunt. Tertia ratio facile soluitur ex his, quę ibi notauimus; quare scilicet gratia habitualis in Christo non faciat filium Dei adoptiuum, quæ faceret quamlibet aliam purã creaturam. Quia scilicet, cum adoptio non significet solum effectum absolutum gratiæ habitualis, sed cum negatione vnionis substantialis, in Christo locum habere non potest; etiamsi in eo gratia habitualis præstet effectum absolutum. Fateor quidem Elipandum in re non errasse, sed solum in verbis, tribuens hanc appellationem Christo secundum humanitatem, quam vere vnitam esse substãtialiter Verbo fatebatur; à verbis tamen inordinate prolatis cauẽdum est, quæ Concilium Francofordiense ob rationes, quas diximus, meritò damnauit.

Filius per gratiam, & adoptiuus nõ idem.

Elipãdus nõ in re sed in verbis solum erranit.

88

An Christus sit verè seruus. Disputatio posterior.

Status Quæstionis. cap. 1.
Christum proprie esse, & dici seruũ Dei Elipandus, & aliqui Scholastici affirmant. cap. 2.
Christum non esse dicendum seruum, autoritate Concilij Alexandrini, Francofordiensis, & Adriani probatur. cap. 3.
Prior interpretatio, quę adhibet prædictæ definitioni, refellitur. c. 4.
Posterior interpretatio confutatur. cap. 5.
Christũ nõ esse seruũ, autoritate Scripturæ, & Patrũ mõstratur. c. 6.
Christum non esse dicendum seruum cum additamento secundum humanitatem, aliis testimoniis ostenditur. cap. 7.
Rationes eiusdem sententiæ. cap 8.
Explicãtur testimonia Scripturæ, quę Elipãdo fauere vidẽtur. c. 9.
Testimoniis Patrũ, quæ Elipãdo vidẽtur cõsentire, respõdetur. c. 10.
Diluuntur rationes eiusdem sententiæ. cap. 11.
De pertinacia Fœlicis & resipiscentia Elipandi. cap. 12.

Status

Status Quæstionis.

CAPVT I.

Vãuis omnis ſeruus minor ſit Domino ſuo, & ei parere, & obedire iure debeat: alia tamen
89 ratio eſt minoris, & ſubditi, quam ſerui: quare cum duo priora Chriſto ſine vlla controuerſia tribuantur; de tertio magna cum Elipando diſſenſio eſt. Nemo enim dubitat, Chriſtum minorem eſſe Patre, & ei ſubiectum ſecundum humanitatem; an vero conditio ſeruitutis ipſi conueniat, non omnibus eodē modo eſt manifeſtum: tametſi non minus certum videatur, ſi definitio Adriani, & Concilij Francofordienſis recte expendatur. In hoc igitur capite ſupponam breuiter id, quod citra controuerſiam eſt, & duo notanda circa modū loquendi præmittam: deinde, id in quo præſens quæſtio poſita eſt, paucis aperiam.

Ioann. 4. Circa primum ſunt nonnulli Patres Græci, atque Latini, qui teſtimonium illud Ioannis 14. *Pater maior me eſt*, ad ipſam naturam diuinam referunt: quos in 1. part. S. Thom. diſputatione 168. cap. 2. commemorabimus: iuxta horum vero interpretationem filius dicitur minor, & Pater maior origine ſolum, hoc eſt Pater prior, & filius poſterior origine: quod qua ratione verum ſit, ibidem explicabitur. Cęteri vero referunt teſtimoniū illud ad Chriſti humanitatem, & hac ratione Chriſtus dicitur minor, id eſt,
90 inferioris naturæ. Quare nemo dubitat cum additamento *ſecundum naturam humanam*, dici poſſe Chriſtum minorē Patre: an vero abſolutè dici poſsit Chriſtus minor Patre, vel neceſſarium ſit addere determinationem, inter Scho-
S. Thom. laſticos quæſtionem habet: de qua latius diſſeremus in 3. p. S. Tho. q. 20. art. 2. Ego vero exiſtimo, abſolutè dici poſſe, ſicut ipſe Chriſtus de ſe ipſo abſolutè pronunciauit. Ioann. 14. cenſeo etiam eſſe ſententiam S. Thomæ in ea q. 20. art. 1. ad 1. vbi dicit, conuenientius eſſe addere determinationem ad euitandum errorem: his enim verbis indi-

Explicatur locus Ioānis

Chriſtus abſolutè poteſt dici minor Patre.

cat, non esse necessarium. Quodsi verum est absolutè, Christum fuisse sub lege, cur etiam non licebit dicere, esse minorem Patre? Et certe ego non video discrimen inter hanc vocem, & cæteras humanæ naturæ, quæ de Christo, aut de Verbo absolutè prædicantur.

Christus subiectus est patri secundum humanam naturam.

Præterea certum est, Christum subiectum esse Patri secundum humanam naturam: eiusque præceptis posse obligari, in quo etiam attenditur ratio minoris, & inferioris. Ita definitum est in epistola Concilij Alexandrini, quæ 10. est inter epistolas Cyrilli: idem etiam docent ex Patribus Basilius 4. lib. contra Eunomium explicans illud 1. ad Corinth. 15. *Tunc ipse filius subiectus*, &c. & Cyrillus lib. 10. Thesauri cap. 4. ante medium, vbi cum dixisset, Christum subditum fuisse Mariæ, & Ioseph, obijcit hoc modo. *Nũquid ergo minor?* Respõdet autẽ his verbis. *Aliud pietatis, aliud potestatis est: sed non præiudicat pietas potestati: in eo legis subditum Patri, in corpore scilicet, in quo erat matri.* Quasi dicat, subiectus fuit matri ex pietate erga illam, sed Patri, secundum potestatem. Ex priori modo subiectionis non sequitur esse minorem, & inferiorem: ex posteriori vero modo sequitur, inferiorem, & minorem esse. Idem habet lib. 5. cap. 6. & plures alij Patres. Ratio quoque naturalis id manifeste confirmat. Nam cum omnis creatura, suapte natura sit subiecta Deo autori omnium, ita vt præceptis eius obedire debeat, si rationalis sit: atq; humanitas Christi sit rationalis creatura, & Deum sui autorẽ habeat, neq; per assumptionem substãtialiter mutata sit, sed eodẽ modo Deum autorem respiciat; fit, vt eodẽ pacto post assumptionem ei subijciatur, & præceptis eius parere debeat.

Conc. Alex. Basilius Cyrill.

91

Nota.

Christus absolutè potest dici subiectus patri, vel sibi.

Difficultas vero esse potest, an absolutè, & sine additamento *secundum quod homo*, dicendus sit Christus Deo subiectus: quemadmodum etiam de minori dicebamus. Ego autem existimo, absolutè dicendum esse subiectum, sicut etiam dicendus est minor. Nam & sanctus Thomas loco iam citato solum dixit conuenientius esse, addere determinationem: at necessarium non putauit. Obserua tamẽ, non posse concedi absolutè, sine prædicta determinatione pro-

92

S. Thom.

ne, propositionem hanc, *Christus est subiectus sibi ipsi*: vt optimè notauit Concilium Alexandrinum in prædicta epistola, vbi eodē modo docet, dicendū non esse Christū Dominū sui ipsius: ac proinde, nec seruū sui. Eadē de causa propositionē illam, *Christus est filius sui*, negandā esse sine determinatione, præcedenti disp. cap. 1; admonuimus. Quoniā eo modo loquendi, aut inducitur diuisio, aut inepte dicitur sibi subiectus, vt ex eodem Concilio referabamus. Cęterū sicut cum determinatione dici potest Christus filius sui, hoc est, Christus secundū humanitatē, est filius sui secundū diuinitatē: sic etiam appellari potest subiectus. Et quēadmodū dici potest absolutè Christus secūdū humanitatē filius naturalis Dei, vt ibidē explicabimus; sic etiam dici potest subiectus Deo. In illo namq; concreto Dei, rectè intelligi potest distinctio, quam pronomē *sui*, omnino tollebat. De his tamen latius in 3. p. q. 20. art. 2.

Concil. Alex.

Damasc.

At obijciat aliquis nobis Damasc. 4. de fide cap. 19. post medium, vbi de Christo ita loquitur. *Nec vt Deus, nec vt homo, a Patre vnquam desertus est: nec peccatum, nec maledictū factus est, nec Patri subijci necesse habuit.*

Obijcitur auctoritas Damasceni.

93

Greg. Nazian. Oratione 1.

Respondetur ex doctrina Nazianz. orat. 36. quę est. 4. de Theologia post num. 14. vbi explicās illud Lucæ 1. *Et regni eius nō erit finis*, inquit, Christum regnare dupliciter; primū per modum omnipotentis Regis, tam volentium, quā nolētium, & hoc modo futurum asserit regnum Christi perpetuū: semper enim erit Rex damnatorum: deinde gignēdo in nobis subiectionem, & hoc modo non fore regnum illius perpetuum: quia tandem cum iam subiecti fuerint omnes, qui futuri sunt, non opus erit, regno subiectionē moliri. Hoc pacto inquit Nazianzenus, Christum nōdum subiectum esse Patri, sed adhuc futurum esse, vt plane ei subijciatur, iuxta illud 1. ad Corinth. 15. *Cum autem subiecta fuerint illi omnia, tunc ipse filius subiectus erit ei, qui subiecit sibi omnia*: nēpe cū impletus fuerit numerus prædestinatorū. Hoc tamē, inquit, intelligēdū esse, nō de Christo secundū propriā personā, sed secundū corpus mysticū, cuius proprietates ipsi etiā tribuūtur. Sic ergo dixit Damasc. Christo

Satisfit obiectioni, Christum dupliciter regnare.

1. ad Cor. 15.

non fuisse necessariũ subijci Patri, non quia non fuerit vere subiectus, & obediẽs, sed quia semper ita subiectus fuit, vt non fuerit necesse, regno, & imperio subiectionẽ illius denuo moliri: quemadmodũ de toto corpore dixit Nazianzenus, loquẽs de priori illo modo subiectionis. Subdit Damascenus rationẽ his verbis, *Quia nunquã contumax fuit*: ac si dicat, ita semper subiectus fuit, vt nõ fuerit necesse, Patrem imperio, & maiestate regia subiectionem illius extorquere. Addit præterea cum Nazianzeno, in suis mẽbris necesse habuisse futura subiectione; & ita dictũ putar illud 1. ad Corint. 15. de qua subiectione mẽbrorũ, & corporis mystici, explicãr prædictum testimonium Orig. hom. 2. in Psal. 36. Athan. lib. de incarnatione Christi circa finem, Nyssenus in oratione quadam peculiari in prædictum testimonium, Aug. lib. 83. quæstionũ, q. 63. prope finẽ Theodoretus, & Theophylactus in illum locum, & Cyrillus lib. 10. Thesauri cap. 8. Sic enim intelligunt, futurã illã Christi subiectionem in corpore suo mystico, siue tempore resurrectionis, quod magis quadrat literę; ibi enim Paulus loquebatur de mortuorũ resurrectione: siue tempore, quo omnes ad fidem conuertendi sunt, vt intelligũt Nyssenus, & Thephylactus. Augustinus verò loco citato, aliam adhibet interpretationem; nempe Christum tempore resurrectionis mortuorum, de quo Paulus loquebatur, fore plene subiectum Patri: non quia incipiet tunc esse subiectus Patri, sed quia tũc manifeste apparebit subiectus Patri, cum regnum adquisitum sanguine suo, morte depulsa, & deuicto Dęmonis principatu, coram omnibus Patri reddet. Quẽ sensum indicauit Hilarius 11. de Trinitate lõge à medio; sequiturq; OEcumenius in eum locum, & mihi summopere probatur. Mitto expositionem Chrysostomi, quã etiam amplectitur Theodoretus, qui prædicta verba referunt ad Christi diuinitatem hoc sensu: vt subiectio non sit seruitutis, vel inferioris, sed qua filius à Patre esse dicitur, tanquã ab origine: quo pacto Græci Patres superius commemorati, filium secundum diuinitatẽ vocant minorem, hoc est, posteriorem origine: mitto ergo hanc.

94

95

Pulcre explicatur locus Damasceni.

Explicatur locus Pauli. 1. Cor. 15.

Orig. Athan. Nyssenus Aug. Theodor. Theoph. Cyrill.

Alia eiusdem loci expositio.

Hilar. Aecum. Chrys. Theodor.

hanc expositionem. Tum, quia vnam personam esse ab alia non recte denotatur nomine subiectionis: tum etiam, quia non est secundum mentem Pauli. Non enim cõparat personas inter se, sed Christum secundum humanitatem cum Deo, cui dicit fore subiectum ea ratione, quam diximus.

Ex dictis facile licet colligere id, in quo tota præsentis quæstionis difficultas consistit. Non enim quærimus, an Christus sit minor, inferior, aut subiectus: sed an in humana natura condicionẽ serui ita retineat, vt dici possit seruus, seu mancipium: nec tantum iure subditi, & inferioris, sed etiam seruilis cõdicionis, & mancipij sub Dei potestate sit constitutus. Multi enim subditi sunt, vt vxores, filij, & vasalli, qui tamen serui, aut mancipia non sunt. Et quamuis seruus communi quadam significatione interdũ vsurpari soleat pro subdito, qui obedire quacumq; ratione debet; nunc tamen in propria, & presla ipsius significatione capitur, qua idem significat, quod mancipium: nisi quod mancipium est solus seruus in bello captus; at seruus est omnis, qui sui iuris nõ est, siue emptione, siue bello, siue alia via sub alterius iure fuerit constitutus: cui opponitur liber, & ingenuus, ac proinde libertate donatus, seu libertus. Est itaq; cum Elipando controuersia, an cõdicionem mãcipij, & serui humanitas Christi post vnionẽ retinuerit: quam iure creationis, sicut reliquæ rationales creaturæ, ex se haberet.

Status quæstionis.

96 *Nota.*

Seruus pro mãcipio sumitur presenti disputatiõne.

Christum proprie esse, & dici seruum Dei Elipandus, & aliqui Scholastici affirmant.

CAPVT II.

QVamuis nullus ex antiquis Scriptoribus, qui Fœlicis, & Elipandi mentionem fecerunt, sententiam de seruitute humanitatis Christi ipsis ascribat: ex Elipandi tamẽ confessione, & epistola Adriani, atq, Cõcilij Francofordiensis manifeste li-

Vnde constet Elipãdum affirmasse Christum esse seruum.

97

quet, Elipandum palam pronunciasse, Christum esse seruum, & seruilem condicionem retinuisse: tametsi de sensu, in quo ipse loquutus fuit, inter Scholasticos nostri tẽporis nõ parua dissensio sit. De Fœlice vero, nec in Adriano, nec in Concilio, nec in aliquo Scriptore quidquam inuenio: ea forsan de causa, quod cum Elipando solum in errore de adoptione Christi conuenerit: vel certe, quod hic præcipuus vtriusque fuerit error. Cæterũ cum ex cõfessione Elipandi, & ex Adriano, atque Concilio nobis constet, ipsum Elipandum in ea fuisse sententia, nullus dubitãdi locus relinquitur. Ex recentioribus quidem Scholasticis nonnulli censent, Christum vere, & proprie seruũ esse dicendum: ex antiquis autem Paludanus in 3. dist. 12. q. 2. in primo dicto tertiæ opinionis, quam sequitur affirmat, saltem cum additamento illo *secundum humanitatem*, dicendum esse seruum. Idem docuit S. Thom. in 3. parte quæst. 20. art. 2. ad secundum, tametsi nihil dicant de condicione seruili. Quare eorum sententia longe à mẽte Elipandi abesse, inferius cap. 10. interprerabimur.

Recentiores multi Christum esse seruũ affirmant

Palud.

S. Thom.

Pro hac sententia aliqua sunt Scripturæ, & Patrũ testimonia, quæ cap. 8. referemus, & simul explicabimus: hic autẽ sufficiat rationes afferre. Prima est Christus inquantum homo est creatura, ergo est seruus. Hac forma arguẽdi vsus est Cyrillus lib. 4. dialogorum de Trinitate lõge ante medium, contra eos, qui contendebant, filiũ Dei esse creaturam, his verbis. *Quod enim omnino locatur cũ creatura substantialiter, & est inter facta, neque secundum naturam, esset Deus: neque etiam filius & Dominus vere, sed vt Dominus inter ministros.* Vbi ex ratione creaturæ infert rationẽ ministri, seu serui, quod idem est. Id quod ratio ipsa creationis perspicue ostendit. Iure namque creationis, nõ solum creatura subiecta est Deo; sed etiam omnia bona ipsius magis sunt Dei, sub cuius est potestate, & ipsam in nihilum redigere potest, quam ipsius. Qua ratione Paulus 1. ad Corinth. 3. inquit. *Omnia vestra sunt: vos autem Christi: Christus autem Dei.* Qui autem dicitur esse alicuius, seruus illius est: seruus enim est, qui alterius est: sicut ergo omnia quæ sunt

Rationes quibus Christũ esse seruum ostenditur.

98

Cyrill.

Omnia bona creaturæ magis sunt Dei, quã ipsius.

Paul. 1. ad Corinth.

quæ sunt in mundo, iure seruitutis sunt hominis; sic homo eodem iure est Christi, & Christus Dei: quare vel illa relatio creaturæ ad Deum, quæ vere est in Christi humanitate, vel alia consequens illam, erit relatio seruitutis. Secũda ratio. Christus vere erat subiectus, & obedire debebat Deo: ergo vere erat seruus illius. Tertia. Christus ita erat Dominus suarum actionum secundum humanitatem, vt non esset supremus: erat ergo sub alio supremo Domino.
99 Quarto. Christus secundum humanitatem poterat, & debebat adorare diuinitatem adoratione latriæ: ergo illi poterat, & debebat tribuere honorem seruitutis. Latria enim seruitus est, vt libro 1. de cultu adorationis disput. 1. cap. 1. dictum est. Hæ rationes saltem probant, cum illo additamento *secundum humanitatem*, Christum esse dicẽdum seruum. Quodsi cum additamento dici deberet, absolute quoque vocandus esset: vt præcedenti disputatione cap. 3. & 9. de adoptione notabamus: & inferius etiam cap. 7. ostendemus.

Christum non esse dicendum seruum, autoritate Concilij Alexandrini, Francofordiensis, & Adriani probatur.

CAPVT III.

SI definitionem Adriani, & Cõcilij Francofordiensis, attente aliquis percurrat inueniet definitum humanitati Christi post assumptionẽ, seruilem statum, & conditionem non potuisse conuenire: sed ipsa assumptione ita fuisse iniuriam seruitutis, sicut etiam adoptionis consumptam, vt ex ipsa statũ ingenuitatis necessario cõsecuta fuerit. Referam quidem
100 in hoc cap. verba Adriani, & Concilij, & in sequenti, varias recentiorum interpretationes, quibus definitionem prædictam eludere conantur, refellam. An vero res hæc ad dogma fidei pertineat, aliorũ iudicio integrũ relinquã. Neq; enim rem tã grauem arroganter præiudicare ausim. *Quarta rãtio.*

Autoritas Cõcilij Franco. inconcussa.

Cæterùm quid ab Adriano, & à Concilio definitum sit, ipsa argumentorum vi ostendere conabor: sed antequàm verba aliqua prædictæ definitionis referam, reuocandum primo in memoriam est, autoritatem huius Concilij, & Adriani inconcussam nobis esse debere, vt multis cõprobauimus disputatione præcedenti cap. 7. quare si quid ab eis definitum de fide constiterit, tanquam verum fidei dogma sine cunctatione amplecti debemus. Secundò ex ipsa confessione Elipandi disputatione præcedenti cap. 2. recitata perspicuum est, inter cetera ipsius pronunciata, vnum esse, Verbum diuinum ipsa assumptione carnis factum esse seruum, & peregrinum. Tertiò contra hũc modum loquendi Concilium ipsum Francofordiense, & Adrianum manifeste docuisse, Christum non esse seruũ, nõnulli tamen recẽtiores, vt clarissimæ veritati tenebras offunderent; dixerunt, nihil de seruitute, à Cõcilio fuisse definitum, sed obiter tantum, & per trãsennam de seruitute humanitatis aliquid ab eo dictum fuisse.

Elipandus Christum fatetur esse seruum.

Conc. Frãcof. Christum nõ esse seruũ, ex professo definit.

Verum oppositum manifeste apparet. Primum quidem, non obiter, & per transennam de hac re Patres Concilij, & Adrianum loquutos fuisse, quis non videat? Cũ Adrianus plusquã mediam partẽ epistolæ in hac sola re ita ex professo insumat, vt non solum Scriptura, & ratione eam confirmet, verumetiam testimonia Scripturæ, & Patrum, quæ Elipando fauere videbantur, interpretetur. Prætereà Concilium magnam partem epistolæ in eadem sententia Elipandi de seruitute Christi cõfutanda occupatur. Quis ergo dicere audeat, non ex professo, sed obiter rem hanc attigisse? Porrò voluisse Pontificem, & Concilium sentẽtiam de fide pronuntiare, & Elipandi opinionem erroris nomine censere, legenti epistolas patebit. Inquit enim Adrianus in illa sua epistola ante medium. *Tanta nimirũ vos temeritatis dementia deludit, vt adoptiuum eum filium, quasi purũ hominẽ calamitati humanæ subiectũ & (quod pudet dicere) seruũ eũ impij, & ingrati tantis beneficijs liberatorem nostrum non pertimescitis venenosa fauce susurrare? Cur non veremini queruli obtrectatores, Deo odibiles illum seruum nũcupare?* Hæc Adrianus.

101

Adrianus, & Concilium erroris damnate voluerunt sententiã Elipãdi

Adrian.

At quis

At quis non videat, non modo, vt probabiliorem suã opinionem obiter exprimeret, sed etiam vt certum dogma fidei traderet, oppositamque sententiam Elipandi acriter damnaret, his verbis vsum fuisse? Imò vero si recte
102 quis verba Adriani expendat, multo acrius inuehitur in Elipandum, & sectatores illius, quod dixerint Christum seruum, quàm, quod adoptiuum appellauerint: cum ait, *& quod pudet dicere*: Eosque impios, & ingratos, Deo odibiles, & querulos obtrectatores vocat: atq; venenosa fauce eos susurrare asserit. Et Concilium Francofordiense in epistola ad Episcopos Hispaniæ non longius à fine, postquã ostendit, Christum non esse dicendum seruum, neque adoptiuum, concludit his verbis. *Intelligite, in hac professione vestra duplices diabolicæ fraudis latuisse dolos: hoc est, vt vos, qui gratia baptismi redempti estis, ab vnitate Catholicæ disiungeret Ecclesiæ, & schismatici erroris laqueo a via salutis eternæ retraheret, & Gẽtibus, inter quas habitatis* (intelligit Mahumetanos) *Christianæ fidei initia intercluderet, dum & Dominum nostrum Iesum Christum, quem Deum colimus, & adoramus, seruũ prædicatis, & adoptiuum.* In vtroque ergo articulo, & de seruitute, & de adoptione dicit, eos schismatico errore à diabolo fuisse deceptos. Quis ergo dicat, obiter articulũ de seruitute solum attigisse: & nihil certa fide credendũ tradidisse? Desinant ergo hi Theologi tergiuersari, & manifestæ Ecclesiæ definitioni debita humilitate acquiescant.
103 Cæterùm alij non pauci, qui plane fatentur, contra Elipãdum articulum de seruitute aperte fuisse ab Adriano, & Concilio definitum, vt defendant, humanitatem Christi condicionẽ seruilẽ respectu Dei post assumptionem retinuisse, varie prædictam definitionem interpretantur: contra quos sequenti cap. nobis differendum est: nunc autem
Concil. Alex. & Ephesinum. postremo hæc eadem definitio autoritate epistolæ Concilij Alexandrini, quę est apud Cyrillum 10. & recepta in Concilio Ephesino, confirmanda est.

Con il. Franc. In illa ergo Epistola in confessione fidei sic dicitur. *Sed nec Deum, aut Dominum Christi, Verbum Dei Patris asserimus: ne iterum manifestius in duo diuidamus vnum Christum, & crimen*

sacrilegij recidamus, Deũ illi seipsum facientes, & dominũ, & paulo post. *Veruntamen nec seruus est sibi ipsi, nec dominus. Quoniã ineptum est, vel potius impium hoc sentire, vel docere.* Idem definitur in Anathematismo 6. & Cyrillus in libro ad Euoptium in defensione huius 6. Anathematismi, acriter reprehendit hunc modum loquendi, quo vtebatur Nestorius. *erat ipse* (scilicet Christus) *infans, & infantis dominus.* Bene video, hic nihil de seruitute definiri; sed de illo modo loquendi, quo videbatur induci diuisio, vt in 1. cap. notauimus & sicut negatur a Concilio, Christum esse Deum suiipsius: sic etiam negatur esse Dominum; id tamen non obest, quominus dicamus, *Christus secundum diuinitatem est Deus sui secundum humanitatem*: vel, *Christus habet Deum*: intelligendo Patrem, vel concretum deitatis: sic enim Christus dicere posset, *Deum meum, & Deum vestrum*: quare si aliud non obstaret, dicere etiam posset Dominum meum, & Dominum vestrum. Verum testimonium Concilij Alexandrini, & Cyrilli ideo a nobis adducitur, quia cum post ea Cõcilium dicat, Christum vere appellasse Deum suum, Patrẽ æternũ, & affirmet, subiectum vere Deo fuisse: nunquã inquit, Christum esse seruũ Patris, aut Patrẽ esse Dominum Christi, qui nõ recte dicitur Deus Christi. Quod vero Cyrillus id videatur concedere, facilem habet solutionem, quam cap. 9. afferemus.

Cyrill.

104

Cur Concilij Alex. testimonium adductum sit.

Prior interpretatio, quæ adhibetur prædictæ definitioni, refellitur.

CAPVT IIII.

QVI vero non audent, definitionem Adriani, & Concilij Francofordiensis inficiari, aut minus authenticam censere, varijs interpretationibus eã conantur eludere, vt cũ ea nihilominus defendant, humanitatem Christi sub vera conditione seruituris mansisse.

105

Omissa vero interpretatione, & eorum, qui affirmant, Elipandum vere Nestorianum fuisse, & duas in Christo per

sonas

sonas, & ipsum purum hominem, & purum seruum Dei pronunciasse (hunc enim errorem falso impositum fuisse Elipando, disp. præcedenti cap. 8. multis coniecturis, & ipsiusmet Elipandi testimonio monstrauimus) duas alias refellere necesse est.

Prior itaq; interpretatio est aliorum, qui asserunt, duplex esse genus seruitutis, alterum erga Deũ, quo dicitur creatura suapte natura esse sub potestate Dei: & hanc seruitutẽ esse homini naturalem, nullo modo per legem, aut per pactum introductam. Quæuis namque creatura ita sub potestate Dei est, eique per omnia obedire debet: vt quidquid sit, siue in sua substantia, siue in sua operatione, Dei sit: & ideo non sit sui iuris, nec ad hæreditatem Dei, ex se vllum ius habeat. Alterum genus, ex eorum sententia, est seruitutis, quę non est homini naturalis, sed post peccatum facta rerum diuisione, iure belli, aut emptionis introducta est. Hoc genere seruitutis, ita vnus homo sub potestate alterius constituitur: vt nõ sit sui iuris, sed quid quid in se habet emolumẽti, illius sit sub cuius dominio
106 est: nec cum illo in bonis communicet, aut ad hæreditatẽ eius, ius aliquod habeat. Hæc seruitus est vilis, & abiectæ cuiusdam condicionis; illa vero, non cum sit homini naturalis, & ex peccato non proueniat, sed ex iure ipso creationis per peccatum tamen vilem quandam condicionẽ, & statum adepta est. Nam quamuis homo sua creatione, ita sit seruus Dei, vt ad illius hæreditatem nullum ius habeat, nec in bonis cum illo communicet: tale tamen ius, natura sua nõ excludit: per peccatũ autem huiusmodi ius sibi tollit: dum indignum eo se reddit: & ita status huius seruitutis, per peccatũ vilior, & multo deterior efficitur. Imo peculiari ratione, homo sub Dei potestate hoc modo cõstituitur: vt ipsũ priuet hæreditate, & in perpetua captiuitatẽ diaboli, cuius ipse spõte seruus factus est, redigat.

Hac doctrina præmissa, asserunt prædicti autores, Christum esse seruum vera cõdicione seruitutis naturalis, sicut quicunque homo esset ante peccatum: & hoc non dãnasse Concilium: nec Elipandũ hoc solũ genus seruitutis

Seruitutis duplex genus, & de quo Conci. Francof. loquatur.

Christus est seruus seruitute naturali, non vili & abiecta.

Chri-

Christo tribuisse: sed seruitutem etiam vilem, & abiectam, 107
quæ ex peccato contrahitur, quam iure optimo Concilium, *Concil. Franc.*
& Adrianus damnarunt. Quem sensum videntur, sibi colligere ex verbis Concilij. In illa enim epistola ad Episcopos Hispanię, satis post medium, dicitur in hęc verba. *Sed & hoc volumus à vobis audire, an Adam primus humani generis parens, qui de terra virgine creatus est, liber esset cõditus, siue seruus? Si seruus; quomodo tunc imago Dei? si liber, quare & Christus quoque non ingenuus de Virgine?* &c. Et Adrianus circa finem *Adr.*
epistolę, hoc idem videtur significasse, cum dixit: *Opus nãque eius* (scilicet Christi) *est, vt sit vnicus, proprius, & dilectus filius Dei: nostrum opus est, vt simus serui per conditionem, & filij per gratiam adoptionis.* Quasi dicat, serui ex peccato, gratia vero Dei in libertatem adoptati.

Exploditur prædicta interpretatio. Prima, refutatio.

Verum hæc interpretatio facile potest refutari. Primum namq; constat ex epistola Concilij Francofordiensis, ex libro quoque Sacrosyllabo, & ex epistola Caroli, Patres in Concilio congregatos literas ab Elipãdo ex Hispania per quendam illius familiarem, vt vidimus cap. vltimo præcedentis disputationis, accepisse: in quibus ipse suam sentẽtiam palam exposuit: quare non potuerunt Patres illius Concilij errore facti decepti, sentẽtiam Elipandi falso intellectam impugnare. Atqui Elipandus non fuit tam hebes ingenij, nec tam impudens, & blasphemus in Christũ, 108
vt doceret ex peccato conditionem seruitutis vilissimam *Optima coniectura.*
sub potestate diaboli contraxisse: id quod nullus hactenus hæreticus excogitauit. Quis autem audeat, Elipandũ inter impudentissimos hæreticos commemorare: cum errores illius, maius præ se ferant specimen probabilitatis, *Non agit Cõcilium Francof. de seruitute vili & abiecta.*
quam vlli vnquam habuerunt?

Deinde ex confessione ipsius Elipandi, manifeste præ- *Elip.*
dicta interpretatio refellitur: in fine enim illius sic dicitur. *Quia si conformes sunt omnes Sancti huic filio secundũ gratiã, & cũ adoptiuo adoptiui, & cũ aduocato aduocati, & cum Christo Christi, & cum paruulo paruuli, & cum seruulo seruuli,* &c. ex eo igitur, quod sancti sint Christo conformes secundum gratiam, colligit futuros seruos Dei cũ seruo Christo, & adoptiuos *Secunda refutatio.*

ptiuos cum Christo adoptiuo, &c. Seruitus autem, quæ ex peccato prouenit, non est cum sanctitate, qua sumus conformes, & adoptati: falso igitur talis error imponitur Elipando. Quare cum Concilium Elipandi sensum condemnet, seruitutem etiam filiorum Dei, quam ille Christo tribuebat, aperte refellit, & damnat. *Tertia refutatio*

109 Deinde ex verbis Concilij allegatis prædictam interpretationē autores colligere nō potuerūt. Ibi enim Cōciliū enumerās varios modos seruitutis, omne genus illius denegat Christo. Primò probat, seruitutē ex peccato ipsi non conuenire, verbis iam recitatis. Secundò probat non fuisse seruum hominum. Tertiò non fuisse Angelorum. Quartò deniq; concludit in hęc verba. *Quid dicitis de Deo Patre, qui eum in baptismo etiam, & in transfiguratione quæ facta est in monte, filium nominauit, nō seruum?* Quibus vltimo probat, nec Patris esse seruum, vt Elipandus volebat: neque enim alterius vnquam seruum ipsum constituit, quā Dei. *Verba Concilij pro prima sententia allata optime explicātur.*

Conc. Franc.

Nec verò mirum est, si Conciliū referat alios modos seruitutis, etiāsi nullū illorū Elipādus concederet: frequēter enim accidit disputtāti cōtra aliquem, plura membra recensere, de quibus cum eo non est controuersia; vt sufficienti enumeratione, oppositā sententia improbata maneat. *Omne genus seruitutis cōcilium Franc. denegat Christo Domino.*

Postremo ex verbis allegatis epistolæ Adriani prædicta interpretatio deduci nequit. Siquidem de Christo nunquam dixit opus illius esse, vt esset seruus, sed solum, vt esset vnicus, & proprius filius, nostrum autem esse dixit, seruos esse condicione: hoc est, sorte naturæ nostræ: gratia vero adoptionis, esse filios. Hæc etiam interpretatio Concilij, ratione 6. quam cap. sequenti afferemus, satis aperte confutabitur. *Nota.* *Quarta refutatio. Verba Adriani explicātur*

110

Posterior interpretatio confutatur.

CAPVT V.

POsteriorem interpretationem, quam alij recentiores prædictæ adhibēt definitioni, vt in sua antiqua opinione permaneant, excogitatam etiam existimo.

Elipandū spiritum seruitutis & coactionis tantū in Christo posuisse aliqui affirmant.

existimo. Asserunt in Elipando solum damnari, quod dixerit, Christum ita esse seruum Dei, vt spiritu seruitutis quasi coactus, Deo obediret: non quod Christo seruitutē naturalem iure creationis cum spiritu filij cōcesserit. Verum cum nec minimum testimonium, aut ipsius Elipandi, aut Concilij, aūt Adriani possint proferre, videntur sane mihi nodum in scirpo quærere, dum talem explicationē de suo sensu cōminiscuntur: quos his sex rationibus reuinci non dubito.

Sex rationibus refellatur predicta interpretatio. Prima ratio.

Prima ratio. Si hic fuisset sensus Elipandi, probassent Adrianus & Cōcil. aliquo testimonio, vel ratione, Christum non metu, aut timore pœnæ, sed amoris potius affectu, nostram salutem fuisse operatum: at nihil tale in Cōcilio aut Adriano reperies: signum ergo est, contra hunc sensum nō pugnasse.

Secūda ratio.

Secunda. Vt cap. 7. videbimus, ea ratione probant, Christum non esse seruum secundum humanitatem, quia eadem persona non potest esse serui, & domini, & quia ille, qui adoratur vt Dominus, seruus esse non potest: hæc autem ratio probat, Christum nō esse seruum alio etiā modo, quàm timore pœnæ, vt ibidem monstrabitur. 111

Tertia ratio ex verbis Elipandi desumpta.

Tertia ratio. Ex confessione Elipandi manifestum est, Christum propter condicionem solum naturæ assumptæ, seruum ab eo fuisse appellatum: ergo non propter affectū timoris. Dicit enim hoc modo, *Quem* (scilicet filium Dei) *sacra Scriptura testatur, pro salute humani generis deitate exinanita hominem factum, circuncisum, baptizatum, flagellatum, crucifixum, mortuum, sepultum, seruū, peregrinum, leprosum, & quod deterius est, non solum ab Angelis, sed etiam ab hominibus minoratum, vermem dictum, &c.* at de timore seruili pœnæ, nec minimum indicium in tota confessione reperies. Vnde ergo prędicti Doctores hanc interpretationem eruere potuerunt? *Elipādus*

Quarta ratio ex code Elipādo collecta

Quarta ratio. Idem Elipandus in fine suæ confessionis, exhortans omnes fideles ad Christi imitationem, ita loquitur. *Quia si conformes sunt omnes Sancti huic filio secundum gratiam, & cum adoptiuo adoptiui, & cum aduocato aduocati, & cū Chri-* *Elipādus*

cum Christo Christi, & cum paruulo paruuli, & cum seruulo seruuli. Elipandus autem non putauit, omnes Sanctos, & filios Dei adoptiuuos duci timore pœnæ. Subiungit enim statim in ipsa confessione. *Credo etiam ipsa Spiritus sancti charismata gratiarum, Spiritum sanctũ esse adoptiuum* (idest aduocatum) *in quo clamamus Abba Pater*: Fatetur ergo cum Paulo ad Rom. 8. filios Dei nõ accepisse spiritum seruitutis iterum in timore, sed spiritum adoptionis filiorum Dei, in quo affectu, nõ timoris, sed amoris inuocãt Abba, idest Patrem suum. Quis autem credat hunc spiritũ amoris, concessisse Elipandum hominibus iustis; & Christo, quẽ sciebat esse caput omnium, & autorem salutis, denegasse? aut vnde quis credere potest, Elipandum Christo vtrumque affectum tribuisse, qui optime ex Ioanne sciebat, in viris perfectis spiritum timoris, aut nihil, aut patum operari?

Paulus. Rom. 8.

Cõ. Frãc.

Quinta ratio. In Epistola Concilij ad Episcopos Hispaniæ longe post medium, ita dicitur. *Et si eum Propheta seruum nominasset, non tamen ex conditione seruitutis sed ex humilitatis obedientia, qua factus est Patri obediens vsque ad mortem.* Sentiunt ergo Patres Christum dici non posse seruum ex aliqua condicione seruitutis, quę opponitur ingenuitati: sed ex sola obediẽtia, quæ etiãm liberis & in genuis, subditis tamen reperitur. Quomodo ergo prædicti Doctores solum spiritum timoris seruilis denegant Christo: condicionem vero, & statum seruitutis, prẽter solam subiectionem concedunt. Quodsi in Christo talis condicio seruilis esset, non ob solam subiectionem, & obedientiam, quę etiam in ingenuis reperitur, seruus diceretur, & esset.

Quinta ratio ex verbis Conc. Fran.

II.

Sexta ratio, quæ sumitur ex Epistola Adriani, nõ minus efficax est: & priorem quoq; interpretationem perspicue refellit. Adrianus namque totis viribus contendit, explicare omnia testimonia veteris Testamẽti, quibus videtur Christus seruus appellari. Respondet autem hoc modo. *Nã & si in vmbra prophetiæ dictus est seruus propter seruilis formæ condicionem, quam sumpsit ex Virgine, sicut scriptum est, Considerasti seruum meum Iob, &c. Hoc nos vnà cum Beato Gregorio intelli*

Adria.

Sexta ratio ex epistola Adriani de sua efficax. Omnia loca testamẽti, in quibus de seruitute Christi sermo videtur fieri Adrianus interpretatur.

intelligimus, & secundum historiam de sancto Iob, & allegorice de Christo dictum. Nũquid propterea serui ei nomen imponere debemus, quia sub persona Iob Scriptura eũ typicè designat? Deinde illud Psalmi 115. *Ego seruus tuus, & filius ancillæ tuæ*: & Psal. 85. *Saluum fac filium ancillæ tuæ*, & Esai. 44. *Noli timere seruus meus Iacob*, eodem modo, nempe tropico & allegorico sensu, de Christo intelligit Adrianus: & post aliquãtulum subiungit. *Postquam autem cessauit vmbra veritatis, & ipsa in promptu manifestata est veritas, quę sub allegorica sylua latebat, nusquam eum à Patre seruum vocatum legimus, sed filium, & dilectum suum.* Frustrà autem laborasset Adrianus, si aliquod genus veræ seruitutis Christo reliquisset. Deberet namq; fateri, de illo genere omnia testimonia citata intelligenda esse, nec conditionem serui ipsi posset denegare. Cum ergo contendat, prædicta testimonia, & reliqua omnia figuratè solum, & allegorice de Christo esse accipienda, ne vere seruus dicatur; & ita in nouo Testamẽto nunquam seruum fuisse vocatum; non modo spiritum timoris pœnæ, sed etiam omne genus seruitutis ab humanitate Christi post assumptionem remouet. Neque obstat, quod naturam humanitatis vocauit condicionem seruilis formæ. Ipsa enim ex se seruilis est forma: at sub conditione seruili mansisse, non tantum non fatetur, sed etiam planè inficiatur: vt patet ex verbis recitatis.

Ps. 115. Ps. 85. Esa. 44.

Omnia loca testamenti figurate Christum seruum vocant.

Humanitas ex se licet seruili forma sit, tñ sub conditione seruili non mansit

Christum non esse seruum, autoritate Scripturæ, & Patrum monstratur.

CAPVT VI.

Primum argumentum ab autoritate negatiua scripturæ.

Missis Scripturæ testimonijs, ex quibus cap. 7. rationem præcipuam huius doctrinæ deducemus, vnicus locus nobis sufficiat, qui licet sit à negatione, ex quo efficax argumentum deduci, vt plurimum non solet; in præsenti tamen materia magni momenti censeri debet. Tum quod illo Adrianus vtitur in sua epistola: tum etiam quia circunstantiæ, quas Adrianus ex-

nus expendit, mirifice rem ipsam confirmant. Verba Adriani sunt, quæ præcedenti cap. proxime retulimus: quibus docet in antiquo Testamento, allegorice quidem, & in figura Christum dictum fuisse seruum: & eadem ratione postea dicit, vocatum fuisse petram, leonem, &c. subiungit autem: *Enimvero in ipso etiam articulo passionis, in quo seruilis forma pati parata erat, vbi omnis humanæ condicionis infirmitas monstrabatur, non eum Dominum appellauit, sed Patrem: Pater (inquit) si fieri potest, transeat à me calix iste. Quoniam magnum pietatis sacramentum, quod apparuit in mundo iuxta Pauli vocem adsumptum est in gloria. Nullus vnquam Euangelistarum, nemo Apostolorum, seruum eum cõmemorat; sed Dominum, & Saluatorem.* Paulo inferius eandem affert rationem, quã supra reddiderat. Quia nimirum iam reuelata, & impleta erat omnis figuratæ loquutionis obũbratio. Ipse enim de cruce testimonium perhibuit, nam cũ accepisset acetum, dixit, *consummatum est.* Certe argumentũ Adriani à negatione, omnibus circunstantijs bene ponderatis, efficax est. Nã si in manifestatione Euangelij Christus toties cum Patre loquens, & præsertim tempore, quo eius humanitas in vitæ discrimine, & tanta anxietate posita, Patris ope indigebat, non Dominum, sed Patrem ipsum appellauit, Matth. 26. *Pater, si fieri potest, &c.* maxime credibile est, seruilem condicionem, in ea non mansisse. Nunquam enim magis, quam in eo articulo, suam imbecillitatẽ experta, se ipsam seruam Patris confiteri deberet.

Adr. 116

Nullus Euãgelistarũ, aut Apostolorũ Christum seruũ appellat.

Optima Adriani ponderatio.

Mat. 27

Damasc. Ioan. 20.

Cõsonat etiã Adriano Damascenus 4. de fide cap. 3. explicans enim illud Ioan. 20. *Ascendo ad Deum meum, & Deum vestrum*, ita loquitur. *Non dixit, Deum nostrum, sed Deum meũ, si subtili mentis agitatione id, quod oculis cernitur, ab eo, quod mẽte sola percipitur, distinguas: & Deum vestrum, vt opificem, ac Dominum.* Vult ergo, aliter Christum vocasse Patrem, Deum suum; aliter Deum nostrũ: suum enim tantũ vocauit Deũ, non vt Dominum: nostrum autem dixit, vt opificẽ, & Dominũ. Idem dicit Damasc. eodem lib. cap. 19. vt sequenti cap. videbimus. Eodem modo expendit hunc locũ Adrianus in sua epistola, quem sequenti cap. citabimus. Quare

Adr.

minus probari nobis debet sententia Athanasij, vtpote Adriano contraria, dum in oratione 3. contra Arrianos, explicans illud Matth. 11. *Confiteor tibi Pater Domine cœli & terræ*, inquit de Christo, à tempore indutæ carnis, Patrem suum Dominum appellasse: quo indicare videtur, Dominum suum dixisse. Putat enim, Christum se ipsum comprehēdisse sub illis verbis *cœli & terræ*, quibus omnis creatura denotatur. Et quidem contra Athanasium, ipse textus se videtur explicare. Christus enim Deum vocauit, Patrem suum: deinde addit, *Domine cœli & terræ*, plane indicans, aliarum rerum Dominum esse, suum autem Patrē. Qui autem Patrem appellat, non potest Dominum vocare. Vt plane colligitur ex Damasc. quem sequenti capite in fine allegabimus. Nonnulli recentiores afferunt Eliam in orat. 1. Nazianz. in illa verba, *pacis, iustitiæ, sanctificationis*, &c. quod dixerit, in nouo Testamento Christum à Paulo seruum nominari. Verum præterquam quòd Eliæ autoritas contra Adriani definitionem nullius deberet esse momenti, si reuera contratium affirmasset; ex verbis eius nihil tale colligi potest: ait enim, *Quod autem seruus etiam, & homo factus sit, totum Euangelij & Apostolicarum epistolarum volumen plenum est.* Quibus solū contendit Elias contra Arrianos, Verbum factū esse hominem: an vero seruus proprie dicatur, non curat: nulla enim de hoc erat cōtrouersia: etiamsi ipsum seruum appellet propter naturā humanam assumptam: in quem sensum alios Patres Adrianus interpretatur: vt cap. 10. videbimus. De illo vero loco ad Philippen. 2o *formam serui accipiens*, cap. 9. dicendū est.

Expenditur locus Matth.

Athan. 116

Mat. 11.

Elias.

Verba Eliæ & aliorū Patrum quomodo sint interpretanda.

117

Philip. 2.

Autoritate Patrum confirmatur Christū non esse seruum.

Deinde Patrum testimonia afferemus. Primum sit Leonis 1. sermone 1. de Natiuitate post medium, vbi ita loquitur. *Assumpta est de matre, hominis Domini natura, nō culpa: creata est forma serui sine condicione seruili: quia nouus homo sic contemperatus est veteri; vt & veritatem susciperet generis, & vitium excluderet vetustatis.* Vbi pro *seruili*, nonnulli codices mendose legunt *virili*. Posset quidem aliquis respondere, Leonem solum loquutum de seruitute peccati, quia anteà dixerat, assumptam esse naturam, non culpam: intelligit

Leo 1.

ergo

ergo naturam serui assumptam fuisse, id est, quæ alioqui esset serua peccati, sed assumptam sine seruili condicione peccati: cuius plane reddit rationem, cum dixit: *quia nouus homo, &c.* quibus verbis, de seruitute & vitio peccati, sermonem habet. Verum qui attente leget Leonem, manifeste deprehẽdet, de quocunq; genere seruitutis intellexisse. Duo namq; dixerat, & quod assumpta fuerit hominis
118 Domini natura ex Virgine, in quo plane ostendit, ipsum esse Dominum, non seruum: & quod culpa huius naturæ, assumpta non fuerit. Quare quod subdit, *Creata est forma serui sine condicione seruili*, ad illud prius refertur, quod dixerat, *Assumpta est hominis Domini natura.* Quando vero addit, *Quia nouus homo sic contemperatus, &c.* ad posterius refertur, quod dixerat: nempe culpam non assumpsisse.

Optime verba expendun tur Leonis.

Aug. Secundum sit Augustini, quod Concilium adducit, ex homilia 36. in hæc verba. *Dominus noster etiam in forma serui non seruus, sed in forma etiam serui Dominus fuit.* Testimoniũ hoc, in Augustino inuenire non potui.

Chrys. Tertium sit Chrysostomi, qui homil. 13. in epistolam ad Hebræos in illa verba, *hoc enim semel fecit, &c.* ita scribit. *Ne putes eum sursum stare, & ministrum esse, ostendit, quia dispẽsationis res ita est. Sicut enim seruus factus est; sic etiam Pontifex, & minister. Sed sicut seruus factus, non mansit seruus; sic & minister factus, non mansit minister; non enim ministri est, sedere, sed stare.*
119 Intelligit ergo Chrysostomus hæc duo, scilicet, ministrum esse, & seruum, solùm Christo conuenisse secundum officium, & ministerium; non secundum condicionem naturæ. Si enim seruitus illi hoc modo conueniret, consequeretur adhuc in dextera Patris sedentem, mansisse seruum; cuius oppositum sentit Chrysostomus: solum ergo tribuit illi seruitutem, non secundum condicionem, sed secundũ ministerium serui, quod vsq; ad mortem tantum præstitit, & iam in gloria deposuit.

Seruus & minister dicitur Christus secundũ officiũ non secundũ naturæ condi tionem.

Euseb. Emiss. Quartum testimonium sit Eusebij Emisseni homil. 6. de Paschate, vbi postquam dixit, Deum obtulisse pro nostro peccato hominem iustum, & purũ; subiungit hæc verba. *Sed talem nostra regio non habet, quia non subuenire peccato poterat,*

teratsi mili peccato obnoxius, nec interuenire pro seruis, astrictus legibus seruitutis. Ex alia ergo regione venturus erat, vt poßet offerri pro debitoribus absolutus, pro iniquis iustus, pro peccatoribus innocens, pro hædis agnus, qui eßet exterius eiusdem generis, non eiusdem condicionis, ac longe alterius libertatis. Concedit ergo exterius, id est, in humana natura fuisse eiusdem generis, sed non eiusdem condicionis: & longe alterius libertatis.

Christus etsi in humana natura sit eiusdem generis, non tamen eiusdem condicionis.

Ipsum autem non solum loqui de libertate à peccato, & de seruitute illi opposita, patet. Vtrumque enim dixit, videlicet, neque pro peccatoribus peccatorem, nec pro seruis seruum potuisse satisfacere. Cumq; dicat absolutè esse alterius condicionis, & longe alterius libertatis, plane omne genus seruitutis denegat Christo.

Quintum testimonium sit Cyrilli Alexand. in expositione Symboli Niceni circa medium, vbi sic ait. *Accepit autem* (scilicet Christus) *formam serui, vt liberi, non seruus exsistens ad libertatis rediit gloriam. In similitudinem hominum factus est, qui in forma, & in Patris æqualitate non homo exsistens, vt fieret in similitudinem Dei, secundum participium locupletatus est.* Acsi diceret, formam serui accepit, sed liberi manentis. Et ideo dixit, ad libertatis redijt gloriam: quod secundum humanitatem, intelligendum est. Ostendit autē vno verbo radicem, & causam, ob quam natura illa ingenuitatem fuerit consequuta. Quia secundum participium diuinitatis locupletata est. Quam rationem infrà cap. 8. fusius explicabimus. Est aliud testimoniū Theodoreti, quod cap. 9. adducemus, & omnium clarissimum est Damasceni lib. 3. de fide cap. 21. quod sequenti cap. recitabitur.

120 *Cyrill.*

Radix libertatis in Christo participatiū fuit diuinitatis.

Theod. Damasc.

Christum non esse dicendum seruū cū additamento secundum humanitatem, aliis testimonijs ostenditur.

CAPVT VII.

EA omnia, quæ præcedentibus capitibus adduximus, non solum probant, Christum nō esse dicēdū seruum absolutè; 121

absolutè, verumetiam neque cũ additamento illo *secundũ humanitatem*. Ex dictis namq; colligitur, nullũ genus seruitutis in humanitate Christi mãsisse: sed ipsa vnione ingenuitatem fuisse consequutam, vt discurrendo per singula patebit. Quodsi Christus cum additamento illo, seruus esset, & diceretur: in ipsius humanitate aliqua condicio seruitutis mansisset. Ijs tamẽ, quæ hactenus adducta sunt, placet alia non minoris momenti addere, quibus hoc ipsum magis confirmetur. Primò quidem constat definitionem Adriani, & Concilij editam fuisse contra Elipandum: certum ergo esse debet, in sensu Elipandi illam propositionem *Christus est seruus*, damnatam fuisse: atqui Elipandus cum additamento illam concesit, sicut etia Christum esse adoptiuum: ait enim in illa sua confessione, *Sic in Verbo Dei pro suis officijs, diuersa munerum vocabula, quę nequaquam diuidantur, ponimus. Quoniam sacra Scriptura testatur, pro salute humani generis deitate exinanita, hominem factum, circũcisum, baptizatum, flagellatum, crucifixum, mortuum, sepultum, seruum, peregrinum, &c.* Concedit igitur Elipandus, cum additamento prædictam propositionem. Perinde enim est dicere ipsum hominem factum, & seruum; atque seruum secundum humanitatem, quam assumpsit. Quare Adrian. & Concilium, etiam cum additamento prędictam propositionem damnarunt.

Humanitas Christi ipsa vnione ingenuitatem est consecuta.

Quo sensu damnata fuerit hæc propositio, Christus est seruus.

Secundum humanitatem Christũ esse seruum, dixit Elipandus.

Secundò Adrianus in illa sua epistola post medium, ita ait. *Nam & Deus, & homo erat, qui secundum Deum dicebat, Ego, & Pater vnum sumus: & secundum humanitatem Pater maior me est: & tamen non ait, Pater Dominus meus est.* Existimat ergo, etiã secũdũ hominẽ dicere nõ potuisse, *Pater Dominus meus est*. Et inferius non longe à fine docet, descensum Spiritussancti in Christum fuisse secundum humanitatem, & de eo secundum humanitatem dixisse, Hic est filius meus dilectus. Subiungit deinde Adrianus: *Animaduertite, quia nihil vobis restat, vt secundum diuinitatem tantummodo credatis, dixisse Patrem, Hic est filius meus dilectus, &c.* & replicans Adrianus addit *Ipse vtique vnus proprius, & dilectus, & nõ seruus, & adoptiuus.* Et Concilium Fracofordiense in illa epi-

Præclara testimonia.

stola longe à medio. *Quid est aliud dicere, eandem Virginem,* 123
adoptiuum, vel seruum genuisse, nisi negare, Deum illam genuisse?
Si Deus generatus est, nequaquam adoptiuus, sed filius, (intelligit naturalem) *quia alia persona est proprij filij, alia adoptiui filij, vel serui.* Existimat enim non posse, in eadem persona manere seruum, & hominem, sicut neque filium adoptiuum Dei, & Deum. Quodsi cum additamento seruus esset, sine dubio in eadem persona manere posset seruus, & Dominus, sicut licet sine additamento dici non posset Christus creatura, sed cum additamento: in eadem tamen persona simul esset vtrumque, & paulò post. *Credamus eum Dominũ & non seruum ipso dicente, Vos vocatis me, magister, & Domine, & bene dicitis, sum etenim: & verum Deum, vtrumque Dei filiũ in vtraque natura, diuina, scilicet, & humana. Credamus eum omnia velle, quæ meliora sunt, omnia posse, quę vult. Quis negat meliorem esse proprietatem in filio, quam adoptionem? & dũ omnipotens Dei filius nostræ fragilitatis naturam in vnitatem suę personę adsumere voluit, vt esset mediator Dei, & hominum: cur nõ debuit ex meliori filiorum dignitate, & multo excellentiori, nostrã sibi in vnitate personę adsociare humanitatem: quatenus sua gloriosa, & propria nobilitate nostræ seruitutis redimeret ignobilitatem.* Vbi sentit, ipsam humanam naturam ingenuitatem fuisse in Christo consequutam, & à seruitute redemptam nobilitate gloriosa personæ, & in vna persona Dominum, 124
& seruum manere non potuisse: sed in vtraque natura, proprium filium esse: ergo nec secundum humanitatem seruus proprie dici potest. Et Carolus Magnus in epistola ad Elipandum, quæ est in eodem Concilio, in confessione fidei inquit de Christo. *In forma Dei creator, in forma serui Redemptor.* Qui iuxta phrasim Adriani, cuius verba superiori capite retulimus, Redemptorem, seu Saluatorẽ seruo opponit. Idem enim reputat esse saluatorem, & Dominum: refugit ergo, etiam cum additamento seruum appellare: solumque tribuit ei naturam serui, id est, quæ ex se seruilis est conditionis.

Ex vnione humanitas consecuta est ingenuitatem, & libertatis dignitatem.

Carolus Magn.

Redemptor seruo opponitur secũdum Adrianum.

Postremo est præclarum Damasceni testimonium ter- *Damasc.*
tio de fide cap. 21. vbi ex professo probat, Christum nec

igno-

ignoratione laborasse, nec naturam seruam assumpsisse. Et parum ante medium, postquam de ignoratione disputauit, subiungit hæc verba de seruitute. *Quin illud quoque sciendum est, eum, ne seruum quidem dicere, nobis licere.* Et paucis interiectis: *Nam quemadmodum de ignorantia à nobis dictum est, si exilibus quibusdam cogitationibus, hoc est, subtilibus mentis imaginationibus id, quod creatum est, ab eo, quod increatum est, seiunxeris: sane seruilis ordinis esset caro, nisi Deo*
125 *Verbo copulata esset. At cum semel ei personaliter vnita est, quonam iam pacto in seruilem classem redigetur?* Et vbi ratione efficaci hoc probauit, quam sequenti capite proferemus, colligit hoc modo. *Ex quo perspicue constat, eum appellatione dumtaxat, ac nomine seruum dici, cum hæc minime sit: verùm nostra causa serui, formam susceperit, ac seruus nobiscum vocatus sit.* Ex quibus verbis Damasceni primo colligitur. nullum genus seruitutis proprie in humanitate Christi mansisse. Namsi aliquod post assumptionem ei cõueniret, liceret, Christum seruum appellare: neque enim vt seruus proprie diceretur, necessarium erat, omne genus seruitutis in humanitate illius mansisse. Secundò, si in Christo reuera conditio aliqua veræ seruitutis exsisteret, non sola voce seruus diceretur, sed re ipsa esset. atqui Damasc. ait, Christum appellatione dũtaxat, ac nomine seruum dici, cum hoc minime sit, sicut Adrianus notauit, Christum dici lapidem, leonem, &c. figurate nimirum, & per allegoriam; ergo nullum ei genus seruitutis conuenit. Tertio non solum consequitur ex verbis Damasceni, Christum non esse dicendum seruum absolutè, sed neque cum additamento *secundum humanitatem.* Nam si cum
126 additamento dici posset, ipsi humanitati conditio ser-
Damasc. uitutis inesset: sed de illa dixit Damascenus, *Seruilis ordinis esset caro, nisi Deo Verbo copulata esset, at cum semel ei personaliter vnita sit, quonam iam pacto in seruilem classem redigetur?* fit igitur, vt assumptione ipsa statum ingenuitatis fuerit consequuta.

Pulchrum testimonium.

Christus appellatione dũtaxat seruus dicitur cũ talis minime sit.

Nullũ genus seruitutis in Christo post assumptionẽ mansit.

Nota.

Christus neque cum additamento potest dici seruus.

Consonat his omnibus idem Damasc. lib. 4. de fide cap. 19. ita scribens. *Nam si quæ reuera disiungi nequeũt, hoc est, car-*

nem à Verbo animo, & cogitatione distinxeris, & seruus, & ignarus dicitur: quia videlicet seruę, & ignoratione laborantis naturæ erat: ac nisi caro Deo Verbo copulata fuisset, serua proculdubio, & ignorans exstitisset: verum ob personalem cũ Deo Verbo vnionem, id habuit, vt nec serua esset, nec in ignoratione versaretur: eoque factum est, vt Patrem, Deum etiam suum vocarit. Quasi dicat, Deum vocauit Patrem suum, nõ Dominum: id quod cap. 6. ex Adriano, & eodem Damasceno notauimus. Eadẽ fere verba ex Damasceno transcripsit Nicetas lib. 3. Thesauri cap. 38. num. 5.

Ob personalem cum Verbo vnionem Christi humanitas nec serua nec ignorans fuit.

Nicetas.

Rationes eiusdem sententiæ.

CAPVT VIII.

VIdebitur alicui fortasis hæc nostra sententia testimonijs solum, & autoritate niti, nulla autẽ ratione posse comprobari: mihi vero non solũ videtur, rationem efficacem pro hac sententia 127
supperetere, verumetiam eam fuisse præcipuum, vel saltem vnum ex præcipuis fundamentis, vt eam Pontifex cũ Cõcilio contra Elipandum definiret. Rationem vero paucis nobis Damascenus, & Concilium Francofordiense indicarũt. Verba Damasceni lib. illo 3. de fide cap. 11. hæc sunt. *Seruitutis enim, ac dominationis vocabula non naturas indicãt, sed ex eorum sunt genere, quę ad aliquid referuntur: quemadmodum & paternitatis, ac filietatis voces.* Quibus sanè supponit, nõ satis esse manere eandem naturam secundum substantiam, quæ alioqui ex se seruitutis condicionem haberet, vt in omni statu eius seruus dicatur, qui illam habet, sed necessarium esse, manere sub eadem relatione, & habitudine. Quare si relatio seruitutis in ipsa nuda natura secundum substantiam suam intrinsecè fundamentum nõ habet, sed aliquas circunstantias extrinsecas pro fundamento postulat: poterit quidẽ ita manere natura substantialiter, vt ratio seruituris ei non conueniat, sicut inferius perspicuũ fiet. Ex definitione vero, & proprietatibus seruitutis conflat, de-

Damasc.

Vt seruus quis dicatur, non sufficit habere naturam seruilem sed etiã alias conditiones seruitutis.

128 stat, de ratione serui esse, ita sub alterius dominio constitui; vt cum eo nec in bonis, nec in honore, nec in sede cõ-
Arist. municet. Sic enim definit Arist. seruum 1. Politicorũ cap. 3. dum dicit, ipsum esse alterius. Neque verò ad rationem serui satis est, nullum in rebus dominium habere. Nam & filius, qui natura ingenuus est, nec Patris vllo modo seruus esse potest, antiquissimo iure nullum in rebus dominium habebat; sed omnia illius bona profectitia erant: nam dominium castrensium, & quasi castrensium, & aduentitiorũ, iure Cęsarum introductum est: poterat ergo filius manere in statu filij, etiamsi leges nullum ei dominium concederent; sed omnia bona illius Patri aduenirent. Imò vero, etiãsi cõcessum esset patri dominiũ vitæ filij, vt ipsum occidere posset, cum vellet, maneret in statu filij, nec serui condicionem, comparatione patris haberet. Maneret nãque communicatio in bonis, quia futurus erat hæres: & in honore, quia Patris honorem aliquo modo participaret: quæ à conditione serui aliena sunt. Fundamẽtum ergo relationis seruitutis nõ est ipsa natura nuda, sed addita negatione communicationis in bonis.

Ad seruitutis rationem non satis est non habere in rebus dominium.

Quod sit fundamentum relationis seruitutis.

Ex hac definitione, & proprietatibus seruitutis, quas nullus inficiatur, euidenter consequitur, Christum seruũ secundum proprietatem vere non esse, cum enim humanitas illius ratione vnionis ipsa deitate sanctificata, & quasi igne quodã penetrata, strictissimo vinculo, & iure in bo-
129 nis deitatis communicauerit; fit, vt sub conditione seruili non manserit: sed ad statum deificationis euecta, statum ingenuitatis fuerit consequuta: tametsi natura sua in se ipsa inferior, & subiecta manserit deitati. Quocirca Damascenus loco citato, iacto illo fundamento, vt probet naturam humanam post assumptionem in seruilem classem redigi non posse, sic arguit: *Nam cum vnus sit Christus, sui ipsius profecto & seruus, & dominus esse nequit: hæc enim non ex eorum numero sunt, quæ simpliciter dicũtur, sed quæ cũ aliquo cõferuntur*, id est, non absolutè, sed relate ad aliquid dicuntur. Subdit, *Cuiusnam igitur seruus erit? Patrisne? ergo nõ omnia, quæ Pater habet, filij quoque sunt: siquidem Patris est.* Ac si dicat ser-

Christus secundum proprietatẽ nullo modo est seruus, ratione vnionis.

Argumentatio Damasceni efficax.

cat, seruus, alicuius esse debet seruus, relate enim dicitur: Christus autem sui seruus esse nequit, intelligit plane secundum eandem naturam: nec Patris esse potest: quia ipse, & Pater omnia bona habent communia: Christus enim etiam secundum humanitatem, communicat cũ Patre in omnibus bonis: ergo Patris seruus esse non potest: atque eadem ratione nequit secundum humanitatem, esse seruus sui secundum diuinitatem, quia sicut humanitas habet hanc communicationem cum Patre in bonis, habet etiam cum filio secundum deitatem; cuius ergo alterius seruus esse poterit? certe nullius.

Christus secundũ humanitatem communicat in omnibus bonis cum Patre.

130

Triplex communicatio humanitatis Christi cum Deo.

Prima est diuinitatis participatio, quæ & vnctio dicitur a patribus.

Est autem triplex in bonis communicatio humanitatis Christi cum Deo. Prima, cæterarumque fundamentum, in eo posita est, vt in ipsa humanitate habitet omnis diuinitatis plenitudo corporaliter, idest, vere secundũ essentiã; non solo affectu, & participatione: ipsaque sit vnctio, qua delibuta humanitas Verbi, deificetur, & sanctificetur: & ideo Christus, idest, vnctus oleo iustitię prę alijs cõsortib⁹ dicatur. Sic nobis tradiderunt sancti Patres antiqui, Dionysius Alexandrinus in epistola ad Paulum Samosatenũ, quę est in Hoplotheca Turriani, Nazian. oratione 56. quæ est 4. de Theologia num. 93. & in oratione 42. quæ est secunda in Paschate, vbi affert figuram agni paschalis, & oratione 51. quę est prima ad Cledonium, Hilarius 7. lib. de Trinitate post medium, explicans illud Ioannis 10. *Quem Pater sanctificauit*: Cyrillus lib. 4. in Ioannem cap. 29. & in libro ad Theodosium de recta fide post medium, explicãs quare Christus dicatur, & in scholijs de Incarnatione vnigeniti cap. 12. Basilius in illud Psal. 44. *Propterea vnxit te Deus*, Greg. Mag. lib. 9. Epistolarum Epistola 61. post medium illius, Dam. lib. 3. de fide cap. 3. Elias Cretẽsis in orationem primam Nazian. in illa verba, *ac dæmones quidẽ &c.* Atha. orat. contra Arrianos post 4. sermonem, quæ est in illa verba, *ex Deo Deus est Verbum*; vbi ita scribit. *Ego enim sum christus* loquitur Verbum Dei, *siue vnctio: Christusque si me vnctus homo, qui a me assumptus est.* Idẽ videtur asserere Fulgentius lib. 3. ad Trasimundum cap. 13. & lib. de gratia Domini

Dionys. Alex. Nazian.

Hilarius

Cyrillus

Basilius. Greg. Magn. Damasc. Elias Cretens. Athan.

131

Fulgent.

Præclarũ testimonium.

Cf. Frã. mini nostri Iesu Christi cap. 10. Demum nostrũ Concilium Frãcof. in prædicta Epist. col. 7. vbi Iesum appellat natura vnctũ, cæteros autem, vnctos dono gratię. Ideoq; Aug. in Enchiridio appellauit gratiã Christi naturalem, quia vt ait Dionysius Alexandrinus, ipsa re, & natura sanctitatis sanctificabatur, id quod fusius explicabitur in tertiã partem Sancti Thomæ q. 7. art. 1. fuit ergo hæc prima bonorũ communicatio, cæterarumque fundamentum.

Aug. *Dionys. Alex.*

Iesus natura vnctus est alij sancti dono gratiæ.

Gratia Christi cur ab Augustino naturalis dicatur.

Secunda vero cõmunicatio humanitatis Christi cũ deitate in bonis, quæ statui seruitutis cõuenire nequit, in eo cõsistit, vt ipsa deitate sanctificata, sicut dictũ est, digna reddatur sede Maiestatis, & eodẽ cũ ipso Deo cultu adoretur: est autẽ apparatissimum exẽplum coniugij corporalis quod suapte natura talis virtutis est, vt si aliquis ducat vxorem, quã antea seruã, & ancillã habuit, iã deinde illa ad dignitatẽ matrimonij euecta, absq; alia lege, aut pacto, iure ipso cõiugij libera, & ingenua permaneat. Ita affirmat

Secunda communicatio est in eadẽ sede Maiestatis, & honoris. Simile aptum

132 Leo 1. Leo 1. in Epist. ad Rusticũ cap. 4. his verbis. *Nõ omnis mulier iuncta viro, vxor est viri: nec omnis filius hæres est Patris. Nuptiarum autem fœdera inter ingenuos sunt legitima.* Et ratio est manifesta. Ita enim arctum est vinculum coniugij; vt duo sub eodẽ thalamo cõmorẽtur, & eodẽ titulo, & nomine gaudeãt honoris, Regis videlicet, aut Imperatoris, &c. atque postquã cõsũmatũ fuerit matrimoniũ, dicãtur vna caro: multo igitur maiori ratione, vnio hypostatica cũ persona diuina, quæ nõ affectu, sicut matrimoniũ, sed substãtialiter vnit extrema, eã vim habebit; vt naturã cõditionis seruilis ingenuã efficiat, & liberã, siquidẽ illã ita deificat, & ipsa deitate quasi igne quodã penetrat, vt in eãdẽ sedẽ & gloriam ascíscat, & eiusdem nominis, & personæ efficiat participem.

Vinculũ matrimonij dues facit eodẽ thoro & honore gaudere, cur non vnio hypostatica.

Hanc communicationem honoris, & sedis, expresserunt nobis multi Patres. Leo primus in sermone 1. ascensionis,

Pulcrum testimonium. Humanitas Christi euecta est ad Patris consessum & gloriæ thronum.

Leo 1. 133 *Et revera* (inquit) *magna erat & ineffabilis causa gaudendi, cum in conspectu sanctę multitudinis, super omnium creaturarum cęlestiũ dignitatẽ humani generis natura cõscẽderet, superegressura angelicos ordines, & vltra Archãgelorũ altitudines elevãda, nec vllius*

lius sublimitatibus modũ suæ prouectionis habitura, nisi æterni Patris recepta cõsessu, illius gloriæ sociaretur in throno, cuius natura copulabatur in filio. Chryſ.

Nota.

Idẽ habet Chryſoſt. tomo 3. ſermone de Aſcenſione, vbi ait, naturam humanam in Chriſto ad ſedẽ Dominicam eleuaram fuiſſe. Quod vero ait, id meruiſſe, improprie eſt intelligẽdum, vt vulgo dici ſolet, nec enim proprie meruit vnionem, per quã ſedem Dominicã adepta eſt. Et Cyrillus in apologetico pro 12. capitibus, in defenſione octaui Anathematiſmi docet, humanitatem cum Verbo vna & eadẽ cõſidentia, nõ pluribus adorari: vt lib. 1. de adoratione diſput. 4. cap. 5. vidimus: hoc eſt, eandem eſſe ſedem Dei, & agni. Demum Damaſcenus lib. 4. de fide cap. 2. explicans hãc humanitatis ſeſsionem ad dexteram Patris, ita loquitur. *Quocirca per paternæ dextræ vocabulum, nihil aliud ſignificamus quam diuinitatis honorem, atque gloriam: in qua cum Dei filius, vt Deus, eiuſdemque cum Patre ſubſtantiæ, ante ſæcula eſſet, ad extremum incarnatus, corporeoque modo conſidet in eãdem nimirum gloriam aſcita ipſius carne: vna etenim, eademq; cũ ſua carne adoratione, ab omnibus rebus cõtis afficitur.* Cyrill. Damaſc. 193

Multo ergo altius Chriſti humanitas in throno deitatis copulata eſt, quam vxor mariti throno coniũcta. Humanitas enim in eadem ſede cum Deo poſita eſt, vxor vero nõ in eadem ſede, ſed ſub eodem thalamo collocata.

Tertia cõmunicatio humanitatis in Chriſto eſt in nominis dignitate.

Tertiò, ſicut in matrimonio vxori communicatur dignitas nominis, quo maritus inſignitur: nam vel Duciſſa, vel Regina, vel deniq; Imperatrix cognominatur, iuxta varias dignitates mariti, & ideo non poteſt, ſub ſeruili cõditione manere: ſic etiam humanitas deitatis nomen multo altiori ratione fuit conſequuta. Nam homo ille nõ diuinus, ſed Deus, & θεάνθρωπος *theanthropos*, dicitur, ideſt, Deus homo. Sic appellauit Iacobus Billius in Scholijs in oratione 36. Nazianzeni num. 90. quod Scholion fatetur ſumpſiſſe ex Elia Cretenſi. Dicitur etiam ὁμόθεος *homotheos*, id eſt, ſimul Deus, ſicut ipſum nuncuparunt Greg. Nazianzenus oratione 2. de Paſchate, quæ eſt 42. & Damaſc. 4. de fide cap. 19. longe ante medium. Quam vocem Billius in vtro-

Christus Deus homo aut simul Deus vocatur.

Iacobus Billius. Greg. Naz.

vtroque Patre non recte transfert, *diuinitatis socia*. Nam si reddas verbum ex verbo, denotat idem, quod latine *simul* Deus: quæ vox plus, quam sociã deitatis significat: rectius ergo vertillet *simul* Deus. Hanc communicationem dignitatis in nomine notauit recte Fulgentius in lib. 3. ad Thrasimundum cap. 13. vbi ait. *Qualiter autem homo ille habere potuit Dei nomen: nisi quoniam a Deo susceptus, vnã cum eo possedit nominis dignitatem?* Parum autem obstat, quod hæc nominis communicatio solum fiat inter concreta: nam & ipsum concretum humanitatis, scilicet *homo*, pro natura ipsa in concreto supponi, plane indicat Fulgentius, cũ ait; hominem susceptum, vnam cum Deo possedisse nominis dignitatem: & ratione hoc ipsum probabimus in tertiam partem quæst. 16. art. 1. Quare negandum non est, naturã humanam in Christo, dignitatem nominis fuisse consequutam, altiori quidem ratione, quam vxori iure coniugij dignitas nominis mariti communicatur.

Fulgent.

Occurrit obiectioni.

135

Denique si maritus iure coniugij carnẽ vxoris, vt propriam habet, & eam nutrit, & fouet, ad Ephesios 5. multo maiori ratione Deus, humanitatis carnem, & ossa, sua appellabit: & vt propria diliget, & fouebit: fortius ergo est vinculum vnionis in persona, quàm vinculum coniugij, vt humanitatem assumptam ingenuam, & liberam hoc ipso efficiat, sicut & vinculum matrimonij vxorem liberã reddit.

Paul. ad Eph. 5

Coniugij iure maritus carnem vxoris vt propriã habet ita Deus humanitatem ratione vnionis.

Cum igitur nomen seruus ex eorum numero sit, quę nõ absolutè, & secundum substantiam, sed relate dicuntur: & fundamentum huius relationis, non sit nuda natura, sed aliæ etiã circunstantiæ hactenus explicatæ, & illæ in Christi humanitate non manserint, sit, vt humanitas Christi, relationem seruitutis ad Deum non habuerit. Hanc nostrã rationem paucis indicauit Adriauus in illa sua epistola ante medium, dum ait. *Nunquid docuerunt sancti Patres Ecclesiæ eum seruum, vel adoptiuum prædicare: cum vniuersalis Ecclesia Euangelicis, atque Apostolicis imbuta lucidissimis documentis, Deum, ac Dominum suum totis medullis cordis, tota animi deuotione, in dextera eum Patris profitetur sedentem?* Vbi ex communi-

136

Adr.

Ex communicatione in sede & honore colligit Adrianus Christũ non esse seruum.

municatione in sede,& honore, colligit Pontifex, eum seruum Dei non esse. Et Concilium Francofordiense in Epistola citata aliquantulùm ante finem, *Intelligite in hac professione vestra, duplices diabolicæ fraudis latuisse dolos, dum & dominum nostrum Iesum Christum, quem Deũ colimus, & adoramus, seruum prædicatis, & adoptiuum.* Sentit ergo Concilium, statum seruitutis cum adorationis,& honoris communicatione pugnare:& ita eum, quem, vt Deum adoramus, seruum etiam ipsius Dei esse non posse. Nec solum ratio prædicta probat, Christum absolute seruum dicendum non esse; verumetiam nec cum additamento illo *Secundum humanitatem*. Monstratum namq, hactenus est, nullam seruitutis conditionem in Christi humanitate mansisse: optimè igitur Damascenus lib. illo 3. de fide, cap. 21. in fine dixit: *ij autem qui seruum eum dicunt, vnum Christũ instar Nestorij in duos diuidunt.* Acsi diceret, ex eorum sentẽtia manifestè deducitur, Christum in duas personas soluendum. Nam in vna persona eius humanitas sub conditione seruili, non potuit manere: eo quod habuit in bonis, nomine,& honore eã cõmunicationẽ, quæ cũ statu seruitutis omnino pugnat: vt autẽ superiori disputatione cap. 8. notauimus, illi, qui Christum seruum, aut adoptiuum cum Elipando dicebant, cum Nestorio personas in Christo non diuidebant, sed ex eorum sententia, prædicta diuisio aperte sequebatur.

Con. Frã.

Damasc.

Seruum qui Christum dicunt in duos cum Nestorio diuidunt.

137

Si cum additio concederetur hæc propositio, Christus est seruus, etiã absolute est concedenda. Nota.

Porrò contra aliquos, qui concedunt hanc propositionẽ *Christus est seruus*: cum illo additamento *secundum humanitatem*, negant autem absolute: facile probare possumus, absolute concedendam esse, si semel cum additamento illo admittatur. Nam vt ostẽdemus 3. p. q. 16. art. 8. si semel hęc propositio censetur vera, *Christus inquantum homo, est creatura*, absolute,& sine additamento cõcedi debet. Sic enim vniuersim verum arbitror, quoties particula *inquantum*, non est particula secundum quid, nec determinat partem aliquam integrantem. Est autem nihilominus peculiaris ratio in illa propositione, *Christus incipit esse*: hæc enim cum additamẽto, *secundum humanitatem*, concedi debet, nõ

238

tamen

tamen absolute. Nam terminus ille *esse*, in priori propositione sumitur pro esse Dei, in posteriori vero pro esse humano. Similiter & illa propositio, *Christus est subiectus sibi, vel est sibi Deus*, absolute vera non est: cum determinatione autem debet concedi, vt in 1. cap. notauimus: in reliquis tamen videtur absolute concedenda propositio, quę cum additamento conceditur: in qua voces naturarū in Christo invicem prædicantur: vt fusius tractabitur in tertiam partem q. 16. art. 8. & 9.

Sed obijciet aliquis. Hęc propositio *Christus est seruus*, absolute denotat Christum secundum totū, quod habet, esse alterius, tanquam domini: atqui non est alterius, vt domini secundum diuinitatem: ergo absolute non est dicendus seruus. Nam seruus ille dicitur, qui secundum totū, quod habet, alterius est: etiamsi cum additamento recte dicipossit seruus secundum humanitatem: quia quidquid est, secundum illam, alterius est. Respōdeo sicut creatura dicitur, quæ secundum se totam de nihilo à Deo producitur, & licet Christus secundum totum, quod habet, non sit de nihilo productus, nihilominus dici potest creatura: quia sensus est: Christus est aliquid, quod secundum se totum de nihilo producitur: ita etiam dici posset seruus absolute, si cum additamento diceretur: quia sensus esset, Christus est aliquid, quod secundum se totum alterius est.

Obiectio.

Solutio.

139

Explicantur testimonia Scripturæ, quæ Elipando fauere videntur.

CAPVT IX.

RElinquum est, vt si qua sunt testimonia, quæ Elipandi sententiam adstruere videntur, in bonum sensum interpretemur. Sunt autē inprimis, testimonia veteris Testamenti, in quibus Christus prophetice dict⁹ est seruus. Ps. 115. *O Domine, quia ergo seruus tu⁹ sū, &c.* & Ps. 85. *Saluū fac filiū ancillæ tuæ* Is. 44. *noli timere serue me⁹ Iacob.* Quos tres locos pro Elip. adducit

Psal. 115. Psalm. 85. Isai. 44. 42. 43. 52. & 53.

Adria

Adrianus in sua epistola. Eodem modo appellatur Esaiæ 42. & 43. 52 & 53. Zachariæ 3. quæ omnia testimonia interpretatur Hieronymus de Christo. Adde illud ad Philip. 2. vbi de filio Dei carnem assumenti dicitur, *formã serui accipiens.* *Zachar. 3* *Philip. 2.*

Quomodo sint intelligẽda loca, quæ de Christo vt seruo loquuntur. *Figurate Christus dicit seruus, sicut & Lapis.*

Hæc tamẽ Scripturæ veteris testimonia explicãda sunt, sicut illa priora Adrianus intellexit: nempe de Christo, tropice tantum, & figurate; vt late ex ipso retulimus cap. 6. huius disputationis. Affirmat namq; Adrianus, in veteri Testamento hoc tantum modo Christum fuisse seruũ appellatum, nunquam tamen in nouo Testamento: vt ibidẽ etiam ostẽdimus. Nec vero Hieronymus locis citatis docet, horum testimoniorum appellationem, secũdum proprietatem Christo conuenire: sed illa de Christo spiritu Prophetico dicta fuisse, quod longe diuersum est: nã eodem spiritu dictus est lapis, Esai. 8. & 28. & tamen lapidis nomen secundum proprietatem ei nõ conuenit, quia solo nomine lapis dicitur. Adrianus vero fatetur in illa sua epistola, non alio modo Christo nomen serui, quam lapidis, & Leonis conuenire, tropice nimirum & figurate. Cõsonat Damascenus 3. illo libro de fide cap. 21. cũ ait; Christum appellatione dumtaxat, & nomine seruum dici; cum tamen non sit. Quia formam serui accipiens, nobiscũ seruus appellari dignatus est. Eodem modo propter naturã serui dictum fuisse seruum, notauit Adrianus loco allegato. Et quod mirandum est, Theodoretus, Nestorianus cũ esset, in impugnatione 6. Anathematismi Concil. Alex. vt est in libro Cyrilli ad Euoptium docet, humanitatẽ appellari à Paulo, formã serui in ipsa assumptione: quia assumptio præcedit vnionem: intelligit natura, & ratione: post vnionem vero non vltrà locum habere nomen seruitutis, subdit rationem. *Si enim inquit Apostolus de iustis hominibus, Iam non est seruus, sed filius & Dominus ad discipulos: Nõ dixi vos seruos, sed amicos: multo magis initium nostræ naturæ, per quod & nos adoptionis donum assequuti sumus, à serui cognominatione liberatum est.* Iam ergo existimat, peracta assumptione, conditionẽ seruitutis in humanitate Christi non permansisse

140 *Adv.* *Esai.* *Damasc.* *Theod.* *Cyrill.* *Propter naturam serui Christus seruus dicitur.* *Cur humanitas in assumptione forma serui dicatur nõ in vnione.* 141

fisse; nec à Paulo tali nomine fuisse appellatã, nisi in ipsa assumptione. Addit tamẽ à Prophetis hoc nomẽ illi fuisse tributum. Respondens autem Cyrillus, hoc solum cõcẽdit, quod Anathematismo illo fuerat definitum: nempe Verbũ diuinũ, nõ esse dicẽdũ Dñm Christi, nec infãtis illi⁹: quia aut inepte diceret, aut induceret diuisio, vtc. t. notaui.

Cæterùm verba, quæ illico subdit Cyrillus, difficiliora videntur; ait enim: *Tametsi secundum naturam propriã liber sit, vtpote Deus, & ex Deo: verùtamen tamquã propriam habens, propter exinanitionis mensuram, tributorũ exactoribus subditus erat: atque adeò si quis dicat, seruum eum appellari propter vocem sanctorum Prophetarum, nullo modo offendi decet.* Verum si recte ea expendantur, nullo modo Elipando fauere possunt: solum enim docet Christum à Prophetis seruum appellatũ, pro- 142 pter exinanitionem: & quia sub tributis factus est. At Adrianus, & Damasc. non negant à Prophetis hoc nomine nuncupatũ, sed seruitutem ipsi reuera conuenire. Nam cũ asserat Cyrillus, ideò seruum appellatũ, quia ratione carnis assumptæ, sub tributis fuit: sentire non potuit, reuera statum serui illi conuenisse, sed solo nomine seruum fuisse appellatũ. Nam Matth. 17. dixit Christus Petro, se liberũ esse à tributis: sed ne scandalizarentur exactores, solnere voluisse; hac ergo ratione, solo nomine seruus fuit dictus. Hoc eodem sensu Vigilius lib. 5. contra Euthychetẽ columna 8. qui est tomo 5. Bibliothecæ sacræ, de Christo ait, iure dici seruum, electũ, &c. & Cyrillus lib. 9. Thesauri cap. 3. parum post initiũ, sic loquitur. *Tunc igitur & Dominus, & Christus fit, quando homo factus, & Iesus, & seruus, vocatus est.* Et Nazianzenus oratione 1. quæ est 1. Apologia, circa finẽ illius, inter multas alias Christi appellationes ponit nomen pacis, iustitiæ, sanctificationis, redemptionis, hominis, ac serui. Hoc idem Elias ibidẽ dixit. Verũ, vt iã notaui, hi autores vocẽ serui Christo tribuũt, quã nos nõ deganus, eo tñ modo, qui superius explicatus est.

Explicantur verba difficilia Cyrilli.

Solo nomine Christus fuit seruus.

Matth.

Vigilius

Cyrillus

Nazian

Elias

De testimonio autem ad Philipp. 2. *formam serui accipiens*, dicimus, eo nihil probari. Ibi enim Paulus non vocat seruum Christum. sed ait formam serui accipisse: quod longe

Explicatur locus Pauli.

Paulus Phil. 2.

diuersum est. Quid vero, nomine formæ, Paulus intelligat, non eodem modo explicant Patres. Dionysius Alex. in epistola contra Paulum Samosatenum, quam è græco transtulit noster Franciscus Turrianus, & habetur in sua Hoplotheca in principio, respõdens ad septimã quæstionem, ita scribit. *Ne putaretur* (scilicet filius Dei) *accepisse seruum aliquem, subiungit* (scilicet Paulus) *multos, inquiẽs, In similitudinem hominum factus: & postquam lauit pedes Apostolorum, posuit linteum, formam, & habitum serui: & accipit vestimenta sua, & erudit nos mystice inquiens, Scitis quid fecerim vobis, &c. Quomodo ergo, quod est exemplum, vocaretur seruus, qui per se esset? formam enim serui, & habitum ostendit: & hoc dicit, Dedi vobis.* Hæc Dionysius, quibus intelligit form ã serui, fuisse non ipsam naturã humanã; sed exemplum, & ministerium illud serui, quod in cœna Christus exhibuit. Est autem hæreticorum hæc interpretatio. Primum quidem Marcionistarum, vt affirmat Chrysostomus in homilia 7. in epistolam ad Philippenses, in illa verba citata: cũ enim Catholicos vrgerent hoc testimonio, vt fatererentur Christum vere naturam humanam sumpsisse, ipsi explicabant de exemplo, & apparentia serui. Negabant enim verã humanitatem à Verbo sumptã fuisse. Deinde fuit hęc interpretatio Apolliranistę cuiusdam, vt testis est Ambros. lib. 7. epistola 47. demum eandem sequutus est ipse Ambrosius in cõmentarijs illius loci, vbi exinanitionem, qua se humiliauit Christus, non refert ad incarnationẽ ipsam, sed ad passionem hoc modo. *Qui cum in forma Dei esset*, id est, cum diuinis suis operibus in sua humanitate, prę se ferret diuinitatis potentiã, & maiestatem, suscitans mortuos, illuminans cęcos, &c. *Semetipsũ exinaniuit*, id est, eãdẽ humanitatẽ tẽpore passionis exinaniuit, quo speciẽ peccatorũ præse tulit. Ambrosium in cõmentarijs sequitur Erasmus.

143 *Dionys. Alex.*

Formam serui interpretatur Dionys. ministerium serui.

Reijcitur talis expositio.

Chrysost.

Ambr.

144

Hæc igitur expositio amplectẽda non est. Sed cũ eodem Ambrosio, & Chrysostomo locis citatis, & Basilio lib. 1. aduersus Eunomiũ post mediũ, Cyrillo lib. 2. in Ioannem cap. 3. & epist. 1. à medio, & alijs græcis in eũ locũ, formam apud Paulũ debemus intelligere verã naturã, nõ opus. Nã vt ait

Ambr. Chrys. Basil. Cyrill.

vt ait Chrysostomus, forma, græce μορφὴ *morphi*, nũquã in Scriptura significat opus, vel speciẽ. Quare licet Petrus, & Paulus opera fecerint diuina, ita vt ab hominibus dij existimarẽtur, actor. 3. & 14. dici nõ possunt, in forma Dei fuisse. Ait ergo Paulus, Christũ, qui erat in forma Dei, id est, verus Deus, verã in se habẽs deitatẽ, quę est forma, & natura Dei, assumpsisse formã serui, id est, naturã humanã, seruilis ex se cõdicionis, & abiectę. Cõtextus autẽ hoc modo debet ordinari, vt ex Aug. lib. 2. cõtra Maximinũ cap. 5. & tract. 17. in Ioannẽ in fine colligitur. Dixerat Paulus, quærenda nobis esse in caritate, & humilitate, non tã quæ nostra sunt, quam quę aliorũ: adducit ergo exẽplum Christi dicens. *Hoc ergo sentite in vobis, quod & in Christo Iesu*, id est, talem affectum in vobis habete erga alios, qualẽ Christus habuit, *Qui cũ in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit, formã serui accipiẽs.* Hoc est, qui cũ in natura diuina verus esset Deus, nec hoc putaret arroganter vsurpatum, sed suapte natura sibi cõuenire: nihilominus se ipsum exinaniuit, nõ amittẽs, quod erat Dei, sed sumens, quod nõ erat: in quo fuit exinanitus & humiliatus Deus: vt scilicet fieret homo naturæ sibi inferioris, seruilis quidẽ ex se condicionis. *In similitudinẽ hominũ factus, &c.* Non quia nõ esset verus homo, sed quia in aliquo solum habuit similitudinẽ hominis, non veritatẽ: vt quod nasceretur ex semine viri, & cũ peccato. Sicut recte notarunt Chrysostomus, & Ambrosius epistola citata. Sic etiã Paulus ad Rom. 8. dixit. *Deus mittens filium suum in similitudinẽ carnis peccati*: & ad Hebręos 4. *Tentatũ per omnia pro similitudine absq; peccato.* Græci aliter interpretãtur cum Chrysostomo, illud, *Non rapinã arbitratus est, sed semetipsum exinaniuit.* Vt sit sensus, non dubitauit diuinitatẽ suã dissimulare, & celare: cũ sciret nõ ex raptu sibi conuenire, sed propriam esse. Nã propria facile celari permittimus, quia cum volumus, in medium proferimus: ea vero, quæ ex raptu habemus; non diu permittimus celari: nec si diu celentur, perdantur nobis, & pereant. Hoc modo particulam *sed*, referunt Græci, ad illud, *non rapinam arbitratus*: acsi dicatur: sed potius, vt rẽ propriã celari voluit. Aug. vero refert

Vera loci explanatio.

Act. 3. & 4.

Aug.

145

Chrys. Ambr. Paulus Rom. 8. Heb. 4.

146

Aug.

fert ad illud, qp̃ præcesserat, *qui cũ in forma Dei esset, &c.* ita vt pro *sed* aduersatiua *nihilominus* ponatur; vt suprà explicatũ est. Quæ sane expositio nobis magis probatur. Ad nostrũ vero institutum, solũ pertinẽt verba illa *formam serui accipiens*, ex quibus nihil contra nos Elipandus probare potest. Neque enim Paulus dixit, filium Dei factum esse seruum, sed formam serui accepisse, id est, naturam, quę ex se seruilis erat cõdicionis, vt docuit Damascenus locis allegatis. Recte autem dicitur forma serui, hoc est seruilis cõdicionis, etiãsi ratione vnionis sub seruitutis statu, & condicione, nõ manserit. Quare vt Erasmus defenderet, Christum seruũ non fuisse, non debuit expositionem commentariorum Ambrosij probare. Contra etiã, Adamus in eum locum lapsus est, dum asserit Christum vere, & proprie dici, & esse seruum: vt textum Pauli de natura serui, non de sola specie, & figura serui interpretaretur. Potest enim recte de natura ipsa serui intelligi; ita tamen, vt sub seruili condicione non manserit.

Formam serui intelligit Paulus naturam seruilis cõditionis non sub seruitutis statu. Reprehenditur Erasmus & Adamus.

Damasc.

147

Testimonijs Patrum, quæ Elipando videntur consentire, respondetur.

CAPVT X.

NOnnulla etiam Patrum testimonia, quę Christo secundũ humanitatẽ, seruitutẽ tribuere videntur, in bonum sensum explicanda sunt. Cum enim de mente Concilij, & Adriani manifeste nobis iam constet, cætera Patrum testimonia, aut nullius roboris nobis esse debent, aut in bonum sensum exponẽda sunt. Primum est Ambrosij lib. 5. de fide cap. 6. vbi sic ait. *Nõ ergo præiudicet* (scilicet Christo) *quod subiectus dicitur, cui non præiudicat, quod seruus legitur.* Idipsum ex professo tractat septimo lib. epistolarum epist. 47. ad Irenęum cõtra quendam Apollinaristam, qui æquo animo audire nõ poterat, Dominum nostrum Iesum Christum pro nobis in carnis assũptione seruitutẽ accepisse, vt ipse Ambrosius ibidẽ refert. Cõtra quẽ in hũc modũ scribit. *Statim respõdi, quòd eũ virus infecerit Apollinare.* Nõ igitur damnaret Ambrosius nostrũ Elipãdum, qui nõ solum audire, sed docere

Ambr.

etiam

etiam ausus est, Christum in ipsa carnis assumptione, seruum vere, & proprie factum fuisse. Et in præfatione Psal. 35. de Christo inquit. *Ex vtero idem seruus exiuit, & Dominus.* Respondeo primum, Ambrosium lib. 5. de fide cap. illo 6. id solum dicere voluisse, quod nos libenter concedimus: 148 nimirum Christum seruum appellari: at ipsum esse vere, & proprie seruum non docet. Deinde in illa epistola non contendit Ambrosius contra illum Apollinaristã probare, Christo vere & proprie condicionem seruitutis conuenire: sed veram hominis naturam, nobis consubstantialem, à Verbo assumptam fuisse. Ille namq; hæreticus affirmabat, Verbum, & carnem vnius esse in Christo substantiæ: dedignabatur autem audire, Christum esse seruũ. Quia nollebat confiteri in Christo naturam hominis seruilem; non quia de cõdicione seruili humanitatis, in Christo aliquid assereret. Hanc solutionem videor mihi colligere, *Adr.* ex Adriano in epistola allegata. Vbi postquam ad testimonia veteris Testamenti respondit: subiungit, *Quod quilibet Catholicorum virorum huius prophetiæ mysterio vsus, quemadmodum in quodam libro de Incarnatione Domini beatus Ambrosius simile quid dixerit, propter eos videlicet hæreticos, qui phantasticũ, aut etiam semiplenum dominicum corpus, sacrilego ore susurrant.* Constat autem Apollonaristas, in eo errore fuisse: vt asserent carnem Christi sine anima fuisse, nec nobis cõsubstantialem. Cum igitur Ambrosius, vel alij Patres contra hæreticos Christum seruum appellant, non tam condicionem seruitutis, quam veram humanitatem illi tribuunt. 149 Testimonium Ambrosij, quod citat Adrianus, inuenire nõ potui, sed eodem modo prædicta intelligenda sunt.

Ambrosij verba explicantur de natura serui nõ de condicione.

Aug. Secundò afferri potest pro Elipandi sententia August. in epistola 178. circa finem, quæ est altercatio quædam cũ Pascentio Arriano in modum dialogi, in qua arbiter est Laurentius: ibi enim de Christo sic ait. *In qua tamen infirmitate* (scilicet carnis) *non solum subditum, sed & seruum euidentissime confitemur, ipso dicente in prophetia ad Patrem Psal. 115. O Domine, quia Ego seruus tuus, Ego seruus tuus, & filius ancillæ tuæ.* Respondeo sicut suprà cum August. controuersiam

haberet, cum Arriano asserente filium secundum propriã naturam Verbi esse minorem, creaturam, & seruum, sufficiebat ei probare, secundũ naturam Verbi, esse Patri æterno ὁμοούσιον *homousion*, id est, consubstantialem, etiamsi secundum eam, quam in tempore assumpsit, esset seruus, & subiectus Patri; non curando interim, an secundum proprietatem ei seruitutis condicio cõueniret. Idem respõderi potest ad testimonium Hilarij, qui 11. de Trinitate lõge ab initio nil aliud contra Arrianos contendebat. Eodẽ modo dicendum est de Cyrillo, qui 12. lib. Thesauri cap. 15. versus finem inquit. *Ipse* (scilicet filius Dei) *Dominus secundum naturam, quia Deus: sed seruus factus est, quia vere homo.* Et de Athanasio orat. 3. contra Arrianos longe à principio dum ait. *Quatenus in confesso est, eum* (scilicet Christum) *hominem esse factum, nihil discriminis attulerit, siue genitus, siue factus, siue conditus, siue fictus appelletur, siue item seruus, siue filius ancillæ.* Et infrà, *Omnes istiusmodi voculæ, in rationem humanitatis bene, & proprie competunt: illaq; omnia non substantiã Verbi, sed hominem ipsum fuisse demonstrant.* Eodem sensu loquitur in oratione secunda contra Arrianos post 10. folia.

Exponuntur Aug. & alij Patres.

Hilarius

Cyrill. 150

Athan.

Alij etiam Patres disputantes contra Nestorium, dicunt, Verbum factum fuisse seruum. Sic loquitur Theodotus Ancyræ Episcopus in homilia, quæ refertur 6. tomo Concilij Ephesini cap. 9. post medium illius, & in appendice 5. ad tomũ 6. illius Concilij cap. 2. circa medium: & Acacius Episcopus Melitẽsis in alia homilia, quæ habetur 6. tomo cap. 11. Cæterùm hi omnes, vt probent verã in Christo naturam humanam, solum ad subiectionem, & obedientiam attendentes, non dubitarunt appellare Christum seruum: nihil interim curantes an condicio seruitutis, quæ ingenuitati opponitur, vere, & proprie in humanitatem Christi conueniret. Hac etiam eadem ratione S. Thom. q. 20. art. 2. ad 3. docuit, Christum dici posse proprie seruum. cũ tamen sola obedientia, & subiectio condicionem, & statum seruitutis non constituat: vt plane definit Concilium Francofordiense, in epistola ad Episcopos Hispaniæ his verbis. *Et si eum* (scilicet Christum, *Propheta seruum nominasset, non*

Theod. Conc. Ephes.

Acacius

Christum aliqui Patres seruũ appellant ratione suæ subiectionis & obedientiæ.

Subiectio, & obedientia nõ constituit statũ seruitutis.

151

Conc. Franc.

set, non tamen ex conditione seruitutis, sed ex humilitatis obedientia, qua factus est Patri obediens vsque ad mortem.

Tertiò sunt nonnulli Patres, qui non disputantes cũ hæ-
Chrys. reticis, dixerunt, Christũ esse seruum: vt Chrysost. tomo 1. homilia de eo, quod sanctus Dauid dixit, *Quis sum ego, &c.*
Petrus Diacon. Petrus diaconus lib. de Incarnatione & gratia Domini nostri Iesu Christi cap. 6. Isidorus lib. 1. de summo bono cap. 16. sententia 3. Verum cum hi Patres non disputauerint ex professo, an condicio seruitutis Christo conueniret secundum humanitatem, sed simpliciter ipsum seruum ap-
Damasc. Conc. Franc. Adr. pellauerint; maioris momenti apud nos esse debent Damascenus, Concilium Francofordiense, & Adrianus, qui ex professo rem pertractantes, plane affirmarunt, Christũ secundum humanitatem, seruitutis statum non habuisse.

Illud autem inter cætera peculiarem curã Spiritus sancti, in Conciliorum definitionibus mihi maximè suadet,
152 quod cum prædictum Concilium Francofordiense eo tẽpore fuerit celebratum, quo literarum studia in Ecclesia Dei parum florebant, & controuersia cum nostro Elipando, tam de adoptione, quam de seruitute difficilior, quã vlla alia in Ecclesia Dei exstiterit; ex natura ipsa adoptionis, & seruitutis tam dilucide, & aperte à Patribus Concilij definita fuerit: cum tamen non paucis nostræ ætatis Scholasticis sententia vtraque Elipandi probetur. Quare Beatum, & Heterium non possum non admirari, quod tã calamitoso tempore, quo dira Maurorum tyrannide Hispania nostra opprimebatur, rem vsq; adeò obscuram, suo ingenij acumine, & eruditione illustrauerint. *Obseruatio autoris.*

Diluuntur rationes eiusdem sententiæ.

CAPVT XI.

PRostremo rationes, quæ sententiam Elipandi videntur confirmare, diluendæ sunt. Prima est. Christus in quantum homo est creatura, ergo in quantum homo est seruus Dei. Sic arguere

videtur Cyrillus lib. 4. dialogorum de Trinitate lõge ante medium contra Arrianos, qui asserebant, filium Dei secundum naturam Verbi esse creaturam: ita enim scribit. *Quod enim omnino locatur cum creatura substantialiter, & est inter facta: neque secundum naturam esset Deus, neque enim filius, & Dominus vere, sed vt eximius inter ministros*: ratione ergo creaturæ tollitur ratio domini. Iure enim creationis, non tantum creatura subiecta est Deo, sed etiam omnia eius bona magis sunt Dei, quam ipsius. Secunda, Christus secundum humanitatem vere est subiectus Deo, & ei parere debet, ergo vere est seruus Dei. Tertia. Etiamsi Christus secundum humanitatem, erat Dominus suarum actionũ, non tamen erat supremus: ergo habebat alium dominium sibi superiorem, scilicet Deum. Quarta. Christi anima debebat deitatem adorare adoratione latriæ: ergo Deo honorem debebat, sicut Domino. Latria enim est seruitus quædam. *Cyrill.* 153

Hæ tamen rationes ex dictis facile dissoluuntur. Ad primam respondeo, rationem solam creaturæ, non esse fundamentum relationis seruitutis, vt cap. 8. dictum est, sed cum negatione communicationis in bonis. Quare cum Christi humanitas in bonis deitatis, summam communicationem habuerit, vt ibidem probatum manet; nõ est dicendum, naturam Christi creatam, veram condicionẽ seruitutis habuisse. Cyrillus vero eo loco arguit contra Arrianos, qui dicebant, filium Dei secundum substantiam Verbi, & in propria sua natura, creaturam esse. Cõtra hos vero optimè infert, si esset creatura, non esset Dominus. Esset enim pura creatura, & ita non haberet cum Deo eá communicationem necessariam, vt à cõdicione seruitutis liber esset. Nos autem non loquimur de pura creatura, sed de humanitate Christi, quæ licet secundũ se sit pura creatura, vnita tamẽ deificationẽ participat. Cũ verò dicitur, iure creationis Deũ esse Dominũ omniũ eorũ, quæ sunt in creatura, si per Dominium intelligatur potestas faciẽdi in creatura & ex creatura id, quod placuerit, fatemur: si vero intelligatur vera relatio Domini ad seruum, seu manci-

Soluitur prima ratio.

Cyrillus inexplicatur. 154

Deus quomodo dominus creaturæ dicatur et sit.

mancipium, inficiamur. Nam, vt dicebamus cap. 8. etiamsi Pater posset filium occidere, & omnium bonorũ illius esset dominus; nihilominus non esset dominus filij, nec filius esset seruus Patris: quia in hæreditate, & in honore communicationem haberet. Sic ergo, licet Deus libere possit destruere humanitatem Christi: quia tamen arctissimam habet cum eo communicationem; relatio domini, & serui inter eos esse nequit. Neque illud 1. ad Corint. 3. *Christus autem Dei*, quidquã probat. Tum quia licet Christus secundum humanitatem dicatur esse Dei, tanquã superioris, cui obedire debet, non sequitur, Deum esse Dominum illius, ob rationem dictam. Tum etiã Patres Græci, cum Chrysostomo illud intelligunt de Christo secũdum diuinitatem, vt ita dicatur Christus Dei, sicut dicitur Verbum, aut filius Dei.

1 Cor. 3.

155

Exponitur locus Pauli.

Ad secundam rationem ex dictis respondetur, non esse idem seruitutem, & subiectionem, seu obedientiam, vt probatum est. Ad tertiam rationem dico, humanitatẽ nõ habuisse supremum dominium suarum operationum, & ita Christum fuisse sub dominio Dei ea ratione dumtaxat, quam diximus in solutione primę rationis. Ad quartam respondeo, animam Christi posse, & debere Deo deferre honorem latriæ, & quamuis inspecto nomine græco λατρεία *latria* idem sit, quod latine seruitus: ratio tamẽ talis honoris non nascitur ex relatione, seu statu seruitutis, & dominij: sed eo genere honoris Deum agnoscimus, sicut autorem omnium. Humanitas autem Christi, & Deũ habet, & autorem, & ideo ei latriam deferre potest. Nomine ergo latriæ, non seruorum condicionẽ, & obsequiũ, sed summam subiectionem Deo debitam intelligimus. Sicut eadem ratione Sanctis Dei honorẽ dulię debemus: δουλεία *dulia* autem, attenta prima significatione, seruitutẽ denotat: iam vero pro honore subiectionis Sanctis debito accipitur: quorum tamen serui, hoc est mancipia, non sumus: imò conciues, dum in gratia Dei perseueramus.

Diluitur secunda & tertia ratio.

Quarta rationis solutio. Anima Christi defert Deo honorẽ latriæ.

Argumentum a simili.

156

Postremo posset aliquis hoc modo contra nos argumẽtari. Si communicatio bonorum tollit condicionem ser-

Obiectio.

ui: sit etiam, vt quicũque homo iustus ita sit filius Dei adoptiuus, vt non sit seruus. Paulus enim ad Rom. 8. *non accepistis (inquit) spiritum seruitutis iterum in timore, sed spiritum adoptionis filiorum Dei:* & infra. *Quodsi filij, & hæredes, hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi,* & Ioannis 8. *Seruus nõ manet in domo in æternum, filius manet in æternum:* atqui iusti manent in æternum in domo Dei, ergo non sunt serui, & in §. vltimo instituta de adoptionibus, dicitur, hoc ipso quod quis adoptatur in filium, amittere conditionem seruitutis: quia adoptio cum seruitute pugnat. Respondent nonnulli, adoptionem inter homines pugnare cum seruitute, quæ inter homines est. Nam seruitus excludit bonorum communicationem, quam secum habet adoptio. Seruitus autem ita introducta fuit lege, vt nulla esset inter dominum, & seruum bonorum participatio. Seruitus vero naturalis erga Deum ex ipso iure creationis ortũ habuit: ideo facta adoptione tolli non potest. Verum hac ratione necessario fatendum est, Christi humanitatem sub condicione seruili post assumptionem mansisse, id quod falsum esse probauimus. Respondeo ergo adoptionẽ inter ipsos homines alio modo fieri, quam inter homines, & Deum: nam vnus homo ita ab alio in filium adoptatur, vt adoptatus sit loco filij legitimi, & naturalis, vt hæreditatem illius, tam in bonis, quam in honore, nomine, & sede eodem modo, atque filius naturalis accipiat. Hæc autem bonorum communicatio, cum seruitutis condicione pugnat. Homines vero ita à Deo in filios adoptantur: vt tamen non ad omnia bona Dei adoptantis, sed ad aliquam ipsius participationem admittantur. Neque enim eam habent bonorum communicationem cum Deo, quam habet humanitas: sed fruitionem, & visionem Dei consequuntur: qua sola ratione, Deus ipse hæreditas Iustorum dicitur. Hoc autem genus adoptionis seruitutis cõdicionem secum admittit. Nam Iusti hoc modo adoptati ita manẽt sub potestate Dei: vt illius honorẽ, & nomen non habeãt: nec in eandem cum eo sedem conscendant.

Illud autem ad Rom. 8. tantum significat spiritũ gratiæ, qui iu-

Paulus Rom. 8.

Ioann. 8

Institut.

Solutio quorundam reijcitur.

157

Vera solutio. Adoptio aliter fit inter homines, aliter inter ipsos & Deũ

Explicatur locus Pauli ad Rom. 8.

qui Iustis communicatur,non esse spiritũ timoris, qui est proprie spiritus seruorum.Hi enim timore potius pœnæ, quam amore obedienti.e operantur, sed esse spiritũ filio-
158 rum,qui amore parentibus obsequuntur.Ob id tamen nõ negat Paulus,iustos homines vere seruos Dei esse: neque vero omnem timorem condemnat; sed solum discrimen assignat inter literam legis, & gratiam:quodlitera legis, non præstat vires,sed solum pœnam proponit,tanquã seruis:gratia autem vires subministrat.Cũ autem Ioannis 15. Ioann.15 Christus ait:*non dixi vos seruos,sed amicos*:non denotat, iustos,non esse vere seruos:sed tantum eos, amicos potius, quam seruos in eo videri,quod ea, quæ Christus audiuit à Patre,ipsis nota fecit.*Seruus enim nescit,quid faciat dominus eius*:hanc ergo condicionem seruorum non habuerunt Apostoli;verum ex alia parte,vera in ipsis mansit condicio seruitutis.

Discrimen inter literam legis,& gratiam. Explicatur optime locus Ioannis.

Demum Ioann.cap.illo 8.loquitur de seruitute peccati. Iudæi enim iactabant se liberos esse: eo quod essent filij Abrahæ,& Saræ: illis autem obiecit Christus hoc modo, *Qui facit peccatum seruus est peccati*.Subiungit deinde,*Seruus autẽ non manet in domo in æternum*.Acti dicat sicut seruus alicuius in domo illius perpetuo non manet,sic etiã qui facit peccatum,non manet in domo perpetuo. Non intelligit in domo eius,cuius est factus seruus per peccatum:sed in
159 domo Dei.Filius autem,ideſt,iustus,qui etiam est seruus, non peccati,sed Dei,manet in æternum.

Interpretatur Ioannem de seruitute peccati.

Cæterum obseruandum est,in eadem Epistola Concilij *Cõ.Frãc.* Francofordiensis,damnari modum loquendi eiusdem Elipandi,qui Christum leprosum appellauit; affirmat vero *Adria-* Adrianus,nunquam ita in Scriptura nuncupari.Nam Isaiæ 53 non dicitur leprosus, *Sed nos putauimus eum,quasi le-* *Hieron.* *prosum*.Hoc est,secundum mentem Hieronymi,nos putauimus eum,propria sustinuisse peccata: sed vt verius intelleximus,pro nostris vulneratus est.Quare inquit Concilium,cum nec lepræ morbo in corpore, nec lepra peccati in anima fuerit percussus, nequaquam leprosus dicendus est.

Christus in scriptura leprosus nonappellatur.

De pertinacia Fœlicis, & resipiscentia Elipandi.

CAPVT XII.

HActenus in his duabus disputationibus ostẽdimus, quid Ecclesia contra Fœlicem & Elipandum definierit: reliquũ est, vt dicamus, an monitis & definitionibus ipsius acquieuerint. Ado Viẽnensis in suo Chronico sub anno 792. de Fœlice Vrgelitano scribit hæc verba. *Synodus iterum facta contra supra dictam hæresim in Francofurt, legatis Apostolicæ sedis præsidentibus, Theophylacto, & Stephano Episcopis, & autoritate sanctorum Patrum conuictus, & damnatus est iterum Fœlix.* Dicit, *iterum*; nam vt ipse narrat ibidem, & nos disputatione præcedenti cap. 6. diximus, Fœlix Romæ in Basilica S. Petri coram Adriano hæresim prius abiurauerat. Sequitur deinde; *perpetuoq; exsilio apud Lugdunum relegatus est; quem ferunt in ipso suo errore mortuum.* Nihil aliud de fine Fœlicis, aut de vita, & doctrina illius, postquà in Concilio Francofordiensi damnatus est, apud Historicos inuenio. Annonius verò Adone antiquior lib. 4. de gestis Francorum cap. 85. de Fœlice solũ inquit, damnata primum eius hæresi in Concilio apud Reginum, & deinde Romæ in Basilica S. Petri abiurata coram Adriano, reuersum fuisse in ciuitatem suam.

Ado Vienens.

Annon.

Fœlix in errore moritur.

160

Cæterùm Ambrosius Morus lib. 13. historiæ Hispaniæ cap. 26. cũ nihil certi apud antiquos Historicos de nostro Elipando inuenisset, sola coniectura ductus, existimauit ab errore resipuisse, eo quod sicut Fœlice Vrgelitano Præceptore prius errauerat, eodẽ etiam correcto, & ab errore reuocato, facile etiam corrigeretur. Quinimo putat Ambros. suasione, & exemplo Fœlicis, Elipãdũ eiusq; discipulos hac de causa ad Carolũ Magnum scripsisse; vt corã Concilio autoritate Pontificis coacto suã sententiã retractarent. Hæc tamen coniectura nullũ firmũ fundamentũ habet. Primum quidẽ, si verum est, quod narrat Ado Viẽnens. nempe Fœlicem post Concilium Francofordiense, Lugdunum relegatum, in suo errore obijsse. Sic enim fit, vt post da-

Ambr. Morus

post damnationem in Concilio Reginensi, & post retractationem coram Adriano factam, ad errorem redierit: & ex sua ciuitate, in quam reuersus fuerat, iterum reuocatus, & in Cõcilio Fracofordiẽsi dãnatus, Lugdunũ perpetuo relegatus fuerit. Quæ si vera sunt, ego non video, quo pacto Elipandus exemplo Fœlicis ab errore resipuerit. Deinde Elipandus in epistola ad Carolum potius videtur suam sententiam defendere, quam retractare. Obnixe enim à Carolo postulat, vt conuocato Concilio Beatianam doctrinam condemnet, sibiq; caueat, ne, sicut Constantinus Magnus in fine suæ vitæ falsa doctrina decipiatur, vt præcedenti disputatione cap. 1. ex quibusdam fragmentis epistolę Elipandi, quæ habentur in epistola Caroli ad ipsum, deduximus. Postremo si Elipandus, eiusq, discipuli exemplo Fœlicis suam opinionem remittere vellent; quid opus erat nouo Cõcilio? Sufficere namq; debebat damnatio iam edita in concilio Reginensi, & abiuratio Fœlicis facta coram Adriano.

161 Verum etiamsi ex Historicis nihil de Elipandi resipiscẽtia nobis constaret, affirmare iure deberemus, errore deposito, definitioni Ecclesiæ ipsum paruisse, sicut optimè credit noster Ioannes Mariana lib. 7. de rebus Hispaniæ cap. 8. nam, vt ex fragmentis illius epistolæ colligitur, non animo pertinaci in Romanam Ecclesiam, suam sententiã contra Beatum & Heterium defendit; sed illam veriorem existimans, & Catholicæ doctrinæ magis consentaneam, iudicio Romani Pontificis, & Concilij examinãdam proposuit. Porrò prædictam coniecturam maximè confirmat testimonium Eutrandi Subdiaconi Toletani posteà Diaconi Ticinensis in epistola ad Regimũdũ Episcopũ Eliberitanum, cuius exemplar ex Bibliotheca Fuldensi Hieronymus Higuera nostrę Societatis Theologus, & antiquitatum diligentissimus inuestigator nuper ad me misit. Scribit enim Eutrandus in hunc modum. *Gratulor mihi, quod cum Toleto, vbi sub sanctissimo Præsule Toletano Bonito Subdiaconus fui, in Italiã proficiscerer, aliquot Historiæ libros mecum asportaui; in quibus ordine erat collecta series multorum Hi-*

Ioannes Mariana

Eutrand.

este Higuera de alla ya con Spaniæ Libertate

Elipandus ab errore resipuit.

Hispaniæ Episcoporum, quos in hac bibliotheca reperi (intelligit Fuldensem, vbi ipse exulauit) *iussu, vt credo, Sancti Caroli Magni Imperatoris, ex Hispania allatos, quos vt aiunt illi obtulerat sanctissimus Elipandus Archiepiscopus Toletanus, postquam illum erroris sui de adoptione Christi serio, & vere pœnituit.* Vixit autem Eutrandus centum sexaginta annis post Elipandum. Idem habebat in suis annalibus Boiorum Ioannes Auentinus, vbi de Concilio Francofordiensi ita loquebatur. *Tertio ibidem condemnata est hæresis Fœliciana, & Elipandana de adoptione filij Dei: omnesque subscripsere sacerdotes: Elipando agnoscenti errorem venia data est, dignitas seruata.*

Hæc sunt, quæ libris de cultu adorationis placuit adijcere; vt autoritas Concilij Francofordiensis, cuius in secundo libro disputatione 7 mentio facta est, omni ex parte inconcussa, eiusque doctrina explanata permaneret. Ipsi Christo filio Dei, nõ adoptiuo, sed naturali, non seruo, sed omnium domino laus, & imperium per infinita secula. Amen.

FINIS.

APPROBATIO.

EGO Ferdinandus Lucero Viceprouincialis Societatis Iesu in prouintia Toletana, potestate ad id mihi facta a Reuerendo admodũ patre Claudio Aquaviua Præposito nostro Generali, facultatẽ cõcedo, vt typis mandentur disputationes duæ contra Felicem, & Elipandum de adoptione, & seruitute Christi, compositæ a Patre Gabriele Vazquez theologo Societatis Iesu, & grauium, doctorumque hominum iudicio nostræ Societatis approbatæ: in quorum fidem has literas manu nostra subscriptas, sigilloque nostro munitas dedimus. Madriti die 1. Martij, Anno 1594.

Ferdinandus Lucero.

Alteta approbatio.

VIdi has duas disputationes contra Felicem, & Elipandum, cõpositas, additasq; libris de cultu adorationis à Patre Gabriele Vazquez Theologo Societatis Iesu: singularisque eruditionis, & doctrinæ mihi visæ sunt, multisque Sanctorum Patrum autoritatibus refertæ, & sanę, atque orthodoxæ doctrinæ consonæ. Madriti in monasterio Sancti Philippi die 13. Martij, Anni 1594.

F. Gabriel Pinelus.

INDEX DISPVTATIONVM, ET CAPITVM, QVAE in tribus libris de cultu adorationis continentur.

DE ADORATIONE Deo, Christo, & Sanctis debita, liber primus.

De natura adorationis. Disput. 1. folio 3.

Variæ nominum significationes cap. 1. fol. 3.

Quid S. Thomas senserit de natura adorationis. c. 3. fol. 10.

Vera opinio. Adorationis affectus circa actus externos tãquam circa proprium obiectum versatur. cap. 4. fol. 11.

Ratione cuius perfectionis, aut beneficij Deo debeatur adoratio latriæ Disp. 2. fol. 15.

Proposita certa doctrina, sententia Cordubæ exponitur. cap. 1. fol. 15.

De adoratione latriæ Deo debita variæ Scholasticorũ rationes. cap. 2. fol. 17.

Ratione diuersorum attributorum, aut beneficiorum, nõ deberi Deo diuersum adorationis cultũ, optima ratione probatur. cap. 3. fol. 17.

De adoratione Christo debita. Disp. 3. fol. 19.

Sententia quorundam Catholicorum. cap. 1. fol. 19.

Humanitatem Christi simul cum Verbo eadẽ adoratione esse colendam, Conciliorum, & Patrum doctrina probatur. cap. 2. fol. 20.

Eadem opinio ratione confirmatur cap. 3. fol. 22.

Argumẽta, quibus aduersarij pro-

rij probant, humanitatẽ non adorari eadem cum Verbo adoratione, diluuntur. cap. 4 fol. 24.

An humanitati Christi per se possit peculiaris adoratio exhiberi. Disput. 4. fol. 26.

Prior opinio. cap. 1. fol. 26.

Declaratio, & defensio præcedentis opinionis ex mente Caietani, & aliorum. c. 3 fol. 28.

Humanitatem per se sine Verbo non posse adorari, Conciliorum testimonijs probatur. cap 4 fol. 31.

Testimonia Patrũ pro eadem opinione. cap 5. fol. 34.

Rationes eiusdem sententiæ. cap 6. fol. 36.

Solutio argumentorum prioris sententiæ. c. 7. fol. 38.

De adoratione Sanctis debita. Disput. 5 fol. 41.

Qui negauerint, Sanctos esse adorandos. cap. 1. fol. 41.

Sanctis deberi sacrum cultũ adorationis, cap. 2. fol. 43.

Diluuntur hæreticorum oppositiones cap. 3. fol. 44.

Adoratio Sanctis debita, cuius virtutis opus sit. Disput. 6. fol. 49.

Non esse opus virtutis religionis, sed duliæ. cap. 1. f. 49.

An eadem caritate diligamus Deum, & proximum, & eadem religione colamus. cap 2 fol. 50.

Obiectio cõtra superiorẽ doctrinam. cap. 3. fol. 52.

Corollaria præcedentis doctrinæ cap. 4 fol. 53.

An beata Virgo cultu sacro, & plusquam ciuili veneranda sit. Disput. 7. fol. 54.

Doctrina Catholica. c 1. f. 54

Solutio obiectionum, quæ ab hæreticis opponuntur. cap. 2 fol. 55.

An adoratio, quæ beatæ Virgini tribuitur, sit opus virtutis religionis. Disp. 8. fol. 56.

Varia

Variæ opiniones. cap. 1 f. 56.
Verior ſententia. cap. 2 f. 57.

DE ADORATIONE imaginũ, liber ſecundus.

Quò differant idolum, & imago. Diſp. 1. fol. 60.

Prima differentia ex Origene, & alijs. cap. 1. fol. 60.
Secunda differentia ex Auguſtino, & alijs. c. 2. f 62.
Tertia differentia ex doctrina eiuſdem Auguſtini. c. 3. fol. 62.
Pauca de nomine (ſimulacrũ) cap. 4 fol. 64.

Quinam fuerint imaginũ impugnatores. Diſput. 2. fol. 64.

De Marcioniſtis, Manichæis, & alijs. cap. 1. fol. 64.
De Imperatoribus, & alijs hæreticis imaginum impugnatoribus. caput. 2. folio. 65.
Quibus hic error falſo aſcribatur. cap 3. fol. 99

An liceat depingere imaginem Chriſti, Dei, & Angelorum. Diſputatio 3. fol. 67.

De imagine Chriſti. cap. 1 folio 67.
De imagine Chriſti in forma agni depingenda. cap 2. f. 69.
De imagine Dei depingenda. cap. 3. fol. 72.
Oppoſitiones contra præcedẽtem ſententiam. cap. 4. fol. 73.
De imaginibus Angelorum. cap 5. fol. 76.

An ſtatuæ, & imagines in veteri teſtamento fuerint prohibuæ. Diſput. 4 fol. 77.

Opinio Bedæ, & quorundam Scholaſticorum. cap. 1 fol. 77.
Verior ſententia. Omnem imaginum vſum veteri lege fuiſſe ſublatum. cap 2 fol. 78.
Præcedens ſentẽtia antiquorum Scriptorum, Patrum,

& Scripturæ testimonijs confirmatur. cap. 3. fol. 79.
Commune fundamentũ prioris opinionis conuellitur. cap. 4. fol. 81.
Primum Bedæ argumentum contra posteriorem sententiam, ex æneo serpente desuntũ. cap. 5. fol. 83.
Secundum Bedæ argumẽtum ex figuris Cherubinorum. cap. 6. fol. 85.
Duæ aliæ oppositiones, quibus probatur, lege veteri vsum imaginum non fuisse vetitum. cap. 7. fol. 90.

An imagines in tẽplis rectè collocentur. Disput. 5 fol. 91.

Proponitur doctrina Catholica. cap. 1 fol. 91.
Caluino Concilium Eliberitanum obiicienti varie Catholici respõdent c. 2 f. 92.
Allegat pro se Caluinus Epiphanium, quem varie Catholici explicant. cap. 3. fol. 96.
Vera Epiphanij interpretatio. cap. 4 fol 99.
Diluuntur tres aliæ Caluini obiectiones. cap. 5. fol 101.

An imagines Dei, Christi, & Sanctorum sint adorandæ. Disputatio. 6. fol. 102.

Variæ Hæreses. cap. 1. f. 102.
Secundum fidem Catholicam, sacris imaginibus cultum deberi autoritate probatur. cap. 2. fol. 105.
Idem cultus imaginum ratione probatur cap 3 fol. 107.
Quibus Scripturæ testimonijs hæretici impugnẽt adorationẽ imaginũ. c. 4 f 109.
Obijciunt contra idem Patrũ testimonia, & rationem. c. 5. fol. 110.
Argumentum contra imaginum adorationem ex libris Carolinis cap. 6. fol. 112.
Proferunt adhuc hæretici pro suo errore tria concilia. cap. 7. fol 114.

Quid senserit Concilium Francofordiense de cultu imaginum. Disput. 7. fol. 116.

Alani

Alani, Sanderi, & aliorum opinio de Concilio Francofordiensi, caput primũ. folio 116.

Sententiæ Alani confutatio. cap. 2. fol. 117.

Quid de eodem Concilio Frãcofordiensi senserit Genebrardus, & alij. cap. 3. fol. 118.

Sententia Genebrardi ab Alano, & Surio improbatur. cap. 4. fol. 119.

Concilium Francofordiense satis perspectam habuit definitionem septimæ Synodi. cap. 5. fol. 121.

Concilium Francofordiense nihil contra debitum cultum imaginum definiuit. cap. 6. fol. 123.

Ex testimonio præfationis libri Carolini nihil contra id quod diximus de Concilio Francofordiensi, probari. cap. 7. fol. 124.

Deceptum fuisse Hincmarum ex libro Carolino. cap. 8. fol 125.

Quomodo alij Historici lapsi fuerunt. caput nonũ. folio 126.

An eadem adoratione cũ exemplari, vel distincta imagines sint adorandæ. Disput. 8. fol. 128.

Opinio Catherini, & Ayalæ. cap. 1. fol. 128.

Quid de modo adorandi imagines senserint Sanderus, & alij. cap. 2. fol. 131.

Imagines non nisi cum exemplari adorari, testimonijs Scholasticorum confirmatur. cap. 3. fol. 132.

Eadem sententia ex Concilijs ostenditur. caput 4. folio 133.

Non nisi eadem adoratione cum exemplari imagines esse adorandas, testimonijs Patrum probatur. cap. 5 fol. 138.

Testimonia Patrum, qui septimæ Synodi interfuerunt, aut ei fidem suam scripserunt pro eadem sententia. cap. 6. fol. 142.

Rationes, quibus aliqui Theologi probant, imaginem nõ nisi cum exemplari adorari. cap. 7. fol. 145.

Ratione à priori probatur,

imaginem non nisi cum exẽplari esse adorandam. cap. 8. fol. 147.

Ratione efficaci à contrario id ipsum demonstratur cap. 9. fol 152.

Eodem modo, atque imagines, nomen IESVS, & alias res sacras esse adorandas. cap. 10. fol. 154.

Idem modus in Sacramenti Eucharistiæ adoratione seruandus est. caput 11 folio 156.

Notatur doctrina quædã septimæ Synodi, vt testimonijs pro prima, & secunda opinione allegatis respondeatur cap 12. fol. 160.

Explicantur quædam Patrum testimonia, caput 13. folio 163.

Respondetur testimonijs allatis pro prima, & secunda sententia, caput 14. folio 165.

Solutio rationum pro prima, & secunda sententia. cap. 15. fol 172.

Obiectio quædam ex verbis septimæ Synodi, caput 16. fol. 172.

Quis modus loquendi de imaginũ adoratione seruandus sit. Disputatio 9. fol. 174.

Duæ Theologorum opiniones; cap. 1. fol. 174.

Vera opinio in cõcionibus populo exponenda. cap. 2. fol. 175.

Explicatur modus loquendi, cum de adoratione latriæ agitur cap. 3. fol. 176.

Quid de alijs modis religiosi cultus circa imagines dicendum sit. cap 4. fol. 176.

DE RELIQVIArum, & aliarum rerũ veneratione, liber tertius.

Vtrum quamlibet rẽ mũdi liceat adorare. Disp. 1. fol. 181.

Opinio Alexandri, & aliorũ cap 1. fol 182.

Verior sententia. res omnes inanimatas, & irrationales rite adorari posse. cap. 2. fol. 183.

Homi-

Hominem adorari posse eodē motu adorationis cum Deo si animus in hominis dignitatem non feratur. cap. 3. fol. 186.

Quomodo creatura rationalis quæ est imago viua Dei, ratione suæ dignitatis colēda sit. cap. 4 fol. 188.

An sit peccatum adorare radium luminis, vel speciē Crucifixi, sub qua Dæmon delitescit. cap. 5. fol 190.

Respondetur duobus argumentis, quæ supererant ex 8. disp lib. 2. caput 6. fol. 192.

Vtrum Crux Christi debeat adorari. Disputatio 2. fol 195.

Variæ Hæreses cap. 1 f. 95.

Catholica veritas asseritur, & primum de ipsa cruce Christi probatur. cap. 2. fol. 195.

Impugnāt hæretici historiam de crucis inuentione cap. 3. fol. 198.

De signo crucis in vniuersum cap. 4 fol. 199.

De signo crucis in aere vel superrē aliquā expresso. cap. 5. f. 202.

Solutio obiectionum Hæreticorum. cap. 6. fol. 202.

An corpora, & aliæ Sanctorum reliquiæ venerādæ sint. Disp. 3. fol. 204.

Quinam hæretici earum cultum negauerint. c. 1. f. 204.

Secundum fidem Catholicam veneratio reliquiarū astruitur. cap. 2. fol. 205.

Primum argumētum Vvicleffistarum ex Lucæ 11. contra cultum reliquiarum. cap 3. fol 206.

Secundum argumentum Caluini contra idem Deuteronomij vlt. & ex epist. Iudæ cap. 4. fol. 207.

Tertium argumentum Caluini ex secunda ad Corinthios. cap 5. fol. 209.

Quartum argumentum Caluini ex epistola ad Colossenses cap. 6. fol. 210.

Quintū argumentum Caluini ex Concilio Eliberitano & Hieronymo cap. 7. fol. 212.

Sextum

Sextum argumentum, quod contra eundem cultum reliquiarum fieri potest. cap. 8. fol. 214.

Vtrum reliquiæ possint esse tota materia & terminus adorationis. Disput. 4. fol. 215.

Opinio Bonauenturæ & aliorum. cap. 1 fol. 215.

Verior sententia. Eodem modo reliquiæ atque imagines sunt adorandæ. cap. 2. folio 216.

Cur aliqui autores de imaginibus, & reliquijs, non eodem modo loquuti sint. cap. 3. fol. 218.

Solutio rationum prioris sententiæ. cap. 4. fol. 220.

FINIS.

INDEX LOCORVM SACRAE SCRIPTVRAE, QVAE in hoc opere, aut allegantur, aut ex professo explicantur.

Ex Genesi.

Cap.3. Et cũ audiſſent vocem Domini Dei ambulantis in paradyſo ad aurã poſt meridiẽ. lib.2.num.46.

Cap.12. Egredere de terra tua. lib.2.num.116.

Cap.18. Apparuit autem ei Dominus in conualle Mambre, &c. lib.2.num.50.

Cap.23. Adorauit Abraham populum terræ. lib.2.num.81.

Cap.28. Vere locus iſte Sanctus. lib.3.num.9.

Cap.28. Surgens ergo Iacob mane, tulit lapidem, quẽ ſuppoſuerat capiti ſuo, & erexit in titulum fundens oleum deſuper. lib.3. num.9.

Cap.50. Deus viſitabit vos, aſportate oſſa mea vobiſcum de loco iſto. lib.3.num.81.

Ex Exodo.

Cap.3. Terra, in qua ſtas, locus ſanctus eſt. lib.2.num.17.

Cap.13. Tulit quoque Moyſes oſſa Ioſeph ſecum. lib.3.num.81.

Cap.20. Non habebis Deos alienos coram me. lib.2.num.111.

Cap.20. Non facietis vobis ſculptile. lib.2.num.2.64. & 74.

Cap.25. Duos quoq; Cherubim aureos & productiles facies ex vtraque parte Oraculi. lib.2.n. 94. & 168.

Cap.32. Fac nobis Deos, qui nos præcedant. lib.2.num.187.

Cap.32. Hi ſunt Dij tui Iſrael, qui te eduxerunt de terra AEgypti. lib.2.num.187.

Ex Leuitico.

Cap.26. Nõ facietis vobis Idolum & ſculptile nec titulos erigetis, nec inſignem lapidem ponetis in terra veſtra, vt adoretis eum. lib.2.num.76.

Cap.29. Omne opus ſeruile nõ facietis. lib.1.num.9.

Cap.29. De ſemine tuo non dabis ſeruire Principi. lib.1.num.9.

Ex Numero.

Cap.21. Fac ſerpentem æneũ, & pone eum pro ſigno, qui per

cuſſus aſpexerit eum, viuet. lib. 2. num. 86. & 168.

Cap. 22. Adorauitque eum pronus in terram. lib. 1. num. 147.

Ex Deuteronomio.

Cap. 4. Loquutus eſt Dominus ad vos de medio ignis, vocē verborū audiſtis, formam penitus nō vidiſtis. lib. 2. num. 49.

Cap. 4. Nō vidiſtis aliquam ſimilitudinem in die, qua loquutus eſt vobis dominus in Horeb de medio ignis. ne forte decepti faciatis vobis ſculptam ſimilitudinem, &c. lib. 2. num. 74.

Cap. 5. Non facies tibi ſculptile, nec ſimilitudinem omniū, quæ in cęlo ſunt deſuper, & quæ in terra deorſum, &c. lib. 2. n. 74.

Cap. 6. Dominum Deum adorabis & illi ſoli ſeruies. lib. 1. num. 9. & 47. lib. 2. num. 366.

Cap. 7. Cum introduxerit te Dominus, &c. aras eorum ſubuertite & confringite ſtatuas lucos que ſuccidite & ſculptilia cōburite. lib. 2. num. 129.

Cap. 10. Eo, tempore ſeparauit Tribum Leui, vt portaret arcā Fęderis domini. lib. 2. n. 168.

Cap. 12. Diſſipate aras eorum, & confringite ſtatuas, &c. lib. 2. num. 129.

Cap. 32. Immolauerunt Dæmoniis, & non Deo. lib. 2. num. 87.

Cap. 32. Deum, qui te genuit dereliquiſti, & oblitus es Domini creatoris tui. lib. 2. num. 187.

Cap. 34. Mortuuſq; eſt ibi Moyſes ſeruus Domini, &c. & non cognouit homo ſepulcrum eius, vſque in præſentem diem. lib. 3. num. 90.

Ex Ioſue.

Cap. 3. Sitque inter vos, & arcam ſpatium cubitorum duum millium. lib. 2. num. 169.

Cap. 5. Cecidit Ioſue pronus in terram. lib. 1. num. 147.

Ex lib. Iudicum.

Cap. 8. Fecitque ex eo Gedeon Ephod, & poſuit illud in ciuitate ſua Ephra. lib. 2. num. 9.

Ex Ruth.

Cap. 2. Quæ cadens in faciem ſuā & adorans ſuper terram, dixit ad eum. lib. 1. num. 159.

Ex 1. Regum.

Cap. 6. Percuſſit autem de viris Bethſamitibus, eo quod vidiſſent arcam Domini. &c. lib. 2. num. 169.

Cap. 20. Dauid ſurrexit, & cecidit in faciem ſuam, & adorauit ter Ionathan, & oſculatus eſt eum. lib. 2. num. 403.

Cap. 25. Et procidit coram Dauid ſuper faciem ſuam, & adorauit ſuper terram. lib. 1. n. 159.

Cap. 28. Quare inquietaſti me, vt ſuſcitarer? lib. 3. num. 107.

Cap. 28. Statimq; Saul cecidit porrectus in terrā. lib. 1. num. 147.

Ex 2. Regum.

Cap. 6. *Super quam inuocatum est nomen Domini exercituum sedentis in Cherubim super eam. lib. 2. num. 81.*

Cap. 6. *Iratusque est indignatione Dominus contra Ozam, & percussit eum, &c. lib. 2. n. 166.*

Cap. 9. *Cũ autẽ veniſſet Miphiboſeth filius Ionathæ filij Saul ad Dauid corruit in faciem ſuã et adorauit. lib. 1. num. 159.*

Cap. 14. *Adorauit, et dixit, ſerua me Rex. lib. 1. num. 35.*

Cap. 18. *Porro Abſalom erexerat ſibi, cum adhuc viueret, titulũ, qui eſt in in valle Regis, &c. lib. 2. num. 76.*

Cap. 19. *Semei autem filius Iera proſtratus coram Rege. lib. 1. n. 86.*

Ex 3. Regum.

Cap. 6. *Et fecit in Oraculo duos Cherubim de lignis oliuarum decem cubitorum altitudinis. lib. 2. num. 49.*

Cap. 8. *Vtrumque enim genu in terram fixerat. lib. 1. num. 156.*

Cap. 18. *Cumque eſſet Abdias in via, Elias occurrit ei, qui cum cognouiſſet eum, cecidit ſuper faciem ſuam. lib. 1. num. 147.*

Ex 4. Regum.

Cap. 1. *Qui cum veniſſet curuauit genua contra Eliam, et precatus eſt eum. lib. 1. num. 159.*

Cap. 2. *Et venientes in occurſum eius, adorauerunt eum proni in terram. lib. 1. num. 147.*

Cap. 13. *Quod cum tetigiſſet oſſa Eliſei, reuixit homo, et ſtetit ſupra pedes ſuos. lib. 2. num. 81.*

Cap. 18. *Confregitque ſerpentem æneum, quem fecerat Moyſes, &c. lib. 2. num. 89.*

Ex 2. Paralipomenon.

Cap. 5. *Et intulerunt Sacerdotes arcam Fœderis Domini in locũ ſuum, &c. lib. 2. num. 168.*

Cap. 6. *Et deinceps flexis genibus contra vniuerſam multitudinẽ Iſrael, et palmis in cælum leuatis ait. lib. 1. num. 159.*

Ex 1. Eſdræ.

Cap. 9. *Et in ſacrificio Veſpertino ſurrexi, et afflictione mea, et ſciſſo pallio, et tunica, curuaui genua mea. lib. 1. num. 159.*

Ex Iudith.

Cap. 4. *Et infantes proſtrauerunt contra faciem tẽpli. lib. 1. num. 86.*

Cap. 10. *Surrexit de loco, in quo iacuerat proſtrata ad Dominũ. lib. 1. num. 86.*

Cap. 10. *Adorauit eum proſternẽs ſe ſuper terram. libro 1. num. 159.*

Ex Eſther.

Cap. 3. *Solus Mardochæus non flectebat genua, neque adorabat*

eum.lib.1.numero 159.

*Cap.*13. *Scis,quia non pro ſuperbia & contumelia, & aliqua gloriæ cupiditate fecerim hoc, vt non adorarem Aman, &c. ſed timui ne honorem Dei mei transferrem ad hominem, &c.lib.1. num.*156.

Ex Pſalmis.

*Pſal.*7. *Domine Deus meus in te ſperaui.lib.1.num.*56.

*Pſal.*98. *Qui ſedes ſuper Cherubim.lib.2.num.*81.

*Pſal.*98. *Adorate ſcabellum pedũ eius,quoniã ſanctum eſt. lib.1. num.*69.118.168. *& lib.2.numero* 78.

*Pſal.*98. *Moyſes & Aaron in Sacerdotibus eius, & Samuel inter eos,qui inuocant nomen eius lib.2.num.*79.

*Pſal.*98. *Adorate in mõte ſancto eius.lib.3.num.*6.

*Pſal.*105. *Fecerunt vitulũ in Horeb.lib.2.num.*187.

*Pſal.*113. *Simulacra Gentium argentum, & aurũ. lib.2.n.*13.

*Pſal.*131. *Adorauimus in loco, vbi ſteterunt pedes eius.lib.2.num.* 82.168.

*Surge domine in requiem tuam,tu, & arca ſanctificationis tuæ.libro.2.num.*168.

Ex Canticis.

*Cap.Si ignoras te,o pulcerrima mulierum, &c.lib.2.n.*116.

Ex Sapientia.

*Cap.*13. *Appellarunt Deos opera manuum hominum, &c. lib.2.num.*186.

*Cap.*14. *Initium fornicationis eſt exquiſitio Idolorũ & adinuentio illorum corruptio vitæ eſt: acerbo enim luctu dolens pater cito ſibi rapti filij fecit imaginẽ &c.lib.2.num.*5.

Ex Eccleſiaſtico.

*Cap.*46. *Et poſt hoc dormiuit, & notum fecit Regi, & oſtẽdit illi finem vitæ ſuæ. lib.3. num.*108.

*Cap.*49. *Duodecim Prophetarum oſſa pullulent de loco ſuo, nam corroborauerunt Iacob & redemerunt ſe in fide virtutis. lib. 3.num.*81.

*Cap.*49. *Oſſa ipſius viſitata ſunt & poſt mortem prophetauerũt. lib.3.num.*81.

Ex Iſaia.

*Cap.*4. *Cui ſimilẽ feciſti Deũ? aut quã imaginem ponetis ei? lib.2.num.*49.

*Cap.*11. *Et erit ſepulcrũ illius glorioſum.lib.3.num.*82.

*Cap.*46. *Cui aſſimilaſtis me, & adæquaſtis, & conſacraſtis me, & feciſtis ſimilem? lib.2. num.* 49.

*Cap.*66. *Cælum ſedes mea, terra autem ſcabellum pedum meorum.lib.1.n.*11.8. *lib.2.n.*78.

Ex

Ex Ieremia.

Cap. 10. Leges populorum vanæ sunt, quia lignum de saltu præcidit opus manus artificis in ascia. lib. 2. num. 56.

Ex Ezechiele.

Cap. 1. Aperti sunt cęli & vidi visiones Dei, &c. lib. 2. num. 105.

Cap. 1. Quatuor facies vni. ibidem.

Cap. 2. Hæc visio similitudinis gloriæ Domini. ibidem.

Cap. 9. Et signa Thau super frontes virorum gementium, &c. lib. 3. num. 63.

Ex Daniele.

Cap. 2. Tunc Rex Nabuchodonosor cecidit in faciem suam, & Danielem adorauit, & hostias, & incensum præcepit, vt sacrificarent ei. lib. 1. num. 176.

Cap. 2. Loquens ergo Rex ait Danieli, vere Deus vester Deus Deorum est. lib. 1. num. 178.

Cap. 5. Bibebant vinum, & laudabant Deos suos aureos, & argẽteos, æreos, ferreos, ligneosq;, & lapideos. lib. 2. num. 186.

Cap. 7. Aspiciebam donec throni positi sunt, & Antiquus dierũ sedit. lib. 2. num. 50.

Ex Osea.

Cap. 6. Quia misericordiã volui, & non sacrificium. lib. 1. num. 7.

Ex Abacuc.

Cap. 2. Quid prodest sculptile, quia sculpsit illud fictor suus conflatile & imaginem falsam? lib. 2. num. 56.

Ex Zacharia.

Cap. 3. Et ostendit mihi Dominus Iesum Sacerdotem magnũ stantem coram Angelo Domini, & Sathan stabat à dextris eius, vt aduersaretur ei. lib. 3. num. 91.

Cap. 3. Et dixit Dominus ad Satan, increpet Dominus in te Sathan, & increpet Dominus in te, qui elegit Hierusalem. ibidem.

Ex Matthæo.

Cap. 2. Vidimus enim stellam eius in Oriente. lib. 2. num. 42.

Cap. 3. Et vidi Spiritum Dei descendentem, sicut columbam, & venientem super se. lib. 2. num. 42. & 46.

Cap. 4. Dominum Deum tuũ adorabis, & illi soli seruies. lib. 1. n. 9. & lib. 2. num. 9. & 366.

Cap. 5. Nolite iurare per celũ, quia thronus Dei est, neq; per terrã, quia scabellum est pedum eius. lib. 2. n. 171. & 78.

Cap. 9. Misericordiam volo, & nõ sacrificium. lib. 1. num. 7.

Cap. 9. Si tetigero tantũ vestimẽtũ eius, salua ero. lib. 3. n. 82.

Cap. 20. Accessit ad Iesum mater filiorum Zebedæi adorãs & petens

tens aliquid ab eo.lib.1.n.35.

Cap.20.Dic,vt ſedeant hiduo filij mei,vnus ad dexteram tuã, & alius ad ſiniſtram in regno tuo.lib.3.n.98.

Cap.23.Væ vobis Scribæ,& Phariſæi Hypocritæ,quia ædificatis ſepulcra prophetarũ & ornatis monumẽta Iuſtorum.lib.3.num.85.

Cap.23.Verumtamen implete mẽſuram Patrum veſtrorum.ibidem.

Cap.24. Tũc parebit ſignum filij hominis.lib.3.num.62.

Cap.26.Vt quid perditio hæc?potuit enim vnguẽtum iuſtudvenundari, &c.lib.3.n.109.

Ex Luca.

CAP.11.Beatus venter,qui te portauit,&c. quinimo beati qui audiũt verbum Dei, & cuſtodiunt illud.lib.1.n.201.

Cap.11. Væ vobis, qui ædificatis monumenta Prophetarum,&c. lib.3.num.84.

Cap.14.Qui amant primos accubitus in cœnis, & ſalutationes in foro,&c.lib.2.n.404.

Cap.24.Nos autem ſperabamus, quia ipſe eſſet redẽpturus Iſrael.lib.3.n.98.

Ex Ioanne.

CAP.1.Iis,qui credunt in nomine eius.lib.2.n.345.

Cap.1.Ecce agnus Dei,ecce qui tollit peccata mundi.lib.2.n.36.

Cap.4.Et uos dicitis,quia Hieroſolymis eſt locus, vbi adorare oportet.lib.2.n.75.

Cap.4.Vos adoratis,quodneſcitis, nos adoramus,quod ſcimus.lib.1.num.25.

Cap.4.Spiritus eſt Deus, & eos qui adorant eum,in ſpiritu,& veritate oportet adorare.lib.1.n.15.& 24.

Cap.20.Accedentes tenuerunt pedes eius,& adorauerunt.lib.1.num.81.

Ex Actibus.

CAP.4.Non eſt aliud nomen datũ ſub cœlo, in quo oporteat nos ſaluos fieri.lib.2.num.345.

Cap.5. Ita vt in plateis eĩcerent &c.vt veniẽte Petro,ſaltẽ vmbra illius obumbraret quemquam illorum.lib.3.n.82.

Ca.5.Qui curabãtur omnes.ibidẽ.

Cap.10. Surge,& ego ipſe homo ſum.lib.1.n.156.

Cap.14.Quod vbi audierũt Apoſtoli Barnabas & Paulus conſciſis tunicis exilierunt in turbas clamãtes,& dicentes, Viri quid hæc facitis.ibidem.

Cap.15.Vt abſtineatis vos ab immolatis ſimulacrorũ.lib.2.n.13.

Cap.17.Genus ergo cum ſimusDei nõ debemus æſtimare auro,vel argento

argento, &c. diuinum esse simile. lib. 2. n. 49.

Cap. 19. Ita vt super lãguidos deferrẽtur a corpore eius sudaria vel semicinctia & recedebant ab eis lãgnores & spiritus nequã egrediebantur. lib. 3. n. 82.

Ex Epistola ad Romanos.

Cap. 1. Qui cum Deum cognouissẽt non sicut Deum glorificauerũt, et mutauerũt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinẽ corruptibilis hominis. li. 1. nu. 47.

Cap. 6. Christus resurgens ex mortuis, iã non moritur. lib. 3. n. 97.

Ca. 10. Testimonium perhibeo illis, quod æmulationem Dei habẽt, sed nõ secundum scientiam. libro 3. n. 107.

Ca. 10. Quicũq, inuocauerit nomẽ Domini saluus erit. li. 2. n. 345

Ex priori ad Corinth.

CAP. 8. De escis, quæ idolis immolãtur, scimus, quia nihil est idolum in mundo & quod nullus est Deus nisi vnus. li. 1. n. 4

Cap. 14. Mulieres in Ecclesijs taceant, non enim permittitur eis loqui. lib. 1. n. 188.

Ex posteriori ad Corinthios.

CAP. 5. Et ideo contendimus, siue absentes, siue præsentes illi placere. lib. 3. n. 99.

Cap. 5. Siue mẽte excedimus, Deo, siue sobrij sumus, vobis, charitas enim Christi vrget nos, &c. li. 3. n. 99.

Cap. 5. Itaque nos ex hoc neminẽ nouimus secundum carnem, et si cognouimus secundum carnẽ Christum, sed iam nõ nouimus. lib. 3. n. 95. et 99.

Ex Epist. ad Galatas.

CAP. 4. ijs, qui natura nõ sunt Dij, seruiebatis. lib. 1. n. 153.

Cap. 5. Sed per charitatem seruite invicem, lib. 1. num. 12.

Ex epist. ad Ephesios.

CAP. 4. Et nolite contristare Spiritum sanctum Dei, in quo signati estis in die redemptionis. lib. 3. num. 109.

Ex epist. ad Philipẽses.

CAP. 2. In nomine Iesu omne genu flectatur. lib. 2. n. 345.

Ex epis. ad Colossenses.

CAP. 1. Pacificans per sanguinem crucis eius, siue quę in terris, siue quæ in cœlis sunt. lib. 3. n. 53.

Cap. 2. Delens quod aduersus nos erat chirographũ decreti, quod erat cõtrarium nobis, & ipsum tulit de medio, affigens illud cruci. lib. 3. num. 53.

Cap. 2. Et expoliãs principatus et potestates traduxit confidenter palàm, triumphans illos

in semetipso lib.3.n.54.

Cap.2.Nemo ergo vos iudicet in cibo,aut potu,aut in parte diei festi &c.lib.3.n.101.

Cap.2.Quæ sunt rationem quidē habentia sapientiæ, in superstitione & humilitate,&c.lib.3.num.102.

Ex priori ad Timoth.

CAP.1.*Soli Deo honor,& gloria.lib.1.n.153.*

Cap.5.Viduas honora,quæ vere viduæ sunt.lib.3.n.106.

Cap.5.Qui bene præsunt Presbyteri duplici honore digni habeā tur.ibidem.

Ex Epistola ad Titum.

CAP.3.*Stultas autem quæstiones & genealogias,& contēciones,& pugnas legis deuita-lib.3.n.93.*

Ex Epist. ad Hebræos.

CAP.5. *In diebus carnis suæ. lib.3.n.97.*

Ex priori Episto. Petri.

CAP.2.*Qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum.lib.3.n.53.*

Ex prima Ioannis.

CAP.vlti. *Custodite vos à simulacris.lib.2.n.13.*

Ex Epistola Iudæ.

CVM *Michael Arcangelus cū diabolo disputans altercaretur de Moysi corpore.lib.3.nume.90.*

Non est ausus ei iudicium inferre blasphemiæ,sed dixit,Imperet tibi Dominus.lib.3.n.95.

Ex Apocalypsi.

CAP.1.*Et fui in spiritu lib.1.num.163.*

Cap.19.Et cecidi ante pedes eius, vt adorarem eum: & dixit mihi,Vide ne feceri.slib.1.n.162

Cap.19.Vide ne feceris, conseruus enim tuus sum, & fratrū tuorum &c. Deū adora.lib.1.num.156.

Cap.22.Et sedes Dei & Agni in illa erunt.lib.1.num.115.

FINIS.

INDEX RERVM,
QVAE IN HIS TRIBVS LIBRIS de cultu adorationis continentur.

A

ABſalom contra legẽ ſtatuã ſibi erexit. lib.2.num.76.

Accidentia Euchariſtiæ quomodo præſentia corporis Chriſti ſuſtententur.lib.2.num.353.

Adamus diluuiũ prędixit.lib. 2.num.48.

Adorare,& honorare nõ ſunt idem.lib.1.num.5.

Adorare aſſumptum hominẽ propter aſſumentem, quomodo damnetur in Concilijs.lib.1.num.111.

Adorare in ſpiritu, & veritate quid.lib.1.num.24.& 25.

Adorare in loco,vbi ſteterunt pedes Domini, quomodo intelligendum.lib. 2.n.82.

Adorare ſcabellum pedũ Domini quid.lib.1.num. 85. & lib.2.num.78.& ſeq.

Adorare Verbum ratione humanitatis, an liceat. lib. 1. num.121.

Adorare viſibilem humanitatem propter inuiſibile Verbum,an damnatum ſit. lib. 1. num.107.& 109.

Adorari quomodo poſsit quę libet res mundi.lib.3.num. 5.& ſeq.

Adoratio ab oratione differt. lib.2.num.34.

Adoratio à latria quomodo differat.lib.2.num.393.

Adoratio duplex nõ eſt, ſignũ exterius, & affectus ſeruituris.lib.1.num.72.& lib.2. num.361.

Adoratio duobus integratur nota exteriori, & affectu interno.lib.2. eodem num. & lib.3.num.321.

Adoratio, & reuerentia idem ſunt.lib.1.num.4.

Adoratio exterior quomodo imagini deferatur. lib.2. n. 396.& ſeq.

Adoratio exterior habet ſe, nõ vt medium, ſed vt finis cuius gratia.lib.3.n.44.

Adoratio imaginis quo differat ab electione medij. lib. 3.num.41.& ſeq.

Adoratio imaginum abſolutè dicitur adoratio.lib.2.n.421.

Adoratio imagini cur per accidens tribuatur: laus verò oratio,& ſacrificium nõ item.

item. lib. 2. num. 43.
De adoratione imaginũ quomodo loquẽdum. lib. 2. n. 409. & seq.
Adoratio latius patet, quam latria. lib. 2. num. 368.
Adorationẽ humanitatis Christi ad deitatem referri, Cõcilia tradunt. lib. 1. numero 107. & 108.
Adorationem rebus inanimis Scriptura tribuit. li. 2. n. 169.
Adorationis actus exterior si ex interiori submissione non procedat, fictus est. lib. 2. num. 321.
Adorationis actus nõ est cõplacentia interior de Deo. lib. 1. num. 10. & seq.
Adorationis affectus quomodo circa Deum versetur. lib. 1. n. 37. & seq.
Adorationis affectus quomodo signum exterius despiciant. lib. 1. num. 80.
Adorationis definitio. lib. 1. n. 36. & 41.
Adorationis etymõ. li. 1. n. 36.
Adorationis natura secundũ S. Thom. lib. 1. num. 27.
Adoratio naturæ humanæ in Christo cur diuinæ nõ tribuatur. lib. 1. num. 112.
Adorationis nomen quandoque pro affectu sumitur secundum Tharasium. lib. 2. num. 366.
Adorationis nomine quid nõnulli Patres intelligant. lib. 2. num. 166.
Adoratio nulla in sola nota sine submissionis affectu cõsistit. lib. 2. num. 381.
Adorationis obiectum nõ est quilibet virtutis actus. lib. 1. num. 19.
Adorationis obiectum est opus externum. lib. 1. num. 36.
Adoratio ob multitudinẽ attributorum, aut beneficiorum Dei non multiplicatur. lib. 1. n. 48. & 51. & seq.
Adoratio omnis imaginũ Iudæis interdicta, non tamen omnis effigies, & similitudo. lib. 2. num. 93.
Adoratio quomodo soli Deo à Patribus tribuitur. lib. 1. num. 6.
Adoratio per se, & per accidens quid. lib. 1. num. 76.
Adoratio præter excellentiã requirit potentiam beneficiendi in eo, cui defertur lib. 1. num. 52.
Adoratio quid secundũ Patres. lib. 2. num. 368. & seq.
In adoratione quid sit quo, & quod. lib. 1. num. 73.
Adoratio religionis est actus. lib. 1. num. 13.
Adoratio Sanctis exhibita cuius virtutis actus sit. lib. 1. num. 165. & seq.

Ado-

DE CVLTV ADORATIONIS.

Adoratio Sanctis exhibita ad ipsos integre, & secundum affectum terminatur. lib. 3. num. 27.

Adoratio, salutatio, & osculū pro nota exteriori apud Græcos Patres communiter sumitur. lib. 2. numero 365. & 366. & seq.

Adoratio semper in excellētiorem debet tendere. lib. 1. n. 114. & 128. & lib. 2. n. 321.

Adoratio, sicut & salutatio de signo externo, & affectu interno seruitutis dicitur. lib. 2. num. 362.

Adoratio simplex, quæ apud Patres. lib. 2. n. 381. & 383.

Adoratio totius, & partis vna lib. 1. num. 84.

Adoratio vox est communis Deo, & alijs rebus. lib. 1. n. 6.

Adriani 1. de modo adorandi imagines præclarum testimoniū. lib. 2. num. 375.

Adrianus autoritate canonū 6. Synodi vtitur. lib. 2. num. 32. & 33.

Adrianus Imperator templa absque simulacris, non absque imaginibus Christianis constituxit. lib. 2. num. 161.

Adrianus 1. imaginem à prototypo in adoratione separandam, sensisse videtur. lib. 2. num. 303. & 304.

Adrianus quo sensu ciuilem tantum adorationem Sanctis tribuere videatur. lib. 1. num. 156.

Albigenses imaginum contēptores. li. 2. num. 20.

Alexander Alensis Iconomachis non fauet. lib. 2. num. 161.

Alexandrini Concilij de adoratione humanitatis Christi sententia. lib. 1. numero 107.

Algeri de Eucharistiæ adoratione præclarum testimonium. lib. 2. num. 359.

Alphonsus de Castro cum semiprobis Iconomachis non sentit. lib. 2. num. 162.

Aman diuino cultu non postulauit adorari. lib. 1. num. 156. & 157.

Ambrosij de Christi adoratione sententia. lib. 1. n. 117.

Ambrosius quomodo cruci adorationem negauerit. lib. 2. num. 189. & seq.

Amor amicitiæ circa inanimata nō potest versari, sicut neque affectus seruitutis. lib. 3. num. 39.

Amor amicitiæ, & concupiscentiæ quid. lib. 3. numero 18.

Amor concupiscentiæ quo differat ab actu adorationis. lib. 3. num. 45.

Amor cōcupiscētię, prout cōcu

piſcentię reſpicit bonũ, q̃ ali cui volumus. lib. 1. num. 174.
Amor proximi quomodo poſ ſit cũ adoratione eiuſdem cõparari. lib. 3. num. 25.
Amor proximi adorationi imaginis an poſsit comparari. lib. 3. num. 36. & 37.
Amor rei inanimæ cum eiuſdẽ adoratione recte poteſt in vniuerſum cõferri. lib. 3. num. 38.
Angeli corporei olim ab aliquibus exiſtimati. lib. 3. n. 58. & 60.
Angeli cur humana ſpecie, & cum alis depingantur. lib. 2. num. 62.
Angeli etiãſi corporei ſint ſecundum aliquos, eorum tamẽ corpora pictura exprimi non poſſunt. lib. 2. n. 60.
Angelis malis adorationẽ exhibere in Concilio Laodicẽũ prohibitũ. lib. 1. n. 164.
Angelorum erga homines reuerẽtia incarnati Verbi cauſa. lib. 1. num. 162.
Angelorum imagines Xeneus è mediotollebat. lib. 2. n. 57.
Angelorum religio quid ſignificet apud Paulũ. li. 3. n. 101.
Angelus quandoque in Scriptura Dominus ipſe appellatur. lib. 3. num. 91.
Angelus imago Dei duobus modis. lib. 3. num. 23.
Annonio quæ fuerit cauſa deceptionis in hiſtoria Concilij Francofordiẽſis. lib. 2. num. 251.
Annonius quo tempore floruerit. ibidem.
Apoſtolorum canon pro imaginibus. lib. 2. num. 173.
In apparitionum adoratione, quid agendum. lib. 3. num. 31. & ſeq.
In apparitionum adoratione poteſt eſſe ignorãtia inuincibilis. lib. 3. num. 31. & 32.
Arca teſtamenti in veneratione ſemper habita. lib. 2. n. 78. & 169.
Arcam adorare, non autem imagines cur Iudæis præceptum ſit. lib. 2. num. 85.
Armenorum error circa crucis adorationẽ. lib. 3. n. 49.
Ars pingendi, & ſculpendi nõ omnino Iudæis interdicta. lib. 2. num. 110.
Aſinus cui Chriſtus inſedit an poſſet adorari. lib. 3. num. 77
Aſſuerus diuinum honorem nunquam expetiuit. lib. 1. n. 156. & ſeq.
Athanaſius cur iuſſerit ſacras reliquias in terra ſepeliri. lib. 2. num. 138.
Athanaſius imaginem à prototypo in adoratione non eſſe ſeparandam ſenſit. lib. 2. num. 294. & ſeq.

Augu-

Augustini de adoratione Christi sententia lib. 1. num. 118.
Augustinus imaginem à prototypo in adoratione non separandam affirmat, lib. 2. num. 296.
Augustinus quo pacto sepulcrorum, & picturarum adoratores reprehēderit. lib. 2. num. 191. & 192.
Augustinus quo sensu neget solem adorari posse. lib. 3. num. 12.

B

BAsilij de adoratione imaginis simul cum prototypo sententia expenditur. lib. 2. n. 283. & seq.
Beneficia diuersa Dei, nō postulant diuersam ipsius adorationem lib. 1. num. 49.
Beneficium nec ratio, nec materia est adorationis. lib. 1. num. 51.
Bogomili Ichonomachi. lib. 2. num. 20.
Bogomili hæretici crucem nō esse adorandam publice prædicarūt. lib. 2. num. 48.
Bonum velle proximo, quia illius bonum est, non est actus virtutis heologicæ. lib. 1. num. 175. & seq.
Boum figuræ cur sub mari æneo collocatæ lib. 2. num. 109.
Bracharense Concilium reliquias de collo suspensas deferre, quo modo vetuerit. lib. 3. num. 115.
Brusiani cruci cultum denegarunt. lib. 3. num. 48.

C

CAEsaris imago monetæ impressa cur à Iudæis recepta. lib. 2. num. 109.
Caiani, aut Caini hæretici an contra cultum reliquiarum senserint. lib. 3. num. 78. & 79.
Caietanus non recte explicat, quo modo sit idem motus in imaginem, & in id, cuius est imago. lib. 2. num. 314. & seq.
Caluinus falsū imponit septimæ Synodo. lib. 2. n. 231.
Caluinus imaginibus infestus. lib. 2. num. 21.
Caluinus imagines in templis collocandas esse negat. lib. 2. num. 117.
Caluinus cum Centuriatoribus cruci cultum non concedit. lib. 3. num. 49.
Caluinus Sanctorum cultum idololatriam vocat. libro 1. num. 143.
Canones sextæ Synodi à septima approbati. libro 2. n. 31.
Can. 82. sextæ Synodi indubitatæ autoritatis. lib. 2. n. 34. & 35.

Canon.82.sextæ Synodi explicatur. lib.2. num.37.& seq.
Cantabrum quid sit, & quomodo à Labaro differat. lib. 3.num.66.
Caritas pro materia omne opus virtutis habere potest. lib.1.num.21.
Caritas erga Deum, & proximum quomodo eadem, nõ item adoratio. lib. 1. num. 171.& seq.
Caritas quomodo cultus Dei dicatur. lib.1.num.23.
Caritas quomodo versetur circa proximum. lib. 1. n.96.
Caritas quomodo feratur in Deum,& proximum. lib.3. num.19.
Caritas quomodo velit bonũ proximo. ibidem, & num. 36.& 37.
Caritas Theologica virtus solum Deum tanquam amicum respicit. lib.num.175.
Caritatis obiectũ,& discrimẽ à reliquis virtutibus. lib. 1. num.38.
Carolini libri contra septimã Synodũ scripti. lib.2. num. 225.& seq.
Carolini libri non à Carolo cõpositi. lib.2.n.196. & seq.
Carolini libri perspectam habuerũt definitionẽ septimę Synodi. lib.2.num.230.
Carolini libri vbi, & à quo scripti. lib.2.num.244.
Carolini libri falsum imponunt septimæ Synodo. lib. 2.num.230.& seq.
Carolinorum librorum præfatio an supposititia sit. lib. 2.num.223.
Carolinorum librorum testimonium nullius momenti. lib.2.num.240.
Carolinorum librorum autores Iconomachi semiprobi. lib.2.num.160.
Carolinorum librorum præfatio quomodo intelligenda. lib.2.n.243.& seq.
Carolus cur ad Adrianum librum de imaginibus miserit. lib.2.num.197.
Carolus propter Iconomachiam Græcorum Imperatorum à Leone III. electus Imperator. lib.2.num.198. & 257.
Carolus Stadius imaginũ impugnator. lib.2.num.21.
Catherinus terminum proximum, & integrũ adorationis dicit esse imaginẽ. lib. 2.num.256.
Centuriatores definitionem Concilij Francofordiensis, & librorum Carolinorum distinguunt. lib.2. n.242.
Centuriatorũ perfidia in referenda definitione Concilij Frãcofordiẽsis. lib.2.n.241.

Cereos ad ſepulcra accendi Eliberitanum Concilium cur vetuerit.li.3.n.107. & 108.
Cerei ad ſepulcra accéſi quid ſignificent.lib.3.num.111.
Cherubinos non fuiſſe compoſitos ex quatuor animalium partibus.lib.2.n.104.
Cherubinis adorationem exhibitã quomodo dixerint Hierony.& Damaſc.lib.2. num.102.
Cherubinorum qualis compoſitio.lib.2.num.100.
Cherubinorum figuræ an adoratæ fuerint.lib.2.numero 94.& 98.
Chriſti corpus à Verbo ſeparatum non adoramus ſecundum Athanaſium. lib. 1.num.116.
Chriſti humanitas duplici titulo ſimul adorãda ſecundum S.Thom.lib.3.n.114.
Chriſti imagini nõ poſſumus λατρεύειν *latreuin*.lib.2.n.335.
Chriſti imago in memoriã reuocat diuinitatẽ.lib.2.n.27.
Chriſti inanimatus character ſecundũ Leontiũ quomodo adorandus.lib.3.n.15.
Chriſti reliquiæ ſecundum Leõtium quomodo adorãdæ.lib.3.num.123.
Chriſti regnum non carnale, ſed ſpirituale.lib.3.n.98.
Chriſti ſanguis in terris relictus,velab imagine emiſſus quomodo adorãdus. lib. 3. num.124.
Chriſti ſuppoſitum non hyperdulia,ſed latria eſt adorandum.lib.1.n.112. & ſeq.
Chriſti, Trinitatisue imago latriæ adoranda,abſq; diſtinctione non cõceditur.lib.3. num. 123.
Chriſtum ſecundum carnẽ nõ cognoſcere,quo ſẽſu Paulus de ſe dixerit.li.3.n.95.&ſeq.
Chriſtus cur non dicatur per accidẽs adorari.lib.2.num. 80.& 81.
Chriſtianocategororum hæreſis,quæ lib.2.num.157.
Chryſoſtomus imaginẽ à prototypo in adoratione non ſeparãdã cẽſet.lib.2.n.304.
Claudius Taurinenſis Epiſcopus primus cruci adorationẽ denegauit.lib.3.n.47.
Claudius Taurinenſis imaginibus infeſtus.lib.2.n. 20.
Claudius Taurinenſis optime intellexit canonẽ 36.Cõcilij Eliberitani lib.2.n.135.
Claudius Sainctes de Euchariſtiæ adoratione quid ſenſerit.lib.2.n.348.& 351.
Claui,lãcea.&cetera paſsionis Chriſti inſtrumẽta an adorãda.lib.3.num.72.
Clemens quintus ſolennitatẽ feſti corporis Chriſti cõfirma-

firmauit.lib.2.num.351.
Clichtoueus de rerum sacrarum adoratione quid senserit.lib.2.num.360.
Collyridiani hæretici qui lib. 1.num.189.
Columbæ aureæ in memoriã Spiritus sancti erectæ,&admissæ.lib. .num.48.
Communionẽ in priuatis domibus suasit Eustathius. lib. .num. 41.
Communionis nomine, quid intelligat Concilium Eliberitanũ.lib. .n. 21.& 23.
Cõcionatores nõ debent doctrina de adoratione imaginum sine prototypo proponere.lib.2. n.415. &416.
In concionibus,quę doctrina de imaginibus populo explicanda. libro. 2. n.417.
Constantino Episcopo Constantiæ falso imponunt libri Carolini idololatriam. lib.2.num.331.
Confidentia vna Deitatis, & humanitatis ad vnã vtriusque adorationẽ mouet.lib. 1.num.115.
Cõstãtinopolitani quinti Cõcilij de adoratione humanitatis Christi sententia.lib. 1.num.108.
Constantinopolit.Concilium sub Copronymo quale fuerit.lib.2.num.205.& seq.
Constantinopolit.Concilium sub Leone Imperatore Iconomacho illegitimum, & laicum.lib.2.num.202.
Corpus Christi sub speciebus quomodo venerandũ. lib. 2.num.348.& seq.
Corpus Christi sub speciebus etiamsi sub illis panis maneret, latria esset adorãdũ. lib.2 num.350.
Creatura irrationalis iniuriæ, & honoris secũdum se incapax.lib.2.nu. 321. & 323. & 336.& seq.
Creatura quælibet varijs modis cum Deo, aut Sanctis coniungi,& adorari potest, lib.3.num.8.& 9.
Creatura quælibet materia potest esse iuramenti.lib.3. num.10.
Creatura quæuis non publice proponenda, vt adoretur. lib.3.num.11.
Cruci Christi latria non deferenda secundum Tharasiũ. lib.2.num.365.&366.
Crucifixum tribus clauis Albigenses qua de causa depingere cœperũt.lib 2.n.21.
Crucis Christi signum adorãdum qui primus negauerit. lib.3.num.47.
Crucis exaltationis festũ vnde sumpserit initium. lib. 3.num.57.

Crucis

Crucis partes cur non adorétur soluta eius figura. lib.3. num.12.
Crucis imaginẽ seorsum cur in vsu habeamus: lanceæ, vel spongiæ non item. lib. 3.num.74.& 75.
Crucis signũ expressũ in aere, vel super aliquam rem vti laudabile.lib.3.n.69.&seq.
Crucis signo quantum Imperatores honorẽ detulerint, lib.3.num.64.& seq.
Crucis signum comparatur signo Thau.lib.3.num.63.
Crucis signum Deus miraculis cohonestauit.lib. 3. numero 68.
Crucis signum in rebus etiam naturalibus eximiæ virtutis,& vtilitatis.lib.3. num. 68.
Crucis signũ quodlibet adorandum.lib. 3. numero 61. & seq.
Crucis signum symbolum vitæ futuræ.lib.3.num.69.
Crucis signum super rem aliquam expressum nihil illi imprimit.lib.3.num.71.
Crux Christi adoranda.lib. 3. num.51.& seq.
Crux Christi altare sacrificij. lib.3.num.52.
Crux Christi cur, & quo modo à Christianis adoretur secundum Leontium. lib. 2.num. 297.
Crux Christi currus triumphalis.lib.3.num.54.
Crux Christi diuersa de causa etiam adoranda,quã quodlibet crucis signum.lib.3.n. 117.& seq.
Crux Christi ratione cõtactus & repręsentationis eodem modo adorãda.lib.3.num. 134.& 135.
Crux Christi, & eius reliquiæ sine ipso non adorãdæ. lib. 3.num.num.121.& seq.
Crux Christi in Scripturis quãdoque sumitur pro ipso ligno,in quo passus est Christus.lib.3.num.53. & 54.
Crux Christi quomodo inuẽta,& cognita.lib.3.num.55.
Crux Christi duplici titulo adoranda. libro. 3. numero 134.
Crux Christi quo ab alijs differat.lib.3.ibidem.
De cruce Christi, & eius particulis quid senserint Patres.lib.3.num.56.
Crux Christi an vt instrumẽtum mortis, an vt amoris argumentum adoretur.lib. 3.num.72.
Crux ne humi depingeretur, Theodosius lege cauit. lib. 3.num.67.
Crux quę apparebit in die iudicij. lib.3.num.62.

Crux quomodo ab Ecclesia in hymno laudetur. lib. 2. n. 429. & seq.
Cultus imaginum secundum se, sine prototypo non potest, nec secundarie ad religionem pertinere. lib. 2. n. 331. & 332.
Cultus volũtarius an vniuersim damnandus. lib. 3. nu. 100. & 105.
Cultus voluntarius, qui. ibidẽ
Currus Ezechieli ostensus nõ erat arca fœderis. li. 2. n. 105
Cypriani de Eucharistiæ adoratione sententia expenditur. lib. 2. n. 354.

D

DAmasceni de adoratione imaginis simul cũ prototypo sententia. lib. 2. n. 290. & seq.
Damascenus quomodo comparet traditionem de imaginibus alteri de adoratione versus oriẽs. lib. 2. n. 176
Daniel quomodo a Nabuchodonosor adoratus. lib. 1. n. 179. & 180.
Decalogus vnde dictus. lib. 2. num. 113.
Dei imago in veteri testamẽto prohibita. lib. 2. n. 51.
Dei imago tribus modis depingi potest. lib. 2. n. 49.
Deitas cur per se necessario cũ humanitate adoretur: gratia vero, & alia dona cũ homine nõ item. lib. 1. n. 101.
Dei vnica excellentia vnicæ adorationis est ratio. lib. 1. n. 53. & seq.
Deum imagine corporea depingere non est ex se illicitum. lib. 2. n. 46. & seq.
Deus in homine, quomodo adorari possit. li. 3. n. 17. & seq.
Deus Iudæorum cur dictus à Lucano incertus. li. 2. n. 72.
Dextera Patris in Christo honor est Deitatis. lib. 1. n. 116.
Dies carnis Christi, dies passibilitatis eiusdem. lib. 3. numero. 96.
Dionysius imaginem in adoratione a prototypo nõ separandam docuit. lib. 2. n. 286. & seq.
Discipuli euntes in Emaus Christum secũdum carnẽ, non secundum spiritum quomodo agnoscebat. lib. 3. num. 98.
Diuinitas cur per se latria adoretur in Christo: humanitas vero per accidens. lib. 1. num. 79.
Diuinitas non separatur, quãdo eius imago depingitur. lib. 2. num. 27.
Diuinitas vnguentum humanitatis à Patribus dicitur. lib. 1. num. 100.
Doctoris vnius autoritas totiu

tios Ecclesiæ consuetudinẽ non debet euertere secundum Damasc. lib. 2. n. 136. & 137.
Dominum Deum adorare, & illi soli seruire quomodo intelligendum. lib. 1. num. 153. & 154.
Dulia an imaginibus Sanctorum secundum se cõcedẽda. lib. 2. n. 425. & seq.
Dulia Deo quomodo conuenire potest, & creaturis: latria tamen soli Deo. libr. 1. num. 57.
Dulia erga Sanctos, & maiores alios diuersa est specie. lib. 1. n. 170.
Dulia interiori Christi humanitas diuisa à Verbo nõ potest adorari. lib. 1. num. 92.
Dulia non adorantur imagines à prototypo diuisæ. li. 2. num. 331.
Dulia sola non adoratur humanitas Christi Verbo cõiuncta. lib. 1. n. 105. & seq.
Dulia nõ tam exteriorem notam, quam internum submissionis affectum significat. lib. 2. n. 362.
Dulia religionis actus nõ est. lib. 1. num. 11. & 12.
Dulia Sanctis tribuitur. lib. 1. num. 146.
Dulia virtus est à latria & religione distincta. lib. 1. nu. 165. & 166.
Duliæ vsus, & significatio. lib. 1. n. 11. & 12.
Durãdi de imaginum adoratione sententia expẽditur. lib. 2. n. 164. & seq.

E

EGinardus Caroli Magni Secretarius. lib. 2. n. 251.
Electio medij quomodo ab adoratione imaginis differat. lib. 2. n. 42. & seq.
Eliberitani Concilij autoritas defenditur. lib. 2. num. 121. & seq.
Eliberitani Cõcilij autoritatem cur aliqui negent. lib. 2. n. 120. & n. 125.
Eliberitani Concilij canõ sexagesimus de Martyribus confringentibus idola explicatur. lib. 2. num. 129. & 130.
Eliberitani Concilij tempore imagines in templis collocabantur. lib. 2. n. 135.
Eliberitani Concilij canõ trigesimus sextus de imaginibus quomodo ab aliquibus intellectus. lib 2. num. 126. & 128.
Eliberitani canonis eiusdẽ verus sensus. lib. 2. num. 132. & seq.
Eliberitanum Concilium cereos ad sepulcra accẽdi cur vetuerit. lib. 3. n. 107. & 108.

Eliberitanum Concil. nõ deleuit imagines ne ludibrio haberentur à Gentilibus. lib.2.num.131.

Eliberitanum Concilium vitandæ idololatriæ causa imagines nõ prohibuit. lib. 2.num.127.

Eliberitanum Concil. non omnes, sed solum in pariete depictas imagines vetuit. lib.2.num.135.

Engilbertus Abbas librũ Carolinum à Carolo missum Adriano obtulit.lib. 2. nu. 246.

Ephod à Gedeone factũ quomodo idololatrię causa fuerit.lib.2.num.9.

Epiphanius Diaconus imaginem in adoratione ab exẽplari non separandam sensit.lib.2.num.306.

Epiphanius Diaconus imagini latriam non esse deferẽdam affirmat.libro.2.num. 314.

Epiphanij Episcopi Epistola ad Ioannem Hierosolymitanum supposititia non est. lib.2.num.140.& seq.

Epiphanio Episcopo mortuo discipuli statuam erexerũt. lib.2.num.152.

Epiphanium Episcopum non secundum scientiam velum scidisse aliqui falso putant. lib.2.num.137.

Epiphanius Episcopus velum scidit nõ vt abusum in adoratione Sanctorum imaginum reprimeret. lib.2.n. 133.& 159.

Epiphanius Episcopus nunquam Iconomachus. lib. 2. num.137.& 151.

EpiphaniusEpiscopus nõ sancti, sed profani hominis imaginem scidit.lib.2.num. 149.& seq.

Epiphanius cur velum imaginis sciderit.lib.2.numero 147.& seq.

Epiphanius Episcopus quomodo Mariæ Virgini munera offerri reprehenderit. lib.1.num.188.& seq.

Euangeliorum liber quomodo adorandus. lib. 2. num. 342.& seq.

Ethelothriskia Græcum nomen quid significet.lib.3.n. 100.& seq.

Eucharistia cur latria absolute adoranda dicatur,imago autem nõ item.lib.2. num. 426.& seq.

Eucharistia maiori cum affectu colitur, quam Christus in imagine.lib.2.num.355.

Eucharistiæ adoratio præsentiam corporis Christi quomodo indicet. lib. 2. num. eodem.

Eucha-

Eucharistia contritis, & confessis iuste in extremis negari potest. lib. 2. num. 123.
Eucharistia non conceditur adoranda catecumenis. lib. 2. num. 356.
Eucharistia non recte imago Christi ab hæreticis vocatur. lib. 2. num. 155.
Eucharistia sub cõdicione nõ adoranda. lib. 3. num. 34. & 35.
Eucharistia quomodo adorãda. lib. 2. num. 346. & seq.
Eucharistiæ accidentia non exsistere propria exsistẽtia nõnulli putant. lib. 2. num. 353.
Eucharistiæ vnica adoratio absentiam panis non demonstrat. lib. 2. num. 351. & seq.
Eucharistiæ Sacramentum nõ esse adorandũ hæretici varie asserunt. lib. 2. num. 346. & 347.
Eucharistiæ species quomodo adorandę. lib. 2. numero 357. & seq.
Eucharistiæ speciebus corpus Christi contentum, & vbiq; latria venerandum. lib. 2. n. 348. & seq.
Eulalia Martyr an recte idola confregerit. lib. 2. numero 137.
Eusebiæ vsus, & significatio. lib. 1. num. 7.
Eusebij Cæsarien. epistola ad Constantiam Augustam impia. lib. 2. num. 193.
Eusebius inuentionis crucis meminit. lib. 3. num. 61.
Eustathius an primus adorationem Sanctis negauerit. lib. 1. num. 140. & seq.
Euthychiani imaginum impugnatores. lib. 2. num. 15. & 17.
Exaltationis crucis festum vnde originem habuerit. lib. 3. num. 54.
Exemplar in adoratione habet se, vt finis cui. lib. 3. n. 44.

F

FAusti Manichæi error circa crucis adorationẽ. lib. 3. num. 49. & 50.
Faustus Manichęus de adoratione imaginum quid senserit. lib. 2. num. 18.
Ferro ignito Christi humunitas pulcrè à Damasceno cõparatur. lib. 1. num. 97. & 98.
Fidei actus nõ potest esse adorationis materia. lib. 1. n. 22.
Fidei obiectum diuersum ab obiecto iuramenti. libro. 1. num. 54.
Finis cui, & cuius gratia quid sit. lib. 3. num. 41. & 42.

Felix Vrgelitanus non fuit Icollomachus. lib. 2. n. 12.
Francofordiense Concilium de imaginibus egisse, ex historijs quidã colligunt. lib. 2. num. 209.
Francofordiense Concilium in facto errasse contra septimam Synodum probãt multi lib. 2 n. 220. & 221.
Francofordiense Concilium in facto non errauit contra septimam Synodum. lib. 2. n. 228. & seq.
Francofordiense Concilium nihil contra verum imaginum cultum definiuit. lib. 2. n. 236. & seq.
Francofordiense Concilium Nycenæ Synodo nõ potuit derogare. lib. 2. n. 235.
Francofordiense Concilium notam habuit definitionem septimæ Synodi. lib. 2. nu. 228. & seq.
Francofordiense Concilium septimam Synodum nõ damnauit. lib. 2. n. 213. & seq.
Francofordiense Concilium septimam synodum damnasse aliqui sentiunt. lib. 2. n. 218. & seq.
Francofordiensi Concilio interfuerunt legati Põtificis. lib. 2. n. 233.
Francofordiensis Cõcilij autoritas circa doctrinam de adoptione & seruituteChristi indubitata. lib. 2. n. 235.
Francofordiensis Concilij definitioni an Adrianus, & eius legati restiterint. libr. 2. num. 233.
Francofordiensis Concilij Patres supremam potestatem in Romano Põtifice agnouerunt. lib. 2. n. 234.

G

Genebrardus de imaginũ adoratione quid senserit. lib. 2. n. 219.
Gentiliacensis Synodus imagines recepit. lib. 2. n. 173.
Geuuflexione Deus adorari solitus. lib. 1. n. 159.
Genuflexio raro olim exhibita magnis etiam viris. ibidẽ.
Germani Patriarchæ, Constantinop. de inseparabilitate imaginis àprototypo in adoratione testimonium. lib. 2. n. 305.
Gloria Domini in scriptura non semper arcam fœderis significat. lib. 2. n. 105.
Gloria quid sit, & quomodo ab honore, & laude differat lib. 1. n. 3.
Gnosticorum hæresis. lib. 3. nume. 78.
Gratiarum actionis materia est beneficium. lib. 1. numero. 57.
Gratia solius habitualis titulo Chri

lo Christum adorare indecens est. lib. 1. n. 124.
Gregorij ad Serenum Episcopum responsio explicatur. lib. 2. n. 373. & seq.
Gregorij celebre testimonium de imaginũ adoratione expenditur. ibidem.
Gregorius Nyssenus imaginẽ à prototypo in adoratione non separandam sensit. lib. 2. n. 287.
Gregorius quo sensu imagines non esse adorandas dixerit. lib. 2. n. 193.

H

Hebræi non habent peculiare nomen, quod cultum significet, sicut nec Latini. lib. 1. num. 5.
Hebræi voces neutras ignorãt. lib. 2. num. 83.
Helenæ pietas erga crucem Christi. lib. 1. num. 57.
Hemorrhoissæ imaginis historia. lib. 2. num. 172.
Henrici Stephani de idoli significatione sentẽtia. lib. 2. n. 1. & 2.
Heraclij in sanctæ crucis recuperatione historia. lib. 3. num. 57.
Hæresum interemptrix quomodo Maria Virgo. libr. 1. num. 193.
Hieremiæ Patriarchæ Constãtinop. de adoratione imaginum testimonium expẽditur. lib. 2. numero 309. & seq.
Hieronymus Angestus imaginis adorandæ modum recte explicuit. lib. 2. n. 366.
Hieronymus de Praga imaginum impugnator. lib. 2. num. 21.
Hieronymus de Praga imaginem Wicleffi venerabatur. ibidem.
Hieronymus quibus imaginibus adorationem negauerit. lib. 2. num. 190.
Hieronymi de cereis pro mortuis accensis sententia explicatur. lib. 3. num. 109. & seq.
Hincmari de Francofordiensi Concilio sententia. libr. 2. num. 229.
Hincmarus Catholicus non in doctrina, sed in facto errauit. lib. 2. num. 247.
Hincmarus circa historiã Frãcofordiensis Concilij deceptus. lib. 2. n. 245. & seq.
Hincmarus libros Carolinos confundit cum Concilio Francofordiensi. lib. 2. nu. 246.
Hispania non habet multas imagines in parietibus depictas. lib. 2. n. 133.
Hispaniæ cõsuetudo antiqua, vt dãnatis ad mortẽ cõmunio

non

non daretur.lib.2.n.124.
Hiſtorici omnes cur decepti in hiſtoria Concilij Franc. lib.2.num.249.& ſeq.
Hiſtorici ſolum errore facti in ea hiſtoria decepti.lib.2. num.253.
Holcot de imaginum adoratione ſententia expenditur. lib.2.num.164.
Hominem ſimul cum Deo adorari poſſe ex Leõtio probatur.lib.3.num.20.
Homini iuſto pluſquam ciuilis honor debetur.lib.3. n. 24.
Homini quando,& quomodo ciuilis honor debeatur.lib. 3.num.23.
Homo bifariam conſiderari, & adorari poteſt.libro3.n. 17.
Homo imago Dei viua duobus modis.lib.3.num.23.
Homo quilibet an publice adorandus.lib.3.num.21.
Homo quomodo ſimul cum Deo poſsit adorari.lib.3.n. 17.
Homo,& imago Dei an latria poſsit adorari. lib. 3. num. 4.17.& ſeq.
Homo,vt imago Dei coli poteſt non adorato Deo. lib. 2.num.325.
In homine Deus poſſet in iuria affici non læſo homine. lib.3.num.22.
Honorẽ ſi Sanctis deferamus adorationem etiam debemus.lib.1.num.149. & 150.
Honor imaginis ſemper in prototypon reſultat. lib. 2. num.406.
Humanitas Chriſti quomodo dicatur adorari per accidẽs.lib.n.76.77.83.& 84.
Humanitas Chriſti deitati vnita quomodo coadorari dicatur.lib.1. numero. 74. & 75.
Humanitas Chriſti depicta nõ ſeparatur à Deitate in adoratione iuxta ſeptimã Synodum.lib.1.num.110.
Humanitas Chriſti cogitatione à Verbo ſeparata quomodo ſit inadorabilis ſecundum Damaſcenum.lib. 1.num.163.
Humanitas Chriſti non poteſt à nobis non vnita Verbo conſiderari.lib.1.num. 125. & 126.
Humanitas Chriſti per ſe inferiori adoratione quã latria adoratur ſecũdum aliquos lib.1.num.86. & ſeq.
Humanitas dimiſſa à Verbo latria non adoranda. lib. 1. num.40.& 50.
Humanitas in Chriſto ferro ignito comparatur.lib.1. n. 66.

Humanitas in Christo quomodo sit terminus adorationis latriæ. lib. 1. n. 71.
Humanitas in Christo latria propria nō adoratur secūdum Alensem, & alios. lib. 1. num. 61. & 63.
Humanitas per se sola Verbū pro nobis orare poterat. li. 1. num. 129.
Humanitas Christi nūc in cęlis pro nobis non orat. lib. 1. num. 91. & 92.
Humanitas Verbo coniuncta perfectiori modo adoratur quam seorsum. lib. 1. num. 138.
Humanitatem Christi eadem adoratione latrię cū Verbo colēdam definitum est. lib. 1. num. 64. & seq.
Humanitatem Christi per se sine Verbo non posse nunc adorari, ex Concilijs probatur. lib. 1. num. 107. & seq.
Humanitatem Christi, quā vocat Damasc. materiam, non esse, vt Deum adorandam, quomodo ipse intelligat. lib. 1. num. 82.
Idem ex Patribus ostenditur. lib. 1. num. 115.
Humanitatem Christi Deificātam adorari nō posse, nō adorata Deitate. lib. 1. num. 98. 99. 101. & 102.
Humanitatem vna cum Verbo adorari, quomodo dicere non liceat. lib. 1. numero 107. & 111.
Humanitati Christi cur latria in spiritu, & veritate tribui dicatur. lib. 2. num. 427. & 428.
Humanitati Christi quæ adoratio debeatur secundum Scotum. lib. 1. n. 49. & 50.
Humilitas circa propriam excellentiā; adoratio circa alienam versatur. lib. 1. num. 43. & 44.
Hyperdulia adoranda beatissima Virgo. lib. 1. num. 185. & seq. & 203.
Hyperdulia Christi humanitas etiam deitate sanctificata per se adorari potest secundum aliquos. lib. 1. nu. 93. & seq.
Hyperdulia nomē à Patribus non vsurpatum. ibidem.
Hyperdulia optimum duliæ opus. lib. 3. num. 132.

I

Iacob cur locū visionis adorauerit. lib. 1. num. 9.
Iacob Ioseph virgam non adorauit, sed eum, qui virgam tenebat secundum Patres. lib. 2. numero 294. & 296. & 303.
Iacobi Paiuæ de adoratione imaginum sententia. lib. 2. num. 377.

Iconomachi omnium imaginum adorationem idololatriam vocant. lib. 2. num. 256. & seq. & num. 407.

Iconomachorum sectæ quot fuerint. lib. 2. numero 158. & seq.

Iconomachi semiprobi quales fuerint. lib. 2. num. 159.

Idem est motus in imaginem, & in id, cuius est imago, quomodo intelligendum. libro 2. num. 313. & seq.

Idoli varius vsus, & definitio. lib. 2. num. 1. & seq.

Idoloclastæ ab infidelibus occisi an sint Martyres. lib. 2. num. 129.

Idololatræ qui sint. libro 1. n. 11. & lib. 2. num. 9.

Idololatras Lutherus Christianos vocat propter titulos delatos B. Virgini. lib. 1. num. 191.

Idololatria dicitur à Caluino Sanctorum cultus. lib. 1. n. 144.

Idololatria sine falsa existimatione non contingit. lib. 1. num. 47.

Idololatriæ origo. lib. 2. num. 76.

Idolorū aut falsum, aut nullum est prototypon. lib. 1. num. 6.

Idolorum origo. lib. 1. num. 6. & 7.

Idolum, & imago apud Ecclesiasticos non sunt idem. lib. 2. num. 13

Idolum, & imago quo differant. lib. 2. num. 3. 6. & 12.

Idolum nihil esse quomodo intelligendum. lib. 2. num. 3. & 4.

Idolum non à dolo dicitur, cum Græcū sit nomen. lib. 2. num. 13.

Iesu nomen quomodo adorādum. lib. 2. num. 342. & seq.

Ignorantia culpabilis, & inculpabilis. lib. 3. num. 32.

Imaginem Angelis effingere licet. lib. 2. num. 61.

Imaginem Christi depingere Iconomachi reprehendūt. lib. 2. num. 26.

Imaginem Dei depingere illicitum in veteri testamēto, non item in nouo secundū Clichtoueum. lib. 2. n. 43.

Imaginem Dei depingere licet. lib. 2. num. 45. & 46. & 53.

Imaginē Dei depingi nō posse quomodo dixerit Scriptura. lib. 2. num. 52.

Imaginem Dei depingi posse quo sensu Patres negauerint. lib. 2. num. 53.

Imaginem ita adorare licet, vt osculū illi inhixum in prototypon trāsmittamus. lib. 2. num. 326.

Imaginem nō adorari, ſed tātum eſſe condicionem adorationis putauit Caietanus.lib.2.num.316.& 390.
Imaginem per ſe, ſine prototypo adorari, falſum eſſe, probatur.lib.2.num.324.& 325.
Imaginem qui adorat, eo ipſo ex natura rei exēplar adorat ſecundum Tharaſium. lib.2.num.298.
Imaginē ſub qua Dæmon deliteſcit, qui adorat, quomodo ab idololatria excuſetur.lib.3.num.31.& ſeq.
Imaginem profani hominis in templo ſuſpendere, quomodo ſit contra Scripturā. lib.2.num.148.
Imaginē ſui linteo expreſſam Chriſtus miſit Agabaro. li. 2.num.28.
Imaginem Trinitatis depingere illicitum eſſe aliqui putant.lib.2.n.44.& ſeq.
Imaginem Trinitatis licet depingere.lib.2.n.44.& ſeq.
Imagines ad recordationē ſolum ſeruire eſt cōtra Patrū doctrinam. lib.2. num. 371. & ſeq.
Imagines abſolute, & ſimpliciter adorari.lib.2.numero 391.& ſeq.
Imagines amore concupiſcētiæ, non amicitiæ poſſunt diligi.lib.2.numero 401.& 402.
Imagines an improprie,& analogice adorari dicātur. lib. 2.num.389.& ſeq.
Imagines Angelorum Xeneus tollebat.lib.2.num.57.
Imagines à prototypis ſeparatas latria adorare, eſt iconolatrare.lib.2.num.333.& 334.
Imagines cur adorari ſimpliciter dicantur, licet colantur per accidens cum exēplari.lib.2.num.393.
Imagines cur Deus Iudæis prohibuerit.lib.2.num.76.
Imagines depingere tempore Euangelij licitū.lib.2.num. 84.
Imagines idola vocare non licet.lib.2.num.2.
Imagines latria non coli, etiāſi cum prototypis adorētur, quomodo ſeptima Synodus intelligat.lib. 2. num. 280.& ſeq.
Imagines in publicum ad addorādum propoſitæ cur ſacræ dicantur.lib.3.n.11.
Imagines multæ in veteri Teſtamento abſque nutu Dei factæ.lib.2.num.96.
Imagines nō fuiſſe Iudæis prohibitas, niſi modo adorationi accommodato. lib.2. num.98.& ſeq.

Imagines non nisi cum exemplari adorari, Scholasticorum testimonijs confirmatur. lib. 2. num. 171. & seq.

Idem ex Conciliis ostenditur. lib. 2. num. 273. & seq.

Idem Patrum testimonijs mõstratur. lib. 2. num. 286. & seq.

Idem Theologorum quorũdam rationibus probatur. lib. 2. num. 311. & seq.

Idem ratione à priori confirmatur. lib. 2. numero 313. & seq.

Idem ratione à posteriori ostenditur. lib. 2. num. 336. & seq.

Imagines per se alia adoratione, quam prototypi, adorãdæ secũdum quosdam. lib. 2. num. 256. & 265. & seq.

Imagines per accidens quomodo adorentur. libro 2. num. 388.

Imagines perperam in templis collocari Caluinus asserit. lib. 2. num. 114.

Imagines priusquam in templo collocarẽtur, olim vngebantur. lib. 2. num. 156.

Imagines quibus titulis à Gẽtibus adorabantur. lib. 2. n. 188. & 189.

Imagines quomodo in septima Synodo non latria, sed honoraria adoratione dicantur adorari. lib. 2. num. 257. & seq.

Imagines Trinitatis nouas effingere, quomodo reprehensione dignum sit. lib. 2. num. 57.

Imagines quibus rebus adorandæ. lib. 2. numero 167. & 175.

Imagines quo sensu Patres amandas dixerint. lib. 2. nu. 401. & seq.

Imagines quo sensu aliqui Patres dixerint non venerandas. lib. 2. num. 370. & seq.

Imaginibus à prototypis separatis nec latriã, nec duliã deferre licet. lib. 2. numero 330. & seq.

Imaginibus cultum esse deferendum miracula facta cõprobant. lib. 2. num. 177.

Imaginibus oratio non dicitur fieri. lib. 2. num. 431.

Imagini siue cõiunctæ, siue diuisæ à prototypo, quomodo septima Synodus latriã deneget. libro 2. numero 281.

Imagini latria non exhibetur secundum Patrum sententiam. lib. 2. num. 364. & 365. & 420.

Imagini cultum deberi secũdum fidem Catholicam autoritate probatur. lib. 2. n. 167. & seq.

magini Christi, prout exemplar in se continet, latria debetur. lib. 2. num. 428.
Imagini nec per accidens sacrificium deferri dicitur. lib. 2. num. 345. & 431.
Imagini quomodo inferior, quam prototypo tribuatur adoratio. lib. 2. num. 397. & seq.
Imaginis à prototypo diuisæ cultus, neq; ad religionem, neque ad duliam pertinere potest. lib. 2. num. 331. & 332.
Imaginis adoratio non est cõtra ius naturæ. lib. 2. numer. 78.
Imaginis duplex honor per se & cum prototypo Patribus septimæ Synodi ignotus. lib. 2. num. 310.
Imaginis Dei viuæ, & pictæ discrimen. lib. 2. num. 325. & lib 3. num. 24.
Imaginis definitio. lib. 2. num. 12.
Imaginis, & Scripturæ differentia. lib. 2. num. 165.
Imaginis, & exemplaris adoratio an duplex. lib. 2. num. 395. & 396.
Imaginis, & phantasmatis discrimen. lib. 3. num. 31
Imaginis figuram, & relationem in exemplar non adorari falsum est. lib. 2. num. 316.
Imaginis honor, & iniuria in prototypon resultat. lib. 2. num. 184.
Imaginis iniuria an sit minor contumelia prototypi. lib. 2. num. 539.
Imaginis irrationalis, & exemplaris vnum imperium, & vna glorificatio. lib. 2. num. 326.
Imaginis pictæ, & in speculo expressæ elegans comparatio. lib. 2. num. 301.
Imaginis Regis, & sancti viri discrimen. lib. 2. num. 181.
Imagini simplex debetur adoratio. lib. 2. num. 386. & 387.
Imago agni cur dicatur typus antiquis. lib. 2. num. 40.
Imago agni, & columbæ an Christo existente depingi debeat. lib. 2. num. 35.
Imago an possit illæso prototypo affici contumelia. lib. 2. num. 339. & seq.
Imago an materia latriæ dici possit. lib. 2. numero. 421. & 422.
Imago bifariam accipitur. lib. 2. num. 185. & 399.
Imago colũbæ, aut stellæ Magorum nunquam prohibita. lib. 2. num. 42.
Imago Christi à Nicodemo depicta. lib. 2. num. 29.
Imago Christi ex latria adorari

rari recte dicitur. lib. 2. nu 422.
Imago Christi, & beata Virgo non eadem adoratione colenda. lib. 1. num. 198.
Imago Christi sub figura agni, quomodo prohibita. libr. 2. num. 36. & 38. & 39.
Imago Dei veteri testamento prohibita. lib. 2. num. 52.
Imago Dei quibus modis depingi possit. lib. 2. num. 49. & 50.
Imago Dei viua quomodo adoranda. lib. 2. num. 325.
Imago depicta verbo mentis non recte comparatur. lib. 2. num. 318.
Imago, & prototypus vnum sunt secundum Athanasiũ. lib. 2. num. 298.
Imago in adoratione se habet vt materia circa quam. lib. 3. num. 44.
Imago in ornamentum rãtum posita, ad sui adorationem non ita mouet, sicut per se. lib. 2. num. 100. & 108.
Imago inuisibilium cur visibilis. lib. 2. num. 61.
Imago liber idiotarum recte dicitur. lib. 2. num. 56.
Imago licet adoretur cum exemplari, latria tamen ei nõ exhibetur secundum Patres septimæ Synodi. lib. 2. num. 306. & 308.
Imago ligni cur dicatur à Ieremia doctrina vanitatis. lib. 2. num. 56.
Imago laudis an incapax. lib. 2. num. 429.
Imago nũquam animo, & affectu à prototypo separanda est. lib. 2. num. 162.
Imago pars, exẽplar vero totũ à Theophane Neocęsarien. vocatur. lib. 2. num. 301.
Imago quasi imitago ab imitando dicta. libr. 2. numero 12.
Imago quo pacto accipiatur à Patribus. lib. 2. num. 385.
Imago secundum se, & res irrationalis secundum se, sicut iniuriæ, ita & honoris incapax. lib. 2. n. 336. & seq.
Imago sine exemplari res inanima est, & ita non adorãda. lib. 2. num. 322.
Imago si non coniungatur exemplari secundum Leontiũ non adoranda. lib. 2. num. 294.
Imago Trinitatis, adoratione latriæ adoratur, quo sensu concedendum. lib. 2. num. 423. & 424.
Imaginum adoratio an reuelatione constet. lib. 2. num. 418.
Imaginum adoratio per se, & per accidens quid. lib. 2. nu. 265. & seq.

Imaginum adorationem, Sanctorum cultui cur Patres comparent. lib. 2. num. 284. & 285.

De imaginum adoratione quo modo loquendum. lib. 2. n. 409.

Imaginum cultus non ſcriptura, ſed traditione conſtat. lib. 2. num. 167.

Imaginum cultus ratione probatur. lib. 2. numero 166. & ſeq.

Imaginum Dei irreuerẽtia ſacrilegium eſt. lib. 1. nu. 183. & ſeq.

Imaginum, & ſtatuarum vſus Iudæis interdictus. lib. 2. n. 66. & ſeq.

Imaginum honorem in exemplaria reſultare, quomodo Concilia intelligant. lib. 2 n. 266. & ſeq.

Imaginum in templis antiquitas ex Patribus probatur. libro. 2. n. 118. & 119.

Imaginum oſores impij; contra vero propugnatores pij. lib. 2. num. 185.

Imaginum picturã, & ſculpturam in veteri lege non fuiſſe prohibitam, multi ſentiunt. lib. 2. nume. 63. & ſeq.

Imaginum prohibitio ceremonialis fuit. libro 2. numero 84.

Imaginum virorum ſanctorũ iniuria, quale ſit ſacrilegiũ. lib. 1. num. 183. & ſeq.

Imoginũ vſus licet veteri lege interdictus fuerit, non ideo præcepta decalogi fuerunt pluſquam decẽ. lib. 2. num. 113.

Imperatores, ac Principis quo in honore crucem habuerint. libro 3. numero 64. & ſeq.

Inanimata per ſe nec colũtur, nec amantur, ſed per accidens. lib. 3. num. 38.

Inanimæ creaturæ ſecundum ſe ſubmitti ex animo ſuperſtitioſum, aut ſtultum. libr. 2. num. 311. & ſeq.

Inanimatus Chriſti character quomodo ſecundum Leõtium adorãdus. lib. 3. num. 15.

Incenſi oblatio non eſt ſacrificium, quod ſoli Deo debetur. libr. 2. numero 91. & 92.

Iniuria qui afficit imaginem, exemplari cõtumeliam irrogat. lib. 2. num. 337.

Inſtrumenta omnia, per quæ Deus miracula patrauit, adoranda. libro 2. num. 169. & 180.

Intentio, & electio ſunt duo actus interni. lib. 3. numero 42.

Intẽtio, & electio vnus actus in ge-

in genere moris. lib. 3. num. 40.
Intentio in omni adoratione requirenda, & expendenda secundum Leontium. libro 2. num. 365.
Inuentionis Crucis viuificæ historia. lib. 3. num. 55. 59. & seq.
Ioannes ab Angelo prohibitus ne eũ adoraret. lib. 1. num. 161. & 162.
Ioannes in spiritu visus est sibi Angelum adorare. libro 1. num. 166.
Ioannes Vviclef non aperte Iconomachus. lib. 2. nume. 21.
Ioannis Episcopi Thessal. dialogus relatus a septima Synodo explicatur. lib. 2. n. 58. & seq.
Ionas Aurelianẽsis quo sensu imaginibus adorationé negauerit. lib. 2. num. 194.
Iosephi ossa, quomodo post mortem prophetauerint. li. 3. num. 81.
Irenæus cur Carpocratem reprehẽderit, quod Christi imaginem haberet. lib. 2. nu. 186.
Irenæus nomine Iesu intelligit rem significatam. libr. 2. num. 345.
Irrationalis creatura secundũ se iniuriæ, & honoris capax. non est. libr. 2. nume. 336. & seq.
Irrationalis creatura quomodo laudis in capax. lib. 2. nu. 321.
Iudæ labia, quæ Christi tetigerunt an possint adorari. li. 3. num. 74.
Iudæi extra templum nihil adorabant. lib. 2. num. 75.
Iudæi imagines odio prosequuntur. lib. 2. num. 14.
Iudæi sicut & Gentes aliquando simulacra pro Dijs habuerunt. lib. 2. num. 185.
Iulianus apostata primus adorationem Sanctis abstulisse videtur. lib. 1. numero. 144.
Iuramenti materia potest esse res inanimata. lib. 3. num. 10.
Iuramentum, & fides Deum varie respiciunt. lib. 1. nu. 55.
Iustitia, & eius partes ad creaturam rationalem sunt. lib. 2. num. 329.
Iustitiæ partes potestatiuæ, quæ. lib. 2. num. 328. & 329.

L

LAbari Constantini Magni descriptio. lib. 3. num. 64. & 65.
Labarum, & Cantabrum an idem. lib. 3. nume. 66.
Labarum nomen latinũ à soluendo laborem dictum. lib. 3. num. 66.

Lactantius cur imaginem Deo erigendam non esse putauerit. lib. 3. num. 55.
Lamed Hebraica litera aliquã do *ad*, aliquando *in* significat. lib. 2. num. 82.
Lancea Christi latria non adoratur secundum Tharasiũ. lib. 2. num. 365. & 366.
Lanceas quaslibet, & alia passionis instrumenta an liceat adorare. lib. 3. numero 74. & seq.
Latreuo verbum Græcũ quid significet. lib. 1. num. 8.
Latria an tribui dicatur imaginibus. libr. 2. num. 420. & seq.
Latria Christi, & Trinitatis imago adoratur, quo sensu concedendum. lib. 2. num. 423. & 424.
Latria idem, quod religio. lib. 1. num. 40.
Latria imaginibus secundum Patres non defertur. libr. 2. num. 364. & seq. & 420.
Latria in spiritu, & veritate quid apud Patres septimæ Synodi. lib. 2. num. 364.
Latria non significat notam exteriorem, sed internum seruitutis affectum. li. 2. num. 362. & 420.
Latria semper est adoranda Christi humanitas. lib. 1. n. 165.
Latriam alteri, quam Deo, deferre non licet secundum Patres. lib. 2. numero 382. & seq.
Latriæ affectus an per accidẽs in imagine m tendat. libr. num. 389.
Latrię, & duliæ discrimen, cum circa eundem actum externum versentur. lib. 1. num. 307.
Latriæ vsus, & significatio. lib. 1. num. 7. & lib. 2. num. 362.
Laodicenum Concilium quid circa Angelorum adorationem prohibuerit. libr. 1. nu. 164.
Laudari cur possit humanitas Christi per se, non tamen sine Verbo adorari. lib. 1. nu. 131.
Laus ad imaginem quo modo terminetur. lib. 2. nume. 429.
Laus quid sit, & quo ab honore differat. lib. 1. num. 3.
Legato qui faceret iniuriam, duobus illam irrogaret. lib. 2. num. 337.
Legatus quomodo possit adorari. lib. 2. num. 324.
Leo Armenius Imperator Iconomachus. lib. 2. numero 20.
Leocadia martyr quo tempore passa. lib. 2. num. 124.
Leo Isauricus primus edicto

publico cultum Sanctorum interdixit.li.1. n.144.
Leo Isauricus Imperator iconomachus.lib.2.n.19.
Leontius præclare docuit, res omnes inanimas posse coli. lib.5.n.6.& 15.
Leontius de adoratione Sanctis exhibenda quid senserit.lib.3.n.26.
Leontius imaginem in adoratione prototypi non separandam dixit.lib.2.numer. 297.
Leontius vestem, & imaginẽ cum prototypo adorãdam docuit. lib.2.n.293.
Leo primus cur Romanorum consuetudinem de adorando Sole reprehenderit. lib. 3.num.13.
Leo primus quo sensu dixerit vtendum esse creaturis in adoratione.lib.3.n.14.
Lex naturalis dispensatione caret.lib.2.num.77.
Liber Euangeliorum quomodo colendus.lib.2.n.383. & 384.
Logos Græce quid significet, lib.3.n.102.105.& 106.
Loquendi modus seruandus cum de imaginũ adoratione agitur.lib.2.num.419.& seq.
Ludouico Pio Hæretici falso ascribunt libellum contra imagines.lib.2.n.200.
Ludouicus Pius librum Claudij Taurinensis damnauit. lib.2.n.199.
Luminaria ad sepulcra Martyrum accensa quid significent.lib.3.n.111.
Lutherani quid de Eucharistiæ, adoratione sentiant lib.2.n.347.

M

MAhumetani idololatræ pauimentum sui templi osculantur.lib. 2. num.408.
Mahumetani imaginibus infesti.lib.2.n.14.
Mahumetani Mahumetũ adorant.lib.2.n.408.
Mahumetani Sanctis adorationem negant.lib.1.n.140. & 144.
Manichæi Gentibus deteriores.lib.2.n.8.
Manichæi an imaginum impugnatores fuerint.lib.2. nu. 16.& 18.
Manichæus Martyrum memorias insectatur.lib. 1. num. 143.
Marcionistæ primi imaginum impugnatores.lib. 2. num. 15.16.& 17.
Mardochæus cultum latriæ Amano nondenegauit.lib. 1.n.157.

Mardochæus cur Amanum adorare noluerit. libro. 1. num. 158.
Maria non obseruantia solũ, sed etiam dulia adoranda est. lib. 1. num. 201.
Maria, & imago Christi diuersimode adorantur. lib. 1. nu. 198.
Maria honore Angelis prę ferenda. lib. 1. num. 187.
Maria maiori adoratione ob sanctitatem, quam ob affinitatem cum Christo veneranda. libro. 1. num. 201. & 202.
Maria latria quomodo etiam possit adorari libr. 1. num. 196. & 197.
Maria qua adoratione veneranda. lib. 1. num. 195.
Maria ratione maternitatis latria non est adoranda. lib. 1. num. 198.
Maria ratione contactus non est latria adoranda secundum S. Thom. lib. 1. num. 194.
Mariæ adorationem quo sensu Epiphanius negauerit. li. 1. num. 190.
Mariæ adoratio religionis actus non est. libr. 1. numero 199.
Mariæ cultum auferunt hæretici nostri temporis. libr. 1. num. 185. & 188.
Mariæ dignitas creata latriæ cultu non est veneranda lib. 1. num. 200.
Mariæ Epitheta à Sanctis tributa. libro. 1. numero 191. & 192.
Marię peculiare adorationis genus debetur. libr. 1. num. 185. & seq.
Mariam, dum Christum gestabat, tantum adorandam hæretici dicunt. lib. 1. num. 145.
Mariam ratione affinitatis cum Deo, hyperdulia venerandam, quo sensu dixerit S. Thom. libro, 1. numero 203.
Martyrium religionis actus non est, sed fortitudinis, & caritatis. libro. 1. numero 42.
Martyrum passio non fuit sacrificium. ibidem.
Maximus Madaurẽsis Sanctis adorationem abstulit. lib. 1. num. 144.
Medium quomodo propter finem appetatur. lib. 3. n. 45.
Michael Balbus Ichonomachus. lib. 2. num. 20.
Michael custos populi Israeliti. lib. 3. num. 92.
Michaelis cum diabolo pugna in epistola Iudæ quæ lib. 3. num. 90.
Miraculorum instrumẽta an omnia

omnia adorãda. lib. 1. num. 179. & seq.
Moguntini Concilij de imaginum adoratione sensus. lib. 2. num. 283.
Moguntinum Concilium quo sensu dixerit imagines non adorandas. libro. 2. numero 371.
Monumenta Prophetarum ędificare an Christus reprehenderit. lib. 3. num. 85. & seq.
Motus in imaginem, & in id, cuius est imago, quomodo idem. lib. 2. numero. 307. & seq.
Moyses populum Iudaicum in terram promissionis cur non introduxerit. libro. 3. num. 93.
Moysi mortuo potius, quã viuenti ne cultus deferretur, maius periculum fuit. lib. 3. num. 93.
Moysis cadauer cur occultatum. lib. 3. num. 92. & seq.

N

NAbuchodonosor quomodo Danieli incẽsum obtulerit. li. 1. num. 178. 179
Nestorij error de Christi adoratione. lib. 1. num. 71.
Niceni Concilij secundi de imaginum adoratione definitio. lib. 2. num. 277. & seq.
Nicenum Cõcilium secundũ quando celebratum. lib. 2. num. 174.
Nicenum Concilium secundum vide septimam Synodum.
Nicephorus patriarcha Constantinopol. effigiem à prototypo inseparabilem docuit. lib. 2. num. 299.
Nomen Dei apud Malach. pro re significata. lib. 2. numero 345.
Nomen Iesu & pro re significatã, & pro voce sumitur. lib. 2. num. 344.
Nomini Dei adoratio deferri potest per accidens: nõ oratio, aut sacrificium. lib. 2. n. 345.

O

OBlationes an imaginibus fieri dicantur. libr. 2. n. 431.
Oblationibus ad imagines accedere licitũ esse, quomodo dixerit septima Synodus. lib. 2. num. 432.
Obseruantia quid sit. libro. 1 num. 40.
Obseruantia sẽper est ad creaturam rationalem. libro. 2. num. 329.
Oratio ad Deũ, religionis est actus, non autem quæ fit ad Sanctos. lib. 1. num. 150.

Oratio ad imagines non dirigitur etiam per accidens. lib.2. num.431.
Oratio cur posit fieri ad solã humanitatem Christi non item adoratio. lib. 1. num. 129. & seq.
Oratio nec in vestem, nec in thronum Regis, sed in solã personam fertur. lib. 1. nu. 132. & lib. 1. num. 362.
Oratio quomodo sit actus intellectus. lib. 1. num. 14.
Oratio quomodo Deum respiciat. lib. 1. num. 54.
Oret, pro nobis Christus vt cur ab eo nõ petamus. lib. 1. n. 89. & 92.

P

PAuliciani hæretici cultum Christo denegarunt. lib. 3. num. 48.
Paulo tãquam Mercurio Lycaones sacrificare volebãt. lib. 1. num. 160.
Paulus Diaconus Carolo Magno familiaris. lib. 2. num. 251.
Panis substantia etiamsi cum corpore Christi maneret, adorationem Chirsti non impediret. lib. 2. num. 353. & 354.
Partes personæ adoratæ quomodo adorẽtur. lib. 1. num. 73.
Partes quomodo, & quando per se adorari dicantur. lib. 1. num. 78.
Pectoris percussio adorationis actus est, non tamen ad latriam peculiariter pertinet. lib. 1. num. 43.
Pedes Christi tenere, & adorare, quomodo intelligendum secundum Athanasiũ. lib. 1. num. 81.
Personæ sacræ secundum se, religione non adorantur, sed dulia. lib. 1. num. 181.
Petrus ex modestia à Cornelio noluit adorari. lib. 1. n. 161.
Petrus quomodo in trãsfiguratione Moysem, & Eliam nouerit. lib. 2. num. 73.
Petrus Fullo aut Gnapheus Theopaschitarum princeps lib. 2. num. 17.
Pharisæi cur hypocritæ à Christo dicti, dum ædificarent monumẽta. lib. 3. num. 85. & seq.
Photius patriarcha, imaginum honorem in prototypum trãsire, affirmat. lib. 2. num. 307.
Photius idem imaginem sine exemplari non adorandam dicit. lib. 2. num. 208.
Philippicus an primus inter Imperatores iconomachus. lib. 2. num. 19.

Philoxenus, aut Xeneus, seu Xenaias primus imaginum osor cuius fuerit cõdicionis. lib. 1. n. 17.
Pici Mirandulani de imaginum adoratione sententia expenditur. lib. 2. nu. 364. & seq.
Pietas semper est ad creaturam rationalem. lib. 2. numero 329.
Pingẽdi ars Iudæis an prohibita, & quomodo. li. 2. numero 110.
Pontifex Iudæorum nullam Cherubinis adorationem exhibebat. lib. 2. n. 101.
Porphyrius dæmones adorari à Christianis aiebat. lib. 1. num. 143.
Præfationis libri Carolini cõtextus explicatur. lib. 2. nu. 242.
Præceptum primum Decalogi aliquid habuit ceremoniale, quodiã cessauit. lib. 2. numero 115.
Præceptum vltimum Decalogi in duo diuidendum. lib. 2. num. 112.
Præputium Christi quomodo adorandum. lib. 3. n. 124.
Præsepe domini quomodo adorandum. lib. 2. n. 364. & seq.
Prophetarum monumenta ędificare, an Christus in Pharisæis reprehẽderit. lib. 3. n. 85. & seq.
Prophetarum ossa pullulare quid. lib. 3. n. 81.
Proskinysis, idest adoratio, apud Patres, & Scripturam aliquando latriam significat. lib. 1. n. 163.
Proskinysis significatio. lib. 2. n. 362. & 366.
Prostratio non est signum peculiare latriæ. lib. 1. n. 85.
Prototypon habet se, vt finis cui, in adoratione. lib. 3. numero 44.
Proximus caritate quomodo diligendus. lib. 3. nu. 19. & 37. & seq.
Proximus dupliciter diligi potest. lib. 3. n. 19. & 39. & seq.

Q

QVinisexta Synodus quę. lib. 2. n. 301.

R

REgnum Christi non carnale, sed spirituale. lib. 3. n. 98.
Religionis nomen commune est, nec solum Dei cultum significat. libro 1. numero 5.
Religionis obiectum potest esse omne virtutis opus. lib. 1. n. 20.
Religio Angelorũ apud Paulum

lum quid.lib.3.n.101.
Religio ſemper eſt circa rem rationalem.lib.2.num.329.
Religioſi cultus diuerſitas vnde ſumenda.lib.1.n.54. 55. 165.& 166.
Religio ſoli Deo cultum defert.lib.1.n.95.& 96.
Religio voluntaria quid. lib. 3.n.100.& 105.
Reliquiæ Chriſti ſine Chriſto ſecundum aliquos adorari poſſunt.lib.3 num. 117. & ſeq.
Reliquiæ Sanctorum ſine Sanctis ſecundum aliquos adorari poſſunt.ibidem.
Reliquiæ ſecundum ſe non ſunt adorationis capaces. lib.3.n.133.& 134.
Reliquiæ omnes adorari non poſſunt ſine eo,cuius ſunt. lib.3.n.120.& ſeq.
Reliquiarũ tactus an aliquid virtutis rebus imprimat.li. 3.n.135.
Reliquiarum ſacrarum, & imaginum diſcrimen ſecundum aliquorum ſententiã. lib.3.num.118.& 119.
Reliquiarũ veneratio ab Euſtathio ſublata.li.1. numero 142.
Reliquiæ ſub forma cineris, vel oſsis cur adorentur,nõ ſub forma vermis. libro 3. num.144.
Reliquiæ vt publice adorentur, Pontificis autoritate opus eſt. libro 3. numero 115.
Reliquias de collo ſuſpenſas deferre quomodo liceat.i. bidem.
Reliquias incertas adorare an liceat. libro 3. numero 114.
Reliquias ſanctas adorandas eſſe ex Scriptura,Concilijs, & traditione oſtenditur.li. 3.num.80.& ſeq.
Reliquias ſub forma vermiũ colere an liceat. lib. 3. numero 114.
Reliquijs ſacris qui hæretici cultum negauerint,& quis primus.lib.1.numero 78.& ſeq.
Res inanima materia iuramenti eſſe poteſt.lib.3. numero 10.
Res inanima ſecundum ſe adorationis capax non eſt. libro 2. numero 320. & ſeq.
Res inanima ſecundum ſe iniuriæ, & honoris incapax. libro 2. numero 336. & ſeq.
Res omnis inanima ritè cum Deo, ſicut eius imago adorari poteſt.libro.3.numero 5.& ſeq.
Res omnis inanima cur paſſim.

ſim non ſit adoranda. lib. 3. num. 11.

Res quælibet ad Deum, Dei-ue cultum non conſtituta adorari non poteſt ſecundum quoſdam. lib. 3. num. 1. & ſeq.

Res quælibet multis modis cũ Deo, & Sanctis cõiungi, & adorari poteſt. lib. 3. num. 8. & 9.

Rodulphus Aquauiua, & Alphonſus Paciecus cum Socijs ſocietatis IESV vere Martyres. lib. 2. num. 130.

Romanorum in adorãdo Sole conſuetudo. lib. 3. n. 13.

Romanum Concilium ſub Gregorio tertio imaginum adorationem probauit. lib. 2. num. 173.

Roma quomodo purior ſine ſimulacris ex ſententia Auguſt. lib. 1. num. 54.

S

SAcerdotum honor ſecundum ſe ad religionẽ non pertinet, ſed ad duliam, aut obſeruantiam. lib. 1. n. 181.

Sacra offerre Chriſti humanitati quid. lib. 1. num. 134.

Sacramentarij Euchariſtiæ ſacramentum adorare, idololatriam putant. lib. 2. num. 346.

Sacramenta viuas imagines hæretici appellant. lib. 2. n. 155.

Sacramentum Euchariſtiæ imaginem Chriſti hæretici vocant. ibidem.

Sacrarum rerum irreuerentia quando ſit ſacrilegium religioni oppoſitum. lib. 1. n. 183.

Sacræ res an ſecundum ſe adorandæ. lib. 2. num. 343.

Sacrificium adorationis actus non eſt. lib. 1. num. 42.

Sacrificiũ hominibus nequit offerri. lib. 1. num. 177.

Sacrificium humanitati Chriſti non poteſt offerri. lib. 1. num. 134.

Sacrificium imaginibus non offerendum. lib. 2. numero 431.

Sacrificium non eſt vnicum, & ſolum ſignum latriæ. lib. 2. num. 387.

Sacrificium quid. lib. 2. num. 431.

Sacrificium quomodo Deum reſpiciat. lib. 1. num. 54.

Sacroſyllabus liber in Concilio Francofordienſi compoſitus. lib. 2. num. 233.

Salomon abſque diſpẽſatione multas effinxit imagines, non tamen contra præceptum Domini. lib. 2. nu. 101.

Salu-

Salutatio de signo externo, & affectu seruitutis dicitur: latria vero non item. lib. 2. num. 362.

Sancti maiori cultu, quam ciuili adorandi. lib. 1. num. 146. & seq.

Sancti sacra adoratione venerandi. libro 1. num. 151. & 165.

Sanctis cum Patres negãt adorationem, de latria intelligunt. lib. 1. num. 163.

Sanctis in se non eo ipso negant adorationem, qui imagines, aut eorum reliquias execrantur. lib. 1. nu. 140. & 144.

Sanctis quis primus inter hæreticos adorationem negauerit. ibidem.

Sanctorum adoratio ad ipsos integre, & secundum affectũ seruitutis terminatur. lib. 3. num. 27.

Sanctorum adoratio diuerso modo transit in Deum, atque imaginis, & reliquiarũ Christi cultus. lib. 3. num. 28. & 29.

Sanctorum honor quomodo in Deum transeat. lib. 2. n. 284.

Sanguis Christi in terris relictus, vel ab imagine derivatus quomodo adorandus. lib. 3. num. 124. & 125.

Scabellum Domini, quod est humanitas Christi, qua adoratione venerandum. lib. 1. num. 69.

Scabellum Domini, quod est humanitas Christi, vna cum Verbo adorandum. lib. 1. n. 118.

Scabellum, quod in Psalmo adorare præcipimur, quid sit. lib. 2. num. 78.

Sculptile non facies tibi, quomodo intelligendum. lib. 2. num. 116.

Senonensis Concilij de adoratione imaginum definitio. lib. 2. num. 284.

Septima Synodus imaginibus non tribuit latriã. lib. 2. num. 379. & 380.

Septima Synodus quare imaginum cultum adorationi aliarum rerum sacrarum comparet. lib. 2. num. 383. & seq.

Septimæ Synodi definitio nõ separat imaginem à prototypo in adoratione. lib. 2. num. 277. & seq.

Septimæ Synodi definitio expenditur. lib. 2. ibidem.

Septimæ Synodi falsæ partem hæretici huius tẽporis admittunt, partẽ negant. lib. 2. num. 207.

Sepulcra Iustorum apud Iudæos in honore habita. lib. 3. num. 81. & 85.
Sepulcrorum cõstructionem Christus non reprehendit. lib. 3. num. 85. & seq.
Sepulcrum Christi glorioſum lib. 3. num. 82.
Serenus Episcopus Masiliensis non fuit Iconomachus. lib. 2. num. 24.
Serpentem æneum adoratum fuisse, nunquam dixit Aug. lib. 2. num. 93.
Serpentem æneũ qua de causa fieri licitum fuit Iudæis secundum Tertullianũ. lib. 2. num. 86.
Serpentem æneum cur Ezechias confregerit. lib. 2. nu. 89. & 91.
Serpentem non fuisse adoratum. lib. 2. numero 90. & seq.
Serpens æneus an potuerit ad ari. lib. 2. n. 88. & seq.
Seruitus latriæ soli Deo deferenda præcipitur: adoratio autem non soli. lib. 1. num. 153. & 154.
Seuerus quomodo Angelorũ imagines abstulerit. lib. 2. n. 58.
Sextæ Synodi canones cuius autoritatis. lib. 2. num. 30. & seq.
mulacra quomodo à Gentibus adorata. libro 2. num. 187.
Simulacrum imago ficta. lib. 2. num. 13.
Simulacrum nõ à similitudine, sed à simulando dictum. ibidem.
Simulacrum pro idolo in Scriptura vsurpatur. ibidem.
Sindon, qua Christus fuit inuolutus, vbi sit. lib. 2. num. 29.
Soli Deo honor, & gloria, quo modo intelligendum. lib. 1. num. 145.
Spes nostra beata Virgo quare dicatur. libro 1. numero 183.
Species Crucifixi, sub qua Dæmon delitescit, quomodo adorari possit sine idololatria. lib. 3. num. 31.
Species cõiunctæ Christo, per accidens venerãdæ. lib. 2. n. 392.
Species sacramentales quomodo adorandæ. lib. 2. nu. 357. & seq.
Statuam Christi erexit mulier à sanguinis fluxu liberata. lib. 2. num. 28.
Stephanus Episcopus Bostrorum in imagine semper exemplar adorandum esse dixit. lib. 2. num. 304.

Styli diuersitas non arguit diuersum semper autorē, lib. 2. num. 145.
Surij de Francofordiensi Cōcilio sententia. libro 2. num. 225.
Synodus Gentiliacensis quo tempore, & qua de causa celebrata. libro 2. numero 173.
Synodus sexta imagines recepit. lib. 2. num. 263.

T

V

VAsa sacra an per se, & secundum se adoranda. lib. 2. num. 343.
Verbum cum carne sua adorari recte dicitur, non cum homine, vel cum humanitate. libro 1. numero 135. & seq.
Verbum sine carne, & carnem sine Verbo non coli, quo pacto intelligendum. lib. 1. num. 128.
Veronicæ imagines quot, & vbi. lib. 2. num. 29.
Vestis coniuncta, & separata eadem adoratione cum re, cuius est, adoratur. lib. 2. n. 293.
Virga Aaron adoranda. lib. 2. num. 180.
Virgam Ioseph quomodo Iacob adorauerit. lib. 2. num. 294. & 296.
Virgam Ioseph Iacob nō adorasse, quo sensu quidam Patres dixerint. lib. 2. num. 371. & 372.
Virtutes quæ nā exterius cōsummari dicantur. lib. 1. num. 39.
Virtutis actus propter ipsum fieri petit, non vitij. lib. 2. n. 341.
Virtutum omnium species sumenda ex bono concupito, excepta caritate. lib. 1. n. 38.
Visio Ezechielis cap. 1. explanatur. lib. 2. n. 105. & 106.
Voci, & imagini adoratio per accidens deferri potest: nō sacrificium, nec oratio. lib. 2. num. 345.
Voluntaria religio quid. lib. 3. num. 100. & 105.
Vrbanus quartus instituit solennitatem festi corporis Christi: non eius adorationem, quæ antiquior est. lib. 2. num. 51.
Vvaldēsesimaginibus infensi. lib. 2. num. 21.
Vvicleffi de adoratione humanitatis Christi error. lib. 1. n. 59. & 60.
Vvicleffistæ Sanctorum cultū negant. lib. 1. num. 146.

X

XEneus imagines è medio tollebat. libro 2. num. 57.

Y

Z

ZOgraphia quid. libro 2. num. 56.

Zuingliani imaginum impugnatores. lib. 2. num. 21.

FINIS.

INDEX AVTORVM,

QVI IN DVABVS DISPVTA-tionibus contra Fœlicem & Eli-pandum citantur.

A

Abbas Vspergẽsis.
Acacius Melit.
Ado Viennensis.
Adrianus.
Albertus Magnus.
Alexandrinũ Concil.
Alex. Alensis.
Almaynus.
Ambrosius.
Ambrosius Morus.
Annonius.
Anselmus.
Antoninus.
Aristoteles.
Athanasius.
Augustinus.

B

Basilius.
Bassolis.
Beda.
Blondus.
Bonauentura.

C

Carolus magnus.
Chrysostomus.
Cœlestinus Primus.
Cyrillus Alex.

D

Damascenus.
Dionysius Alexand.
Durandus.

E

Elias Cretensis.
Elipandus
Ephesinum Concil.
Eusebius Emissenus.
Euthymius.
Eutrandus.

F

Francofordiense Conc.
Franciscus Feuardet.
Franciscus Turrianus.
Fulgentius.

G

Gabriel.
Genebrardus.
Gregorius Magnus.
Gregorius Nazianz.
Gregorius Nyssenus.

H

Hieronymus.
Hilarius.

I

Iacobus Billius.
Instituta.
Ioannes Mariana.
Ionas Aurelianensis.
Irenæus.
Isidorus.

L

Laurentius Surius.
Leo 1.
Leo 9.

M

Magister.
Maior.
Marius Victorinus.
Maximus.

N

Nicetas.

O

OEcumenius.
Origenes.

P

Paludanus.
Paulus AEmilius.
Petrus Diaconus.
Platina.

R

Regino.
Ricardus.

S

Sabellicus.
Sacrosyllabus.
Scotus.
Sigibertus.

T

S. Thomas.
Thomas Caietanus.
Thomas Argentina.
Toletanum Concilium.

V

Vigilius.

INDEX LOCORVM SCRIPTVRAE, QVAE IN DVOBVS disputationibus contra Felicem & Elipandum, vel allegantur, vel fusius explicantur.

Ex Psalmis.

85 *Saluum fac filium ancillæ tuæ. disp. 2. num. 113. & 139.*

115. *Ego seruus tuus, & filius ancillæ tuæ. ibidem.*

Ex Isaia.

44. *Noli timere seruus meus Iacob. ibidem.*

53 *Nos putauimus eum quasi leprosum. disp. 2. num. 159.*

Ex Matthæo.

3. & 17. *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui. disput. 1. num. 45. 62. 78. & 81.*

11 *Confiteor tibi Pater Domine cœli, & terræ. disput. 2. numero 116.*

16. *Tu es Christus filius Dei viui. disp. 1. num. 46. & 51.*

26. *Pater si fieri potest. disput. 2. num. 116.*

Ex Luca.

11. *Pater noster, qui es in cœlis. disp. 1. num. 43.*

Ex Ioannis Euãgelio.

3. *Pater diligit filium, &c. disp. 1. num. 69.*

8. *Seruus non manet in domo in æternum, filius manet, &c. disp. 2. num. 157.*

14. *Pater maior me est. disp. 2. num. 89. & seq.*

15. *Non dixi vos seruos, sed amicos, seruus enim nescit, &c. disp. 2. num. 158.*

19. *Consummatũ est. disp. 2. num. 116.*

20. *Ascendo ad Patrem meum, & Patrem vestrum, & c. disp. 1. num. 49. 50. 80. & 116.*

Ex Paulo.

Rom. 8. *Deus filium suum mittens insimilitudinem carnis peccati. disp. 2. num. 145.*

Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore. disp. 2. num. 112.

Quodsi filij, & hæredes. disp. 2. n. 156.

Qui etiam proprio Filio suo nõ pepercit. disp. 1. num. 44. 51. 58.

1. *Corint.3. Omnia vestra: vos autem Christi. disp.2.num.98.*
Christus autem Dei. disp.2. num. 154.
1. *Corinth.15. Cum autem subiecta fuerint illi omnia, tunc ipse filius subiectus erit ei. disp. 2. num.93.*
Ephes.5. Nemo enim vnquam carnem suã odio habuit, &c. disp. 2.num.135.
Philip.2. Hoc enim sentite in vobis, quod & in Christo Iesu, qui cum in forma Dei esset, non rapinã arbitratus est esse se equalem Deo, sed semetipsum exinaniuit formam serui accipiens &c. disp.2.num.142. & seq.
Coloss.2. In quo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. disp.1.num.70.
Hebr.4. Tentatum per omnia pro similitudine absque peccato. disp.2.num.145.

Ex Petro.

2. *Pet.1. Accipiens à Deo Patre honorem, & gloriam, &c. disp. 1.num.54. & 55.*

INDEX RERVM,

QVAE IN DVABVS DISPVtationibus contra Fœlicem & Elipandum continentur.

Adoptare quid disp. 1. num. 68.

Adoptio aliter fit inter homines, aliter fit à Deo. d. 2. num. 157.

Adoptio cur toti Trinitati tribuenda. d. 1. num. 10.

Adoptioni nō obstat, gratiam habitualem datam esse ante, vel post vnionem. d. 1. n. 64.

Adoptionis nomine quid intelligat Francoford. Conc. d. 1. num. 71.

Adoptio nō tollitur per vnionem cum diuino supposito quia filiatio est naturę, non suppositi. d. 1. num. 67.

Adoptio non manet in natura vnita personæ diuinæ. d. 1. num. 30.

Adoptio omnis ex affectione ducit originem. d. 1. num. 73.

Adoptiuus filius semper re ipsa manet extraneus, nec vlla naturali vnione coniunctus adoptanti. disp. 1. n. 69.

Adriani epistola errorem de Christi adoptione, & seruitute damnans, autentica. disp. 1. num. 29. & 30.

Adrianus cur tam acriter in Elipandū inuehatur. disp. 1. num. 30.

Adrianus primus errorē Elipandi, & Fœlicis de Christi adoptione damnat. disp. 1. num. 22.

Adrianus ex honore, & communicatione in sede colligit, Christum seruum non esse. disp. 2. num. 136.

Adrianus etiam damnauit cū additamento *secundum humanitatem*, Christum serum dicere. disp. 2. num. 122.

Adrianus etiam cum additamento damnauit Christum appellare filium adoptiuū. disp. 1. num. 43.

Adrianus ex professo definiuit Christum non esse seruum. disp. 2. num. 101.

Adrianus quo argumēto cōuictus damnauit asserentes Christum filium Dei adoptiuū.

ptiuum, disp. 1. num. 68. & seq.
Alexandrinum Concil. indicat Christum non esse seruum. disp. 2. numero 103. & 104.
Ambrosius quo sensu Christū appellarit. disp. 2. numero 148.
Annonius quo tempore scripserit. disp. 1. num. 25.
Augustini testimonium, quo Christo adoptionem tollit. disp. 1. num. 56.

B

BEatiana hæresis ab Elipando dicebatur doctrina Beati. disp. 1. num. 2.
Beatus erroris insimulat Elipandi sententiam. disp. 1. n. 2.
Beatus, & Heterius librum ediderunt contra Elipandū. disp. 1. num. 2. & 3.
Beatus, & Heterius nō interfuerunt Concilio Francofordiensi. disp. 1. num. 86. & 87.

C

CAro Christi non fuit adoptata, vt dicitur in Sacrosyllabo. disp. 1. n. 46.
Chrysostomus Christū seruū appellat secundū officium, non secundum conditionem. disp. 2. num. 118.
Christi humanitas Deo defert latriam, licet serua non sit. disp. 2. num. 156.
Christi humanitas cur dicatur in assumptione forma serui non in vnione. disp. 2. num. 140. & 141.
Christum filium Dei esse adoptiuum Patrum testimonijs ostenditur. disp. 1. num. 19.
Idem rationibus comprobatur. disp. 1. num. 20.
Christum eriā cum determinatione *secundum carnem*, filium adoptiuum dicere, damnatur. disp. 1. numero 41. & seq.
Christum dupliciter regnare. disp. 2. num. 93.
Christum secundum humanitatem esse filium adoptiuum Spiritussancti Durādus docet. disp. 1. num. 11.
Christum secundum hominē filium Dei naturalem, non adoptiuum esse definit Sacrosyllabus liber. disp. 1. n. 46.
Christum seruum dicere damnatum est. disp. 2. numero 100. & seq.
Christum seruum non esse, Scripturæ, & Patrum autoritate monstratur. disp. 2. n. 115. & seq.
Idē ratione aperte ostenditur. disp. 2. num. 128. & seq.

Christũ seruum quare Patres aliqui appellauerint secundum Adrianum. D. 2. num. 116.
Christum seruitutis spiritu nõ duci Conc. Francoford. cõtra Elipandum non definit. D. 2. n. 110. & seq.
Christus absolute non est dicendus filius naturalis Spiritussancti. D. 1. n. 82.
Christus absolute potest dici minor patre. Disp. 2. num. 90.
Christus absolute potest dici subiectus Patri, non sibi. disput. 2. n. 92.
Christus appellatione, & nomine tantũ seruus dicitur. disp. 2. n. 125.
Christus autem Dei, quomodo à Paulo dicatur. disp. 2. nu. 115.
Christus carnem suam nõ adoptauit. disp. 1. n. 46.
Christus, cur absolute filius Dei adoptiuus dici nõ possit iuxta Recentiorum sententiam. disp. 1. n. 12.
Christus, cur neque absolute, neque secundum humanitatem possit esse filius Dei adoptiuus. disp. 1. num. 68. & seq.
Christus cur absolute non dicatur filius sui ipsius, disp. 1. n. 79.
Christus *Deus homo*, aut *simul Deus* vocatur a Patribus. disp. 2. n. 133.
Christus, etiam secundum humanitatem, seruus dicẽdus non est. disp. 2. num. 121. & seq.
Christus figurate tantum in Scripturavocatur seruus secundum Adrianum. disp. 2. n. 115. & 140.
Christus in humana natura eiusdem nobiscum generis, non tamen eiusdẽ cõditionis fuit. disp. 2. n. 119.
Christus in nomine communicauit cum Deo. disp. 2. n. 133.
Christus natura vnctus, non tantum per gratiam. disp. 1. num. 70.
Christus in quãtum homo, cur non possit dici filius adoptiuus secundum Nominales. disp. 1. n. 13.
Christus in Scriptura nũquam dicitur filius adoptiuus Dei disp. 1. num. 50. & seq.
Christus in vtraque natura vnigenitus. disput. 1. numero 47.
Christus nunquam dixit vna nobis cum *Pater noster*, secũdum Adrianum. disp. 1. nu. 43. & 44.
Christus nunquam ab Euangelistis, aut Apostolis seruus

uus vocatus. disp. 2. nume. 116.
Christus quo differat à filijs Dei adoptiuis secundum Patres. disp. 1. numero 70. & 72.
Christus quomodo formam serui acceperit. disp. 2. nu. 142. & seq.
Christus ratione gratiæ habitualis, neque est filius adoptiuus, nec naturalis. disp. 1. num. 76.
Christus secundum humanitatem cõmunicat cum Deo in sede maiestatis, & honoris. disp. 2. n. 131. & 132.
Christus secundum humanitatem communicat in omnibus bonis cum Patre. disp. 2. n. 130.
Christus secundum humanitatem non dicitur filius naturalis Dei a filiatione æterna. disp. 1. n. 78.
Christus seruus absolute dicendus esset, si cum additamento seruus concederetur. disput. 2. num. 137. & 138.
Christus seruus à multis appellatur, & qua de causa. disputat. 2. numero 97. & 98.
Christus si esset adoptatus cur non mereretur nobis adoptionem secundum Adrianum. disp. 1. numero 45.
Christus si, vt homo, dici posset filius Dei adoptiuus, absolute etiam talis diceretur. disp. 1. n. 40.
Christus, vt homo, filius Dei est naturalis, & quomodo. disp. 1. n. 75.
Creaturæ bona magis Dei sũt, quam ipsius creaturæ. disp. 2. n. 98.
Creaturæ condicio sola non excludit libertatem respectu Dei. disputat. 2. num. 154.
De Christo multa dici possunt cum additamento, quæ sine illo potius essent neganda. disputat. 1. numero 14. & 15.
Cyrillus Alexandrinus Christum seruum non esse aperte docuit. disp. 2. n. 120.
Cyrillus quo sensu Christum seruum appellarit. disput. 2. n. 142.

D

DAmascenus ex professo probat Christum seruum non esse. disp. 2. n. 124. & seq.
Damascenus quo sensu dixerit, Christum subijci Patri necesse non habuisse. disp. 2. n. 93. & 94.
Deus quomodo dicatur creaturæ dominus. dis. 2. n. 154.

Dio-

Dionysius Alexãdrinus optimum constituit discrimen inter Christum, & alios Iustos. disp. 1. num. 72.
Diuinitatis participatio vnctio humanitatis dicitur à Patribus. disp. 2. num. 130.
Dominij negatio ad seruitutẽ non sufficit. disp. 2. numero 128.
Durãdus de humanitatis Christi adoptione quid senserit. disp. 1. num. 10. & seq.

E

ELias Cretensis, quomodo Christum seruũ appellet. disp. 2. num. 116.
Elipandi confessio recitatur. disp. 1. num. 6. 7. & 8.
Elipandi error ter damnatus. disp. 1. num. 25. & seq.
Elipandi historia: & quomodo ab errore resipuerit. disput. 2. num. 161.
Elipandi libellus in Francofordiensi Concilio legitur. disp. 2. num. 5.
Elipãdum cum Nestorio sensisse multi dicunt. disp. 1. n. 32.
Elipandum cum Nestorio nõ sensisse aperte monstratur. disp. 1. num. 34. & seq.
Elipandum spiritum seruitutis, & coactionis tantum in Christo posuisse affirmant nonnulli, sed falsò. disp. 2. num. 110. & seq.
Elipandus alios habuit suæ sententiæ sectatores. disp. 1. num. 5.
Elipãdus Archiepiscopus Toletanus Fœlicis Vrgelitani Episcopi errorem sectatur. disp. 1. num. 1.
Elipandus ad Carolũ Magnũ scripsit, vt Beatiana sententia damnaretur. disp. 1. n. 4.
Elipandus Christum secundũ humanitatem tantum seruum dicebat. disp. 2. num. 121.
Elipandus Christum seruum esse palam pronuntiauit. disp. 2. num. 97.
Elipandus Christum vere Deũ & hominẽ esse profitetur. disp. 1. num. 8.
Elipandus cũ determinatione illa secundum humanitatẽ Christum dicebat filiũ adoptiuum, & in hoc sensu damnatus. disp. 1. num. 41. & seq.
Elipãdus cur Nestorianus dici possit. disp. 1. num. 38.
Elipandus eandem adoptionem, & seruitutem agnoscit in Christo, & Sanctis. disp. 1. num. 6. & 7.
Elipandus indigne fert suam doctrinam erroris insimulari à Beato, & Heterio. disp.

disp.1.num.3.
Elipandus Migetianorum hæresim damnauit. disput. 1. num.3.
Elipandus non in re, sed solũ in verbis errauit. disp.1. n. 88.
Elipandus neq; Arrianus, neque Nestorianus fuit.disp. 1.num.5.
Elipandus nõ sensit,Christum seruum esse seruitute vili ex peccato orta.disp.2. nu. 107.& seq.
Eusebius Emissenus Christum seruum non esse,perspicue docuit.disp.1.num.38.

F

Figurate, & propter naturã serui Christus seruus dicitur in Scriptura. disp. 2.num.140.
Filiatio adoptiua nascitur ex negatione vnionis substantialis cum adoptante.disp. 1.num.76.& 77.
Filiationis duplex genus. disputat.1.num.75.
Filiũ adoptatũ, & subsistentẽ in natura adoptata non esse idem, falso putauit Gabriel.disput.1. numero 16. & 17.
Filius adoptiuus nõ postulat, vt prius tẽpore sit nõ filius adoptantis.disp.1. num.62.
Filius per gratiam, & adoptiuus,non idem.disp.1. num. 87.
Fœliciana hæresis damnata est in Concilio Francof. disp. 1.num.28.
Fœlicis Vrgelitani error.disp. 1.num.7.
Fœlicis historia: & quomodo ab errore resipuerit. disp. 2.num.159. & 160.
Fœlix Arrianus nõ fuit. disp. 1.num.1.
Fœlix coram Pontifice publice,suum errorẽ abiurauit. disp.1.num.26.
Francofordiense Concilium damnat asserentes,Christũ seruum,etiam secundũ humanitatem.disp.2. numero 122.& 123.
Francofordiense Concilium damnat dicentes,Christum filium esse adoptiuũ. disp. 1.num.27. & seq.
Francofordiense Concil. etiã damnat asserentes Christũ secundum humanitatẽ filium esse adoptiuum. disp. 1.num.41.& seq.
Francoford. Concil. damnat eos, qui adoptionem humanitati Christi adscribebant.disp.1.num.47.
Francofordiense Concil.ideo damnare Elipandum multi dicunt,quod cum Nestorio sen-

senserit.disp.1.n.32.& seq.
Francoford.Concil.non contendit probare vnitatem personæ Christi, sed illa supposita,non esse ibi adoptionem.disp.1.num.34.
Francoford.Concil, non errore facti deceptum Elipandi sententiam de seruitute Christi damnauit.dis. 2.num.103.
Francof.Concil.omne seruitutis Genus Christo denegat.disp.2.num.109.
Francof.Concil. tanquam fidei dogma definiuit Christum non esse seruum, sicut neque adoptiuum.dis. 2.n.101.& 102.
Francoford.Concil.quot Patres adfuerint,quique Pontificis Legati.disp.1.n.29.
Francofor.Concilij auctoritas multis non probatur.disp. 1.num.23.
Francofordiensis Concilij Elipandum damnantis auctoritas defenditur. disp. 1. num.25.& seq.

G

GAbriel,& Nominales de Christi adoptione quid senserint.disp.1.n.13.
Gratia habitualis non dedit Christo filiationem adoptiuam.disp.1.n.76.
Gratiæ,&legis discrimẽ.disp. 2.num.158.
Gregorius Magnus Christum non esse filium adoptiuum sensit.disp.1.n.57.

H

HIlarij verba,quibus adoptionem Christi videtur astruere, & explicantur, & a mendo corriguntur.disp.1.num.83.& 84.
Hilarius Christi adoptionem videtur astruere.disput.1. num.19.
Hilarius,quia Christũ à Paulo proprium Dei filiũ appellari videt, adoptiuum negat.disp.1.n.59.
Humanitatem Christi adoptatam Nominales fatentur. disp.1.n.14.
Humanitatem Christi dicere adoptatam,damnatũ.disp. 1.num.42.
Humanitas Christi deitate sanctificata,& deliuta fuit secundum Patres.dispu.2. num.130.
Humanitas Christi euecta est ad Patris consessum.dis.2. n.133.
Humanitas in Christo nõ habuit supremum dominiũ, & tamen non fuit serua. disp.2.n.155.
Humanitas Christi prius na-

tura

tura fuit producta, quam gratia habituali exornata. disp. 1. n. 63.
Humanitas prius natura fuit extranea, quam vniretur. disp. 1. n. 62.
Humanitas Christi quomodo sederit ad dexterã Patris secundum Damascenum. disp. 2. num. 133.
Humanitas Christi si adoptaretur, ipse filius adoptiuus iure dici posset. dis. 1. n. 15.
Hypostatica vnio adoptioni opponitur. disp. 1. n. 74.

I

IEsus natura vnctus: alij Sãcti dono gratiæ. disp. 2. num. 131.
Ildefonsus, & Iulianus Archiep. Tolet. non senserũt Christum filium Dei esse adoptiuum. disp. 1. n. 85.
Irenæi verba, quæ Christi adoptionem videntur astruere, adducuntur. disp. 1. nu. 19. & 83.
Isidorus Gothicarum Missarum autor extitit. disp. 1. n. 85.
Isidorus in Christo adoptionem non agnoscit. disp. 1. num. 59.
Iusti, & Sancti quomodo cũ filiatione adoptiua seruitutis statum non excludant. disputat. 2. num. 157.

L

LAtria non seruorum obsequium, sed summam subiectionem Deo debitam denotat. dis. 2. num. 155.
Leo 1. Christum in vtraque natura filium propriũ, non adoptiuum appellat. disp. 1. num. 60.
Leo 1. Christum non esse seruum aperte sensit. disp. 2. num. 117.
Leprosus in Scriptura nũquã Christus appellatur, vt falso dicebat Elipandus. dis. 2. num. 159.

M

MAgistri ratio, qua probat, Christum non esse filium adoptiuũ, nil probat. disp. 1. n. 62.
Marius Victorinus Christum secundum carnem filium Dei esse adoptiuum sensit. disp. 1. n. 19. & 83.
Matrimonij vinculum duos facit eodẽ honore, & throno gaudere: sic & vinculũ vnionis hypostaticę. disp. 2. num. 132.
Minister, & seruus Christus dicitur secundum officiũ, non secundum conditionem. disp. 2. n. 118.
Minoris, & serui non eadem ratio. disp. 2. num. 89.

Natura

N

NAtura seruilis cũ negatione communicationis in bonis fundat relationem seruitutis. disp. 2. num. 128.

Nestorius copulationem vocabat, quod Elipãdus adoptionem. disp. 1. num. 71.

Nominales de Christi adoptione quid senserint. disput. 1. num. 13.

Nullum genus seruitutis post assumptionem in Christo mansit secundum Damascenum. disp. 2. num. 125.

O

OBediẽtia, & subiectio sola non constituit statũ seruitutis. disp. 2. num. 151.

Omne genus seruitutis Christo denegat Conciliũ Francoford. disp. 2. num. 109.

P

PArticipium diuinitatis fuit causa ingenuitatis Christi. disp. 2. num. 120.

Patres Christo seruitutẽ denegant. disp. 2. num. 117.

Patres nonnulli quo sensu Christum seruum appellẽt. disp. 2. num. 148. & seq.

Personalis vnio omnem seruitutis iniuriã à Christi humanitate abstulit. disput. 2. num. 125. & 126.

Personæ vnitas in Christo adoptionis tollit iniuriam secundum Adrianum. disp. 1. numero 70.

R

RAdix in Christo libertatis participium fuit diuinitatis. disp. 2. num. 120.

Redemptoris nomẽ serui nomenclaturam excludit secundum Adrianum. disp. 2. num. 124.

Reginense, & Ratisponense Concilium idem. disput. 1. num. 26.

Reginensis Concilij Fœlicis errorem damnantis historia. disput. 1. num. 25. & 26.

Relationis seruitutis fundamentum nõ est natura nuda. disp. 2. num. 128.

S

SAcrosyllabus adoptionis originem quomodo explicet. disp. 1. num. 73.

Sacrosyllabus assumptionem opponit adoptioni. disp. 1. num. 72.

Sacrosyllabus liber à quo editus. disp. 1. num. 22.

Sacrosyllabus sentẽtiam Fœlicis, & Elipandi damnat. disp. 1. num. 22.

Scoti

Scoti ratio, qua Christū probat non esse filium adoptiuum, nil probat. disput. 1. num. 63. & 64.
Scotus affirmat, Christum filium Dei adoptiuum dici posse. disp. 1. num. 18.
Serui formā quomodo Christus accepisse dicatur. disp. 2. num. 142. & seq.
Seruitus naturalis, non vilis, & abiecta erat in Christo secundum aliquos. disp. 2. num. 106. & 107.
Seruitutem in Christo multi recentiores cum Elipando cur ponant. disp. 2. numero 97.
Seruitutem Scriptura, & Patres Christo denegant. disput. 2. numero 115. & seq.
Seruituris, ac dominationis vocabula non naturas indicāt, sed aliquid aliud referunt. disp. 2. num. 127.
Seruitutis conditiones, quæ. disp. 2. num. 105.
Seruitutis duplex genus. disp. 2. num. 105
Seruitutis fundamentum nō est natura nuda, sed cum negatione cōmunicationis in bonis. disp. 2. num. 128.
Seruitutis spiritū, & coactionis tantum damnare Concil. Francoford. dicunt aliqui, sed falso. disp. 2. num. 100. & seq.
Seruitutis varia genera Conc. Francofordiense enumerat & omnia illa Christo denegat. disp. 2. num. 109.
Seruum figurate tātum Scriptura Christum appellat secundum Adrianum. disp. 2. num. 114.
Seruum qui Christum appellant cum Nestorio eū diuidunt secundū Damascenū. disp. 2. num. 137.
Seruus nunquam dictus est Christus ab Apostolis, aut Euangelistis. disp. 2. n. 116.
Seruus quis sit, & quomodo sumendus, cum de Christo quæritur. disp. 2. num. 96.
Spiritussanctus, si humanitatē assumeret, eodem modo ac Christus diceretur filius naturalis Dei secundum humanitatem. disp. 1. num. 78.
Subditi, & serui non eadē ratio. disp. 2. num. 89.
Synaphia quid, & quomodo humanitati Christi nō cōpetat, sed potius enosis. disput. 2. num. 71.

T

THeodisclus Episcopus Hispalēsis Arrianus fuit Christumq; in propria natura filium adoptiuum dicebat. disp. 1. num. 60.

S. Thomæ ratio, qua probat Christum non esse filiũ adoptiuum. disp. 1. num. 65.
Toletanum Concilium 11. quomodo negauerit Christum esse filium Spiritus sancti. disp. 2. num. 81.
Triplex cõmunicatio humanitatis Christi cum Deo. disp. 2. num. 130. & seq.

V

Vinculũ Matrimonij duos facit eodem thoro, & honore gaudere, sic & vinculum vnionis hypostaticæ. disp. 2. num. 132.
Vnctio dicitur à Patribus diuinitatis participatio in Christo. disp. 2. num. 130.
Vnio hypostatica facit humanitatẽ eodem honore gaudere cum Deo. disp. 2. num. 132.
Vnione ipsa humanitas Christi ingenuitatem est consequuta. disp. 2. num. 121. 123. 125. & 129.

LAVS DEO.

Tres isti de Adoratione libri, duaque de adoptione, ac seruitute Christi disputationes sic consonant exemplari demptis mendis hic assignatis.

Fol.	pag.	linea	Mendum	Correctio.
1	2	34	virtutum	virtutem
3	2	21	fundamẽis	fundamentis
3	2	30	q.130.	q.103.
7	1	25	eam	ea
7	2	13	quem	quod
9	2	29	Dicit	Dicitur
12	1	6	cap.	eadem
14	1	15	quam	qua
14	2	13	factorum	festorum
15	1	25	quomodo	quãdo
18	1	22	iuramento	iuranti.
19	2	3	cap.99.	cap.44.
20	2	29	*homin*	*hominem*
21	2	20	exagita	exagitata
22	2	27	figum	signum
22	2	28	excellenita	excellentia
31	1	28	diuersas	diuersa
34	2	1	adorationib⁹	adorat adorari
35	1	9	eum in	cum in
35	2	32	act.9.	act. 4.
37	2	1	*ne ipſi*	*vt ipſi*
42	1	32	quoad	quod ad
49	1	14	in 3.q.art.	in. 3.q.8.art.
53	2	7.&.11	q.96.	q 99.
54	2	12	inſtiteure	inſtituere
55	1	17	Damaſcenus	Damianus
56	1	19	honoratioẽ	honoratiorem
59	2	20	cum Chriſti	cum Chriſto
61	1	7	vocar idola	vocari idola
61	1	30	auris	auis
67	1	3	vrgeppitan⁹	Vrgelitanus
70	1	11	Canone	Canon
71	2	26	Carranzæ	Carranza
72	1	33	in 3 p.	in primam
73	2	31	Eſai,4.	Eſai.40.
75	1	3	quod	quo
75	1	21	maiorum	maiorẽ
80	1	15	auocaretur	auocarentur
82	1	12	(inquit]	[inquiunt)
84	2	3	cipiendæ	accipiendæ
87	2	33	corporali	corporali
91	1	33	*Signoraſti*	*Si ignoraſte*
96	1	2	temeritatis	temeritati
103	1	36	diſt.	&
112	1	11	refet	refert
113	2	1	Epipopos	Epiſcopos
113	2	12 & 23	Turrinen.	Taurinen.
114	2	9	*quod*	*quo*
119	2	25	miſcuni	miſſum.
120	1	22	prefationis. Illi⁹	prefationis illi⁹
128	1	15	anno.669.	Anno.696.
129	2	2	paluo	paulo
145	1	21	repetitur	reperitur
147	1	10	phantaſmata	phantaſma.
148	1	23	ſubſubijcit	ſe ſubijcit
154	2	17	cogitione	cogitatione
155	1	7	lib.5.	lib.4.
170	1	37	aſsignandum	aſsignandam
176	1	30	illo	vllo
178	2	22	ſuperiorio	ſuperioris
180	1	12	reitauimus	recitauimus
200	2	19	ita hoc modo	hoc modo
201	2	2	excudit	excuſit
224	2	3	facimus	fecimus
225	1	28	ſicut	& ſicut
228	1	24	adorationem	adoptionem
229	2	30	dãnata non eſt,	damnata eſt,
235	1	37	occurt	occurrit
259	2	13	*vtrumque*	*verumque*
262	1	10	nequtr	nequit

In cuius rei teſtimonium has literas meo nomine ſubſcripſi datas Complutiin inſigni Lucen. Colleg. decima die menſis Maij, Anno 1594.

Licenciatus Chriſtophorus Ordu ñ a.

COMPLVTI.

Ex officina Ioannis Gratiani, apud Viduam. Anno 1594.